

Dòn Quishòt d'era Mancha

Dòn Quishòt d'Era Mancha

Miquèu de Cervantes Saavedra

Traduccion:

ANTÒNI NOGUÉS

JUSÈP LOÍS SANS

Era existència der Institut d'Estudis Aranesi - Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana, e aguesta publicacion, son possibles gràcies ara ajuda de:

Generalitat de Catalonha
Departament de Cultura
Departament de Justícia
Departament de Territori (IDAPA)
Gobierno de España
Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades
Deputacion de Lhèida
Institut d'Estudis Ilerdencs
Baqueira Beret S.A.
Ajuntament de Naut Aran
Ajuntament de Vielha e Mijaran
Ajuntament d'Es Bòrdes
Tolo&Associats
Donacions privades

Era seccion aranesa der Institut d'Estudis Aranesi - Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana ei formada per Jusèp Loís Sans, Angelina Cases, Ròsa Maria Salgueiro, Miquèu Segalàs, Jèp de Montoya, Elvira Riu, Lourdes España, Bernat Arrous e Ramon Sistac. Formen era seccion estandard Joan Salas Lostau, Patrici Pojada, Jacme Taupiac, Florian Vernet, Felip Carbona, Claudi Balaguer, Franc Bardou e Myriam Bras.

Era Societat Filiau d'Istòria, Patrimòni e Identitat der Institut d'Estudis Aranesi - Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana ei formada per Thais Rodés, Álvaro Aunòs, Carlos Fañanas, Maria Pau Gómez, Isaure Gratacós, Josep Lluís, Patrici Pojada, Joan Carlos Riera e Alberto Velasco.

Traduccion: Antòni Nogués e Jusèp Loís Sans

Il·lustracions: Gustave Doré

1èra edicion: seteme 2024

ISBN: 978-84-09-64367-7

DL: L 654-2024

Imprés en

Arts Gràfiques Bobalà, SL

www.bobala.cat

Ensenhador

Presentacion	11
Presentacion	13
Orientacions entara lectura.....	15
Prològ	19

PRUMÈRA PART DER ENGENHÓS GENTILÒME DÒN QUISHÒT D'ERA MANCHA

Capítol I. Que tracte deth caractèr e ocupacions deth famós gentilòme Dòn Quishòt d'Era Mancha.....	29
Capítol II. Que tracte dera prumèra gessuda que dera sua tèrra hec er engenhós Dòn Quishòt	35
Capítol III. Que conde era graciosa manèra qu'auèc Dòn Quishòt d'armar-se cavalièr	43
Capítol IV. De lo que li arribèc ath nòste cavalièr quan gessec dera au- bèrja	51
Capítol V. A on se seguís era narracion dera desgràcia deth nòste cavalièr	59
Capítol VI. Deth graciós e gran escrutinh qu'eth capelhan e eth barbèr heren ena libreria deth nòste engenhés gentilòme.....	65
Capítol VII. Dera segona gessuda deth nòste brave cavalièr Dòn Quishòt d'Era Mancha.....	73
Capítol VIII. Deth bon eveniment qu'eth valerós Dòn Quishòt auèc ena espaventabla e jamès imaginada aventura des molins de vent, amassa damb d'auti eveniments digni d'erós rebrembe	79

DUSAU PART DER ENGENHÓS GENTILÒME
DÒN QUISHÒT D'ERA MANCHA

Capítol IX. A on s'acabe e da punt finau ara formidabla batalha qu'eth galhard biscaïn e eth valent manchèc aueren.....	91
Capítol X. Des graciosi rasonaments que passèren entre Dòn Quishòt e Sancho Pancha eth sòn escudèr.....	97
Capítol XI. De lo que li arribèc a Dòn Quishòt damb uns crabèrs.....	103
Capítol XII. De lo que condèc un crabèr ad aqueri qu'èren damb Dòn Quishòt.....	111
Capítol XIII. A on s'acabe eth conde dera pastora Marcèla, damb d'auti eveniments.....	117
Capítol XIV. A on se meten es vèrsi desesperadi deth defuntat pastor, damb d'auti non demorats eveniments.....	127

TRESAU PART DER ENGENHÓS GENTILÒME
DÒN QUISHÒT D'ERA MANCHA

Capítol XV. A on se conde era malerosa aventura que se trapèc Dòn Quishòt en tumar damb uns pervèrsi yangüesi.....	139
Capítol XVI. De lo que li arribèc ar engenhós gentilòme ena aubèrja que pensaue qu'ère castèth.....	147
Capítol XVII. A on seguissen es innombrables trabalhs qu'eth brave Dòn Quishòt e eth sòn brave escudèr Sancho Pancha passèren ena aubèrja que, peth sòn mau, se pensèc qu'ère castèth.....	157
Capítol XVIII. A on se conden es rasons que passèc Sancho Pancha damb eth sòn senhor Dòn Quishòt, amassa damb d'outes aventures dignes d'èster condades.....	167
Capítol XIX. Des discrètes rasons que Sancho auie damb eth sòn patron, e dera aventura que li arribèc damb un còs mòrt, amassa damb d'auti eveniments famos.....	179
Capítol XX. Dera jamès vista ne entenuda aventura qu'en mèc pòc perillh siguec acabada per cap famós cavalièr en mon, coma era qu'acabèc eth valerós Dòn Quishòt d'Era Mancha.....	187

Capítol XXI. Que tracte dera nauta aventura e ric guanh deth casco de Mambrino, damb d'outes causes que li arribèren ath nòste invencible cavalièr	201
Capítol XXII. Dera libertat qu'autregèc Dòn Quishòt a molti malerosi que, a maugrat sòn, les portauen a on non volien anar.....	213
Capítol XXIII. De çò que li arribèc ath famós Dòn Quishòt en Sèrra Morena, que siguec ua des mès estranhes aventures qu'en aguesta ver-tadèra istòria se conden	225
Capítol XXIV. A on seguís era aventura dera Sèrra Morena	237
Capítol XXV. Que tracte des estranhes causes qu'en Sèrra Morena li arribèren ath valent cavalièr d'Era Mancha, e dera imitacion que hec dera penitècia de Beltenebros	247
Capítol XXVI. A on contunhen es fineses d'enamorat que hec Dòn Quishòt en Sèrra Morena	265
Capítol XXVII. De coma se'n gesser ena sua intencion eth capelhan e eth barbèr, amassa damb d'outes causes dignes de condar-se en aguesta grana istòria	273

QUATAU PART DER ENGENHÓS GENTILÒME
DÒN QUISHÒT D'ERA MANCHA

Capítol XXVIII. Que tracte dera naua e agradiua aventura qu'ath capelhan e ath barbèr les arribèc ena madeisha sèrra	291
Capítol XXIX. Que tracte dera discrecion dera beròia Dorotea, damb d'outes causes de molt gust e divertiment.....	305
Capítol XXX. Que tracte dera graciosa estratagèma e orde que se tenguec entà trèir ath nòste enamorat cavalièr dera plan aspra penitècia que s'auie metut	321
Capítol XXXI. Des saborosi rasonaments que passèren entre Dòn Quishòt e Sancho Pancha, eth sòn escudèr, damb d'auti eveniments	
Capítol XXXII. Que tracte de çò que li arribèc ena aubèrja a tota era companhia de Dòn Quishòt.....	331
Capítol XXXIII. A on se conde era novèla deth Curiós impertinent	341

Capítol XXXIV. A on seguís era novèla deth Curiós impertinent	349
Capítol XXXV. A on se balhe eth finau ara novèla deth Curiós impertinent	387
Capítol XXXVI. Que tracte dera grana e descomunau batalha que Dòn Quishòt auec damb uns bots de vin nere, damb d'auti estranhs aconteishements qu'ena aubèrja li passèren	393
Capítol XXXVII. Que seguís era istòria dera famosa infanta Micomicona, damb d'outes gracioses aventures.....	407
Capítol XXXVIII. Que tracte deth curiós discors que hec Dòn Quishòt sus es armes e es letres.....	417
Capítol XXXIX. A on eth captiu conde era sua vida e eveniments	421
Capítol XL. A on se seguís era istòria deth captiu	429
Capítol XLI. A on encara seguís eth captiu eth sòn conde	441
Capítol XLII. Que tracte de çò qu'arribèc de mès ena aubèrja e moltes autes causes dignes de saber-se.....	459
Capítol XLIII. A on se conde era agradiua istòria deth mosso de mules, damb d'auti estranhs eveniments arribadi ena aubèrja.....	467
Capítol XLIV. A on se seguissen es inaudits eveniments dera aubèrja....	479
Capítol LXV. A on s'acabe d'averar eth dobte deth casco de Mambrino e dera aubarda, e d'outes aventures qu'arribèren damb tota vertat	489
Capítol XLVI. Dera notabla aventura des quadrilhèrs, e era grana ferocitat deth nòste brave cavalièr Dòn Quishòt	497
Capítol XLVII. Dera estranha manèra en qué siguec encantat Dòn Quishòt d'Era Mancha, damb d'auti famosi eveniments.....	507
Capítol XLVIII. A on seguís eth canonge era matèria des libres de cavalaria, damb d'outes causes dignes deth sòn engh	519
Capítol XLI. A on se tracte deth discrèt collòqui que Sancho Pancha auec damb eth sòn senhor Dòn Quishòt	527
Capítol L. Des discrètes peleges que Dòn Quishòt e eth canonge aueren, damb d'auti eveniments	535
Capítol LI. Que tracte de lo que condèc eth crabèr a toti es que portauen a Dòn Quishòt	543

Capítol LII. Dera peja qu'auca Dòn Quishòt damb eth crabèr, ath
delà dera estranha aventura des flagellants, as quaus balhèc erós
finau a còsta dera sua sudor 549

Presentacion

'El ingenioso Hidalgo don Quixote de la Mancha' coma cònte textuament ena portada dera prumèra edicion dera òbra, en an 1605, mèrque eth neishement dera novellistica modèrna. Miguel de Cervantes Saavedra fixèc es principis estructuraus e estetics que trinquèren damb era forma anteriora d'escriuer ficcion e anticipèc es bases de çò qu'ei ua novèlla, es quaus perduren enquiàs nòsti dies gràcies a qu'a estat un des libres mès tradusidi dera istòria.

Ara, en sègle XXI, er Institut d'Estudis Aranesi — Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana, en colaboracion damb er Institut d'Estudis Ilerdens dera Deputacion de Lhèida, incorporèc aguest classic immortal en còrpus lingüistic occitan. Eth *Quishòt* siguec tradusit ar anglés sonque dus ans dempús de veir era lum; ath francés en 1608, e posteriorament se publicuèc en alemanh, enquia qu'en sègle XVIII es aventures dera parella formada per *'Don Quijote'* e *'Sancho Panza'* se podien liéger ena majoritat des granes lengües dera planeta. Des de finaus deth sègle XIX, a estat tradusit ath catalan, de forma completa, sies còps, e parciaument, pròp d'un trentenat.

Pòques òbres dera Istòria dera Literatura Universau pòden competir en influéncia damb eth *Quishòt*, e er esturment entad açò an estat es traduccions, tèxtes decisius entà confirmar eth sagèth cervantin en autors dera talha de Charles Dickens, Goethe, Hegel, Schiller, Gogol, Dostoievsky, Flaubert e, mès recentament, es escrivans coma Saramago, Murakami e Salman Rushdie. Toti eri liegeren bèra ua des diferents traduccions que s'an anat actualizant de manèra incansabla enes sues lengües. Se pòt comprovar en Toboso, eth pòble dera idealizada pastora *'Dulcinea'*, a on existís eth Musèu Cervantin, qu'exibís

era major quantitat d'edicions dera òbra ena pràctica totalitat des lengües que s'empleguen en quinsevolh cornèr deth mon, as qu'aué s'incorpòre er aranés.

Pendent fòrça temps, era traduccion d'un tèxte s'equiparaue pòc mens qu'a un acte literàriament segondari, un error qu'era realitat a anat esmendant de manèra fulminanta. Entre parentèsi, cau mencionar que Cervantes tanben liegec *Tirant lo Blanc* —«eth milhor libre deth mon», segontes Dòn Quishòt—, en ua traduccion ath castelhan deth tèxte catalan de Joanot Martorell.

Era importància d'incorporar tèxtes literàris fundamentaus a un sistèma lingüistic quedèc formulada damb era creacion dera Fondacion Bernat Metge, promoiguent ua colleccion de classics grècs e latins rigorosa, agradiua e bilingüe, que pretenie enfortir era lengua catalana e elevar era vida culturau deth país, que des des ans 20 deth sègle passat perdure enquia aué. Eth futur d'ua lengua depen, sense dopte, des creadors literaris actuaus e des qu'an d'arribar, e facilitar er accés as tèxtes mès influents ena lengua pròpria, coma ara se hè damb eth *Quishòt* en aranés, ajude ara recreacion e creacion de contèxtes en idiòma damb eth que volem expressar era nòsta quotidianitat. Aquest libre ei un auanç indiscutible entara normalizacion der aranés.

JOAN TALARN E GILABERT

President dera Deputacion de Lhèida

Presentacion

Era traduccion de Dòn Quishòt ara lengua occitana, ena sua varianta aranesa, lutz coma un far culturau en vast ocean dera literatura e dera nòsta lengua. Er Institut d'Estudis Aranesi — Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana a eth plaser de contribuïr ara sua publicacion, gràcies ath trabalh realizat per Antòni Nogués, eth mès important traductor d'òbres dera Literatura Universau ar occitan, e de Jusèp Loís Sans, expresident dera Acadèmia e referent en mon occitan e occitanista.

Dempús dera *Biblia*, pòques òbres an arthenhut era magnitud universau e transcendentau de *Dòn Quishòt*. Non ei sonque ua istòria, ei ua odisèa dera umanitat, un miralh a on se reflectissen es sònis, es holerics e es vertuts dera anma umana. Era Val d'Aran, a on es montanhes s'aucen majestuosas e es arrius canten ena lengua des ancians trobadors, era arribada de *Dòn Quishòt* en aranés ei un eveniment quasi celestiau. Era pròsa de Cervantes, ar èster transfigurada en aguesta lengua melodica e ancestrau, aquerís ua naua dimension de beutat e resonància. Ei coma s'eth vent pirenènc amièsse es mots deth cavalièr dera trista figura, en tot semiar-les en còr de cada lector.

Era grandesa d'aguesta òbra radique ena sua capacitat de transcendir termières, non sonque geografiques, senon tanben temporaus e lingüistiques. Atau coma era *Biblia*, a estat arrevirada a incompdables idiòmes, en tot divulgar messatges d'esperança e redempcion, eth *Quishòt*, ena sua trauèssa cap ar occitan aranés, amie un messatge d'umanitat, coratge e compassion. Cada mot, cada frasa, retronís damb era vertat universau dera condicion umana, en tot hèr resson enes vals e montanhes d'Aran.

Era traduccion ar aranés ei un testimòni deth poder perpetu dera literatura entà júnher cultures e epòques. Ei un pònt entre eth sègle d'aur espanhòu e era modernitat, entre era vastetat d'Era Mancha e era intimitat des vals pirenenques.

Era sciéncia dera filologia e er art dera traduccion s'entrelacen en aguesta òbra, en tot crear ua sinfonia lingüística qu'aunore tant ar autor originau coma as gardians dera lengua occitana.

Ena quietud d'ua net estrelhada ena Val d'Aran, se pòt quasi escotar eth mormolh de *Dòn Quishòt*, en tot arrebrembar-mos que, atau coma eth, toti èm soniadors ara recèrca dera nòsta pròpria aventura. Soniadors de realitats son er Institut d'Estudis Ilerdencs e ara Deputacion de Lhèida a qui hèm arribar eth nòste mès pregond arregraïment pera sua inestimabla ajuda. Mil gràcies!

JÈP DE MONTOYA E PARRA
President der Institut d'Estudis Aranesi
Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana

Orientacions entara lectura

Aguesta òbra siguec traduïda iniciaument per Antòni Nogués, era persona que mès òbres dera literatura internacionau a traduït ar occitan. Seguidament siguec sometuda a ua consideracion mia ena que cambiè bères ues des decisions d'Antòni per diuèrsi motius, toti eri de caractèr lingüistic, d'adaptacion ara lengua viua e d'adequacion ara norma. Tanben è aportat quauques nòtes damb era finalitat d'ajudar ara lectura. Açò la convertís en ua traduccion des dus, en ua òbra compartida.

Non coneishem cap auta traduccion de *Dòn Quishòt* ar occitan damb era excepcion dera de quauqui passatges escuelhuts e traduïts per Sèrgi Gairal e publicada per IEO Edicions en 2014, en languadocian.

Aguesta ei era prumèra traduccion de tota era prumèra part sancera.

S'a volut hèr ua traduccion lo mès literau possible, e en moltes ocasions auem conservat es dites e es arrepèrvis ena sua forma originau però entad açò mos a calut acompanhar era òbra de mès de 600 nòtes qu'ajuden a comprèner aqueth castelhan antic qu'a viatges resulte dificil, encara que se conegue era lengua.

Era *princeps*, era prumèra edicion de *Dòn Quishòt*, ei de 1605. Es edicions posteriores an hèt cambis, an corregit molti errors, moltes dèques, fòrça mancances e dificultats. A mès, es cambiaments degudi ath pas deth temps an hèt de dificila lectura eth tèxte originau. Era referéncia qu'a emplegat Antòni Nogués entara prumèra traduccion ei era version electronica qu'aufrís "The Project Gutenberg", concrètament er eBook electronic publicat er 1 de deseme de 1999; era qu'auem emplegat entara darrèra revision, e entà valorar e aportar moltes des nòtes, ei eth tèxte present en internet ena edicion

electronica, preparada per Enrique Suárez Figaredo, en 2014. Suárez Figaredo reconeish que “La sintaxis de Cervantes tiene su qué, porque fue de aquellos de «escribo como hablo» (y a veces pienso que escribía en voz alta), y para subir a su montaña ha de llevarse la mochila muy pertrechada...”

Era auta part deth Quishòt, non se publicquèc enquia dètz ans dempús dera prumèra. Demoram poder publicar era traduccion d’aguesta part abans de dètz ans.

JUSÈP LOÍS SANS SOCASAU
Cotraductor e membre der Institut d’Estudis Aranesi
Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana

VOLUM I

Ath Duc de Béjar,

marqués de Gibraleon, comde de Benalcázar e Banhares, bescomde dera Pobra d'Alcocer, senhor des viles de Capilha, Curiel e Burguilhos coma testimòni dera bona acuelhuda e aunor que hè Vòsta Excelléncia a tota sòrta de libres, coma prince tan inclinat a favorir es bones arts, mès que mès aqueres que pera sua noblesa non se sosmeten ath servici e as beneficis der òme vulgar, è decidit trèir ara lum ar Engenhós gentilòme Dòn Quishòt d'Era Mancha, ar abric deth plan clar nòm de Vòsta Excelléncia, que, damb er acatament que li deui a tanta granesa, li supliqui que lo recebe agradiuament ena sua proteccion, pr'amor de qué ara sua ombra, encara que despolhat d'aqueth preciós ornament d'elegància e d'erudicion que sòlen anar vestides es òbres que se compausen enes cases des òmes que saben, s'atrevisque a semblar, segurament en judici de quauqu'uns que, que non tient-se enes limits dera sua ignoràcia, sòlen condemnar damb mès rigor e mens justícia es trabalhs aliens; en tot méter es uelhs era prudéncia de Vòsta Excelléncia en mèn bon desir, confii que non mespredaratz era cuertesa de tan umil servici.

Miquèu de Cervantes.

Prològ

Desocupat Lector: me pòs creir, sense besonh de cap jurament, que voleria qu'aguest libre, coma hilh der enteniment, siguesse eth mès beròi, eth mès galhard e eth mès discrèt que se posque imaginar. Mès que non è pogut contrariar jo era orde dera Natura; qu'en era cada causa engendre ath sòn semblable. Atau, donc, se qué poirà engendrar er estèrle e mau cultivat engenh mèn, senon era istòria d'un hilh sec, encarcerat e capriciós e plen de pensaments diuèrsi e jamès imaginadi de cap aute, pr'amor que s'engendrèc en ua preson, a on tota incomodat a eth sòn sèti e a on quinsevolh trist bronit hè eth sòn abitacle? Era tranquillitat, eth lòc placid, era alegria des camps, era serenor des cèus, eth mormolh des hònts, era quietud der esperit son grana part entà qué es muses mès estèrles se mòstren fecondes e aufrisquen jasilhes ath mon que l'aumplisquen de meravilhas e de satisfaccion.

S'arribe eth hèt d'aue un hilh lèg e sense cap gràcia, er amor que l'a eth pair li met ua benda enes uelhs entà qué non veigue es sues fautes, que mès lèu les a coma coma petites discrecions e polideses e les raonde as sòns amics coma gràcies e fineses. Mès jo, que, encara que sembla pair, sò pairastre de Dòn Quishòt, non voi deishar-me portar peth corrent der usatge, en suplicar-te, lèu damb lèrmes enes uelhs, coma hèn d'auti, Lector estimat, que perdones o dissimules es fautes que vedesses en aguest mèn hilh; que ne ès eth sòn parent ne eth sòn amic, e as era tua anma en tòn còs e eth tòn arbitri coma eth prumèr, e ès ena tua casa, a on ès eth senhor d'era, coma eth rei des tributs, e sables çò que normaument se ditz que *dejós d'eth mèn mantèl aucisqui*

ath rei.¹ Tot aquerò t'exempte e te hè liure de tot respècte e obligacion; e atau, pòs díder dera istòria tot aquerò que volgues, sense crànher que te calomnien peth mau ne te prèmien peth ben que didesses d'era.

Solet voleria dar-te-la pelada e despolhada, sense er ornament deth prològ, ne des nombrosi catalògs des acostumadi sonets, epigrames e elògis que se sòlen méter ath principi des libres. Pr'amor que te digui que, encara que me costèc bèth trabalh redigir-la, arren auí coma causa milhor qu'eth prològ qu'estàs liegent. Que cuelhí era pluma fôrça còps entà escriuer-lo, e fôrça còps ac deishè, en non saber se qué escriúer. E estant, un còp, damb eth papèr deuant, era pluma ena aurelha, eth code en bufet e era man ena maishèra, pensant en qué poiria díder, entrèc damb desaunor un amic mèn, graciós e ben entenut, que, en veder-me tan cogitós, me preguntèc era rason; e, en non poder amagar-l'ac, li didí que pensaua en prològ que me calie hèr-li ara istòria de Dòn Quishòt, e que non auia talents de hèr, ne mens encara de trèir ara lum es hètes de tan nòble cavalièr, pr'amor que...

—¿²Coma voletz que non siga confonut per çò que posque díder er ancian legislador, que criden era plèba, quan veigue que, ath cap de tanti ans que hè que dormisqui en silenci deth desbrembe, gesca ara, damb toti es mèns ans ath dessus, damb ua legenda seca coma er espart, de pòca invencion, de pòc estil, praubá de concèptes e mancada de tota erudicion e doctrina; sense acotaments enes marges e sense anotacions ath finau deth libre, coma veigui que passe en d'auti libres, encara que siguen fabulosi e profans, tan plei de senténcias d'Aristòteles, de Platon e de tota era catèrva de filosòfs, qu'admiren as lectors e an as sòns autors coma òmes d'estudi, erudits e eloqüents? Plan, donc, quan citen era Divina Escritura non dideràn senon que son uns sants Tomàssi e d'auti doctors dera Glèisa, en tot salvar en aquerò un decòrum tan engenhós qu'en ua linha an pintat un enamorat distrèt e ena auta hèn un sermonet cristian, qu'ei ua delícia escotar-lo e lieger-lo. De tot aquerò a d'èster mancat eth mèn libre, pr'amor que ne me cau hèr anotacions en marge, ne en finau, ne mens encara a quini autors seguisqui, entà meter-les

1. Era traduccion literau hè que “dejós deth mèn mantèl, ath rei m'aucisqui (me sometí)” a eth significat de qué cada un pòt opinar liurament.

2. En occitan non ei de besonh era dubertura ena interrogacion. La metem aciu entà orientar ath lector.

ath començament, coma hèn toti, mejançant es letres der abc... començant en Aristòteles e acabant en Xenofont e en Zòilo e Zeuxis, encara qu'un siguec un maudent e er aute un pintor. Tanben a de mancar eth mèn libre de sonets ath començament, aumens aqueri sonets qu'es sòns autors siguen ducs, marquesi, comdes, bisbes, daunes o poètes celèbres; encara que, se jo les demanèssa a dus o tres oficiaus amics, sabi que me les autrejarien, e tament, que non les igualarien es d'aqueri qu'an mès nòm ena nòsta Espanha.

—Plan, donc, senhor e amic mèn —seguí— jo determini que Dòn Quishòt se quede acogat enes sòns archius d'Era Mancha, entò qu'eth Cèu decidisque qui l'a d'ornar de tantes causes que li manquen; donques que jo me declari incapable de remediàr-les, pera mia insuficència e pòques letres, e perque naturaument sò guiterós de cercar autors que diguen çò que jo sai díder sense eri. D'aciu que neish era suspension e er ennautament, amic, que me trapèren; qu'ei pro çò que m'auetz entenut entà meter-me en tot aquerò.

E en entèner aquerò eth mèn amic, se fotec un paumet en front e deishant anar ua fòrta arridalhada me didec:

—Per Dieu, frair, qu'ara vengui de desenganhar-me d'ua enganha que sò en era des de qué vos coneishi, e que pendent aquest temps vos è auut en era coma discrèt e prudent en totes es vòstes accions. Mès ara veigui qu'ètz tan luenh d'està'i coma n'ei eth cèu dera tèrra. ¿Com ei possible que causes de tan pòca importància e tan aisides de remediàr posquen auer fòrça entà suspèner e extasiar un engenh tan madur coma eth vòste, e tan prèst a èster acuelhut e trincat per d'autes dificultats majores? De vertat, qu'aquerò non ven de manca d'abiletat, senon de massa guitèra e penúria de discors. Voletz veir s'ei vertat aquerò que digui? Tietz-vos atentius e veiratz se com, en un virament de uelhs, confoni totes es vòstes dificultats e meti remèdi a totes es fautes que didetz que vos arturen e vos espaurissen entà deishar ara lum deth mon era istòria deth vòste famós Dòn Quishòt, lum e miralh de tota era cavalaria erranta.

—Didetz —li repliquè jo, entenent çò que me didie—: de quina manèra pensatz aumplir eth uet dera mia temor e redusir ara lum eth caòs dera confusion?

Ad aquerò didec eth:

—Çò prumèr que vedetz enes sonets, epigrames o elògis que vos manquen entath començament, e que siguen de personatges importants e de títol, se pòt remediar se vos madeish vos cuelhetz bèth trabalh entà hè'c, e dempús les poiratz batejar damb eth nòm que volgatz, en tot ahilhar-les ath capelhan Joan des Índies o ar Empeaire de Trapisonda, que d'aquiu jo sai que i a notícies de qué i auie famosi poètes; e se non n'auessen estat e n'i auesse quauqu'uns de pedants e nasejaires que per darrèr vos mossèguen e mormolhen d'aguesta vertat, no'n hescatz cabau, pr'amor que, donques que, encara que sàpien dera mentida, non vos talharàn era man damb qu'ac escriuèretz. En aquerò de hèr citacions enes marges des libres e autors d'a on treiguèretz es senténcies e dites que metèretz ena vòsta istòria, non vos cau hèr que, dera manèra mès avienta, quauques senténcies o latinades que sapiatz de memòria, o, aumens, que vos còste pòc trabalh de trapar-les, coma serà méter, tractant de libertat e captivèri:

*Non bene pro toto libertas venditur auro;*³

e dempús, en marge, citar a Horacio, o ad aqueth qu'ac a dit. Se parlèssetz deth poder dera mòrt, acoditz damb aquerò:

*Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas, regumque turres.*⁴

Se dera amistat e der amor que Dieu mane que s'age ar enemic, guardatz era Escritura Divina, ac podetz hèr damb delicadesa, e díder es paraules, aumens, d'eth madeish Dieu:

*Ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros.*⁵

Se se tractèsse de mali pensaments, acoditz damb er Evangèli:

*De corde exeunt cogitationes malae.*⁶

S'ei dera inestabilitat des amics, aciu ei Caton, que vos darà eth sòn conselh:

3. Era libertat non a de vener-se ne per tot er aur deth mon (Walther Anglicus o Gualterio el anglés; *Fábulas esópicas; Del perro y el lobo*).

4. Era palla mòrt arribe tant ena cabana deth praube desvalut coma en palai deth rei poderós (Horacio; *Odes*).

5. Jo vos digui: estimatz as vòsti enemics (Sant Mateo).

6. Deth còr gessen es mali pensaments (Sant Mateo).

*Donec eris felix, multos numerabis amicos, tempora si fuerint nubila, solus eris.*⁷

E damb aguestes e d'autes latinades vos cueilheràn aumens per gramatic, e aguest hèt non ei de pòc aunor e profit entad dia d'aué. Per çò que hè a méter anotacions ath finau deth libre, ac poiratz hèr d'aguesta manèra: se nomentatz a bèth gigant en libre, hètz que sigue eth gigant Golias, e sonque damb aquerò, que non costarà bric, auratz ua grana anotacion, donques que podetz méter: *Eth gigant Golias, o Goliat, siguec un filistèu qu'eth pastor David aucic d'un còp de pèira ena val de Taberinto, segontes mos conde eth Libre des Reis*. Dempús d'aquerò, entà mostrar-vos coma òme erudit en letres umanes e cosmograf, hètz de manèra qu'ena vòsta istòria se nomete eth riu Tajo, e vos traparatz alavetz damb ua auta anotacion, metent: *Er arriu Tajo se cridèc atau per un rei des Espanhes; qu'a eth sòn neishement en tau lòc e desboque en mar ocean, punant es murs dera famosa ciutat de Lisboa; e se ditz qu'a es sables d'aur, etc*. Se tractèsses de panaires, jo vos diderè era istòria de Caco, que me la sai de memòria; se se tracte de hemnes prostitutes, vaquí ath Bisbe de Mondonhedo, que vos prestarà a Lamia, Laida e Flora, qu'era sua anotacion vos autrejarà mèns credit; se se tracte de crudèus, Ovidi vos autrejarà a Medea; se d'encantadors e bruishes, Homèr qu'a a Calipso, e Virgili a Cerce; se de capitans valerosi, eth madeish Juli Cesar vos prestarà ada eth madeish enes sòn *Comentaris*, e Plutarco vos balharà mil Alexandres. E se se tractèsse d'amors, damb dues onzes que sapiatz dera lengua toscana, traparatz a Leon Hebreo, que vos hole es mesures.⁸ E se non voletz anar per tèrres estranhes, ena vòsta casa qu'auetz a Fonseca, *Del Amor de Dios*, a on i a tot çò que tu e eth mèns engenhós poirie desirar sus tau matèria. En resumit, que çò melhor ei que sagetz de nomenar aguesti nòms, o tocar aguestes istòries ena vòsta istòria, e deishatz-me a jo er encargue de méter es anotacions e acotacions; que jo vos asseguri aumplir-vos es marges e despèner quate planes ath finau deth libre.

Anem ara ara cita des autors qu'an es auti libres, e que manquen en vòste. Eth remèdi entad aquerò qu'ei plan facil, pr'amor que non vos cau hèr que cercar un libre que les anòte toti, des dera A enquiara Z, coma didetz. Pr'amor qu'aguest madeish abecedari lo meteratz, vos, en vòste libre; que,

7. Ena felicitat compdaràs damb molti amics; ena desgràcia seràs solet (Ovidi, *Es tristi*).

8. N'auetz de sobres.

donques que clarament se veirà era mentida, per çò deth pòc besonh que n'auíetz de profiter-vo'n d'eri; e dilhèu n'i aurà bèth un tan simple, que se pense que de toti vo'n auetz profitat ena simpla e rotinària istòria vòsta; e, encara que non servisque entà cap auta causa, aumens servirà aqueth long catalòg d'autors entà dar a prumèr còp de uelh autoritat ath libre. Encara mès, que non i aurà arrés que se mete a escorcolhar se les seguís o non les seguís, en non èster de cap interès entada eth. Mès que mès pr'amor que, ara me n'encuedí, aguest libre vòste non a cap besonh de cap causa que vos didetz que li manque, pr'amor que tot eth ei ua invencion contra es libres de cavalaria, que d'eri jamès se'n brembèc Aristòteles, ne didec arren San Basili, ne Ciceron, ne an cabuda, ath cant des sues bajanades, es exactituds dera vertat, ne es observacions dera Astrologia; ne son tanpòc importantes es mesures geometriques, ne eth debat des arguments des que se servís era Retorica; ne li cau predicar ad arrés, barrejant çò d'uman damb çò de divin, qu'ei ua forma de barreja que non s'a de vestir cap enteniment cristian. Sonque s'a de profiter dera imitacion mentre vage escriuent; que, quan era siguesse mès perfectà, serà milhor aquerò qu'escriuesse. E, donques qu'aguest escrit non cerque que des·hèir era autoritat e eth lòc qu'an en mon, e entre es persones vulgares, es libres de cavalaria, non cau qu'auetz mendicant senténcias de filosòfs, conselhs dera Divina Escritura, fabules de poètes, pregàries de retorics, miracles de sants, senon sajar que planament, damb paraules significantes, aunèstes e ben plaçades, gesque eth vòste estil narratiu sonor e hestiu, en tot pintar, en tot aquerò qu'arribèsse e siguesse possible, era vòsta intencion, hèn veir es vòsti concèptes sense complicar-les e escurir-les. Sajatz tanben que, liegent era vòsta istòria, eth mala encolic se botge a arrir, er arridolent qu'ac augmente, eth simple que non s'emmalicie, eth discrèt que s'admire dera invencion, eth grèu non la mesprède, ne eth prudent dèishe de laudar-la. Efectivament, aspiratz a hèr quèir era maquina mau plaçada d'aguesti libres cavalaresqui, as que tantes personas les an en òdi e as que tantes les lauden, pr'amor que s'artenhèssetz aquerò, que ja serie pro.

Damb un gran silenci sigui escotant çò qu'eth mèn amic didie, e d'aguesta manèra se calèren en jo es sues rasons, que, sense discutir-les, les jutgè coma bones e d'eres volí hèr aguest prològ; en qué veiràs, Lector, era discrecion deth mèn amic, era bona voluntat mia entà trapar aguest conselh, e er aleugeriment

tòn en trapar tan sincèra e tan sense embolhs era istòria deth famós Dòn Quishòt d'Era Mancha, deth que i a era opinion, entre toti es abitants deth districte deth Camp de Montiel, que siguec eth mès cast enamorat e eth mès valent cavalièr que s'a vist enes nòsti parçans. Que non voi laudar-te eth servici que te hèsqui en dar-te a conéisher tan nòble e tan aunèst cavalièr, mès voleria que m'arregraißes eth coneishement qu'auràs deth famós Sancho Pancha, eth sòn escudèr, en qui, ena mia opinion, te balhi chifrades totes es gràcies des escudèrs qu'ena catèrva de libres inutils de cavalaries son descrites.

E damb aquerò, Dieu te dongue salut, e a jo non me desbrembe. *Adishatz.*

**Prumèra part der engenhós gentilòme
Dòn Quishòt d'Era Mancha**

CAPÍTOL I

Que tracte deth caractèr e ocupacions deth famós gentilòme Dòn Quishòt d'Era Mancha

En un lòc d'Era Mancha, que deth sòn nòm non voi breubar-me'n, non hè guaire temps viuie un gentilòme de lança en rèst, escut vielh, rocin aflaquit e lebrèr corredor. Ua ola, de mès vaca que moton, bocinets era màger part des nets, excedents e destrantalhaments es dissabtes, dentilhes es diuendres, bèth petit colom que se higie es dimenges, consumien es tres quataus parts dera sua isenda. Era rèsta d'era acabaue damb casaca de tela fòrta, calçons de velot entàs hèstes, damb es sues pantofles dera madeisha tela, e es dies de cada dia se contentaue damb es sues teles de çò mès fin. Qu'auie ena sua casa ua majordòma que passaue des quaranta, e ua neboda que non arribaue as vint, e un mosso que servie entà tot, que tanlèu enseraue eth shivau coma cuelhie eth podàs. S'apropaue era edat deth nòste gentilòme as cinquanta ans; ère de complexion regda, sec de carn, arraulit de cara, gran maitièr e amic dera caça. Diden qu'auie eth subernòm de Quishada, o Quesada, qu'en aquerò i a bèra diferéncia entre es autors qu'escriuen sus aquest cas; mès, per conjectures versemblables, semble que se cridaue Quishana. Mès aquerò qu'ei pòc important entath nòste conde; çò d'important ei qu'era narracion non s'aluenhe un punt dera vertat.

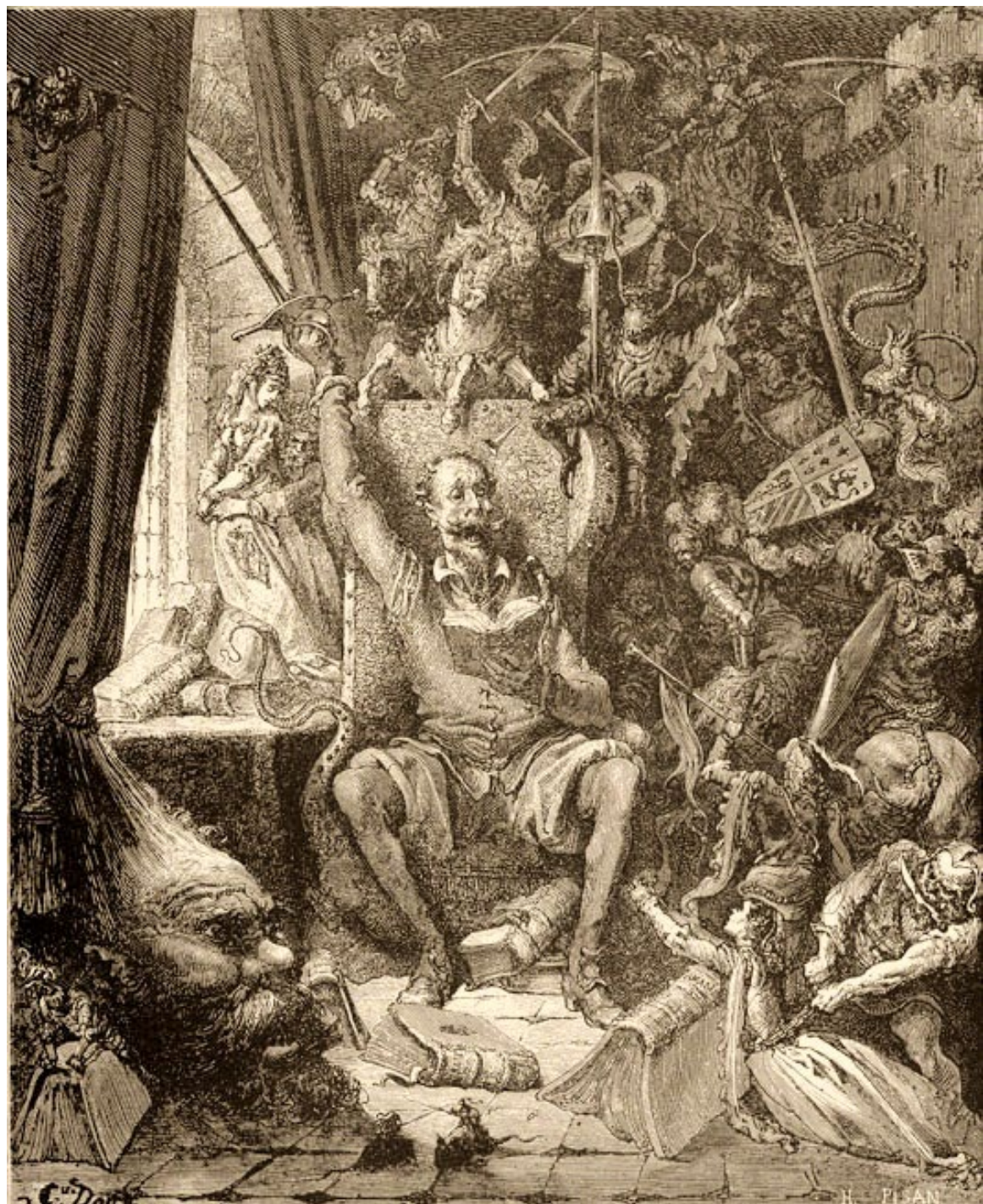
Mos cau saber, donc, qu'aquest mentat gentilòme, es estones que s'estaue ocios, qu'ère era màger part der an, se tenguie a liéger libres de cavalaria, damb tanta passion e gust, que se'n desbrenbèc der exercici dera caça e dera administracion dera sua isenda. E arribèc en tau punt eth sòn grad de curiosèr e de bestiesa en aquerò, que venec fòrça faneques de tèrra entà semiar entà crompar libres de cavalaria entà liéger, e d'aquesta manèra, hec a vier ena sua casa toti es libres que podèc; e de toti eri, degun li semblaue tan ben coma es

que compausèc eth famós Felician de Silva, pr'amor qu'era claretat dera sua pròsa e aqueri complicadi rasonaments sòns li semblauen exquisits, e mès encara quan liegie aqueres galantaries e cartes de desfisament, a on en moltes parts trobaue escrit: *Era rason dera sense rason que se hè ara mia rason, de tau manèra aflaquis era mia rason, que damb rason me planhi dera vòsta beresa. E tanben quan liegie... es nauti cèus que dera vòsta divinitat divinament damb es esteles vos arrefortissen, e vos hèn meritora deth mereishment que merite era vòsta granesa.*

Damb aquestes rasons perdie eth praube cavalièr eth sen, e se desvelhaue entà comprendre-les e trèir-les tot eth sòn sens, que ne eth madeish Aristòteles ac poirie hèr se resuscitèsse sonque entad aquerò. Que non l'agradauen massa es herides que Belianís daue e recebie, donques que s'imaginaue que, per grani que siguessen es mèstres que lo guarissen, non deisharie d'auer eth ròstre e eth còs plen de cicatritzes e de senhaus. Mès, a maugrat de tot, laudaue ath sòn autor en aqueth acabament deth libre que hège era promesa d'aquera inacababla aventura, e fòrça còps lo cuelhec eth desir d'agarrar era pluma e mercar eth finau ath pè dera letra, coma aqui se prometie; e de ben segur ac aurie hèt se d'auti màgers e seguïts pensaments non l'ac aussen empedit. Qu'auèc fòrça còps discussions damb eth capelhan deth sòn lòc — qu'ère un òme dòcte, graduat en Sigüenza— sus qui aurie estat milhor cavalièr: Palmerin d'Anglatèrra o Amadís de Gaula. Però mèstre Nicolàs, barbèr deth madeish pòble, diguie que cap arribaue ath Cavalièr deth Febo, e que se bèth un se le podie comparar ère Dòn Galaor, german d' Amadís de Gaula, donques qu'auie bona condicion entà tot aquerò; que non ère cavalièr lanfíós,¹ ne tan ploraire coma eth sòn frair, e qu'en aquerò de valentia non l'anaue guaire luenh.

En resumit, eth se calèc autant ena sua lectura, que se li passauen es nets liegent de claror en claror, e es dies des dera claror deth vrèspe entò era aubada. E atau, per dormir pòc e liéger molt, se li shuguèc eth cervèth, de manèra que perdec eth sen. Se li aumplic era fantasia de tot aquerò que liegie enes libres, tant d'encantaments coma de vantaduries, batalhes, desfisaments, herides, galantaries, amors, tormentes e bajanades impossibles; e se li calèc de

1. Desconfiat.

tal manèra ena imaginacion que tot aquerò ère vertat, qu'entada eth non i auie ua auta istòria mès cèrta en mon. Didie eth qu'eth Cid Rui Diaz auie estat un bon cavalièr, que non auie arren a veir damb eth Cavalièr dera Ardentà Espada, que sonque damb un còp auie esmiejat dus herotges e descomunaus gigants. Se trapaue milhor damb Bernardo de Carpio, pr'amor qu'en Roncevalles auie aucit a Roldan er encantat, en tot valer-se dera astúcia de Hercules, quan estofèc a Anteo, er hilh dera Tèrra, entre es sòns braci. Laudaue fòrça ath gigant Morgante, perque, en èster d'aquera generacion gigantina, que toti son supèrbs e desmesuradi, eth sonque ère afable e atentiu. Mès, per dessus de toti eri, se trapaue ben damb Reinaldo de Montauban, e sustot quan lo vedie gèsser deth sòn castèth e panar tot lo que trapaue, e quan bèth còp panèc aquera idòla de Mahoma qu'ère tota d'aur, segontes ditz era sua istòria. Mès que li aurie fotut un molon de còps de pè ath traïdor Galalon, ara majordòma qu'auie, e tanben ara sua neboda.

Efectivament, acabat ja eth sòn judici, se calèc en mès estranh pensament que jamès auec cap lhòco en mon; e s'estaue en hèt de qué li semblaue convenient e de besonh, atau entà aumentar eth sòn aunor coma entath servici dera sua republica, hèr-se cavalièr errant, e anar-se'n peth mon damb es sues armes e a shivau ara cèrca d'aventures e entà exercir tot aquerò qu'auie liejut que hègen es cavalièrs errants, en tot des-hèir tota tralha de grèuge, e metent-se a viatges en ocasions e perills a on, en tot gesser-se'n, cuelhesse etèrna fama e nòm. Que ja se vedie eth praube coronat pera fòrça deth sòn braç, aumens, en empèri de Trapisonda; atau, donc, damb aguesti agradius pensaments, cuelhut per estranh gust que d'eri n'auie, hec lèu a méter en practica aquerò que desiraue.

E lo prumèr que hec siguec netejar es sues armes qu'auien estat des sòns arrepairins, que, cuelhudes de rolh e plies de hloridor, auien estat pendent fòrça sègles metudes e desbrembades en un cornèr. Les netegèc e les apraièc lo milhor que podèc, mès se n'encuedèc de qué auie ua grana manca, e ère que non auie casco d'encaish, senon un morrion simple; mès ad aquerò botèc remèdi era sua abiletat, pr'amor que damb cartons hec ua sòrta de miei casco, que, encaishat en morrion, hègen era aparença d'un casco complèt. Qu'ei vertat qu'entà demostrar s'ère fòrt, e podie èster ath risc d'ua guinhauetada, treiguec era sua espada e li fotec dus patacs, e damb eth prumèr des-heiguec çò

qu'auie hèt pendent ua setmana; e non deishèc de semblar-li mau era facilitat qu'ac auie hèt brighalhs; e entà assegurar-se'n d'aguest perilh, lo tornèc a hèr, en tot meter-li ues barres de hèr peth laguens, de tal manèra que quedèc satisfèt dera sua fortaleza; e, sense voler experimentar mès, l'auèc ja coma un casco plan fin, d'encaish.

Dempús anèc a veir ath sòn rocin, e encara qu'auie fôrça malauties e mès defèctes qu'eth shivau de Gonela, que *tantum pellis et ossa fuit*,² li semblèc que ne eth Bucefal d'Alexandre ne eth Babieca deth Cid s'igualauen damb eth. Quate dies i estèc entà decidir eth nòm que li meterie; pr'amor que, segontes se didie ada eth madeish, non ère rason qu'un shivau de cavalièr tan famós, e tan bon per eth madeish, siguesse sense un nòm coneishut. E d'aguesta manèra, sajaue d'acomodar-li un nòm que declarèsse se qui auie estat, abans d'èster de cavalièr errant, e se qui ère alavetz; donques que n'ère convençut de qué, cambiant eth sòn senhor estat, cambièsse eth tanben eth nòm, e siguesse eth nòm famós e damb impacte, coma convenguie ath nau orde e ath nau exercici que ja professauè. Atau, donc, dempús de molti nòms que formèc, esfacèc e treiguesc, higeç, des-heiguesc e tornèc a formar ena sua memòria e imaginacion, fin finau lo cridèc Rocinant: nòm, ena sua opinion, naut, sonor e significatiu de çò qu'auie estat quan ère rocin, abans de çò qu'ère ara: qu'ère per deuant e prumèr que toti es rocins deth mon.

Metut eth nòm, e tan ath sòn gust, se lo volec méter tanben ada eth madeish, e en aguest pensament s'estèc uns auti ueit dies, e ath cap d'eri se venguesc a cridar Dòn Quishòt, d'a on —coma quedèc dit— cuelheren era decision es autors de tan vertadèra istòria de qué, sense cap de dobte, s'auie de cridar Quishada, e non Queishada, coma d'auti voleren díder. Mès, en tot bremsar-se'n de qué eth valerós Amadís non solet s'auie contentat damb cridar-se Amadís a seques, senon que higeç eth nòm deth sòn reiaume e pàtria, per hèr-la famosa, e se cridèc *Amadís de Gaula*, atau volec, coma bon cavalièr, híger ath sòn, eth nòm dera sua e cridar-se Dòn Quishòt d'Era Mancha, que damb aquerò, ena sua opinion, declaraue plan viuament eth sòn linhatge e era sua pàtria, e l'aunoraue en cuélher eth subernòm d'era.

2. Ère tot pèth e uassi.

Netes, donc, es sues armes, hèt deth morrion casco, metut eth nòm ath sòn rocin e confirmant-se eth madeish, comprenec que ja non li mancaue cap auta causa senon cercar ua dauna dera qu' enamorar-se, pr'amor qu' eth cavalièr errant, sense amors, ei coma un arbe sense huelhes e sense fruts e coma un còs sense anma. Se didie ada eth madeish:

—Se jo, per lo dolent des mèns pecats, o pera mia bona sòrt, me trapi per aqui damb bèth gigant, coma normaument les arribe as cavalièrs errants, e lo hèsqui quèir en un encontre, o l' esmiegi eth còs, o, finaument, lo venci e lo rendi, non serà bon quan l' aja de presentar e hèr-lo ajulhar-se deuant dera mia doça senhora, que digue damb votz umila e renduda: *Jo³, senhora, que sò eth gigant Caraculiambre, senhor dera isla Malindrania, qu' en singulara batalha m' a vençut eth laudat, coma jamès, cavalièr Dòn Quishòt d' Era Mancha, eth quau m' ordenèc que me presentèssa deuant de vòsta mercè, entà qué era vòsta granesa decidisqui sus jo segontes era vòsta voluntat? Ò! com se' n hec eth nòste cavalièr en auer hèt aguest discors, e sustot quan trapèc ad aquera que l' autrejarie eth nòm dera sua dauna! E siguec, per çò que semble, qu' en un lòc apròp deth sòn i auie ua gojata lauradora de plan bona vista, dera que pendent bèth temps eth siguec enamorat, encara que, segontes se ve, era jamès ac sabec, ne li dèc cap senhau d' aquerò. Se cridaue Aldonza Lorenzo, e li semblèc ben balhar-li ad aguesta eth títol de senhora des sòn pensaments; e, en tot cercar-li un nòm que non desdidesse massa deth sòn, e que se semblèsse ath de princessa e grana senhora, la cridèc Docina deth Tobòso, ja qu' ère naturau de Tobòso, nòm, ena sua opinion, musicau e pelegrin e significatiu, coma toti es auti qu' ada eth e as sues causes auie metut.*

3. Daurim interrogacion, entà facilitar era lectura, tot e que non ei obligatòri en occitan.

CAPÍTOL II

Que tracte dera prumèra gessuda que dera sua tèrra hec er engenhós Dòn Quishòt

Hètes, donc, aguestes prevencions, non volec demorar mèts temps a méter en practica eth sòn pensament, en tot ahiscar-lo eth mau qu'eth se pensaue que li hège ath mon era sua tardança, segontes èren es grèuges que pensaue des·hèir, torçudes qu'adretir, asenades qu'apraiar, abusi que milhorar e deutes que satisfèr. E atau, sense avisar a cap persona sus era sua intencion, e sense qu'arrés lo vedesse, un maitin, abans de hèr dia, qu'ère un des dies mèts cauds deth mèts de junhsèga, s'armèc damb totes es armes, pugèc sus Rocinant, damb eth mau compausat casco calat, se metec en braç eth sòn escut, cuellhec era sua lança, e, pera pòrta faussa deth corrau, gessec en camp plan content e alègre de veir damb guaira facilitat auie començat eth sòn desir. Mès, a penes se vedec en camp, l'assautèc un pensament terrible, de tau sòrta, que lèu lo hec deishar era empresa començada; e siguec que li venguec ena memòria que non auie estat armat cavalièr, e que, segontes era lei de cavalaria, non podie ne auie de cuèlher armes damb cap cavalièr; e se siguesse cavalièr auie de portar armes blanques, coma nauèth cavalièr, sense lèma ne imatge en escut, enquia qué se la guanhèsse damb eth sòn esfòrç. Aguesti pensaments lo heren trantalhar en sòn prepaus; mèts, en poder mèts era sua lhocaria que cap auta rason, decidic hèr-se armar cavalièr peth prumèr que trapèsse, coma molti auti qu'ac heren atau, segontes auie liejut enes libres qu'auie. Per çò des armes blanques, pensaue netejar-les de tau manèra, que'n auèc hèt, siguessen mèts netes qu'ua ermina;¹ e damb aquerò se padeguèc² e seguic eth sòn camin, sense portar cap aute cavalièr qu'aqueth qu'eth sòn shivau volie, pensant qu'en aquerò consistie era fòrça des aventures.

1. Animau ivernau de peu blanc que cuede fòrça dera sua neteja.

2. Se tranquillizèc.

Anant, donc, caminant, eth nòste nauèth aventurèr, parlaue damb eth madeish en tot díder:

—¿Qui dobte, enes tempsi a vier, quan gesque ara lum era vertadèra istòria des mies famoses hètes, qu' eth sabent que les escriuerà non mete, quan conde era mia prumèra gessuda tan d'ora, d'aguesta forma?: *A penes auie eth roienc Apòllo estirat pera superficia dera ampla e espaciosa tèrra es dauradi hius des sòns beròis peus, e a penes es petits e pintats audèths damb es sues arpades lengües auien saludat damb doça e melosa armonia era arribada dera rosada auròra, que, deishant eth blanc lhet deth gelós marit, pes pòrtes e pes balcones deth manchèc orizon se mostraue as mortaus, quan eth famós cavalièr Dòn Quishòt d'Era Mancha, deishant de cornèr es sues odioses plumes, pugèc sus eth sòn famós shivau Rocinant, e comencèc a caminar per ancian e coneishut Camp de Montiel.*

E ère vertat que caminaue per eth. E higeç, dident:

—Erosa edat, e sègle erós aqueth a on gesseràn ara lum es mies famoses hètes, dignes de sagerar-se en bronzes, escultar-se en marmes e pintar-se en plaques entà memòria deth futur. Ò tu, sabent encantador! qui qué sigues, que l'a de tocar èster cronista d'aguesta pelegrina istòria, te pregui que non te'n desbrembes deth mèn brave Rocinant, companh etèrn mèn en toti es camins e corses!

Dempús tornaue dident, coma se siguesse vertadèrament encamardat:

—Ò princessa Docina, senhora d'aguest captiu còr! Que m'auetz hèt fòrça grèuge en dider-vos adiu e repotegar-me damb rigorós castig d'ordenar-me non aparéisher deuant dera vòsta beresa. Se vos platz, senhora, brembatz-vo'n d'aguest vòste subjècte còr, que tan patís peth vòste amor.

E damb aquestes anaue barrejant d'outes asenades, totes ara manèra que l'auien ensenhat es sòns libres, en tot imitar çò milhor possible eth sòn lenguatge. E damb aquerò caminaue tan doçament, e eth solei entraue tant ara prèssa e damb tant d'ardor, qu'ère pro entà delir-li eth cervèth, s'ei que n'avesse quauqu'un.

Que caminèc lèu tot eth dia sense que l'arribèsse arren que se podesse condar, e d'aquerò se desesperaue, pr'amor qu'aurie volut trapar-se damb bèth un entà hèr experiéncia dera valor deth sòn fòrt braç. Que i a autors que diden qu'era prumèra aventura que l'arribèc siguec era deth Pòrt Lapice; d'auti diden qu'era des molins de vent; mès, çò que jo è pogut averar³ en aquest cas, e çò qu'è trapat escrit enes annaus d'Era Mancha, ei qu'eth caminèc tot eth dia, e en escurir, eth sòn rocin e eth se trapauen cansadi e mòrts de hame; e que, guardant pertot, entà veir se desnishauen bèth castèth o bèra pleta de pastors a on acuelher-se e a on podessen remediar era hame e eth besonh, vedec, non luenh deth camin per a on anaue, ua aubèrja, que siguec coma se vedesse ua estela que, non entàs portaus, senon entàs ciutadèles dera sua redempcion l'encaminaue. Hec lèu a caminar, e i arribèc quan escurie.

Que i auie ena pòrta dues hemnes joenes, d'aquestes que criden era atencion, es quaus anauen entà Sevilha damb uns mulatèrs qu'ena aubèrja

3. Descorbir.

aquera net acabèren era jornada; e coma qu'ath nòste aventurèr tot çò que pensaue, vedie o imaginaue li semblaue coma tot aquerò qu'auie liejut, dempús de veir era aubèrja, s'imaginèc qu'ère un castèth damb es sues quate tors e capitèls de ludenta plata, sense mancar eth pònt lheuadís e era prigonda trencada, amassa damb totes aqueres causes que se pinten enes castèths. Anaue arribant ena aubèrja, que li semblaue un castèth, e apròp d'era arturèc a Rocinant, demorant que bèth nan se metesse entre es merlets entà hèr eth senhau damb era trompeta de qué arribaue un cavalièr en castèth. Mès, coma vedec que tardauen e que Rocinant s'esdegaue a arribar enes estables, s'apropèc ara pòrta dera aubèrja e vedec as dues distrètes gojates qu'èren aquiui, qu'ada eth li semblèren dues beròies puncèles o dues gracioses daunes qu'èren parlant deuant dera pòrta. Alavetz, passèc qu'un porcerèr qu'anaue recuelhent d'uns rastolhs ua vegada de porcèths —que, sense perdon, atau se criden— hec sonar ua còrna, qu'ara sua senhau, es porcèths, se recuelhen, e de seguit se li presentèc a Dòn Quishòt aquerò que volie, qu'ère que quauque nan dèsse eth senhau dera sua arribada; e atau, plan content, arribèc deuant dera aubèrja e des daunes, que, coma que vederen vier a un òme d'aquera manèra armat, e damb lança e casco, cuelhudes de pòur, s'anauen a calar ena aubèrja; mès Dòn Quishòt, pensant qu'èren espaurides, e que per açò hugien, se lheuèc era visèra deth casco e deishant veir eth sòn sec e empovassat ròstre, damb votz gentila, postura e votz repausada, les didec:

—Non hujatz ne cranhetz cap mau; pr'amor qu'ara orde de cavalaria que professi non li tanh hèr-ne cap, e plan mens a tan nautes puncèles coma mòstre era vòsta preséncia.

Es gojates lo guardauen, e anauen cercant damb es uelhs eth sòn ròstre, qu'era mala visèra lo tapaue; mès, coma enteneren que les cridaue *puncèles*, causa tan dehòra dera sua profession, non poderen tier er arrir, e siguec quan Dòn Quishòt se sentec ofenut e les didec:

—Semblen ben es manères enes gojates beròies, e ei ua pegaria, a mès, arrir per ua causa sense importància; mès que non vos ac digui entà qué vos angoishetz ne mostretz un patiment, donques que jo sonque desiri servir-vos.

Eth lenguatge, non comprenut des senhores, e era mala portadura deth nòste cavalièr aumentaue en eres es arridalhes e en eth er anuèg, e aurie arribat mès endeuant s'en aqueth moment non auesse passat er ostalèr —

òme que, per èster fôrça gròs, ère plan pacific— eth quau, en veir aquera figura mauhèta, armada d'armes tan desparières coma n'èren era brida, lança, escut e corassa leugèra, non s'estèc bric en acompanhar as puncèles enes sues mòstres d'alegria. Mès, efectivament, en crànher era maquina de tot aqueth equipatge, se decidic a parlar-li damb mesura; e atau, li didec:

—Se vòsta mercè, senhor cavalièr, cerque ostau, exceptat deth lheth, pr'amor qu'en aguesta aubèrja non n'i a cap, tot lo d'aute ac traparà aciu en abondor.

En veir Dòn Quishòt era umilitat der alcaid dera fortalesa, qu'ei çò que li semblèc ada eth, er ostalèr e era aubèrja, responec:

*Entà jo, senhor castelhan,
quinsevolh causa m'ei pro,
donques qu'es mèns equipatges son es armes;
eth mèn repaus, eth lutar, etc.*

Pensèc er ostalèr qu'eth hèt d'auer-lo cridat *castelhan* auie estat per auer-li semblat gent de sen de Castelha, encara qu'eth ère andalós, e des dera plaja de Sanlúcar, non mens lairon que *Caco*, ne mens dolent qu'un page escarrabilhat; e li responec atau:

—Segontes aquerò, es lhets de vòsta mercè seràn dures ròques, e eth vòste dromilhon, tostemp velhar; e s'ei atau, pro ben pòt baishar deth shivau, damb era seguretad de trapar en aguesta barraca ocasions e ocasions entà non dormir pendent un an, e per tant mens encara en ua net.

E parlant atau, li tenguec er estriu a Dòn Quishòt, que baishèc damb pro dificultat e trabalh, coma se non auesse minjat arren en tot eth dia. Dempús li didec ar ostalèr que tenguesse compde deth sòn shivau, pr'amor qu'ère era milhor pèça que minjaue gran en mon. Lo guardèc er ostalèr, e non li semblèc tan bon coma Dòn Quishòt didie, ne tansevolh era mitat; e, en tot acomodar-lo en estable, tornèc entà veir se qué l'ordenaue er òste, ath quau desarmauen es puncèles, que ja auien hèt es patzes damb eth; es quaus, encara que l'auien trèt era ròba deth deuant e dera espatla, jamès saberem s'aurien pogut descaishar-li era gòrja e tréir-li eth mau hèt casco, que portauèc estacat damb ues cintes verdes, e calie talhar-les, donques que non se podien des-hèir es nuds; mès eth non ac volec perméter, e atau, se quedèc pendent tota era net

damb eth casco calat, qu'ère era mès estranha e graciosa figura qu'un se podesse imaginar; e, quan lo desarmèren, coma qu'eth se pensaue que tot aquerò que li hègen èren quauqu'ues des senhores importantes e daunes d'aqueth castèth, les didec damb fòrça gràcia:

*Jamès serie cavalièr
de daunes tan ben servit
coma ne siguesse Dòn Quishòt
quan venguec deth sòn pòble:
puncèles lo suenhauen ada eth;
princesses, ath sòn rocin,*

o Rocinant, qu'aguest ère eth nòm, senhores mies, deth mèn shivau, e Dòn Quishòt d'Era Mancha eth mèn; que, ja que non me voleria presentar enquia qu'ac hessen es aventures hètes ath vòste servici; però que me descurbissen era fòrça d'acomodar ath prepaus present aguest romanç vielh de Lanzaròt que serie era rason de qué sapiatz deth mèn nòm abans deth moment adequat; mès, que ja arribarà et temps de qué es vòstes senhories m'ordenen e jo aubedisca, e era valor deth mèn braç descurbisque eth desir qu'è de servir-vos.

Es gojates, que non èren acostumades a enténer aquestes retoriques, non diguien paraula; sonque li preguntèren se volie minjar bèra causa.

—Que minjaria quinsevolha causa —responec Dòn Quishòt— pr'amor que, per çò que pensi, m'agradarie fòrça.

Casualament, ère diuendres aqueth dia, e non i auie en tota era aubèrja qu'uns tròci de peish qu'en Castelha criden *abadejo*, e en Andalosia *bacalhao*, e en d'auti lòcs *curadilho* e en d'auti *truchuela*.⁴ Li preguntèren se dilhèu minjarie *truchuela*, donques que non i auie cap aute peish entà dar-li tà minjar.

—Se i auesse moltes *truchueles* —responec Dòn Quishòt— que poirà servir coma ua trueita, pr'amor qu'ei parièr que me donguen ueit reiaus en monedes qu'en ua pèça de ueit. E encara mès, donques que poirie èster que siguessen aquestes truchueles coma eth vedèth, qu'ei millhor qu'era vaca, e

4. Auem mantengut es nòms originaus, des peishi, en castelhan, sonque damb adaptacion ortografica, pr'amor que pensam que serà de bon compréner entàs lectors aranesi. Aquesta "truchuela" Dòn Quishòt pense qu'ei ua trueita petita.

eth crabòt qu'eth mardan. Mès, sigue lo que sigue, hètz lèu, pr'amor qu'eth trabalh e eth pes des armes non se pòt portar a tèrme sense eth govèrn des budèths.

Li meteren era taula ena pòrta dera aubèrja, pera fresca, e li portèc er ostalèr un tròç deth mau banhat e peyor codut bacalhà, e un pan tan nere e greishós coma es sues armes, mès que hège arrir fòrça er hèt de veder-lo minjar, pr'amor que, coma que portaue calat eth casco e quilhada era visèra, non podie méter arren ena boca damb es sues mans se bèth aute non l'ac daue e l'ac metie; e atau, ua d'aqueres senhores li hège aguest favor. Mès, de dar-li eth béuer, non siguec possible, ne n'aurie estat s'er ostalèr non auesse traucat ua cana, e botat un extrèm ena boca, e per aute li anaue metent eth vin; e tot aquerò ac acceptaue damb paciència, a cambi de non trincar es cintes deth casco.

En tot aquerò, arribèc alavetz ena aubèrja un cretaire de porcèths; e atau, quan arribèc hec sonar eth sòn fiulet de cana tres o quate còps, e damb aquerò acabèc de confirmar-li a Dòn Quishòt qu'ère en bèth famós castèth, e que lo mestrauen damb musica, e qu'eth bacalhà èren trueites; eth pan, de horment, e es gaudimèles daunes; e er ostalèr, casteran deth castèth, e damb tot aquerò daue coma bona era sua decision e era sua gessuda. Mès çò que mès lo preocupaue ère er hèt de non veder-se armat cavalièr, donques que li semblaue que non se poirie méter legitimament en cap d'aventura sense recéber era orde de cavalaria.

CAPÍTOL III

Que conde era graciosa manèra qu'auèc Dòn Quishòt d'armar-se cavalièr

Eatau, fatigat damb aguest pensament, escuercèc eth sòn limitat sopar; e quan acabèc, cridèc ar ostalèr, e, en tot embarrar-se damb eth en estable, se metec de jolhs deuant d'eth, en tot dider-li:

—Que non me lheuarè jamès d'a on sò, valerós cavalièr, enquia qu'era vòsta cortesia m'autrege un don que voi demanar-vos, eth quau redondarà en laudança vòsta e en favor deth genre uman.

Er ostalèr, que vedec ath sòn òste as sòns pès e escotèc aguestes rasons, ère tot confonut en guardar-lo, sense saber se qué hèr ne se qué dider-li, e li pregaue que se lheuèsse, e jamès volec, enquia qué li didec que l'autrejaue eth favor que li demanaue.

—Que non demoraua mens dera vòsta grana magnificència, senhor mèn, repliquèc Dòn Quishòt; e, atau, vos digui qu'eth don que vos è demanat, e m'autrejaratz dera vòsta liberalitat, ei que deman m'auetz d'armar cavalièr, e qu'aguesta net ena capèla deth vòste castèth velharè es armes; e deman, coma vos è dit, se complirà çò que tant desiri, entà poder, coma ei degut, anar pertot cercant aventures, en favor des necessitadi, coma li cau hèr ara cavalaria e as cavalièrs errants, coma sò jo, qu'eth sòn desir ei inclinat ad aguestes aventures.

Er ostalèr, que coma s'a dit, ère un shinhau tafurèl e ja auie quauques sospeches dera manca de sen deth sòn òste, se convencec deth tot en entener-li aguestes rasons, e, entà auer motiu d'arrir aquera net, decidic seguir-li er umor; e atau, li didec qu'ère plan endonviat çò que desiraue e demanaue, e qu'aguesta demana ère pròpria e naturau des cavalièrs tan importants coma eth e qu'era sua galharda presència mostraue; e qu'eth, ath sòn torn, enes ans dera sua joenessa s'auie dedicat a tan aunèst mestier, caminant per diuèrses parts

deth mon cercant aventures, en tot auer estat enes Percheles de Malaga, isles de Riaran, Compàs de Sevilha, Azoguejo de Segòvia, era Olivèra de València, Rondilha de Granada, Plaja de Sanlúcar, Potro de Còrdoba e es Ventilhas de Toledo e molti d'auti lòcs, a on auie entrenat era leugeresa des sòns pès, era subtileza des sues mans, en tot hèr fòrça malahètes, requerint moltes veudes, des-heiguent quauques puncèles e enganbant a quauqui pupils, e fin finau, dant-se a conéisher per guaires audiéncias e tribunaus i a en tota Espanha; e que, a tot darrèr, se n'auie tornat a recuelher-se en sòn castèth, a on viuie damb es sues propietats pròpies e alienes, recuelhent en eth a toti es cavalièrs errants, de quinsevolh qualitat e condicion que siguessen, solet pera afeccion que les auie e pr'amor de qué compartissen damb eth es sues causes, coma pagament deth sòn bon desir.

Li didec tanben qu'en aqueth castèth sòn non i auie cap capèla a on poder velhar es armes, pr'amor que l'auie esbauçat entà hèr-la naua; mès que, en cas de besonh, eth sabie que se podien velhar en quinsevolh lòc, e qu'aquera net les poirie velhar en un pati deth castèth; e que peth maitin, estant Dieu servit, se harien es degudes ceremònies, de manèra qu'eth quedèsse armat cavalièr, e tan cavalièr que no'n podesse èster cap aute en mon.

Li preguntèc se portaue sòs; li responec Dòn Quishòt que non auie un sò, pr'amor qu'eth jamès auie liejut enes istòries des cavalièrs errants que degun les auesse portat. Ad aquerò li didec er ostalèr que s'enganhaue; que, encara qu'enes istòries non s'escriuie, pr'amor que les ac auie semblat as autors que non calie escriuer ua causa tan clara e tan necessària coma èren sòs e camises netes, non per aquerò s'auie de pensar que non les portauen; e atau, li calie saber que toti es cavalièrs errants, des que tanti libres son plei e farcidi, portauen ben herrades es bosses, per lo que les podesse arribar; e que tanben portauen camises e petites arque plies d'engüents entà guarir es herides que recebien, donques que non tostemp enes camps e desèrts a on se combatie e quedauen heridi i auie qui les guarisse, s'ei que non auessen un sabent encantador coma amic, que dempús les ajudaue, en tot hèr-se a vier per aire, en bèra broma, quauqua puncèla o nan damb quauque flascon d'aigua, de tau vertut que, en tastar quauqua gota d'era, quedèssen de seguit guarits des sues herides e nafres, coma se non les auesse arribat cap de mau. Mès que, mentre aquerò non arribaue, auien es passadi cavalièrs coma causa acertada qu'es sòns escudèrs anèssen aprovedidi de sòs e de d'autes causes de besonh

coma èren es benes e engüents entà guarir-se; e, quan passaue qu'es cavalièrs non auien escudèrs, qu'ère pòqui viatges, eri madeishi ac portauen tot enes sues biaces,¹ que lèu non semblauen sus es anques des shivaus causes de grana importància; pr'amor que, en non èster entà ua escadença semblabla, aquerò de portar biaces non ère massa admetut entre es cavalièrs errants; e per aquerò li daue coma conselh, donques qu'encara l'ac podie dar coma ath sòn aihilhat, que tanlèu ne serie, que non caminèsse d'un costat en aute sense sòs e sense es prevencions mentades e que veirie se guaire ben se trapaue damb aquerò quan mens se pensèsse.

Li prometec Dòn Quishòt de hèr çò que li conselhaue damb tota puntualitat; e atau, se dèc dempús era orde de velhar es armes en un corrau gran qu'ère ath costat dera aubèrja; e, en tot recuelher-les, Dòn Quishòt, totes, les metec sus un com qu'ère ath costat d'un potz, e, abraçant eth sòn escut, agarrèc era sua lança e damb gentilesa se comencèc a passejar deuant deth com e quan comencèc eth passeg començaue ja a barrar era net.

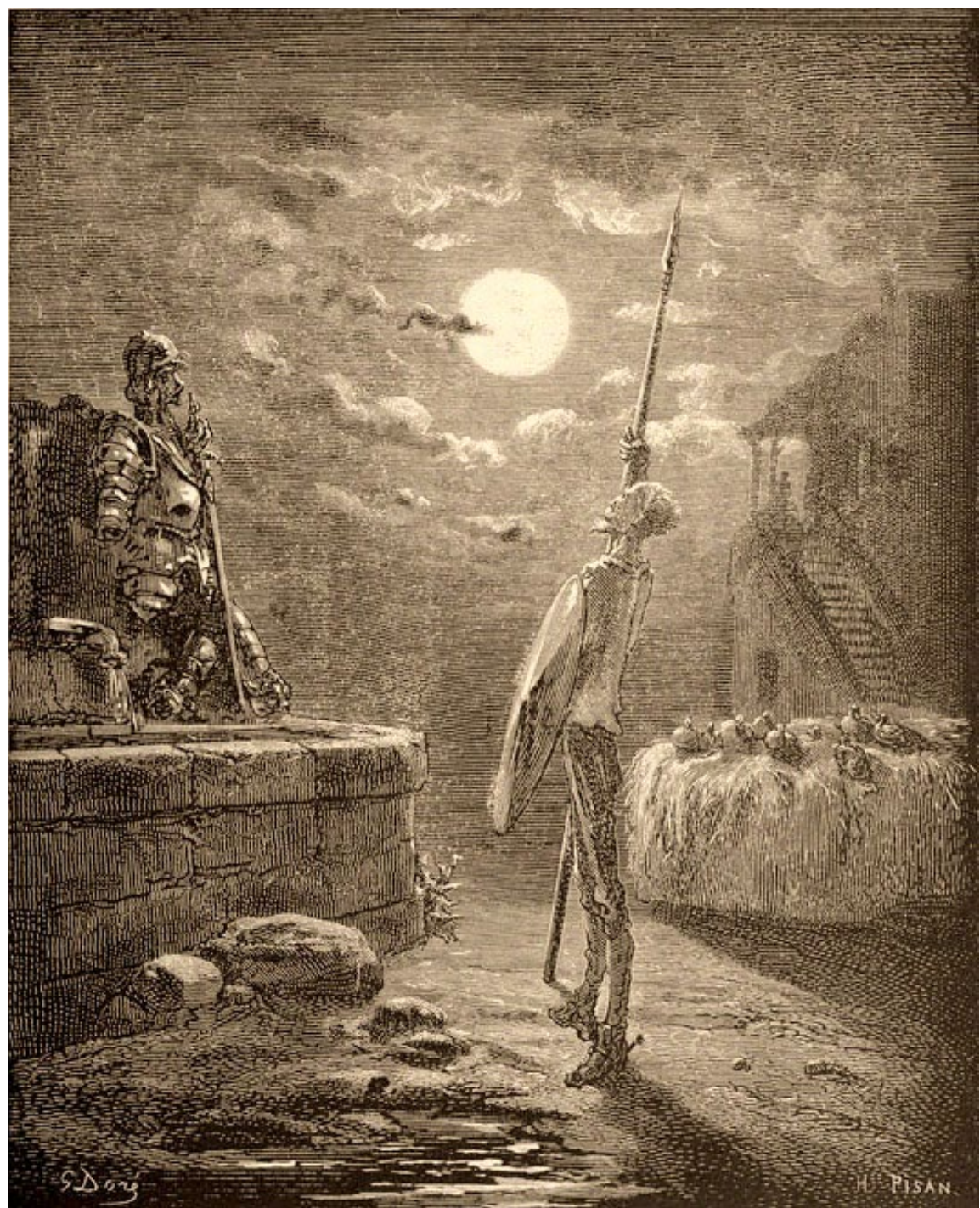
Les condèc er ostalèr a toti es qu'èren ena aubèrja era holia deth sòn òste, era velha des armes e era ceremònia de cavalièr que demoraue. E toti s'admirèren de tau tipe de holia e anèren a guardar-lo de luenh, e vederen que, damb tranquillitat, uns viatges passejaue, d'auti, agarrat ara sua lança, metie es uelhs enes armes, sense deishar-les de uelh pendent un bon espaci de temps.

Acabèc de barrar era net, mès damb tanta claror dera Lua, que podie competir damb aqueth que l'ac prestaue, de manèra que tot lo que hège eth nauèth cavalièr ère vist per toti. Se l'acodic alavetz a un des traginèrs qu'èren ena aubèrja d'anar a dar aigua ath sòn bestiar, e li calec trèir es armes de Dòn Quishòt qu'èren sus eth com, eth que, en veder-lo arribar, li didec en votz nauta:

—Ò tu, qui que sigues, gausat cavalièr que vies a tocar es armes deth mès valerós errant que jamès cenhec espada! Guarda çò que hès e non les tòques, se non vòs deishar era vida coma pagament dera tua gausardaria.

Que non hec cas eth traginèr damb aguestes rasons —e aurie estat milhor qu'auesse hèt cas, pr'amor qu'ac aurie hèt en salut— e mèsleu, agarrant-les

1. Sacoche penjades enes esquies deth shivau.

S. Day

H. PISAN

des correges les lancèc un tròç luenh d'eth madeish. Causa que, vista per Dòn Quishòt, lheuèc es uelhs entath cèu, e, botat eth pensament, per lo que semble, ena sua senhora Docina, didec:

—Ajuda-me, senhora mia, en aguesta prumèra ofensa que se l'aufrís ad aguest vòste sometut piech; que non me manque en aguest prumèr moment de perilh eth vòste favor e era vòsta empara.

E dident aguestes e d'autes semblables rasons, deishant anar er escut, lheuèc era lança damb es dues mans e li fotec damb era un bon patac ath traginèr e lo hec quèir en solèr, tan espatracat que, s'ac auesse repetit damb un aute patac, non l'aurie calut cap mèstre que lo guarisse. Hèt aquerò, recuelhec es sues armes e tornèc a passejar-se damb era madeisha tranquillitat qu'ath començament. Ath cap d'un moment, sense saber se qué auie passat—donques qu'eth traginèr encara ère aclapat—, n'arribèc un aute damb era madeisha intencion de dar aigua as sues mules; e, en trèir es armes entà desliurar eth com, sense parlar Dòn Quishòt ua soleta paraula e sense demanar cap favor a degun, deishèc anar un aute còp er escut e lancèc un aute còp era lança, e, sense hèr-la bocins, ne hec mèc de tres en cap deth dusau traginèr, donques que se li dauric per quate lòcs. Deuant deth rambalh acodic tota era gent dera aubèrja, e entre eri er ostalèr. E vedent aquerò Dòn Quishòt, agarrèc eth sòn escut, e, metuda era man ena espada, didec:

—Ò senhora dera beresa, esfòrç e vigor deth mèn aflaquit còr! Ara qu'ei eth temps de qué vires es uelhs dera tua granesa entad aguest cavalièr tòn, captiu, que tala aventura està acarant.

Damb aquerò, cuelhec, en sòn pensament, tant de coratge, que se l'auessen atacat toti es traginèrs deth mon, non aurie tornat endarrèr. Es companhs des heridi, que les vederen atau, comencèren de luenh estant a hèr quèir ua ploja de pèires sus Dòn Quishòt, que, çò milhor que podie, se protegie damb eth sòn escut, e non gausaue separar-se d'eth com entà non deishar de cornèr es armes. Er ostalèr cridaue que lo deishèssen, pr'amor que ja les auie dit se com n'ère de hòl, e que hòl acabarie, encara que les aucisse a toti. Tanben Dòn Quishòt les insultaue, en tot cridar-les astuts e traïdors, e qu'eth senhor deth castèth ère un arrogant e mau neishut cavalièr, donques que d'aguesta manèra consentie que se tractèssen es errants cavalièrs; e que s'eth auesse rebut era orde de cavalaria, eth l'aurie dat a conéisher era sua traïdoria:

—Mès de vosati, brigands e baisha raça, no'n hèsqui cas: lançatz, arribatz, venguetz e ofensatz-me tot çò que pogatz, pr'amor que vosati veiratz eth pagament qu'auratz pera pegaria e desmesura!

Que didie aquerò damb tant de vigor e ràbia, que les cuelhec un terrible temor as que l'atacauen; e, per aquerò e pera persuasion der ostalèr, deishèren de lançar-li, e eth deishèc retirar es heridi e tornèc ara velha des sues armes damb era madeisha tranquillitat e quietud qu'en començament.

Que non li semblèren ben ar ostalèr es burles deth sòn òste, e decidic escuerçar e autrejjar-li era maudita orde de cavalaria de seguit, abans de que passèsse ua auta desgràcia. Atau, donc, en tot apropar-se ada eth, se desencusèc per lo dera insolència qu'aquera gent baisha auie agut damb eth, sense qu'eth ac sabesse; mès que, pro qu'auien estat castigadi pera sua gausardaria. Li didec, coma ja li auie dit, qu'en aqueth castèth non i auie capèla, e entad aquerò que li quedaue entà hèr tanpòc ère de besonh, que tota era ceremònia entà quedar armat cavalièr ère era cogotada e eth patac sus era esquia,² segontes sabie eth des ceremònies dera orde, e qu'aquerò se podie hèr ath miei deth camp, e que ja auie complit en çò que hège ara velha des armes, que sonque damb dues ores ja se complie. Sobradament, donc, quan eth n'auie estat mès de quate. Tot s'ac creiguesc Dòn Quishòt, e didec qu'eth ère prèst a aubedir-lo, e qu'acabèsse tanlèu possible, pr'amor que se siguesse atacat un aute còp e se vedesse armat cavalièr, non pensaue deishar ua persona viua en castèth, exceptat d'aqueres qu'eth l'ordenèsse, peth respècte que li auie.

Avertit e pauruc d'aquerò eth casteran, preneç un libre a on apuntaue era ciuada e era palha que daue as traginèrs, e damb un cap de candela e damb es dues mentades puncèles, anèc a on ère Dòn Quishòt, ath quau manèc ajulhar-se; e liegent en sòn manuau, hènt veir que didie bèra devòta pregària, ath miei dera lectura lheuèc era man e li fotec sus eth còth un bon patac, e dempús, damb era espada, un gentil pataquet sus era esquia, totemp gasulhant entre dents, en tot hèr veir que pregaue. Hèt aquerò, ordenèc a ua d'aqueres daunes que li cenhessen era espada, qu'ac hec damb gran assopliment e discrecion, pr'amor que non n'ère de besonh pòca entà non crebar d'arrir en cada punt

2. *Cogotada e còp ena esquia*: patacs qu'eth pairin auie de dar en nau cavalièr, en cogòt e ena esquia.

des ceremònies; mès es hètes que ja auien vist deth nauèth cavalièr les hège retier er arri. En cenher-li era espada, didec era brava senhora:

—Dieu hèsque dera vòsta mercè un plan aürós cavalièr e li dongue era victòria enes lutes.

Dòn Quishòt li preguntèc se com se cridaue, pr'amor de saber, a compdar d'aqueth moment, a qui quedaue obligat pera mercè recebuda; donques que pensaue autrejar-li ua part dera fama qu'artenhesse pera valor deth sòn braç. Era responec umilament que se cridaue Tolosa, e qu'ère hilha d'un sabatèr adobador naturau de Toledo, que demoraue enes botigues de Sancho Bienaia, e que, en quinsevolh lòc que siguesse era lo servirie e l'aurie coma senhor. Dòn Quishòt li repliquèc que, peth sòn amor, li hesse era gràcia qu'a compdar d'alavetz se metesse eth *Dòn* e que se cridèsse *Dòna* Tolosa. Era l'ac prometec, e era auta li caucèc er esperon, e damb era i auec eth madeish collòqui que damb era dera espada: li preguntèc eth sòn nòm, e didec que se cridaue Molièra e qu'ère hilha d'un aunèst molier d'Antequera; e tanben li preguèc ada era Dòn Quishòt que se metesse eth *Dòn* e que se cridèsse *Dòna* Molièra en tot aufrir-li nauí servicis e mercès.

Hètes, donc, a tot galaup e ara prèssa, es ceremònies jamès vistes aqui, non vedec ja era ora Dòn Quishòt de montar eth shivau e gèsser ara cèrca d'aventures; e, enserant dempús a Rocinant, le montèc, e, abraçant ath sòn ostejaire, li didec causes tan estranhes, en tot arregraïr-li eth favor d'armar-lo cavalièr, que non mos ei possible referir-les. Er ostalèr, entà veder-lo ja dehòra dera aubèrja, damb non mens retorica, encara que mès brèu en paraules, responec as sues, e, sense demanar-li eth pagament dera ostalaria, lo deishèc partir damb gran plaser.

CAPÍTOL IV

De lo que li arribèc ath nòste cavalièr quan gessec dera aubèrja

Que deuie èster punta de dia quan Dòn Quishòt gessec dera aubèrja, tan content, tan galhard, tan ahiscat per veder-se ja armat cavalièr, qu'eth gòi lo crebaue pes cingles deth shivau. Mès, en vier-li ara memòria es conselhs deth sòn ostejador sus es prevencions tan de besonh qu'auie de auer, mès que mès es des sòs e des camises, decidic de tornar entà casa sua e aprovedir-se de tot, e d'un escudèr, en tot pensar en un laurador vesin sòn, qu'ère praube e damb hilhs, encara que fòrça avient entath mestier d'escudèr de cavalaria. Damb aguest pensament guidèc a Rocinant entath sòn pòble, eth quau en conéisher çò que volie, comencèc a caminar damb fòrça talents, de manèra que semblaue que non tocaue damb es pès en solèr.

Non auie caminat guaire, quan li semblèc qu'ara sua man dreita, dera espessor d'un bòsc que i auie, gessien ues votzes delicades, coma de persona que se planhie; e a penes les auec entenut, se didec:

—Dongui gràcies a Dieu pera mercè que me hè, donques que tan lèu me da ocasions entà qué posca complir damb aquerò que li deui ara mia profession, e a on posca cuélher eth frut des mèns boni desirs. Aguestes votzes, plan, son de bèth necessitat o necessitada, qu'a besonh dera mia ajuda e favor.

E virant es retnes, dirigic a Rocinant entà on li semblaue que gessien es votzes. E, as pòqui passi d'entrar en bòsc, vedec estacada a ua ègua en ua ausina, e estacat en ua auta a un gojat, despolhat de miei còs entà naut, d'ua edat d'uns quinze ans, e qu'ère eth que mès cridaue, e non sense motiu, pr'amor que damb ua correja lo lageraue un laurador de bona estatura, e cada patac que li fotie l'acompanhaue damb un repotèc e un conselh; pr'amor que didie:

—Era lengua carada e e es uelhs prèsti.

E eth gojat contestaue:

—Que non ac harè mès, senhor mèn; per amor de Dieu, que non ac harè mès; e prometi auer d'aciù endeuant mès suenh damb eth bestiar.

E, en veir Dòn Quishòt lo que passaue, damb votz anujada didec:

—Descortés cavalièr; que me semble mau que vos enfrontetz damb un que non se pòt deféner; pujatz en vòste shivau e cuelhetz era lança —donques que tanben auie ua lança amparada ena ausina a on ère estacada era ègua— que jo vos harè conéisher que çò que hètz ei de covards.

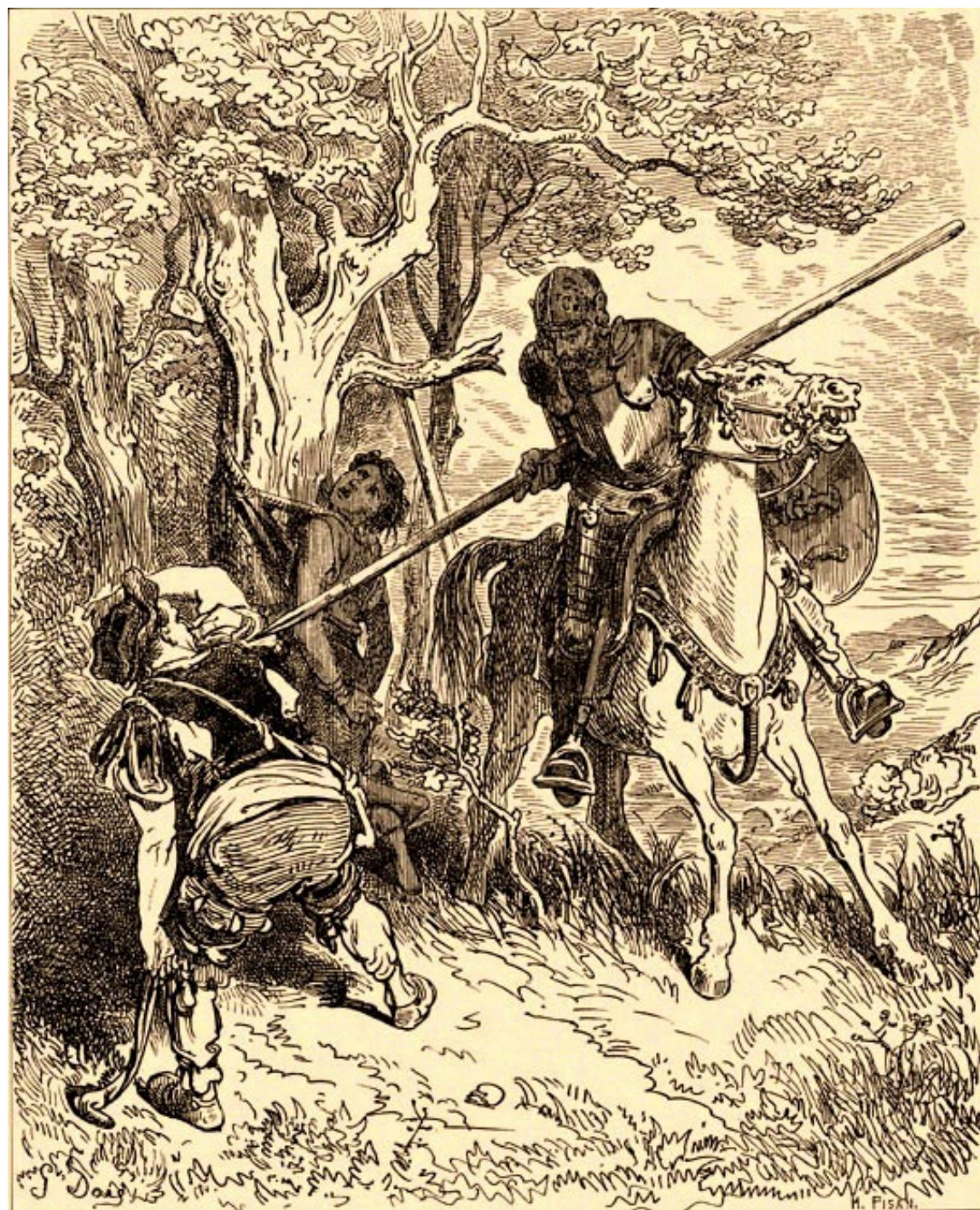
Eth laurador, que vedec aquera figura plia d'armes, brandint era lança sus eth sòn ròstre, se tenguec per mòrt, e damb bones paraules responec:

—Senhor cavalièr, aguest gojat qu'estongui castigant, ei eth mèn vailet, que me servís entà susvelhar ua vegada de oelhes qu'è en aguesti entorns, e ei tan descuedat que cada dia me'n manque ua; e, pr'amor que castigui eth sòn descuet, me ditz qu'ac hèsqi perque sò un miserable, per non pagar-li era sodada que li deui, e per Dieu e pera mia anma que mentís.

—Mentisses, deuant de jo, mespredable brigand? —didec Dòn Quishòt—. Peth solei que mos alugue, que sò per trauessar-vos de costat a costat damb aguesta lança. Pagatz-li ja sense cap repotèc; se non, per Dieu que mos govèrne, que s'acabe tot en aguest punt. Dempús desligatz-lo.

Eth laurador joquèc eth cap e, sense badar boca, desliguèc ath sòn vailet, ath quau preguntèc Dòn Quishòt se guaire li deuie eth sòn patron. Eth didec que nau mesí, a sèt reiaus cada mes. Hec eth compde Dòn Quishòt e trapèc que pujaue seishanta tres reiaus, e li didec ath laurador que de seguit les treiguessè dera borsa, se non volie morir per aquerò. Contestèc eth pauruc vilatan qu'en moment que se trapaue e eth jurament qu'auie hèt, —e encara non auie jurat arren—, que non èren tanti, donques que l'auien de descompdar e recèber a compde tres parelhs de sabates que l'auie balhat e un reiau en dues sagnades que l'auien hèt en èster malaut.

—Qu'està ben aquerò, repliquèc Dòn Quishòt, mès que se queden es sabates e es sagnades pes lagerades que sense auer-ne eth tòrt l'auetz fotut; que s'eth trinquèc eth cuer des sabates que vos paguèretz, vos l'auetz trincat

eth cuer deth sòn còs; e se li treigues eth barbèr sang en èster malaut, vos en sanitat l'ac auetz trèt; atau, donc, d'aguest costat, non vos deu arren.

—Eth mau ei, senhor cavalièr, en qué non è aciú es sòs: que vengue Andrés damb jo ena mia casa, e li darè un reiau dessús der aute.

—Anar jo damb eth? —didec eth gojat—. Mès... Mau an! Non senhor, que non ac pensi hèr; pr'amor que'n veder-se solet, m'espelarie coma un Sant Bartomèu.

—Que non ac harà —repliquèc Dòn Quishòt—; qu n'i a pro damb qué jo l'ac ordèna entà qué m'age respècte; e s'eth m'ac jure pera lei dera cavalaria qu'è rebut, lo deisharè anar liure e assegurarè eth pagament.

—Guarde vòsta mercè, senhor, çò que ditz, —didec eth gojat—, qu'aguest mèn patron non ei un cavalièr ne a rebut cap orde de cavalaria; qu'ei Joan Haldudo eth ric, eth vesin de Quintanar.

—Qu'ei lo madeish —contestèc Dòn Quishòt—, qu'en Haldudos pòt aué'i cavalièrs; pr'amor que cada un ei hilh des sues òbres.

—Qu'ei vertat —didec Andrés—. Mès aguest patron mèn, de quines òbres ei hilh, ja que me nègue era mia sodada e eth mèn sudor e trabalh?

—Que non ac nègui, frair Andrés —didec eth laurador— e hètz-me eth plaser de vier damb jo, que jo juri per totes es ordes de cavalaria que i a en mon, que vos pagarè coma è dit, un reiau dessús der un aute, e encara perhumadi .

—Deth perhum vo'n excusi —didec Dòn Quishòt— datz-les-ac en reiaus que damb aquerò me contenti; e guardatz de complir lo qu'auetz jurat, se non, peth madeish jurament vos juri que tornarè a cercar-vos e a castigar-vos, e que vos traparia, encara que vos amaguéssetz coma ua cernalha. E se voletz saber se qui vos ordene aquerò, entà veder-vos mès obligat a complir, sabetz que sò eth valerós Dòn Quishòt d'Era Mancha, eth que des-hè grèuges e bestieses, e quedatz-vos damb Dieu, e non desbrembetz çò qu'auetz prometut e jurat, jos era pena dera pena pronunciada.

E, en díder aquerò, piquèc ath sòn Rocinant, e ara seguida se separèc d'eri. Lo seguic eth laurador damb es uelhs, e, quan vedec que ja auie trauessat eth bòsc e que ja non se vedie, se virèc entath sòn vailet Andrés e li didec:

—Vene, hilh mèn, que vos voi pagar çò que vos deui, coma me manèc aguest que des-hè grèuges.

—Aquerò juri jo —didec Andrés— e pro que serà vòsta mercè acertat se complís eth manament d'aqueth cavalièr, que mil ans visque; que, segontes n'ei de valerós e de bon jutge, per Dieu, que se non me pagatz, que torne e qu'execute çò qu'a dit!

— Tanben ac juri jo —didec eth laurador—; mès, per lo molt que vos estimi, voi aumentar eth deute pr'amor d'aumentar tanben eth pagament.

E, agarrant-lo deth braç, lo tornèc a estacar ena ausina, a on li fotec tanti patacs, que lo deishèc coma mòrt.

—Cridatz, senhor Andrés, ara —didie et laurador— ath que des-hè grèuges, e ja veiratz se com non des-hè aguest; encara que pensi que non ac è acabat de hèr, donques que me vien talents des espelar-vos viu, coma vos crenhíetz.

Mès, fin finau, lo desliguèc e li dèc permís entà qué anèsse a cercar ath sòn jutge, entà qué executèsse era senténcia pronunciada. Andrés partic un shinhau atupit, jurant anar a cercar ath valerós Dòn Quishòt d'Era Mancha e condar-li punt per punt çò que l'auie arribat, e que l'auie de pagar damb es monedes. Mès, damb tot aquerò, eth se n'anèc plorant e eth sòn patron se quedèc arrint.

E d'aguesta manèra des-heigüec eth grèuge eth valerós Dòn Quishòt, eth quau, plan content damb çò qu'auie arribat, li semblèc qu'auie dat un plan erós e naut principi as sues cavaladures e damb grana satisfaccion d'eth madeish, anaue caminant entath sòn pòble, en tot díder a mieja votz:

—Pro te pòs cridar erosa sus toti es que viuen aué sus era tèrra, ò beròia sus es beròies Docina deth Tobòso!, donques qu'aueres en sòrt de tier rendut ara tua voluntat e condicion a un tan valent e tan famós cavalièr coma n'ei e ne serà Dòn Quishòt d'Era Mancha, eth quau, coma toti saben, ager recebec era orde de cavalaria, e aué a des-hèt eth màger grèuge que formèc eth pòc sen e cometec era crudeutat: aué treigüec eth foet dera man d'aqueth despíetós enemic que damb pòca rason pataquejaue ad aqueth delicat mainatge.

Alavetz, arribèc en un lòc deth camin que se dividie en quate, e dempús li vengüec ena imaginacion es crotzères on es cavalièrs errants se metien a pensar sus quin camin les calie cuélher, e, entà imitar-les, s'estèc ua estona quiet; e, dempús d'auèc pensat molt ben, deishèc anar es retnes de Rocinant,

deishant ara voluntat deth rocin era sua, eth quau seguic eth sòn prumèr assag, que siguec anar de dret entath sòn estable.

E, en auer caminat coma dues miles, descurbic Dòn Quishòt un gran tropèu de gent, que, coma sabec dempús, èren uns mercadèrs toledans qu'anauen a crompar seda en Múrcia. Èren sies, e venguien damb es sues ombreles, damb d'auti quate vailets a shivau e tres vailets de mules a pè. A penes les aubirèc Dòn Quishòt, s'imaginèc qu'ère ua naua aventura, e, entà imitar en tot aquerò que siguesse possible, es passi qu'auie liejut enes libres, li semblèc que n'auie aqui un de perfectè. E atau, damb continéncia e bravesa, s'assegurèc ben enes estrius, sarrèc era sua lança, se metec er escut en piech, e, calat ath miei deth camin, s'i estèc en tot demorar qu'arribèssen aqueri cavalièrs errants, donques que ja les auie coma tals e les jutjauè d'aguesta manèra; e quan arribèren a ua distància que se podien veir e enténer, lheuèc Dòn Quishòt era votz, e damb mina arroganta didec:

—Arturatz-vos toti se non coheissatz que non i a en tot eth mon ua puncèla mès beròia qu'era emperairitz d'Era Mancha, era sense parièr Docina deth Tobòso.

S'arturèren es mercadèrs en enténer aquestes rasons, e en veir era estranha figura deth que les didie; e, pera figura e pes rasons, se n'encuedèren dera holia deth sòn patron, mès que voleren veir a plaser en qué paraue tot aquerò que se les demanaue, e un d'eri, qu'ère un shinhau burlesc e plan molt discrèt, li didec:

—Senhor cavalièr, nosati non coneishem se qui ei aquesta brava senhora que didetz; mostratz-mo'la: que s'era siguesse tan beròia coma didetz, de bona gana e sense cap prèssa coheissarièm era vertat que dera vòsta part mos ei demanada.

—Se vo'la mostrèssa —repliquèc Dòn Quishòt— qué harietz vosati coheissant ua vertat tan evident? Era importància ei en qué sense veder-la vos ac cau creir, coheissar, afirmar, jurar e deféner; se non ei atau, qu'ètz en luta damb jo, gent descomunau e supèrba. Pr'amor que, autant se vietz un a un, coma demane era orde de cavalaria, o toti amassa, coma ei costum e de mau usatge entàs dera vòsta classa, aciu vos demori, confiant ena rason qu'ei dera mia part.

—Senhor cavalièr, repliquèc eth mercadèr, supliqui a vòsta mercè, en nòm de toti es princes qu'èm aciú, que, entà non cargar es nòstes consciéncias coheissant ua causa que jamès nosati auem vist, e mès encara per èster en detriment de totes es emperairitzes e reines d'Alcàrria e d'Extremadura, que vòsta mercè sigue servit de mostrar-mos bèth retrat d'aguesta senhora, encara que sigue petit coma un gran de horment, pr'amor que peth hiu se trape eth camishèt, e quedaram damb aquerò satisfèts e segurs, e vòsta mercè quedarà content e pagat; e encara que pensi que ja èm dera vòsta part, encara qu'eth retrat mos mòstre qu'ei guèrcha d'un uelh e qu'er aute li rage mercuri e pèira de sofre, damb tot aquerò, entà complàder a vòsta mercè, dideram a favor sòn tot çò que volgatz.

—Que non li rage, maudit infame! —responec Dòn Quishòt- alugat de colèra; non li rage, digui, aquerò que didetz, senon ambre e perhum entre cotons; e non ei guèrcha ne acorbaishada senon mès dreita qu'un hus de Guadarrama. Mès vosati pagaratz era grana blasfèmia qu'auetz dit contra tala beresa coma n'ei era dera mia senhora!

E en tot díder aquerò, ataquèc damb era lança ad aqueth qu'ac auie dit, damb tanta fúria e ràbia que, s'era bona sòrt non auesse hèt qu'ath miei deth camin estramunquèsse e queiguésse Rocinant, ac aurie passat fòrça mau eth gausat mercadèr. Queigues Rocinant, e redolèc eth sòn patron un bon tròc peth camp. E, en tot voler lheuar-se, non podec: tala dificultat l'ac costaue era lança, er escut, es estrius e eth casco, damb eth pes d'aqueres vielhes armes. E, mentre lutaue per lheuar-se e non podie, didie:

—Non hujatz, gent covarda, gent captiva, demoratz-vos; que non ei eth mèn tòrt, senon eth deth mèn shivau, eth hèt que siga aciú estirat.

Un mosso de mules des que venguien, que non deuie èster guaire ben intencionat, en enténer díder ath praubè queigut tantes arrogàncies, non se podec tier sense foter-li era responsa enes costelhes. E, apropant-se ada eth, cuelhec era lança e dempús d'auer-la hèt a bocins, damb un d'eri comencèc a dar-li tanti patacs ath nòste Dòn Quishòt que, a despriet e a maugrat des sues armes, li fotoc ua bona repassada. Es sòns patrons lo cridauen entà qué non lo pataquegèsse tant e entà qué lo deishèsse, mès qu'eth gojat ère ja alugat e non volec deishar eth jòc enquia arturar era sua colèra; e apressant-se damb es auti bocins de lança, les acabèc de des-hèir sus et miserable queigut, que, damb

tota aquera tempèsta de garròts que queiguien sus eth, non barraue era boca, en tot menaçar ath cèu e ara tèrra, e as sautejadors, que le tractauen d'aquera manèra.

Se cansèc eth mosso, e es mercadèrs seguiren eth sòn camin, en tot parlar pendent eth viatge deth praube pataquejat. Eth, dempús que se trapèc solet, sagèc de l'heuar-se, mès, se non ac podèc hèr quan ère san e en bona santat, com ac auie de hèr molt e lèu des-hèt? E encara se sentie erós, en tot semblar-li qu'aquera ère ua desgràcia pròpria de cavalièrs errants, e daue tot eth tòrt ara falta deth sòn shivau, e non se podie l'heuar pr'amor qu'auie tot eth còs adolorit.

CAPÍTOL V

A on se seguís era narracion dera desgràcia deth nòste cavalièr

En veir, donc, qu'efectivament, non se podie botjar, s'acuelhec ath sòn ordinari remèdi, qu'ère pensar en bèth paragraf des sòn libres, e li venguec ena sua holia ara memòria aqueth de Valdovinos e deth marquès de Mantua, quan Carlòto lo deishèc herit ena montanha, istòria coneishuda pes mainatges, non ignorada pes gojats, celebrada e creiguda pes vielhs; e damb tot aquerò, non ère mès vertadera qu'es miracles de Mahoma. Aguesta, donc, li semblèc que li ère avienta entath moment que se trapaue; e d'aguesta manèra, damb mòstres de gran sentiment, comencèc a hèr torns peth solèr e a díder damb alend aflaquit, lo madeish que didie er herit cavalièr deth bòsc:

*A on ès, senhora mia,
Que non te hè mau eth mèn mau?
O non ac sabes, senhora,
O ès faussa e desleiau*

E d'aguesta manèra, anèc seguint eth romanç enquiad aqueri vèrsi que diden:

*Ò nòble marquès de Mantua,
Oncle mèn e senhor carnau!*

E volec era sòrt que, quan arribèc en aquest vèrs, passèc per aqui un laurador deth sòn pòble, e vesin sòn, que venguie de portar ua carga de horment en molin, qu'en veir ad aqueth òme estirat aqui, s'apropèc ada eth e li preguntèc se qui ère e quin mau auie que tan tristament se queishaue.

Dòn Quishòt credec, sense dobte, qu'aqueth ère eth marquès de Mantua, eth sòn oncle, e per tant non li dèc cap auta responsa que contunhar eth romanç, a on li hège a veir era sua desgràcia e es amors der hilh der Emperador damb era sua esposa, tot dera madeisha manèra qu'ac conde eth romanç.

Eth laurador ère estonat en enténer aqueres pegaries; e, en tot trèir-li era visèra —que ja ère hèta brigalhs pes garrotades— li netegèc eth ròstre, que l'auie caperat de povàs, e, a penes l'auèc netejat, l'arreconeishec e li didec:

—Senhor Quishana —qu'atau se deuie cridar quan ère senat e non auie passat de gentilòme tranquil a cavalièr errant— qui a metut a vòsta mercè d'aguesta manèra?

Però eth seguie contestant damb eth sòn romanç a tot aquerò que li preguntaue. En veir aquerò eth brave òme, li treigues era coirassa lo millhor que podec, entà veir s'auie bèra herida; mès non vedec sang ne cap aute senhau. Sagèc de l'heuar-lo deth solèr, e non damb pòc de trabalh, lo pugèc en sòn saumet, per semblar-li ua cavaladura mès tranquilla. Recuelhec es armes, e toti es bocins dera lança, e les estaquèc sus Rocinant, ath quau cuelhec des retnes igual qu'ath saumet, e filèc de cap ath pòble, plan cogitós d'enténer es pegaries que didie Dòn Quishòt; e tanben n'anaue de cogitós Dòn Quishòt, que, molut e trincat, non se podie tier sus eth saumet e de quan en quan deishaue anar ues alendades prigondes entath cèu; de manèra que nauament obliguèc ath laurador a preguntar-li se qué l'arribaue, e non semblaue senon qu'eth diable li hège vier ara memòria es condes avients as sòns eveniments, pr'amor que, en aqueth punt, en desbrembar-se'n de Valdovinos, se'n brembèc deth mòro Abindarraez, quan er alcaide d'Antequera, Rodrigo de Narvaez, l'agarrèc e l'amièc captiu ena sua alcaidia. De manèra que, quan eth laurador li tornèc a preguntar se com se trapaue e qué sentie, contestèc damb es madeishes paraules e rasons qu'eth captiu Abindarraez li responie a Rodrigo de Narvaez, tament coma ac auie liejut ena istòria de *Era Diana*, de Jòrdi de Montemaior, a on ei escrita; repetie era istòria tament que, eth laurador s'enfadaue en enténer tantes pegaries, per lo que sabec qu'eth sòn vesin ère lhòco e s'esdegauèc entà arribar en pòble, pr'amor d'evitar era ràbia que li costaue Dòn Quishòt damb era sua longa arenga.¹ A tot darrèr, didec:

1. Discors entà l'heuar es ànims.

—Sàpie vòsta mercè, senhor Rodrigo de Narvaez, qu'aguesta beròia Jarifa qu'è dit ei ara era Docina deth Tobòso, pera que jo è hèt, hèsqui e harè es mès famoses hètes de cavalaria que s'an vist, se ven e se veirà en mon.

Ad aquerò contestèc eth laurador:

—Guarde vòsta mercè, senhor, pecador de jo, que jo non sò ne Rodrigo de Narvaez, ne eth marquès de Mantua, senon Pèir Alònso, eth tòn vesin; ne vòsta mercè ei Valdovinos, ne Abindarraez, senon er aunèst gentilòme eth senhor Quishana.

—Que ja sai se qui sò —responec Dòn Quishòt—, e sai que posqui èster non solet aqueri qu'è dit, senon toti es Dotze Parelhs de França, e tanben toti es Nau dera Fama, ja qu'a totes es aventures qu'eri heren amassa, les depassaràn es mies.

En aquestes convèrses e en d'outes parières, arribèren en pòble ara ora qu'èscurie, mès eth laurador demorèc que siguesse mès de nets, pr'amor de qué non vedessen ath molut gentilòme tan mau cavalièr. Arribada, donc, era ora que li semblèc, entrèc en pòble, e ena casa de Dòn Quishòt, que trapèc tota tarabastada; èren ena casa eth capelhan e eth barbèr deth pòble, qu'èren grani amics de Dòn Quishòt, as quaus les didie era majordòma a crits:

—Qué li semble a vòsta mercè, senhor licenciat Pero Pérez —qu'atau se cridaue eth capelhan- deth malastre deth mèn senhor? Que ja hè tres dies que non apareishen eth, ne eth rocin, ne er escut, ne era lança, ne es armes. Malerosa de jo! que sabi pro ben, e ei aquerò vertat coma que neishí e è de morir, qu'aguesti maudits libres de cavalaries qu'a, e que solie liéger cada dia, li an capvirat eth sen; qu'ara me'n brembi d'auer-li entenut díder fòrça viatges, parlant entre eth, que volie hèr-se cavalièr errant e anar ara cèrca d'aventures peth mon. Encomanadi siguen a Satanàs e a Barrabàs aguesti libres, que d'aguesta manèra an hèt pèrder eth mès delicat enteniment que i auie en tota Era Mancha.

Era neboda didie lo madeish, e encara mès:

—Sabetz-vo'n, senhor mèstre Nicolàs —qu'aguest ère eth nòm deth barbèr— que fòrça còps l'arribèc ath mèn senhor oncle, que'n estar-se liegent aguesti libres pendent dus dies damb es sues nets, ath cap des quaus, lançaue eth libre des sues mans, e agarraue era espada e se metie a pelejar damb es

parets; e quan ère ja cansat didie qu'auie auit a quate gigants coma quate tors, e era sudor que li baishaue peth cansament didie qu'ère sang des herides qu'auie rebut ena batalha; e se beuie dempús ua gèrla d'aigua hereda, e se quedaue san e tranquil, en tot díder qu'aquera aigua ère ua preciosa beuenda que li auie hèt arribar eth sabent Esquife, un gran encantador e amic sòn. Mès que jo n'è eth tòrt de tot, per non auer avisat a vòstes mercès des pegaries deth mèn senhor oncle, pr'amor que li dèssen remèdi abans d'arribar a on a arribat, e usclèssen toti aguesti excomunicadi libres, que n'a molti, e que pro se meriten èster uscladi, coma se siguessen d'eretges.

—Aquerò digui jo tanben —didec eth capelhan—, e, òc ma hè, que non passarà un dia sense que siguen condemnats ath huec en acte public, pr'amor que non donguen era escadença ad aqueth que les liegesse de hèr çò qu'eth mèn brave amic deu auer hèt.

Tot aquerò entenien et laurador e Dòn Quishòt, e damb aquerò comprenec eth laurador era malautia deth sòn vesin; e alavetz Dòn Quishòt comencèc a díder en votz nauta:

—Daurisquen vòstes mercès ath senhor Valdovinos e ath senhor marquès de Mantua, que ven mauherit, e ath senhor mòro Abindarraez, que pòrte captiu eth valerós Rodrigo de Narvaez, alcaide d'Antequera.

Deuant d'aguestes votzes gesseran toti, e, coma qu'arreconeisheran es uns ath sòn amic, es auti ath sòn patron e oncle, e qu'encara non auie baishat deth saumet, donques que non podie, correran a abraçar-lo. Eth didec:

—Tranquilliza-vos toti! Que vengui mauherit per tòrt deth mèn shivau. Portatz-me en lhet e cridatz, s'ei possible, ara sabenta Urganda, pr'amor que guarisque e examine es mies herides.

—Guarda, en mala ora —didec alavetz era majordòma— que ja me didie eth mèn còr de quin pè coishejaue eth mèn senhor! Que puge vòsta mercè, en bonaora, pr'amor que, sense que vengue aguesta Urganda, ja vos saberam guarir aciu. Maudits, digui, siguen un e un aute còp aguesti libres de cavalaria, que d'aguesta manèra an deishat a vòsta mercè!

L'amièren dempús en lhet, e, cercant-li es herides, no'n trapèren deguna; e eth didec que tot ère croishment, per auer queigut Rocinant, eth sòn shivau,

quan lutaue damb dètz gigants, es mès hòls e gausadi que se podessen trapar en tota era tèrra.

—Ep, ep! —didec eth capelhan—. Que i a gigants en aguest ahèr? Que me vau a senhar jo, pr'amor d'usclar-les deman abans qu'arribe era net.

Que li heren a Dòn Quishòt mil preguntes, e a cap d'eres non volec contestar ua auta causa senon que li dèssen de minjar e que lo deishèssen dormir, qu'ère çò que mès li importaue. Se hec atau, e eth capelhan s'informèc abastament, deth laurador, de com auie trapat a Dòn Quishòt. E eth l'ac condèc tot, damb es pegaries que quan lo trapèc e le portèc li auie dit; e aquerò siguec méter encara mès desir ath licenciat de hèr çò que hec a londeman, que siguec cridar ath sòn amic eth barbèr mèstre Nicolàs, damb eth que venguec entara casa de Dòn Quishòt.

CAPÍTOL VI

Deth graciós e gran escrutinh qu'eth capelhan e eth barbèr heren ena libreria deth nòste engenhós gentilòme

Dòn Quishòt encara dormie. Li demanèc es claus, ara neboda, dera cramba a on èren es libres, autors deth mau, e era les ac dèc de bona gana. Entrèren laguens toti, e era majordòma damb eri, e trapèren mèc de cent còssi de libres grani, plan ben religadi, e d'auti de petits; e, tanlèu era majordòma les vedec, tornèc a gèsser dera cramba ara prèssa, e tornèc dempús damb ua gèrla d'aigua benedida e un isòp,¹ e didec:

—Cuelhe vòsta mercè, senhor licenciat: esposatz aguesta cramba, non sigue que i age aciu bèth encantador des molti qu'an aguesti libres, e mos encanten, pera pena que les volem dar en tot trèir-les deth mon.

Arric eth licenciat deuant dera innocència dera majordòma, e ordenèc ath barbèr que li anèsse dant un a un aguesti libres entà veir de qué tractauen, donques que poirie èster que quauqu'un non meritèsse eth huec coma castig.

—Non —didec era neboda— que non se n'a de perdonar cap, pr'amor que toti an estat damnatjosi; que serà milhor lançar-les pera hièstra en pati, e hèr un molon damb eri e calar-les eth huec; e se non, portar-les en corrau, e aquiù hèr era hoguèra, e non shordarà er hum.

Lo madeish —didec era majordòma—: que tament auien talents es dues dera mòrt d'aqueri innocents; mèc eth capelhan non s'avenguec ad aquerò enquia liéger prumèr, encara que non siguesse sonque es títols. E eth prumèr que mèstre Nicolàs li metèc enes mans siguec *Es quate d'Amadís de Gaula*, e didec eth capelhan:

1. Qu'empleguen es capelhans entà benedir.

—Que semble ua causa de mistèri, pr'amor que, segontes è entenu a díder, aquest libre siguec eth prumèr de cavalaries que s'imprimic en Espanha, e toti es auti an cuellhut mòstra en aquest; atau, donc, me semble que, coma dogmatizador d'ua sècta tan dolenta, mos cau, sense cap desencusa, condemnar-lo ath huec.

—Que non —didec eth barbèr—, que tanben è entenu a díder qu'ei eth millhor de toti es libres que d'aquest genre s'an escrit; atau, donc, coma unic en sòn art, se l'a de perdonar.

—Qu'ei vertat -didec eth capelhan-, e plan per aquerò se l'a d'autrejar era vida, de moment. Veigam aquest aute qu'ei ath sòn costat.

—Qu'ei —didec eth barbèr— *Sergàs de Esplandian*, hilh legitim d'Amadís de Gaula.

—Donques, de vertat —didec eth capelhan— que non l'a de valer ar hilh era bontat deth pair. Prenetz, senhora majordòma: dauritz aquesta hièstra e lançatz-lo en corrau, e serà eth prumèr deth molon de libres dera hoguèra que s'a de hèr.

Qu'ac hec atau era majordòma plan contenta, e eth brave d'Esplandian volèc entath corrau, demorant damb tota paciència eth huec que lo menaçau.

—Endeuant, seguic eth capelhan.

—Aquest que ven —didec eth barbèr— ei *Amadís de Grècia*; e toti es d'aquest costat, pensi que son deth madeish linhatge d'Amadís.

—Donques que vagen toti en corrau —didec eth capelhan— que, a truca d'usclar ara reina Pintiquiniestra, e ath pastor Darinel, e as sues eglògues, e as endiablades e revoutades rasons deth sòn autor, usclarè damb eri ath pair que m'engendrèc, s'anèsse desguissat de cavalièr errant.

—Que sò dera madeisha opinion —didec eth barbèr.

—E jo tanben —didec era neboda.

—Plan, donc —didec era majordòma—, que venguen e toti tath corrau.

Les ac dèren, qu'èren multi, e era s'estauvièc era escala e les fotec hièstra tà baish.

—Qui ei aquest bocòï?? —didec eth capelhan.

2. De mesura gròssa.

—Agest ei —responec eth barbèr— *dòn Olivante de Laura*.

—Er autor d'aguest libre —didec eth capelhan— siguec eth madeish qu'escriuec *Jardin de Flors*; e de vertat que non sai se quin des dus libres ei mès vertadèr, o, entà didè'c milhor, mens mentidèr; solet sai díder qu'aguest anarà entath corrau per asenat e arrogant.

—Agest aute que seguís ei *Florimorte de Hircania* —didec eth barbèr.

—Aciu qu'ei eth senhor Florimorte? —repliquèc eth capelhan—. Donques, òc ma hè, qu'a d'anar de seguit en corrau, a maugrat deth sòn estranh neishement e famoses aventures; que non da lòc a d'auta causa era dretat e era sequèra deth sòn estil. Tath corrau aguest e aguest aute, senhora majordòma.

—Que me platz fôrça, senhor mèn —responie era; e damb grana alegria executaue çò que li manauen.

—Agest qu'ei *Eth Cavalhèr Platir* —didec eth barbèr.

—Qu'ei ancian aguest libre —didec eth capelhan—, e non trapi en eth causa que merite eth perdon. Qu'acompanhe as auti sense demora.

E atau se hec. Se dauric un aute libre e vederen qu'auie eth títol de *Eth Cavalhèr dera Crotz*.

—Peth nòm tan sant qu'a aguest libre coma títol, se poirie perdonar era sua ignorància; mès que tanben se sòl díder “darrèr dera crotz que i a eth diable”; entath huec.

Cuelhent eth barbèr un aute libre, didec:

—Agest qu'ei *Miralh de cavalaries*.

—Que ja coneishi a vòsta mercè —didec eth capelhan— Aciu que i è Reinaldos de Montalban damb es sòns amics e companhs, mès lairons qu'eth Caco, e es Dotze Parelhs, damb eth vertadèr istoriador Turpin; e de vertat que sò per condemnar-les non mès qu'a despàtriamet perpetu, aumens perque an part dera invencion deth famós Mateo Boiardo, d'a on tanben teishec era sua tela eth cristian poèta Ludovic Ariòsto, ath quau, se lo trapi aciu, e parle en ua lengua desparièra ara sua, non li sauvarè cap respècte, mès se parle en sòn idiòma, lo botarè sus eth mèn cap.

—Donques jo que l'è en italian —didec eth barbèr—. Mès non lo compreni.

—Que non serie ben que l'entenéssetz, repliquèc eth capelhan, e aciu li perdonèsem ath senhor capitan que non l'avesse hèt a vier en Espanha en castelhan; que li treiguesc fôrça valor deth sòn naturau, e lo madeish passe damb toti es libres de vèrsi que vòlen tradusir en ua auta lengua, pr'amor que, per mès suenh que meten e mès abiletat que mòstren, jamès arribaràn en punt qu'auien en sòn prumèr neishment. Digui, donc, qu'aguest libre, e toti es que se trapèssen sus aguestes causes de França, que se lancen e se meten en un potz sec, enquia qué damb mès coneishments se sàpie se qué hèr damb eri, exceptat a un *Bernardo de Carpio* qu'ei per aqui e a un aute cridat *Roncesvalhes*; qu'aguesti, quan arriben enes mies mans, an d'èster enes dera anma, e d'eres enes deth huec sense cap desencana.

Tot ac confirmèc eth barbèr, e s'ac cuelhec ben e coma forma acertada, per saber qu'eth capelhan ère tan bon cristian e tan amic dera vertat, que non diderie ua auta causa per totes es causes deth mon. E, daurint un aute libre, vedec qu'ère *Palmerin de Oliva*, e ath sòn costat n'auie un aute que se cridaue *Palmerin d'Anglatèrra*, causa que vista peth licenciat, didec:

—Aguesta oliva que se hèsque bocins e s'uscle, e que non quede d'era ne eth cendre; e aguesta palma d'Anglatèrra que se sauve coma causa unica, e que se hèsque entad aquerò ua auta caisha coma era que trapèc Alejandro enes dèishes de Dario, que la hec entà sauvà'i es òbres deth poèta Homèr. Aguest libre, senhor compaire, qu'a autoritat entà dues causes: era prumèra ei que per eth madeish ei molt bon, e era auta pr'amor qu'ei sabut que l'escruièc un discrèt rei de Portugal. Totes es aventures deth castèth de Miraguarda son plan polides e de gran artifici; es rasons, cortesanes e clares, que sauven era correccion e que parle damb fôrça propietat e enteniment. Digui, donc, se non ei contra era vòsta bona opinion, senhor mèstre Nicolàs, qu'aguest e Amadís de Gaula queden liures deth huec, e toti es auti, sense hèr mès investigacions, que perisquen.

—Non, senhor compaire —repliquèc eth barbèr— qu'aguest qu'è aciu ei eth famós *Dòn Belianís*.

—Agest, donc —repliquèc eth capelhan— damb era dusau, era tresau e era quatau part, les cau un shinhau de rubarba³ entà purgar era massa colèra sua, e ei de besonh trèir-les tot aquerò deth castèth dera Fama e d’outes impertinències mès importantes, qu’entad aquerò se les da tot eth temps que calgue, e se s’enmendèssen, atau se tierà damb eri era misericòrdia o era justícia; mentretant, sauvatz-les, compaire, ena vòsta casa, mès non les deishetz liéger a degun.

—Que me platz —responec eth barbèr.

E, sense voler cansar-se mès en liéger libres de cavalaria, ordenèc ara majordòma que cuehesse toti es grani e les fotesse en corrau. Que non se didec a cap pèga o sorda, senon ad aquera qu’auie mès talents d’usclar-les que d’arren mès, per grana e prima que siguesse; e, en tot agarrar-ne quate d’un còp, les lancèc pera hièstra. e coma n’auie agarrat molti ath còp, un li queigues as pès deth barbèr, que volec saber se de qui ère, e vedec que didie: *Istòria deth famós cavalièr Tirant eth Blanc.*

—Dieu m’age! —didec eth capelhan— deishant anar ua grana votz. Que sigue aciu Tirant eth Blanc! Da-me-lo, compaire, que vau a hèr veir qu’è trapat en eth un tresòr d’alegria e ua tuta de passatemp. Aciu que i è dòn Quirieleison de Montalban, valerós cavalièr, e eth sòn frair Tomàs de Montalban, e eth cavalièr Fonseca, damb era batalha qu’eth valent Tirant hec damb er alan,⁴ e es fineses dera puncèla Plaserdemavida, damb es amors e es enganhs dera veuda Reposada, e era senhora Emperairitz, enamorada de Ipolit, eth sòn escudèr. Vos digui era vertat, senhor compaire, que, peth sòn estil, ei aguest eth melhor libre deth mon: aciu mingen es cavalièrs, e dormissen, e morissen enes sòns lhets, e hèn testament abans de morir. Damb aguestes causes que toti es auti libres d’aguest genre son mancadí. Damb tot aquerò vos digui, que se meritaue eth que l’escriuec, ja que non hec tantes pegaries ena creacion, que ne hessen publicacions pendent toti es dies dera sua vida. Portatz-lo entà casa e liegetz-lo, e ja veiratz qu’ei vertat tot çò que vos è dit d’eth.

3. Planta damb propietats purgatives.

4. Raça de gosset autoctòna d’Espanha.

—Atau serà —responec eth barbèr— mès, qué haram d’aguesti petits libres que queden?

—Aguesti —didec eth capelhan— que non deuen d’èster de cavalaria senon de poesia.

E en tot daurir-ne un, vedec qu’ère *Era Diana*, de Jòrdi de Montemaior, e didec, pensant que toti es auti serien deth madeish genre:

—Aguesti non se meriten èster uscladi, coma es auti, pr’amor que non hèn ne haràn eth mau qu’an hèt es de cavalaria; que son libres d’enteniment, sense cap de prejudici entad arrés.

—Ai, senhor! —didec era neboda— pro que podetz hèr usclar-les coma es auti, pr’amor que non serie estranh que, en auer-se guarit eth mèn senhor oncle, liegesse aguesti, e alavetz volesse hèr-se pastor e anar pes bòsqui e prats cantant e tocant; e, lo que serie encara peyor, hèr-se poèta, que, segontes diden, ei ua malautia inguaribla e pegosa.

—Que ditz vertat aguesta puncèla —didec eth capelhan— e serà ben trèir-li ath nòste amic aguesta escadença e estramuncada deth deuant. E, donques que començam per *Era Diana* de Montemaior, sò dera opinion de qué non s’uscle, senon que se li trèigue tot aquerò que tracte dera sabenta Felicia e dera aigua encantada, e lèu toti es vèrsi majors. E que se quede solet era pròsa, e er aunor d’èster eth prumèr en aguest tipe de libres.

—Aguest que ven —didec eth barbèr— ei *Era Diana* cridada *dusau deth Salmantin*; e aguest, un aute qu’a eth madeish nòm, qu’eth sòn autor ei Gil Pòlo.

—Donques era de Salmantino —responec eth capelhan— qu’acompanhe e aumete eth nombre des condemnadi ath corrau, e era de Gil Pòlo se sauve coma se siguesse deth madeish Apòllo; e passatz tà deuant, senhor compaire, e esdeguem-mos, que se hè tard.

—Aguest libre —didec et barbèr— en tot daurir-ne un aute, ei *Es dètz libres de Fortuna d’amor*, escrit per Antòni de Lofraso, poèta sard.

—Pes ordes que recebí —didec eth capelhan— que, des de qué Apòllo siguec Apòllo, e es Muses Muses, e es poètes poètes, tan graciós e tan asenat libre coma aguest non se n’a escrit cap, e que, ath madeish temps, ei eth milhor e er unenc de guairi d’aguest genre an gessut ara lum deth mon; e

aqueth que non l'a liejut a d'auer en compde que non a liejut jamès causa tan agradiua. Datz-me-lo, compaire, que m'estimi mès d'auer-lo trapat que non pas de qué me dèssen ua sotana de tela de Florència.⁵

Lo metec a part damb gran plaser, e eth barbèr seguic dident:

—Aguesti que seguissen son *Eth Pastor d'Iberia, Ninfes de Henares e Desenganh de gèlos*.

—Donques que non i a arren mès entà hèr —didec eth capelhan— senon dar-les ara autoritat dera majordòma; e non me preguntetz eth perquè, pr'amor que non acabaríem jamès.

—Aguest que ven ei *Eth Pastor de Fílida*.

—Que non ei pastor aguest —didec eth capelhan— senon un discrèt cortesan; que se sauve coma jòia preciosa.

—Aguest gran que ven ara se titole —didec eth barbèr— *Tresòr de diuèrses poesies*.

—Coma que non sigueren tantes poesies —didec eth capelhan— sigueren mès estimades; qu'ei de besonh qu'aguest libre se sarcle⁶ e netege des impuretats qu'a entre es sues graneses.

—Que se sauve, ja qu'eth sòn autor ei amic mèn, e per respècte a d'autes òbres mès eroïques e nautes qu'a escrit.

—Aguest ei —seguic eth barbèr— eth *Cançonèr* de Lòpez Maldonado.

—Tanben er autor d'aguest libre —didec eth capelhan— ei gran amic mèn, e es sòn versis ena sua boca admiren ad aqueth que les enten; e tala ei era doçor dera votz damb qué les cante, qu'ei un encantament. Qu'ei un shinhau long enes eglògues, mès que jamès çò de bon siguec massa: que se sauve damb es escuelhuts. Mès, quin libre ei aguest qu'ei ath sòn costat?

—*Era Galatea* de Miquèu de Cervantes —didec eth barbèr.

—Que hè fôrça ans qu'ei amic mèn aguest Cervantes, e sai qu'ei mès versat en malastres qu'en versis. Eth sòn libre qu'a quauquarren de bona invencion; prepausa quauquarren, e non arribe a cap conclusion: que mos cau demorar era dusau part que promet; dilhèu damb era esmenda artenherà deth tot era

5. Tela molt fina e costosa.

6. Separar lo dolent de lo bon.

misericòrdia qu'ara se li remís; e, mentretant, deishatz-lo amagat ena vòsta casa, senhor compaire.

—Que me platz —didec eth barbèr—. E vaquí qu'ara ne vien tres toti amassa: *Era Araucana*, de dòn Alfonso d'Ercilha, *Era Austriada*, de Joan Tufo, Jurat de Còrdoba, e *Eth Monserrato*, de Cristóbal Virués, poèta Valéncian.

—Toti aguesti tres libres —didec eth capelhan— son es milhors que, en vèrs eroïc, en lengua castelhana an estat escrits, e pòden competir damb es mèis famosi d'Itàlia; cau que se sauen coma es mèis riques pèces de poesia qu'a Espanha.

Que se cansèc eth capelhan de veir libres; e atau, sense distincion, volec que toti es auti s'usclèssen; mèis que ja n'auie dubèrt un eth barbèr, que se cridaue *Es lèrmes d'Angelica*.

—Que les auria plorat —didec eth capelhan en entèner eth sòn nòm— s'aguest libre auessa ordenat usclar, pr'amor qu'eth sòn autor siguec un des famosi poètes deth mon, non sonque d'Espanha, e siguec plan competent ena traduccion de quauques fables d'Ovidi.

CAPÍTOL VII

Dera segona gessuda deth nòste brave cavalièr Dòn Quishòt d'Era Mancha

Alavetz comencèc a cridar Dòn Quishòt, en tot díder:
—Aciu, aciu, valerosi cavalièrs; aciu ei que vos cau demostrar era fòrça des vòsti valerosi braci, donques qu'es cortesans estàn guanhant eth torneg.

Per acodir ad aguest bronit e rambalh, non se continuèc damb er escrutinh des auti libres que quedauen, e atau, se cre qu'anèren entath huec, sense èster visti ne avalorats, Era Carolea, e Leon de Espanha, amassa damb es hèts der Empeaire, redigidi per Dòn Loís d'Avila, que, sense dobte, deuien èster entre aqueri que quedauen, e dilhèu se les auesse vist eth capelhan non aurien passat per tan rigorosa senténcia.

Quan arribèren a Dòn Quishòt, ja ère lheuath deth lhet, e seguie damb es sues votzes e es sues asenades, fotent guinhauetades e patacs pertot, en tot èster tan desvelhat coma se jamès auesse dormit. S'abracèren ada eth, e ara fòrça lo heren tornar tath lhet; e, dempús que s'avesse padegat un shinhau, en tot virar-se a parlar damb eth capelhan, li didec:

—Per cèrt, senhor arquebisbe Turpin, qu'ei ua grana ofensa ad aqueri que mos cridam Dotze Parelhs, deishar, tan sense mès ne mès, emportar-se'n era victòria d'aguest torneg as cavalièrs cortesans, en auer nosati, es aventurèrs, guanhat er aunor des tres dies anteriors.

—Care vòsta mercè, senhor compaire —didec eth capelhan— que Dieu serà servit en cambiar-se era sòrt, e lo que se pèrd aué se guanhe deman; e que se tengue vòsta mercè ara sua santat en aguest moment, donques que me semble que deu èster massa cansat, s'ei que non ei mauherit.

—Herit non —didec Dòn Quishòt— mèc aclapat e trincat, plan que òc; pr'amor qu'aqueh bastard de dòn Roldan m'a molut a patacs damb eth tronç d'ua ausina, e tot per enveja, pr'amor que ve que jo solet m'acari ara sua valentia. Mèc que non me cridaria jo Reinaldos de Montalban se, en lheur-me d'aguest lhet, non m'ac paguèsse, a maugrat de toti es sòns encantaments; e, per ara, portatz-me minjar, que sai qu'ei lo milhor entath mèn cas, e se quede era resvenja a cargue mèn.

Qu'ac heren atau; li dèren de minjar, e se quedèc un aute còp eclipsat, e eri, estonadi dera sua holia.

Aquera net era sua majordòma usclèc toti es libres que i auie en corrau e en tota era casa, e quauqu'uns des que s'usclèren meritauen èster sauvadi en archius etèrns, mèc que non ac permetec era sua sòrt e era guitèra; e atau, se complic er arrepervèri de qué, a viatges, paguen es justi pes pecadors.

Un des remèdis que dèren eth capelhan e eth barbèr, en aqueth moment, entath mau deth sòn amic, siguec que tapièsse era cramba des libres, pr'amor que quan se lheuèsse non les trapèsse —dilhèu en trèir era encausa, cessarie er efècte— e que li didessen qu'un encantador se les auie emportat, e tanben era cramba. È atau se hec damb fòrça rapidesa. Ath cap de dus dies se lheuèc Dòn Quishòt e lo prumèr que hec siguec anar a veir es sòns libres, e, coma que non trapaue era cramba a on les auie deishat, anaue d'un lòc ar aute en tot cercar-la. Arribaue a on auie d'èster era pòrta, e paupaue damb es mans, e tornaue e viraue es uelhs pertot, sense badar boca; ath cap d'ua bona estona, li preguntèc ara sua majordòma en quina part se trapaue era cramba des libres. Era majordòma, que ja ère pro avertida de çò qu'auie de respóner, li didec:

—Quina cramba o quina auta causa cerque vòsta mercè? Que ja non i a cramba ne libres en aguesta casa, pr'amor que tot s'ac a emportat eth madeish diable.

—Que non ère eth diable, —repliquèc era neboda—, senon un encantador que venguec ua net sus ua broma, dempús deth dia que vòsta mercè partic d'aciu, e, en tot baishar d'ua sèrp ena qu'anaue montat, entrèc ena cramba, e sabi pas se qué hec laguens, mèc ath cap d'ua estona gessec, e deishèc era casa plia de hum; e, quan decidírem veir se qué auie hèt, non vedérem cap libre en cap cramba. Sonque mo'n brebmam jo e era majordòma de qué, quan se n'anèc aqueth mau vielh, didec en votz plan nauta que, per enemistat secrèta

que l'auie ath patron d'aqueri libres e dera cramba, deishauè tot aqueth mau que se veirie dempús en aquera casa. Didec tanben que se cridaue eth sabent Munhaton.

—*Freston*, deuec de díder —didec Dòn Quishòt.

—Sai pas —responec era majordòma— se se cridaue *Freston* o *Friton*; sonque sai qu'eth sòn nòm acabaue en *ton*.

—Qu'ei atau —didec Dòn Quishòt— aguest qu'ei un sabent encantador, gran enemic mèn, e que non me pòt veir, donques que sap pes sues arts e letres qu'en futur è de lutar en singulara batalha damb un cavalièr qu'eth favorís, e que me cau vencer-lo, sense qu'eth ac posque empedir, e plan per aquerò sage de hèr-me totes es malahètes que pòt; e li voi hèr saber que mau poirà eth contradíder e evitar çò qu'ei ordenat peth cèu.

—Qu'ei fòrça clar —didec era neboda—. Mès, qui lo met a vòsta mercè, senhor mèn, en aguestes aventures? Non serie melhor estar-se tranquil en casa e non anar-se'n peth mon ara cèrca de causes dehòra de temps, sense considerar que molti van ara cèrca de lan e tornen cholphadi?

—Ò neboda mia! —responec Dòn Quishòt—, be n'ès de mau en aguesti compdes! Abans de qué me cholhen a jo, les aurè espelat e trèt es barbes a guairi s'imaginauen tocar-me ua soleta punta deth mèn peu.

Que non voleren es dues replicar-li mès, donques que vedien que se li alugaue era colèra.

Eth cas ei, donc, que s'estèc quinze dies en casa fòrça tranquil, sense hèr veir que volie tornar as sues prumères aventures, e pendent aguesti dies auec convèrses plan interessantes damb es dus compaires eth capelhan e eth barbèr, sus qué didie eth de qué eth mon auie besonh de cavalièrs errants e de qué en eth s'auie de resuscitar era cavalaria erranta. Eth capelhan quauqui viatges lo contradie e d'auti li daue era rason, pr'amor que se non ac hège atau, non poirie tractar damb eth.

Pendent aguest temps, demanèc Dòn Quishòt a un laurador, vesin sòn, òme de ben —s'ei que se pòt dar aguest títol a un praube— mès de plan pòca sau en cervèth. Ara fin, tant li parlèc, autant lo convencec e li prometec,

1. Que pòc que comprenes.

qu'eth praube vilan decidic gesser damb eth e servir-lo coma escudèr. Li didie entre d'autes causes, Dòn Quishòt, que se premanisse a anar damb eth de bona gana, donques que dilhèu li podie arribar ua aventura que guanhèsse, en bèth lòc, quauqua isla, e lo deishèsse ada eth coma governador dera madeisha. Damb aguestes promeses e d'autes causes, Sancho Pancha, qu'atau se cridaue et laurador, deishèc ara sua hemna e as sòn hilhs, e se metec coma escudèr deth sòn vesin.

Dèc dempús Dòn Quishòt era orde de cercar sòs; e en véner ua causa e empenhar-ne ua auta, e degalhant-ne moltes, arribèc a ua quantitat rasonabla. S'acomodèc eth madeish en un escut, que li demanèc prestat a un amic, e, aprovedint-se deth sòn casco trincat lo milhor que podec, avisèc ath sòn escudèr Sancho deth dia e dera ora que pensauè meter-se en camin, entà qué eth agarrèsse lo que milhor li convenguesse. Mès que mès l'encarguèc que portèsse biaces; e didec que òc, que les portarie, e que tanben pensauè portar un saumet qu'auie, plan bon, donques qu'eth non ère acostumat a caminar a pè. Per lo deth saumet protestèc un shinhau Dòn Quishòt, en tot pensar se bèth còp un cavalièr errant auie portat ath sòn escudèr en un saumet, però que non li venguec ara memòria arren d'aquerò; mès, totun aquerò, decidic que lo portèsse, damb eth pensament de dar-li ua cavalaria mès aunèsta quan n'auesse era ocasion, en tot trèir-li eth shivau ath prumèr descortèscavalièr que se trapèsse. S'aprovedic de camises e des autes causes que podec, segontes eth conselh der ostalèr; hèt tot aquerò, sense dider-se adiu Sancho Pancha des sòn hilhs e dera sua hemna, ne Dòn Quishòt dera sua majordòma e dera sua neboda, ua net gesser en deth pòble sense qu'arrés les vedesse, e caminèren tant, qu'è n'hèr-se de dia sigueren ja segurs de qué non les traparien encara que les cerquèssen.

Qu'anaue Sancho Pancha sus eth sòn ase coma un patriarca, damb es sues biaces e era sua bota², e damb fòrça desir de veder-se ja coma governador dera isla qu'eth sòn patron li auie prometut. Que cuelhec Dòn Quishòt era madeisha rota e camin qu'en sòn prumèr viatge, que siguec peth camp de Montiel, peth que caminaue damb mens pena qu'eth viatge anterior, pr'amor que, en èster era ora deth maitin e tocar-les eth solei peth costat, non se fatigauen. Didec alavetz Sancho Pancha ath sòn patron.

2. Bota de vin.

9. 2. 53

H. PISAN

—Garde vòsta mercè, senhor cavalièr errant, que non vo'n desbrembez d'aquerò dera isla que m'auetz prometut; e jo la saberè governar, encara que sigue molt grana.

Ad aquerò li contestèc Dòn Quishòt:

—Te cau saber, amic Sancho Pancha, que siguec costum plan usat pes cavalièrs errants ancians hèr governadors as sòns escudèrs des isles o reiaumes que conquistauen, e jo è decidit qu'a jo non me mancarà tala costum; mèsleu pensi de passar-me; pr'amor qu'eri, a viatges, e dilhèu totemp, demorauenà qué es sòns escudèrs siguessen vielhs; e ja, dempús de harts de servir e de portar maus dies e pejors nets, les dauen bèth títol de comde, o, aumens, de marqués, de bèra val o província; mès, se tu viues e jo viui, pro poirie èster qu'abans de sies dies guanhèssa jo tal reiaume que n'auesse d'auti depenents d'eth, que siguessen avients entà coronar-te rei d'un d'eri. E non t'estranhes, pr'amor que causes atau les arriben as cavalièrs, damb formes jamès vistes ne pensades, e facilament te poiria dar encara mès de lo que te prometi.

—D'aguesta manèra —responec Sancho Pancha— se jo siguessa rei per bèth miracle des que vòsta mercè ditz, aumens, Joana Gutiérrez, era mia esposa, virie a èster reina e es mèns hilhs infants.

—Mès, qui ac pòt dobtar? —responec Dòn Quishòt.

—Jo qu'è es mèns dobtas —repliquèc Sancho Pancha—; pr'amor que pensi que, encara que Dieu hesse plòir reiaumes sus era tèrra, cap d'eri s'assentarie ben sus eth cap de Mari Gutiérrez³. Vos cau saber, senhor, que non vau ne dus meravedins entà reina; comdessa l'anarie milhor, e encara damb dificultats.

—Encomana-l'ac tu a Dieu, Sancho —responec Dòn Quishòt—, qu'Eth te darà lo que mèns li convengue, mèns non t'aclapes tant que te contentes damb mens de ço auançat.

—Que non ac harè, senhor mèn —responec Sancho—; e sustot en auer semblable patron coma vòsta mercè, que me saberà dar tot aquerò que me vage ben e jo posca portar.

3. Ara sua hemna a viatges la cride Mari e a viatges Joana.

CAPÍTOL VIII

Deth bon eveniment qu'eth valerós Dòn Quishòt auec ena espaventabla e jamès imaginada aventura des molins de vent, amassa damb d'auti eveniments digni d'erós rebrembe

Alavetz, descorbiren trenta o quaranta molins de vent que i a en aqueth camp; e, tanlèu Dòn Quishòt les vedec, li didec ath sòn escudèr:
—Era aventura guide es nòstes causes milhor de lo que voleríem, pr'amor que ja ves aciú, amic Sancho Pancha, que se tròben trenta o pòqui mès, alhocardits gigants, damb es que pensi lutar e trèir-les a toti era vida, e damb es sues despolhes començaram a enriquir-mos, qu'aguesta ei ua bona guèrra, e ei un gran servici a Dieu trèir tan mau seme dera superfícia dera tèrra.

—Quini gigants? —didec Sancho Pancha.

—Aqeri que ves aquiú —responec eth sòn patron- des braci longui, que quauqu'uns les sòlen auer de lèu dues lègues.

—Guarde vòsta mercè —responec Sancho—, qu'aqeri qu'aquiú se retiren a gigants no'n son, senon que son molins de vent, e lo qu'en eri semblen braci son es ales deth molin que, volatejades peth vent, hèn botjar era mòla deth molin.

—Pro se ve —responec Dòn Quishòt— que non ès versat en aquerò des aventures: que son gigants; e s'as pòur, hè-te enlà, e met-te en pregària ena estona que vau a entrar damb eri en fèra e jamès vista batalha.

E, en tot díder aquerò, esperonèc ath sòn shivau Rocinant, sense hèr-ne cabau des votzes qu'eth sòn escudèr Sancho li hège, en tot avertir-lo de qué, segur, èren molins de vent, e non gigants, aqeri qu'anaue a atacar. Mès n'ère tan convençut de qué èren gigants, que ne entenie es votzes deth sòn escudèr Sancho, ne vedie, encara que siguesse ja apròp, çò qu'èren; mèslèu anaue cridant en votz nauta:

—Non hujatz covards e viles creatures, qu'ei un solet cavalièr eth que vos ataque.

Se lheuèc alavetz un shinhau de vent e es granes ales de molin comencèren a botjar-se, e aquerò, vist per Dòn Quishòt, didec:

—Encara que botgetz mès es braci qu'es deth gigant Briareo, m'ac vatz a pagar.

E, en díder aquerò, e encomanar-se de tot còr ara sua senhora Docina, ara que li demanaue que l'ajudèsse en aquera empresa, ben caperat peth sòn casco, damb era lança emponhada, ataquèc a tot galaup de Rocinant e investic eth prumèr molin qu'ère deuant; e, fotent-li un còp de lança ena ala, la virèc eth vent damb tanta fòrça que la hec brigalh, en tot emportar-se'n ath sòn darrèr ath shivau e ath cavalièr, que rodèc plan espatracat peth camp. Acodic Sancho Pancha a ajudar-lo, ath mès córrer deth sòn saumet, e quan arribèc vedec que non se podie botjar: tau siguec eth còp que se fotec damb eth Rocinant.

—Valgue-me Dieu! —didec Sancho— Non li didí a vòsta mercè que tenguesse compde de lo que hège, que non èren que molins de vent, e non ac podie ignorar senon que'n portèsse autrestanti en cap?

—Cara, amic Sancho —responec Dòn Quishòt— qu'es causes dera guèrra, mès qu'es autes causes, son estacades a contunhs cambiaments, e mès encara, que jo pensi, e ei vertat, qu'aqueth sabent Freston que me panèc era cramba e es libres a convertic ad aguesti gigants en molins pr'amor de trèir-me era glòria dera sua derròta; tala ei era enemistat que m'a; mès, a tot darrèr, serviràn de pòc es sues males arts contra era bontat dera mia espada.

—Que Dieu ac hèsque coma pogue —responec Sancho Pancha.

E, en tot ajudar-lo a lhear-se, tornèc a pujar sus Rocinant, qu'ère encara miei esloamat. E, parlant dera passada aventura, seguiren eth camin deth Pòrt de Lapice, pr'amor qu'aquiu —didie Dòn Quishòt— non serie impossible trapar naues aventures, per èster un lòc de pas; e anaue aclapat per auer perdut era lança, e en tot dider-l'ac ar escudèr, li didec:

—Jo me'n brembi d'auer entenut qu'un cavalièr espanhòl, cridat Diego Pérez de Vargas, en auer-se-li trincat en ua batalha era espada, esquincèc d'ua ausina un pesant tronc, damb eth que hec taus causes aqueth dia, e brigalhèc a tanti mòros, que li quedèc coma fausnòm *Brigalhair*, e atau, eth coma

es sòns descendents, se cridèren, des d'aqueth dia, *Vargas e Brigalhair*. Que t'è dit aquerò, pr'amor que dera prumèra ausina o casse que me trapa pensi esquinçar un tronc tan bon coma aqueth, e m'imagini que harè, damb eth, tales hètes, que tu te tieràs coma plan afortunat d'auer meritat de veder-les e èster testimòni de causes qu'a penes poirà èster creigudes.

—Que Dieu ac hèsque —didec Sancho—, qu'ac creigui atau coma vòsta mercè ac ditz; mès metetz-vos dret un shinhau, pr'amor que semble que vatz de costat e deu èster per lo deth patac dera queiguda.

—Qu'ei vertat —contestèc Dòn Quishòt—, e se non me planhi dera dolor, ei pr'amor que non ei avient queishar-se es cavalièrs errants de cap herida, encara que li gesquen es tripes per era.

—S'ei atau, que non me cau díder arren mès —responec Sancho—, mès pro sap Dieu que m'agradarie que vos queishèstetz quan bèra causa vos hesse mau. Per çò que hè a jo, me queisharè dera mès petita dolor qu'aja, que ja non se compren aquerò de qué es escudèrs des cavalièrs non se queishen.

Que non deishèc d'arrir Dòn Quishòt dera simplicitat deth sòn escudèr; e atau, li didec que se podie queishar dera manèra e forma que volesse, sense talents o damb eri, donques qu'enquia alavetz non auie liejut cap causa contrària ena orden de cavalaria. Li didec Sancho que guardèsse que ja ère era ora de minjar. Li responec eth sòn patron qu'en aqueth moment non n'auie de besonh; que mingèsse eth, tot çò que volesse. Damb aguest permís, s'acomodèc Sancho lo milhor que podec sus eth sòn saumet, e, treiguent des biaces lo qu'auie portat en eres, anaue caminant e minjant darrèr deth sòn patron, e de tant en tant quilhaue era bota, damb tant de gust, que l'aurie envejat eth mès regalat bodeguèr de Malaga. E, mentre eth anaue hènt gorjades, non se'n brembaue de cap promesa qu'eth sòn patron l'auie hèt, ne auie coma un trabalh, senon coma un descans, caminar cercant aventures, encara que siguessen perilhoses.

En resumit, aquera net la passèren entre es arbes, e d'un d'eri arringuèc Dòn Quishòt ua branca seca que li podie servir de lança, e li metec er hèr que treigec dera que se li auie trincat. Pendent tota aquera net non dormic Dòn Quishòt, pensant ena sua senhora Docina, entà acomodar-se ad aquerò qu'auie liejut enes libres, quan es cavalièrs passauen era net sense dormir enes bòsqui e planhères, entreteugudi ena memòria des sues senhores. Que

non siguec atau damb Sancho Pancha, que, coma qu'auie er estomac plen, e non d'aigua de chicorèa, passèc tota era net dormint; e non s'aurie desvelhat, s'eth sòn patron non l'auesse cridat, ne pes arrais deth solei, que se metien en sòn ròstre, ne peth cant des audèths, que, multi e alègrament, saludauen era arribada deth nau dia. En lheuar-se paupèc era bota, un shinhau mès aflaquida qu'era net anteriora, e se l'aclapèc eth còr, per semblar-li que non se remediaria massa lèu era sua manca. Que non volec esdejoar Dòn Quishòt, pr'amor que, coma ei dit, se sostenguie de saboroses memòries. Tornèren a seguir eth camin qu'auien començat deth Pòrt Lapice, e ath torn des tres d'aqueth dia lo vederen.

—Aciu —didec en veder-lo Dòn Quishòt—, podem, frair Sancho Pancha, méter es mans enquiàs codes en aquerò que criden aventures. Mès te cau saber, qu'encara que me veigues enes màgers perilhs deth mon, non as de tocar era tua espada entà defener-me, se non ei que vedesses qu'es que m'ofensen son *canalha* e gent baisha, qu'alavetz pro que pòs ajudar-me; mès, se siguessen cavalièrs, de cap manèra t'ei licit ne autreat pes leis de cavalaria que m'ajudes, enquia qué sigues armat cavalièr.

—Cèrtament, senhor —responec Sancho—, que vòsta mercè serà plan aubedit en aquerò; e mès, pr'amor que jo sò pacific e enemic de calar-me en rambalhs ne tapatges. Qu'ei vertat qu'en aquerò de defèner era mia persona, non aurè massa en compde aguestes leis, pr'amor qu'es divines e es umanes permeten que cada un se defene d'aqueth que l'ataque.

—Que non digui jo mens —responec Dòn Quishòt—; mès, en aquerò d'ajudar-me contra es cavalièrs, te cau arturar es tòns vams naturaus.

—Qu'ac harè atau —didec Sancho—, e complirè aguest precèpte tan ben coma eth dia deth dimenge.

En tot èster en aguesta convèrsa, veigueren peth camin dus frares dera orde de Sant Benet, cavalièrs sus dus dromedaris —que non èren sonque dues petites mules enes que venguien—. Portauen es sues lunetes entath povàs e es sòns parasoleis. Darrèr d'eri venguie un car, damb quate o cinc a shivau, que l'acompanhauen, e dus mossos de mula a pè. Anaue en car, coma se sabec dempús, ua senhora biscaïna qu'anaue tà Sevilha, a on ère eth sòn marit, que partie entàs Índies damb un aunorat cargue. Que non anauen damb era es

frases, encara qu'portauen eth madeish camin, mès, a penes les aubirèc Dòn Quishòt, li didec ath sòn escudèr:

—O jo m'enganhi, o aguesta a d'èster era mès famosa aventura que s'age vist jamès; pr'amor qu'aqueres siluètes neres que se ven aquiu, deuen èster, e segur que ne son, quauqui encantadors qu'an agarrat a quauqua princessa en aqueth car, e me cau des-hèir aguest grèuge damb tot eth mèn poder.

—Que serà peyor aquerò qu'es molins de vent —didec Sancho—. Guardatz, senhor, qu'aqueri son frases de Sant Benet, e eth car deu èster de bèra gent passatgèra. Guardatz que digui que pensetz ben çò que vatz a hèr, non passe qu'eth diable vos enganche.

—Que ja t'è dit, amic Sancho —responec Dòn Quishòt—, que no'n sabes guaire d'açò des aventures. Lo que jo è dit ei vertat, e ara ac veiràs.

E dident aquerò, s'auancèc e se metec ath miei deth camin per a on venguien es frases, e, en arribar tant apròp qu'ada eth li semblèc que ja podien entèner çò que les didesse, en votz nauta didec:

—Gent endiablada e descomunau, deishatz de seguit as princesses que portatz ara fòrça en aguest car; se non, premanitz-vos a recéber era mòrt, coma just castig des vòstes males òbres.

Arturèren es frases es retnes, e quedèren estonadi, tant dera figura de Dòn Quishòt coma des sues rasons, que responeren:

—Senhor cavalièr, nosati non èm endiabladi ne descomunaus, senon dus religiosi de Sant Benet que hèm eth nòste camin e non sabem s'en aqueth car i a o non, cap forçada princessa.

—Entà jo que non i a paraules mofles, que ja vos coneishi, brigands sense fe —didec Dòn Quishòt.

E, sense demorar cap auta responsa, esperonèc a Rocinant e, damb era lança baisha, ataquèc ath prumèr frare, damb tanta fúria e fòrça que, s'eth frare non s'auesse deishat quèir dera mula, eth l'aurie metut peth solèr, e segur mauherit, senon mòrt. Eth dusau religiós, que vedec era manèra que tractauen ath sòn companh, se metec, comes ajudatz-me, a córrer per aquera planhèra mès rapid qu'eth madeish vent.

Sancho Pancha que vedec en solèr ath frare, baishant rapidament deth sòn saumet, s'apropèc ada eth e li comencèc a trèir es abits. Alavetz arribèren

dos mossos des frares e li preguntèren se perquè lo despolhaue. Li responec Sancho qu'aquerò li tocaue ada eth legitimament, coma despolhes dera batalha qu'eth sòn senhor Dòn Quishòt auie guanhat. Es mossos, que non èren entà burles, ne comprenien aquerò des despolhes ne de batalhes, e en veir que ja Dòn Quishòt ère luenh d'aquiu, parlant damb aqueres qu'anauen en car, atacuèren a Sancho e l'amorrèren en solèr; e sense deishar-li peus ena barba, lo moleren a patacs e lo deishèren estirat en solèr sense alend ne sen. E, sense arturar-se un punt, tornèc a pujar eth frare, temorós e acovardat e damb era sang dera cara perduda, e quan se vedec a shivau, piquèc darrèr deth sòn companh qu'ère demorant-lo a un bon tròç d'aquiu, e demorant en qué acabaue aqueth espant. E sense voler veir eth finau de tot aqueth començat eveniment, seguiren eth sòn camin, en tot hèr-se mès senhaus dera crotz que se siguesse eth diable ath sòn darrèr.

Dòn Quishòt ère, coma s'a dit, parlant damb era senhora deth car, en tot dider-li:

—Era vòsta beresa, senhora mia, que pòt hèr dera sua persona çò que mès volesse, donques que ja era supèrbia des vòsti panaires jatz en solèr, esbauçada per aguest fòrt braç mèn; e, entà qué non ajatz pena per saber deth nòm deth vòste desliurador, vos cau saber que me cridi Dòn Quishòt d'Era Mancha, cavalièr errant e aventurèr, e captiu dera que non a parièr, era beròdia senhora Docina deth Tobòso; e, coma pagament deth benefici qu'auetz rebut de jo, non voi ua auta causa qu'anegatz en Tobòso, e que vos presentetz dera mia part deuant d'aguesta senhora e que li digatz lo qu'è hèt pera vòsta libertat.

Tot aquerò ei lo que didie Dòn Quishòt e que l'escotaue un escudèr d'aqueri qu'anauen en car, qu'ère biscaïn, eth quau, en veir que non volie deishar passar eth car entà deuant, senon que didie qu'auie d'anar entath Tobòso, s'apropèc a Dòn Quishòt, e agarrant-lo dera lança, li didec, en mala lengua castelhana e peyor encara biscaïna:¹

—Camina cavalièr, que mau camines; peth Dieu que me crièc que, se non dèishes eth car, te vau a aucir coma biscaïn que sò. tan segur coma qu'ès aqui..

L'entenec pro ben Dòn Quishòt, e damb tranquillitat responec:

1. Existie era creença populara de qu'es biscaïns parlauen mau era lengua castelhana.

—Se siguesses cavalièr, coma non n'ès, ja t'auria castigat era tua pegaria e gausardaria, captiva creatura.

Ad aquerò repliquèc eth biscaïn:

—Que non sò cavalièr? Juri per Dieu que mentisses coma cristian. Un Biscaïn ei gentilòme ena tèrra e ena mar, e mentís aqueth que digue diferent. Dèisha era lança e trè era espada e veiram quin des dus guanhe era batalha.

—Ara ac vas a veir, coma didec Agraies²! —responec Dòn Quishòt—.

E, lançant era lança en solèr, treiguesc era sua espada e se metec en braç er escut, e ataquèc ath biscaïn damb era intencion de trèir-li era vida. E eth biscaïn, qu'atau lo vedec vier, encara que volie baishar dera mula, que, per èster de loguèr, non se'n fidaue d'era, non podec hèr ua auta causa que trèir era espada; mès que li anèc ben que se trapèsse ath costat deth car d'a on podec agarrar un coishin que li servic d'escut, e dempús anèren er un contra er aute, coma se siguessen dus mortaus enemics. Era rèsta dera gent volien meter-les en patz, mès que non poderen, pr'amor que didie eth biscaïn enes sues males rasons que se non li deishauen acabar era batalha, eth madeish aucirie ara sua patrona e a tota era gent que lo shordèsse. Era senhora deth car, admirada e temorosa de lo que vedie, li didèc ath conductor que se desvièsse un shinhau d'aquiu, e de luenh, se metec a guardar era rigorosa luta, ena qu'eth biscaïn li fotec ua grana guinhauetada a Dòn Quishòt sus era sua espatla, per dessus der escut, que, coma eth lòc non auie defensa, la dauric enquiara cintura. Dòn Quishòt, que sentec era dolor d'aqueth extraordinari còp, deishèc anar un gran crit, dident:

—Ò senhora dera mia anma, Docina, flor dera beresa, ajudatz ad aguest praube cavalièr que, entà satisfèr ara vòsta bontat, se trape en un rigorós moment!

Díder aquerò, e sarrar era espada, e caperar-se ben damb er escut, e escométer ath biscaïn, que siguec tot en un temps, portant era determinacion de deishàc tot a un solet còp.

Eth biscaïn, qu'atau lo vedec vier contra eth, comprenec era sua ràbia e coratge, e decidic hèr lo madeish que Dòn Quishòt; e atau, lo demorèc

2. Personatge der Amadís de Gaula.

ben caperat damb eth sòn coishin, sense poder hèr botjar era mula entà cap lòc, pr'amor que ja, de tan cansada e non èster premanida entad aguestes mainatgeses, non podie hèr un solet pas.

Que venguie, donc, coma s'a dit, Dòn Quishòt contra eth biscaïn, damb era espada en naut, damb era determinacion de daurir-lo pera mitat, e eth biscaïn lo demoraue ath sòn torn damb era espada quilhada e tapat damb eth coishin, e toti es presents èren temorosi de lo que podie passar damb aqueri patacs damb es que se menaçauen; e era senhora deth car e es autes serventes sues, hègen mil vòts e aufriments a totes es imatges e cases de devocion d'Espanha pr'amor que Dieu liurèsse ath sòn escudèr e ada eres d'aqueth tan gran perilh en qué se trapauen.

Mès eth mau de tot aquerò lo dèishe pendent en aguest punt, er autor dera istòria d'aguesta batalha, en tot desencusar-se de qué non trapèc mès escrits d'aguestes aventures de Dòn Quishòt. Qu'ei vertat qu'eth dusau autor d'aguesta òbra non se volec creir que tan curiosa istòria siguesse autrejada as leis deth desbrembe ne qu'auessen estat tan pòc curiosi es engenhs d'Era Mancha que non auessen enes sòns archius o enes sòns escrits quauqui papèrs que tractèssen d'aguest famós cavalièr; e atau, damb aguesta imaginacion, non se conformèc en non trapar eth finau d'aguesta tranquilla istòria, eth quau, en èster eth Cèu favorable, la trapèc dera manèra que se condarà ena dusau part.

Dusau part der engenhós gentilòme
Dòn Quishòt d'Era Mancha

CAPÍTOL IX

A on s'acabe e da punt finau ara formidabla batalha qu'eth galhard biscaïn e eth valent manchèc aueren

Que deishèrem ena prumèra part d'aguesta istòria ath valerós biscaïn e a Dòn Quishòt damb es espades quilhades e desenvainades, a punt de descargar dus furibonds patacs, taus que, s'acertèssen ben, aumens s'esmiejarien e henerien de naut en baish e se dauririen coma ua milgrana; e qu'en aqueth punt tan dobtós s'arturèc e quedèc escapçada tan soborosa istòria, sense que mos hesse saber eth sòn autor a on se poirie trapar çò que mancaue.

Me costèc fòrça pena aquerò, donques qu'eth plaser d'auer liejut tan pòc se tornaue desengust, en pensar eth mau camin que s'aufrie entà trapar lo molt que, ena mia opinion, mancaue de tan saborós relat. Me semblèc ua causa impossibla e dehòra de tot bon costum qu'a tan brave cavalièr l'auesse mancat quauque sabent que cuelhesse ath sòn cargue escriuer es sues jamès vistes aventures, causa que non les arribèc a cap des cavalièrs errants,

*des que diden es gents
que van as sues aventures,*

pr'amor que cada un d'eri auie un o dus sabents, coma de motle, que non solet escriuien es sues hètes, senon que pintauen es sòns mendres pensaments e foteses, per mès amagadi que siguessen; e non auie d'èster tan malerós tan bon cavalièr, que li manquèsse ada eth çò que li sobràc a Platir¹ e as sòns semblables. E atau, non me podia inclinar a creir que tan galharda istòria auesse quedat manca e espatacada; e li daua eth tòrt ara marridesa deth

1. Istòria antica d'autor anonim.

temps, avalador e consumidor de totes es causes, eth quau, o l'auie amagat o l'auie perdut definitivament.

De un aute costat, me semblaue que, donques qu'entre es sòns libres se n'auie trapat de tan modèrns coma Desenganh de gèlos e Ninfes e Pastors de Henares, que tanben era sua istòria deuie èster modèrna; e que, se non siguesse escrita, serie ena memòria dera gent deth sòn pòble e des pòbles vesins. Aquesta imaginacion me tengue conforut e desirós de saber reau e vertadèrament, tota era vida e miracles deth nòste famós espanhòl Dòn Quishòt d'Era Mancha, lum e miralh dera cavalaria manchega, e eth prumèr qu'ena nòsta edat e en aguesti calamitosi tempsi se metec ath trabalh e ar exercici des errantes armes, e a des-hèir gréuges, ajudar veudes, protegir puncèles, d'aqueres qu'anauen damb es sues foetades e palafrens damb tota era sua virginitat ath dessús, de montanha en montanha e de val en val; que, se non ère que bèth marrit, o bèth vilan de destrau e armadura, o bèth extraordinari gigant les forçau, i auec puncèla enes passadi tempsi que, ath cap de ueitanta ans, que pendent toti eri non dormic un solet dia jos tet, e se n'anèc tan sancera entara sepultura coma era mair que l'auie parit. Digui, donc, que per aguestes e per d'autes causes, ei digne eth nòste galhard Quishòt de contunhes e memorables laudances; e encara a jo non se m'an de remir, per çò deth trabalh e diligéncia que metí ena cèrca d'aguesta agradiua istòria; encara que pro sabi de qué s'eth Cèu, er edart e era Fortuna non m'ajuden, eth mon quedarà mancat e sense eth passatemp e gust que lèu pendent dues ores poirà auer aqueth que la liegesse damb atencion. Passèc, donc, eth hèt de trapar-la, d'aguesta manèra:

En èster jo un dia en Alcanà² de Toledo, venguec un gojat a vener-li ues carpetes e uns papèrs vielhs a un venedor de seda; e, coma que jo sò afeccionat a liéger, encara que siguen es papèrs trincats des carrèrs, portat per aguesta naturau inclinacion, cuelhí ua carpeta des que venie eth gojat, e la vedí damb caractèrs que coneishí qu'èren arabics. E, encara que non les coneishia, e non les sabia liéger, seguí guardant a veir s'apareishie per aquiu bèth morisc aljamiat³ que les liegesse; e non siguec dificil trapar semblable interprès, pr'amor que, encara que lo cerquèssa d'ua milhor e mès anciana

2. Carrèr fôrça coneishut de Toledo.

3. Que parle era lengua des cristians dera peninsula.

lengua, lo traparia. En fin, era sòrt me'n proporcionèc un que, en dider-li eth mèn desir e dar-li eth libre enes sues mans, lo dauric pera mitat, e, liegent-lo un shinhau, comencèc a arrir.

Li preguntè se de qué se n'arrie, e me contestèc que d'ua causa qu'auie aqueth libre escrita ath costat coma ua anotacion. Li didí que me la didesse, e eth, sense deishar d'arrir, didec:

—Qu'ei, coma è dit, aciu en costat, escrit aquerò: “Aguesta Docina deth Tobòso, tanti còps referida en aguesta istòria, diden qu'auèc era millhor man entà salar porcèths que cap auta hemna d'Era Mancha.”

Quan entení díder *Docina deth Tobòso*, quedè estonat e en suspens, pr'amor que de seguit pensè qu'aqueres carpetes contenguïen era *Istòria de Dòn Quishòt d'Era Mancha, escrita per Cide Hamete Benengeli, istoriador arab*. Que siguec molta era discrecion entà dissimular era alegria que recebí quan arribèc enes mies aurelhes eth títol deth libre; e, en tot amagar-l'ac ath venedor de seda, li crompè ath gojat toti es papèrs e carpetes per miei reiau; que, s'eth auesse estat discrèt e auesse sabut guaire jo les desiraua, pro que m'auric costat mès de sies reiaus era crompa. Me hi enlà dempús damb eth morisc peth claustre dera glèisa màger e li preguè que me revirèsse totes aqueres carpetes, totes aqueres que tractauen de Dòn Quishòt, en lengua castelhana, sense trèir-les ne higer-les arren, en tot aufrir-li eth pagament qu'eth volesse. Que se contentèc damb dues arròbes de panses e dues faneques de horment, e prometec tradusir-les ben e fidèument e damb rapiditat. Mès jo, entà facilitar mès er ahèr e non deishar dera man tan bona trobalha, lo hi a vier ena mia casa, e en pòc mens d'un mes e miei me tradusic tota era òbra dera madeisha manèra qu'apareish aciu.

I auie ena prumèra carpeta, pintada plan ath naturau, era batalha de Dòn Quishòt damb eth biscaïn, metudi ena madeisha postura que conde era istòria, quilhades es espades, un caperat damb er escut, e er aute damb eth coishin, e era mula deth biscaïn tan ath viu, que demostraue èster de loguèr clarament. Qu'auie enes pès escrit eth biscaïn un títol que didie dòn Sancho d'Azpetia, que, sense dobte, deuie d'èster eth sòn nòm e as pès de Rocinant n'i auie un aute que didie Dòn Quishòt. Qu'ère Rocinant meravilhosament pintat, tan long e estirat, tan amendrit e flac, damb tanta espiada, tan prim, que mostraue ben clar damb guaire avertiment e propietat l'auien metut

eth nòm de Rocinant. Ath sòn costat i auie Sancho Pancha, que tengueie dera brida ath saumet, as pès deth quau i auie eth títol de *Sancho Zancas* e deuie d'èster qu'auie, a lo que se vedie ena pintura eth vrente gran, eth piech cuert e es pautes longues coma es de quauqui audèths⁴, e per açò se li deuec de méter per nòm *Pancha* e *Zancas*, que damb aguesti dus subernòms se cride bèth còp era istòria. Que i auie d'outes petites menudalhes, mès totes de pòca importància e que non hèn ath cas dera vertadèra narracion dera istòria; que cap ei dolenta s'ei vertadèra.

S'ad aguesta se li pòt méter bèra objeccion sus era sua vertat, non poirà èster cap auta qu'auer estat eth sòn autor arab, en èster mès pròpri d'aquera nacion⁵ èster mentidèrs; encara que, per èster tan enemics nòsti, abans se poirie supausar mancat en lo que digui que non pas sobrèr. E atau m'ac semble a jo, pr'amor que, quan poderia e deueria tier laudances de tan bon cavalièr, semble que mauintencionadament les passe en silenci; causa mau hèta e peyor pensada, en auer e déuer èster es istoriadors puntuaus, vertadèrs e bric apassionadi, e que ne er interès ne era pòur, ne era rancura e ne era afeccion, non les hèsquen tòrcer eth camin dera vertat, qu'era sua mair ei era Istòria, enemiga deth temps, depaus des accions, testimòni deth passat, exemple e avis deth present, avertiment de çò qu'a d'arribar. En aguesta istòria sai que se traparà tot aquerò que se volesse desirar ena istòria mès tranquilla; e se bèra causa bona manquèsse, entà jo que siguec per tòrt deth lebrèr⁶ deth sòn autor, abans que per tòrt deth tèma. En fin, era dusau part, segontes era traduccion, començaue d'aguesta manèra:

Metudes e quilhades entà naut es talhadores espades des dus valerosi e emmaliciadi combatents, non semblaue senon que siguessen menaçant ath cèu, ara tèrra, e ar abisme, tau ère era bravesa e eth continent que portauen. E eth prumèr qu'anèc a descargar eth còp siguec eth coleric biscaïn; eth sòn patac siguec dat damb tanta fòrça e tanta fúria que, se non se li auesse virat era espada peth camin, aqueth solet patac aurie estat pro entà dar fin ara rigorosa luta e a totes es aventures deth nòste cavalièr; mès, era bona sòrt, qu'entà causes mès granes l'auie sauvat, torcèc era espada deth sòn contrari, de manèra

4. En castelhan "zancas".

5. Vò díder "raça".

6. Ei un insult: can, gosset...

que, encara que lo toquèc ena espatla, non li hec mès mau que desarmar-lo d'aqueth costat, en tot emportar-se-li grana part deth casco, damb era mitat dera aurelha; que tot aquerò damb espaventosa queiguda arribèc en solèr, en tot deishar-lo molt mauparat.

Valgue-me Dieu, e qui serà aqueth que bravament posque condar ara era ràbia que l'entrèc en còr deth nòste manchèc, en veder-se arturat d'aquera manèra! Que non se digue mès senon que se lheuèc un aute còp enes estrius, e, sarrant mès encara era espada damb es dues mans, la descarguèc damb tanta fúria sus eth biscaïn, en tocar-lo completament sus eth coishin e sus eth cap, que, coma se li queiguessa dessus ua montanha, comencèc a trèir sang peth nas, e pera boca e pes aurelhes, e a dar mòstres de quèir dera mula, d'a on aurie queigut, segur, se non se li auesse agarrat ath còth; mès, damb tot aquerò, treigues es pès des estrius e dempús deishèc anar es braci; e era mula, espaurida peth terrible patac, se metec a córrer peth camp, e en pòqui sauts fotec ath sòn patron en solèr.

Ère tranquil Dòn Quishòt guardant, e, coma lo vedec quèir, sautèc deth shivau e rapidament arribèc entada eth, e, en meter-li era punta dera espada enes uelhs, li didec que se rendisse; se non, li talharie eth cap. Qu'ère eth biscaïn tan trebolat que non podie respóner ua soleta paraula, e ac aurie passat mau, segontes anaue d'obsessionat Dòn Quishòt, s'es senhores deth car, qu'enquia alavetz damb gran estavaniment auien guardat era luta, non auessen anat a on ère e li auessen demanat damb insisténcia que les hesse era mercè e eth favor de perdonar-li era vida ath sòn escudèr. Ad aquerò Dòn Quishòt responec, damb grana entonacion e gravetat:

—Per cèrt, beròies senhores, que sò plan content de hèr çò que me demanatz; mès qu'a d'èster damb ua condicion e acòrd, e ei qu'aguest cavalièr m'a de prométer anar en lòc deth Tobòso e presentar-se dera mia part ara mia Docina, entà qué era hèsque d'eth çò que mès siguesse dera sua volontat.

Era temorosa e desconsaloda senhora, sense pensar en aquerò que li demanaue Dòn Quishòt, e sense preguntar se quina Docina ère, li prometec qu'er escudèr harie tot aquerò que dera sua part li siguesse ordenat.

—Atau, donc, en fiar-me d'aguesta paraula, non li harè mès mau, encara que pro que m'ac meritaua.⁷

7. Me corresponie.

CAPÍTOL X

Des graciosi rasonaments que passèren entre Dòn Quishòt e Sancho Pancha eth sòn escudèr¹

Ja alavetz s'auie lheuath Sancho Pancha, un shinhau mauctratat pes mossos des frares, e auie estat atentiu ara batalha deth sòn senhor Dòn Quishòt, e pregaue a Dieu en sòn còr que siguesse servit de dar-li era victòria e qu'en era guanhèsse bèra isla a on se lo hesse governador, coma l'auie prometut. En veir, donc, ja acabada era luta, e qu'eth sòn patron tornaue a pujar en Rocinant, anèc a tier-li er estriu, e abans de qué pugèsse s'ajulhèc deuant d'eth, e, cuelhent-li era man, l'ac punèc e li didec:

—Sigue vòsta mercè servit, senhor Dòn Quishòt mèn, de dar-me eth govèrn dera isla qu'en aguesta rigorosa peleja vos auetz guanhath; pr'amor que, per grana que sigue, jo me senti damb fòrça entà governar-la tament e tan ben coma quinsevolh aute qu'age governat isles en mon.

Ad aquerò responec Dòn Quishòt:

—Vos cau saber, frair Sancho, qu'aguesta aventura e es semblables ad aguesta non son aventures d'isles, senon de pòca importància, enes que non se guanhe ua auta causa qu'acabar damb eth cap trincat o ua aurelha de mens. Tietz paciència, que ja vieràn aventures a on non solet vos posca hèr governador, senon d'autes causes de mès.

L'ac arregraïc fòrça Sancho, e, punant-li un aute còp era man e era hauda dera armadura, l'ajudèc a pujar sus Rocinant; e eth pugèc sus eth sòn saumet e comencèc a seguir ath sòn patron, que, a pas long, sense despedir-se ne parlar

1. En originau, eth títol diguie “De çò que mès l'arribèc a Dòn Quishòt damb eth biscaïn, e deth perill que se vedec damb ua banda de yangüesi”. Agustè títol ère equivocac. Ena edicion dera Real Academia Española de 1780, eth títol originau se cambièc peth qu'ara a.

mès damb es deth car, entrèc en un bòsc que i auie aqui. Lo seguie Sancho ath trèt en sòn ase, mès caminaue autant rapid Rocinant que, en veder-se tant endarrèr, li calec hèr un crit ath sòn patron entà qué lo demorèsse. Qu'ac hec atau Dòn Quishòt, en tot tier-li es retnes a Rocinant enquia qu'arribèsse eth sòn cansat escudèr, eth quau, en arribar, li didec:

—Me semble, senhor, que serie endonviat d'anar a descansar en bèra glèisa; pr'amor que, segontes n'ei de mauparat aqueth que combatéretz, non serie estranh que dèssen notícies deth cas ara Santa Germandat e mos agarren, E, òc ma hè!, que s'ac hèn, mos sudaràn es dents² enquia qué gescam dera preson.

—Cara —didec Dòn Quishòt—. A on as vist tu, o liejut bèth còp, que cap cavalièr errant se l'age metut deuant dera justícia, per mès omicidis qu'age cometut?

—Jo non sai arren d'omicidis —responec Sancho—, ne ena mia vida n'è tastat cap, sonque sai qu'era Santa Germandat se met damb aqueri que se pelegen en camp, e en aquerò d'aute jo non m'i meti.

—Donques non te cau pòur, amic, —responec Dòn Quishòt—, que jo te treirè des mans des caldèus,³ e encara mès des dera Santa Germandat. Mès, ditz-me, per vida tua: as vist un cavalièr mès valerós que jo en tota era tèrra? As liejut en istòries un aute qu'age auut mès vams e mès fòrça en atacar, mès alend en perseverar, mès duretad en herir, e mès traça en hèr quèir?

—Era vertat ei —responec Sancho—, que jo non è liejut jamès cap istòria, pr'amor que ne sai liéger ne escriuer, mès çò que gausarè apostar ei qu'a mès atrevit patron que vòsta mercè jo non l'è servit en toti es dies dera mia vida, e volgue Dieu qu'aguesti atreviments non se paguen a on è dit. Çò que li pregui a vòsta mercè ei que se guarisque, que ges molta sang d'aguesta aurelha; qu'è aciu tires de drap e un shinhau d'engüent blanc enes biaces.

—Tot aquerò non serie arren —responec Dòn Quishòt—, se jo me'n brembèssa de hèr ua fiòla deth baume de Fierabràs,⁴ que damb ua soleta gota s'estauiarie temps e medecines.

2. Auram moltes dificultats.

3. Te liurarè de tot.

4. Ua ampollheta dera beguda medecinau de Fierabràs, qu'ac guarie tot.

—Quina fiòla e quin baume ei aguest? —didec Sancho Pancha.

—Qu'ei un baume —didec Dòn Quishòt—, deth que n'è era recèpta ena memòria, e damb aquerò non mos cau auer-li pòur ara mòrt, ne mos cau pensar en morir de cap herida. E atau, quan jo lo premanisca e te lo donga, non te cau hèr senon que, quan vedesses en bèra batalha que m'an esmiejat eth còs —coma fòrça còps sòl passar—, damb suenh era part deth còs qu'age queigut en solèr, e damb molt de subtileza, abans qu'era sang se gèle, la meteràs sus era auta mitat que quedèsse ena sèra, en tot tier compde d'encaishar-la justament; dempús me daràs a béuer sonque dus traguets deth baume qu'è dit, e veiràs que quedi mès san qu'ua poma.

—S'existís aquerò —didec Pancha—, jo renonciï des d'aciu ath govèrn dera isla prometuda e non voi ua auta causa, coma pagament des mèns multi e boni servicis, que vòsta mercè me balhe era recèpta d'aguest extremat licor; que pensi que valerà era onza en quinsevolh lòc a mès de dus reiaus, e non me cau sonque passar aguesta vida aunèsta e descansadament. Mès me calerie saber ara se còste molt de hèr-lo.

—Damb mens de tres reiaus se pòden hèr tres mesures de sies litres —responec Dòn Quishòt .

—Pecador de jo! —repliquèc Sancho—. A qué, donc, demore vòsta mercè a hèr-lo e mostrar-me-lo?

—Cara amic! —responec Dòn Quishòt—, que mès grani secrèts pensi ensenhar-te e mès gràcies autrejar-te, e, per ara, guarim-mos, qu'era aurelha me hè mau, mès de lo que voleria.

Treigues Sancho des sues biaces tires de tela e engüent. Mès, quan Dòn Quishòt vedec trincat eth sòn casco, pensèc que perdie eth sen, e metuda era man ena esquia e lheuant es uelhs entath cèu, didec:

—Jo juri ath Creador de totes es causes e as sants quate Evangèlis, coma se les auessa aciu madeish, de hèr era vida que hec eth gran marquès de Mantua quan jurèc resvenjar era mòrt deth sòn nebot Valdovinos, que siguec de non minjar pan en mantèls,⁵ ne damb ua hemna divertir-se, e d'autes causes que,

5. Vò díder de “non minjar en ua taula”.

encara que non me'n bremba, les dongui coma expressades aciu, entà cuélher resvenja complèta d'aqueth que tala malahèta m'a hèt.

En entèner aquerò, Sancho li didec:

—Brembatz-vo'n, senhor Dòn Quishòt, que s'eth cavalièr complic lo que se le deishèc ordenat d'anar a presentar-se deuant dera mia senhora Docina deth Tobòso, ja aurà complit aquerò qu'auie de complir, e non se merite cap auta pena se non comet un nau delicte.

—Qu'as parlat ben —responec Dòn Quishòt—; e per tant, anulli eth jurament per lo dera naua resvenja; mès hèsqui e confirmi de nau de hèr era vida qu'è dit, mentre non li trèiga un casco tan bon coma aguest a bèth cavalièr. E non te penses, Sancho, que hèsqui aquerò sense pensar, que pro qu'è a qui imitar en aquerò; qu'aquerò madeish passèc, ath pè dera letra, sus eth casco de Mambrino, que tan car li costèc a Sacripante.⁶

—Que dongue ath diable vòsta mercè aguesti juraments, senhor mèn —repliquèc Sancho—; que son molt dolents entara bona salut e perjudiciaus entara consciéncia. Se non, didetz-me ara: s'en dies non mos trapam cap òme armat, qué auem de hèr? ¿S'a de complir eth jurament, a maugrat de tanti inconvenients e incomoditats, coma seràn er hèt de dormir vestit, e eth de non dormir en lòcs pobladi, e d'outes mil penitències que contenguie er hòl jurament d'aqueth vielh marquès de Mantua, que vòsta mercè vò ratificar ara? Garde vòsta mercè, que per toti aguesti camins non i a òmes armats, senon traginèrs e carretèrs, que non solet non pòrten cascos, senon que dilhèu non les an entenut nomentar ena sua vida.

—Que t'as enganhat en aquerò —didec Dòn Quishòt—, donques que non auram estat dues ores en aguesti crotzaments, que ja veiram mès armats qu'es que vengueren sus Albraca ara conquista d'Angelica era Beròia.

—Plan, donc, que sigue atau —didec Sancho—, e que volgue Dieu que mos gesque tot ben, e qu'arribe ja eth temps de ganhar aguesta isla que tan cara me còste e que me morisca jo dempús.

—Ja t'è dit, Sancho, que non te'n hèsques d'aquerò; donques que, se manquèsse era isla, aciu que i a eth reiaume de Dinamarca o eth de Sobradisa,

6. Comandant sarracen dera òbra d'Orlando eth furiós.

que t'anaràn coma anèth en dit; e encara mès, pr'amor que'n èster en tèrra fèrma, te cau alegrar mès. Mès deishem aquerò entath sòn temps, e guarda se pòrtes bèra causa en aguestes biaces entà minjar, pr'amor que dempús anaram ara cèrca d'un castèth entà lotjar-mos aguesta net e premanir eth baume que t'è dit; pr'amor que, per Dieu qu'aguesta aurelha me hè fòrça mau.

—Aciu qu'è ua ceba, e un shinhau de hormatge e non sabi guairi crostons de pan —didec Sancho—. Mès, que non son minjars que pertanhen a un valent cavalièr coma vòsta mercè.

—Que non me comprenes! —responec Dòn Quishòt—, que voi díderte, Sancho, qu'ei un aunor entàs cavalièrs errants non minjar pendent un mes; e, s'ac hèn, que sigue aquerò que trapen a man; e aquerò ac saberies s'auesses liejut tantes istòries coma jo; que, encara qu'an estat moltes, en cap d'eres è trapat ua relacion que digue qu'es cavalièrs errants mingèssen, se non siguesse en bères somptuoses taulejades que les hègen, e es auti dies se les passauen en flors.⁷ E, encara que s'enten que non podien passar sense minjar e sense hèr totes es autes necessitats naturaus, pr'amor que, segur, èren òmes coma nosati, s'a d'enténer tanben que, en caminar pendent era màger part deth temps per bòsqui e despoblats, e sense codinèr, qu'era sua mès ordinària minjada serien aliments rustics, coma eth que tu ara m'aufrisses. Atau, donc, Sancho amic, non te'n hèsques de lo qu'a jo m'agrade; ne volgues hèr un mon nau en trèir ara cavalaria erranta dehòra deth son estat.

—Que me perdone vòsta mercè —didec Sancho—, donques que, coma que jo non sai liéger ne escriuer, coma ja vos è dit, non sai pas s'è queigut enes normes dera profession cavalesca e, en avier, jo aprovedirè es biaces de tota sòrta de fruta seca entà vòsta mercè, qu'ei cavalièr, e entà jo les aprovedirè, donques que no'n sò, de d'autes causes damb ales e de mès substància.

—Que non digui jo, Sancho —repliquèc Dòn Quishòt—, que sigue obligat entàs cavalièrs errants non minjar ues autes causes qu'aguesti fruts que dides, senon qu'eth sòn mès ordinari sosten deuerien èster eri, e quauques èrbes que trapauen pes camps, qu'eri coneishien e jo tanben coneishi.

—Qu'ei bon —responec Sancho—, conéisher aguestes èrbes, perque, segontes pensi, bèth dia mos calerà emplegar aguesti coneishments.

7. Er originau ditz "se los pasaban en flores", damb pòc aliment.

E, treiguent alavetz lo que didie que portauè, mingèren es dus en bona patz e companhia. Mès, desirosi de cercar a on lotjar-se aquera net, acabèren rapidament era sua prauba e seca minjada. Pugèren dempús a shivau, e s'esdeguèren en arribar en bèth pòble abans qu'escurisse; mès les manquèc eth solei, e era esperança de trapar lo que desirauen, ath costat des barraques d'uns crabèrs, e atau, decidiren passar era net aqui; que lo que siguec ua pena entà Sancho de non arribar en cap poblat, siguec ua alegria entath sòn patron er hèt de dormir a cèu descubèrt, per semblar-li que cada còp que li arribaue aquerò ère un acte positiu que facilitaue era pròva dera sua cavalaria.

CAPÍTOL XI

De lo que li arribèc a Dòn Quishòt damb uns crabèrs

Que siguec recuelhut pes crabèrs damb bona animositat; e, en auer Sancho, çò milhor que podec, acomodat a Rocinant e ath sòn ase, partic de cap ara flaira que venguie de bocins de craba que borien en huec en un caudèr; e, encara qu'eth volesse veir en aqueth madeish moment s'ère prèst a èster trasladat deth caudèr ar estomac, lo deishèc hèr, pr'amor qu'es crabèrs ac treigueren deth huec, e, estirant peth solèr ues pèths de oelha, premaniren ara prèssa era sua rustica taula e convidèren as dus, damb mòstres de bona voluntat, damb aquerò qu'auien. Se seigueren ar entorn des pèths sies d'eri, qu'èren toti es que i auie ena pleta, en tot auer-li pregat damb ceremònies grossières a Dòn Quishòt que se seiguessa sus un nauc¹ que li meteren virat ath revès. Se siguec Dòn Quishòt, e se quedaue Sancho de pès entà mestrar-li era copa, qu'ère hèta de còrna. En veder-lo de pès eth sòn patron, li didec:

—Entà qué veigues, Sancho, eth ben qu'embarre era cavalaria erranta, e guaire prèsti son es qu'aqueri qu'en quinsevolh ministèri d'era s'exerciten entà èster aunoradi e estimadi de toti, voi que te sèigues ath mèn costat en companhia d'aguesta brava gent, e que sigues ua madeisha causa damb jo, que sò eth tòn patron e naturau senhor; voi que minges ena mia sièta e que beues a on jo beua; pr'amor que dera cavalaria erranta se pòt dèder lo madeish que der amor se ditz: que totes es causes iguale.²

1. Dorna entà dar de minjar as animaus.

2. Arrepervèri que vò significar que damb amor es dificultats son menores.

—Fòrça gràcies! —didec Sancho—; mès l'è de díder a vòsta mercè que, se jo auessa bon minjar, tan ben e encara e tot milhor me lo minjaria de pès e solet, coma seigut damb un emperador. E encara mès, s'è de díder era vertat, fòrça mès me va aquerò que me mingi en mèn cornèr, sense petòfies³ ne respèctes, encara que sigue pan e ceba, qu'es pavons indis de d'autes taules a on me calgue mastolhar pòc a pòc, netejar-me soent, non esternudar ne tossir se n'è de besonh, ne hèr d'autes causes qu'era solitud e era libertat pòrten damb eres. Atau, donc, senhor mèn, aguesti aunors que vòsta mercè me vò autrejar per èster servent e membre dera cavalaria erranta, coma en sò en tot èster escudèr de vòsta mercè, convertitz-les en d'autes causes que me siguen de mès comòde profit; qu'aguestes, encara que les dongui coma ben vengudes, les renonciï des d'ara entò tostemp.

—Damb tot aquerò t'as de conformar, pr'amor qu'ad aqueth que s'umilie, Dieu l'exalte.

E en tot cuelher-lo deth braç, l'obliguèc a sèir-se ath sòn costat. Que non comprenien es crabèrs aqueres jogadisses d'escudèrs e cavalièrs errants, e non hègen ua auta causa que minjar e carar, e guardar as sòns òstes, que, damb fòrça gràcia e talent, tragauen tròci coma eth punh. Acabat et servici dera carn, meteren sus es mantèls ua grana quantitat d'aglands auerassadi e, ath delà, un miei hormatge mès dur que se siguesse ua argamassa. Que non s'estaue, mentretant, ociosa era còrna, pr'amor qu'anaue rodant tan soent, ja plen, ja uet, coma ua ala de molin, que damb facilitat se uedèc un bot⁴ des dus que i auien. Dempús que Dòn Quishòt auèc satisfèt eth sòn estomac, cuelhec un sarpat d'aglands ena man, e, guardant-les atentivament, deishèc anar era votz damb aguestes rasons:

—Erosa edat e sègles erosi aqueri as qu'es ancians dèren eth nòm de dauradi! e non pas perque en eri er aur, qu'en aguesta era nòsta edat de hèr tant s'estime, s'artenhesse sense cap de fatiga, senon perque alavetz es qu'en era viuïen ignorauen aguestes dues paraules de tòn e mèn: qu'èren en aquera santa edat totes es causes comunes; e ad arrés li calie, entà arténher eth sòn diadèr sosten, hèr un aute trabalh qu'alongar era man e agarrar-lo des robustes

3. Delicadeses.

4. Pèth sancera de craba o de boc que servís tà salvar o portar liquids.

G. Drey

H. PISAN

ausines que liberaument les anauen convidant damb eth sòn doç e madur frut. Es clares hònts corrents des arrius, en magnífica abundància, saboroses e transparentes aigües les aufrien. Enes henudes des ròques e en uet des arbes formauen era sua republica es sollicites e discrètes abelhes, en tot aufrir a quinsevolh man, sense cap d'interès, era fertila cuelheta deth sòn plan doç trabalh. Es valents siurèrs⁵ deishauen anar, sense cap aute artifici qu'era sua cortesia, es sues amples e leugères crosques, damb es que se comencèren a caperar es cases, sus rustiques estaques sostengudes, sonque entara defensa des inclemències deth cèu. Que tot ère patz alavetz, tot amistat, tot concòrdia; encara non auie gausat era pesada relha deth corbat arair a daurir ne a visitar es entralhes pietoses dera nòsta prumèra mair, qu'era, sense èster forçada, aufrie per toti es costats çò que podesse assadorar, sostier e deleitar as hilhs qu'alavetz l'abitauen. Alavetz òc que caminauen es simples e beròdies gojatetes de val en val e de ticolet en ticolet, en trena e peu,⁶ sense mès vestits qu'aqueri qu'èren de besonh entà curbir aunèstament çò qu'era aunestetat vò e a volut tostemp que se curbisque; e non èren es sòns ornaments coma es d'ara, qu'era porpra de Tiro⁷ e era per tantes manèrs martirizada seda encarissen, senon de quauques huelhes verdes de laparassa e gèdra entreteishudes, que damb aquerò anauen tan pomposes e ben vestides coma van ara es nòstes cortesanes damb es rares e pelegrines invencions qu'era curiositat ociosa les a mostrat. Alavetz s'expressauen es concèptes amorosi dera anma simpla e senzilhament, dera madeisha manèra qu'era les concebie, sense cercar cap conjunt artificiós de paraules entà encarir-les. Que non i auie fraudaria, ne er enganh ne era malícia se barrejauen damb era vertat e era sinceritat. Era justícia ère enes sòns pròpris tèrmes, sense que la gausèssen trebolar ne ofensar es favors e es interèssi, que tant ara la deterioren, trebòlen e perseguissen. Era lei dera arbitrariedad encara non s'auie establhit en enteniment deth jutge, pr'amor qu'alavetz non i auie qué jutjar ne a qui s'auie de jutjar. Es puncèles e era aunestetat caminauen, coma è dit, pertot, patrona e senhora, sense temor de qué era desinvoltura des demès e eth lasciu intent la deteriorèsse, e era sua perdicion neishie deth sòn gust e dera sua pròpria voluntat. E ara, en aguesti nòsti detestables sègles,

5. Un tipe de casse.

6. Sense pientats extravagants.

7. Tiro, en Liban, produïe ua porpra molt valorada.

non n'i a cap de segura, encara que l'amague e l'embarre un aute nau laberint coma eth de Creta; pr'amor qu'aquiu, pes henerècles o per aire, damb eth vam dera maudita sollicitud, se les entre era amorosa pestilèncià e esbauce tot eth sòn reculhement. Que pera sua seguretat, auançant ja mès es tempsi e creishent mès era malícia, se instituïc era orde des cavalièrs errants, pr'amor de deféner as puncèles, emparar as veudes e ajudar as orfanèls e as necessitadi. Que sò jo d'aguesta orde, frairs crabèrs, que vos agraisqui er ostage e era bona acuelhuda qu'auetz auut damb jo e damb eth mèn escudèr; que, encara que per lei naturau toti son obligadi a ajudar as cavalièrs errants, encara que, per saber que vosati no'n sabetz d'aguesta obligacion, m'acuelhèretz e me convidèretz, ei motiu que, damb era voluntat mia vos arregraisca era vòsta.

Tota aguesta longa arenga, que pro se poirie desencusar, didec eth nòste cavalièr perque es aglands que li balhèren li heren a vier ena memòria era edat daurada e se l'acodic hèr aqueth inutil rasonament as crabèrs, que, sense responer-li arren, embaucadi e suspenudi, l'anauen escotant. Sancho, ath sòn torn, caraue e minjaue aglands, e visitaue plan soent eth dusau bot, que, entà qué se heredèsse eth vin, l'auien penjat d'ua ausina.

Que tardèc mès en parlar Dòn Quishòt que'n acabar-se eth sopar; ath finau deth quau, un des crabèrs, didec:

—entà qué vòsta mercè posque díder mès vertats, senhor cavalièr errant, de qué vos aunoram damb prèsta e bona voluntat, volem dar-vos diversion e alegria damb eth cant d'un companh nòste que non tardarà guaire a èster aciú; eth quau ei un gojat molt entenut e enamorat, e que, sustot, sap liéger e escriúer e ei music d'un rabèl,⁸ que non se pòt desirar mès.

A penes auec acabat de díder aquerò eth crabèr, arribèc ena sua audida eth son deth rabèl, e lèu lèu arribèc eth que lo tocaue, qu'ère un gojat de vint-e-dus ans, de molt bona gràcia. Li preguntèren es sòns companhs s'auie sopat, e, en respóner que òc, eth qu'auie hèt es aufriments, didec:

—Atau, donc, Antòni, pro poiràs hèr-mos eth plaser de cantar un shinhau, pr'amor que veigue aguest senhor òste qu'auem, que tanben pes montanhes e seuves i a qui sap musica. Que li auem dit es tues bones qualitats, e desiram

8. Petit esturment musicau de tres còrdes que se tocaue damb un arquet.

que l'ac demòstres e veigue que didem era vertat; e atau, te pregui pera tua vida que te sèigues e que cantes eth romanç des tòns amors que te compausèc eth tòn oncle, qu'en pòble a agradat fòrça.

—Que me platz —responec eth gojat.

E, sense hèr-se pregar mès, se seiguec en tronc d'ua escapçada ausina, e, templant eth sòn rabèl, de seguit, damb molt bona gràcia, comencèc a cantar, dident d'aguesta manèra:

ANTÒNI

*Jo sai, Olalha, que m'adòres
pr'amor que m'ac as dit
ne tansevolh damb es uelhs,
mudes lengües d'enamoraments.
Pr'amor que sai qu'ès sabuda,
en que m'estimes m'afirmi;
que jamès siguec malerós
amor que siguec coneishut.
Be n'ei de vertat que dilhèu,
Olalha, m'as dat indici
de qué as era anma de bronze
e eth blanc piech de cingle.
Mès aquiu entre es tòns repotècs
e plan aunèsti desviaments,
dilhèu era esperança nòsta
la ribege deth sòn vestit.
Que se lance en param
era mia fe, que jamès a pogut
ne amendrir per non èster cridat,
ne créisher per èster escuelhut.
S'er amor ei cortesia,
que d'era n'as un molon
qu'eth fin des mies esperances
a d'èster tau que me l'imagini.*

*E se son servicis a despart
de hèr un piech benigne,
quauqu'uns des qu'è hèt
arrefortissen eth mèn partit.
Pr'amor que s'as guardat en aquerò,
mès d'un còp auràs vist
que m'è vestit es deluns
de çò que m'aunoraue eth dimenge.
Coma er amor e era gala
van per un madeish camin,
en tot temps as tòns uelhs
volí mostrar-me polit.
Que dèishi eth balh per tu,
ne te pinti es musiques
qu'as escotat a malaora
e ath cant prumèr deth poth.
Que non condi es laudances
que dera tua beresa è dit,
que, encara que vertadères, hèn
que siga jo de quauqu'ues mauvist.
Teresa deth Berrocal,
jo en laudar-te, me didec:
“Tau pense qu'adòre a un àngel,
e ven a adorar a un monard;
gràcies as molti nhoquets
e as peus postissi
e as ipocrites bereses,
qu'enganhen ar Amor madeish.”
La desmentí e s'anugèc;
tornèc entada era eth sòn cosin:
me desfisèc, e ja sabes
çò que jo hi e eth hec.
Que non t'estimi jo a molon
ne te preteni e te servisqui
per çò deth concubinatge;*

*que mès bon ei eth mèn designi.
Ligams qu'a era Glèisa
que son lançadi de seda;
bota eth tòn còth ena camèla;⁹
veiràs se com meti eth mèn.
D'a on non, juri, des d'aciu,
peth sant mès benedit,
de non gèsser d'aguestes tèrres
senon entà èster capuchin.*

Damb aquerò acabèc eth crabèr eth sòn cant; e, encara que Dòn Quishòt li preguèc que cantèsse quauquarren mès, non ac permetec Sancho Pancha, donques qu'ère ja mès entà dormir qu'entà enténer cançons. E atau, li didec ath sòn patron:

—Pro pòt vòsta mercè acomodar-se ja a on a de descansar aguesta net, qu'eth trabalh qu'aguesti bravi òmes hèn pendent tot eth dia non les permet que se passen es nets cantant.

—Ja te compreni, Sancho —didec Dòn Quishòt—; que pro que compreni qu'es visites deth joen demanen mès recompensa de sòn que de musica.

—A toti mos va ben, benedit sigue Dieu —responec Sancho.

—Que non ac remisqui —repliquèc Dòn Quishòt— mès acomodate tu a on volgues, pr'amor qu'ès dera mia profession son millhor velhant que dormint. Mès, totun, estarie ben, Sancho, que me tornèsses a guarir era aurelha, que me hè mès mau deth degut.

Hec Sancho lo que li demanaue; e, en veir un des crabèrs era herida, li didec que non se'n hesse, qu'eth li meterie remèdi damb bèra causa que rapidament lo guaririe. E, cuelhent quauques huelhes de romanin, deth molt que n'i auie per aqui, les trissèc damb un shinhau de sau e, en tot aplicar-l'ac ara aurelha, l'ac bendèc plan ben, assegurant-li que non li calie cap auta medecina; e atau siguec era vertat.

9. Cada un des arcs dera joata.

CAPÍTOL XII

De lo que condèc un crabèr ad aqueri qu'èren damb Dòn Quishòt

En aquest moment, arribèc un aute mosso des que les portauen es provisions, e didec:

—Sabetz lo que passe en pòble, companhs?

—Com ac podem saber? —responec un d'eri.

—Sabetz, donc —seguic eth mosso—, qu'aquest maitin s'a mòrt aqueth famós pastor estudiant cridat Grisòstomo, e se ditz que s'a mòrt d'amor per aquera endiablada gojata de Marcèla, era hilha de Guilhèrmo eth ric, aquera que va vestida de pastora per aguesti endrets.

—Parles de Marcèla? —didec un.

—Òc, aquesta digui —responec eth crabèr—. E çò mès estonant ei que ordenèc en sòn testament que l'acoguèssen en camp, coma se siguesse mòro, e que sigue ath pè dera ròca a on ei era hònt dera ausina, pr'amor que, coma toti saben, e diden qu'eth ac didec, aqueth lòc ei a on la vedec per prumèr viatge. E tanben ordenèc d'autes causes, taus, qu'es sacerdots deth pòble diden que non s'an de complir, ne ei bon que se complisquen, donques que semblen de gentils. A tot aquerò contestèc aqueth gran amic sòn Ambròsio, er estudiant, que tanben se vestic de pastor damb eth, que s'a de complir tot, sense que manque arren, coma ac deishèc manat Grisòstomo, e damb tot aquerò va eth pòble alugat; mès, se ditz, qu'a tot darrèr se harà lo qu'Ambròsio, e toti es pastors amics vòlen; e deman l'acogaràn damb molta cerimònia a on vos è dit. E ena mia opinion qu'ei causa interessanta de veir, aumens, jo non deisharè d'anar a vedèc, se sabessa qué deman non auessa d'èster aciu.¹

1. Vò d'èder "se sabesse que non a de cuedar es crabes".

—Que haram toti lo madeish, responderen es crabèrs; e decidiram per sòrt qui s'a de quedar a susvelhar es crabes de toti.

—Plan ben dit, Pèdro —didec un—; encara que non mos calerà aguesta diligéncia, pr'amor que jo me quedarè per toti. E non te penses que sigue per vertut o per pòc curiosèr mèn, senon perque non me dèishe caminar era enganchada damb eth tronc qu'er aute dia me passèc en aguest pè.

—Ça que la, t'ac agraim —responec Pèdro.

E Dòn Quishòt li preguèc a Pèdro que li didesse qui ère aqueth mòrt e qui ère aquera pastora; ad aquerò Pèdro responec que lo que sabie ère qu'eth mòrt ère un gentilòme ric, vesin d'un lòc qu'ère en aqueres tèrres, eth quau auie estat estudiant pendent fòrça ans en Salamanca, ath cap des quaus auie tornat en sòn pòble, damb fama de molt sabent e molt liejut.

—Mès que mès didien que sabie era sciéncia des esteles, e de çò que passen, aqui en cèu, eth Solei e era Lua; pr'amor que puntaument mos didie deth cris deth Solei e dera Lua.

—Que se ditz *eclipsi*, amic, e non *cris*, eth hèt d'escurir-se aguesti dus grani luminars —didec Dòn Quishòt.

Mès Pèdro, sense hèr-ne cabau de pegaries, seguic eth sòn conde, dident:

—Atau madeish endonviaue quan er an serie abundós o estel...

—*Estèrle*, auries de díder, amic —didec Dòn Quishòt.

—Estèrle o estel —responec Pèdro—; qu'ei lo de madeish. E digui que damb aquerò que didie, se heren eth sòn pair e es sòns amics, que li dauen credit, fòrça rics, pr'amor que hègen lo qu'eth les conselhaue, en tot dider-les: *Semiatz aguest an civada, non horment; en aguest podetz semiar garbansos e non civada; eth que ven serà de cuelheta d'òli; es tres següents non se recuelherà arren.*

—Aguesta sciéncia se cride astrologia —didec Dòn Quishòt.

—Sabi pas se com se cride —repliquèc Pèdro—, mès sai que sabie tot aquerò, e encara mès: fin finau, non passèren guairi mesi des de qué venguec de Salamanca, quan un dia apareishec vestit de pastor, damb eth sòn baston e pelissa, en tot auer-se trèt es abits longui que portaue coma escolar; e amassa damb eth, se vestic tanben coma pastor un aute gran amic, cridat Ambròsio, qu'auie estat eth sòn companh d'estudis. Me'n desbrembaua de díder se com

Grisòstomo, eth defuntat, siguec un gran compositor de cançons; autant, qu'eth hège es cançons nadalenques entara net deth Neishment deth Senhor, e es actuacions entath dia de Dieu, que les representauen es mossos deth nòste pòble, e toti didien qu'èren plan bones. Quan es deth pòble vederen de repent vestits de pastors es dus escolars, quedèren admiradi, e non podien endonviar era rason que les auie botjat a hèr aqueth tan estranh cambiament. Ja alavetz s'auie mòrt eth pair de Grisòstomo, e eth siguec er ereu de grana quantitat de propietats, autant en mòbles coma en arraïcs,² e en non petita quantitat de bestiar, major e menor, e en ua grana quantitat de sòs; que de tot aquerò quedèc eth mosso patron absolut, e de vertat que s'ac meritaue, donques qu'ère un bon companh e caritatiu e amic des bravi, e portaue ua cara coma ua benediccion. Dempús se comprenec qu'er hèt d'auer-se cambiat de ròba non auie estat per cap auta causa qu'entà anar per aguesti endrets darrèr d'aquera pastora Marcèla, qu'eth nòste vailet a nomentat abans, dera que s'auie enamorat eth praube defuntat de Grisòstomo. E voleria dider-vos ara, donques qu'ac auetz de saber, se qui ei aguesta gojata; dilhèu, e encara sense dilhèu, non auratz entenut ua causa semblabla en toti es dies dera vòsta vida, encara que visquéssetz mès ans qu'era sarna.

—Didetz Sarra³ —repliquèc Dòn Quishòt, en non poder tier es fautes des mots deth crabèr.

—Massa que viu era sarna —responec Pèdro—; e s'ei, senhor, que me voletz anar repotegant en cada moment pes paraules, non acabaram en un an.

—Desencusatz-me, amic —didec Dòn Quishòt—; qu'ei que per auer tanta diferècia entre sarna e Sarra vos ac è dit; mès que responéretz fòrça ben, pr'amor que viu mès sarna que Sarra; e seguitz era vòsta istòria, que ja non vos replicarè arren mès.

—Que digui, donc, senhor dera mia anma —didec eth crabèr—, qu'en nòste pòble i auec un laurador encara mès ric qu'eth pair de Grisòstomo, que se cridaue Guilhèrmo, e ath que li dèc Dieu, ath delà de moltes e granes riqueses, ua hilha, qu'ena sua jasilha moric era sua mair, que siguec era mès aunèsta hemna que i auec en toti aguesti entorns. Que semble qu'encara la

2. Bens mòbles e immòbles.

3. Sarra, era esposa d'Abraham que viuec 110 ans.

veigui, damb aquera cara que d'un costat auie solei e der aute lua; e, mès que mès, trabalhadora e amiga des praubi, per lo que pensi qu'era sua anma deu d'èster ara gaudint de Dieu en aute mon. Dera pena pera mòrt de tan brava senhora moric eth sòn marit Guilhèrmo, deishant ara sua hilha Marcèla, gojata e rica, en poder d'un oncle sòn, capelhan en nòste pòble. Que creishec era mainada damb tanta beresa, que mos hège rebrembar era beresa dera sua mair, qu'ère molt grana, e, per tant, l'auie d'auer passat ara sua hilha. E atau siguec que, quan arribèc ara edat de catorze o quinze ans, arrés la guardaue sense benedir a Dieu, que tan beròdia l'auie criat, e era majoritat quedauen enamoradi e perdudi per era. Que la sauvaue eth sòn oncle damb molt de pudor e plan embarrada; mès, maugrat tot, era fama dera sua beresa s'estenec de tau manèra que, atau per era coma pes sues riqueses, non solet pes deth nòste pòble, senon pes de moltes lègues ar entorn, e pes milhors d'eri, ère pregat, sollicitat e shordat eth sòn oncle entà qué se l'autregèsse coma hemna. Mès eth, qu'ei, plan, bon cristian, encara que volesse maridar-la, non ac volec hèr sense eth sòn consentiment, sense mespredar dera riquesa e eth benefici qu'eth recebie des propietats dera gojata, arreculant eth sòn maridatge. E, òc ma hèl, que se didec aquerò mès d'un còp pes cornèrs deth pòble, laudant ath capelhan. Que voi que sapiatz, senhor errant, qu'en aguesti lòcs petits se parle tot e se mormolhe de tot; e tietz entà vos, coma jo è entà jo, que deuerie d'èster massa brave eth clèrgue qu'obligue as sòns fidèus a qué parlen ben d'eth, mès que mès enes pòbles.

—Qu'ei atau —didec Dòn Quishòt—. E contunhatz, pr'amor qu'eth relat ei molt bon, e vos, brave Pèdro, lo condatz damb bona gràcia.

—Que non me manque era deth Senhor, donques qu'ei era que cau entath cas. E en lo demès saberatz que, encara qu'er oncle prepausaue ara neboda e li parlaue des qualitats de cada un en particular, des molti que venguien a sollicitar-la coma hemna, en pregar-li que se maridèsse e escuelhesse era ath sòn gust, jamès era responec ua auta causa qu'en aqueth moment non se volie maridar, e que, per èster tan joena, non se sentie premanida entà portar era carga deth matrimòni. Damb aquerò, que daue desencuses plan justes, e eth sòn oncle deishaue de shordar-la, e demoraue a qué se hesse mès grana e podesse escuelher companhia ath sòn gust. Pr'mor que didie eth, e didie plan ben, que non les auien de dar es pairs as sòns hilhs un estat

contra era sua voluntat. Però aciu qu'ac as quan arrés s'ac demore, que sense mès ne mès, apareish un dia era delicada Marcèla hèta ua pastora; e, sense didec ath sòn oncle ne a toti es deth pòble, que l'ac desconselhauen, se n'anèc entath camp damb es autes gojates deth pòble, e se metec a susvelhar eth sòn madeish bestiar. E, tanlèu era gessec en public e quedèc ath descubèrt era sua beresa, non vos saberè bravament dider-vos se guairi rics gojats, gentilòmes e lauradors an cuelhut eth vestit de Grisòstomo e la van galantejant per aguesti camps. Un des quaus, coma ja a estat dit, siguec eth nòste defuntat, deth que didien que mès qu'estimar-la l'adoraue. E non pensetz, pr'amor que Marcèla se metec en aquera libertat e vida tan deishada e de tan pòc o cap recuelhement, que per aquerò age auut un solet senhau d'amendrimient dera sua aunestetat e pudor; mès lèu ère tanta e tau era vigilància qu'auie pera sua aunestetat, que de toti aqueri que la servissen degun se n'a vantat, ne de vertat se poirà vantar, que l'age dat cap de petita esperança d'arténher eth sòn desir. Que, donques que non evite era companhia e era convèrsa damb es pastors, e les tracte educada e amigablement, en auer-li desnishat era sua intencion quinsevolh d'eri, encara que sigue tan justa e santa coma era deth matrimòni, lo hè enlà d'era, coma damb un trabuc. E d'aguesta manèra li hè mès mau ad aguesta tèrra que se venguesse era pèsta; pr'amor qu'era sua amabilitat e beresa tirasse eth còr des que la vòlen servir e estimar, mès eth sòn mesprètz e desenganh les pòrte ara desesperacion; e atau, non saben se qué dider-li, senon cridar-la crudèu e ingrata, damb d'auti títols parièrs ad aguest, que pro ben manifesten era qualitat dera sua condicion. E se siguéssetz aqui, senhor, quauque dia, veirietz ressonar aguestes sèrres e aguestes vals damb es planhs des desenganhadi que la seguissen. Que non guaire luenh d'aciu i a un lòc a on i a lèu dues dotzenes de nauti hais, e non n'i a cap qu'ena sua lisa crosca non pòrte gravat e escrit eth nòm de Marcèla; e ath dessus de quauqu'un, ua corona gravada en madeish arbe, coma se mès clarament didesse eth sòn aimant que Marcèla la pòrte e la merite de tota era beresa umana. Aciu alende un pastor, aqui se quèishe un aute; aqui delà s'entenen amoroses cançons, mès enlà desesperades melodies. N'i a bèth un que passe totes es ores dera net seigut ath pè de quauqua ausina e ròca, e aqui, sense barrar es uelhs plorosi, cuelhut e transportat enes sòns pensaments, lo trape eth solei deth maitin; e n'i a bèth aute que, sense balhar repaus as sues alendades, ath miei dera calor

dera mès anutjosa meddiada der ostiu, estirat sus eth sable arderós, pòrte es sues quèishes ath pietós Cèu. E d'aguest e der aute, e d'aqueri e d'aguesti, liura e tranquillament capite⁴ era beròia Marcèla, e toti es que la coneishem demoram a on anarà a parar eth sòn orgulh e qui serà er erós que vierà a dominar tan terribla condicion e gaudir de beresa tan extremada. Per èster tot çò qu'è condat tan demostrada vertat, dongui a compréner que tanben n'ei era qu'eth nòste gojat didec que se didie dera causa dera mòrt de Grisòstomo. E atau, vos conselhi, senhor, que non deishetz de vier deman ar enterrament, donques que serà de bon veir, pr'amor que Grisòstomo a molti amics, e non i a, d'aguest lòc ad aqueth en qué se l'a d'acogar, que mieja lèga.

—Qu'ac è en compde —didec Dòn Quishòt—, e vos arregraisqui eth gust que m'auetz dat damb eth relat de tan saborós conde.

—Ò! —repliquèc eth crabèr—, que non sai jo ne era mitat des cassi arribadi as aimants de Marcèla, mès que poirie èster que deman trapèssem peth camin quauque pastor que mo'les condèsse. E de moment, serà bon qu'anetz a dormir dejós tet, pr'amor qu'era serena vos poirie hèr mau ena herida, donques qu'ei tau era medecina que vos an metut, que non vos cau crànher a cap aute accident.

Sancho Pancha, que s'alugauè de tant parlar eth crabèr, sollicitèc, dera sua part, qu'eth sòn patron entrèsse a dormir ena barraca de Pèdro. Ac hec atau, e era rèsta dera net la passèc en rebrembes dera sua senhora Docina, a imitacion des aimants de Marcèla. Sancho Pancha s'acomodèc entre Rocinant e eth sòn ase, e dormic, non coma un enamorat desfavorit, senon coma un òme molut a còps de pè.

4. Trionfé.

CAPÍTOL XIII

A on s'acabe eth conde dera pastora Marcèla, damb d'auti eveniments

Mès, a penes comencèc a veder-se eth dia pes balconcs d'orient, es cinc des sies crabèrs se lheuèren e anèren a desvelhar a Dòn Quishòt, e a dider-li s'ère encara decidit a anar a veir eth famós acogament de Grisòstomo, e qu'eri l'acompanharien. Dòn Quishòt, que non desiraua ua auta causa, se lheuèc e ordenèc a Sancho qu'enserèsse e aubardèsse¹ ath moment, causa que hec ath mèc córrer, e alavetz se meteren toti en camin. E encara non auien caminat un quatau de lèga, quan, en trauessar un caminou, vederen apropar-se a sies pastors, vestidi damb pelhòts neri e coronadi es caps damb garlandes de cipressèr e d'amargant laurèr. Que portaue cada un un baston gròs d'areu ena man. Venguïen damb eri, amassa, dus gentilòmes a shivau, plan ben adornats de colors, damb d'auti tres gojats d'a pè que les acompanhauen. En amassar-se, se saludèren cortesament, e, en tot preguntar-se es uns as auti entà on anauen, saberen toti que s'adreçauè entath madeish lòc der acogament; e atau comencèren a caminar toti amassa.

Un des d'a shivau, parlant damb et sòn companh, li didec:

—Me semble, senhor Vivaldo, que mos cau tier coma bon eth temps que tardaram en veir aguest famós acogament, que non poirà deishar d'èster famós, d'acòrd damb aquerò que mos an condat aguesti pastors sus es causes estranhes, autant sus eth pastor mòrt coma sus era pastora omicida.

—Atau m'ac semble a jo —responec Vivaldo—; e non digui jo de hèr tardança d'un dia, donques que la haria de quate dies entà veder-lo.

1. Méter era aubarda ath somèr.

Les preguntèc Dòn Quishòt se qué ère çò qu'auien entenut de Marcèla e de Grisòstomo. Eth caminaire didec qu'aquera maitiada auien trapat ad aqueri pastors, e que, en veder-les damb aquera tristesa, les auien preguntat eth perqué d'aquerò; e un d'eri les didec, en tot condar-les era estranhesa e era beresa d'ua pastora cridada Marcèla, e es amors de molti que la volien, amassa damb era mòrt d'aqueth Grisòstomo, qu'ath sòn acogament anauen. Fin finau, eth condèc tot lo que Pèdro li auie condat a Dòn Quishòt.

Acabèc aguesta convèrsa e ne comencèc ua auta, en tot preguntar aqueth que se cridaue Vivaldo a Dòn Quishòt se quina ère era causa que lo botjaue a anar armat d'aquera manèra per aquera tèrra tan pacifica.

Ad aquerò responec Dòn Quishòt:

—Er exercici dera mia profession non permet ne consentís que jo vaja de ua auta manèra. Era bona vida, era comoditat e eth repaus, s'inventèc entàs mofles² cortesans; mès eth trabalh, era inquietud e es armes sonque s'inventèren e heren entad aqueri qu'eth mon cride cavalièrs errants, des que jo, encara qu'indigne, sò eth mendre de toti.

Tanlèu l'enteneren aquerò, toti l'aueren coma lhòco; e entà assegurar-se'n mès e veir se quina sòrta de holia ère era sua, li tornèc a preguntar Vivaldo se qué volie díder aquerò de *cavalièrs errants*.

—¿Non an liejut vòstes mercès —responec Dòn Quishòt—, es annaus e es istòries d'Anglatèrra, a on se tracte des famoses hètes deth rei Artur, que de contunh en nòste romanç castelhan cridam eth *rei Artús*, de qui ei tradicion antica e comuna en tot aqueth reiaume de Grana Bretanha qu'aguest rei non moric, senon que, per art d'encantament, se convertic en corbàs, e que, damb eth temps, tornarà a regnar e a recuperar eth sòn reiaume e eth sòn scèptre; e plan per aquerò non se demostrarà que des d'alavetz age cap anglés aucit un solet corbàs? Pr'amor qu'entad aquerò, en temps d'aguest famós rei siguec instituïda aquera famosa orde de cavalaria des cavalièrs dera Taula Redona, e passèren, sense mancar un solet detalh, es amors que se conden aqui de dòn Lantaròt deth Lac damb era reina Ginèbra, en èster intercessora d'eri e coneishedora, aquera tan aunèsta patrona Quintanhòna, d'a on neishec aqueth tan sabut romanç, e tan cantat ena nòsta Espanha, de:

2. Trendes.

*Jamès i auec cavalièr
De daunes tan ben servit
coma ne siguec Lanzasòt
Quan de Bretanha venguec;*

damb aqueth progrès tan doç e tan suau des sues amoroses e fòrtes hètes. Pr'amor que d'alavetz ençà, de man en man, s'anèc estenent aquera orde de cavalaria e s'espargic³ per moltes e diuèrses parts deth mon; e d'era sigueren coneishudi e famosos es hèts deth valent Amadís de Gaula, damb toti es sòns hilhs e arrèhilhs, enquiara cincau generacion, e eth valerós Felixmarte de Hircania, e eth jamès laudat coma ei degut Tirant eth Blanc, e lèu enquiàs nòsti dies qu'auem vist e entenut ar invencible e valerós cavalièr dòn Belianís de Grècia. Aquerò, donc, senhors, ei èster cavalièr errant, e aquera qu'è mentat ei era sua orde de cavalaria; ena que, coma ja è dit un aute viatge, jo, encara que pecador, è hèt profession, e tament coma professèren es cavalièrs mentadi, professi jo. E atau, vau per aguestes solituds e poblacions cercant es aventures, damb er in deliberat d'aufrir eth mèn braç e era mia persona ara mès perilhosa que me prepare era sòrt, en ajuda des febles e necessitats.

Per aguestes rasons que didec, acabèren de saber- es caminaires que Dòn Quishòt ère mancat de sen, e deth tipe de holia que lo senhorejaue, que d'aquerò ne receberen era madeisha admiracion que recibien toti aqueri que de nau se n'enterauen. E Vivaldo, qu'ère persona plan discrèta e de condicion alègra, per passar sense pena eth pòc camin que didien que les quedaue entà arribar ena sèrra der acogament, li volec dar era ocasion de seguir condant es sues asenades. E atau, li didec:

—Me semble, senhor cavalièr errant, que vòsta mercè a professat ua des mès dures professions que i a sus era tèrra, pensi que ne tansevolh era des frares cartují⁴ ei tan dura.

—Tan dura que ne poirie èster —responec eth nòste Dòn Quishòt—, mès tan necessària en mon non ac posqui méter en dobte un solet moment. Pr'amor que, de vertat, non hè mens eth soldat que met en execucion aquerò que li mane eth capitan qu'eth madeish capitan que l'ac mane. Voi díder qu'es

3. S'expandic.

4. Perteneishent ara orde religiosa dera Cartuja.

religiosi, damb tota patz e tranquillitat, demanen ath Cèu eth ben dera tèrra; mès es soldats e cavalièrs metem en execucion aquerò qu'eri demanen, en tot defener-lo damb era valor des nòsti braci e talhs des nòstes espades; non jos tet, senon a cèu dubèrt; deuant des arrais insofribles deth solei d'ostiu e des eriçats gèus der iuèrn. Atau, donc, èm ministres de Dieu ena tèrra, e es braci qu'executen en era, era sua justícia. E, coma qu'es causes dera guèrra e es causes restacades ada era non se pòden méter en execucion senon sudant, lutant e trabalhant, ei evident qu'aqueri que la profèssen an, segur, mès trabalh qu'aqueri que, en tranquilla patz e repaus son pregant a Dieu entà qué favorisque as que pòden hèr pòques causes. Que non voi díder jo, ne me passe peth pensament, qu'ei tan bon estat eth de cavalièr errant coma eth der embarrat religiós; solet voi díder, per lo que hè a jo, que, sense cap de dobte, ei mès penós e mès molèst, e mès famelic e cobejós, miserable, trincat e ronhós; pr'amor que non i a cap de dobte de qué es cavalièrs errants deth passat aueren fôrça malastre⁵ pendent era sua vida. E se quauqu'uns arribèren a èster emperadors pera valor deth sòn braç, òc ma hè!, que les costèc fôrça sang e sudor, e s'ad aqueri que tau grad artenheren les manquèsse sabents e encantadors que les ajudèssen, eri se veirian decebudi enes sòns desirs e enganhadí enes sues esperances.

—Que sò d'aguesta opinion —didec eth caminaire—; mès ua causa, entre d'autes moltes, me semble plan mau des cavalièrs errants, e ei que, quan se trapen ena escadença de hèr ua grana e perilhosa aventura, damb perill de deishà'i era vida, jamès en aqueth moment d'acometer-la se'n bremben d'encomanar-se a Dieu, coma cada cristian ei obligat a hèc en semblables perills; mèslèu s'encomanen as sues daunes, damb tanti talents coma se siguessen eres eth sòn Dieu: causa que me semble que flaire un shinhau a pagans.

—Senhor —responec Dòn Quishòt—, que non pòt èster aquerò de cap auta manèra, e queirie en un mau cas aqueth cavalièr errant que hesse ua auta causa; que ja ei en usatge e costum ena cavalaria erranta qu'eth cavalièr errant que, en acométer quauque hèt d'armes, auesse ara sua senhora deuant, vire entada era es uelhs amorosament, donques que li demane que lo favorisque e l'ajude ena dobtosa accion que comence; e encara que non l'entene arrés,

5. Malur.

ei obligat a díder quauques paraules entre dents, e damb eres se l'encomane de tot còr. E d'aquerò n'auem fòrça exemples enes istòries. E non per aquerò s'a de pensar que deïshen d'encomanar-se a Dieu; donques que pro temps les quede entà hè'c pendent tota era sua òbra.

—Totun aquerò —repliquèc eth caminaire—, me quede un docte, e ei que fòrça còps è liejut que se discutissen entre dus cavalièrs errants, e, de man en man, se les alugue era colèra, e tornen entàs shivaus e cuelhen ua bona pèça,⁶ e dempús, sense mès ne mès, e ath mès córrer, se tornen a acarar; e ath miei dera corsa, s'encomanen as sues daunes; e lo que sòl passar en sòn encontre ei qu'un què pes anques deth shivau, trauessat pera lança deth contrari de costat a costat, e ar aute lio arribe tanben que, en non tier-se as crins deth sòn shivau, non pòt deishar de quèir en solèr. E sabi pas se com eth mòrt auec temps entà encomanar-se a Dieu pendent aguesta tan accelerada òbra. Que serie milhor qu'es paraules que despenec ena corsa en tot encomanar-se ara sua dauna, les despenesse en aquerò que li calie e ère obligat coma cristian. E mès que mès que jo creigui que non toti es cavalièrs errants an daunes as quaus encomanar-se, donques que non toti son enamoradi.

—Aquerò que non pòt èster —contestèc Dòn Quishòt—; digui que non pòt èster que i age un cavalièr errant sense dauna, pr'amor que tan normau e naturau ei èster enamorad coma ath cèu auer esteles, e plan que òc non s'a vist cap istòria a on se trape un cavalièr errant sense amors; e se siguesse eth cas que de non auer-les, non serie considerat coma un legitim cavalièr, senon coma un bastard, e qu'entrèc ena fortaleza dera cavalaria mentada, non pera pòrta, senon pes cledes, coma sautejaire e lairon.

—Totun aquerò —didec eth caminaire—, me semble, se non me'n brembi mau, auer liejut que dòn Galaor, frair deth valerós Amadís de Gaula, jamès auec ua dauna senhalada ara que podesse encomanar-se; e, ça que la, non siguec considerat en mens, e siguec un valent e famós cavalièr.

Ad aquerò responec eth nòste Dòn Quishòt:

—Senhor, ua aureneta non hè ostiu.⁷ Ath delà, jo sai de qué aguest cavalièr ère secrètament encamardat; passaue que, aquerò d'estimar a totes es

6. Ua bona arma.

7. Traduccion literau dera dita castelhana.

que vedie ère causa naturau en eth. Mès, en resumit, qu'ei fôrça clar qu'eth n'auie ua de soleta ara quau l'auie hèt senhora dera sua volontat, ara quau s'encomanaue plan soent e plan secrètament, donques qu'ac tenguie coma secrèt cavalier.

—Per tant, s'ei d'essència que tot cavalier errant age d'èster encamardat —didec eth caminaire—, pro podem pensar que vòsta mercè n'ei, donques qu'ei dera profession. S'ei que vòsta mercè non se vante d'èster tan secrèt coma en Galaor, vos pregui de tot còr, en nòm de tota aguesta companhia e en nòm mèn, que mos digue eth nòm, pàtria, qualitat e beresa dera sua dauna; qu'era se tierie coma erosa de qué toti sabessen qu'ei estimada e servida per un tau cavalier coma vòsta mercè semble.

Aci alendèc prigondament Dòn Quishòt, e didec:

—Jo que non poirè afirmar s'ara doça enemiga⁸ mia l'agrade, o non, qu'eth mon sàpie de qué jo la servisqui; sonque sai díder que, contestant ad açò que damb tanta moderacion se me demane, qu'eth sòn nòm ei Docina; era sua pàtria eth Tobòso, un lòc d'Era Mancha; era sua qualitat, aumens, a d'èster de princessa, donques qu'ei reina e senhora mia; era sua beresa, subernaturau, pr'amor qu'en era se hèn vertaders toti es impossibles e quimerics atributs de beresa qu'es poètes autregen as sues daunes: qu'es sòns peus son d'aur, eth sòn front camps Elisis⁹, es sues celhes arcs deth cèu, es sòns uelhs soleis, es sues caròles ròses, es sòns pòts coraus, pèrles es sòns dents, alabastre eth sòn còth, marme eth sòn piech, evòri es sues mans, nhèu era sua blancor, e es parts qu'ara vista umana amague era aunestetat, segontes jo pensi e compreni, que solet era discrèta consideracion les pòt laudar, e non comparar-les.

—Eth linhatge, accessòrs e origina que les voleríem saber —repliquèc Vivaldo.

Ad aquerò contestèc Dòn Quishòt:

—Que non ei des ancians Curcis, Gais e Cipions romans, ne des modèrns Colones e Ursins; ne des Moncades e Requesens de Catalonha, ne mens encara des Rebelhes e Vilanoves de València; Palafoxes, Nuzes, Rocabetis, Corelhes, Lunes, Alagons, Urrès, Foces e Gurrès d'Aragon; Cerdes, Manriques,

8. Ère topic en amor cortesan de cridar *enemiga* ara estimada.

9. Ei eth lòc a on viuien es òmes virtuosi ena mitologia grèco-romana.

Mendoces e Guzmans de Castella; Alencastres, Palhes e Meneces de Portugal; mès qu'ei des deth Tobòso d'Era Mancha, linhatge, encara que modèrn, que pòt dar generós començament as mès illustres familhes des sègles futurs. E non se me replique en aquerò, se non siguesse damb es condicions que metec Cervino ath pè deth trofeu des armes d'Orlando, que didie:

*Arrés les botge
qu'èster non posque damb Roldan a pròva*

—Encara qu'eth mèn ei des Cachopines de Laredo —responec eth caminaire—, non gausarè comparar-lo damb eth deth Tobòso d'Era Mancha, pr'amor que, de vertat, semblable cognòm enquia ara non a arribat enes mies aures.

—Com ei possible que non vos age arribat! —repliquèc Dòn Quishòt.

Damb grana atencion anauen escotant toti es auti era convèrsa des dus, e es madeishi crabèrs e pastors se n'encuedèren dera manca de sen deth nòste Dòn Quishòt. Sonque Sancho Pancha pensauè que tot çò que didie eth sòn patron ère vertat, en saber se qui ère e auer-lo coneishut des deth sòn neishement; e en aquerò qu'auie bèth dobte ère en creir lo dera polida Docina deth Tobòso, pr'amor que jamès tal nòm ne tala princessa auie arribat enes sues aures, encara que demoraue plan pròp deth Tobòso.

Qu'èren en aguestes convèrses, quan vederen que, per espaci que dues montanhes deishauen entre eres, baishauen vint pastors, toti vestits damb pelhòts de bèra lan nera e coronadi damb garlandes, que, per lo que vederen dempús, èren es ues de tèish e e es autes de cipressèr. Entre sies d'eri portauen un baiard,¹⁰ caperat damb molta varietat de flors e de rams. E vist aquerò per un des crabèrs, didec:

—Aqueri que vien aqui son es que pòrten eth còs de Grisòstomo, e eth pè d'aquera montanha ei eth lòc a on ordenèc que l'enterrèssen.

Plan per aquerò heren lèu a arribar, e sigueren a temps de veir que metien eth baiard en solèr; e quate d'eri, damb agudents pics hotjauen era sepultura ath costat d'ua dura ròca.

10. Taulèr sus dues barres entà portar sus es espatles de dues o mès persones.

Se saludèren cortesament es uns damb es auti; e dempús Dòn Quishòt e es que venguien damb eth, se meteren a guardar eth baiard, e vederen caperat de flors un còs mòrt, vestit coma un pastor, d'edat apruprètz de trenta ans; e, encara que mòrt, se vedie que viu auie estat de ròstre beròi e de disposicion galharda. Ath sòn entorn i auie quauqui libres e molti papèrs, dubèrts e barrats. E atau es que guardauen aquerò, coma es que hotjauen era sepultura, e toti es auti qu'èren aqui, sauvauen un silenci meravilhós, entò qu'un des qu'auie portat eth mòrt li didec a un aute:

—Guarda ben, Ambròsio, s'ei aguest eth lòc que Grisòstomo didec, donques que voletz que se complisque completament lo que deishèc encargat en sòn testament.

—Qu'ei aguest —responec Ambròsio—; que fôrça viatges aciu me condèc eth mèn malerós amic era istòria deth sòn malastre. Aqiu me didec eth qu'auie vist per prumèr viatge ad aquera enemiga mortau deth linhatge uman, e aqiu siguec tanben eth prumèr còp que li declarèc eth sòn pensament, tan aunèst coma enamorat, e aqiu siguec eth darrèr viatge a on Marcèla l'acabèc de decéber e de mespredar, de manèra que metec finau ara tragèdia dera sua miserabla vida. E aciu, en memòria de tanti malastres, volec eth que lo calessen enes entralhes der etèrn desbrembe.

E, en tot virar-se entà Dòn Quishòt e es caminaires, seguic dident:

—Aguest còs, senhors, que guardatz damb uelhs pietosi, siguec depositari d'ua anma ena qu'eth Cèu metec infinita part des sues riqueses. Aguest ei eth còs de Grisòstomo, que siguec unenc en engeh e en cortesia, extrèm en gentilesa, fenix en amistat, magnific sense mesura, grèu sense presompcion, alègre sense baishesa, e, fin finau, prumèr en tot aquerò qu'ei èster brave, e sense dusau en tot aquerò d'èster malerós. Estimèc ben e siguec odiat; adorèc e siguec mespredat; preguèc a ua fèra, importunèc a un marme, dèc votzes ara solitud, servic ara ingratitud, de qui artenhec coma prèmi èster despolha dera mòrt ena mitat dera corsa dera sua vida, ara quau dèc era fin ua pastora ara quau eth sajaue d'eternizar entà qué viuesse ena memòria dera gent, coma ac poirien mostrar pro ben aguesti papèrs qu'estatz guardant, s'eth non m'auesse ordenat que les lancèssa en huec tanlèu auessa autrejat eth sòn còs ara tèrra.

—Qu'auratz, vos, mès rigor e crudeltat damb eri —didec Vivaldo—, qu'eth sòn madeish patron, pr'amor que non ei just ne endonviat que se

complisque era voluntat d'aqueth que lo qu'ordène ei dehòra de tot discors rasonable. E non ac aurie coma bon eth madeish August Cesar se consentisse que se metesse en execucion çò qu'eth divin Mantuan deishèc en sòn testament manat. Atau, donc, senhor Ambròsio, ja qu'autrejat eth còs deth vòste amic ara tèrra, non volgatz autrejar es sòns escrits ath desbrembe. Pr'amor que s'eth ac ordenèc coma aufensat, non ei bon que vos ac compligats coma indiscret. mèslèu podetz hèr saber, en tot dar era vida ad aguesti papèrs, coma a estat era crudeutat de Marcèla, entà qué servisque d'exemple, enes tempsi a vier, as viuents, pr'amor de qué se hèsquen enlà e hugen de quèir en semblales precipicis; que ja sai jo, e es qu'èm aci presents, era istòria d'aguest vòste enamorat e desesperat amic, e sabem dera vòsta amistat, e des circunstàncies dera sua mòrt, e de çò que deishèc ordenat en acabar era sua vida; que d'aguesta malerosa istòria se posque veir se guaire ère era crudeutat de Marcèla, er amor de Grisòstomo, era fe dera vòsta amistat, e entà on van a parar aqueri que corren desesperadament peth camin hòl der amor que se les met deuant des uelhs. Ager sabèrem dera mòrt de Grisòstomo, e de qué auie d'èster acogat en aguest lòc; e atau, de curiositat e de pena, auem deishat eth nòste dret viatge, e auem volut vier aci a veir damb es nòsti uelhs çò que tan mos auie nafrat era audida. E coma pagament d'aguesta compassion e d'aguest desir que neishec en nosati de botà'i remèdi se podiem, te pregam, ò discret Ambròsio!, aumens jo t'ac pregui dera mia part, que, deishant d'usclar aguesti papèrs, me dèishes que me n'empòrta quauqu'uns d'eri.

E, sense demorar qu'eth pastor contestèsse, estirèc era man e cuelhec quauqu'uns des qu'èren mèns apròp; e vedent aquerò, Ambròsio, didec:

—Aguest qu'ei eth darrèr papèr qu'escriuec eth maleros; e, entà qué veigatz, senhor, com èren es sues desgràcies, liegetz-lo de manèra que sigatz entenut; que pro que vos darà temps entad aquerò, mentre jo daurisqui era sepultura.

—Qu'ac vau a hèr de bona gana —didec Vivaldo.

E, coma que toti es presents auien eth madeish desir, se meteren ath sòn entorn, e eth, liegent en votz clara, vedec que didie atau:

CAPÍTOL XIV

A on se meten es vèrsi desesperadi deth defuntat pastor,
damb d'auti non demorats eveniments

CANÇON DE Grisòstomo

*Donques que vòs, crudèu, que sigue public,
de lengua en lengua e d'ua gent en auta,
der aspre rigor tòn era força,
harè qu'eth madeish lunfern comunique
ath trist piech mèn un son dolorós,
que damb er usatge comun dera mia votz tòrce.
E ath delà deth mèn desir, que s'esfôrce
a díder era mia dolor e es mies hètes,
dera espantorianta votz anarà er accent,
e en eth barrejades, per màger torment,
tròci des miserables entrallhes.
Escota, donc, e met atenta era aurelha,
non ath son concertat, senon ath bronit
que deth hons deth mèn amargat piech,
tirat per un forçós desvari,
per gust mèn ges e eth tòn despíet.
Eth rugir deth leon, deth lop fèr
eth temorós idòl, eth fiulet òrre
d'escamosa serpent, er espaventable
bram de bèth monstre, eth malastruc
coacar deth corbàs, e eth rambalh
deth vent contrari ena mar inestabla;*

*deth ja vençut taure er implacable
 bram, e dera veuda paloma
 eth sensible roconar; eth trist cant
 der envejat ihon, damb eth plor
 de tota era infernau nera bandada,
 gesquen damb era dolorosa anma dehòra,
 barrejadi en un son, de tau manèra
 que confonen toti es sentits,
 pr'amor qu'era pena crudèu qu'en jo se trape
 entà cantar-la demane naues formes.
 De tanta confusion non es arenes
 deth pair Tajo enteneràn es tristi ressons,
 en deth famós Betis¹ es olives:
 qu'aquiu s'espargiràn es mies dures penes
 en nauti pics e en prigonds uets,
 damb mòrta lengua e damb paraules viues;
 o ja en escures vals, o en luenhanes
 plages, despolhades de contacte uman,
 o a on eth Solei jamès mostrèc era sua lum,
 o entre era podonhosa multitud
 de fères qu'alimente eth libi² planèr;
 que, donques qu'enes lòcs desèrts
 es ressons rogalhosi deth mèn mau ignorats,
 sonen damb eth tòn rigor sense comparança,
 per privilègi des mèns cuerts destins,
 seràn portadi per ample mon.
 Aucís un mesprètz, abatís era paciència,
 o vertadèra o faussa, ua sospecha;
 aucís era gelosia damb rigor mès fòrt;
 desconcèrte era vida longa abséncia;
 contra un temor de desbrembe non servís*

1. Riu Guadalquivir.

2. Se referís ath desèrt de Líbia.

*fèrma esperança d'erosa sòrt.
 En tot i a bèra, inevitabla mòrt;
 mès jo, miracle jamès vist! visqui
 gelós, absent, mespredat e cèrt
 des sospeches que me tien mòrt;
 e en desbrembe, en qui ahisqui eth mèn huec,
 e entre tanti torments, jamès artenh
 era mia vista veir ne en ombra ara esperança,
 ne jo, desesperat, la procuri;
 Mèsleu, per lutar enquiara fin,
 èster sense era etèrnament juri.
 ¿Se pòt, dilhèu, en un instant
 demorar e crànher, o ei bon de hèc
 estant es causes deth temor mès cèrtes?
 ¿Me cau, s'era dura gelosia ei deuant,
 barrar aguesti uelhs, s'ac è de veir
 per mil herides ena anma dubèrtes?
 ¿Qui non daurirà de land en land es pòrtes
 ara maufidança, quan garde
 desnishat eth mesprètz, e es sospeches
 o amara conversion!, vertats hètes,
 e era neta vertat convertida en mentida?
 Ò, en reiaume d'amor, fères tirantes
 gelosies, metetz-me un hèr³ en aguestes mans!
 Da-me, mesprètz, ua torçada còrda.
 Mès, ai de jo! que, damb crudèu victòria,
 vòsta memòria eth patiment estofè.
 Jo morisqui, fin finau; e, entà qué jamès demora
 bon eveniment ena mòrt ne ena vida,
 obstinat serè ena mia fantasia.
 Diderè qu'ei acertat aqueth que ben estime,*

3. Un punhau.

*e qu'ei mès liura era anma mès renduda
 ara der Amor antica tirania.
 Diderè qu'era enemiga totemp mia
 beròia era anma coma eth còs a,
 e qu'eth sòn desbrembe dera mia culpa neish,
 e que, en fe des maus que mos hè,
 Amor eth sòn empèri en justa patz manten.
 E, damb aguesta opinion e un dur laç,
 accelerant eth miserable tèrme
 que m'an portat es sòns mesprètzi,
 aufrirè as vents còs e anma,
 sense laurèr o palma de futurs bens.
 Tu, que damb tantes senserasons mòstres
 era rason que m'obligue a qué la hèsca
 ara cansada vida qu'aborrisqui,
 pr'amor que ja ves te da clares mòstres
 aguesta deth còr prigonda lhaga,
 de com, alègre, ath tòn rigor m'aufrisqui,
 se, per fortuna, coneishes que meriti
 qu'eth cèu clar des tòns beròis uelhs
 ena mia mòrt se trebòle, non ac hèsques;
 Que non voi qu'en arren satisfesques,
 ne balhar-te dera mia anma es despolhes.
 Mèslèu, damb arridalha ena ocasion funèsta
 desnisha qu'eth mèn fin siguec era tua hèsta,
 mès qu'ei grana pegaria avisar-te d'aquerò,
 donques que sai qu'ei era tua glòria coneishuda
 de qué era mia vida arribe ath finau tan lèu.
 Que vengue, donques qu'ei ja temps, deth hons abisme
 Tantalo damb era sua set; Sisifo que vengue
 damb eth pes terrible dera sua pèira;
 Trieto que pòrte ath sòn ihon, e atau madeish
 damb era sua ròda Egion non s'arture,*

*en es fraies que trabalhen tant;
 e toti amassa eth sòn mortau en-honsament
 trasladen ath mèn piech, e en votz baisha
 se ja a un desesperat son degudes
 canten exèquies tristes, doloroses,
 ath còs ath quau se nègue tanben era mortalha.
 E eth portèr infernau des tres ròstres,
 damb d'autes mil quimères e mil monstres,
 pòrten eth dolorós acompanhament;
 que ua auta pompa milhor non me semble
 que se la merite un aimant defuntat.
 Cançon desesperada, non te planhes
 quan era mia trista companhia dèishes;
 Mèslèu, donques qu'era causa dera que neishereres
 damb era mia desgràcia aumete era sua,
 e tot ena sepultura non sigues trista.*

Que les semblèc pro ben, as que l'auien escotat, era cançon de Grisòstomo, pr'amor qu'aqueth que la liegec didec que non li semblaue que conformaue damb era relacion qu'eth auie entenut deth pudor e bontat de Marcèla, pr'amor qu'en era se planhie Grisòstomo de gelosia, de sospeches e d'abséncia, tot en detriment deth bon credit e bona fama de Marcèla. Ad aquerò responec Ambròsio, coma aqueth que coneishie ben es pensaments deth sòn amic:

—Entà que, senhor, vos satisfescatz d'aguest dobte, vos cau saber que quan aguest malerós escriuec aguesta cançon ère ja absentat de Marcèla, de qui s'auie absentat pera sua pròpria voluntat, pr'amor de veir se tenguie damb eth era sua abséncia. E coma qu'ar enamorat absent non i a causa que non lo fatigue ne temor que non lo cuelhe, atau lo fatigauen a Grisòstomo es gelosies imaginades e es sospeches temudes coma se siguessen vertadères. E damb aquerò quede clar era vertat qu'era fama pregone dera bontat de Marcèla; era quau, ath delà d'èster crudèu e un shinhau arroganta e molt desdenhosa⁴, era madeisha enveja ne li deu ne li pòt méter cap falta.

4. Indiferenta.

—Qu’ei atau —responec Vivaldo.

E, en voler liéger un aute papèr des qu’auie sauvat deth huec, lo destorbèc ua maravilhosa vision, —qu’atau semblaue— qu’improvisadament se l’aufric as uelhs; e siguec que, peth cimalh dera ròca a on se hotjaue era sepultura, apareishec era pastora Marcèla, tan beròia que depassaue ara sua fama era sua beresa. Es qu’enquia alavetz non l’auien vist la guardauen damb admiracion e silenci, e es que ja èren acostumadi a veder-la non quedèren mens estonats qu’es que jamès l’auien vist. Mès, a penes l’auiec vist Ambròsio, damb mòstres d’animositat indignada, li didec:

—¿Vies a veir, dilhèu, ò fèr basilisc⁵ d’aguestes montanhas!, se damb era tua preséncia vèssen sang es herides d’aguest malerós qu’era tua crudeutat li treiguesc era vida? ¿O vies a vantar-te des crudèus hètes dera tua condicion, o a veir d’aguesta nautada, coma un aute despietós Neron, er incendi dera sua usclada Roma, o a cauishigar, arroganta, aguest malerós cadavre, coma era ingrata hilha ath deth sòn pair Tarquino? Ditz-mos lèu a qué vies, o qué ei çò que vòs; pr’amor que, en saber jo qu’es pensaments de Grisòstomo jamès deishèren d’aubedir-te en vida, harè que, encara que sigue mòrt, t’aubedisquen es de toti aqueri que se cridèren amics sòns.

—Que non vengui, ò Ambròsio! a cap causa des qu’as mentat —responec Marcèla—, senon a tornar per jo madeisha e a hèr saber guaire mancadí de rason son toti aqueri que des sues penes e dera mòrt de Grisòstomo me dan eth tòrt; e atau, donc, pregui a toti es presents que m’escotetz atentivament, que non serà de besonh massa temps ne despèner moltes paraules entà convéncer damb era vertat as discrèts. Que me hec eth Cèu, segontes vosati didetz, beròia, e de tala manèra que, sense poder hèr ua auta causa, vos botge era mia beresa a estimar-me; e, per çò der amor que me mostratz, didetz, e tanben voletz, que jo siga obligada a estimar-vos. Jo coneishi, damb eth naturau enteniment que Dieu m’a dat, que tot aquerò beròi ei estimable; mès que non compreni que, per èster estimat, sigue obligat er estimat, per beròi, a estimar a qui l’estime. E encara mès, donques que poirie arribar qu’er aimant de çò beròi siguesse lèg, e, en èster aquerò qu’ei lèg, digne d’èster aborrit, non a sentit de díder: T’estimi per beròia; estima-me encara que siga lèg. Mès, en

5. Animau fabulós.

tot cas que siguen iguales es bereses, non per aquerò an d'èster iguals es desirs, pr'amor que non totes es bereses enamoren; quauqu'ues alègren era vista e non rendissen era voluntat; pr'amor que se totes es bereses enamorèssen e rendissen, serie un estat de voluntats confonudes e descaminades, sense saber enquia on auie d'anar a parar; pr'amor que, en èster infinits es subjèctes beròis, infinits aurièn d'èster es desirs. E, segontes jo è entenuit a díder, eth vertadèr amor non se dividís, e a d'èster voluntari, e non forçat. En èster aquerò atau, coma jo pensi qu'ei, perqué voletez que renda era mia voluntat ara fôrça, obligada solet peth hèt de díder que m'estimatz? Se non, didetz-me: se dera madeisha manèra qu'eth Cèu me hec beròia m'auesse hèt lèja, serie just que me queishèssa de vosati perque non m'estimèssetz? Ath delà, jo non è escuelhut era beresa qu'è; pr'amor que, tament qu'ei, eth Cèu me la dèc de gràcia⁶, sense jo demanar-la ne escuelher-la. E, atau coma era vibora non se merite èster culpada peth podom que possedís, que damb eth aucís, donques que l'ac a autrejat era natura, tanpòc jo me meriti èster repotegada per èster beròia; qu'era beresa ena hemna aunèsta ei coma eth huec luenhan o coma era espada agudenta, que ne eth uscle ne era talhe as qu'ada eri non s'apròpen. Era aunestetat e era vertut son ornament dera anma, que sense eri eth còs, encara que ne sigue, non deu aparéisher beròis. Pr'amor que s'era aunestetat ei entre es vertuts qu'ornen ath còs e ara anma, perqué l'a de pèrder era qu'ei estimada per beròia, per correspóner ara intencion d'aqueth que, solet peth sòn gust, damb totes es sues fòrces e estratagèmes sage de qué la pèrde? Jo neishí liura, e entà poder víuer liura escuelhí era solitud des camps. Es arbes d'aguestes montanhes son era mia companhia, es clares aigües des arriuets es mèns miralhs; damb es arbes e es aigües comunicui es mèns pensaments e beresa. Que sò huec luenhan e espada aluenhada. Qu'è decebut damb es paraules ad aqueri qu'è enamorat damb era vista. E es desirs se sostien damb esperances, e en non auer-ne balhat jo deguna a Grisòstomo ne a cap aute, pro se pòt díder qu'abans les aucis era sua obstinacion qu'era mia crudeutat. E se me responsabilize de qué es sòn pensaments èren aunèsti, e que per aquerò èra jo obligada a correspóner ada eri, digui que, quan en aguest madeish lòc qu'ara se hotge era sua sepultura m'expliquèc era bontat dera sua intencion,

6. Gratuïtament.

li didí qu'era mia ère víuer en perpètua solitud, e que solet era tèrra gaudirie deth mèn recuelhement e des despolhes dera mia beresa; e s'eth, damb tota aguesta decebuda, volec obstinar-se contra era esperança e navegar contra eth vent, non ei normau que se neguèsse ath miei deth gòlf dera sua bestiesa⁷? Se jo l'auessa entretengut, qu'auria estat faussa; se l'auessa contentat, aurie estat contra era mia intencion e pensament. Que persutèc decebut, e se desesperèc sense èster odiat. Guardatz ara s'ei normau que n'aja jo eth tòrt dera sua pena! Que se quèishe eth decebut, que se desesperè aqueth que li manquèren es prometudes esperances, que coheisse aqueth que jo aja cridat, que se vante aqueth que jo è admetut; mès que non me cride crudèu ne omicida aqueth que jo non è prometut ne enganhat. Eth Cèu enquiad aguest moment non a volut que jo estima per destin, e eth pensar que me cau estimar per eleccion ei desencusat. Aguesta generau decepcion a de servir a cada un des que me solliciten de profit particular; e s'a de comprèner, d'ara endeuant, que se bèth un morisse per jo, non morís per gelós ne malerós, donques que qui non estime ad arrés, a degun l'a de balhar gelosia; qu'es decepcions non s'an de tier coma mesprètz. Aqueth que me cride fèra e basilisc, me dèishe coma ua causa damnatjosa e dolenta; eth que me cride ingrata, que non me servisque; eth que desconeishuda, que non me coneishe; qui crudèu, que non me seguisque; pr'amor qu'aguesta fèra, aguest basilisc, aguesta ingrata, aguesta crudèu e aguesta desconeishuda, ne les cercarà, ne les servirà, ne seguirà, ne coneisherà de cap manèra. Pr'amor que s'a Grisòstomo l'aucic era sua impaciència e lançat desir, perquè s'a de culpar eth mèn aunèst comportament e pudor? Se jo sauvi era mia netedat en companhia des arbes, perquè a de voler que la pèrda aqueth que vò que l'aja damb es òmes? Jo, coma sabetz, è riqueses pròpies e non cobegi⁸ es alienes; que sò de condicion liura e non m'agrade estacar-me: ne estimi ne è en òdi ad arrés. Que non enganhi ad aguest e solliciti ad aguest aute, ne me burli d'un ne m'entretengui damb er aute. Era convèrsa aunèsta de gojates d'aguesti pòbles e eth suenh des mies crabes m'entreten. Es mèns desirs qu'an coma finalitat aguestes montanhes, e se gessen d'aciu, ei entà contemplar era beresa deth cèu: passi que hè era anma entath sòn abitatge prumèr.

7. S'estofèsse en miei dera mar profunda.

8. Desiri.

E, en tot díder aquerò, sense voler enténer cap responsa, virèc era esquia e se calèc per lo mès barrat d'ua montanha qu'ère aquiu apròp, deishant admiradi, autant dera sua discrecion coma dera sua beresa, a toti es qu'èren aquiu. E quauqu'uns dèren mòstres —aqueri que dera poderosa flècha des arrais des beròis uelhs auien estat heridi- de voler-la seguir, sense hèr cas dera evidentia decepcion qu'auien entenut. Açò, vist per Dòn Quishòt, li semblèc qu'aquiua anauè ben d'emplegar era sua cavalaria, ajudant as puncèles necessitades, e calada era man en punh dera sua espada, en nauta e entenibla votz, didec:

—Que cap persona, de quinsevolh estat e condicion que sigue, gause seguir ara beròia Marcèla, se non vò atirar era mia indignacion. Era qu'a mostrat damb clares e sufisentes rasons era pòca o deguna culpa ena mòrt de Grisòstomo, e coma ei d'aluenhada de complàder es desirs de cap des sòn aimants; plan per aquerò, ei just que, en lòc d'èster seguida e perseguida, sigue aonorada e estimada de toti es bravi deth mon, donques qu'era demòstre qu'ei era soleta en mon entà víuer damb tan aunèsta intencion.

Ja sigue pes menaces de Dòn Quishòt, o perque Ambròsio les didec qu'acabèssen damb aquerò que li deuien ath sòn brave amic, cap des pastors se botgèc ne se n'anèc d'aquiua entò que, acabada era sepultura e uscladi es papèrs de Grisòstomo, meteren eth sòn còs en era, non sense moltes lèrmes de toti es presents. Barrèren era sepultura damb ua grana ròca, mentre s'acabaue era lausa que, segontes Ambròsio, pensaue manar hèr, damb un epitafi qu'auie de díder aquerò:

*Que jatz aciu d'un aimant
eth malerós còs gelat,
que siguec pastor de bestiar,
perdut per desamor.
Que moric a mans deth rigor
d'ua esquiva beròia ingrata,
damb qui incremente et sòn empèri
era tirania d'Amor.*

Dempús espargiren per dessús dera sepultura moltes flors e rams, e, en tot acompanhar, toti, eth dòu ath sòn amic Ambròsio, se despediren.

Lo madeish heren Vivaldo e eth sòn companh, e Dòn Quishòt se despedic des sòn òstes e des caminaires, es quaus li preguèren qu'anèsse damb eri entà

Sevilha, per èster lòc tan avient entà trapar aventures, qu'en cada carrèr e darrèr de cada cantoada se n'aufrien mès qu'en cap aute lòc. Dòn Quishòt les agraiç er avís e era animositat que mostrauen de hèr-li era mercè, e didec que de moment non volie anar entà Sevilha, enquia qué s'auesse desliurat totes aqueres sèrres de panaires malignes, des quaus ère fama que n'èren totes plies. En veir era sua decision, non voleren es caminaires persutar mès, e, en tornar a dider-se adiu nauament, lo deishèren e seguiren eth sòn camin; e non les manquèc tèma entà tractar, tant dera istòria de Marcèla e Grisòstomo coma des lhocaries de Dòn Quishòt, eth quau decidic anar a cercar a Marcèla e aufrir-li tot çò qu'eth podie méter ath sòn servici. Mès que non lo recebec coma eth se pensaue, segontes se conde en discors d'aguesta istòria vertadèra, acabant aciu era dusau part.

Tresau part der engenhós gentilòme
Dòn Quishòt d'Era Mancha

CAPÍTOL XV

A on se conde era malerosa aventura que se trapèc Dòn Quishòt en tumar damb uns pervèrsi yangüesi¹

Conde eth sabent Cide Hamete Benengeli que, tanlèu coma Dòn Quishòt se despedic des sòns òstes e de toti es que se trapèren en enterrament deth pastor Grisòstomo, eth e eth sòn escudèr se calèren en madeish bòsc en qué vederen qu'auie entrat era pastora Marcèla; e, en auer caminat pendent mès de dues ores per eth, cercant-la pertot e sense poder trapar-la, arribèren en un prat plen d'èrba fresca ath costat deth que corrie un arriuèt tranquil e fresc, tant, que convidèc e forcèc a passar aquiú es ores dera meddiada que, rigorosament, començaue ja a arribar.

Descavalguèren Dòn Quishòt e Sancho, e, deishant ath saumet e Rocinant pèisher ath sòn plaser pera èrba qu'aquiú i auie, meteren man enes biaces, e, sense cap tipe de ceremònia, en bona patz e companhia, patron e mosso mingèren lo qu'en eres trapèren.

Que non auie auut cap inconvenient Sancho de deishar liure a Rocinant, segur de qué lo coneishie per tan manhac e pòc lasciu qu'ère e que totes es ègües dera devesa de Còrdoba non li harien cuélher cap descontròtle. Ordenèc, donc, era sòrt, e eth diable, que non tostemp dormís, que passèssen per aquera val, peishent, un ramat d'ègües d'uns traginèrs galhècs, des qu'ei costum hèr era meddiada damb eth sòn bestiar en lòcs d'èrba e d'aigua; e aqueth a on decidic calar-se Dòn Quishòt ère plan avient entàs galhècs.

Passèc, donc, qu'a Rocinant lo cuelhec eth desir de regaudir-se damb es senhores ègües, e en tot gèsser, tanlèu les flairèc deth sòn naturau comportament e costum, sense demanar-li permís ath sòn patron, cuelhec un

1. Abitants de Yanguas.

tròt un shinhau alègre e anèc a comunicar era sua necessitat damb eres. Mès eres, per çò que semble, deuien auer mès talents de pèisher que de cap auta causa, e lo receberen damb es ferraduras e damb es dents, de tau sòrta que, de seguit se li trinquèren es cingles e quedèc, sense sera, despolhat. Mès çò que deuec sénter mès eth, siguec que, en veir es traginèrs eth forçament que les hège as sues ègües, acodiren damb garròts, e tanti patacs li foteren que lo hèren quèir en soler mauparat.

E alavetz, Dòn Quishòt e Sancho, qu'auien vist era repassada de Rocinant, arribèren alendant; e li didec Dòn Quishòt a Sancho:

—Per lo que veigui, amic mèn, aguesti non son cavalièrs, senon gent vulgara e de mala classa. Ac digui entà qué m'ajudes a cuélher resvenja deguda der escarni que deuant des nòsti uelhs se li a hèt a Rocinant.

—Quin tipe de resvenja mos cau préner —responec Sancho—, s'aguesti son mès de vint e nosati non mès de dus, e dilhèu, nosati sonque un e miei?

—Que jo valgui per cent —repliquèc Dòn Quishòt.

E sense hèr mès discorsi, metec era man ena espada e ataquèc as galhècs, e lo madeish hec Sancho Pancha, ahiscat e possat per exemple deth sòn patron. E, còp sec li fotec Dòn Quishòt ua guinhauetada a un, que li trinquèc un pelhòt de cuer damb qu'anaue vestit, en ua part importanta dera esquia. Es galhècs en veder-se mautractats per aqueri dus òmes solets, en èster eri tanti, agarrèren es sòns garròts, e entorant-les as dus en miei, comencèren a fóter patacs contra eri, damb grana fôrça e veeméncia. Era vertat ei qu'ath dusau patac Sancho queiguec en solèr, e lo madeish li arribèc a Dòn Quishòt, sense que li servisse d'arren era sua adretia e bona animositat. E volec era sua sòrt que queiguésse as pès de Rocinant, qu'encara non s'auie lheuut; a on se pòt veir era fúria qu'es garrotades toconen quan son tengudes per mans rustiques e anujades.

En veir, donc, es galhècs era mala hèta qu'auien hèt, tanlèu que poderen, carguèren eth sòn ramat e seguiren eth sòn camin, deishant as dus aventurèrs de mala traça e de peyor talant.

Eth prumèr que notèc es efèctes siguec Sancho Pancha, e, trapant-se ath costat deth sòn patron, damb votz malauta e planhosa, didec:

—Senhor Dòn Quishòt! A, senhor Dòn Quishòt!

—Qué vòs, Sancho frair? —responec Dòn Quishòt— damb eth madeish ton efeminat e dolorós que Sancho.

—Que voleria, se siguesse possible, —responec Sancho Pancha—, que vòsta mercè me balhèsse dues glopades d'aquera beuenda deth lèg Blas, s'ei que vòsta mercè l'age aqui a man. Dilhèu anarà ben entàs trincaments de uassi coma passe damb es herides.

—Plan, que se l'aussia jo aciu, malerós de jo, qué mos mancarie? —responec Dòn Quishòt—. Mès te juri Sancho Pancha, a fe de cavalièr errant, qu'abans de qué passen dus dies, s'era fortuna non ordene ua auta causa, l'aure en poder mèn, o mau m'aurien d'anar es causes.

—Alavetz, guairi dies li semble a vòsta mercè mos cau entà poder botjar es pès? —repliquèc Sancho Pancha.

—Me semble —didec eth molut e baldat cavalièr Dòn Quishòt—, que non poirè dar ua data concreta. Mès jo n'è eth tòrt de tot, pr'amor que non auia d'auer metut era man ena espada contra òmes que non siguessen armadi cavalièrs coma jo; e atau, pensi, que per auer infringit es leis de cavalaria, a permetut eth Dieu des batalhes que se me dèsse aguest castig. Per tant, Sancho Pancha, ei convenient que sàpies ben de tot aquerò que te vau a díder, pr'amor qu'ei molt important entara salut d'andús; e ei que, quan veigues que semblabla porcalha mos hè bèra ofensa, non demores que jo meta es mans ena espada contra eri, pr'amor que non ac vau a hèr de cap manèra, senon que te cau méter tu era man ena tua espada e castigar-les ben ath tòt gust; que s'ena sua ajuda e defensa acodissen cavalièrs, jo te saberè deféner e ofensar-les damb tot eth mèn poder; que ja auràs vist per mil senhaus e experiéncias enquia on arribe era fôrça deth mèn braç.

Mès, que non li semblèc ben a Sancho Pancha er avertiment deth sòn patron e responec:

—Senhor, jo que sò òme pacific, manhac, tranquil, apatzat, e sai dissimular quinsevolh injúria, pr'amor qu'è hilhs e esposa que mantier e criar. Atau, donc, li cau saber tanben a vòsta mercè, donques que non pòt èster manat, que de cap manèra meterè jo era man ena espada, ne contra brigand ne contra cavalièr. E que, des d'aciu, deuant de Dieu, perdoni guaires injúries m'an hèt

e me haràn: sigue coma sigue era persona que me les age hèt, me les hèsque o me les vage a hèr, persona baisha o nauta, rica o prauba, gentilòme e plebèu, sense acceptar estat o condicion deguna.

Aquerò entenut peth sòn patron, li contestèc:

—Que voleria auer alend entà parlar un shinhau descansat, e qu'era dolor qu'è en aguesta costelha s'amendrisse autant coma entà poder diderte, Pancha, qu'ès en ua error. Vene aciu, pecador. S'eth vent dera Fortuna, entò ara tan contrari, se vire a favor nòste, en tot portar-mos es vèles deth desir entà qué pogam cuélher pòrt en quisevolh isla que te tengui prometuda, qué serie de tu, se, en conquistar-la jo, te hessa senhor d'era? Atau, donc, ac vas a impossibilitar per non èster cavalièr, ne voler-ne èster, ne auer valor ne intencion de resvenjar es tues injúries e defèner eth tòn senhoratge? Pr'amor que te cau saber qu'enes reiaumes e províncies recentament conquistadi jamès ei tan tranquilla era animositat des sòns abitants, ne tan de part deth nau senhor que non agen temor de qué les cau hèr bèra causa entà alterar nauament es causes, e tornar, coma diden, a sajar era sòrt; atau, donc, cau qu'eth nau possessor age intelligéncia entà saber governar e valor entà ofensar e defèner-se de quinsevolh eveniment.

—En aquerò qu'ara mos a arribat —responec Sancho—, voleria jo auer aguest enteniment e aguesta valor que vòsta mercè ditz; mès jo vos juri, a fe de praube òme, que sò mès d'emplastres que de parlòtes. Guarde vòsta mercè se pòt lhear-se, e ajudaram a Rocinant, encara que non s'ac merite, pr'amor que siguec eth era causa de tot aguest croishiment. Jamès m'ac auria pensat de Rocinant, que jo l'auia per persona casta e tan pacifica coma jo. Plan, pro ben diden que cau molt de temps entà conéisher as persones, e que non i a arren segur en aguesta vida. Qui diderie que dempús d'aqueres granes guinhauetades que vòsta mercè li fotec ad aqueth malerós cavalièr errant, auie de vier, immediatament e en seguiment sòn, aguesta grana tronada de garròts qu'a descargat sus es nòstes esquies?

—Encara era tua tronada, Sancho —repliquèc Dòn Quishòt—, que deu èster hèta a semblants perilhs; mès era mia, clauada entre sinabafes e olandes,² qu'ei clar que senteràn mès era dolor d'aguesta desgràcia. E se non siguesse

2. Son teles fines.

perque m'imagini... qué digui imagini?, qu'ac sai de cèrt, que totes aguestes incomoditats son molt aluenhades der exercici des armes, aciu me deisharia morir de pur anuèg.

Ad aquerò repliquèc er escudèr:

—Senhor, donques qu'aguestes desgràcies son dera cuelheta dera cavalaria, que me digue vòsta mercè s'arriben molt soent, o se son limitades en temps; pr'amor que me semble a jo que damb dues cuelhetes quedaram inutils entara tresau, se Dieu, pera sua infinita misericòrdia non mos ajude.

—Te cau saber, amic Sancho —responec Dòn Quishòt—, qu'era vida des cavalièrs errants ei estacada a mil perills e desaventures; e, ne mès ne mens, ei en potècia pròcha³ d'èster es cavalièrs errants reis e emperadors, coma ac a demostrat era experiència en molti e diuèrsi cavalièrs, que des sues istòries jo n'è complèta notícia. E te poiria condar ara, se me deishèsse era dolor, de quauqu'uns que, sonque pera valor deth sòn braç, an pujat enes nauti gradons que t'è condar; e aguesti madeishi se vederen abans e dempús en diuèrses calamitats e misèries. Pr'amor qu'eth valerós Amadís de Gaula se vedec en poder deth sòn mortau enemic Arcalaús er encantador, deth que se sap que li dèc, en auer-lo presoèr, mès de dues centes foetades damb es retnes deth sòn shivau, estacat a ua colomna d'un pati. E encara i a un autor secrèt, e de non pòca credibilitat, que ditz que, en auer agarrat ath Cavalièr deth Febo damb un cèrt param que se l'en.honsèc dejós des sòns pès, en un cèrt castèth, e quan queiguec, se trapèc en ua honda sima dejós de tèrra, estacat de pès e mans, e aqui li lancèren ues d'aguestes que criden lauatives, d'aigua de nhèu e de sable, que d'aquerò quedèc molt cubèrt; e se non l'auesse ajudat en aqueth gran ahèr un sabent gran amic sòn, ac aurie passat molt mau eth praube cavalièr. Atau, donc, pro ben posqui jo passar entre tanta bona gent; pr'amor que màgers ofenses son es qu'aguesti passèren, que non es qu'ara passam nosati. Pr'amor que voi que sàpies, Sancho, que non ofenen es herides que se balhen damb es esturments que dilhèu se trapen enes mans, e aquerò ei ena lei der afrontament, escrit damb paraules avientes: que s'eth sabatèr li fot a un aute damb era forma qu'a ena man, donques que vertadèrament ei de husta de baston, non per aquerò se diderà qu'a estat bastonejat aqueth que

3. Pròxima, damb possibilitat cèrta.

li fotec damb era. Que digui aquerò entà qué non te penses que, donques que d'aguesta manèra èm moludi, quedam ofenudi; pr'amor qu'es armes que portauen aqueri òmes, damb es que mos toconèren, non èren qu'es sòns paus, e degun d'eri, pensi, auie estòc, espada o punhau.

—Que non me dèren temps a guardar tantes causes —responec Sancho—; pr'amor que, a penes metí era man ena mia espada, me senhèren es espatles damb es sòns pins, de manèra que me treigueren era vista des uelhs e era fòrça des pès, en tot deishar-me a on ara me trapí, e a on non me dèc cap pena de pensar se siguec ofensa o non lo des toconades, coma me la da era dolor des patacs, que me quedaràn tan caladi ena memòria coma enes espatles.

—E maugrat tot, voi que sàpies, amic Pancha —repliquèc Dòn Quishòt—, que non i a memòria qu'eth temps non l'acabe, ne dolor qu'era mòrt non consumisque.

—Alavetz, quin màger malastre pòt èster —repliquèc Pancha— aqueth que demore eth temps que lo consumisque e era mòrt que l'acabe? S'aguesta nòsta desgràcia siguesse d'aqueres que se guarissen damb un parelh de lauatives, encara non serie tan dolent; mès veigui que non seràn pro toti es emplastres d'un espitau entà meter-les en bon finau.

—Dèisha aquerò, e trè fòrces dera feblesa,⁴ Sancho —contestèc Dòn Quishòt—, qu'atau ac harè jo, e anem a veir se com està Rocinant, que, per lo que me semble, non li a cabut ath praube era mendre part d'aguesta desgràcia.

—Que non cau meravilhar-se d'aquerò —responec Sancho—, en èster eth tan bon cavalièr errant;⁵ de lo que jo me meravilhi ei de qué eth mèn saumet age quedat liure e sense còsti quan nosati gessem sense costelhes.

—Tostemp era aventura dèishe ua pòrta dubèrta enes desgràcies, entà méter remèdi ada eres —didec Dòn Quishòt—. Ac digui pr'amor qu'aguesta bestiòla poirà suplir ara era manca de Rocinant, en tot portar-me a jo des d'aciú entà bèth castèth a on posca èster guarit des herides. Ath delà, que non serà un desaunor per portar tala cavalaria, pr'amor que me'n brembi auer liejut qu'aqueth brave vielh Sileno, preceptor e pedagòg der alègre dieu dera

4. Sigues fòrt ena debilitat.

5. Tractament de persona e damb ironia.

arridalha,⁶ quan entrèc ena Ciutat des Cent Pòrtes,⁷ anaue, plan ath sòn gust, cavalièr sus un plan beròi saumet.

—Era vertat ei qu'eth anaue de cavalièr, coma vòsta mercè ditz —responec Sancho—, mès que i a grana diferéncia en anar de cavalièr o anar trauessat coma un sac de lordèra.

Ad aquerò responec Dòn Quishòt:

—Es herides que se receben enes batalhes, abans dan aunor que non pas lo trèn. Atau, donc, Sancho, amic, non me repliques mès, senon que, coma ja t'è dit, lhèua-te coma pogues e plaça-me dera manèra que mès t'agrade sus eth tòn saumet, e partim d'aciu abans que hèsque net e mos atrape en aguest despoblat.

—Donques jo l'è entenut a díder a vòsta mercè —didec Pancha—, qu'ei molt de cavalièrs errants dormir enes èrms e desèrts era màger part der an, e qu'ac an coma bon astre.

—Aquerò ei —didec Dòn Quishòt—, quan non pòden mès, o quan son enamoradi; e ei tan vertat aquerò, que i a auut cavalièr que s'a estat sus ua ròca, ath solei e ara ombra, e as incleméncias deth cèu, dus ans, sense qu'ac sabesse era sua senhora. E un d'aguesti siguec Amadís, quan, cridant-se Beltenebros, se lotgèc ena Ròca Prauba, sabi pas se ueit ans o ueit mesi, que non sai guaire ben deth compde: qu'ei pro saber que siguec aquiù hèn penitèncià, per sabi pas quin desengust que li dèc era sua senhora Oriana. Mès deishem aquerò ja, Sancho, e acaba, abans de qué li arribe bèth malastre ath saumet, coma li arribèc a Rocinant.

—Açò plan que non —didec Sancho.

E, deishant anar trenta ais, setanta alendades e cent trenta pèstes e renècs d'aqueth qu'aciu l'auie portat, se lheuèc, en tot quedar doblat a mitat deth camin, coma un arc turc, sense poder acabar d'adretir-se; e damb tot aguest trebuc apraièc ath saumet, que tanben auie estat un shinhau distrèt damb era excessiva libertat d'aqueth dia. Lheuèc dempús a Rocinant, que, s'auesse auut lengua entà planher-se, segur que Sancho e eth sòn patron non se queisharien mès qu'eth.

6. Se tracte de Baco, de qui Sileno ère mèstre.

7. Se tracte de Tebas, d'Egipte.

En resumit, Sancho acomodèc a Dòn Quishòt sus eth saumet e metec estacat ath costat a Rocinant; e, portant ar ase deuant, filèc, mèc o mens, entà on li semblèc que podie èster eth camin reiau. È era sòrt, qu'anaue guidant es causes de peyor a milhor⁸, encara non auie caminat ua lèga, quan li mostrèc eth camin, en qué descurbic ua aubèrja que, a maugrat sòn e per gust de Dòn Quishòt auie d'èster castèth. Sancho persutaue qu'ère ua aubèrja, e eth sòn patron que non, senon castèth; e tant durèc era discussion qu'arribèren, sense acabar-la, e entrèc Sancho, sense mèc investigacions, damb tota era sua companhia.

8. Expression hèta damb ironia.

CAPÍTOL XVI

De lo que li arribèc ar engehós gentilòme ena aubèrja que pensaue qu'ère castèth

Er ostalèr, que vedec a Dòn Quishòt trauessat en ase, li preguntèc a Sancho se quin mau portaue. Sancho li responec que non ère arren, senon qu'auie queigut d'ua ròca e que portaue es costelhes un shinhau tocales. Qu'auie er ostalèr coma hemna a ua, que non ère dera condicion que sòlen auer es de semblable tracte, donques qu'ère caritativa e se'n hège des desgràcies des sòns pròxims; e atau, acodic a guarir a Dòn Quishòt, e hec qu'ua hilha sua, puncèla, gojata e de plan bon veir, l'ajudèsse a guarir ath sòn òste. Servie ena aubèrja, tanben, ua gojata asturiana, ampla de cara, plana de cogòt, de nas camús,¹ bòrnia d'un uelh e der aute non massa sana. Era vertat ei qu'era galhardia deth còs compensaue tot lo d'aute: que non auie sèt pams des pès ath cap, e era esquia, que se li cargaue un shinhau, la hège guardar eth solèr mès de lo qu'aurie volut. Aquesta graciosa gojata, donc, ajudèc ara puncèla, e es dues li heren ua plan mala jaça a Dòn Quishòt, en un trastèr que, en d'auti tempsi, daue evidentes mòstres de qué auie servit de palhèr pendent molti ans. En era tanben se lotjaue un traginèr, qu'auie premanida era sua jaça un shinhau mès enlà dera de Dòn Quishòt. E, encara qu'ère des aubardes e hlatçades des sues mules, ère fôrça milhor qu'era de Dòn Quishòt, que solet auie quate mau lises taules, sus dus non massa iguals bancs, e un matalàs que per lo de subtil semblaue vana, plia de bostòcs, que, en deishar veir que non èren de lan a trauès de quauquí esquinçaments, a paupes, pera duretats, semblauen calhaus, e dus linçòs hèts de cuer des escuts, e ua hlatçada, qu'es sòns hius, se se volessen compdar, non s'en perderie un de solet en compde.

1. Chata.

En aguesta maudita jaça se calèc Dòn Quishòt, e dempús, era ostalèra e era sua hilha l'emplastrèren de naut en baish, en tot enlumenar-les Maritornes, qu'atau se cridaue era asturiana; e, coma en emplastre vedesse era ostalèra tan nafrat pertot a Dòn Quishòt, didec qu'aquerò mès se semblaue a patacs qu'a ua queiguda.

—Que non sigueren patacs —didec Sancho—, senon qu'era ròca auie fòrça pics e trabucades.

E que cada un auie hèt era sua nafra. E tanben li didec:

—Hèsque vòsta mercè, senhora, de manèra que queden quauques estopes,² que non mancarà qui les age de besonh, donques que tanben a jo me hè mau era esquia.

Atau, donc —responec era ostalèra—, tanben vos deuèretz quèir.

—Que non queiguí —didec Sancho Pancha—, senon qu'er espauriment que cuelhí de veir quèir ath mèn patron, de tala manèra me hè mau eth mèn còs que me semble que m'agen fotut mil patacs.

—Pro poirie èster aquerò —didec era puncèla—; qu'a jo m'a arribat fòrça viatges soniar que queiguia d'ua tor entà baish e que jamès acabaua d'arribar en solèr, e, quan me desvelhaua deth saunei me trapaua tan moluda e trincada coma se reament auessa queigut.

—Qu'ei aquerò, senhora —responec Sancho Pancha—; que jo, sense soniar arren, senon estant desvelhat mès que ne sò ara, me trapi damb pòques mens nafres qu'eth mèn senhor Dòn Quishòt.

—Com se cride aquest cavalièr? —preguntèc era asturiana Maritornes.

—Dòn Quishòt d'Era Mancha —responec Sancho Pancha—, e ei cavalièr aventurèr, e des milhors e mès fòrts que de fòrça temps s'a vist en mon.

—Qu'ei cavalièr aventurèr? —repliquèc era mossa.

—Tan nauèra ètz en mon que non ac sabetz? —preguntèc Sancho Pancha—. Sabetz, donc, fraia mia, que cavalièr aventurèr ei ua causa qu'en un virament de uelhs un se pòt veir pataquejat e emperador. Aué ei ena mès delicada situacion deth mon e era mès necessitada, e deman aurà dues o tres coronas de reines que darà ath sòn escudèr.

2. Tela gròssa de lin.

—Donques, coma vos, en èster d'aguest tan brave senhor —didec era ostalèra—, non auetz, per lo que semble, ne tansevolh un comdat?

—Qu'encara ei d'ora —responec Sancho—, pr'amor que non hè qu'un mes que vam cercant es aventures, e enquia ara non mos auem trobat damb deguna que sigue venturosa. E a viatges se cerque ua causa e se'n trape ua auta. Qu'ei vertat que, s'eth mèn senhor Dòn Quishòt se guarís d'aguesta herida o queiguda e jo non demori contrahèt d'era, non cambiaria es mies esperances peth milhor títol d'Espanha.

Totes aquestes convèrses les escotaue, plan atentiuament, Dòn Quishòt, e, en sèir-se coma podec en lhet, cuelhent dera man ara ostalèra, li didec:

—Credetz-me, beròia senhora, que vos podetz tier aürosa per auer lotjat en vòste castèth ara mia persona, qu'ei tal, que se jo non la laudi, ei perque se sòl díder qu'era laudança pròpria avilís; mès eth mèn escudèr vos diderà se qui sò. Sonque vos digui qu'aurè etèrnament escrit ena mia memòria eth servici que m'auetz hèt, e vos l'agraïrè pendent tota era mia vida; e permetesse eth Cèu qu'er amor que non me tenguesse tan rendut e tan subjècte as sues leis, e as uelhs d'aquera beròia ingrata que digui entre es mèns dents, qu'es d'aguesta beròia puncèla serien senhors³ dera mia libertat.

Qu'èren confonudes era ostalèra e era sua hilha e era brava de Maritornes en entèner es rasons der errant cavalièr —que les comprenien coma se parlèsse en grèc—, encara que pro se n'encuedèren de qué totes s'encaminauen entà aufriments e galantaries; e, coma non èren acostumades a tau lenguatge, se guardauen e s'admirauen, e les semblaue un aute òme desparièr des que tratauen; e, en tot agrair-li damb rasons pròpies d'ostalèrs es sòns aufriments, lo deishèren; e era asturiana Maritornes guaric a Sancho, que tanben n'auie besonh igual qu'eth sòn patron.

Qu'auie eth traginèr acordat damb era, qu'aquera net s'alegrarien amassa, e era li auie dat era sua paraula de qué, quan es òstes siguessen tranquils e dormint es sòns patrons, verie a cercar-lo e a satisfèr-li eth gust de tot çò que volesse. E se conde d'aguesta brava gojata que jamès dèc semblables paraules que non les complisse, encara que les dèsse en ua montanha e sense cap

3. Serien es amos.

testimòni; pr'amor que se vantaue de generosa, e non auie coma ofensa d'estar en aqueth exercici de servir ena aubèrja, pr'amor que didie que desgràcies e maus eveniments l'auien portat en aqueth estat.

Eth dur, estret, petit e enganós lhet de Dòn Quishòt ère eth prumèr ena mitat d'aqueth estelat estable, e dempús, ath sòn costat, hec eth sòn Sancho, que solet ère un tapis de palha e ua hlatçada, que semblaue èster mèr de tela basta que de lan. Segueie ad aguesti dus lhets eth deth traginèr, fabricat, coma s'a dit, des aubardes e toti es ornamentals des milhors mules que portaue, encara qu'èren dotze, ludentes, gròsses e famoses, pr'amor qu'ère un des rics traginèrs d'Arevalo, segontes ditz er autor d'aguesta istòria, que hè ua mencion particulara d'aguest traginèr, donques que lo coneishie plan ben, e diden qu'ère parent sòn, ath delà de qué Cide Mahamate⁴ Benengeli siguec istoriador molt curiós e molt exacte en totes es causes; e se ve, donc, clarament que, donques que queden referides, tot e èster tan petites e despreciables, non les volec passar en silenci; d'a on poiràn cuélher exemple es boni istoriadors, que mos conden es accions tan brèument qu'a penes mos arriben enes pòts, deishant en tintèr, sigue per descuet, malícia o ignorància, lo mèr important dera òbra. Mil gràcies ar autor de *Tablante de Ricamonte*, e ad aqueth der aute libre a on se conden es hètes deth comde Tomilhas; e coma puntaument ac escriuen tot!

Digui, donc, que dempús d'auer visitat eth traginèr as sòns animaues e auer-les dat eth gran e era palha, s'estirèc enes sues aubardes e se tenguec a demorar ara sua plan puntuau Maritornes. Que ja ère Sancho emplastrat e ajaçat, e, encara que sajaue de dormir, non ac arrenhie pera dolor des costelhes; e Dòn Quishòt, damb era dolor des sues, auie es uelhs dubèrts coma ua lèbe. Tota era aubèrja ère en silenci, e en tota era non i auie ua auta lum qu'era d'ua lampa que penjada ath miei deth lumedan ludie.

Aguesta maravilhosa quietud, e es pensaments que tostem eth nòste cavalièr portaue des eveniments qu'a cada pas se conden enes libres autors dera sua desgràcia, li arribèc ena imaginacion ua des estranhes holies que bravament se pòden imaginar. E siguec que s'imaginèc auer arribat en un famós castèth —que coma s'a dit, castèth n'èren ena sua pensada totes es

4. Error intencionat, damb allusion determinada.

aubèrges enes que se lotjaue—, e qu'era hilha der ostalèr n'ère deth senhor deth castèth, era quau, vençuda pera sua gentilesa, s'auie enamorat d'eth e li auie prometut qu'aquera net, d'amagat des sòns pairs, virie a jàder damb eth ua bona pèça; e, damb toti aguesti pensaments, qu'eth s'auie fabricat, comencèc a pensar en perilhós trebuc que se veirie era sua aunestetat, e decidic ath sòn laguens non cométer cap traïdoria damb era sua senhora Docina deth Tobòso, encara qu'era madeisha reina Ginèbra damb era sua dauna Quintanhòna se li metesse deuant.

Pensant, donc, en aguestes pegaries, arribèc eth temps e era ora—qu'entada eth sigueren cuerts—, dera arribada dera asturiana, era quau, en camisa e descauça, cuelhudi es peus damb un hilat de coton, damb silenciosi e suenhadi passi, entrèc en apartament que se lotjauen es tres, ara cèrca deth traginèr. Mès, a penes arribèc ena pòrta, Dòn Quishòt l'entenec, e, en tot sèir-se en lhet, a maugrat des sòns emplastres e damb era dolor des sues costelhes, estirèc es braci entà recéber ara sua beròia puncèla. Era asturiana que, tota recuelhuda e carada, anaue damb es mans entà deuant cercant ath sòn estimat, toquèc damb es braci de Dòn Quishòt, eth quau l'agarrèc fòrtament d'un punhet, e, estirant-la entada eth, sense qu'era gausèsse parlar, la hec sèir sus eth lhet. Li paupèc dempús era camisa, e, encara qu'ère de serpelhèra,⁵ ada eth li semblèc de plan fina tela. Portaue enes punhets ues pèces de veire, mès ada eth li semblèren pèrles precioses orientaus. Es peus, que de bèra manèra se retirauen a crins, eth les cuelhec coma hius d'aur d'Arabia, qu'eth sòn esplendor ath madeish Solei escurie. E er alend, que flairaue a enciam passat, ada eth li semblèc que gessie dera sua boca ua flaira doça e aromatica; e, fin finau, eth la pintèc ena sua imaginacion dera madeisha manèra que l'auie liejut enes libres dera auta princessa qu'auie vengut ath mau herit cavalièr, vençut d'amors, damb toti es ornamentals metudi. E ère tal era ceguesa deth praube gentilòme, qu'eth tacte, ne er alend, ne d'autes causes que portaue era brava puncèla, non lo decebien, es quaus poirien hèr vomegar a un aute que non siguesse traginèr; mèsleu li semblaue auer entre es sues mans ara dieuesa dera beresa. E, en tot tier-la ben agarrada, damb votz amorosa e baisha li comencèc a díder:

5. Tela basta tà hèr sacs.

—Que voleria trapar-me en condicions, beròia e eleganta senhora, de poder pagar tau mercè, coma m'auetz hèt damb era vista dera vòsta grana beresa, mès qu'a volut era fortuna, que non se canse de perseguir as bravi, meter-me en aguest lhet, a on jadi tan molut e trincat que, encara que per voluntat pròpria voleria satisfèr era vòsta, me serie impossible. E encara mès, donques que s'ahig ad aguesta impossibilitat ua auta de màger, qu'ei era prometuda fe que li è balhat ara sense parièr Docina deth Tobòso, soleta senhora des mèns mès amagats pensaments; que s'aquerò non siguesse er obstacle, non seria jo tan pèc cavalièr que deishèsse passar en blanc era aürosa ocasion que vòsta bontat m'a metut.

Maritornes ère fòrça aclapada e sudada, de veder-se tan estacada a Dòn Quishòt, e, sense comprèner ne èster atentiu a as rasons que li didie, sajaue, sense díder paraula, de deishar-se d'anar. Eth brave deth traginèr, qu'es sòn maus desirs lo tenguien desvelhat, tanlèu entrèc era sua concubina pera pòrta, l'entenec. S'estèc atentiu escotant tot lo que Dòn Quishòt li didie, e, gelós de qué era asturiana l'avesse mancat ara paraula per un aute, s'anèc apropant mès ath lhet de Dòn Quishòt, e i siguec enquia veir en qué parauen aqueres rasons, qu'eth non podie comprèner. Mès, coma que vedec qu'era gojata se bolegaue entà deishar-se d'anar e Dòn Quishòt trabalhauè entà retier-la, li semblèc mau era burla, quilhèc entà naut eth braç e li fotec tan terrible còp de punh sus es estrets queishaus der enamorat cavalièr, que li banhèc tota era boca de sang; e, non content damb aquerò, pugèc sus es sues costelhes, e damb es pès mès qu'ath tròt, les ac caushiguèc totes de cap a cap.

Eth lhet, qu'ère un shinhau feble e non pas de fèrms fondaments, en non poder tier eth suplement deth traginèr, s'esbaucèc en solèr. E aqueth gran tapatge desvelhèc ar ostalèr, e dempús s'imaginèc que deuien èster es peleges de Maritornes, pr'amor que, en auer-la cridat a votzes, non responie. Damb aguesta sospecha se lheuèc, e, alugant eth lum d'òli anèc entà on auie entenut eth ramalh. Era gojata, en veir que venguie eth sòn patron, e qu'ère fòrça emmaliciat, tota temorosa e espaurida, s'acuelhec en lhet de Sancho Pancha, qu'encara dormie, e aquiu s'arraulic e se hec un camishèth.

Er ostalèr entrèc dident:

—A on ès, puta? Segur qu'estàs hènt des tues causes.

560

H. PIRAN

Alavetz, se desvelhèc Sancho, e, en notar aquera bonha lèu dessús d'eth, pensèc qu'auie ua mala jadhilha, e comencèc a fòter còps de punh entà un costat e entar aute, e entre d'autes causes arthenec fòrça viatges a Maritornes, que, sentuda de dolor, deishant anar era aunestetat, les tornèc a Sancho, en tala manèra que, a despiet sòn, li treiguesc eth saunei; eth quau, en veder-se tractat d'aquera manèra e sense saber per qui, lheuand-se coma podec, s'abracèc a Maritornes, e comencèren entre es dus era mès lutada e graciosa peleja deth mon. En veir, donc, eth traginèr, ara lum deth lum d'òli der ostalèr, com anaue era sua dauna, deishant a Dòn Quishòt, acodic a dar-li era ajuda necessària. Lo madeish hec er ostalèr, encara que damb diferenta intencion, pr'amor que venguesc a castigar ara gojata, pensant qu'ère era soleta culpabla de tota aquera armonia. E coma se sòl díder; eth gat ar arrat, er arrat ara còrda, era còrda ath pau, li fotie eth traginèr a Sancho, Sancho ara gojata, era gojata ada eth, er ostalèr ara gojata, e toti ac hègen damb tanta prèssa que non se dauen un moment de repaus; e lo melhor siguec qu'ar ostalèr se l'amortèc eth lum d'òli, e, coma èren ena escurina, se fotien tan sense pietat toti ar edart que, a on siguesse que metessen era man, non deishauen arren san.

Se lotjaue aquera net ena aubèrja un contramèstre des que criden dera Santa Germandat Vielha de Toledo, eth quau, en entèner tanben er estranh rambalh dera peleja, agarrèc era sua barra e entrèc ena escurina der apartament, dident:

—Tietz-vos ara justícia! Tietz-vos ara Santa Germandat!

E eth prumèr que choquèc damb era barra siguec Dòn Quishòt, qu'ère en sòn esbauçat lhet, estirat capensús, sense cap de sens, e paupant-li es barbes, non deishaue de díder:

—Favor ara justícia!

Mès, en veir qu'eth qu'auie agarrat non se botjaue ne bolegaue, se pensèc qu'ère mòrt, e qu'es qu'èren aquiu laguens èren es sòns mauctractadors; e damb aguesta sospecha quilhèc era votz, dident:

—Que se barre era pòrta dera aubèrja! Que non se'n vage arrés, pr'amor qu'an aucit aciu a un òme!

Aguesta votz espauric a toti, e cada un deishèc era peleja en moment que sentec era votz. Se retirèc er ostalèr entara sua cramba, eth traginèr enes

sues aubardes, era gojata entara sua cabana; solet es malerosi Dòn Quishòt e Sancho non se poderen botjar d'a on èren. Deishèc anar eth contramèstre era barba de Dòn Quishòt, e gessec a cercar un lum entà poder agarrar as delinqüents; mès que non lo trapèc, pr'amor qu'er ostalèr, de bon voler, auie trincat era lampa quan se retirèc entara sua cramba, e li siguec forçós acodir ara humenèja, a on, damb fôrça trabalh e temps, aluguèc eth contramèstre un aute lum d'òli.

CAPÍTOL XVII

A on seguissen es innumbrables trabalhs qu'eth brave Dòn Quishòt e eth sòn brave escudèr Sancho Pancha passèren ena aubèrja que, peth sòn mau, se pensèc qu'ère castèth

Qu'auie tornat ja alavetz deth sòn paroxisme¹ Dòn Quishòt, e, damb eth madeish ton de votz qu'eth dia abans auie cridat ath sòn escudèr, quan ère estirat ena val des estaques,² lo comencèc a cridar. dident:

—Sancho amic! Dormisses? Dormisses, amic Sancho?

—Qué vau a dormir, malerós de jo —responec Sancho plen de pena e de despriet—; semble que toti es diables an caminat damb jo aguesta net.

—Qu'ac pòs creir atau, segur —responec Dòn Quishòt—, pr'amor que, o jo en sai pòc, o aguest castèth ei encantat. Pr'amor qu'as de saber... Mès, aquerò qu'ara voi dider-te m'as de jurar qu'ac auràs en secrèt enquia dempús dera mia mòrt.

—Òc, qu'ac juri —responec Sancho.

—Ac digui —repliquèc Dòn Quishòt—, pr'amor que sò enemic de qué se li trèigue er aunor ad arrés.

—Que digui qu'ac juri —tornèc a díder Sancho—, qu'ac cararè enquia dempús des dies de vòsta mercè, e volgue Dieu qu'ac posca descurbir deman.

—Tan males òbres te hèsqui, Sancho, —responec Dòn Quishòt— que me voleries veir mòrt tan lèu?

—Que non ei per aquerò —responec Sancho—, senon perque sò enemic de salvar massa es causes, e non voleria que se me poirissen per salvar-les.

1. Pèrta de coneishement.

2. Se referís ara val ena que síguec pataquejat pes galhècs.

—Sigue per lo que sigue —didec Dòn Quishòt—; que confii en tòu amor e ena tua cortesia; atau, donc, te cau saber qu'aguesta net m'a arribat ua des mès estranhes aventures que jo saberè ponderar³, e, entà condar-te-la brèument, te cau saber que hè pòc venguec entà jo era hilha deth senhor deth castèth, qu'ei era mès eleganta e beròia puncèla que se pòt trapar ena tèrra. Qué te poiria díder der ornament dera sua persona? Qué deth sòn elegant enteniment? Qué de d'autes causes amagades, que, per lo de salvar era fe que li deui ara mia senhora Docina deth Tobòso, deisharè passar intactes e en silenci? Sonque voi dider-te que, envejós eth Cèu de tant de ben coma era fortuna m'auie metut enes mans, o dilhèu, e aquerò ei lo mès cèrt, que, coma è dit, aguest castèth ei encantat, en moment que jo èra damb era en plan doces e amoroses convèrses, sense que jo la vedessa ne sabessa per a on venguie, arribèc ua man apegada a bèth descomunau gigant e me fotec un còp de punh ena maishèra, tament, qu'è era boca banhada en sang; e dempús me molec de tal manèra que sò peyor qu'ager quan es gallhècs, que, pes hètes de Rocinant, mos heren es escarni que ja sabes. D'a on arribi ara conclusion qu'eth tresòr dera beresa d'aguesta puncèla lo deu salvar quauque encantat mòro, e non deu èster entà jo.

—Ne entà jo tanpòc —responec Sancho—, pr'amor que mès de quate cents mòros m'an pataquejat a jo, de manèra qu'eth molement des estaques siguec còques e pan pintat. Mès didetz-me, senhor, com ei que la cridatz bona e estranha aventura, quan auem quedat en era coma auem quedat? E aumens ara vòsta mercè, non li anèc tan mau, donques qu'auéretz enes vòstes mans aquera incomparabla beresa dera qu'auetz parlat, mès jo, que è auut es patacs mès fòrts que pensi recéber en tota era mia vida. Malerós de jo e dera mair que me paric, que ne sò cavalièr errant, n'ac pensi èster jamès, e de totes es desgràcies m'arribè era màger part!

—Atau, donc, tanben tu as estat pataquejat?, —responec Dòn Quishòt.

—Non vos è dit que òc, malastre deth mèn linatge? —didec Sancho.

—Non te'n hèsques, amic —didec Dòn Quishòt—, que jo harè ara eth baume preciós damb eth que mos guariram en un virament de uelhs.

3. Laudar.

Acabèc alavetz d'alugar era lum d'òli eth contramèstre, e entrèc a veir ad aqueth qu'auie per mòrt; e, tanlèu lo vedec entrar Sancho, en veder-lo vier en camisa e eth mocador en cap e damb era lum d'òli ena man, e cara de mala encolia, li preguntèc ath sòn patron:

—Senhor, serà aguest, dilhèu, eth mòro encantat, que mos vò tornar a castigar, se s'a deishat bèra causa en tintèr?

—Que non pòt èster eth mòro —responec Dòn Quishòt—, pr'amor qu'es encantats non se deïshen veir d'arrés.

—Se non se deïshen veir pro que se deïshen sénter —didec Sancho—; senon qu'ac diguen es mies spatles.

—Que tanben ac poirien díder es mies —responec Dòn Quishòt—, mès non ei pro indici aguest entà creir qu'aguest que se ve sigue er encantat mòro.

Arribèc eth contramèstre, e, coma que les trapèc parlant tan tranquilament, quedèc estonat. Qu'ei vertat que Dòn Quishòt encara ère capensús, sense poder-se botjar, de tan molut e emplastrat. S'apropèc ada eth eth contramèstre e li didec:

—Mès, com te va, brave òme?

—Que parlaria jo damb mès elegància —responec Dòn Quishòt—, se siguessa vos. Ei costum en aguesta tèrra parlar d'aguesta manèra damb es cavalièrs errants, pòcvau?

Eth contramèstre, que se vedec tan mauctrat per un òme de tan mala mina, non ac podec suportar, e, lheuand era lum d'òli li piquèc damb era en cap, de manèra que lo deishèc mès lèu escalabrat; e, coma tot quedèc en escures, gessec dempús; e Sancho Pancha didec:

—Segur, senhor, qu'aguest ei eth mòro encantat, e se deu salvar eth tresòr entad auti, e entà nosati solet mos saue es còps de punh e es patacs dera lum d'òli.

—Qu'ei atau —responec Dòn Quishòt—, e non n'auem de hèr cabau d'aguestes causes d'encantaments, ne mos auem d'encolerir ne anujar damb eres; pr'amor que, coma son invisibles e fantastiques, non traparam de qui resvenjar-mos, encara qu'ac sagèssem. Lhèua-te, Sancho, se pòs, e crida ar alcaide d'aguesta fortlesa e saja que me dongue un shinhau d'òli, vin, sau e romanin entà poder hèr eth salutós baume; que de vertat pensi que n'è

molt de besonh ara, pr'amor que se'n va molta sang pera herida qu'aguest hantauma m'a fotut.

Se lheuèc Sancho damb fôrça dolor de uassi, e anèc a trauès dera escurina a on ère er ostalèr; e en trapar-se damb eth contramèstre, qu'ère atentiu a veir en qué paraue eth sòn enemic, li didec:

—Senhor, qui que sigats, hèt-z-mos eth favor de dar-mos un shinhau d'òli, romanin, sau e vin que mos cau entà guarir a un des milhors cavalièrs errants que i a sus era tèrra, eth quau jatz en aqueth lhet, mauherit pes mans der encantat mòro qu'ei en aguesta aubèrja. Quan eth contramèstre entenec aquerò, lo cuelhec coma mancat de sen; e, perque ja començaue a hèr-se dia, dauric era pòrta dera aubèrja, e, cridant ar ostalèr, li didec lo que volie aqueth òme. Er ostalèr l'aprovedic d'aquerò que volie, e Sancho l'ac portèc a Dòn Quishòt, qu'ère damb es mans en cap, queishant-se dera dolor deth patac dera lum d'òli, que non l'auie hèt mès mau qu'aumentar-li es bonhes creishudes, e lo qu'eth pensaue qu'ère sang non ère qu'era sudor per aclapament dera passada tronada.

En resum, preneç es causes e damb eres hec un compausat, en tot barrejar-les totes e coder-les pendent ua estona, enquia qué li semblèc que ja èren a punt. Demanèc dempús quauque garrafòn entà meter-lo laguens, e, coma que non n'i auie cap ena aubèrja, decidic meter-lo en ua olièra de huelha de lata, dera qu'er ostalèr li hec donacion. E dempús didec sus era olièra mès de ueitanta parenòstes e d'outes tantes avemaries, salves e credos, acompanhant cada paraula damb ua crotz, a manèra de benediccion; en aguest moment se trapauen presents Sancho, er ostalèr e eth contramèstre; que ja eth traginèr s'ocupauè tranquil·lament des sues mules. Hèt aquerò, volec eth madeish experimentar era vertut d'aqueth preciós baume qu'eth s'imaginaue; e atau, se beuec tot aquerò que non cabie ena olièra e quedaue ena ola a on s'auie codut, lèu mieja onza; e a penes l'acabèc de béuer comencèc a vomegar de manèra que non li quedèc arren en estomac; e damb es nausèes e era agitacion deth vomèc li dèc ua sudor immensa, per lo que manèc que l'abriguèssen e lo deishèssen solet. Qu'ac heren atau, e se quedèc dormit mès de tres ores, ath cap des quaus se desvelhèc e se sentec plan aleugerit per tot eth còs, e d'aguesta manèra millhorèc deth sòn malestar e se quedèc coma guarit. E vertadèrament credec qu'auie acertat damb eth baume de Fierabràs, e que damb aqueth remèdi

podie començar en avier, sense cap temor, quinsevolh roïna, batalha e peleja, per perilhoses que siguessen.

Sancho Pancha, que tanben auec coma miracle era milhoria deth sòn patron, li preguèc que li dèsse ada eth lo que quedaue ena ola, que non ère pòc. L'ac dèc Dòn Quishòt, e eth, cuelhent-la damb es dues mans, damb bona fe e milhor voluntat, se la metec entà laguens, e ne beuec pòc mens qu'eth sòn patron. Siguec, donc, eth cas qu'er estomac deth praube Sancho non deuie èster tan delicat coma eth deth sòn patron, e atau, abans de vomegar, cuelhec tantes nausèes e angónies, damb tanta sudor e d'estavaniment qu'eth pensèc que li auie arribat era sua ora darrèra; e, en veder-se tan afligit e aclapat, maudidie eth baume e ath lairon⁴ que l'ac auie dat. En veder-lo atau Dòn Quishòt, li didec:

—Pensi, Sancho, que tot aguest mau t'arribe per non auer estat armat cavalièr, pr'amor que sò segur qu'aguest licor non deu èster profitós entad aqueri que n' n son.

—S'aquerò sabie vòsta mercè —repliquèc Sancho—, maudit siga jo e toti es mèns parents!, perquè permetec que lo tastèssa?

Mentretant, hec era sua accion eth beueratge, e comencèc eth praube escudèr a desai guar-se pes dus canaus,⁵ damb tanta velocitat qu'era estèra de palha sus era que s'auie tornat a estirar, ne era hlatçada de tela basta damb era que se curbie, sigueren mèns de profit. Sudaue e transudaue damb taus paroxismes e accidents, que non solet eth, senon toti pensèren qu'era vida se li acabaue. Tardèc aguesta tronada e mala estona dues ores, ath cap des quaus non quedèc coma eth sòn patron, senon tan molut e trincat que non se podie tier.

Mès Dòn Quishòt, que, coma s'a dit, se sentec aleugerit e san, volec partir de seguit ara cèrca d'aventures, en tot semblar-li que tot eth temps que tardaue aqui ère trèir-les ath mon e as necessitadi eth sòn favor e ajuda; e mèns encara per lo dera seguretat e confiança qu'auie en sòn baume. E atau, ahiscat per aguest desir, eth madeish enserèc a Rocinant e metec era aubarda en ase deth sòn escudèr, ath quau tanben ajudèc a vestir-se e a pujar en saumet. Se metec

4. Insult generic que signifie "pòcavergonha".

5. Vomegaue e auie diarrea.

dempús a shivau, e, en apropar-se a un cornèr dera aubèrja, agarrèc ua grana lança qu'ère aqui, pr'amor de qué li servisse coma tal.

Lo guardauen toti es qu'èren ena aubèrja, que depassauen es vint persones; lo guardaue tanben era hilha der ostalèr, e eth tanben non la deishaue de uelh, e de quan en quan deishaue anar ua alendada que semblaue que l'arrincaue de lo mès prigond des entralhes, e toti pensauen que deuie èster de dolor de costelhes; aumens, s'ac pensauen aqueri qu'era net abans l'auien vist emplastrat.

Quan sigueren es dus a shivau, metut ena pòrta dera aubèrja, cridèc ar ostalèr, e damb votz tranquilla e grèu li didec:

—Que son moltes e granes mercès, senhor alcaide, qu'en aguest vòste castèth è rebut, e sò plan obligat a agrair-vo'les toti es dies dera mia vida. Se vo'les posqui pagar en tot revenjar-vos de bèth supèrb que vos age hèt bèth escarni, sabetz qu'eth mèn mestier non ei un aute qu'ajudar ad aqueri que non pòden, e resvenjar as que reciben ofenses, e castigar injúries. Eplegatx era vòsta memòria, e se trapatz bèra causa d'aguest tipe qu'encomanar-me, non vos cau que dider-me-la; que jo vos prometi, pera orde de cavalièr que recebí, dar satisfaccion e pagament ara vòsta voluntat.

Er ostalèr li responec damb era madeisha tranquillitat:

—Senhor cavalièr, jo non è cap de besonh de qué vòsta mercè me resvenge de cap escarni, pr'amor que jo sai cuélher resvenja se me cau. Sonque è besonh de qué vòsta mercè me pague es despenes d'aguesta net ena aubèrja, atau de palha e de civada entàs vòstes dues bèsties, coma es deth sopar e es lhets.

—Alavetz, ei aquerò ua aubèrja? —repliquèc Dòn Quishòt.

—E molt aunèsta —responec er ostalèr.

—Qu'è viscut enganhat enquia ara —responec Dòn Quishòt—, que de vertat me pensè qu'ère un castèth, e non dolent. Mès, en veir que non ei castèth senon aubèrja, çò que podetz hèr en aguest moment ei que perdonetz eth pagament, que jo non posqui desaubedir era orde des cavalièrs errants, pes que sai de cèrt, sense qu'enquia ara aja liejut arren contrari, que jamès paguèren ostage ne cap auta causa enes aubèrges que sigueren, pr'amor que se les deu per lei e per dret quinsevolh acuelhement que se les hèsque, coma pagament der insofrible trabalh que patissen cercant aventures pendent nets

e dies, en iuèrn e en ostiu, a pè e a shivau, damb set e damb hame, damb calor e damb hered, subjèctes a totes es incleméncies deth cèu e a totes es incomoditats dera tèrra.

—Pòc è a veir damb tot aquerò —responec er ostalèr—. Que se me pague lo que se me deu, e deishem de cornèr es condes de cavalaria, donques qu'era soleta causa que m'interèsse ei crubar pera mia acuelhuda.

—Vos qu'ètz un pèc e un mau ostalèr —responec Dòn Quishòt.

E, esperonant a Rocinant e agarrant era sua lança, gessec dera aubèrja sense qu'arrés l'arturèsse, e eth, sense guardar se lo seguie eth sòn escudèr, s'aluenhèc ua bona distància.

Er ostalèr, que vedec que se n'anaue e que non li pagaue, acodic a crubar a Sancho Pancha, eth quau didec que, donques qu'eth sòn patron se n'auie anat sense pagar, tanpòc eth pagarie; pr'amor que'n èster, eth, escudèr de cavalièr errant, coma n'ère, era madeisha norma e rason corrie entada eth coma entath sòn patron de non pagar arren enes ostaus e aubèrges. Que s'aluguèc fòrça damb aquero er ostalèr, e lo menacèc de qué se non li pagaue, s'ac crubarie de manèra que li pesarie. Ad aquerò Sancho responec que, pera lei de cavalaria qu'eth sòn patron auie rebut, non pagarie un sò horadat, encara que li costèsse era vida; pr'amor que non s'auie de pèrder per eth era bona e antica usança des cavalièrs errants, ne s'auien de queishar d'eth es escudèrs, qu'auien de vier en mon, en tot repotegar-li eth trincament de tan just dret.

Que volec era mala sòrt deth malerós Sancho que, entre era gent que i auie ena aubèrja, se trapèssen quate cardaires de Segòvia, tres fabricants d'agulhes deth Potro de Còrdoba e dus vesins dera Heria⁶ de Sevilha, gent alègra, ben intencionada, rambalhaira e jogaira, es quaus, lèu coma ahiscadi e botjadi per un madeish esperit, s'apropèren a Sancho, e, en tot hèr-lo baishar der ase, un d'eri entrèc a cercar era manta deth lhet der òste, e, en tot estirar-lo en era, lheuèren es uelhs e vederen qu'eth tet ère un shinhau mès baish de çò que calie entara sua òbra, e decidiren gèsser en corrau, qu'auie coma limit eth cèu. E aqui, metut Sancho ath miei dera manta, comencèren a lhear-lo entà naut e a divertir-se damb eth coma damb un gosset entà carnestolendes.⁷

6. Ei eth nòm originau qu'apareish ena òbra. Se tracte deth barri sevillhan a on se hè era hèira.

7. Er originau met " carnestolendas". Se referís a carnaval.

Es votzes qu'eth malerós mantejat deishauè anar sigueren tantes, qu'arribèren enes aures deth sòn patron; eth quau, decidit a escotar atentiuament, pensèc que li arribaue quauqua auta naua aventura, entò que clarament vedec qu'eth que cridaue ère eth sòn escudèr; e, virant es retnes, damb un praubè galaup arribèc ena aubèrja, e, en trapar-la barrada, l'enrodèc entà veir se podie entrar; però tanlèu arribèc enes parets deth corrau, que non èren molt nautes, vedec eth mau jòc que li hègen ath sòn escudèr. Lo vedec baishar e pujar per aire, damb tanta gràcia e velocitat que, s'era colèra l'auesse deishat, segur qu'eth tanben se n'aurie arribat. Sagèc de pujar des deth shivau ena tàpia, mès qu'ère tan molut e trincat que non podèc baishar; e atau, des de dessús deth shivau, comencèc a díder tales injúries e opròbis ad aqueri que mantejauen a Sancho, que non ei possible escriuer-les. Mès que non per aquerò deishauen eri d'arribar ne de mantegar-lo, ne eth volador Sancho deishauè de queishar-se, menaçar o pregar; mès tot aquerò non servie entad arren, entò que fin finau se cansèren e lo deishèren.

Li portèren aqui eth sòn saumet, e, pujant-lo dessús, l'abriguèren damb eth sòn mantèl. E era pietosa de Maritornes, en veder-lo tan fatigat, li semblèc ben d'ajudar-lo damb un pichè d'aigua, e atau, se l'ac portèc deth potz per èster mès hereda. La cuelhec Sancho, e en portar-se-la ena boca, s'arturèc en entèner es votzes deth sòn patron, que li didie:

—Hilh Sancho, non beues aigua! Hilh, non la beues que t'aucirà! Guarda, qu'è aci eth plan sant baume —e li ensenhouè era olièra deth beueratge—, que damb dues gotes te guariràs sense cap de docte.

Deuant d'aguestes votzes Sancho virèc es uelhs, coma de trauès, e didec damb votz encara mès nauta:

—Dilhèu se n'a desbrenbat vòsta mercè de qué jo non sò cavalièr, o vò qu'acaba vomegant es entralhes que me quedèren d' Janet? Sauvatz-vos eth vòste licor damb toti es diables e deishatz-me a jo.

E acabar de díder aquerò e començar a béuer, tot que siguec un; mès, coma qu'ath prumèr glop vedec qu'ère aigua, non volec passar mès endeuant e li didec a Maritornes que li dèsse vin, e atau ac hec era de bon voler; e lo paguèc damb es sòns pròpris sòs, pr'amor que, efectivament, se ditz d'era que, encara que s'estèsse en aqueth tracte, auie ues ombres, encara que luenhanes, de cristiana.

Tanlèu coma beuec Sancho, li fotec un còp de talon ath sòn ase, e, daurint-li era pòrta dera aubèrja de land en land, gessec d'era content de non auer pagat arren e d'auer gessut damb era sua intencion, encara qu'auie estat a còsta des sues acostumades avaladores, qu'èren es sues espatles. Era vertat ei qu'er ostalèr se quedèc damb es sues biaces coma pagament de çò que se li deuie; mès Sancho non les trapèc de mens, de tan trebolat que gessec. Que volec er ostalèr barrar ben era pòrta tanlèu lo vedec dehòra, mès que non ac consentiren es mantejaires, qu'èren gent que, encara que Dòn Quishòt siguesse vertadèrament des cavalièrs errants dera Taula Redona, non l'avalorauen en dus ardots.⁸

8. Antica moneda castelhana de coeire.

CAPÍTOL XVIII

A on se conden es rasons que passèc Sancho
Pancha damb eth sòn senhor Dòn Quishòt,
amassa damb d'outes aventures dignes
d'èster condades

S'apropèc Sancho ath sòn patron marcit e estavanit; autant, que non podie aquissar ath sòn ase. Quan Dòn Quishòt lo vedec atau, li didec:

—Vengui de creir, Sancho brave, qu'aqueth castèth o aubèrja, ei sense dobte encantat, pr'amor qu'aqueri que tan atròçament se divertiren damb tu, qué podien èster senon hantaumes e gent der aute mon? E confirmi aquerò per auer vist que, quan èra ena tàpia deth corrau guardant es actes dera tua trista tragèdia, non me siguec possible pujar per era, ne encara mens baishar de Rocinant, pr'amor que me deuïen auer encantat; te juri, pera fe de qui sò, que s'auessa pogut pujar o baishar, t'auria resvenjat de manèra qu'aqueri borrolaires e malandrins se'n brembarien dera sua burla entà tostemp, encara que damb tot aquerò auessa auut de desaubedir es leis de cavalaria, que, coma fòrça còps t'è dit, non permeten qu'un cavalièr mete era man sus aqueth que non n'ei, se non siguesse en defensa dera pròpria vida e persona, en cas d'urgència e de grana necessitat.

—Tanben m'auria resvenjat jo se podessa, siguessa o non armat cavalièr, mès que non podí; encara que jo sabí qu'aqueri que se divertiren damb jo non èren hantaumes ne òmes encantats, coma vòsta mercè ditz, senon òmes de carn e uas coma nosati; e toti, segontes les entení nomenar quan me hlacejauen, auïen es sòns nòms: qu'un se cridaue Pèdro Martínez, e er aute Tenòrio Hernández, e er ostalèr entení que se cridaue Joan Palomeque er Esquerrèr. Atau, donc, senhor, eth hèt de non poder saltar era tàpia deth corrau, ne baishar deth shivau, non siguec cap encantament. E era conclusion que jo ne trèigui de tot aquerò ei qu'aguestes aventures que vam cercant, a

tot darrèr, mos an de dar tantes desventures que ja non saberam se quin ei eth nòste pè dret. E lo que serie melhor e mès endonviat, segontes eth mèn pensament, serie tornar ena nòsta casa, ara que ja a arribat eth temps dera sèga e d'apraiar es propietats deth camp, en tot deishar d'anar dera Cèca ara Mèca e de plaça en tauèrna¹, coma diden.

—Be ne sabes pòc, Sancho —responec Dòn Quishòt—, de malauties de cavalaria! Cara, e ten paciència, que ja arribarà eth dia que veigues damb es tòns pròpris uelhs guaire aunèsta causa ei anar en aguest exercici. Se non, ditz-me: Quina màger alegria pòt auer en mon, o quin gust se pòt igualar ath de véncer en ua batalha o ath de trionfar ath tòn enemic? Degun, plan que òc.

—Que deu èster atau —responec Sancho—, donques que jo non ac sai; sonque sai que, des de qu'èm cavalièrs errants, o vòsta mercè, que non cau que me compda jo en tan aunèst numèro, jamès auem vençut en cap batalha, se non siguesse era deth biscaïn, e encara en aquera gessec vòsta mercè damb mieja aurelha e miei casco de mens; que, d'alavetz ençà, tot qu'a estat patacs e mès patacs, punhades² e mès punhades, en tot portar jo coma auantatge eth hlacement que m'arribèc per persones encantades, des que non me posqui resvenjar, entà saber enquia a on arribe eth gust de véncer ar enemic, coma vòsta mercè ditz.

—Qu'ei aguesta era pena que jo è e era que tu deues auer, Sancho —responec Dòn Quishòt—; mès, en avier, jo sajarè d'auer enes mans ua espada hèta damb tau mestria, qu'ad aqueth que la pòrte non li posquen hèr cap tipe d'encantament. E encara poirie arribar que me preparèsse era fortuna aquera d'Amadís, quan se cridaue eth Cavalièr dera Ardentia Espada, que siguec ua des melhors espades qu'auèc cap cavalièr en mon, pr'amor que, ath delà d'auer aguesta vertut dita, talhaue coma un guinhauet, e non i auie cap armadura, per fòrta e encantada que siguesse, que se l'arturèsse deuant.

—Jo sò tan aürós —didec Sancho—, que, quan aquerò passèsse e vòsta mercè trapèsse espada semblabla, solet servirie e profitarie as cavalièrs errants, coma eth baume; e es escudèrs, que se les traguen es penes.³

1. Er originau ditz “de Cèca en Meca y de zoca en colodra”.

2. Còp de punh.

3. Que se foten, que s'embèstien.

—Non te cau crànher per aquerò —didec Dòn Quishòt—, pr'amor qu'eth Cèu ac harà milhor damb tu.

En aquestes convèrses anauen Dòn Quishòt e eth sòn escudèr, quan vedec Dòn Quishòt que peth camin qu'anauen, venguie entada eri ua grana e espessa povassèra; e, en veder-la, se virèc entà Sancho e li didec:

—Agest qu'ei eth dia, ò Sancho! en qué s'a de veir eth ben que me ten sauvat era bona sòrt; aquest ei eth dia, diguí, que s'a de mostrar era valor deth mèn braç, e eth dia que harè òbres que queden escrites en libre dera Fama entà toti es sègles futurs. Ves aquera povassèra que se lhèue aqui, Sancho? Donques tota ei formada d'ua plan nombrosa armada que de diuèrses e innombrables gents va caminant per aqui.

—Que deuen èster dus —didec Sancho—, pr'amor que pera part contrària se quilhe tanben ua povassèra semblabla.

Lo tornèc a guardar Dòn Quishòt, e vedec qu'ère vertat; e, en tot amplir-se d'alegria, pensèc, segur, qu'èren dues armades que venguien a atacar-se e a trapar-se ena mitat d'aquera espaciosa planhèra; pr'amor qu'auie a totes ores e moments era fantasia plia d'aqueres batalhes, encantaments, eveniments, asenades, amors, desfisaments, qu'enes libres de cavalaria se conden, e tot çò que parlaue, pensaue o hège ère encaminat a semblables causes. E era povassèra qu'auie vist la lheuauen dus grani ramats de oelhes e motons que, per aqueth madeish camin, venguien de dus lòcs diferents, es quaus, damb eth povàs, non se deishèren veir enquia qué sigueren apròp. E damb tanta fòrça afirmaue Dòn Quishòt qu'èren armades, que Sancho lo credec e li didec:

—Senhor, alavetz, qué mos cau hèr a nosati?

—Qué? —didec Dòn Quishòt— favorir e ajudar as necessitadi e desvalguts. E te cau saber, Sancho, qu'aquest que ven deuant nòste lo guide eth gran emperador Alifanfaron, senhor dera grana isla Trapobana;⁴ e aquest aute que ven pera mia esquia ei era deth sòn enemic, eth rei des garamants, Pentapolin der Arremangat Braç, pr'amor que tostemp entre enes batalhes damb eth braç dret nud.

—E perquè s'estimen tan mau agesti dus senhors? —preguntèc Sancho.

4. Se referís a Taprobana, antic nòm de Sri Lanka.

—S'estimen mau —responec Dòn Quishòt—, pr'amor qu'aguest Alefanfaron ei un furibond pagan e ei encamardat dera hilha de Pentapolin, qu'ei ua plan beròia e ath delà agraciada senhora, e ei cristiana, e eth sòn pair non l'ac vò autrejar ath rei pagan se non dèishe era lei deth faus profèta Mahoma e se convertís ara sua.

—Pes mies barbes! —didec Sancho—, qu'ac hè fôrça ben aguest Pentapolin, e l'ajudarè tot çò que posca.

—En aquerò haràs çò que deues, Sancho —didec Dòn Quishòt—, pr'amor que, entà entrar en batalhes semblables, non ei de besonh èster armat cavalier.

—Pro qu'ac sai aquerò —responec Sancho—, mès, a on meteram aguest ase entà qué ne sigam segurs de tornar a trapar-lo dempús d'acabada era batalha? Pr'amor que, entrar en era damb semblable cavaladura non me pensi que sigue corrècte enquia ara.

—Qu'ei vertat —didec Dòn Quishòt—. Çò que pòs hèr damb eth ei deishar-lo ara sua sòrt, autant se se pèrd coma non, pr'amor que seràn tanti es shivaus qu'auram, dempús de gèsser vencedors, que tanben Rocinant cor eth perill de qué lo càmbia per un aute. Mès ten-te atentiu e guarda, que te voi informar des cavalièrs mès importants que vien enes aguestes dues armades. E entà qué les veigues milhor e te n'encuedes, pugem en aguest ticolet que ves aqui, d'a on se deuen descurbir es dues armades.

Ac heren atau, e se calèren sus eth ticolet, des d'a on se veirian es dus ramats, que Dòn Quishòt les auie per armades, s'es bromes de povàs que lheuauen non les amaguèssen ara sua vista; mès, totun aquerò, en veir ena sua imaginacion çò que non vedie ne ère, damb votz plan nauta comencèc a cridar:

—Aqueth cavalier que ves aqui, eth des armes fosques, que pòrte en escut un leon coronat, rendut as pès d'ua puncèla, ei eth valerós Laucalco, senhor dera Pònt de Plata;⁵ er aute des armes de flors d'aur, que pòrte en escut tres coronas de plata en camp blu, ei eth temible Micocolemo, gran duc de Quirocia; er aute de membres gigants, qu'ei ara sua dreita, ei eth jamès pauruc

5. Cervantes rebrembe aquera dita que tradusida hè "A enemig que hug, pònt de plata", e jògue damb aguestes paraules.

Brandabarbaran de Boliche, senhor des tres Arabies, que va armat damb aqueth cuer de sèrp, e pòrte coma escut ua pòrta que, segontes ei sabut, ei ua des deth temple qu'esbaucèc Sanson, quan damb era sua mòrt se resvengèc des sòns enemics. Mès, vira es uelhs entar aute costat e veiràs deuant e ath cap d'aguesta auta armada ath tostemp vencedor e jamès vençut Timonel de Carcajona, prince dera Naua Biscaia, que ven armat damb es armes partides a quartèrs⁶, blues, verdes, blanques e auriòles, e pòrte en escut un gat d'aur en camp leonat, damb ua letra que ditz: Miau, qu'ei eth començament deth nòm dera sua dauna, que, segontes se ditz, ei era sense parièr Miulina, hilha deth duc Alfeniquen der Algarbe⁷; er aute, que cargue e sarre era esquia d'aqueth poderós shivau, que pòrte es armes blanques coma nhèu e er escut ei blanc e sense cap impression, ei un cavalièr nauèth, de nacionalitat francesa, cridat Pierres Papin, senhor des baronies d'Utrique; er aute, que bat eth vrente damb es hèrs ad aquera pintada e leugèra zèbra, e pòrte es armes blues, ei eth poderós duc de Nerbia, Espartafilardo deth Bòsc, que pòrte coma grafic en escut un espargue damb un escrit que ditz atau: *Cèrca era mia sòrt*.

E d'aguesta manèra anèc nomentant a molti cavalièrs d'un e der aute grop, qu'eth s'imaginaue, e a toti les dèc armes, colors, grafics e fausnòms en un virament de uelhs, portat pera imaginacion dera sua jamès vista holia; e, sense parar, seguic dident:

—Aguest esquadron de deuant lo formen gent de diuèrses nacions: aqui que i son es que beuien es doces aigües deth famós Janto⁸; es montanhosi que cauishiguen es camps des masilics;⁹ es que corbissen eth plan fin e menut aur ena feliç Arabia; es que gaudissen des famoses e fresques arribes deth clar Termodonte;¹⁰ es que sagnen per nombroses e diuèrses vies ath daurat Pactolo; es numides, dobtosi enes sues promeses; es pèrses, arcs e flèches famosi; es parts, es mèdes,¹¹ que pelegen hugent; es arabs, de mudables

6. Se referís as divisions der escut en quate parts.

7. Vò díder Sud en arab.

8. Riu de Tròia.

9. Pòble dera antica Africa.

10. Riu de Capadòcia.

11. Pòbles guerrèrs.

cases;¹² es cites,¹³ tan crudèus coma blanqui; es etiòps, de traucadi pòts, e d'autres infinites nacions, des qu'es sues cares coneishi e veigui, encara que non me'n brembi des sòns nòms. En aqueth aute esquadron vien es que beuen es corrents cristallins der olivari Betis; es qu'estiren e polissen es sòns ròstri damb eth licor deth tostemp ric e daurat Tajo; es que gaudissen des profitoses aigües deth divin Genil; es que cauishiguen es tartèsi camps, banhadi de peisheus, famós pera tranquillitat des sòns corrents; es que pèishen eth sòn bestiar enes longues deveses deth tortuós Guadiana, famós peth sòn amagat cors; es que tremòlen damb er hered deth seuvós Pirenèu e damb es blanqui nhòcs deth quilhat¹⁴ Apenin; fin finau, toti aqueri qu'Euròpa conten e embarre en era.

Valgue-me Dieu, guaires províncies didec, guaires nacions nomentèc, en tot dar-li a cada ua, damb meravilhosa velocitat, es atributs que li pertanhien, tot alugat e coneishedor de çò qu'auie liejut enes sòns libres mentidèrs!

Qu'ère Sancho Pancha penjat des sues paraules sense daurir era boca e, de tant en tant, viraue eth cap a veir se vedie es cavalièrs e gigants qu'eth sòn patron nombraue; e, coma no'n vedie cap, li didec:

—Senhor, que se'n vagen ath diable es òmes, gigants e cavalièrs que vòsta mercè ditz que ve. Aumens, jo non les veigui; dilhèu ei tot un encantament, coma eth des hantaumes d'anet.

—Com pòs díder aquerò? —responec Dòn Quishòt—. Non entenes eth endilhar des shivaus, eth son des clarinets, et rambalh des tambors?

—Que non enteni cap auta causa —responec Sancho—, qu'eth belegar de oelhes e motons.

E aquerò ère vertat, donques que ja èren apròp es dues vegades.

—Era pòur qu'as —didec Dòn Quishòt—, te hè, Sancho, que non veigues ne entenes clarament; pr'amor qu'un des efèctes dera pòur ei trebolat es sentits e hèr qu'es causes non semblen aquerò que son; e s'as tanta pòur, retira-te entà un costat e dèisha-me solet, que sò pro entà autrejar era victòria ara part a qui donga era mia ajuda.

12. Nomades.

13. Scites o escites.

14. Escarpat.

E, en tot díder aquerò, esperonèc a Rocinant, e, metuda era lança en rèst,¹⁵ baishèc era petita pala coma un arrai. Lo cridèc Sancho, en tot dider-li:

—Torne vòsta mercè, senhor Dòn Quishòt, que per Dieu que son motons e oelhes es que vatz a atacar! Tornatz, malerós deth pair que m'engendrèc! Quina holia ei aguesta? Guardatz que non i a gigant ne cavalièr degun, ne gats, ne armes, ne escuts trincats ne sancers, ne campanetes blues ne endiablades! Se qué hètz? Pecador sò jo contra Dieu!

Ne peth mau de morir tornèc Dòn Quishòt; mèslèu, en votz nauta, anaue dident:

—Au, cavalièrs, es que seguitz e militatz jos es bandèrs deth valerós emperador Pentapolin der Arremangat Braç, seguitz-me toti: veiràs guaire rapidament li dongui resvenja deth sòn enemic Alefanfaron dera Trobana!

E dident aquerò, se metec ath miei der esquadron des oelhes, e comencèc a lancejar-les damb tant de coratge e ràbia coma se de vertat lancegèsse as sòns mortaus enemics. Es pastors e ramaders que venguien damb era vegada li cridauen que non hesse aquerò; mès, en veir qu'ère inutil, treigueren es gorones¹⁶ e comencèren a passar-li pes aures pèires coma eth punh. Dòn Quishòt no'n hège cabau des pèires, mèslèu, anant d'un lòc tar aute, didie:

—A on ès, supèrb Alefanfaron? Vene aciù; que sò un solet cavalièr, que desire, de tu a tu, méter a pròva es tues fòrces e trèir-te era vida, coma castig de lo que li hès ath valerós Pentapolin Garamanta.

Qu'arribèc alavetz un calhau der arriuet, e, arthenhent-lo en un costat, l'en.honsèc dues costelhes en còs. En veder-se tan tocat, pensèc qu'ère mòrt o mauherit, e, en brembar-se'n deth sòn licor, treigued era sua olièra se la metec ena boca, e comencèc a méter licor en sòn estomac; mès, abans de qu'acabèsse de tragar aquerò qu'ada eth ja li semblaue pro, li arribèc un aute calhau que li toquèc era man e era olièra, tan fòrt que la hec bocins, en tot emportar-se-li de patac tres o quate dents e caishaus dera boca, e estronhant-li de mala manèra dus dits dera man.

Atau sigued eth prumèr còp e tanben eth dusau, que queigued deth shivau. S'apropèren ada eth es pastors e pensèren que l'auien aucit; e atau, damb fòrça

15. Hèr fixat ath cant dera armadura en qué se fixaue era lança.

16. Tira de cuer que s'emplegue entà tirar pèires damb violència.

prèssa, recuelheren eth bestiar, carguèren es oelhes mòrtes, qu'èren mès de sèt, e, sense investigar arren mès, se n'anèren.

Ere pendent tot aguest temps Sancho en ticolet, guardant es lhocaries que hège eth sòn patron, e se chinaue es peus dera barba, maudident era ora e eth moment qu'era fortuna l'ac auie hèt a conéisher. En veder-lo, donc, queigut en solèr, e que ja es pastors se n'auien anat, baishèc deth ticolet e s'apropèc ada eth, en tot trapar-lo plan mau, encara que non auie perdut eth coneishment, e li didec:

—Non vos didia jo, senhor Dòn Quishòt, que tornèssetz, qu'es qu'anàuetz a atacar non èren armades senon vegades de motons?

—Causes coma aguestes de desfigurar e hèr desaparéisher aguest lairon enemic mèn, te cau saber, amic Sancho, qu'ei causa fàcila entàs taus¹⁷, hèrmos veir çò que vòlen, e aguest maligne que me perseguís, envejós dera glòria que jo auia d'arténher en aguesta batalha, a convertit es esquadrons d'enemics en ramats de oelhes. Se non, hè ua causa, Sancho, per vida mia, entà que te desenganhes e veigues era vertat de çò que te digui: puja en tòn saumet e seguís-les, e ja veiràs se com, en aluenhar-se d'aciu un shinhau, tornen ath sòn primitiu èster, e, deishant d'èster motons, son òmes hèts e drets, coma jo te les pintè prumèr... Mès non i vages ara, donques que me cau era tua ajuda; apròpa-te a jo e guarda se guairi caishaus e dents me manquen, pr'amor que me semble que non me n'a quedat cap ena boca.

S'apropèc Sancho tan apròp que lèu li metie es uelhs ena boca, e siguec en moment que ja l'auie hèt efècte eth baume en estomac de Dòn Quishòt; e, ath còp que Sancho li guardèc era boca, deishèc anar d'eth, mès fòrt qu'ua escopeta, tot lo qu'auie laguens, e li fotec tot aquerò enes barbes deth compassiu escudèr.

—Santa Maria! —didec Sancho—, e qué ei aquerò que m'a arribat? Segur qu'aguest pecador ei herit de mòrt, pr'amor que vomegue sang pera boca.

Mès, guardant mès atentiuament, vedec ena color, sabor e aulor, que non ère sang, senon eth baume dera olièra qu'eth l'auie vist béuer; e siguec tal er hastic que cuelhec que, en tot revirar-se-li er estomac, vomeguèc es tripes sus eth sòn madeish senhor, e quedèren es dus coma de pèrles. Anèc Sancho

17. Se referís as enemics.

entath sòn saumet pr'amor de trèir des biaces bèra causa entà netejar-se e guarir ath sòn patron; e, coma que non les trapèc, estigüec a punt de pèrder eth sen. Se maudidec de nau, e decidic ath sòn laguens deishar ath sòn patron e tornar ena sua tèrra, encara que perdesse era sodada de lo qu'auie servit e es esperances de govèrn dera prometuda isla.

Se lheuèc alavetz Dòn Quishòt, e, metuda era man quèrra ena boca, pr'amor que non acabèssen de gèsser es dents, agarrèc damb era auta man es retnes de Rocinant —que non s'auie botjat deth costat deth sòn patron; tament ère de leiau e ben ensenhat—, e se n'anèc entà on ère eth sòn escudèr, emparat sus eth sòn ase, damb era man enes caròles, coma un òme pensatiu. E, en veder-lo Dòn Quishòt d'aquera manèra, damb mòstres de grana tristesa, li didec:

— Te cau saber, amic Sancho, qu'un òme non ei mèc que un aute se non hè mèc qu'er aute. Totes aguestes tronades que mos arriben son senhaus de qué lèu se serenarà eth temps e mos arribaràn causes bones; pr'amor que non ei possible qu'eth mau e eth ben siguen durables, e d'aciü se deduís que, en auer durat fòrça eth mau, eth ben l'auem ja apròp. Atau, donc, non t'acupes per çò des desgràcies que m'arriben a jo, donques que tu non n'as part en eres.

—Coma que non?, responec Sancho. Dilhèu aqueth qu'ager hlacègèren, non ère er hillh deth mèn pair? E es biaces qu'aué me manquen, damb totes es mies causes, son de un aute desparièr?

—Te manquen es biaces, Sancho? —didec Dòn Quishòt.

—Òc, me manquen —responec Sancho.

—Atau, donc, non auem arren entà minjar aué —repliquec Dòn Quishòt.

—Aquerò serie —responec Sancho—, se non i auessen per aguesti prats es èrbes que vòsta mercè ditz que coneish, damb es que se sòlen suplir tales mancances es tan malerosi cavalièrs errants coma vòsta mercè n'ei.

—Totun aquerò —responec Dòn Quishòt—, m'estimaria jo mèc ara un croston de pan, o un pan de pages e dus caps d'arencanes,¹⁸ que totes aguestes èrbes que descriu Dioscorides, encara que siguesse illustrat peth doctor Laguna. Mès, maugrat de tot, puja en tòn ase, Sancho eth brave, e vene darrèr mèn. Pr'amor que Dieu, qu'ei proveïdor de totes es causes, non mos a de

18. Sardines consevades en sau e sahumades.

mançar, mès que mès en èster tant ath sòn servici coma n'èm, donques que non les manque as mosquits der aire, ne as vèrmes dera tèrra, ne as lapassons dera aigua. E ei tan pietós que hè gèsser eth sòn solei sus es bravi e sus es dolents, e plò sus es injusti e sus es justi.

—Mès bon serie vòsta mercè —didec Sancho—, entà predicador qu'entà cavalièr errant.

—De tot sabien e an de saber es cavalièrs errants, Sancho —didec Dòn Quishòt—, pr'amor que cavalièr errant siguec enes sègles passats, aqueth que s'arturaue a hèr un sermon o ua platica, ath miei d'ua grana armada, coma se siguesse graduat pera universitat de París; d'a on se deduís que jamès era lança anullèc ara pluma ne era pluma ara lança.

—Plan ben, que sigue coma vòsta mercè ditz —responec Sancho—, mès partim d'aci ara, e cerquem a on lotjar-mos aguesta net, e volgue Dieu que sigue en un lòc que non i age hlatçades, ne hlatcejadors, ne hantaumes, ne mòros encantats; que se i son, ac darè tot per perdut.

—Demana-l'ac tu a Dieu, hilh —didec Dòn Quishòt—, e guida tu entà on volgues, donques qu'aguest viatge voi deishar enes tues mans era eleccion de lotjament. Mès da-me era man e paupa-me damb es dits, e guarda ben guairi dents e caishaus me manquen d'aguest costat dret dera maishèra nauta, qu'aqui senti era dolor.

Metec Sancho es dits, e, paupant, li didec:

—Guairi caishaus solie auer vòsta mercè en aguest lòc?

—Quate —responec Dòn Quishòt—, ath delà deth caishau deth sen, toti sancers e molt sans.

—Guarde vòsta mercè ben çò que ditz, senhor —responec Sancho.

—Que digui quate, se non èren cinc —responec Dòn Quishòt—, pr'amor qu'ena mia vida non m'an trèt cap dent ne cap caishau dera boca, ne me n'a queigut degun.

—Donques en aguest lòc de baish —didec Sancho—, non a vòsta mercè que dus caishaus e miei, e en lòc de naut, ne miei ne cap, que tot ei lís coma eth paumet dera man.

—Malerós de jo! —didec Dòn Quishòt—, en entèner es tristes notícies que li daue eth sòn escudèr, que valerie mès que m'auessen trèt un braç, damb

era condicion de qué non siguesse eth dera espada; pr'amor que te hèsqui saber, Sancho, qu'era boca sense caishaus ei coma un molin sense mòla, e s'a d'estimar mès un dent qu'un diamant. Mès a tot aquerò èm expausadi es que professam era orde de cavalaria. Puja, amic, e guida, que jo te seguirè ath pas que volgues.

Ac hec atau Sancho, e s'encaminèc de cap on li semblèc que poirie trapar acuelhuda, sense gèsser deth camin reiau, que per aquiù ère molt rècte.

Se n'anèren, donc, pòc a pòc, pr'amor dera dolor des maishères de Dòn Quishòt que non lo deishaue relaxar-se ne caminar ara prèssa; e volec Sancho entretier-lo e divertir-lo dident-li bèra causa, e, entre d'outes que li didec, siguec çò que se diderà en pròxim capítol.

CAPÍTOL XIX

Des discrètes rasons que Sancho auie damb eth sòn patron, e dera aventura que li arribèc damb un còs mòrt, amassa damb d'alti eveniments famosi

—**M**e semble, senhor mèn, que totes aguestes desgràcies que mos an arribat aguesti dies, segur qu'auràn estat era pena peth pecat cometut per vòsta mercè contra era orde dera vòsta cavalaria, en non auer complit eth jurament que hec de non minjar a gratis en casa de d'alti ne damb era reina divertir-se,¹ damb totes es consequéncies que seguissen e que vòsta mercè jurèc complir enquia trèir aquera pèça dera armadura de Malandrín, o coma se cride eth mòro, que non me'n brembi ben.

—Qu'as molta rason, Sancho —didec Dòn Quishòt—; mès, entà diderte era vertat, aquerò se m'auie desbrenbat deth pensament; e tanben pòs èster segur de qué per tòrt de non auer-m'ac rebrenbat tu alavetz, t'arribèc aquerò dera manta; mès que ja harè era esmenda, donques qu'ena orde de cavalaria i a formes de composicion entà tot.

—Mès, jurè jo dilhèu bèra causa? —responec Sancho.

—Qu'ei igual que non ages jurat —didec Dòn Quishòt—; qu'ei pro que jo pensa que dera mala gent non n'ès guaire segur, e, per s'un cas, non serà dolent aprovedir-mos de remèdi.

—Donques s'aquerò ei atau —didec Sancho—, garde vòsta mercè que non se li torne a desbrenbar, coma lo deth jurament; dilhèu les tornarà es talents as hantaumes de divertir-se un aute còp damb jo, e encara damb vòsta mercè se lo ven tan obstinat.

1. Er originau ditz "folgar", auer relacion carnau.

En aguestes e d'autes convèrses les cuelhec era net a miei camin, sense auer ne veir un lòc a on aquera net s'acuelhessen; e lo qu'ère peyor de tot ei que se morien de hame; que damb era manca des biaces, les manquèc tot er aprovediment e viures.² E, entà acabar de confirmar aguesta desgràcia, les arribèc ua aventura que, encara que non ère cap artifici, ac semblaue. E siguec que barrèc era net damb cèrta escurina; mès, a maugrat de tot, caminauen, pensant Sancho que, donques qu'aqueth camin ère reau, a ua o dues lègues, logicament, traparien bèra aubèrja.

Caminant, donc, d'aguesta manèra, era net escura, er escudèr ahaimat e eth patron damb talents de minjar, vederen que peth madeish camin qu'anauen venguien entada eri ua multitud de lums, que non semblauen senon esteles que se botjauen. S'estonèc Sancho en veder-les, e Dòn Quishòt non les auie totes; tirassèc un eth ramau deth saumet, e er aute es retnes deth sòn rocin, e s'estèren quiets, guardant atentivament se qué podie èster tot aquerò, e vederen qu'es lums s'anauen apropant ada eri, e coma mès s'apropauen, mès granes semblauen; deuant d'aquerò Sancho comencèc a tremolar coma ua huelha, e es peus deth cap se li quilhèren a Dòn Quishòt; eth quau, en tot encoratjar-se un shinhau, didec:

—Aguesta, segur, Sancho que deu èster ua grana e plan perilhosa aventura, a on serà de besonh que jo mòstra tota era mia valor e esfôrç.

—Malerós de jo! —responec Sancho—, se dilhèu aguesta aventura siguesse de hantaumes, coma me van semblant, a on i aurà costelhes que la supòrten³?

—Per mès hantaumes que siguen —didec Dòn Quishòt—, non consentirè jo que te tòquen en peu dera ròba; que s'er aute còp se burlèren de tu, siguec perque non podí sautar era tàpia deth corrau, mès ara èm en camp dubèrt, a on poirè coma volga esgrimir era mia espada.

—E se t'encanten e te pataquegen, coma ac heren er aute viatge —didec Sancho—, de qué servirà èster en camp dubèrt o non?

—Totun aquerò —repliquèc Dòn Quishòt—, te pregui, Sancho, qu'ages coratge, qu'era experiéncia te harà veir eth que jo è.

2. Aliment.

3. Qui les suportarà?

—Òc que l'aurè, s'a Dieu platz —responec Sancho.

En en tot hèr-se a un costat deth camin, tornèren a guardar atentivament qué podie èster aquerò des lums; e de seguit descurbiren fôrça encamisadi,⁴ qu'era sua temorosa vision rematèc era animositat de Sancho Pancha, que comencèc a carrinclar es dents, coma eth qu'a hered de fèbre; e creishec mès eth batec e eth carrinclar quan vederen clarament çò qu'ère, pr'amor que vederen a mès de vint encamisadi, toti a shivau, damb es sues halhes alugades enes mans; darrèr des quaus venguie un baiard caperat de dòu, ath quau seguien d'auti sies a shivau, endoladi⁵ enquiàs pès des mules —que pro vederen que non èren shivaus pera tranquillitat damb qué caminauen— Qu'anauen es encamisadi mormolhant entre eri, damb votz baisha e compassiua.

Aguesta estranha vision, en aqueres ores e en aqueth despoblat, qu'ère pro entà mèter era pòur en còr de Sancho, e tanben en deth sòn patron; e atau aurie estat entà Dòn Quishòt, ja que Sancho ja auie acabat damb tot eth sòn esfòrç. Lo contrari li arribèc ath sòn patron, ath quau en aqueth moment se li representèc ena sua imaginacion viuament qu'aquera ère ua des aventures des sòns libres. S'imaginèc qu'en baiard i deuie auer bèth mauherit o mòrt cavalièr, qu'era sua resvenja ada eth solet li tocaue; e, sense hèr cap aute discors, agarrèc era sua lança, se metec ben ena sera, e damb grana fôrça se calec ena mitat deth camin per a on es encamisadi, ara fôrça, auien de passar, e quan les vedec apròp quilhèc era votz, e didec:

—Arturatz-vos cavalièrs, o qui que sigatz, e didetz-me se qui ètz, d'a on vietz, entà on vatz, qué ei çò que portatz en baiard; pr'amor que, segontes semble, o vosati auetz hèt o a vosati vos an hèt, bèth oltratge, e ei convenient e de besonh que jo ac sàpia, ja sigue entà castigar-vos deth mau que héretz, o ja sigue entà resvenjar-vos dera malahèta que vos heren.

—Qu'auem prèssa —responec un des encamisadi—, qu'ei luenh era aubèrja, e non mos podem arturar a dar eth compde que mos demanatz.

E, picant ara mula, passèc entà deuant. Se'n hèc fôrça⁶ damb aguesta responsa Dòn Quishòt, e agarrant eth fren, didec:

4. Persones vestides damb sotana nera sense manges, entà mostrar dòu e acompanyar un cadavre.

5. Damb vestits de dòu.

6. Se molestèc.

—Arturatz-vos e aubeditz-me lèu, e balhatz-me compde de lo que vos è demanat; se non, toti ètz en luta contra jo.

Qu'ère era mula espaventabla,⁷ e en agarrar-la deth fren s'espauric de manèra que, quilhant-se des pès, fotec en solèr ath sòn patron. Un mosso qu'anaue a pè, en veir quèir ar encamisat, comencèc a insultar a Dòn Quishòt, que, ja encolerit, sense demorar mès, metent era lança en rèst, ataquèc a un des endolats, e, mau herit, queiguec en solèr; e, metent-se entre toti es auti, qu'ère causa de veir era rapiditat que les atacaue e destrantalhaue; que non semblaue senon qu'en aqueth moment l'auien gessut ales a Rocinant, segontes caminaue de leugèr e orgulhós.

Toti es encamisadi èren gent pauruga e sense armes, e atau, facilament, en un virament de uelhs deishèren era peleja e hugeren peth camp damb es halhes alugades que non semblauen senon aqueri des mascarades⁸ que corren enes nets de hèsta e d'alegria. Es endoladi, tanben, entoradi e embolhadi enes sues haudes e sotanes neres, non se podien botjar; atau, donc, a maugrat sòn, Dòn Quishòt les pataquegèc a toti e les hec deishar eth lòc plan desengustadi, pr'amor que toti pensèren qu'aqueth non ère un òme, senon un diable deth lunfèrn que les gessie entà trèir-les eth còs deth mòrt que portauen en baiard. Tot ac guardaue Sancho, admirat der afogament deth sòn senhor, e didie ath sòn laguens:

—Segur, aguest patron mèn ei tan valent e esforçat coma eth ditz.

Que i auie ua halha usclant en solèr, ath costat deth prumèr qu'auie hèt quèir dera mula, e ara sua lum lo podec veir Dòn Quishòt; e, apropant-se ada eth, li metec era punta dera lança ena cara, en tot dider-li que se rendisse, se non, l'aucirie.

Ad aquerò responec eth queigut:

—Que ja sò rendut, donques que non me posqui botjar, qu'è ua cama trincada; supliqui a vòsta mercè, s'ei cavalièr cristian, que non m'aucisque; que cometerà un gran sacrilègi, que sò licenciat e è es prumères ordes.⁹

7. Que s'espantaue facilament.

8. Hèsta nocturna en qué hègen carrères a shivau illuminant es carrèrs damb halhes.

9. Estructura academica posteriora a èster licenciat. Ordes menores: portèr, lector, exorcista e acolit.

—Mès, qui dimònis vos a hèt vier aciú —didec Dòn Quishòt—, en èster òme de Glèisa?

—Qui, senhor? —repliquèc eth queigut—. Era mia desgràcia.

—Donques ua desgràcia mès grana vos menace —didec Dòn Quishòt—, se non me condatz tot çò que vos è demanat prumèr.

—Que vos satisfarè de seguit —responec eth licenciat—. E atau, saberà vòsta mercè que, encara qu'abans è dit qu'èra licenciat, non sò senon bachelier, e me cridi Alònsò Lòpez; sò naturau d'Alcobendas, vengui dera ciutat de Baeza damb d'auti onze capelhans, que son es que hugeren damb es halhes. Anam entara ciutat de Segòvia acompanhant un còs mòrt, qu'ei en aqueth baiard, e qu'ei d'un cavalier que moric en Baeza, a on siguec enterrat; e ara, coma digui, portam es sòns uassi entara sua sepultura, qu'ei en Segòvia, d'a on ei naturau.

—E qui l'aucic? —preguntèc Dòn Quishòt.

—Dieu, mejançant ues febres pestilenciaus que lo cuelheren —responec et bachelier.

—Atau, donc —didec Dòn Quishòt— que m'a trèt Nòste Sénher deth trabalh qu'auia de préner de resvenjar era sua mòrt se bèth aute l'auesse aucit; mès, en auer-lo aucit aqueth que l'aucic non mos cau senon carar e arroncilhar es espatles, donques que çò madeish haria se m'auesse aucit a jo. E voi que sàpie vòsta reveréncia que jo sò un cavalier d'Era Mancha, cridat Dòn Quishòt, e ei eth mèn mestier e exercici caminar peth mon adretint grèuges e des·heiguent escarnis.

—Sabi pas se qué pòt èster aquerò d'adretir grèuges —didec eth bachelier—, pr'amor que jo estant dret m'auetz torçat, deishant-me ua cama trincada, que non se veirà drete en toti es dies dera sua vida; e er escarni qu'en jo auetz des·hèt a estat deishar-me damnatjat de manèra que quedarè damnatjat entà tostemp; e mala desgràcia a estat trobar-vos a vos, qu'anatz cercant aventures.

—Que non totes es causes —responec Dòn Quishòt—, passen dera madeisha manèra. Eth mau estèc, senhor bachelier Alònsò Lòpez, en vier, coma venguíetz, de nets, vestidi damb aqueri sobrepelisi, damb es halhes alugades, pregant, caperadi de dòu, que reaument semblàuetz ua causa dolenta

e der aute mon, e d'aguesta manèra jo non podí deishar de complir damb era mia obligacion, en tot atacar-vos, e vos auria atacat encara que vertadèrament sabessa de qué èretz es madeishi diables deth lunfèrn, pes que vos cuelhí en tot moment.

—Donques qu'atau ac a volut era mia sòrt —didec eth bachelier—, supliqui a vòsta mercè, senhor cavalièr errant, que tan mala peripècia m'a hèt, que m'ajude a gèsser de dejós dera mula, que me ten cuelhuda ua cama entre er estriu e era sèra.

—Que ja ère ora! —didec Dòn Quishòt—. Qué demoràuetz a dider-me eth vòste desir?

Cridèc alavetz a Sancho Pancha entà qué venguesse; mès eth non ac hec, pr'amor qu'ère ocupat desvalisant ua bèstia de recambi que portauen aqueri bravi senhors, ben aprovedida de causes de minjar. Hec Sancho un paquet damb eth sòn abric, e, recuelhent tot çò que podec e cabec ena saca, carguèc eth sòn ase, e dempús acodic as votzes deth sòn patron e l'ajudèc a trèir ath senhor bachelier dera opression dera mula; e, montant ath dessus d'era, li dèc era halha, e Dòn Quishòt li didec que seguísse era rota des sòn companhs, as quaus, dera sua part, demanèsse perdon per escarni, que non ère ena sua man d'evitar-lo. Li didec tanben Sancho:

—Se volessen saber aguesti senhors qui a estat eth valerós que les metec atau, les digue vòsta mercè qu'ei eth famós Dòn Quishòt d'Era Mancha, que damb un aute nòm se cride eth Cavalièr dera Trista Figura.

Alavetz se n'anèc et bachelier, e Dòn Quishòt li preguntèc a Sancho se qué l'auie botjat a cridar-lo eth Cavalièr dera Trista Figura, en aqueth moment precisament.

—Vos ac vau a díder —responec Sancho—, pr'amor que vos è estat guardant pendent ua estona ara lum d'aquera halha que pòrte aqueth malerós, e vertadèrament qu'a vòsta mercè era mès mala figura qu'enquia ara è vist; e deu èster o peth cansament d'aguest combat o pera manca de caishaus e dents.

—Que non ei aquerò —responec Dòn Quishòt—, senon qu'eth sabent, qu'ath son cargue deu èster er escriuer era istòria des mies aventures, li aurà semblat qu'estarie ben que jo prena bèth nòm apellatiu, coma lo prenen toti es cavalièrs deth passat: n'i auie que se cridauen eth dera *Ardena Espada*, d'auti *Unicòrn*; d'auti *eth des Puncèles*; aguest *eth der Audèth Fenix*; er aute, *eth*

Cavalièr dera Grifo;¹⁰ e bèth aute *eth dera Mòrt*; e per aguesti nòms e insignes èren coneishudi per tota era superfícia dera tèrra. E atau, digui, qu'eth sabent qu'è dit t'aurà metut ena lengua e en pensament, ara, que me cridèsses eth *Cavalièr dera Trista Figura*, coma pensi cridar-me a compdar d'aué; e, entà que me quèigue milhor eth nòm, decidisqui hèr pintar, quan sigue eth moment, en mèn escut ua trista figura.

—Que non cau despèner eth temps e es sòs en hèr aguesta figura —didec Sancho—, senon que lo qu'auetz de hèr ei descorbir era vòsta e dar ròstre as que la guarden; pr'amor que sense arren mès, e sense cap auta imatge en escut, vos cridaràn eth dera Trista Figura; e credetz-me qu'ac digui de vertat, pr'amor que vos prometi a vòsta mercè, senhor, e aquerò sigue dit coma badinada, que vos hè tan mala cara era hame e era manca de caishaus, que, coma ja è dit, se poirà plan demostrar era trista figura.

Arric Dòn Quishòt dera gràcia de Sancho; mès, totun, prepausèc cridar-se damb aqueth nòm en tot pintar-lo en sòn escut coma s'auie imaginat.

En aguest moment tornèc eth bachelier e li didec a Dòn Quishòt:

—Me'n desbrembaua de dider-vos que li cau saber a vòsta mercè que quede excomunicat per auer metut es mans violentament en causa sagrada: *juxta illud: si quis suadente diabolo, etcetera*.¹¹

—Que non compreni aqueth latin —responec Dòn Quishòt—, mès sabi pro ben que non metí es mans, senon aguesta lança; e ath delà, jo non sabia qu'ofensaua a capelhans ne a causes dera Glèisa, que jo respècti e adòri coma catolic e fidèu cristian que sò, senon a hantaumes e a vestigis der aute mon; e quan aquerò ère atau, è ena memòria çò que l'arribèc ath Cid Rui Diaz, quan trinquèc era cagira der embaishador d'aqueth rei deuant de Sa Santetat eth Papa, que per aquerò l'excomuniqùec, e caminèc pendent aqueth dia eth brave Rodrigo de Vivar coma un aunèst e valent cavalièr.

En entèner aquerò eth bachelier, se n'anèc, coma quede dit, sense badar boca.¹²

10. Grifo: animau fabulós de còs de leon e cap e ales d'agla.

11. *Segontes aquerò: se quauquarrés incitat peth diable... etc.* Atau començaue un cànon deth Concili de Trento peth que s'excomunicaue a qui matractèsse a un eclesiastic.

12. Sense díder paraula.

Que volie Dòn Quishòt guardar s'eth còs que venguie en baiard èren uassi o non, mès que non ac consentic Sancho, en tot dider-li:

—Senhor, vòsta mercè a acabat aguesta aventura perilhosa milhor que cap auta que jo è vist; aguesta gent, encara que vençuda e derrotada, poirie èster que se n'encuedèsse que les vencec ua soleta persona, e, umiliadi, tornèssen a rehèr-se e a cercar-mos, e mos fotessen ua bona repassada. Er ase ei coma cau¹³, era montanha apròp, era hame auance, non mos cau senon retirar-mos damb gentil compàs de pès,¹⁴ e, coma diden, eth mòrt ena sepultura e eth viu ena fogassa.¹⁵

E, auantçant-se damb eth sòn saumet, li preguèc ath sòn senhor que lo seguísse, eth quau, en semblar-li que Sancho auie rason, sense replicar, lo seguic. E, a pòca distància de començar a caminar entre es dues montanhes, se trapèren en ua ampla e amagada val, a on descavalguèren; e Sancho aleugeric ar ase, e, estiradi sus era èrba verda, damb era saussa dera sua hame,¹⁶ esdejoèren, dinèren, vespralhèren e sopèren ath madeish temps, en tot satisfèr es sòns estomacs damb mès d'ua gamèla¹⁷ qu'es senhors clèrgues deth defuntat —que pòqui viatges dèishen de minjar—, portauen ena mula a on auien eth sòn aprovediment.

Mès les arribèc ua auta desgràcia, que Sancho l'auèc coma era peyor de totes, e siguec que non auien vin entà béuer, ne tanpòc aigua que portar ena boca, e, cuelhudi pera set, didec Sancho, en veir qu'eth prat que se trapauen ère ar arràs de verd e d'èrba menuda, que se diderà en següent capítol.

13. A bon minjar.

14. De forma laugèra.

15. Arrepvèri damb eth significat de qué non cau preocupar-se de lo que non a remèdi.

16. Hè referència ara dita de Sòcrates "Optimum cibi condimentum fames", "era hame ei eth milhor condiment".

17. Recipient damb minjar.

CAPÍTOL XX

Dera jamès vista ne entenuda aventura qu'en mès pòc
perilh siguec acabada per cap famós cavalièr en mon,
coma era qu'acabèc eth valerós
Dòn Quishòt d'Era Mancha

— **Q**ue non ei possible, senhor mèn, ua auta causa qu'aguestes èrbes donguen testimonni que per aciu apròp i deu d'auer bèra hònt o arriuèt qu'umitege aguestes èrbes; atau, donc, serà bon qu'anem un shinhau mès endeuant, que ja traparam a on pogam padegar era set terribla que mos fatigue, que, segur, còste mès pena qu'era hame.

Li semblèc ben eth conselh a Dòn Quishòt, e, cuelhent des retnes a Rocinant, e Sancho deth cabeste ath sòn ase, dempús d'auer metut ath sòn dessus tot lo qu'auie quedat deth sopar, comencèren a caminar prat ensús damb compde, pr'amor qu'era escurina non les deishauè veir cap causa; mès, encara non auien caminat dus cent passi, quan arribèc enes sues aurelles eth bronit d'aigua, coma era que què per grani e quilhadi cingles. Les alegrèc aguest bronit en grana manèra, e, en tot arturar-se a escotar de quin costat venguie, enteneren alavetz un aute rambalh que les aigualèc era alegria dera aigua, mès que mès a Sancho, qu'ère naturaument pauruc e de pòca animositat. Digui qu'enteneren que dauen uns patacs a compàs, damb un cèrt croishit de hèrs e de cadies, que, acompanhadi deth furiós tapatge dera aigua, aurièn espaurit a quinsevolh aute còr que non siguesse eth de Dòn Quishòt. Qu'ère era net, coma s'a dit, escura, e eri acertèren a entrar entre uns arbes nauts, qu'es sues huelhes, botjades peth vent, hègen un pauruc e moishet bronit; de manèra qu'era solitud, eth lòc, era escurina, eth bronit dera aigua damb eth mormolh des huelhes, tot costaue orror e espauriment, e mès quan vederen qu'es còps non cessauen, ne eth vent dormie, ne eth maitin arribaue; en tot higer-se a tot aquerò er hèt d'ignorar eth lòc a on se trapauen. Mès Dòn Quishòt,

acompanhat deth sòn valent còr, sautèc sus Rocinant, e, cuelhent eth sòn escut, agarrèc era sua lança e didec:

—Sancho, amic, te cau saber que jo neishí, pr'amor qu'ac volec atau eth Cèu, en aguesta nòsta edat de hèr entà ressuscitar en era era d'aur, o era daurada, coma se sòl díder. Que sò aqueth entath quau se sauen es perills, es granes hètes, es valerosi hèts. Que jo sò, torni a díder, eth qu'a de ressuscitar as dera Taula Redona, as Dotze de França e as Nau dera Fama, e eth qu'a de méter en desbrembe as Platires, as Tablantes, Olivants e Tirants, as Febos e Belianises, damb tota era catèrva des famosi cavalièrs errants deth temps passat, en tot hèr en aguest temps que me trapi taus graneses, estranheses e hèts d'armes, qu'escurissen es mèts clares¹ qu'eri heren. Pro que ves, escudèr fidèu e legau, es tenèbres d'aguesta net, eth sòn estranh silenci, eth sord e confont rambalh d'aguesti arbes, eth pauruc bronit d'aquera aigua qu'auem vengut a cercar, que semble que què e s'esbauce des des nauti monts dera Lua, e aqueth inacabable pataquejament que mos herís e shòrde es aures, es quaus causes, totes amassa e cada ua per era soleta, son pro entà calar-mos era pòur, temor e espant en piech deth madeish Mart, e per tant fòrça mèts en aqueth que non ei acostumat a semblables eveniments e aventures. Pr'amor que tot aquerò que jo te digui son incentius desvelhadors d'animositat, que ja hè qu'eth còr crebe en piech, per çò deth desir qu'a de començar aguesta aventura, per mèts dificultosa que sigue. Atau, donc, sarra un shinhau es cingles a Rocinant e queda-te damb Dieu, e demora-me aci non mèts de tres dies, enes quaus, se non tornèssa, pòs tu tornar entath nòste pòble, e des d'aquiu, entà hèr-me era gràcia e ua bona òbra, anaràs entà Tobòso, a on li dideràs ara incomparabla Docina qu'eth sòn captiu cavalièr moric per atacar causes que lo hessen digne de poder cridar-se sòn.

Quan Sancho entenec aguestes paraules deth sòn patron, s'estarnèc en plors damb era milhor trendesa deth mon, e li didec:

—Senhor, sabi pas se perquè vòsta mercè vò començar aguesta temerosa aventura: ara ei de nets, aci non mos ve arrés, pro podem cambiar eth camin e separar-mos deth perill, encara que non beuam en tres dies; e, donques que non i a qui mos veigue, non poirà acusar-mos de covards; e mèts que mèts,

1. Es mèts famoses.

per auer entenut predicar ath capelhan deth nòste pòble, que vòsta mercè pro coneish ben, qu'aqueth que cerque eth perilh perís en eth; atau, donc, non ei bon temptar a Dieu acometent tan insensat hèt, a on non se pòt escapar senon per miracle; e entà miracles, n'i a pro es qu'a hèt eth Cèu damb vòsta mercè entà desliurar-lo d'èster mantejat, coma jo ne siguí, e en trèir-lo vencedor, liure e salve² d'entre tanti enemics coma acompanhauen ath defuntat. E quan tot aquerò non botge ne atrendrisque eth sòn dur còr, a veir se lo botge eth hèt de pensar e creir qu'a penes s'aurà vòsta mercè separat d'aciú, quan jo, de pòur, donga era mia anma ad aqueth que se la volesse emportar. Jo gessí dera mia tèrra e deishè hilhs e hemna pr'amor de servir a vòsta mercè, pensant qu'ère milhor que mens;³ mès, coma qu'era cobesença⁴ tringue era saca,⁵ a jo se m'an trincat es esperances, pr'amor que quan mès viues les auia d'arténher aquera nera e malerosa isla que vòsta mercè tanti viatges m'auie prometut, veigui que, coma pagament e escambi d'era, me vò ara deishar en un lòc tan separat deth tracte uman. Per un solet Dieu, senhor mèn, que non me hescatz tan malahèta! E se vòsta mercè non vò deishar d'acométer tot aquest hèt, aumens, aplaçatz-lo enquia deman, que, per aquerò qu'a jo me mòstre era sciència e qu'aprení quan èra pastor, non deu mancar entà hèr-se de dia que tres ores, donques qu'era boca dera *bocina*⁶ ei ja dessús deth cap, e hè era mieja net ena linha deth braç quèr.

—Coma pòs tu, Sancho —didec Dòn Quishòt—, veir a on hè aquesta linha, ne a on ei aquesta boca o aquest cogòt que dides, se hè era net tan escura que non apareish en tot eth cèu cap estela?

—Qu'ei atau —didec Sancho—; mès qu'a era pòur molti uelhs e ve es causes dejós dera tèrra, per tant fòrça mès en Cèu; pr'amor que, coma bon discors pro se pòt compréner que manque pòc d'aciú entath dia.

—Falte lo que manque —didec Dòn Quishòt—, que non s'a de díder per jo, ara ne en cap de temps, que lèrmes e prècs me hèren enlà de hèr lo que deuia ar estil des cavalièrs; e atau, te pregui, amic Sancho, que cares. Que

2. Sauvat.

3. Pensant que progressaria.

4. Cobdícia.

5. Arrepervèri castelhan “La codicia rompe el saco”

6. Nòm que metien es pagesi e es marinèrs ara constellacion d'esteles coneishuda coma “Osa Menor”, ena que s'i tròbe era estela Polara, pera que coneishien era ora pendent era net.

Dieu que m'a dat en còr acométer ara aguesta tan non vista e tan temerosa aventura, aurà suenh de guardar pera mia salut e de consolar era tua tristesa. Çò qu'as de hèr ei sarrar ben es cingles de Rocinant e quedar-te aciù, que jo tornarè lèu, viu o mòrt.

En veir, donc, Sancho era darrèra decision deth sòn patron e guaire pòc valien es sues lèrmes, conselhs e prècs, decidic profiter-se'n dera sua indústria⁷ e hèr-lo demorar enquiath dia, se podie. E atau, quan sarraue es cingles deth shivau, tranquillement e sense èster entenuit, estaquèc damb eth cabeste deth sòn ase es pautes de Rocinant, de manèra que quan Dòn Quishòt volec partir, non podec, pr'amor qu'eth shivau non podie botjar-se senon a sauts. En veir Sancho Pancha eth bon resultat dera sua enganha, didec:

—Au, senhor, qu'eth cèu, esmoigut pes mies lèrmes e pregàries, a ordenat que non se posque botjar Rocinant; e se vos voletz persutar, esperonar e insistir, haratz anujar ara Fortuna e pernejar, coma diden, contra er agulhon.⁸

Se desesperaue damb aquerò Dòn Quishòt, e, per mèc qu'estimulaue es comes ath shivau, mens lo podie botjar; e, sense encuedar-se'n dera ligadura, li calec padegar-se e demorar, o a qué hesse dia o a qué Rocinant se botgèsse, credent, segur, qu'aquerò venguie de un aute costat que dera accion de Sancho; e atau, li didec:

—Qu'ei atau, Sancho, Rocinant non se pòt botjar, vau a demorar qu'arribe era auba, encara que plora jo tot eth temps qu'era tarde en arribar.

—Que non vos cau plorar —responec Sancho—, que jo entretierè a vòsta mercè condant-li condes des d'ara enquiath nau dia, se non ei que volgatz baishar e meter-vos a dormir un shinhau sus era èrba verda, coma hèn es cavalièrs errants, entà trapar-se mèc descansat quan arribe eth dia e prèst entà començar tan extraordinària aventura que vos demore.

—A qué crides baishar o a qué dormir? —didec Dòn Quishòt—. Sò jo, dilhèu, d'aqueri cavalièrs que se repausen enes perills? Dormís tu, que neisher es entà dormir, o hè çò que volgues, que jo harè çò que li vage ben ara mia pretension.

7. Deth sòn ahèr.

8. Traduccion de "dar coces contra el aguijón" que signifie lutar contra lo que non a solucion.

—Non s'anuge vòsta mercè, senhor mèn —responec Sancho—, que non ei entà tant.

E, apropan-se ada eth, metec ua man en deuant dera sèra e era auta en darrèr, de manèra que quedèc abraçat ara cama quèrra deth sòn patron, sense gausar separar un solet dit; tau ère era pòur qu'auie as patacs, qu'encara alternativament se sentien. Li didec Dòn Quishòt que condèsse bèth conde entà entretier-lo, coma l'auie prometut, ara quau causa Sancho didec que òc qu'ac harie se lo deishèsse eth temor d'aquerò qu'entenie.

—Mès, damb tot aquerò, me vau a esforçar a condar ua istòria que, se la condi ben e non m'enganhi, ei era millhor des istòries; e sigue vòsta mercè atentiu pr'amor que ja comenci. *I avec un viatge, eth ben que venguesse que sigue entà toti, e eth mau, entad aqueth que lo cerque...* E que se n'encuede vòsta mercè, senhor mèn, qu'eth principi qu'es ancians autregèren as sues faules non siguec de quinsevolh manèra, pr'amor que siguec ua sentència de Caton Zonzorino roman, que ditz: *E eth mau, entad aqueth que lo vage a cercar*, que va aciu coma anèth en dit, entà qué vòsta mercè s'estongue quiet e non vage a cercar eth mau en nunlòc,⁹ senon que tornem per un aute camin, pr'amor qu'arrés mos obligue a seguir per aguest, a on tantes pours mos espaurissen.

—Seguís eth tòn conde, Sancho —didec Dòn Quishòt—, e deth camin qu'auem de seguir dèisha que me n'encarga jo.

—Digui, donc —seguic Sancho—, qu'en un lòc d'Extremadura i auie un pastor crabèr, voi díder que sauvaue crabes, eth quau pastor o crabèr, coma anaua dident, se cridaue Lope Ruiz; e aguest Lope Ruiz ère encamardat d'ua pastora que se cridaue Torralba, era quau pastora cridada Torralba ère hilha d'un ramadèr ric, e aguest ramadèr ric..."

—Se d'aguesta manèra condes eth conde, Sancho —didec Dòn Quishòt—, repetint dus còps tot lo que vas dident, non acabaràs en dus dies; ditz-lo tot seguit e conda-lo coma òme d'enteniment, e se non, non digues arren.

—Dera madeisha manèra que jo lo condi —repliquèc Sancho—, se conden ena mia tèrra totes es faules, e jo non sai condà'c de ua auta manèra, ne està ben que vòsta mercè me demane que hèsca usatges nauí.

9. En cap lòc.

—Ditz-ac coma volgues —responec Dòn Quishòt—, pr'amor que, coma qu'era sòrt vò que non posca deishar d'escotar-te, seguís.

—Atau, donc, senhor mèn dera mia anma —seguic Sancho—, coma ja è dit, aguest pastor ère encamardat de Torralba, era pastora, qu'ère ua gojata grosseta, intratabla e se retiraue un shinhau a omenenca, donques qu'auie un shinhau de mostacha, que semble qu'ara la veigui.

—Alavetz, tu la coneisherés? —didec Dòn Quishòt.

—Que non la coneishí jo —responec Sancho—, mès aqueth que me condèc aguest conde me didec qu'ère tan cèrt e vertadèr que podie pro ben, quan lo condèssa a un aute, afirmar e jurar que qu'ac auia vist tot. Atau, donc, entre dies e dies, eth diable, que non dormís e que tot ac embolhe, hec per manèra qu'er amor qu'eth pastor li auie ara pastora se tornèsse en òdi e mala voluntat; e era causa siguec, segontes es males lengües, ua cèrta quantitat de gelosia que li dèc era, tament que passauen dera ralha e arribauen a çò proïbit; e siguec tant, lo que l'aborric eth pastor a compdar d'aqueth moment que, entà non veder-la, se'n volec anar d'aquera tèrra entà un lòc a on es sòns uelhs non la vedessen jamès. Era Torralba, que se vedec mespredada per Lope, dempús l'estimèc fòrça, mès que jamès.

—Aquerò qu'ei normau enes hemnes —didec Dòn Quishòt—; mespredar ad aqueth que les estime e estimar ad aqueth que les aborrís. Passa entà deuant, Sancho.

—Passèc —didec Sancho— qu'eth pastor complic era sua decision, e, cuelhent es sues crabes, filèc de cap as camps d'Extremadura, entà passar d'aquiu entath reiaume de Portugal. Era Torralba, qu'ac sabec, anèc ath sòn darrèr, e lo seguie a pè e descauça des de luenh, damb un bordon¹⁰ ena man e ues biaces en còth, a on portauè, segontes se ditz, un tròç de miralh e un aute de piente, e sabi pas quin petit flascon de mudes¹¹ entara cara; mès sigue lo que sigue aquerò que portauè, que non me voi méter jo ara a endonvià'c, sonque diderè qu'eth pastor arribèc damb eth sòn bestiar a passar eth riu Guadiana, e en aqueth moment anaue creishent e ère lèu dehòra de mair¹² e

10. Garròt long.

11. Potingues.

12. Dehòra dera vòra.

peth lòc qu'arribèc non i auie barca ne vaishèth, ne qui lo transportèsse ada eth e ath sòn bestiar en aute costat, que d'aquerò se'n hec fòrça, pr'amor que vedie qu'era Torralba ère ja apròp e lo shordarie fòrça damb es sòns prècs e lèrmes; mès, autant guardèc que vedec a un pescador qu'auie ath sòn costat un vaishèth, tan petit que sonque podien cáber en eth ua persona e ua craba; e alavetz, li parlèc e acordèc damb eth que lo passèsse ada eth e as tres centes crabes que portaue. Entrèc eth pescador en vaishèth, e passèc ua craba; tornèc, e ne passèc ua auta, tornèc e ne passèc ua auta. Li cau saber a vòsta mercè es crabes qu'eth pescador anaue passant, pr'amor que se se'n va ua dera memòria, s'acabarà eth conde e non se poirà condar arren mès d'eth. Seguisqui, donc, e digui qu'eth desbarcador der aute costat ère plen de hanga e resquilhós, e estaue eth pescador fòrça temps en anar e tornar. Totun aquerò tornèc entà cuélher ua auta craba, e ua auta, e ua auta...

—Hè veir que ja les a passat totes —didec Dòn Quishòt—, non cau que vages e vengues d'aguesta manèra, que non acabaràs en un an.

—Guaires n'a passat enquia ara? —didec Sancho.

—Qué diables sai jo! —responec Dòn Quishòt.

—Vaquí çò que vos è dit: qu'amièssetz eth compde. Plan, donc, ja s'a acabat eth conde, que non se pòt continuar.

—Com pòt èster aquerò? —responec Dòn Quishòt—. Tan important ei entara istòria saber es crabes qu'an passat, que se s'enganhe un deth numèro non pòs seguir entà deuant damb era istòria?

—Non, senhor, de cap manèra —responec Sancho—; pr'amor que, dera madeisha manèra que jo vos preguntè que me didéssetz es crabes qu'auien passat e me responéretz que non ac sabiéetz, en aguest madeish instant se n'anèc dera mia memòria guaire me quedaue entà díder, e òc ma hè qu'ère de molta vertut e alegria.

—De manèra —didec Dòn Quishòt— qu'era istòria ja s'a acabat?

—Tan acabada n'ei coma era mia mair —didec Sancho.

—Te digui de vertat —responec Dòn Quishòt—, que tu as condat ua des mès naues faules, conde o istòria qu'arrés podec pensar en mon; e dera manèra de condar-la e de deishar-la, jamès se poirà veir ne s'aurà vist en tota era vida, encara que non demoraua jo ua auta causa deth tòn bon discors; mès

que non me meravilhi, pr'amor que dilhèu aguesti patacs, que non s'arturen, te deuen auer trebolat er enteniment.

—Que pòt èster —responec Sancho—, mès jo sai qu'en aquerò deth mèn conde non i a arren mès a díder: que s'acabe aqui u a on comence era error deth compde deth passatge des crabes.

—Qu'acabe en ora bona a on volesse —didec Dòn Quishòt—, e vam a veir se se pòt botjar Rocinant.

Li tornèc a mòir es cames, e eth tornèc a hèr sauts e a estar-se quiet; autant de ben estacat ère.

Alavetz, semble que, o er hered deth maitin, que ja arribaue, o que Sancho auesse sopat quauques causes lenitives,¹³ o que siguesse ua causa naturau, —qu'ei lo mès probable— ada eth l'arribèc era voluntat e eth desir de hèr lo que un aute non podie hèr per eth; mès ère tanta era pòur que li auie entrat en sòn còr, que non gausaue separar-se un nere d'ungla¹⁴ deth sòn patron. Pr'amor que pensar en non hèr aquerò qu'auie de hèr, tanpòc ère possible; e atau, çò que hec, pr'amor d'auer patz,¹⁵ siguec deishar anar era man dreita, damb era que tenguie agarrat eth darrèr dera sera, damb era quau, tranquilament e sense cap de rumor, se deslignèc eth nud escorrent damb eth que se sostenguie es calçotets, sense cap auta ajuda, e, en trèir-se-lo, se l'abaishèren e se li quedèren coma grilhs.¹⁶ Dempús d'aquerò, lheuèc era camisa lo milhor que podec e deishèc ar aire andues anques, que non èren petites. Hèt açò, que pensèc qu'ère çò milhor que podie hèr entà gèsser d'aquera terribla sarrada e angónia, li n'arribèc ua de màger, que siguec que li semblaue que non podie desnidar sense hèr tarrabast e rambalh, e comencèc a sarrar es dents e a arroncilhar es espatles, en tot tier er alend tot lo que podie; mès, damb totes aguestes diligéncias, siguec tan desgraciat que, a tot darrèr, hec un shinhau de bronit, plan desparièr d'aqueth qu'ada eth lo cuellie tanta pòur. L'entenec Dòn Quishòt e didec:

—Quin rumor ei aguest, Sancho?

13. Laxantes.

14. Se referís ara part dera ungla a on s'i met era porqueria. Vò díder que non volie separar-se ne un milimètre.

15. Coma milhor solucion.

16. Coma grillhets, enes cauilhars, coma metien as presoèrs.

—Sabi pas, senhor —responec eth—. Que deu èster bèra causa naua, qu'ès aventures e desaventures jamès comencen per pòca causa.

Tornèc a sajar sòrt un aute viatge, e li arribèc tan ben que, sense mès bronit ne rambalh, se trapèc liure dera carga que tanta pena li auie dat. Mès, coma Dòn Quishòt auie eth sens der olfacte tan viu coma eth des aures, e Sancho ère ath sòn costat, pujauen es bugassi entà naut, e non se podèc evitar que quauqu'uns non arribèssen ath sòn nas; e a penes aueren arribat, eth correc a ajudar, en tot sarrar-les damb es dus dits; e damb ton un shinhau nassau, didec:

—Me semble, Sancho, qu'as molta pòur.

—Òc que n'è —responec Sancho—, mès, coma ac sabetz ara mès que jamès?

—Pr'amor qu'ara mès que jamès flaires, e non a ambre —responec Dòn Quishòt.

—Pro que pòt èster —didec Sancho—, mès que jo non n'è eth tòrt, senon vòsta mercè, que me pòrte a malaora per aguesti non acostumadi passi.

—Hè-te enlà tres o quate passi, amic —didec Dòn Quishòt tot aquerò sense trèir-se es dits deth nas—, e a compdar d'ara ten mès compde damb era tua persona e damb aquerò que li deues ara mia; qu'era molta convèrsa qu'è auut damb tu a engendrat aguest mesprèt.

—Apostarè —repliquec Sancho— que vòsta mercè pense que jo è hèt dera mia persona ua causa que non deuia.

—Que vau mès non parlar-ne, amic Sancho —responec Dòn Quishòt.

En aguestes convèrses e d'autes de semblables passèren era net eth patron e eth mosso. Mès, en veir Sancho que rapidament se hège de dia, damb fòrça suenh desliguèc a Rocinant e s'estaquèc es calçotets. Coma Rocinant se vedec liure, encara que non ère massa coratjós, semble que se resentec, e comencèc a fóter còps de pauta; pr'amor que corvetes¹⁷, a despriet sòn, non les sabie hèr. En veir, donc, Dòn Quishòt, que ja Rocinant se botjaue, ac cuelhec coma un bon senhau, e credec qu'ère era ora de començar aquera temerosa aventura.

17. Movement que hèn quauqui shivaus damb es braci en aire.

Acabèc alavetz de gèsser era auba e de semblar desparières es causes, e vedec Dòn Quishòt qu'ère entre uns arbes nauti, qu'èren castanhèrs, que hèn era ombra molt escura. Sentec tanben qu'es patacs non parauen, mès non vedec qui les podie hèr; e atau, sense entretier-se mès, esperonèc a Rocinant, e, tornant-se a despedir de Sancho, li ordenèc que s'estèsse aqui pendent tres dies, coma molt, coma ja li auie dit er aute viatge; e que, s'ath cap d'aguesti tres dies non auie tornat, podie èster segur de qué Dieu auie decidit qu'en aquera perillhosa aventura se li acabèssen es sòns dies. Li tornèc a repetir er encargue e era embaishada qu'auie de portar dera sua part ara sua senhora Docina, e que, per lo que hège ath pagament des sòns servicis, non auesse pena, pr'amor qu'eth auie deishat hèt eth sòn testament abans de gèsser deth pòble, a on se traparie gratificat de tot aquerò que hège referéncia ara sua sodada, calculada en quantitat, peth temps que l'auesse servit; mès que se Dieu lo treiguie d'aqueth perillh san e en bona santat, se podie tier per mès que cèrta era prometuda isla.

De nau tornèc a plorar Sancho, en enténer un aute viatge es planhoses rasons deth sòn brave senhor, e decidic non deishar-lo enquiath darrèr transit e fin d'aqueth ahèr.

D'aguestes lèrmes e dera decision tan aunèsta de Sancho Pancha, trè er autor d'aguesta istòria que deuie èster ben neishut, e, aumens, cristian vielh.¹⁸ Eth sòn sentiment atrendic un shinhau ath sòn patron, encara que non tant coma entà mostrar cap tipe de feblesa; mèslèu, dissimulant tot çò que podec, comencèc a caminar entara part per a on li semblèc que venguie eth bronit dera aigua e des patacs.

Lo seguie Sancho a pè, portant, coma auie per costum, deth cabeste ath sòn ase, etèrn companh des sues prospères e advèrses fortunes; e en auer caminat un tròç per entre aqueri castanhèrs e arbes ombrius, trapèren un petit prat qu'ère ath pè d'ues nautes ròques, des que se precipitaue un plan gran patac d'aigua. Ath pè des ròques i auie ues cases mauhètes, que mès semblauen pardies d'edificis que cases, e d'entre eres vederen que gessie eth bronit e rambalh des patacs, qu'encara non parauen.

18. De pura sang cristiana.

S'aluguèc Rocinant damb eth rambalh dera aigua e des patacs, e, tranquillizant-lo Dòn Quishòt, s'apropèc pòc a pòc as cases, en tot encomanar-se de còr ara sua senhora, suplicant-li qu'en aquera temorosa jornada e empresa l'ajudèsse, e ath madeish temps s'encomanaue tanben a Dieu, entà qué non lo desbrenbèsse. Que non lo deishaue Sancho de costat, eth quau alongaue tot çò que podie eth còth e era vista entre es pautes de Rocinant, pr'amor de veir se podie veir ja aquerò que tan espaurit e pauruc lo tengue.

Que deueren caminar uns auti cent passi, quan, en virar per un costat, apareishec descubèrt e clar eth motiu, sense que podesse èster un aute, d'aqueth òrre e entada eri espaventós bronit, que tan suspenuid e paurucs les auie tengut tota era net.

E èren, se non ac as endonviat, ò lector! per pena e anuèg, sies maces de batan, que damb es sòns còps alternatiu hègen aqueth rambalh.

Quan Dòn Quishòt vedec lo qu'ère, amudic e s'estonèc de naut en baish. Lo guardèc Sancho e vedec qu'auie eth cap inclinat sus eth piech, damb mòstres d'èster avergonhat. Guardèc tanben Dòn Quishòt a Sancho, e vedec qu'auie es caròles holades e era boca plia d'arridera, damb senhaus evidents de voler crebar damb era, e non podec era sua malenconia damb eth, e, ara vista de Sancho, non podec deishar d'arrir. E, coma vedec Sancho qu'eth sòn patron auie començat, deishèc anar era pèça¹⁹ de manèra que li calec sarrarse es maishères damb es punhs, pr'amor de non crebar arrint. Quate còps s'arturèc, e quate còps tornèc ara sua arridera damb era madeisha fòrça qu'eth prumèr viatge, que d'aquerò ja se daue ath diable Dòn Quishòt, e mèz quan l'entenec díder, coma de manèra de burla:

—Te cau saber, ò Sancho amic, que jo neishí, per decision deth cèu, en aguesta nòsta edat de hèr, pr'amor de ressuscitar èra daurada, o er aur. Que sò jo aqueth entath quau son sauvadi es perills, es granes aventures, es valeroses hètes...

E atau anèc repetint totes o era majoritat de rasons que Dòn Quishòt dídec eth prumèr viatge qu'enteneren es temorosi patacs.

En veir, donc, Dòn Quishòt, que Sancho hège burla d'eth, s'aluguèc e

19. Deishèc de retier er arrir.

s'anugèc de tau manèra, que quilhèc era lança e li fotec dus patacs, taus que, se, coma les recebec enes espatles, les auesse rebut en cap, aurie quedat liure de pagar-li era sua sodada, se non auesse estat as sòns ereus. En veir Sancho que treiguie es maus costats des sues burles, cranhent qu'eth sòn patron passèsse entà deuant damb eres, damb molta umilitat, li didec:

—Padegue-se vòsta mercè; que, per Dieu, me burli.

—Donques, perque vos burlatz, non me burli jo —responec Dòn Quishòt—. Vietz aciú, senhor alègre: vos semble a vos que, se non siguessen aguestes maces de batan, e siguesse ua auta perilhosa aventura, non auria jo mostrat era animositat avienta entà començar-la e acabar-la? Dilhèu sò jo obligat a conéisher e distinguir es sòns e saber se quini son de batan o non? E encara mès, donques que poirie èster que jo non les auessa vist ena mia vida, coma vos les auratz vist, coma grossièr ignòble qu'ètz, vailet e neishut entre eri. Se non, hètz vos qu'aguestes sies maces se tornen en sies persones robustes, e lançatz-me-les enes barbes un a un o toti amassa, e se non les fotessa toti de pautes ensús, burlatz-vo'n de jo se voletz.

—Que non passe arren senhor mèn —repliquec Sancho—; que jo coheissi qu'è estat massa alègre. Mès digue-me vòsta mercè, ara qu'èm en patz, atau Dieu vos trèigue de totes es aventures que vos arribèssen tan san e salve coma vos a trèt d'aguesta, non a estat causa d'arrire, e n'ei de condar, era grana pòur qu'auem patit? Aumens era que jo auí; que de vòsta mercè jo ja sai de qué non la coneish, ne sabetz se qué ei eth temer e er espant.

—Non nègui jo —responec Dòn Quishòt—, que lo que mos a arribat non sigue causa digna d'arrire, mès non ei digna de condar-se; que non totes es persones son tan discrètes que sàpien méter es causes en sòn lòc.

—Aumens —responec Sancho—, vòsta mercè sabec méter en sòn punt era lança, en tot afustar-me en cap e foter-me enes espatles, gràcies a Dieu e ara diligéncia que i metí en hèr-me entath costat. Mès vai, que tot gesserà ena ruscada;²⁰ pr'amor que jo è entenut a díder: *aqueth que te vò ben, te harà plorar*.²¹ E encara mès, que sòlen es principaus senhors, dempús d'ua mala paraula que li diden a un vailet, dar-li dempús uns calçotets; encara que sabi pas se qué

20. En lauar era ròba.

21. Traduccion literau der arrepervèri castelhan.

deuen dar dempús de foter-li còps de garròt, se non ei qu'es cavalièrs errants dan dempús des garrotades isles o reiaumes en tèrra fèrma.

—Que poirie passar —didec Dòn Quishòt—, que tot lo que dides siguesse vertat; e perdona lo passat, donques qu'ès discrèt e sabes qu'es prumèrs movements non son ena man der òme, e ès avertit d'ara endeuant en ua causa, entà qué t'abstengues e te modèras en parlar massa damb jo; pr'amor qu'en toti es libres de cavalaria qu'è liejut, que son infinits, jamès è trapat que cap escudèr parlèsse tant damb eth sòn senhor coma tu damb eth tòt. E de vertat qu'ei ua grana falta, tua e mia: tua pr'amor que m'estimes pòc, mia pr'amor que non me dèishi estimar mès. Òc, que Gandalin, escudèr d'Amadís de Gaula, siguec comde dera isla Firme, e se lieg d'eth que tostemp parlaue ath senhor damb era gòrra ena man, inclinat eth cap e doblegat eth còs ara manèra turca. E se qué podem díder de Gasabal, escudèr de dòn Galaor, que siguec tan carat que, entà mostrar-mos era excelléncia deth sòn meravilhós silenci, solet un còp se nomena eth sòn nòm en tota aquera tan grana coma vertadèra istòria? De tot aquerò qu'è dit te cau deduïr, Sancho, que i a d'auer diferéncias entre patron e mosso, entre senhor e vailet, entre cavalièr e escudèr. Atau, donc, a compdar d'ara, mos auem de tractar damb mès respècte, sense burles, pr'amor que, de quinsevolh manèra que jo m'anuja damb vos, a d'èster dolent entath cantre²². Es mercès e beneficis que jo vos è prometut arribaràn ath sòn temps; e se non arribèssen, era sodada, aumens, non s'a de pèrder, coma ja è dit.

—Qu'està ben tot çò que ditz vòsta mercè —didec Sancho—, mès voleria jo saber, per s'un cas non arribèsse eth temps des mercès e siguesse necessari acodir ath des sodades, guaire guanhaue un escudèr d'un cavalièr errant en aqueri tempsi, e se s'acordauen per mesi, o per dies, coma obrèrs paredèrs.

—Non creigui jo —responec Dòn Quishòt—, que jamès es taus escudèrs siguessen a sodada, senon a mercè. E se jo ara t'è senhalat a tu en mèn testament, siguec per lo que podesse passar; pr'amor qu'encara non sai se com va era cavalaria en aguesti tempsi calamitosi, e non voleria que per pòques

22. Er arrepervèri castelhan ditz que s'era pèira da en cantre ei dolent entath cantre, e s'eth cantre da ena pèira, tanben. Eth feble tostemp pèrd.

causes²³ penèsse era mia anma en aute mon. Pr'amor que voi que sàpies, Sancho, qu'en eth, non i a cap estat tan perilhós coma eth des aventurèrs.

—Qu'ei vertat —didec Sancho—, pr'amor que solet eth bronit d'ues maces de batan podec alugar e trebolar eth còr de tan valerós aventurèr errant coma vòsta mercè. Mès, que pòt èster segur de qué, en avier, non desplegarè es pòts entà hèr badinada des causes de vòsta mercè, se non siguesse entà aunorar-vos, coma eth mèn patron e senhor naturau.

—D'aguesta manèra —repliquèc Dòn Quishòt—, viueràs sus era superfícia dera tèrra;²⁴ pr'amor que, dempús des pairs, es patrons s'an de respectar coma se ne siguessen.

23. Per insignificàncies.

24. Víuer sense contrarietats.

CAPÍTOL XXI

Que tracte dera nauta aventura e ric guanh deth casco de Mambrino, damb d'autes causes que li arribèren ath nòste invencible cavalièr

Alavetz comencèc a plòir un shinhau, e volec Sancho qu'entrèssen en molin des batans; mès les auie cuelhut tant d'òdi Dòn Quishòt, per lo dera pesada burla, que de cap manèra volec entrar laguens. E atau, torcent peth camin a man dreita, arribèren en un aute coma eth deth dia d'abans.

Ara seguida descurbic Dòn Quishòt un òme a shivau, que portaue en cap ua causa que ludie coma se siguesse d'aur, e tanlèu lo vedec, se virèc entà Sancho e li didec:

—Me semble, Sancho, que non i a arrepervèri que non sigue vertadèr, pr'amor que tot son senténcies trètes dera madeisha experiéncia, mair de totes es sciéncies, mès que mès aqueth que ditz: *Quan ua pòrta se barre, ua auta se daurís*. Ac digui pr'amor que se delànet mos barrèc era fortuna era pòrta que cercàuem, en tot enganhar-mos damb es batans, ara mo'n daurís de land en land ua auta, entà ua auta milhor e mès cèrta aventura; que se jo non endonvièssa a entrar per era, mèn serà eth tòrt, sense que lo posca balhar ath pòc coneishement de batans ne ara escurina dera net. E digui aquerò pr'amor que, se non m'enganhi, entà nosati ven un que pòrte metut en sòn cap eth casco de Mambrino,¹ que sus eth hi jo eth jurament que ja sabetes.

—Guarde vòsta mercè ben çò que didetz, e milhor encara çò que hètz —didec Sancho—, que non voleria que siguessen uns auti batans qu'acabèssen de batanar-mos e picar-mos eth sens.

1. Jurament que hec en capítol X.

—Que te valgue eth diable per òme! —repliquèc Dòn Quishòt—. Qué a a veir casco e batans?

—Que non sai arren —responec Sancho—; mès, a fe mia que se jo podessa parlar tan coma solia, dilhèu daria taus rasons que vòsta mercè veirie que s’enganhaue en aquerò que ditz.

—Com posqui enganhar-me en lo que digui, traïdor escrupulós? —didec Dòn Quishòt—. Ditz-me, non ves ad aqueth cavalièr que ven entà nosati, sus un shivau morèu damb taques escures, que pòrte metut en cap un casco d’aur?

—Çò que jo veigui e aubiri —responec Sancho—, non ei senon un òme sus un ase morèu, coma eth mèn, que pòrte sus eth cap ua causa que lutz.

—Donques aguest qu’ei eth casco de Mambrino —didec Dòn Quishòt—. Hè-te enlà un shinhau e dèisha-me solet damb eth: veiràs se com, sense badar boca², pr’amor d’estauviar temps, acabi aguesta aventura e quede entà jo eth casco que tant è desirat.

—Que me vau a hèr enlà de seguit —repliquèc Sancho—, mès volgue Dieu, torni a díder, que pro que sigue orenga,³ e non batans.

—Ja vos è dit, frair, que non me mentetz mès aquerò des batans, —didec Dòn Quishòt—; que vòti⁴... e non digui mès, que vos batanarè era anma.⁵

Carèc Sancho, per pòur de qué eth sòn patron complisse eth vòt que l’auie lançat, redon coma ua bòla.

Eth cas ei, donc, qu’eth casco, eth shivau e eth cavalièr que Dòn Quishòt vedie, ère aquerò: qu’en aqueth parçan i auie dus lòcs, er un tan petit que non auie ne apotecari ne barbèr, e er aute, qu’ère ath costat, òc; e d’aguesta manèra, eth barbèr deth gran servie ath petit, en qu’a un malaut li calec sagnar-se e a un aute de hèr-li era barba, qu’entad aquerò venguie eth barbèr, e portauè ua bacina de hèr blanc; e volec era sòrt que, ath temps que venguie, comencèc a plòir, e, entà qué non se banhèsse eth barret —que deuie èster nau—, se metec era bacina sus eth cap; e coma qu’ère net, des de mieja lèga se vedie lúder. Anaue sus un ase morèu, coma didec Sancho, e aguesta siguec

2. Sense díder arren.

3. Hè referéncia a ua planta apreciada coma condiment. Vò díder que sigue bona, agradabla...

4. Juri.

5. Vos aucirè.

era ocasion qu'a Dòn Quishòt li semblèc shivau morèu damb taques escuras, e cavalièr, e casco d'aur; pr'amor que totes es causes que vedie, damb fôrça facilitat les acomodaue as sues desvariades cavalaries e malerosi pensaments.

E quan vedec qu'eth praube cavalièr ère apròp, sense meter-se a rasonar damb eth, ath mès còrrer de Rocinant, l'afustèc damb era lança, damb era intencion de trauessar-lo de costat a costat; mès, quan ja arribaue ada eth, sense arturar era fúria dera sua corsa, li didec:

—Defen-te, captiva creatura, o autreja-me⁶ de bon voler çò que damb tanta rason se me deu!

Eth barbèr que, sense pensà'c ne cranhe'c, vedie vier aqueth hantauma sus eth, non auec mès remèdi, entà poder evitar eth còp dera lança, que deishar-se quèir der ase; e tanlèu auec tocat eth solèr se lheuèc mès leugèr qu'un isard e comencèc a còrrer per aquera planhèra, que non l'artenhie ne eth vent. Se deishèc era bacina en solèr damb era que se contentèc Dòn Quishòt, e didec qu'eth pagan auie estat discrèt e qu'auie imitat ath castor, que, en veder-se perseguit pes caçadors, se mossègue e s'engarrape damb es dents aquerò qu'eth sap, per instinct naturau, qu'ei era causa d'èster perseguit. Ordenèc a Sancho que lheuèsse eth casco, eth quau, cuelhent-lo enes mans, didec:

—Per Dieu qu'era bacina ei bona e que non vau mens de ueit reiaus.

En dar-la ath sòn patron, que se lo metec dempús en cap, en tot hèr-la rodar d'un costat en aute, cercant er encaish; e, coma que non lo trapaue, didec:

—Segur qu'eth pagan, qu'entada eth se harguèc aguest famós casco, deuie auer eth cap molt gròs, e lo de peyor ei que li manque era mitat. Quan Sancho entenec cridar ara bacina, casco, non podec tier er arrir; mès li venguec ara memòria era colèra deth sòn patron, e carèc ena mitat d'era.

—De qué te n'arriesses, Sancho? —didec Dòn Quishòt—.

—Me n'arrisqui —responec eth—, de pensar en gran cap qu'auie eth pagan patron d'aguest casco, que se retire sonque a ua bacina exacta de barbèr.

—Sabes qué imagini, Sancho? Qu'aguesta famosa pèça d'aguest encantat casco, per bèth estranh accident, deuec arribar a mans de qui non sabec estimar

6. Da-me.

ne conéisher era sua valor, e, sense saber se qué hège, en veder-la d'aur blos, deuec hóner era auta mitat entà profiter-se'n deth prètz, e dera auta mitat hec aquerò que tu dides: ua bacina de barbèr. Mès, sigue lo que sigue, entà jo, que lo coneishi, non m'impòrte era sua transmutacion; que jo l'apraiarè en prumèr lòc que i age un haure,⁷ de manèra que sigue milhor qu'era que hec e harguèc eth Dieu des haures entath Dieu des batalhes; e, mentretant, la portarè coma poga, que vau mès quauquarren que non arren. Aumens me servirà entà defener-me de bèra peirada.

—Aquerò serà —didec Sancho—, se non tiren damb gorona, coma tirèren ena pelega des dues armades, quan li senhèren a vòsta mercè es caishaus e li trinquèren era olièra a on ère aqueth benedit beuratge que me hec vomegar er hitge.

—Que non me hè massa pena auer-la perdut, pr'amor que ja sabes Sancho —didec Dòn Quishòt—, qu'è era recèpta ena memòria.

—Jo tanben l'è —responec Sancho—, mès se jo la hessa non la provaria ena mia vida, ne peth mau de morir. E mès que mès, pr'amor que non pensi meter-me en ocasion d'auer-la de besonh, donques que pensi salvar-me damb toti es mèns cinc sentits d'èster herit e de herir ad arrés. D'èster mantejat un aute còp, que non digui arren, pr'amor que semblables malastres mau se pòden evitar, e s'arriben, non cau hèr ua auta causa qu'arroncilhar es espatles, tier er alend, barrar es uelhs e deishar-se anar per a on era sòrt e era manta mos pòrte.

—Mau cristian ès, Sancho —didec, en entèner aquerò Dòn Quishòt—, pr'amor que non desbrembes jamès era injúria que t'agen hèt; pr'amor que te cau saber qu'ei de piechs nòbles e generosi non hér-ne cabau de petiteses. Quin pè treigueres coish, quina costelha trincada, quin cap trincat, entà qué non se te desbrembe aquera burla? Que, ben acabada era causa, siguec burla e diversion; pr'amor que, se non ac auessa comprenut jo atau, ja auria tornat aqui e auria hèt en resvenja tua mès mau qu'eth que heren es grècs pera panada Elena.⁸ Era quau, se siguesse en aguest temps, o era mia Docina siguesse en aqueth, ne poirie èster segura de qué non aurie tanta fama de beròia coma a.

7. Farrèr.

8. Elena de Tròia raptada per Paris.

E en aguest moment alendèc prigondament e la metec pes bromes. E didec Sancho:

—Que passe coma burla, pr'amor qu'ara era resvenja non ei possibla; mès sai de quina qualitat sigueren es badinades e es burles, e sai tanben que non queiràn dera mia memòria, coma jamès se treiràn des mies espatles. Però, deishant aquerò a despart, digue-me vòsta mercè qué vam a hèr damb aguest shivau morèu damb taques escuras, que semble un ase morèu, que deishèc aciú abandonat aqueth Martino que vòsta mercè hec quèir; eth quau, tanlèu metec es pès en solèr, se metec ath mès córrer e cuelhec es de Vilhadiego, e non pòrte intencion de tornar a cercar-lo jamès; e pes mies barbes! be n'ei de bona era bèstia!

—Jamès acostumi jo —didec Dòn Quishòt— a espoliar ad aqueri que venci, ne ei usatge de cavalaria trèir-les es shivaus e deishar-les a pè, se non siguesse qu'eth vencedor auesse perdut eth sòn ena pelega; pr'amor que, en tal cas, ei licit préner eth deth vençut, coma guanhat en guèrra licita. Atau, donc, Sancho, dèisha aguest shivau, o ase, o lo que tu vòs que sigue, que, quan eth sòn patron mos veigue aluenhadi d'aciú, tornarà a cercar-lo.

—Pro sap Dieu que me lo voleria emportar —repliquèc Sancho—, o, aumens cambiar-lo per aguest mèn, que non semble tan bon. Vertadèrament que son rigides es leis de cavalaria, donques que non dèishen cambiar un ase per un aute; e voleria saber s'aumens poiria escambiar es aparelhs.⁹

—En aquerò no'n sò segur —responec Dòn Quishòt—; e, en cas de dobte, enquia èster milhor informat, digui que les càmbies, s'ei que n'as ua necessitat extrèma d'eri.

—Tan extrèma ei —responec Sancho—, que se siguessen entara mia pròpria persona, non les auria de besonh mès.

E dempús, abiletat damb aquera licència, hec *mutacio caparum*¹⁰ e metec eth sòn ase plan ornat, en tot deishar-lo milhorat en un tèrc e un cincau.¹¹

9. Accessòris.

10. Sancho vò díder “mutatio caparum”, eth cambi dera capa d'iuèrn pera d'ostiu que hèn es cardenaus eth dia de Pasca.

11. Traduccion deth castelhan “en tercio y quinto” que signifie tot lo que podec.

Hèt aquerò esdejoèren des rèstes deth reiau¹² qu' espolièren ar animau, beueren dera aigua der arriuèt des batans, sense virar era cara entà guardar-les: tal ère er òdi que les auien pera pòur que les auien hèt.

Acabada, donc, era colèra, e enquia e tot era malenconia, pugèren a shivau, e, sense cap destin determinat, per èster soent de cavalièrs errants de non préner cap de camin concret, se meteren a caminar per a on era voluntat de Rocinant volec, que portauè darrèr sòn ara deth sòn patron, e tanben ara der ase, que tostemp lo seguie per aqui a on anaue, en bon amor e companhia. D'aguesta manèra, tornèren en camin reiau e seguiren ar edart, sense cap aute designe.

Anant, donc, caminant d'aguesta manèra, didec Sancho ath sòn patron:

—Senhor, vò vòsta mercè dar-me permís entà qué parla un shinhau damb vos? Pr'amor que, dempús que me dèc aqueth aspre manament de silenci, se m'an pòirit mès de quate causes en estomac, e ua soleta qu'ara è ena punta dera lengua non voleria que se perdesse.

—Ditz-la —didec Dòn Quishòt—, e sigues brèu enes tòns rasonaments, que cap d'eri ei agradiu s'ei massa long.

—Digui, donc, senhor —responec Sancho—, que, de hè quauqui dies, è considerat guaire pòc se guanhe de cercar aquestes aventures que vòsta mercè cerque per aquesti desèrts e crotzaments de camins, a on, encara que se vencen e s'acaben es mès perilhoses, non i a degun que les veigue ; e atau se quedaràn en perpetu silenci, e en prejudici dera intencion de vòsta mercè e de lo que d'eres meriten. Atau, donc, me semble que serie melhor, exceptat era melhor opinion de vòsta mercè, que mos n'anessem a servir a bèth emperador, o a bèth aute gran prince qu'age quauqua guèrra, qu'ath sòn servici vòsta mercè pogue mostrar era valor dera vòsta persona, es sues granes fòrces e màger enteniment; pr'amor que, vist aquerò peth senhor que servigam, ara fòrça mos a de pagar, a cada un segontes es sòns merits, e aqui non mancarà qui mete per escrit es aventures de vòsta mercè, entà memòria perpètua. Des mies que non digui arren, pr'amor que non an de gèsser des limits des escudèrs; encara que me cau díder que, se s'use ena cavalaria escriuer hètes d'escudèrs, non pensi que s'agen de quedar es mies amagades entre linhas.

12. De lo que treigueren deth panament.

—Que non dides mau, Sancho —responec Dòn Quishòt—; mès, abans que s'arribe en aguest tèrme mos cau caminar peth mon, coma en aprobacion, cercant es aventures, entà que, acabant-ne quauqu'ues, se cuelhe nòm e fama tau que, quan s'arribe ara cort de quauque gran monarca, ja sigue eth cavalièr coneishut pes sues òbres; e que, a penes l'agen vist entrar es gojats pera pòrta dera ciutat, quan toti lo seguisquen e l'entoren, dant votzes, dident: *Aguest qu'ei et Cavalièr deth Solei*, o eth dera Sierpe, o de bèra auta insignia, dejós dera quau auesse acabat granes aventures. *Aguest ei*, dideràn, *eth que vencec en singulara batalha ath gran gigant Brocabruno dera Grana Fòrça; eth que desencantèc ath Gran Mameluc de Pèrsia deth long encantament qu'auie estat de lèu nau cents ans*. Atau, donc, de man en man, anaràn pregonant es sues hètes, e dempús, deuant deth rambalh des gojats e dera auta gent, se posarà deuant des hièstres deth reiau palai d'aqueth reiaume, e tanlèu veigue ath cavalièr, en coneisher-lo pes armes e pera insignia deth sòn escut, forçosament a de dèder: *Ep, au! Que gesquen es mèns cavalièrs, toti es que son ena mia cort, entà receber ara flor dera cavalaria, qu'ei aciu!* deuant d'aguesta orde, gesseràn toti, e eth arribarà enquiara mitat dera escala, e l'abraçarà fòrtament, e li darà era patz en tot punar-li eth ròstre; e dempús le portarà dera man entar apartament dera reina, a on eth cavalièr la traparà damb era infanta, era sua hilha, qu'a d'èster ua des mèns beròies e acabades¹³ puncèles que, en grana part de lo que s'a descurbit ena tèrra, a penes se pòt trapar. Arribarà dempús d'aquerò, immediatament, qu'era mete es uelhs en cavalièr e eth enes d'era, e cada un li semblarà ar aute causa mèns divina qu'umana; e sense saber com, an de quedar presoèrs e estacadi en intrincable hilat amorós, e damb grana inquietud enes sòn còrs per non saber se com s'an de parlar entà desnishar es sues ansies e sentiments. Des d'aquiu le portaràn, segur, en bèth quarto deth palai, ricament apraiat a on, en auer-li trèt es armes, li portaràn un ric mantèl d'escarlata entà caperar-se; e s'auie ua bona preséncia armat, milhor encara s'apareish en gipon.¹⁴ Arribada era net, soparà damb eth rei, era reina e era infanta, dera que jamès treirà es uelhs, en tot guardar-la d'amagat des presents; e era harà lo madeish damb era madeisha sagacitat, pr'amor que, coma è dit, ei plan discrèta puncèla. Se lheuaràn es taules e entrarà a malaora

13. Perfèctes.

14. Ròba que se portaue dejós dera armadura.

pera pòrta dera sala un lèg e petit nan damb ua beròia senhora, que, ven entre dus gigants, darrèr deth nan, damb ua cèrta aventura, hèta per un plan ancian sabent, qu'eth que l'acabèsse serà tengut coma eth milhor cavalièr deth mon. Ordenarà dempús eth rei que toti es presents la sagen, e degun li balharà cimalh e finau senon eth cavalièr òste, damb gran benefici dera sua fama, e d'aquerò ne quedarà plan contenta era infanta, e ath delà se tierà per contenta e pagada, per auer plaçat es sòns pensaments en tan nauta part. E lo milhor ei qu'aguest rei, o prince, o lo que sigue, a ua plan dura guèrra damb un aute tan poderós coma eth, e eth cavalièr òste li demane, ath cap de quauqui dies d'estar ena cort, licéncia entà servir-lo en aquera mentada guèrra. L'ac darà eth rei de bona gana, e eth cavalièr li punarà cortesament es mans pera mercè que l'autrege. E aquera net diderà adiu dera sua senhora infanta a trauès des rèishes d'un jardin, que què en apartament a on era dormís, pes que ja molti auti viatges l'auie parlat, en èster intercessora e sabedora de tot, ua puncèla ena qu'era infanta confiaue fôrça. Alendarà eth, s'estavanirà era, portarà aigua era puncèla, esdegant-se molt pr'amor que s'apròpe eth maitin, e non volerie que siguessen descurbits, per aunor dera sua senhora. Fin finau, era infanta se remeterà e darà es sues blanques mans a trauès dera rèisha ath cavalièr, eth quau les punarà mil e mil còps e les ac banharà en lèrmes. Quedarà acordat entre es dus era manèra que s'an de hèr saber es sòns boni e maus eveniments, e li pregarà era princessa que s'arture lo mens possible,¹⁵ en tot prometer-l'ac eth damb molti juraments; li torne a punar es mans e se despedís d'era damb tan de sentiment que mancarà pòc entà acabar-li era vida. Se'n va dempús entath sòn apartament, s'estire en lhet, non pòt dormir pera dolor dera partida, se lhèue plan d'ora, se'n va a despedir-se deth rei, dera reina e dera infanta. Li diden en auer dit adiu des dus, qu'era senhora infanta se trape mau, e que non pòt recéber cap visita. Pense eth cavalièr qu'ei pera pena dera sua partida, se li crebe eth còr, e non manque guaire entà hèr veir clarament senhaus dera sua pena. Qu'ei deuant era puncèla intercessora, qu'ac vedec tot, e anèc a condar-l'ac ara sua senhora, era quau la recep damb lèrmes e li ditz qu'ua des màger penes qu'a ei era de non saber se qui ei eth sòn cavalièr, e s'ei de linhatge de reis o non; li assegure era puncèla que non pòt càber tanta cortesia, gentilesa

15. Que torne lèu.

e valentia, coma era deth sòn cavalièr, qu'en un subjècte reiau e grèu;¹⁶ se consòle damb aquerò era infanta; sage de consolar-se, pr'amor de non dar cap mau indici as sòns pairs, e, ath cap de dus dies ges en public. Que ja a partit eth cavalièr: pelege ena guèrra, venç ar enemic deth rei, guanhe moltes ciutats, trionfe en moltes batalhes, torne ena cort, ve ara sua senhora per a on solie, s'acòrde que li demane ath sòn pair que sigue era sua hemna coma pagament des sòns servicis. Non l'ac vò dar eth rei, pr'amor que non sap se qui ei; mès, totun aquerò, o panada o damb quinsevolha auta manèra, era infanta arribè a èster era sua esposa e eth sòn pair ac pren damb grana alegria, pr'amor que sabec qu'eth tal cavalièr ei hilh d'un valerós rei de sabi pas quin reiaume, pr'amor que pensí que non deu d'èster en mapa. Se morís eth pair, erete era infanta, e, en resumit, quede rei eth cavalièr. E alavetz entre en jòc hèr-li mercès ath sòn escudèr e a toti aqueri que l'ajudèren a pujar en tan naut estat: maride ath sòn escudèr damb ua puncèla dera infanta, qu'ei hilha d'un duc plan important...

—Aquerò demani, e sense params —didec Sancho—; ad aquerò me tengui, pr'amor que tot, ath pè dera letra, a d'arribar entà vòsta mercè, en cridar-se eth Cavalièr dera Trista Figura.

—Non n'ages cap de dobtè, Sancho —repliquèc Dòn Quishòt—, pr'amor que pes madeishi passi qu'aguesti qu'è condat pugen e an pujat es cavalièrs errants a èster reis e emperadors. Sonque mos cau ara saber quin rei des cristians o des pagans sigue en guèrra e age ua hilha beròia; mès qu'auem pro temps entà pensar en aquerò, pr'amor que, coma t'è dit, prumèr s'a d'arténher fama per d'auti lòcs abans d'acodir ara cort. Tanben me manque ua auta causa; que, en cas que se trape rei damb guèrra e hilha beròia, e que jo aja artenhut fama per tot er univèrs, sabi pas se com se pòirie trapar que jo sò de linhatge de reis, o, aumens, cosin dusau d'emperador; pr'amor que non me volerà balhar eth rei ara sua hilha coma hemna se non n'ei prumèr coneishedor d'aquerò, encara qu'ac meriten es mies famoses hètes. Atau, donc, per aguesta manca, cranhi pèrder lo qu'eth mèn braç se merite. Qu'ei vertat que jo sò gentilòme de tradicion coneishuda, de possession e propietat e de pagar cinc centes sodades; e pòirie èster qu'eth sabent qu'escrivesse era mia istòria desnishèsse de tala manèra eth mèn parentiu e descendéncia que

16. De sang reiau e nòbla.

me trapèssa cincau o siesau net de rei. Pr'amor que te cau saber, Sancho, que i a dues manères de linhatges en mon: uns que trèn era sua descendéncia de princes e monarques, as quaus pòc a pòc a esfaçat eth temps, e an acabat en punta, coma ua piramida botada ath revès; d'auti aueren ara prumeria ascendéncia baisha, e van pujant de grad en grad, enquia arribar a èster grani senhors. De manèra qu'era diferéncia ei en qu'uns sigueren, e ja non son, e es auti son, encara que non sigueren; e poiria jo èster d'aguesti que, dempús de coneishé'c, aurie estat eth mèn principi gran e famós, e damb aquerò se poirie contentar eth rei, eth mèn soer, qu'aurie d'èster. E se non, era infanta m'aurie d'estimar de manèra que, a maugrat deth sòn pair, encara que clarament sabesse de qué jo sò hillh d'un escarrassat, m'a d'adméter coma senhor e coma espós; e se non, aciu entre aquerò de panar-la e portar-la a on mès m'agrade; pr'amor qu'eth temps e era mòrt a d'acabar er anuèg des sòns pairs.

—Aquiua va ben tanben —didec Sancho—, çò que diden quauqui brigands: *Non demanes damb bones manères aquerò que pòs arténher pera fôrça*; encara qu'ei melhor d'ider: *Que vau mès saut de mata que prèc d'òmes bravi*.¹⁷ Ac digui pr'amor que s'eth senhor rei, soer de vòsta mercè, non se volesse decidir a autrejar-vos ara mia senhora era infanta, non cau senon, coma ditz vòsta mercè, panar-la e amagar-la. Mès eth mau ei en que, mentre se hèn es patzes e se gaudís pacificament eth reiaume, eth praube escudèr se poirà estar en dejun en aquerò des mercès. Se non ei qu'era puncèla tresau, qu'a de èster era sua hemna, se'n vage damb era infanta, e eth passe damb era era sua mala sòrt, enquia qu'eth Cèu ordene ua auta causa; pr'amor que pro poirà èster, pensi jo, dar-l'ac eth sòn senhor coma legitima esposa.

—Aquerò non i a qui t'ac posque trèir —didec Dòn Quishòt.

—Alavetz s'a d'èster atau —responec Sancho—, ja mos podem encomanar a Dieu, e deishar còrrer era sòrt per a on melhor volgue.

—Que Dieu ac volgue —responec Dòn Quishòt—, coma jo ac desiri, e tu, Sancho, n'as de besonh; e mespredable sigue aqueth que se ten per mespredable.

17. Era traduccion ei literau e ven a significar que s'as hèt quauquarren de dolent, non demores eth perdon per mieï des demès.

—Que sigue per Dieu —didec Sancho—, que jo sò cristian vielh, qu'entà èster comde aquerò m'ei pro.

—E encara t'ei sobrèr —didec Dòn Quishòt—; e se no'n siguesse, non importarie massa, pr'amor que, en èster jo eth rei, pro te posqui balhar noblesa, sense que la crompes ne me servisques damb arren. Pr'amor que, en hèr-te comde, que ja ès cavalièr, diguen çò que diguen. Pr'amor que t'auràn de cridar senhoria, encara que non volguen.

—E òc ma hè que non saberia jo autorizar eth *litat*! —didec Sancho.

—Dictat¹⁸ as de díder, e non *litat* —didec eth sòn patron.

—Que sigue atau —responec Sancho Pancha—. Digui que lo saberia jo acomodar, pr'amor que, per vida mia, pendent bèth temps siguí defensor d'ua confraria, e m'anaue tan ben era ròba de defensor, que toti didien qu'auia preséncia entà poder èster eth prior dera madeisha confraria. Atau, donc, qué serà quan me bota un mantèl ducau ath dessús, o me vestisca d'aur e de pèrles, ara manèra d'un comde estrangèr? Ne sò segur que vieràn a veder-me de cent lègues luenh.

—Qu'estaràs ben —didec Dòn Quishòt—, mès te calerà arrasar-te era barba soent; que segontes la pòrtes d'espessa, desordenada e mau metuda, se non te l'arrasen damb era navalha, aumens cada dus dies, de molt luenh se veirà çò qu'ès.

—Que non me cau —didec Sancho—, senon cuèlher un barbèr e auer-lo en sodada ena casa. E encara, se siguesse de besonh, l'ordenarè que vage darrèr mèn, coma escudèr de persona importanta.

—E, donc, coma sabes tu —preguntèc Dòn Quishòt—, qu'ès persones importantes pòrten ath sòn darrèr as sòns escudèrs?

—Que t'ac vau a díder —responec Sancho—. Enes ans passadi siguí un mes ena cort, e aquihi vedí que, passejant-se un senhor molt petit, que didien qu'ère molt important, un òme lo seguie a shivau pertot, que non semblaue senon qu'ère era sua coa. Preguntè que se com aqueth òme non s'amassaue damb er aute e tostemp anaue ath sòn darrèr. E me responeren qu'ère eth sòn escudèr e qu'ère costum enes grani hèr usatge de tales persones ath sòn darrèr. Des d'alavetz ac sai tan ben que jamès me n'è desbrembat.

18. Títol nobiliari.

—Digui qu'as rason —didec Dòn Quishòt—, e que d'aguesta manèra pòs tu portar ath tònn barbèr; pr'amor qu'es usatges non vengueren toti amassa, ne s'endonvièren ath còp, e pòs èster tu eth prumèr comde que pòrte ath sòn darrèr ath barbèr; donques que cau auer mèss confiança entà hèr era barba qu'entà enserir un shivau.

—Que se quede aquerò deth barbèr ath mèn cargue —didec Sancho—, e ath de vòsta mercè se quede eth sajar d'èster rei e hèr-me a jo comde.

—Que serà atau —responec Dòn Quishòt.

E, lheuand es braci, vedec lo que se diderà en següent capítol.

CAPÍTOL XXII

Dera libertat qu'autregèc Dòn Quishòt a molti malerosi que, a maugrat sòn, les portauen a on non volien anar

Conde Cide Hamete Benengeli, autor arabic e manchèc, en aguesta plan grèu, orgulhosa, minima, doça e imaginada istòria que, dempús de qué eth famós Dòn Quishòt d'Era Mancha e Sancho Pancha, eth sòn escudèr, aueren aqueres convèrses qu'en Capítol vint-e-un queden referides, que Dòn Quishòt lheuèc es uelhs e vedec que peth camin qu'anauen venguien enquia dotze òmes a pè, estacadi damb anères e ua grana cadia de hèr pes còthi, e toti damb manetes¹ enes mans. Anauen damb eri dus òmes a shivau e dus a pè; es d'a shivau, damb escopetes de ròda,² e es d'a pè, damb flèches e espades; e tanlèu coma les vedec Sancho Pancha, didec:

—Qu'ei aguesta ua cadia de galeòts, gent forçada³ deth rei, que va tàs galères.

—Coma, gent forçada? —preguntèc Dòn Quishòt—. Ei possible qu'eth rei fòrce a degun?

—Que non digui aquerò —responec Sancho—, senon qu'ei gent que, pes sòns delictes, va condemnada a servir ath rei enes galères ara fòrça.

—En resumit —repliquèc Dòn Quishòt—, dera manèra que sigue, aguesti òmes, a on les pòrten, i van ara fòrça, e non de bon voler.

—Qu'ei atau —didec Sancho.

—Alavetz —didec eth sòn patron—, aciu encaishe era execucion deth mèn mestier: des·hèir fòrces e ajudar e acodir as miserables.

1. Arnés de hèr entà estacar es mans.

2. De bua e non pas de mècha.

3. Obligats a hèr trabalhs tà redimir es delictes.

—Compde vòsta mercè —didec Sancho—, qu'era justícia, qu'ei eth madeish rei, non fôrce ne escarnís a semblabla gent, senon que les castigue coma pena des sòns delictes.

Arribèc, alavetz era cadena des galeòts,⁴ e Dòn Quishòt damb molt bones formes, demanèc as que les susvelhauen que l'informèssen dera causa o causes, pes que portauen ad aquera gent d'aguesta manèra. Un des gardes d'a shivau responec qu'èren galeòts, gent dera Sua Majestat qu'anaue entà galères, e que non i auie arren mès entà díder, ne ada eth li calie saber mès.

—Totun aquerò —repliquèc Dòn Quishòt—, voleria saber de cada un d'eri e en particular era rason dera sua desgràcia.

Higec ad aguestes paraules taus e tan educades rasons, entà ahiscar-les a qué li didessen çò que desiraue, qu'er aute guàrdia d'a shivau li didec:

—Encara que portam aciu eth registre e era fe⁵ des senténcias de cada un d'aguesti malerosi, non podem arturar-mos entà trèir-les e lieger-les; que vòsta mercè les pregunte ada eri madeishi, qu'eri l'ac dideràn se vòlen, que plan que voleràn, donques qu'ei gent que li agrade hèr e díder brigandalhes.

Damb aguesta licéncia, que Dòn Quishòt se cuelhec encara que non l'ac auien dat, s'apropèc ara cadia, e ath prumèr li preguntèc per quini pecats anaue d'aguesta manèra. Eth li responec que, per èster enamorat, anaue d'aquera manèra.

—Sonque per aquerò? —repliquèc Dòn Quishòt—. Donques se per èster enamorat pòrten entàs galères, ja è dies que jo auria d'èster en eres.

—Que non son es amors que vòsta mercè se pense —responec eth galeòt—; qu'es mèns sigueren qu'estimè autant a un tistèr de ruscar,⁶ claufit de ròba blanca, que l'abracè tan fòrt que, se non me l'auesse trèt era justícia ara fòrça, encara non l'auria deishat ara contra era mia voluntat. Que siguec en flagrant,⁷ non i auec lòc entara discussion; s'acabèc era causa, m'acomodèren es spatles damb patacs, e ath delà tres ans de *gurapes*, e s'acabèc era òbra.

—Que son *gurapes*? —preguntèc Dòn Quishòt?

4. Òme condemnat a remar enes galères.

5. Era cedula, document a on s'acredite bèra causa.

6. Paèr entà méter era ròba entara ruscada.

7. La trobèren damb eth paèr enes mans.

—*Gurapes* son galères —responec eth galeòt.

Eth galeòt ère un mosso d'uns vint-e-quate ans, e didec qu'ère neishut en Piedrahita. Lo de madeish li preguntèc Dòn Quishòt ath dusau, eth quau non badèc boca,⁸ per coma anaue de trist e mala encolic; mèc responec per eth eth prumèr, e didec:

—Agest, senhor, i va per canari; digui, per music e cantaire.

—Com ei, donc —repetic Dòn Quishòt—, per musics e cantaires van tanben entàs galères?

—Òc, senhor —responec eth galeòt—, que non i a pejor causa que cantar ena ànsia.⁹

—Abans auia entenut a díder —didec Dòn Quishòt—, qu'eth que cante es sòns maus espante.

—Aciu qu'ei ath revès —didec eth galeòt—, eth que cante un còp plore tota era vida.

—Que non ac compreni —didec Dòn Quishòt.

Mès un des gardes li didec:

—Senhor cavalièr, cantar ena ànsia, se ditz entre aguesta gent non santa, coheissar en torment. Ad aguest pecador li heren torment e coheissèc eth sòn delicte, qu'ère èster panaire de bestiar, lairon de bèsties, e, per auer coheissat, lo condemnèren sies ans en galères, ath delà de dues centes foetades que ja pòrte enes sues espatles. E va tostemp cogitós¹⁰ e trist, perque es auti panaires que queden aqui e van aciu lo mautracten e anequelissen, e l'escarnissen e l'an en pòca causa, pr'amor que coheissèc e non auer valor de díder non. Pr'amor que diden eri que tant còste un *non*, coma un *òc*, e que massa sòrt a un delinqüent, qu'ena sua lengua pòrte era sua vida o era sua mòrt, e non ena des testimònies e pròves, e pensi que non van massa dehòra de camin.

—E jo ac pensi atau —responec Dòn Quishòt.

Eth quau, passant entath tresau, li preguntèc lo madeish qu'as auti; e, prèst e damb desinvoltura, responec e didec:

8. Non dauric era boca.

9. "Cantar en el ansia" en castelhan entre es delinqüents volie significar eth díder es causes, eth coheissar, perque a un torment d'un borrèu. S'a hèt ua traduccion literala, entà mantier eth contèxte.

10. Pensatiu.

—Jo vau pendent cinc ans as senhores *gurapes* per mancar-me dètz ducats.

—Jo ne balharè vint, de bon voler —didec Dòn Quishòt—, per desliurar-vos d'aguesta pena.

—Aquerò me semble —responec eth galeòt—, coma aqueth qu'a sòs ath miei dera mar e s'està morint de hame, sense auer a on crompar lo que li cau. Ac digui pr'amor que s'ath sòn temps auessa auut jo aguesti vint ducats que vòsta mercè ara m'aufrís, auria untat damb eri era man der escrivan e ahiscat er engenh deth procurador, de manèra qu'aué me veiria ath miei dera plaça de Zocodober, de Toledo, e non en aguest camin, aganchat coma un gosset lebrèr; mès Dieu ei gran: paciència e pro.

Passèc Dòn Quishòt entath quatau, qu'ère un òme de ròstre venerable damb ua barba blanca que li baishaue peth piech; eth quau, en enténer preguntar era causa pera que se trapaue aquíu, comencèc a plorar e non responec arren; mès eth cincau condemnat li servic de lengua, e didec:

—Aguest aunèst òme va per quate ans en galères, en auer-se passejat pes acostumades¹¹ vestit de pompa¹² e a shivau.

—Aquerò ei —didec Sancho Pancha—, en mèn pensament, auer gessut ara vergonha.

—Qu'ei atau —repliquèc eth galeòt—, e era culpa pera quau li dèren aguesta pena ei per auer estat intermediari d'aurelha,¹³ e encara mès de tot eth còs. Efectivament, voi díder qu'aguest cavalièr va aciu per èster petofière,¹⁴ e per auer atau madeish es sues sospeches d'èster bruishòt.

—Se non i auessen aguestes sospeches —didec Dòn Quishòt—, sonque per petofière, non merite anar a vogar enes galères, senon a governar-les e a èster generau d'eres; pr'amor que non ei atau lo que li cau ath mestièr de petofière, qu'ei mestièr de discrèts e plan de besonh ena republica ben ordenada, e que non l'auie d'exercir senon gent ben neishuda; e encara i aurie d'auer inspector

11. “Las acostumbradas”, en castelhan, son es carrèrs pes que s'exposaua era vergonha publica a un delinqüent, pujat en un ase, emplumat o defressat de forma grotesca, precedit per gent cridant e damb guardians, damb un borrèu foetejant-lo e mainatges cridant.

12. Gent que cride entà anonciar que ven un delinqüent, en un ase, defressat.

13. En castelhan ei “corredor de oreja”. Se'n didie atau as que hègen prestecs de dinèrs e mormo-lhauen.

14. Persona que facilite relacions illicites o qu'encorbís quauquarren.

e examinador de petofièrs, coma ei enes auti mestièrs, damb un nombre acordat e coneishut, coma corredors de mercat; e d'aguesta manèra s'evitarien fôrça maus que se produïssen per èster aquest mestièr e exercici entre gent idiòta e damb pòc enteniment, coma ne son es hemnetes, es petits pages e brigands de pòqui ans e de pòca experiéncia, que, deuant dera mès necessària ocasion e quan ei de besonh ua grana adretia, se les gèlen es mores entre era boca e era man¹⁵ e non saben se quina ei era sua man dreita. Que voleria passar deuant e dar es rasons pes quaus conven hèr eleccion des qu'ena republica aurien d'auer un mestièr tan de besonh, mès que non ei eth lòc apropiat entad aquerò: quauque dia l'ac diderè ad aqueth que lo posque provedir e meté'i remèdi. Sonque digui ara qu'era pena que m'a costat veir aquesti blanqui peusblanqui e aquest ròstre venerable en tanta fatiga, per petofièr, m'a trèter ahijut d'èster bruishòt; encara que pro sai que non i a bruisherias en mon que posquen botjar o forçar era voluntat, coma pensen quauqui pècs; qu'ei liure eth nòste pensar, e non i a èrba ne encantament que la posque forçar. Çò que sòlen hèr quauques hemnetes simples e quauqui mentidèrs brigands ei quauques barreges e podoms damb es que tornen lhòcos as òmes, en tot hèr veir qu'an fôrça entà hèr estimar ben, en èster, coma digui, causa impossibla de forçar era voluntat.

—Qu'ei atau —contestèc eth bon vielh—, e de vertat, senhor, que lo de bruishòt non n'auí eth tòrt; en lo de petofièr non ac podí negar. Mès jamès pensè qu'ère dolent aquerò: pr'amor que tota era mia intencion ère que toti se divertissen e viuessen en patz e tranquillitat, sense peleges ne penes; mès que non me servic d'arren aquest bon desir entà deishar d'anar a on non demori tornar, segontes me carguen es ans e un mau d'orina qu'amii, que non me dèishe descansar un moment.

E aquiu tornèc enes sòns somics, coma en començament. E le cuelhec Sancho Pancha tanta pietat, que treigues un reiau de quate dera pòcha e l'ac dèc coma aumoina.

Passèc entà deuant —Dòn Quishòt, e li preguntèc a un aute eth sòn delicte, eth quau responec damb non mens, senon plan mès, galhardia qu'er anterior:

15. Traduccion literau de "se les yelan las migas entre la boca y la mano" que signifie que non saben que hèr.

—Jo sò aciu pr'amor que me burlè massa damb dues cosies mies, e damb dues autes fraies que non n'èren mies; fin finau, me burlè autant damb totes, que resultèc dera burla créisher era descendéncia, tan intricadament que non i a diable que la declare. M'ac provèren tot, me manquèc favor,¹⁶ non auí sòs, siguí a man de pèrder era gòrja, me sentencièren a galères pendent sies ans, e consentí:¹⁷ qu'ei eth castig dera mia culpa; que sò joen: que dure era vida, que damb era tot s'artenh. Se vòsta mercè, senhor cavalièr, pòrte bèra causa entà ajudar ad aguesti praubets, Dieu vos ac pagarà en Cèu, e nosati auram ena tèrra suenh de pregar a Dieu enes nòstes pregàries pera vida e salut de vòsta mercè, que sigue tan longa e tan bona coma era vòsta preséncia se merite.

Aguest portaue un abit d'estudiant, e didec un des gardes qu'ère un gran parlaire e plan gentil latin.¹⁸

Dempús de toti aguesti, venguie un òme de molt bona preséncia, de trenta ans d'edat, mès quan parlaue metie un uelh un shinhau entar aute.¹⁹ Anaue estacat de forma diferenta as auti, pr'amor qu'auie ua cadia en pè, tan grana que se l'embolhaue per tot eth còs, e dues anères en còth, ua ena cadia e era auta des que criden *pè d'amic*,²⁰ dera que baishauen dus hèrs qu'arribauen ena cintura a on èren estacades dues manilhas, qu'embarrauen es mans damb un gròs cadenat, de manèra que ne damb es mans podie arribar ena boca, ne podie baishar eth cap entà arribar enes mans. Preguntèc Dòn Quishòt que com ère que portaue mès cadies qu'es auti. Li responec eth guàrdia que pr'amor qu'eth solet auie mès delictes que toti es auti amassa, e qu'ère tan gausat e tan brigand que, encara que l'amièssen d'aquera manèra, non n'èren segurs d'eth, senon que temien que se les escapèsse.

—Quini delictes pòt auer —didec Dòn Quishòt—, se non s'a meritat mès pena qu'anar entàs galères?

—Que i va per dètz ans —repliquèc eth guàrdia—, qu'ei coma ua mòrt civila. Non te cau saber mès senon qu'aguest òme ei eth famós Ginés de Pasamonte, que damb un aute nòm criden Ginesilho de Parapilha.

16. Faltèc era ajuda de persones influentes.

17. Ac acceptè.

18. Eloqüent e bon coneishedor deth latin.

19. Crotzaue es uelhs.

20. Mecanisme de hèr qu'agarre era maishèra entà evitar qu'eth presoèr baishe eth cap.

—Senhor comissari —didec alavetz eth galeòt—, anem pòc a pòc, e non mos tengam ara a desnishar nòms e fausnòms. Que me cridi Ginés e non Ginesilho, e Pasamonte ei eth mèn linhatge, e non Parapilha, coma vos didetz. E que cada un que se garde ada eth madeish, e non harà pòc.

—Parlatz damb mès respècte —repliquèc eth comissari—, senhor lairon de mèrca,²¹ se non voletz que vos hèsca carar, a maugrat vòste.

—Que me semble —repliquèc eth galeòt—, que va er òme coma Dieu l'a servit, encara que bèth dia se saberà se me cridi Ginesilho de Parapilha o non.

—Qu'ei que non te criden atau, mentidèr? —didec et guàrdia.

—Si, —responec Ginés—, mès jo harè que non me'n criden, o me quedaria rabiant, coma jo digui, entre es mèns dents. Senhor cavalièr, s'a bèra causa que dar-mos, datz-mo-la ja e anatz-vo'n damb Dieu, que ja mos enfade tant voler saber des vides des demès; e se voletz saber era mia, sabetz que sò Ginés de Pasamonte, qu'era sua vida ei escrita per aguesti dits pòdos.²²

—Que ditz era vertat —didec eth comissari—; pr'amor qu'eth madeish a escrit era sua istòria que non n'i a mès,²³ e dèishe empenhat eth libre ena preson per dus cents reiaus.

—E lo pensi trèir²⁴ —didec Ginés—, encara que valesse dus cents ducats.

—Tan bon ei? —preguntèc Dòn Quishòt.

—Ei tan bon —repliquèc Ginés—, que mau an entath Lazarilho de Tormes e entà toti es d'aqueth genre²⁵ que s'an escrit e s'escruièràn. Lo que li posqui díder a vòsta mercè ei que tracte de vertats, e que son vertats tan polides e tan gracioses que non i pòt auer mentides que l'igualen.

—E com se titole eth libre? —preguntèc Dòn Quishòt.

—Era Vida de Ginés de Pasamonte —responec eth madeish.

—E ei acabat? —preguntèc Dòn Quishòt.

—Com pòt èster acabat —repliquèc eth—, s'encara non ei acabada era mia vida? Aquerò qu'ei escrit ei des deth mèn neishement enquia aguest darrèr còp que m'an manat a galères.

21. De molta importància.

22. Vò díder "damb aguestes mans".

23. Qu'ei molt ben escrita.

24. Desempenhar-lo.

25. Vò díder er autobiografic.

—Atau, donc, i auetz estat d'auti viatges en eres? —didec Dòn Quishòt.

—Entà servir a Dieu e ath rei, un aute viatge i siguí quate ans, e ja sai eth gust deth bescuèit²⁶ e deth flagèl —responec Ginés—. E non me hè massa dò tornar ada eres, pr'amor qu'aquiu aurè temps entà acabar eth mèn libre, que me queden moltes causes entà d'ider, e enes galères d'Esanha i a mès tranquillitat qu'era que serie de besonh, encara que non cau guaire mès entad aquerò que me quede d'escríuer, pr'amor que m'ac sai de memòria.

—Que sembles escarrabilhat —didec Dòn Quishòt.

—E malerós —responec Ginés—; pr'amor que tostemp es malastres perseguissen ath bon engenh.

—Persequissen as brigands —didec eth comissari.

—Ja vos è dit, senhor comissari —responec Pasamonte—, que pòc a pòc, qu'aqueri senhors non vos dèren aquera verga entà mauctractar as praubets que vam aciu, senon entà qué mos guidèssetz e amièssetz entà on sa Majestat ordène. Se non, per vida de...! Pro! que poirie èster que gessessen bèth dia ena bogada es taques que se heren ena entrega.²⁷ E que toti caren e viuen ben e parlen milhor. E caminem, que ja ei molta delectacion aguesta.

Lheuèc era verga eth comissari entà picar a Pasamonte coma responsa des sues menaces, mès Dòn Quishòt se metec ath miei e li preguèc que non lo mauctractèsse, pr'amor que non ère massa que qui portaue tan estacades es mans auesse un shinhau sòlta era lengua. E, virant-se entà toti es dera cadia, les didec:

—De tot aquerò que m'auetz dit, frairs estimats, è trèt en clar que, encara que vos an castigat pes vòstes colpes, es penes qu'anatz a patir non vos agraden massa, e que vatz entada eres damb mala encolia, e plan contra era vòsta voluntat; e que poirie èster qu'era pòca animositat qu'aqueth auec en torment, era manca de sòs d'aguest, eth pòc favor der aute, e, fin finau, eth torçat judici deth jutge, auesse estat causa dera vòsta perdicion e de non auer gessut damb era justícia que de vòsta part auéetz. Tot aquerò me ven, ara, ara memòria, de manèra que me ditz, persutant e forçant que mòstra damb vosati er efècte entath quau me lancèc eth Cèu en mon, e me hec professar en eth era orde

26. Ei pan codut dus viatges, entà qué tengue mès temps enes trauèsses longues.

27. Menace damb explicar causes que non agradarien ath comissari.

de cavalaria que professi, e eth vòt que hi en era d'ajudar as necessitadi e aclapadi pes majors. Mès, coma sai qu'ua part dera prudència ei qu'aquerò que se posque hèr entà ben non se hèsque entà mau, les voi pregar ad aguesti senhors gardes e ath comissari que vos desliguen e vos dèishen anar en patz, que no'n mancarà d'auti que servissen ath rei en milhors ocasions; pr'amor que me semble plan dur hèr esclaus ad aqueri que Dieu e era natura hec liures.

Guaire mès, senhors gardes —hígec Dòn Quishòt—, quan aguesti praubi non an cometut arren contra vosati. Que cada un s'ac age damb eth sòn pecat²⁸; que i a un Dieu en cèu, que non desbrembe de castigar ath dolent ne de premiar ath brave, e non ei bon qu'es òmes aunèsti siguen borreus des auti òmes, en non auer arren en aquerò.²⁹ Demani aquerò damb mansuetud e tranquillitat, entà qu'aja, s'ac complitz, bèra causa entà arregraïr-vos; e se non ac hètz de bon voler, aguesta lança e aguesta espada, damb era valor deth mèn braç, haràn qu'ac hescatz ara fôrça.

—Quina pegaria! —responec eth comissari—. Qu'està ben era gràcia que mos a gessut ara! Que vò que deishem as forçadi deth rei, coma se nosati auéssim era autoritat entà deishar-les anar e eth entà poder ordenà'c! Anatz-vo'n, senhor, enorabona, peth vòste camin, e dreçatz-vos aguesta bacina que portatz en cap, e non anetz a cercar tres pès ath gat.³⁰

—Qu'ètz vos eth gat, er arrat e eth brigand!, —responec Dòn Quishòt.

E, dident e hènt, l'ataquèc tan rapidament que, sense qu'auesse temps entà defener-se, lo lancèc en solèr, mauherit damb un còp de lança; e l'anèc pro ben, pr'amor qu'aguest ère eth dera escopeta. Es auti gardes quedèren estonadi e susprenudi per aguest non demorat eveniment. Mès, remetent-se, meteren man enes espades es d'a shivau, e es d'a pè as sues flèches, e ataquèren a Dòn Quishòt, que damb molta tranquillitat les demoraue; e segur, ac aurie passat mau s'es galeòts, en veir era ocasion que se les aufrie d'arténher era libertat, non la sagèssen, procurant trincar era cadia a on èren estacadi. Siguec era revòuta de manèra qu'es gardes, ja per çò d'acodir as galeòts, que se desligauen, ja per escométer a Dòn Quishòt, que les atacaue, non hessen ua auta causa que siguesse profitosa. Ajudèc Sancho, dera sua part,

28. Ja pagarà cada un es sòns pecats.

29. En non afectar-les.

30. Cercar complicacions.

a desliurar a Genís de Pasamonte, que siguec eth prumèr que sautèc en camp liure e desligat, e, escometent ath comissari queigut, li treiguec era espada e era escopeta, e damb era, afustant a un e senhalant a un aute, sense tirar jamès, non quedèc un solet guàrdia en camp, pr'amor qu'anèren hugent, tant dera escopeta de Pasamonte coma des peirades que ja es desliuradi galeòts les lançauen.

S'entricic fôrça Sancho d'aguest eveniment, pr'amor que li semblèc qu'es qu'anauen hugent darien era notícia ara Santa Germandat, era quau, a campana herida,³¹ gesserie ara cèrca des delinqüents, e atau l'ac didec a Dòn Quishòt, e li preguèc que se n'anèssen lèu d'aquiu e s'amaguèssen ena montanha, qu'ère apròp.

—Qu'està ben —didec Dòn Quishòt—, mès jo sai lo que me cau hèr ara.

E, cridant a toti es galeòts, qu'anauen tarabastadi e auien despolhat ath comissari enquia deishar-lo nud, se meteren toti ath sòn entorn entà veir se qué les ordenaue, e atau les didec:

—Qu'ei de gent ben neishuda agrair es beneficis que se reciben, e un des pecats que ofen mès a Dieu ei era ingratitud. Ac digui pr'amor que ja auetz vist, senhors, damb manifesta experiència, lo qu'auetz rebut de jo; e coma pagament, voleria, e ei era mia voluntat, que, cargadi d'aguesta cadia que treiguí des vòsti còthi, vos metatz en camin e anetz entara ciutat deth Tobòso, e aquiú vos presentetz ara senhora Docina deth Tobòso, e li digatz qu'eth sòn cavalièr, eth dera Trista Figura, vos a encomanat que li condetz punt per punt, tot aquerò que vos a arribat per aguesta famosa aventura enquia dar-vos ena libertat desirada. E, hèt aquerò, podetz anar-vo'n entà on volgatz ara bona sòrt.

Responec, en nòm de toti, Ginés de Pasamonte, e didec:

—Çò que vòsta mercè mos mane, senhor e liberador nòste, mos ei completament impossible de complir, pr'amor que non podem anar amassa pes camins, senon solets e dividits, e cada un ara sua, saiant d'amagar-se enes entrallhes dera tèrra, entà non èster trapat pera Santa Germandat, que, sense cap de dobte, gesserà ara nòsta cèrca. Çò que vòsta mercè pòt hèr, e ei just qu'ac hèsque, ei cambiar aguest servici ara senhora Docina deth Tobòso per

31. Immediatament. Ei traduccion literau de "a campana herida".

bèra quantitat d'avemaries e credos, que nosati dideram pes intencions de vòsta mercè; e aguesta ei ua causa que se poirà complir de dia e de nets, hugent o repasant, en patz o en guèrra; mès, pensar que mos cau ara tornar as oles d'Egipte,³² digui, a cuélher era nòsta cadia e meter-mos en camin deth Tobòso, ei pensar qu'ei ara de net, quan encara non son es dètz deth maitin, e ei demanar peres ar om.³³

—Donques malament! —didec Dòn Quishòt, metut en colèra—, senhor hilh de puta, senhor de Paropillo, o coma vos cridetz, que i auratz d'anar vos solet, damb era coa entre es cames,³⁴ damb tota era cadia ath dessús.

Pasamonte, que non auie massa paciència, en veir que Dòn Quishòt non ère massa senat, donques qu'auie cometut tau asenada coma era de voler autrejar-les era libertat, en veder-se tractat d'aquera manèra, guinhèc eth uelh as sòns companhs, e, separant-se un shinhau, comencèren a plòir granes pèires sus Dòn Quishòt, que non auie pro temps entà caperar-se damb er escut; e eth praube Rocinant no'n hège mès cas der esperon que se siguesse hèt de bronze. Sancho se metec darrèr deth sòn ase, e damb eth se defenie dera bromada e dera peiregada que sus eri queiguie.

Non se podec protegir tan ben Dòn Quishòt que non lo toquèssen quauqui calhaus en còs, damb tanta fòrça que lo heren quèir en solèr, e a penes auec queigut, quan venguec sus eth er estudiant e li treiguesc era bacina deth cap, e fotec damb era tres o quate patacs ena esquia e d'auti tanti en solèr, damb es que la hec brigalhs.

Li treigueren ua raubeta que portaua sus es armes, e es mieges cauces li volien trèir s'es armadures non ac auessen empedit. A Sancho li treigueren eth mantèl, e, deishant-lo despolhat, se repartiren entre eri es despolhes dera batalha, se n'anèren cada un peth sòn costat, damb mès suenh d'escapar-se dera Germandat, que cranhien, que de cargar-se era cadia e presentar-se deuant dera senhora Docina deth Tobòso.

Solets quedèren saumet e Rocinant, Sancho e Dòn Quishòt; er ase, cap clin e cogitós, secodint de quan en quan es aurelhes, pensant qu'encara non auie passat era tronada des pèires, que li perseguien era audida; Rocinant, estirat

32. Vò díder de tornar ara opulència deth passat. Era frasa ei emplegada ironicament.

33. Signifique “demanar impossibles”. Ei traduccion literau de “pedir peras al olmo”.

34. Coma es gossets qu'an pòur.

ath costat deth sòn patron, que tanben queigüec en solèr d'ua peirada; Sancho, nud e pauruc dera Santa Germandat; Dòn Quishòt, damb ua engañhada³⁵ de veder-se tan mauparat pes madeishi as qu'auie hèt tant de ben.

35. Desgustat.

CAPÍTOL XXIII

De çò que li arribèc ath famós Dòn Quishòt en Sèrra Morena, que siguec ua des mès estranhes aventures qu'en aguesta vertadèra istòria se conden

En veder-se tan mauparat Dòn Quishòt, li didec ath sòn escudèr:

—Tostemp, Sancho, è entenut a díder, qu'er hèt de hèr ben a brigands ei lançar era aigua ena mar. S'auessa creigut çò que me dideres, non auria auut aguesta pena; mès que ja ei hèt: paciència e a apréner entath futur.

—Coma que jo sò turc, aprenerà vòsta mercè, —responec Sancho—; mès, donques que didetz que se m'auéssetz creigut s'aurie evitat aguest mau, credetz-me ara e n'evitaratz un aute de peyor; pr'amor que vos hèsqui saber que damb era Santa Germandat non s'a d'usar¹ cavalaries, que non l'impòrte ada era, que per cada cavalièr errant i a dus maravedís; e sabetz qué ja me semble qu'es sues flèches me fiulen pes aures.

—Plan que òc, ès un covard, Sancho —didec Dòn Quishòt—; mès, entà qué non digues que sò un toçut e que jamès hèsqui çò que me conselhes, aguest viatge cuelherè eth tòn conselh e me separarè dera fúria que tant cranhes; mès qu'a d'èster damb ua condicion: que jamès, ne en vida ne en mòrt, li as de díder ad arrés que jo me retirè e me separè d'aguest perilh per pòur, senon per complàder as tòns precis; pr'amor que se didesses ua auta causa, mentiries, e des d'aguest moment entò alavetz, e des d'alavetz entò ara, te desmentisqui, e digui que mentisses e mentiràs toti es viatges qu'ac pensèsses o ac didesses. E non me repliques mès, pr'amor que sonque de pensar que me hèsqui enlà e me retirè de bèth perilh, mès que mès d'aguest, ja me semble que i a un shinhau de pòur, e sò ja per quedar-me e per demorar aciu, solet, non sonque

1. Non an valor.

ara Santa Germandat que dides que cranhes, senon as frairs des dotze tribús d'Israèl, e as sèt Macabèus, e a Castor e a Polux e encara a toti es frairs e germandats que i a en mon.

—Senhor, responec Sancho, retirar-se non ei húger, ne demorar ei senat, quan eth perilh depasse ara esperança, e ei de sabents salvar-se aué entà deman e non aventurar-se tot en un dia. E sapiatz que, encara que grossièr e pòcvau, encara arribi ad aquerò que se ditz bon govèrn; atau, donc, non vo'n empeneigatz d'auer cuelhut eth mèn conselh, senon que pujatz en vòste Rocinant, se podetz, e se non jo vos ajudarè, e seguitz-me, qu'er enteniment me ditz qu'auram besonh, ara, mès des pès que des mans.

Pugèc Dòn Quishòt, sense badar boca, e, guidant Sancho sus eth sòn saumet, se calèren per ua part de Sèrra Morena, qu'ère aqui apròp, en tot auer Sancho era intencion de trauessar-la tota e gèsser en Viso, o en Almodòbar deth Camp, e amagar-se pendent quauqui dies per aqueri entorns, pr'amor de non èster trobadi s'era Germandat les cercaue. L'encoratgèc ad aquerò er hèt d'auer vist ena peleja damb es galeòts que n'auie escapat liura era resèrva de minjar que i auie sus eth sòn ase, causa que la credec un miracle, pes causes que cerquèren e s'emportèren es galeòts.

Tanlèu Dòn Quishòt entrèc per aqueres montanhes, se li alegrèc eth còr, en tot semblar-li aqueri lòcs avients entàs aventures que cercaue. Li venguien ara memòria es maravilhosos eveniments qu'en semblables solituds e aspreses auien passat as cavalièr errants. Anaue pensant en aguestes causes, tan calat e transportat en eres que ja non se'n brembaue de cap auta. Ne Sancho pensaue en ua auta causa, quan vedec que caminaue per lòc segur, que'n satisfèr eth sòn estomac damb es rechauchets que dera espoliacion clericau les auien quedat; e atau, anaue darrèr deth sòn patron seigut coma ua hemna sus eth sòn saumet, treiguent d'ua biaça e avalant entath sòn vrente; e non li importaue un ardit² trapar cap auta fortuna, mentre anaue d'aquera manèra.

Alavetz lheuèc es uelhs e vedec qu'eth sòn patron ère arturat, sajant damb era punta dera sua lança de quilhar sabi pas quina causa que i auie queiguda en solèr, per lo que hec lèu a ajudar-lo; e quan arribèc, siguec eth moment que lheaue damb era punta dera lança un cabaç e ua maleta estacada ada

2. Moneda de pòga valor que i auie en Castelha.

eth, miei poiridi, o poiridi deth tot, e des-hèti; mès, pesaue tant que siguec de besonh que Sancho baishèsse a prener-les, e li ordenèc eth sòn patron que guardèsse se qué i auie ena maleta.

Qu'ac hec Sancho damb fôrça adretia, e, encara qu'era maleta ère barrada damb ua cadia e eth sòn cadenat, pes trincaments e poiridures vedec lo que i auie, qu'èren quate camises de prima olanda³ e d'autes causes de tela, non mens curioses e netes, e, en un mocador, trapèc un molonet d'escuts d'aur; e, tanlèu les vedec, didec:

—Benedit sigue tot eth cèu, que mos a procurat ua aventura qu'ei de profit!

E cercant mès, trapèc un petit libre de memòries, ricament ornat. Aguest l'ac demanèc Dòn Quishòt, e l'ordenèc que sauvèsse es escuts entada eth. Li punèc es mans Sancho per aqueth present, e, desvalisant era valisa dera telaria, la metec ena biaça dera resèrva. Tot aquerò ac vedec Dòn Quishòt, e didec:

—Me semble, Sancho, e non ei possible que sigue ua auta causa, que bèth caminaire perdut deuec passar per aguest lòc, e, panant-li es lairons, lo deueren aucir, e lo deueren enterrar en aguest lòc.

—Que non pòt èster aquerò —responec Sancho—, pr'amor que se siguessen panaires, non aurien deishat aciu es sòs.

—Qu'ei vertat —didec Dòn Quishòt—, e, donques, non endonvii ne trapí çò que pòt èster; mès, demora-te: veigam s'en aguest petit libre de memòries i a bèra causa escrita a on pogam pistar⁴ e saber çò que volem.

Lo dauric, e çò prumèr que trapèc escrit, coma en borrolhon, encara que damb molt fina letra, siguec un sonet, que, en lieger-lo en votz nauta entà qué Sancho tanben le sentesse, vedec que didie d'aguesta manèra:

*O li manque ar amor coneishment,
o li sobre crudeutat, o non ei era mia pena
parièra ara ocasion que me condemne
ath genre mès dur de torment.
Mès s'Amor ei dieu, ei argument
qu'arren ignòre, e ei rason plan bona*

3. Tipe de tela ben valorada.

4. Trobar ua pista.

*qu'un dieu non sigue crudèu, pr'amor que, qui ordene
era terribla dolor qu'adòri e senti?
Se digui qu'ètz vos, Fili, non endonvii;
pr'amor que tant de mau en tant de ben non i cap,
ne me ven deth Cèu aguesta roïna.
Lèu m'aurè de morir, qu'ei çò mès cèrt;
qu'ath mau qu'era sua causa non se sap
ei miracle endonviar-li era medecina.*

—Per aguesta tròba⁵ —didec Sancho—, non se pòt saber arren, se non ei que per aguest hiu qu'ei aqui se trèigue eth camishèth de tot.

—Quin hiu i a aqui? —didec Dòn Quishòt.

—Me semble —didec Sancho—, que vòsta mercè nomentèc aci un hiu.

—Que non didí senon Fili —responec Dòn Quishòt—, e aguest, segur, ei eth nòm dera dauna dera que se quèishe er autor d'aguest sonet; e, òc ma hè, que deu èster un poèta rasonable, o jo sabi pòc der art.

—Alavetz —didec Sancho—, tanben enten vòsta mercè de tròbes?

—Mès de çò que te penses —responec Dòn Quishòt—, e ac veiràs quan pòrtes ua carta, escrita en vèrs de naut en baish, ara mia senhora Docina deth Tobòso. Pr'amor que voi que sàpies, amic Sancho, que toti o era majoria de cavalièrs errants dera edat passada èren grani trobadors e grani musics, pr'amor qu'aguestes dues abiletats, o gràcies, entà didèc milhor, son vinculades as enamorats errants. Qu'ei vertat qu'es cançons des cavalièrs passadi an mès d'esperit que de primor.⁶

—Liege vòsta mercè —didec Sancho—, que ja traparà quauquarren que mos satisfèsque.

Virèc era huelha Dòn Quishòt e didec:

—Aquerò ei pròsa, e semble ua carta.

—Ua carta missiva,⁷ senhor? —preguntèc Sancho.

—En principi semble que sigue d'amors —responec Dòn Quishòt.

5. Poèma.

6. An mès sentiment que bona forma.

7. Carta personau o familiar.

—Liegetz-la, donc, en votz nauta —didec Sancho—, pr'amor que m'agraden fôrça aguestes causes d'amors.

—Damb plaser —didec Dòn Quishòt.

E, liegent-la naut, coma l'ac auie demanat Sancho, vedec que didie aquerò:

Era tua faussa promesa e era mia cèrta desaventura me pòrten en un lòc a on abans tornaràn as tues aures era naua dera mia mòrt qu'es rasons des mies quèishes. Me refusères, ò ingrata! per un qu'a mès, non per un que vau mès que jo; mès, s'era vertut siguesse ua riquesa que s'estimèsse, non envejaria jo alegries alienes ne ploraria malastres pròpris. Aquerò qu'era tua beresa lheuèc ac an esbauçat es tues òbres: per era entení qu'eres àngel, e per eres coneishí qu'ès hemna. Queda-te en patz, causanta dera mia guèrra, e hèsque eth Cèu qu'ès enganhes deth tòu espós siguen tostemp amagades, pr'amor que tu non quedes empeneïda de çò que heres e jo non cuelha resvenja de çò que non desiri.

Acabant de liéger era carta, didec Dòn Quishòt:

—Mens damb aguesta que damb es vèrsi se pòt trèir que qui l'escriuec ei un mespredat aimant.

E, dant un còp de uelh a tot eth petit libre, trapèc d'auti vèrsi e d'outes cartes, que quauqu'uns posqui liéger e d'auti non; mès toti contenguien quèishes, planhs, maufidances, sabors e desengusti, favors e mesprètz, solemnizadi uns e ploradi es auti.

Mentre Dòn Quishòt repassaue eth libre, repassaue Sancho era maleta, sense deishar un solet cornèr, ne coishin, que non cerquèsse, escorcolhèsse e investiguèsse, ne cosedura que non des-heiguesse, ne flòc de lan que non escotisse,⁸ pr'amor que non quedesse arren per diligéncia ne mau encargue: tau lecaria auien desvelhat en eth es escuts trapadi, que passauen de cent. E, encara que non trapèc arren mès, dèc per boni es vòls dera manta, eth vomèc deth beuratge, es benediccions des estaques, es còps de punh deth traginèr, era manca des biaces, eth panatòri deth mantèl e tota era hame, set e cansament

8. Que non des-hèigue e limpie.

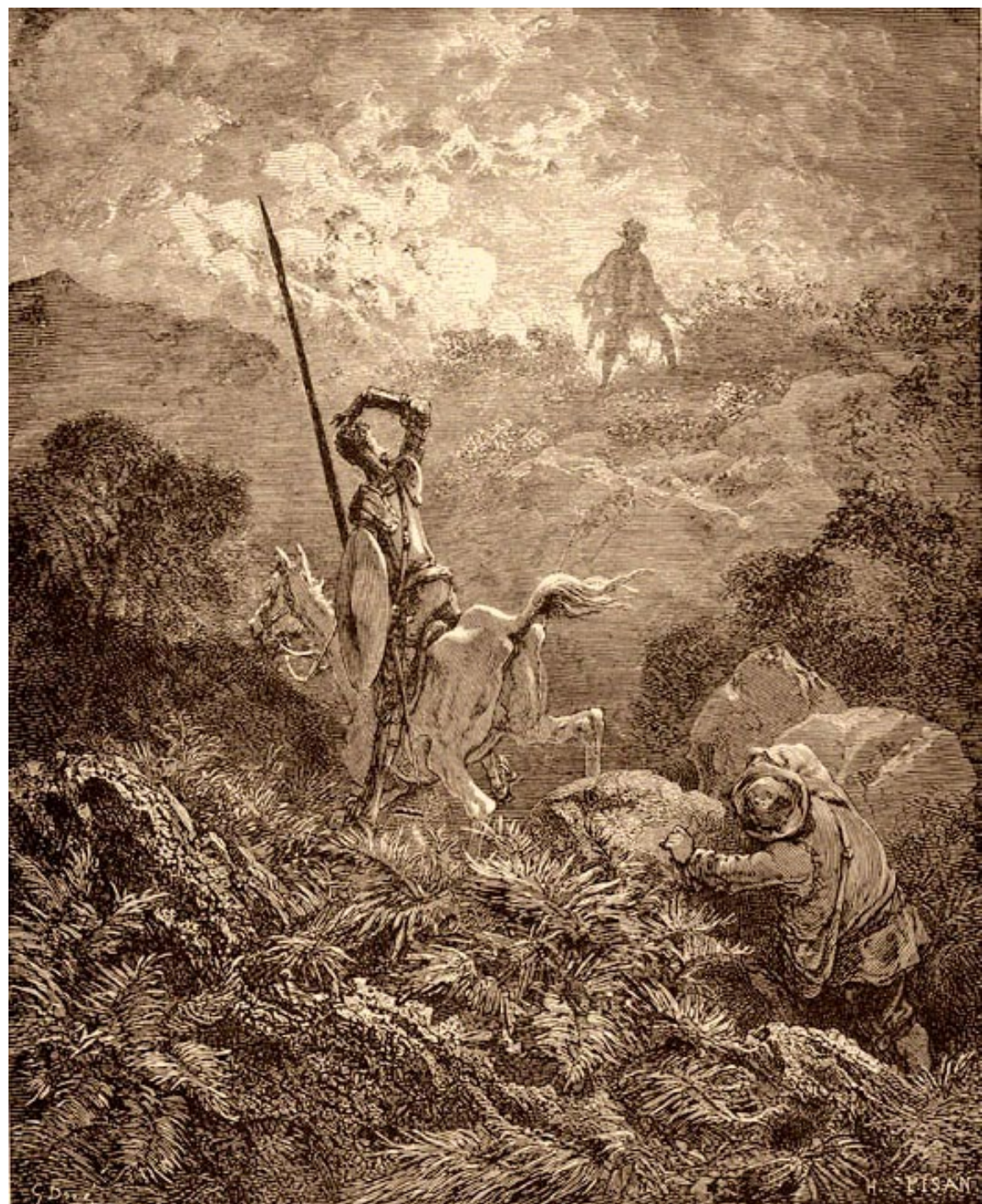
qu'auie passat ath servici deth sòn brave senhor, en tot semblar-li qu'ère mè s que ben pagat damb era gràcia recebuda der autrejament dera trobalha.

Damb gran desir quedèc eth Cavalièr dera Trista Figura per saber se qui ère eth patron dera maleta, treiguent conclusions, per lo deth sonet e dera carta, pes sòs en aur e pes tan bones camises, que deuie èster bèth principau enamorat, ath quau mesprètz e maus tractes dera sua dauna l'aurien portat a bèth desesperat finau. Mès, coma per aqueth lòc despoblat e escabrós non apareishie cap persona entà poder informar-se, non s'ocupèc de cap auta causa que de passar entà deuant, sense portar cap aute camin qu'aqueth que Rocinant volie, qu'ère per a on eth podie caminar, totemp damb era imaginacion de qué non podie mancar per aqueri parçans bèra estranha aventura.

Caminant, donc, damb aguest pensament, vedec que, peth cimalh d'ua montanha que campaue deuant des sòns uelhs, anaue sautant un òme, de pèira en pèira, e de mata en mata, damb ua estranha leugeresa. Pensèc qu'anaue despolhat, era barba nera e espessa, es peus abondosi e revoutadi, es pès descauci e es cames sense arren; es anques les caperauen uns calçotets, a prumèr còp de uelh de velot leonat, mè s tan esquinqadi pertot que se li vedien es carns. Portaue eth cap descubèrt, e, encara que passèc damb era leugeresa que s'a dit, toti aguesti detalhs vedec e notèc eth Cavalièr dera Trista Figura; e, encara qu'ac sagèc, non lo podec seguir, pera feblesa de Rocinant caminant per aqueri entorns e mè s encara en èster eth, normaument, de passi cuerti e flegmatic. Dempús s'imaginèc Dòn Quishòt qu'aqueth ère eth patron deth coishin e dera maleta, e se prepausèc de cercar-lo, encara qu'auesse de caminar un an per aqueres montanhes enquia trapar-lo; e atau, ordenèc a Sancho que baishèsse der ase e anèsse per ua part dera montanha, qu'eth anarie pera auta part, e atau poirie èster que se trapèssen damb aqueth òme que tan rapidament s'auie trèt deth sòn deuant.

—Que non poirè hèr aquerò —responec Sancho—, pr'amor que, en separar-me de vòsta mercè, me cuelh era pòur, que m'assaute damb mil formes d'espants e visions. E que vos servisque, aquerò que digui, d'avís, entà qu'en avier non me separetz dera vòsta presència.

—Que serà atau —didec eth Cavalièr dera Trista Figura—, e jo sò plan content de qué confies ena mia animositat, que non t'a de mancar, encara que

G. B.

H. PITSAN

te manque era anma en còs. E vene ara darrèr mèn pòc a pòc, o coma pogues, e hè des uelhs lanternes; rodejaram aguesta montanheta: dilhèu mos traparam damb aqueth òme que vedérem, eth quau, segur, non ei un aute qu'eth patron dera nòsta trobalha.

Ad aquerò responec Sancho:

—Que serie milhor non cercar-lo, pr'amor que se lo trapam e dilhèu siguesse eth patron des sòs, que serie clar que les ac auria de tornar; atau, donc, serie milhor, sense hèr aguesta inutila diligéncia, tier-les jo en bona fe enquia que, per ua auta via mens curiosa e diligenta, campèsse eth sòn vertadèr senhor; e dilhèu alavetz ja auria auut temps entà despener-lo, e alavetz eth rei me harie franc.⁹

—Que t'enganhes en aquerò, amic Sancho —responec Dòn Quishòt—; pr'amor que, en auer queigut en sospecha de qui ei eth patron, serie coma delinquir. Èm obligadi a cercar-lo e tornar-li es sòs; e se non lo cerquèssem era veementa sospecha qu'auem de qué ei eth, mos meterie en tanta culpa coma se ne siguesse. Atau, donc, Sancho amic mèn, non te hèsque pena de cercar-lo, pr'amor qu'a jo se me treirà se lo trapi.

E atau, esperonèc a Rocinant e seguic Sancho damb eth sòn ase; e, en auer rodejat ua part dera montanha, trapèren en un arriuet, queiguda, mòrta e miei minjada pes gossets ua mula enserada e enfrenada; e aquerò confirmèc mès en eri era sospecha de qué aqueth que hugie ère eth patron dera mula e deth coishin.

Mentre èren guardant-la, enteneren un fiulet coma de pastor que susvelhaue eth ramat, e alavetz, ara sua man quèrra, apareisheren ua bona quantitat de crabes, e darrèr d'eres, per dessus dera montanha apareishec eth crabèr que les sauuaue, qu'ère un òme vielh. Lo cridèc Dòn Quishòt, e li preguèc que baishèsse a on èren. Eth responec cridant que qui les auie portat en aqueth lòc, pòqui o cap viatge cauishigat senon pes pès de craba o de lops e de d'autes fères que i auie per aqui. Li responec Sancho que baishèsse, que de tot l'informarien. Baishèc eth crabèr, e, apropant-se a on ère Dòn Quishòt, didec:

9. Liure de cap de carga.

—Apòsti qu'èretz guardant era mula de loguèr qu'ei mòrta ena fonza. Donques a fe de Dieu que ja hè sies mesi qu'ei aquiú. Didetz-me, auetz trobat per aquiú ath sòn patron?

—Que non auem trapat ad arrés —responec Dòn Quishòt—, senon un coishin e ua petita maleta non luenh d'aguest lòc.

—Tanben jo la trapè —responec eth crabèr—, mès jamès la volí guardar ne arribar ada era, cranhent bèth malastre, e que me la reclamèssen per panatòri; qu'ei eth diable subtil, e dejós des pès se lhèuen cables e arams a on estramuncar e quèir, sense saber com ne com non.

—Aquerò madeish digui jo —responec Sancho—, que tanben la trapè jo e non volí apropar-me; aquiú la deishè e aquiú se quede coma ère, que non voi gosset damb esquera.¹⁰

—Didetz-me, brave òme —didec Dòn Quishòt—, sabetz vos se qui ei eth patron d'aguestes pèces?

—Lo que posqui díder jo —didec eth crabèr—, ei que hè sies mesi, mès o mens, qu'arribèc en ua pleta de pastors, que deu èster coma a tres lègues de distància d'aguest lòc, un joen de gentila figura e postura, cavalièr sus aguesta madeisha mula qu'ei aquiú mòrta, e damb eth madeish coishin e maleta que didetz que trapèretz e non toquèretz. Mos preguntèc que quina part d'aguesta montanha ère era mès aspra e amagada; li didérem qu'ère aguesta que mos trapam ara; e aguesta ei era vertat, pr'amor que s'entratz mieja lèga mès entà laguens, dilhèu non saberíetz gèsser; e sò meravilhat de com auetz pogut arribar aciú, donques que non i a cap tipe de camin que pòrte entad aguest lòc. Digui, donc, que'n entèner era nòsta responsa eth joen, virèc es retnes e filèc de cap ath lòc que l'auíem senhalat, en tot deishar-mos a toti plan contents per lo dera sua bona figura, e admiradi dera sua demana e dera prèssa que lo vedíem caminar e virar-se entara montanha; e des d'alavetz jamès lo tornèrem a veir, enquia qu'ath cap d'uns dies li gessec en camin a un des nòsti pastors, e sense dider-li arren, s'apropèc ada eth e li fotec còps de punh e de pè, e dempús se n'anèc entara saumeta que pòrte eth minjar e li treigüec tot eth pan e hormatge que portaue; e, damb estranha rapidesa, se tornèc a

10. Traduccion literau qu'indique que damb eth tapatge se sap a on ei eth lhadre.

calar ena montanha. Quan sabérem d'aquerò, quauqui crabèrs, gessérem a cercar-lo pendent lèu dus dies per aquiü per lo mès embarrat dera montanha, e lo trapèrem metut en uet d'un gròs e valent siurè.¹¹ Gessec ena nòsta direccion damb fòrça tranquillitat, damb eth vestit esquinçat, e eth ròstre desfigurat e torrat peth solei, de tau manèra qu'a penes l'arreconeishérem, e es vestits, encara qu'esquinçadi, damb eth coneishment que n'auíem d'eri, mos permeteren saber qu'ère eth que cercàuem. Mos saludèc cortesament, e en pòques e molt bones rasons, mos didec que non mos estonèssem de veder-lo d'aquera manèra, pr'amor qu'atau ac auie de hèr entà complir ua penitècia que pes sòns molti pecats l'auien impausat. Li preguèrem que mos didesse se qui ère, mès jamès ac podèrem saber. Li demanèrem tanben que, quan auesse de besonh d'aliment, que sense eth non podie passar, mos didesse a on lo poiriem trapar, pr'amor que damb gran amor e suenh l'ac hariem arribar; e que se tanpòc aquerò siguesse deth sòn gust, aumens, venguesse a demanar-lo, e non a panar-lo as pastors. Arregraïc eth nòste aufriment, demanèc perdon pes assauts cometudi, e didec qu'ac demanarie, en avier, per amor de Dieu, sense shordar ad arrés. Per lo que hège ara estança dera sua abitacion,¹² didec que non n'auie cap auta qu'aguesta que l'aufríe era ocasion, a on passaue era net. E acabèc es sues paraules damb un tan trende plorar, qu'aurièm estat de pèira es que l'auíem escotat, se non l'auéssem acompanhat, tient en compde com l'auíem vist eth prumèr viatge e com lo vedièm alavetz. Pr'amor que, coma è dit, ère molt gentil e agraciat, e enes sues corteses e concertades rasons mostraue èster ben neishut e ua persona molt cortesana; pr'amor que, donques qu'es que l'escotàuem èrem rustics, era sua gentilesa ère tanta, qu'ère pro entà dar-se a conéisher ara madeisha rusticitat. E, en trapar-se en lo milhor des sues paraules, parèc e amudic; tachèc es uelhs en solèr pendent ua bona estona, aquiü toti èrem quiets e en suspens, demorant en qué anarie a parar tot aqueth embelinament, damb fòrça pena de veder-lo; pr'amor que, per lo que hège de daurir es uelhs, guardant en solèr sense botjar es pestanhes pendent grana estona, e d'auti barrar-les, sarrant es pòts e arroncilhant es celhes, pro ben que vedèrem que l'auie arribat bèth accident de holia. Mès eth mos hec veir de seguit qu'ère vertat çò que pensàuem, pr'amor que se lheuèc damb grana

11. Un tipe de casse.

12. Lòc a on se refugiaue.

fúria deth solèr, a on ère, e escometec ath prumèr que trapèc ath sòn costat, damb tanta rabia que, se non l'auéssem agarrat, l'aurie aucit a còps de punh e a mossegades; e tot aquerò ac hège dident: “*A, faus Fernando! Aciu, aciu*¹³ *me pagaràs era pegaria que me heres: aguestes mans te treiràn eth còr, a on s'ostatgen totes es maudats amassa, mès que mès era fraudaria e er enganh!*” E ad aguestes higie d'autes rasons, que totes anauen a hèr-li mau ad aqueth Fernando e a tachar-lo de traïdor e faus. Lo separèrem, donc, damb non pòca pena, e eth, sense díder arren, se hec enlà de nosati e se calec en bòsc corrent entre es mogières¹⁴ e matarrassi, de manèra que mos siguec impossible seguir-lo. Plan per aquerò pensèrem qu'era holia l'arribaue de quan en quan, e que bèth un que se cridaue Fernando l'auie d'auer hèt bèra malahèta, tan pesada coma ac demostraue er estat en qu'auie arribat. Tot aquerò s'a confirmat aciu dempús, per lo des viatges, que sigueren molti, qu'eth a gessut en camin, uns còps a demanar-les as pastors que li portèssen quauquarren entà minjar e d'auti entà trèir-les-ac ara fòrça; pr'amor que quan ei calat ena holia, encara qu'es pastors l'ac aufrisquen de bon voler, non ac vò, senon qu'ac cuelh a còps de punh; e quan ei en sòn sen, ac demane per amor de Dieu, cortése educadament, e da es gràcies per aquerò, e non sense manca de lèrmes.

E de vertat vos digui, senhors —seguic eth crabèr—, qu'ager decidírem jo e quate gojats, es dus vailets e es dus amics mèns, que lo cercariem enquia trapar-lo, e, dempús de trapat, ja ara fòrça ja de bon grad, l'auem de portar ena vila d'Almodòbar, qu'ei a ueit lègues d'aciu, e aquiui lo guariram, s'ei qu'eth sòn mau a guariment, o saberam se qui ei quan sigue en sòn sen, e s'a parents as quaus dar-les notícia dera sua desgràcia. Aquerò ei, senhors, lo que sai de çò que m'auetz preguntat; e comprenetz qu'eth patron des pèces que trapèretz ei eth madeish que vedéretz passar damb tanta leugeresa coma nuda —que ja li auie dit Dòn Quishòt com auie vist passar aqueth òme sautant pera montanha.

Eth quau quedèc admirat de lo que l'auie dit eth crabèr, e quedèc damb mèns desir de saber se qui ère eth valerós lhòco, e prepausèc lo que ja auie decidit: cercar-lo per tota era montanha sense deishar un solet cornèr ne tuta

13. Ara, ara.

14. Un tipe d'arbanhons.

sense guardar, enquia trapar-lo. Mès qu'ac hec era sòrt milhor de lo qu'eth pensaue e demoraue, pr'amor qu'en aqueth madeish moment apareishec, per ua gòrja dera montanha, que gessie a on se trapauen eri, eth gojat que cercauen, eth quau venguie parlant damb eth madeish causes que non podien èster entenudes d'apròp, e per tant plan mens de luenh. Eth sòn vestit ère tament coma s'a dit, sonque que, en èster apròp, vedec Dòn Quishòt qu'ua giqueta hèta brigalhs que portaue ath dessús, ère d'ambre,¹⁵ per lo que compreneç que persona que portaue taus vestits non deuie d'èster d'infima qualitat.

Quan arribèc eth gojat ada eri, les saludèc damb votz desentonada e aspra, mès damb fòrça cortesia. Dòn Quishòt li tornèc era salutacion damb non mens educacion, e, baishant de Rocinant, damb fòrça gràcia e gentilesa, l'abracèc e l'auèc entre es sòns braci ua estona, coma se l'auesse coneishut de hège temps. Er aute, ath quau podem cridar *eth Trincat dera Mala Figura*, coma a Dòn Quishòt *eth dera Trista*, dempús d'auer-se deishat abraçar, lo separèc un shinhau, e, metudes es sues mans enes espatles de Dòn Quishòt, lo guardèc, coma volent veir se lo coneishie; non mens admirat dilhèu de veir era figura, preséncia e armes de Dòn Quishòt que Dòn Quishòt n'ère de veder-lo ada eth.

En resumit, eth prumèr que parlèc dempús dera abraçada siguec *eth Trincat*, e didèc çò que se diderà ara seguida.

15. De pèth.

CAPÍTOL XXIV

A on seguís era aventura dera Sèrra Morena

Ditz era istòria qu'ère plan grana era atencion que Dòn Quishòt escotaue ath maujargat cavalièr dera sèrra, eth quau, seguint era sua charrada, didec:

—Per cèrt, senhor, qui que sigatz, pr'amor que jo non vos coneishi, vos agràisqui es mòstres e era cortesia qu'auetz auut damb jo; e voleria jo trapar-me damb bèra causa mès que damb era soleta voluntat entà poder servir era que vos auetz mostrat per lo der acuelhement que m'auetz hèt, mès que non vò era mia sòrt dar-me ua auta causa entà correspòner as bones òbres que me hètz, que boni desirs de satisfèr-les.

—Es que jo è —responec Dòn Quishòt—, que son de servir-vos; autant, qu'auia decidit non gèsser d'aguestes tèrres enquia trapar-vos e saber de vos s'ara dolor qu'ena estranhesa dera vòsta vida mostratz auer se poirie trapar bèth remèdi; e se siguesse de besonh cercar-lo, cercar-lo damb era màger diligéncia possibla. E, quan s'era vòsta desventura siguesse d'aqueres qu'an barrades es pòrtes a tot tipe de consolament, pensaua ajudar-vos a plorar-la e planher-la coma milhor podessa, qu'encara ei un consolament enes desgràcies trapar a bèth un que li hèsque dò d'eres. E, s'ei qu'era mia temptativa merite èster agràit per quauque genre de cortesia, jo vos supliqui, senhor, pera molta que veigui que s'embarre en vos, e vos conjuri pera causa qu'en aguesta vida mès auetz estimat o estimatz, que me digatz se qui ètz e era causa que vos a hèt vier a víuer o a morir entre aguestes solituds coma un animau, donques que vos ètz entre eri tan descuedat de vos madeish coma ac mòstre eth vòste vestit e persona.

E juri —higec Dòn Quishòt—, pera orde de cavalaria que recebí, encara qu'indigne e pecador, e pera profession de cavalièr errant, que s'en aquerò, senhor, me compladetz, servir-vos damb era serietat que m'obligue eth hèt d'èster qui sò: ja sigue metent remèdi ath vòste malastre, s'ei qu'a remèdi, ja sigue ajudant-vos a plorar-lo, coma vos è prometut.

Eth Cavalièr deth Bòsc, qu'atau entenec parlar ath dera Trista Figura, non hège que guardar-lo, e tornar-lo a guardar de naut en baish; e, dempús d'auer-lo guardat ben, li didec:

—S'auetz bèra causa entà minjar, per amor de Dieu datz-me-la, que dempús de minjar harè tot çò que volgatz, coma agraïment de tan boni desirs coma aciu s'an mostrat.

Alavetz treigueren, Sancho dera sua saca e eth crabèr deth sòn morralet, aquerò que satisfèc ath Trincat dera sua hame, minjant tot çò que li dèren coma ua persona empeguida, tan ara prèssa que non daue temps d'ua mossegada ara auta, pr'amor que meslèu les empassaue que tragaue; e, mentre minjaue, ne eth, ne es que lo guardauen, dideren ua soleta paraula. Quan acabèc de minjar, les hec un senhau entà qué lo seguissen, coma ac heren, e eth les amièc entà un verd prat que i auie darrèr d'ua ròca non massa luenh d'aquiu. Quan arribèc, s'estirèc en solèr, sus era èrba, e es auti heren lo de madeish; e tot aquerò sense qu'arès parlèsse, enquia qu'eth Trincat, dempús d'auer-se acomodat en sòn sèti, didec:

—Se voletez, senhors, que vos diga en pòques paraules era immensitat des mies desgràcies, m'auetz de prométer que damb cap pregunta ne damb cap auta causa interromperatz eth hiu dera mia trista istòria; pr'amor qu'en punt qu'ac hescatz, se quedarà çò que s'age condat.

Aguestes rasons deth Trincat portèren ara memòria a Dòn Quishòt eth conde que li auie condat eth sòn escudèr, quan non acertèc eth nombre de crabes qu'auien passat er arriu e se quedèc era istòria pendent. Mès, tornant ath Trincat, seguic dident:

—Agesta prevencion que hèsqi ei perque voleria passar rapidament sus eth conde des mies desgràcies, pr'amor qu'eth hèt de portar-me-les a vier ena memòria non me servís de ua auta causa que higer-ne d'outes, e, coma mens me preguntetz, mès rapidament acabarè jo de dider-les, pr'amor que non deisharè de condar arren que sigue important entà satisfèr deth tot eth vòste desir.

Dòn Quishòt l'ac prometec, en nòm des auti, e eth, damb aquerò assegurat, comencèc atau:

—Eth mèn nòm ei Cardènio; era mia pàtria, ua des milhors d'aguesta Andalosia; eth mèn linhatge, nòble; es mèn pairs, rics; era mia desgràcia, tan grana que la deuen auer plorat es mèn pairs e sentut eth mèn linhatge, sense poder aleugerir-la damb era sua riquesa; pr'amor qu'entà remediari es desaventures deth Cèu, pòc sòlen valer es bens dera fortuna. Que viuie en aguesta madeisha tèrra un cèu, a on botèc er amor tota era glòria que jo acertaua desirar-me: tau ei era beresa de Luscinda, puncèla tan nòbla e rica coma jo, encara que de mès sòrt e de mens fermetat dera que se deuie as mèn aunèsti pensaments. Ad aguesta Luscinda estimè, volí e adorè des des mèn trendi e prumèri ans, e era m'estimèc a jo damb aquera simplicitat e bona animositat qu'era sua trenda edat permetie. Que sabien es nòsti pairs des nòsti desirs, e non auien pena d'aquerò, pr'amor que pro vedien que, en avier, non aurien cap aute fin que maridar-mos, causa qu'ère plan d'acòrd damb era egalitat deth nòste linhatge e riqueses. Creishec era edat, e damb era er amor entre nosati, qu'ath pair de Luscinda li semblèc que pes boni respèctes ère obligat a negar-me era entrada ena sua casa, imitant lèu en aquerò as pairs d'aquera Tisbe tan cantada pes poètes. E aguesta negacion siguec híger mès huec ath huec e mès desir ath desir, pr'amor que, encara que meteren silenci as lengües, non lo poderen méter as plumes, es quaus, damb mès libertat qu'es lengües, sòlen explicar as qu'estimen çò qu'ei embarrat ena anma; que fòrça viatges era preséncia dera causa estimada trebòle e amudís era intencion mès determinada e era lengua mès atrevida. Ai, Cèus, guaires nòtes l'escriuí! E guaires responses regalades e aunèstes recebí! Guaires cançons compausè e guairi enamoradi vèrsi, a on era anma declaraue e trasladaue es sòns sentiments, pintaue es sòns alugadi desirs, entretenguie es sues memòries e divertie era sua voluntat! E quan me vedí aclapat, e qu'era mia anma se consumie damb eth desir de veder-la, decidí méter en practica e acabar en un punt aquerò que me semblèc ère mès convenient entà gèsser damb eth mèn desirat e meritat prèmi; e siguec demanar-la ath sòn pair coma legitima esposa, coma ac hi. Ad aquerò eth me responec qu'arregraïe era voluntat que mostraua d'aunorar-

lo, e de voler aunorar-lo damb causes sues,¹ mès que, en èster eth mèn pair viu, ada eth li tocaue eth just dret de hèr aquera demana; pr'amor que, se non siguesse damb molta volontat e gust sòn, non ère Lusinda hemna entà cuelher-se ne dar-se en panatòri.

Jo l'arregrái era sua bona intencion, en tot pensar qu'auie rason en tot aquerò que didie, e qu'eth mèn pair verie entad aquerò quan jo l'ac didessa; e damb aguesta intencion, en aqueth madeish moment, anè a dider-li ath mèn pair çò que jo desiraua. E, quan entrè en apartament en qu'ère, lo trapè damb ua carta dubèrta ena man, era quau, abans de qué jo didessa arren, m'autregèc e me didec:

—Damb aguesta carta veiràs, Cardènio, era volontat qu'eth duc Ricardo a de hèr-te mercè.

Aguest duc Ricardo, coma ja vosati, senhors, deuetz saber, ei un gran d'Espanha qu'a eth sòn estat en lo milhor d'aguesta Andalusia. Cuelhí e liegí era carta, era quau venguie tan ponderada qu'a jo madeish me semblèc mau s'eth mèn pair deishau de complir lo qu'en era se li demanaue, qu'ère que me manèsse entà on eth ère; que volie que siguesse companh, non seruent, deth sòn hilh màger, qu'eth cuelhie ath sòn cargue eth hèt de meter-me en estat corresponent ara estimacion que m'auie. Liegí era carta e amudí liegent-la, e mès quan entení qu'eth mèn pair didie:

—En dus dies partiràs, Cardènio, a complir era volontat deth duc; e da gràcies a Dieu que te va daurint camin entà arténher aquerò que tu te merites.

Higec ad aguestes d'outes rasons de pair conselhèr. Arribèc eth dia dera mia partida, parlè ua net damb Lusinda, li didí tot çò que passaue, e lo madeish hi damb eth sòn pair, en tot pregar-li qu'auesse paciència pendent uns dies e dilatèsse eth hèt de dar-li estat enquia qué jo vedessa çò que Ricardo volie de jo. Eth m'ac prometec e era m'ac confirmèc damb mil juraments e mil estavaniments. Anè, fin finau, a on ère eth duc Ricardo. Que siguí tan plan ben rebut e tractat que lèu era enveja comencèc a hèr eth sòn efècte, en tot auer-me-la es antics valets, que les semblaue qu'es mòstres qu'eth duc daue de hèr-me mercè aurien d'èster en detriment sòn. Mès eth que mès s'alegrèc damb era mia arribada siguec un hilh dusau deth duc, cridat Fernando,

1. Se referís ara sua hilha, coma ua causa sua.

mosso galhard, gentilòme, liberau e enamorat, eth quau, en pòc de temps, volec que siguessa tan amic sòn, que daue motius de parlar a toti; e, encara qu'eth màger m'estimaue ben e me hège mercè, non arribèc ar extrèm que Fernando m'estimaue e tractaue. Ei, donc, eth cas que, coma entre amics non i a secrèts que non se comuniquen, e era confiança que jo auia damb Fernando non deishauè d'èster per çò d'èster amiat, me declaraue toti es sòns pensaments, mès que mès un d'enamorat que lo tenguie damb un shinhau de desaubirament. Qu'estimaue ben a ua lauradora, vassala deth sòn pair qu'ère tan beròia, prudenta, discrèta e aunèsta qu'arrès que la coneishie sabie en quina d'aguestes causes auie mès excelléncia e mès auantatge. Aguestes tan bones qualitats dera beròia lauradora cuelheren de tau manèra es desirs de dòn Fernando, que decidic, entà artenher-la e conquistar ara lauradora, dar-li era paraula d'èster eth sòn espòs, pr'amor que de ua auta manèra ère sajar çò impossible. Jo, obligat pera sua amiat, damb es milhors rasons que podí e damb es mès vius exemples que podí, sagè de destorbar-lo e separar-lo de tau prepaus. Mès, vedent qu'ère en bades, decidí condar-li eth cas ath duc Ricardo, eth sòn pair. Mès dòn Fernando, astut e discrèt, maufidèc e cranhec aquerò, per semblar-li que jo èra obligat a hè'c, e coma bon vailet, non auia de tier amagada ua causa que tan en perjudici anaue der aunor deth mèn senhor eth duc; e atau, entà divertir-me e enganhar-me, me didec que non trapaue cap aute remèdi milhor entà poder hèr enlà dera memòria era beresa que tan agarrat lo tenguie, qu'absentar-se pendent uns mesi; e que volie qu'era abséncia siguesse qu'es dus mos vedéssem ena casa deth mèn pair, que damb aquerò li balhariem ath duc era escadença de vier a veir e a firar uns boni shivaus que i auie ena mia ciutat, qu'ei mair des milhors deth mon. A penes l'entení díder aquerò, quan, botjat pera mia passion, encara qu'era sua determinacion non ère tan bona, l'aprovèssa jo coma ua des mès acertades que se podien imaginar, pera ocasion que m'aufrie de tornar a veir ara mia Lusinda. Damb aguest pensament e desir, aprovè era sua opinion e ahisque eth sòn prepaus, en tot dider-li que lo metesse en practica tanlèu possible, pr'amor que, plan, era abséncia hège eth sòn efècte, a maugrat des fèrms pensaments. Ja quan me venguec a díder aquerò, segontes se sabec dempús,

auie gaudit dera lauradora damb eth títol d'espós,² e demoraue era ocasion de meter-se dehòra de perill, cranhent çò qu'eth sòn pair eth duc harie quan sabesse dera sua asenada. Passèc, donc, que, coma er amor enes gojats, ena sua majoritat, non n'ei, ei sonque desir, eth quau, coma qu'a coma darrèra finalitat eth plaser, quan s'arribe a arténher s'acabe e torne entà darrèr aquerò que semblaue amor, donques que non pòt passar per deuant deth tèrme que li metec era natura, eth quau tèrme non lo metec a çò qu'ei amor vertadèr... voi díder que, tanlèu coma dòn Fernando gaudic dera lauradora, se li padeguèc eth desir e se heredèc enes sòns impulsis; e se prumèr simulaue voler-se absentar pr'amor de meter-les remèdi, ara de vertat volie anar-se'n, entà non meter-les en execucion. Li dèc eth permís eth duc e m'ordenèc que l'acompanhèssa. Anèrem ena mia ciutat, me recebec eth mèn pair coma qui ère; vedí jo a Luscinda, tornèrem a víuer, encara que non auíem estat mòrts ne amortadi, es mèns desirs, des que dè compde, entà mau mèn, a dòn Fernando, per semblar-me que, per çò dera lei dera amistat que me mostraue, non li auia d'amagar arren. Li laudè era beresa, gràcia e discrecion de Luscinda de tau manèra que, es mies laudances botgèren en eth es desirs de voler veir a puncèla de tan bones parts ornada. Ac complí jo, entara mia mala sòrt, en tot mostrar-li ua net, ara lum d'ua candela, per ua hièstra per a on es dus solíem parlar-mos. La vedec en vestit cuert, de tau manèra, que totes es bereses enquia alavetz vistes per eth les desbrenbèc. Amudic, perdec eth sens, quedèc aclapat e, fin finau, tan enamorat coma lo veiratz en discors deth conde dera mia desgràcia. E, entà alugar-li mèns et desir, qu'a jo m'amagaue e ath cèu solet desnishaue, volec era fortuna que trapèssa un dia ua nòta sua demanant-me que la demanèssa ath sòn pair coma esposa sua, tan discrèta, tan aunèsta e tan enamorada que, en lieger-la, me didec que sonque en Luscinda s'embarrauen totes es gràcies de beresa e d'enteniment qu'entre es autes hemnes deth mon èren repartides. Qu'ei vertat que voi coheissar ara que, donques que jo vedia damb guaires justes causes dòn Fernando laudaue a Luscinda, me hège dò d'enténer aqueres laudances dera sua boca, e comencè a crànher e a maufidar d'eth, que non passaue un moment que non volesse que parlèsem damb Luscinda, e eth portaue era convèrsa, encara que non auesse relacion damb lo que tratàuem;

2. Auent-li prometut matrimòni.

causa que desvelhaue en jo un sabi pas qué de gelosia, non perque jo cranhèssa cap revès dera bontat e dera fe de Luscinda, mès, totun aquerò, cranhia era mia sòrt dera madeisha manèra qu'era me l'asseguraue. Sajaue tostemp dòn Fernando de liéger es papèrs que jo li enviaua a Luscinda e es qu'era me responie, damb era desexcusa dera discrecion des dus qu'ère molta. Arribèc, donc, que, en auer-me demanat Luscinda un libre de cavalaries entà liéger, qu'era n'ère molt afecionada, e qu'ère eth d'*Amadís de Gaula*...

Tanlèu Dòn Quishòt entenec nombrar eth libre de cavalaries, didec:

—Se m'auesse dit vòsta mercè ath començament dera sua istòria qu'era senhora Luscinda ère afecionada as libres de cavalaria, non aurie calut arren mès entà hèr-me veir era nautada deth sòn enteniment, pr'amor que non l'aurie tan bon, senhor, coma vos l'auetz pintat, se siguesse mancada deth gust de tan saborosa legenda; atau, donc, entà jo que non cau despèner mès paraules entà declara-me era sua beresa, valor e enteniment; pr'amor que, sonque damb entèner era sua afecion, la confirmi coma era mès beròia e mès discrèta hemna deth mon. E voleria jo, senhor, que vòsta mercè l'auesse enviat amassa damb Amadís de Gaula ath brave de Dòn Rugel de Grècia, que jo sai que l'agradarie ara senhora Luscinda fòrça de Daraida e Geraia, e des discrecions deth pastor Darinel e d'aqueri admirables vèrsi des sues bucoliques, cantades e representades per eth damb tota gràcia, discrecion e desinvoltura. Que ja aurà temps entà qué corregisque aguesta falta, e non tarde mès en hèr-se era correccion de quan volgue vòsta mercè de vier damb jo en mèn pòble, qu'aquiu li poirè balhar mès de tres cents libres, que son eth present dera mia anma e er divertiment dera mia vida; encara que sai que ja non n'è degun, per çò dera malícia des dolents e envejosi encantadors. E perdone-me vòsta mercè d'auer contrariat çò que prometèrem de non interrómper era charrada, pr'amor que, en entèner es causes de cavalaria e de cavalièrs errants, atau s'ei ena mia man deishar de parlar d'eri coma ena des arrais deth Solei deishar de cauhar o umidificar enes dera lua. Atau, donc, perdon, e seguitz, qu'ei çò qu'ara mès hè ath cas.

Mentre Dòn Quishòt ère en tot díder çò qu'auie dit, l'auie queigut a Cardènio eth cap sus eth piech, en tot dar mòstres d'èster plan aclapat. E, donques que dus viatges li didec Dòn Quishòt que seguisse era sua istòria, ne

lheuaue eth cap ne responie paraula; mès, ath cap d'ua bona estona, lo lheuèc e didec:

—Non se me pòt trèir deth pensament, ne i aurà en mon qui me lo treigue, ne degun que me hèsque compréner ua auta causa, e serie un pèc aqueth que credesse lo de contrari, senon qu'aqueth brigand deth mèstre Elisabat ère aimant dera reina Madasima.

—Aquerò non, miladiu! —responec damb colèra Dòn Quishòt, e li lancèc un jurament, coma auie per costum—; e aguesta ei ua grana malícia, o brigandalha, milhor dit: era reina Madasima siguec ua senhora principau, e non s'a de supausar qu'ua tan nauta princessa s'auie amigat damb un carnassèr; e qui didesse çò de contrari, mentís coma un brigand. E jo l'ac harè compréner, a pè o a shivau, armat o desarmat, de net o de dia, o coma mès gust li dèsse.

Lo guardaue atentiuament Cardènio, ath quau l'auie arribat er accident dera sua holia e non ère entà seguir damb era sua istòria, ne tanpòc Dòn Quishòt l'ac aurie escotat, tament coma s'auie desengustat de çò qu'auie entenut de Madasima. Cas estranh; qu'atau tornèc entada era coma se vertadèrament siguesse era sua vertadèra e naturau senhora: atau lo tenguien es sòns excomunicadi libres! Digui, donc, que, coma ja Cardènio ère hòl e s'entenec tractat de mentidèr e de brigand, damb d'auti mesprètz semblables, li queiguec mau era burla, e lheuèc un calhau que trapèc ath sòn costat, e damb eth li fotec ath piech de Dòn Quishòt un patac tan fòrt que queiguec d'esquia. Sancho Pancha, que d'aguesta manèra vedec tractar ath sòn senhor, escometec ath lhòco damb eth punh sarrat, e eth Trincat lo recebec de tau manèra que damb un còp de punh lo fotec as sòns pès, e dempús pugèc sus eth e li sarrèc es costelhes plan a gust. Eth crabèr, que lo volec deféner, correc eth madeish perilh. E dempús que les auec rendut a toti, les deishèc e se n'anèc, damb gentila tranquillitat, a emboscar-se ena montanha.

Se lheuèc Sancho, e, damb era ràbia qu'auie per veder-se pataquejat sense meritar-s'ac, acodic a cuélher era resvenja deth crabèr, en tot dider-li qu'eth n'auie eth tòrt per non auer-les avisat qu'aqueth òme se cuelhie a estones era sua holia; pr'amor que, s'ac auessen sabut, aurien estat premanidi entà defener-se. Responec eth crabèr que j'ac auie dit, e que s'eth non ac auie entenut, non ère sua era culpa. Repliquèc Sancho Pancha, e tornèc a replicar

eth crabèr, e eth finau des repliques siguec agarrar-se pes barbes e foter-se taus còps de punh, que se Dòn Quishòt non les auesse separat, s'aurien hèt brigalhs. Didie Sancho, agarrat ath crabèr:

—Dèishe-me vòsta mercè, senhor Cavalièr dera Trista Figura, qu'en aguest, qu'ei vilan coma jo e non ei armat cavalièr, pro posqui cuélher era satisfaccion per escarni que m'a hèt, pelejant damb eth man a man, coma òme aunèt.

—Qu'ei atau —didec Dòn Quishòt—, mès jo sai qu'eth non n'a eth tòrt de çò qu'a arribat.

Damb aquerò les apatzimèc, e Dòn Quishòt tornèc a preguntar ath crabèr se serie possible trapar a Cardènio, donques que li quedaue un plan gran desir de saber eth finau dera sua istòria. Li didec eth crabèr lo que li auie dit prumèr, qu'ère que non sabie de cèrt eth sòn refugi; mès que, se s'estèsse temps per aqueri entorns, non deisharie de trapar-lo, o senat o lhòco.

CAPÍTOL XXV

Que tracte des estranhes causes qu'en Sèrra Morena li arribèren ath valent cavalièr d'Era Mancha, e dera imitacion que hec dera penitència de Beltenebros

Se despedic deth crabèr Dòn Quishòt, e pujant un aute còp en Rocinant, ordenèc a Sancho que lo seguísse, qu'ac hèc, damb eth sòn ase, de plan mala encolia. Qu'anauen de man en man entrant en lo mès aspre dera montanha, e Sancho anaue mòrt per parlar damb eth sòn patron, e desiraue qu'eth comencèsse era convèrsa, pr'amor de non contrariar çò que l'auie manat; mès, en non poder tier mès eth silenci, li didec:

—Senhor Dòn Quishòt, que vòsta mercè me dongue era sua benediccion e me dongue licència, pr'amor que d'aciu voi tornar-me'n entà casa, damb era mia hemna e es mèns hillhs, que damb eri, aumens, parlarè e conversarè tot çò que volga; pr'amor que voler vòsta mercè que vaja damb eth per aguestes solituds, de dia e de nets, e non poder parlar-li quan volga, ei enterrar-me en vida. S'era sòrt volesse qu'es animaus parlèssen, coma parlauen en tempsi de Guisopete,¹ que serie mens mau, donques que parlaria damb eth mèn ase tot çò que volessa, e damb aquerò passaria era mia mala sòrt; qu'ei causa gròssa, e que non se pòt portar damb paciència, anar cercant aventures tota era vida e non trapar senon còps de pè e mantejaments, còps de tòcho² e de punh, e, ath delà d'aquerò, mos auem de cóser era boca, sense gausar díder çò qu'er òme pòrte en sòn còr, coma se siguesse mut.

—Ja te compreni, Sancho —responec Dòn Quishòt—: tu vòs que lhèua era proibicion que t'è metut ena lengua. Que i sò d'acòrd e ditz tot çò que

1. Se referís a Esòpo.

2. Brica.

volgues, damb era condicion de qué non a de durar aguesta autorizacion que pendent eth temps que mos trapem per aquestes sèrres.

—Que sigue atau —didec Sancho—. Vau a parlar jo ara, que Dieu sap que pòt passar dempús; e, començant a gaudir dera autorizacion, digui que: perquè vòsta mercè se'n hec tant per aquera reina Magimasa, o coma se cride? O qué hège ath cas qu'aqueth abad siguesse eth sòn amic o non? Pr'amor que, se vòsta mercè passèsse d'aquerò, donques que non ère eth sòn jutge, pro me pensi qu'eth lhòco passarie entà deuant damb era sua istòria, e s'aurie estauiat eth patac deth calhau, e es pernades, e enquia e tot mès de sies còps de cap.

—Òc ma hè!, Sancho —responec Dòn Quishòt—, que se tu sabesses, coma jo sai, guaire aunèta e guaire principau senhora ère era reina Madasima, ne sò segur que dideries qu'auia auut molta paciència, donques que non trinquè era boca d'a on gesserren tantes blasfèmies, pr'amor qu'ei un gran blasfèmi díder o pensar qu'ua reina ei amistançada damb un cirurgian. Era vertat deth conde ei qu'aqueth mèstre Elisabat, que didec eth lhòco, siguec un òme molt prudent e de plan boni conselhs, e li servic de preceptor e de mètge ara reina; mès, pensar qu'era ère era sua amiga qu'ei ua asenada digna de gran castig. E, entà qué veigues que Cardènio non sabie se qué didie, te cau avertir que quan ac didec ja ère sense sen.

—Aquerò digui jo —responec Sancho—, que non calie hèr-ne cabau des paraules d'un lhòco, pr'amor que s'era bona sòrt non auesse ajudat a vòsta mercè e l'auesse encaminat eth calhau contra eth cap, coma l'encaminèc contra eth piech, que seríem plan mauparats per deféner ad aquera senhora, que Dieu confone. Pr'amor que, macarèu! que non se desliurèsse Cardènio per hòl!

—Autant contra senadi coma contra lhòcos ei obligat quinsevolh cavalièr errant a deféner er aunor des hemnes, siguen es que siguen, guaire mès en cas des reines de nauta mina e linhatge coma siguec era reina Madasima, ara quau jo l'è particulara afeccion per lo des sues bones parts, pr'amor que, ath delà d'auer estat beròia, siguec plan prudenta e plan sofèrta enes sues calamitats, que n'auèc moltes, e es conselhs e era companhia deth mèstre Elisabat li sigueren de gran profit e aleugeriment entà poder portar es sues penes damb prudència e paciència. E d'aciuelhec era ocasion eth pòble vulgar, ignorant

e mau intencionat de díder e pensar qu'era ère era sua aimanta; e mentissen, digui un aute còp, e mentiràn d'auti dus cents còps mès, toti es qu'atau pensen e diden.

—Jo que non ac digui ne ac pensi, responec Sancho, que s'ac hèsquen e que s'ac mingèn damb eth sòn pan. Se sigueren aimants o non, a Dieu auràn dat compde. Que jo vengui des mies vinhes, e non sai arren; que non sò amic de saber vides alienes; qu'eth que crompe e mentís, ena sua borsa se nòte. E mès que mès, pr'amor que nud neishí e nud me trapi: ne pèrdi ne guanhi. E se n'auessen estat, qué m'impòrte? E molti pensen que i a porcèths e non i a estaques.³ Mès, qui pòt méter pòrtes ath camp? Guaire mès, que de Dieu dideren...

—Valgue-me Dieu —didec Dòn Quishòt—, quines foteses vas estacant, Sancho! Qué a a veir çò que tractam damb es arrepervèris que dèishes anar? Per vida tua, Sancho, cara, e a compdar d'ara dedica-te a esperonar ath tòn saumet, e dèisha de calar-te a on non t'impòrte. E enten, damb toti es tòns cinc sentits, que tot aquerò que jo è hèt, hèsqui o harè, ei d'acòrd damb era rason e conforme as normes de cavalaria, que me les sai milhor que guairi cavalièrs les professèren en mon.

—Senhor —responec Sancho—, e ¿ei bona norma de cavalaria que caminem perdudi per aguestes montanhes, sense corsèra ne camin, cercant a un lhòco, que, dempús de trapar-lo, dilhèu age talents d'acabar aquerò qu'auie començat, non deth sòn conde, senon deth cap de vòsta mercè e des mies costelhes, en tot acabar-mo'les de trincar complètament?

—Cara, te torni a díder, Sancho —didec Dòn Quishòt—; pr'amor que te cau saber que non sonque me pòrte per aguesti lòcs eth desir de trapar ath lhòco, senon que lo que me cau hèr en eri ei ua aventura que damb era guanha perpetu nòm e fama per tota era tèrra; e serà atau, qu'è de sagerar aciu tot aquerò que posque hèr perfectè e famós a un cavalièr errant.

—E ei molt perillhosa aguesta aventura? —preguntèc Sancho Pancha.

3. Arrepervèri castelhan entà criticar as que cren que i a riqueses a on non n'i a. Era estaca se referís a uns garròts de husta que clauen enes parets entà penjà'i es tocinos.

—Non —responec eth dera Trista Figura—, pr'amor que de tau manèra poirie anar era sòrt, que guanhèssèm en lòc de pèrder; mès que tot a d'èster ena tua diligéncia.

—Ena mia diligéncia? —didec Sancho.

—Òc —didec Dòn Quishòt—, pr'amor que se tornes lèu d'a on pensi enviar-te, lèu s'acabarà era mia pena e lèu començarà era mia glòria. E, donques que non està ben que t'aja mès temps en suspens, demorant a on anaràn a parar es mies rasons, voi, Sancho, que sàpies qu'eth famós Amadís de Gaula siguec un des mès perfèctes cavalièrs errants. Que non è dit ben que *siguec un*: que siguec eth solet, eth prumèr, er unenc, eth senhor de toti es que i auec en sòn temps en mon. Mau an e mau mes entà dòn Belianís e entà toti aqueri que didessen que se l'igualèc en bèra causa, pr'amor que s'enganhen, juri qu'ei cèrt. Digui tanben que, quan bèth pintor vò èster famós en sòn art, sage d'imitar es originaus des milhors pintors que coneish; e aguesta madeisha norma cor entà toti es mestièrs o exercicis importants que servissen coma ornament des republicues. E atau ac a de hèr e ac hè aqueth que vò arténher nòm de prudent e sofèrt, imitant a Ulises, qu'ena sua pròpria persona e trabalhs mos pinte Homèr un retrat viu de prudéncia e de patiment; coma tanben mos mostrèc Virgili, en persona d'Eneas, era valor d'un hilh pietós e era sagacitat d'un valent e entenuit capitan, non pintant-lo ne descriuent-lo coma eri sigueren, senon coma auien d'èster, entà qué quedèsse er exemple des sues vertuts entàs òmes deth futur. D'aguesta madeisha manèra, Amadís siguec eth nòrd, er estel deth maitin, eth solei des valents e enamoradi cavalièrs, ath quau mos cau imitar toti aqueri que dejós dera bandèra der amor e dera cavalaria militam. En èster, donc, aquerò atau, coma n'ei, trapi jo, amic Sancho, qu'eth cavalièr errant que mès l'imitèsse serà mès apròp d'arténher era perfeccion dera cavalaria. E ua des causes qu'en eres mès mostrèc aquest cavalièr era sua prudéncia, valor, valentia, patiment, fermetat e amor, siguec quan se retirèc, mespredat pera senhora Oriana, a hèr penitència ena Ròca Prauba, cambiat eth sòn nòm peth de *Beltenebros*, nòm, per cèrt, significatiu e pròpri entara vida qu'eth, de bon voler, auie escuelhut. Atau, donc, que m'ei a jo mès aisit imitar-lo en aquerò, que non pas en hèr quèir gigants, escapçar sèrps, aucir monstres, esbauçar armades, fracassar armades e des-hèir encantaments. E,

donques qu'aguesti lòcs son tan avients entad aquerò, non s'a de deishar passar era ocasion, qu'ara damb tanta comoditat mos aufrís.

—Alavetz —responec Sancho—, qué ei çò que vòsta mercè vò hèr en aguest tan aluenhat lòc?

—¿Non t'è dit ja —responec Dòn Quishòt—, que voi imitar a Amadís, hènt aciu deth desesperat, deth nèci e deth furiós, per imitar ath madeish temps ath valent dòn Roldan, quan trapèc en ua hònt es senhaus de qué Angelica era Beròia auie cometut viletat damb Medòro, que de pena se tornèc lhòco, e arringuèc arbes, trebolèc es aigües des clares hònts, aucic pastors, destruïc bestiars, usclèc cabanes, esbaucèc cases, arrossegüèc ègües e d'outes cent mil malahètes, dignes d'etèrn nòm e escritura? E, donques que jo non pensi imitar a Roldan, o Orlando, o Rotolando,⁴ qu'aguesti tres nòms auie, part per part⁵ en totes es lhocaries que hec, didec e pensèc, harè eth diboish,⁶ coma milhor poga, en aqueres que semblen èster mèss essenciaus. E poirie èster que me contentèssa damb era soleta imitacion d'Amadís, que sense hèr holies de mau, senon de plors e de sentiments, artenhèc tanta fama coma eth que mèss.

—Me semble a jo —didec Sancho—, qu'es cavalièrs que heren aquerò sigueren provocadi e aueren un motiu entà hèr aguestes pegaries e penitències, mèss vòsta mercè, quin motiu auetz entà tornar-vos lhòco? Quina dauna vos a mespredat, e quini senhaus auetz trapat que vos indiquen que Docina deth Tobòso a hèt bèra pegaria damb mòro o cristian?

—Qu'ei aguest eth motiu —responec Dòn Quishòt—, e aguesta ei era finesa deth mèn ahèr; pr'amor que tornar-se lhòco un cavalièr errant damb motiu, ne grad en gràcies:⁷ lo important ei en desvariari sense motiu e hèr-li entèner ara mia dauna que se sense motiu hèsqui aquerò, qué haria damb motiu? Mèss encara, quan massa ocasion è pera longa absència dera tostemp senhora Docina deth Tobòso, que, coma ja entenís díder ad aqueth pastor d'abans, Ambròsio, aqueth qu'ei absent, qu'a e cranh toti es maus. Atau, donc, amic Sancho, non despenes temps entà conselhar-me que dèisha tan

4. Son es nòms en castelhan, italian e latin.

5. Exactament.

6. Era reproduccion.

7. Non a cap de merit.

estranha, erosa e non vista imitacion. Que sò hòl, hòl è d'èster enquia que tornes tu damb era responsa a ua carta que pensi enviar ara mia senhora Docina deth Tobòso; e se siguesse tament coma se deu ara mia fe, s'acabarà era mia pegaria e era mia penitència; e se siguesse lo contrari, serè hòl de vertat, e, en estar-ne, non senterè arren. Atau, donc, de quinsevolh manèra que respone, gesserè deth conflicte e trabalh que m'ages deishat, gaudint eth ben que me pogues portar, per senat, o non sentent eth mau que me pòrtes, per hòl. Mès, ditz-me, Sancho, pòrtes ben sauvat eth casco de Mambrino? que ja vedí que lo lheuès deth solèr quan aqueth desagraït lo volec hèr brigalhs. Mès que non podec, a on pòt veder-se era finesa deth sòn trempatge.

Ad aquerò responec Sancho:

—Per Dieu, senhor Cavalièr dera Trista Figura, que non posqui patir ne portar damb paciència quauques causes que vòsta mercè ditz, e pes qu'imagini que tot lo que me didetz de cavaleries e d'arténher reiaumes e empèris, d'autrejar isles e de hèr d'outes mercès e graneses, coma sòlen hèr es cavalièrs errants, que tot deu èster causa de vent e mentida, e tot charnalataria o charlatanaria, o coma se digue. Pr'amor qu'aqueth qu'entene díder a vòsta mercè qu'ua bacina de barbèr ei eth casco de Mambrino, e que non gesque d'aguesta error en mès de quate dies, qué a de pensar, senon que qui ditz e afirme tala causa a d'èster mancat de sen? Era bacina la pòrti jo ena saca, tota bonhada, e la pòrti entà adretir-la en casa e hèr-me era barba en era, se Dieu me balhèsse tanta gràcia que bèth dia podessa veir ara mia esposa e as mèns hillhs.

—Guarda, Sancho, que per lo madeish qu'abans jurèes, te juri —didec Dòn Quishòt—, qu'as eth mès cuert enteniment qu'a e qu'auèc cap escudèr en mon. Com ei possible que damb eth temps que hè que vies damb non te n'as encuedat de qué totes es causes des cavalièrs errants semblen quimères, pegaries e asenades, e que son totes hètes ath revès? E non perque aquerò sigue atau, senon perque i a tostemp entre nosati ua catèrva d'encantadors que càmbien e modifiquen totes es nòstes causes e les viren segontes eth sòn gust, e segontes an talents de destruièr-mos o favorir-mos, e atau, aquerò qu'a tu te semble bacina de barbèr, me semble a jo eth casco de Mambrino, e a un aute li semblarà ua auta causa. E siguec estranha providència deth sabent, qu'ei dera mia part, hèr que les semble ua bacina a toti, aquerò que reaument

e vertadèrament ei eth casco de Mambrino, peth motiu de qué, en èster de tau estima, toti me perseguirien entà panar-me-lo; mès, coma que ven que non ei qu'ua bacina de barbèr, non s'esdeguen a cuelher-la, coma pro ben se vedec damb aqueth que lo volec trincar e lo deishèc en solèr sense emportar-se-lo. Pr'amor qu'a fe de Dieu se l'auesse coneishut, jamès l'aurie deishat. Sauva-lo, amic, que de moment non n'è besonh, pr'amor qu'abans me cau trèir totes es armes e quedar nud coma quan neishí, s'ei que voi seguir ena mia penitència mès a Roldan qu'a Amadís.

Arribèren, en aguestes convèrses, ath pè d'ua nauta montanha que, lèu coma ua grana ròca talhada, ère soleta entre d'autes moltes que l'entorauen. Corrie pera sua pala un arriuet tranquil, e se hège peth sòn entorn ua prat tan verd e viciós que daue alegria as uelhs que lo guardauen. Que i auie aqui molts arbes sauvatges e quauques plantes e flors, que hègen eth lòc tranquil. Aguest lòc escuelhec eth Cavalièr dera Trista Figura entà hèr era sua penitència; e atau, en veder-lo, comencèc a díder en votz nauta, coma s'auesse perdut eth sen:

—Aguest ei eth lòc, ò cèus! que disputi e escuelhi entà plorar eth malastre que vosati madeishi m'auetz metut. Aguest ei eth lòc a on er umor des mèns uelhs aumentarà es aigües deth petit arriuet e es mèns seguits e prigonds alends botjaràn de contunh es huelhes d'aguesti sauvatges arbes, coma testimòni e senhau dera pena qu'eth mèn matractat còr patís. Ò vosati, qui que sigatz, rustics dieus qu'en aguest inhabitable lòc auetz era vòsta casa, entenetz es quèishes d'aguest malerós aimant, ath quau ua longa abséncia e ues imaginades gelosies l'an possat a planher-se entre aguestes asprors, e a queishar-se dera dura condicion d'aquera ingrata e beròia, tèrme e finau de tota beresa umana! Ò vosates, ninfes de vals e ninfes de bòsqui, qu'auetz per costum abitar ena espessor des monts, atau coma es leugèrs e lascius satirs, de qui ètz, encara qu'en bades, estimades, non trebòlen jamès era vòsta doça tranquillitat, que m'ajudetz a lamentar era mia desventura, o, aumens non vos cansetz d'entener-la! Ò Docina deth Tobòso, dia dera mia net, glòria dera mia pena, nòrd des mèns camins, estela dera mia sòrt, atau eth Cèu te la balhe bona tanlèu acertères a demanar-li, te demani que considères eth lòc e er estat ath quau era vòsta abséncia m'a portat, e que damb bona determinacion correspones ara qu'ara mia fe se li deu! Ò solitaris arbes, qu'a compdar d'aué

auetz de hèr companhia ara mia solitud, datz bèra senhau, damb eth moffe movement des vòstes rames, de qué non vos desgrade era mia preséncia! Ò tu, escudèr mèn, agradiu companh enes mès prospèrs e advèrsi eveniments, ten ben ena memòria lo qu'aué me veigues hèr, pr'amor de qué l'ac condes e recites ara qu'ei causa de tot aquerò!

E, dident aquerò, baishèc de Rocinant, e en un virament de uelhs li treiguet eth fren e era sera; e, en tot hèr-li un copet de paumet enes anques, li didec:

—Libertat t'autrege aqueth que se quede sense era, ò shivau tan estremat pes tues òbres coma malerós pera tua sòrt! Vè-te'n per a on volgues, qu'en front pòrtes escrit que non t'egalèc en leugeresa er Hipogrifo d'Astòlfo, ne eth nomentat Frontino, que tan car li costèc a Bradamante.

En veir aquerò Sancho, didec:

—Qui li vage ben ad aqueth que mos treiguet ara eth trabalh de desbardar ath saumet; qu'a fe de Dieu que non mancaràn copets de man entà dar-li, ne causes que dider-li coma laudança; mès, s'eth siguesse aciu, jo non consentiria qu'arrés lo desbardèsse, pr'amor que non aurie cap de motiu, donques qu'ada eth non li toquèren es generales⁸ d'enamorat ne de desesperat, pr'amor que non ère eth sòn patron, qu'èra jo, quan Dieu volie. E de vertat, senhor Cavalièr dera Trista Figura, que s'ei qu'era mia partida e era holia de vòsta mercè son vertadèrs, que serà bon tornar a enserar a Rocinant, pr'amor de qué suplisque era manca deth saumet, donques que serà estauviar temps ara mia partida e ara mia tornada; que se la hèsqui a pè, sabi pas quan arribarè e quan tornarè, pr'amor que, en resumit, que sò un mau caminaire.

—Digui, Sancho —responec Dòn Quishòt—, que sigue coma tu dides, que non me semble mau era tua decision; e digui qu'en tres dies partiràs, pr'amor que voi qu'en aguest temps veigues çò que hèsqui e digui per era, pr'amor de qué l'ac digues.

—Mès, qué me cau veir mès —didec Sancho—, de çò que ja è vist?

—Que non comprenes arren! —responec Dòn Quishòt—. Ara me manque esguinçar es vestits, escampilhar es armes e foter-me còps de cap per aguestes ròques, amassa damb d'autes causes d'aguest tipe que t'an d'admirar.

8. Instruccions abans d'un judici entà esclarir era inhabilitacion d'un testimoni.

—Per amor de Dieu! —didec Sancho—, que guarda vòsta mercè com se fot aguesti còps de cap; que pòt arribar en tala ròca, e en tau punt, qu'en prumèr còp s'acabe era maquina d'aguesta penitència; e seria jo dera opinion de qué, donques que vòsta mercè li semble que son necessari aguesti còps de cap e que non se pòt hèr aguesta òbra sense eri, se contentèsse, donques que tot aquerò ei fingit e causa contrahèta e de burla, se contentèsse, digui, en tot foter-se-les ena aigua, o en bèra causa moffa, coma eth coton; e deishatz-me a jo er encargue, que jo li diderè ara mia senhora que vòsta mercè se les fotie en ua punta de ròca mès dura qu'era d'un diamant.

—Agraïsqi era tua bona intencion, amic Sancho —repliquèc Dòn Quishòt—, mès voi que sàpies qué totes aguestes causes non son de burla, senon de vertat, pr'amor que de ua auta manèra, serie contravier as ordes de cavalaria, que mos mane que non digam cap mentida, jos pena de relapses,⁹ e er hèt de hèr ua causa per ua auta ei lo madeish que mentir. Atau, donc, es mèn patac an d'èster vertadèrs, fèrms e valables, sense que i age arren de sofisticat ne de fantastic.¹⁰ E serà de besonh que me dèishes quauqui des-hilats¹¹ entà guarir-me, donques qu'er edart volec que mos manquésse eth baume que perdérem.

—Que siguec peyor pèrder er ase —responec Sancho—, donques que damb eth se perderen es des-hilats e tot. E li pregui a vòsta mercè que non se'n brembe mès d'aguest maudit beuratge; que sonque d'entener-lo mentar se me revòute era anma, non mès qu'er estomac. E vos pregui mès: que pensetz que ja an passat es tres dies que m'auetz dat de tèrme entà veir es holies que vatz a hèr, e que ja les tengui per vistes e per passades en causa jutjada, e li diderè meravilhas ara mia senhora; e escriuetz era carta e hètz-me partir de seguit, pr'amor qu'è gran desir de tornar entà trèir a vòsta mercè deth purgatòri a on lo dèishi.

—Purgatòri lo crides, Sancho?, que serie melhor que didesses lunfèrn, e encara peyor, s'ei que i age ua auta causa que ne sigue.

9. Pena de reincidents en ua madeisha eretgia e qu'èren castigats pera Inquisicion.

10. De fingiment.

11. Draps.

—Pr'amor qu'en Lunfèrn —responec Sancho—, *nula es retencio*,¹² segontes e entenut a déder.

—Non compreni se qué vò déder *retencio* —didec Dòn Quishòt.

—*Retencio* ei —responec Sancho—, que qui ei en lunfèrn jamès ges d'eth, ne pòt. Causa que serà ath revès en vòsta mercè, o a jo m'anaràn mau es pès, s'ei que pòrti esperons entà ahiscar a Rocinant; e que me mete rapidament en Tobòso, e deuant dera mia senhora Docina, que jo li diderè taus causes des pegaries e lhocaries, que tot ei lo madeish, que vòsta mercè a hèt e quede hèt, que la meterà mès mofla qu'un guant, encara que la trapa mès dura qu'ua ausina de siure, e damb era sua responsa doça e melosa tornarè pes aires, coma un bruishòt, e treirè a vòsta mercè d'aguest purgatòri, que semble lunfèrn e non n'ei, pr'amor que i a esperança de gesser-ne, era quau, coma è dit, non l'an aqueri que son en Lunfèrn, ne creigui que vòsta mercè digue ua auta causa.

—Qu'ei vertat —didec eth dera Trista Figura—; mès, qué haram entà escriuer era carta?

—E eth liurament des polhins tanben —higec Sancho.

—Tot anarà includit —didec Dòn Quishòt—; e serie bon, donques que non auem papèr, que l'escriuéssem, coma hègen es ancians, en huelhes d'arbe, o en ues taulettes de cera; encara que tan dificil serà ara trapar aquerò coma eth papèr. Mès que ja m'a vengut ena memòria a on estarà ben, e mès que ben, escriuer-la: qu'ei en petit libre de memòries de Cardènio; e tu auràs suenh de hèr-la copiar en papèr, de bona letra, en prumèr lòc que te trapes a on i age un mèstre d'escòla de mainatges, o se non, quinsevolh sacristan te la copiarà; non la dongues entà copiar a cap escrivan, que hèn letra processada,¹³ que non l'entenera ne Satanàs.

—E qué s'a de hèr damb era signatura? —didec Sancho.

—Jamès es cartes d'Amadís se signen —responec Dòn Quishòt.

—Plan ben —responec Sancho—, mès eth liurament ara fòrça s'a de signar, e aguest, se se còpie, dideràn qu'era signatura ei faussa e me quedarè sense polhins.

12. Non i a redempcion possibla.

13. D'avocats, recargada.

—Eth liurament anarà en madeish libret signat; que, en veir era signatura era mia neboda non meterà cap de dificultat en complir-la. E, per lo que hè ara carta d'amors, meteràs coma signatura: “Vòste enquiara mòrt, eth Cavalièr dera Trista Figura.” E non serà important que vage en man aliena, pr'amor que, per lo que jo me'n brembi, Docina non sap liéger ne escriúer, e ena sua vida a vist ua soleta letra mia ne carta mia, pr'amor qu'es mès amors e es sòns an estat tostemp platonics, sense arribar a mès qu'a ua aunèsta guardada. E encara aquerò tan de quan en quan, que gausarè jurar de vertat qu'en dotze ans que hè que l'estimi mès qu'ara lum d'aguesti uelhs que s'an de minjar era tèrra, non l'è vista que quate viatges; e encara poirie èster que d'aguesti quate viatges non n'auesse vist era ne un.¹⁴ Tau ei eth pudor e er embarrament damb qu'es sòns pairs, Lorenzo Corchuelo, e era sua mair, Aldonza Nogales, l'an educat.

—Au! au! —didec Sancho—. Qu'era hilha de Lorenzo Corchuelo ei era senhora Docina deth Tobòso, cridada damb un aute nòm coma Aldonza Lorenzo?

—Qu'ei aguesta —didec Dòn Quishòt—, e ei era que se merite èster senhora de tot er univèrs.

—Pro que la coneishi —didec Sancho—, e sai pro ben que tire tan ben ua barra¹⁵ coma eth mès forçut gojat de tot eth pòble. Per Dieu, qu'ei mossa de chapa,¹⁶ hèta e dreita e de peu en piech, e que pòt trèir era barba dera hanga¹⁷ a quinsevolh cavalièr errant, o per errar, que l'auesse coma senhora! Ò hideputa,¹⁸ que robusta qu'ei, e quina votz! Se conde qu'un dia se metec sus eth campanau deth pòble entà cridar a uns gojats qu'èren sus un guaret¹⁹ deth sòn pair, e, encara qu'ère a mès de mieja lèga d'aquiu, l'enteneren coma se siguessen ath pè dera tor. E çò millhor qu'a ei que non ei lanfiosa,²⁰ donques qu'a molt de cortesana:²¹ se burle damb toti e de tot hè moninades e gràcia.

14. Non auesse vist ne un viatge, que la guardaua.

15. Tirar era barra ère ua competicion que guanhaue eth que la lançauè mès luenh.

16. De bona planta.

17. Vò díder que pòt solucionar un problèma.

18. Eth tèxte castelhan met “hideputa”. Vò díder “hilhdeputa”

19. Tèrra tà semiar.

20. Melindrosa.

21. Aciu cortesana s'a d'interpretar en sentit de cortesia e de simpatia.

Ara digui, senhor Cavalièr dera Trista Figura, que non solet pòt e deu vòsta mercè hèr lhocaries per era, ja que, mereishudament, pòt desesperar-se e penjar-se; qu'arrès i aurà qu'ac sàpie que non digue que hec massa de ben, encara que se l'empòrte eth Diable. E ja voleria jo veder-me en camin, sonque per veder-la; que ja hè molti dies que non la veigui, e deu èster ja cambiada, pr'amor que gaste molt eth ròstre des hemnes eth caminar tostemp peth camp, ath solei e ar aire. E li coheissi a vòsta mercè ua vertat, senhor Dòn Quishòt: qu'enquia ara è estat en ua grana ignorància, que me pensaua ben e fidèument qu'era senhora Docina deuie d'èster bèra princessa dera que vòsta mercè ère encamardat; e bèra persona tau que, meritèsse es rics presents que vòsta mercè l'a enviat: atau eth deth biscaïn coma eth des galeòts, e d'auti molti que deuen d'èster, segontes deuen d'èster moltes es victòries que vòsta mercè a guanhàt e guanhèc en temps que jo encara non èra escudèr. Mès, ben considerat, qué l'impòrte ara senhora Aldonza Lorenzo, digui, ara senhora Docina deth Tobòso, que se li agen de méter de jolhs deuant d'era es vençudi que vòsta mercè li mane e li a de manar? Pr'amor que poirie èster que, ath temps qu'eri arribèssen, siguesse era en tot rastelar lin, o batent ena aira²² e eri se n'arriessen de veder-la, e era se n'arrièsse e emmalicièsse deth present.

—Que t'è dit jo abans d'ara molti viatges, Sancho —didec Dòn Quishòt—, qu'ès molt gran parlaire, e que, encara que d'engenh cuert, a viatges destaques en finesa. Mès, entà qué veigues guaire pèc ès tu e guaire discrèt sò jo, voi que m'escotes un brèu conde: te cau saber qu'ua veuda beròia, mozza, liura e rica, e mès que mès, graciosa, s'enamòrèc d'un mosso pelat, gròs e de bon volum; ac sabec eth sòn major,²³ e un dia li didec ara brava veuda, a manèra de frairau repotèc: *Meravilhat sò, senhora, e non sense massa rason, de qué ua hemna tan principau, tan beròia e tan rica coma vòsta mercè, s'age enamorat d'un òme tan grossièr, tan baish e tan idiòta coma Fulano, en auer en aguesta casa tanti mèstres, tanti presentadi²⁴ e tanti teològs, qu'entre eri vòsta mercè poirie escuelher coma entre peres, e dider: aguest lo voi, aguest non lo voi.* Mès era li responec, damb gràcia e desinvoltura: *Vòsta mercè, senhor mèn, ei molt enganhat, e pense molt ara antica se pensatz que jo è escuelhut mau en Fulano, per idiòta que vos*

22. Espaci de tèrra límpia, a viatges empeirat, a on se bat.

23. Eth sòn superior.

24. Teològs qu'encara non an recebut eth grad de mèstres.

semble, pr'amor que, entad aquerò que jo lo voi, sap tanta filosofia o encara mès qu'Aristòteles." Atau, donc, Sancho, per lo que jo estimi a Docina deth Tobòso, vau tant coma era mès nauta princessa dera tèrra. Òc, que non toti es poètes que lauden daunes, dejós d'un nòm qu'eri ath sòn arbitri les meten, ei vertat que les an. Penses tu qu'es Amariles, es Filis, es Silvies, es Dianes, es Galatees, es Alides²⁵ e d'autes taus qu'es libres, es romanci, es botigues des barbèrs, es teatres des comèdies, son plei, sigueren vertadèrament daunes de carn e uas, e d'aqueri que les celèbren e celebrèren? Plan que non, senon qu'era màger part son fingides, pr'amor de dar fondament as sòns vèrsi e pr'amor que les tenguen coma enamoradi e coma òmes qu'an valor entà estar-ne. E atau, qu'ei pro entà jo de pensar e de creir qu'era brava Aldonza Lorenzo ei beròia e aunèsta; e çò deth linhatge ei pòc important, pr'amor que non s'an d'anar a informar d'eth entà dar-li bèth abit,²⁶ e jo m'imaginai qu'ei era mès nauta princessa deth mon. Pr'amor que te cau saber, Sancho, s'ei que non ac sabes, que sonque dues causes ahisquen a estimar mès que d'autes, que son era beresa e era bona fama; e aguestes dues causes se trapen ar extrèm en Docina, pr'amor qu'en aquerò de beròia arrés l'iguale, e ena bona fama, pòques l'arriben. E entà acabar, jo imaginai que tot çò que digui ei atau, sense que sòbre ne manque arren; e la pinti ena mia imaginacion coma la desiri, atau ena beresa coma ena importància, e ne l'arribe Elena, ne l'artenh Lucrecia, ne cap auta des famoses hemnes des edats passades, grèga, barbara o latina. E que cada un digue çò que volgue; que se per aquerò siguessa repotegat pes ignorants, non serè castigat pes rigorosi.

—Digui qu'en tot a, vòsta mercè, rason —responec Sancho—, e que jo sò un ase. Mès sabi pas se perqué nomenti *ase* jo ena mi boca, donques que non s'a de mentar era còrda ena casa deth penjat. Mès datz-me era carta, e a Dieu, que me'n vau.

Treigues eth libre de memòries Dòn Quishòt, e, en tot hèr-se enlà un shinhau, tranquil·lament comencèc a escriuer era carta; e, en acabar-la, cridèc a Sancho e li didec que l'ac volie liéger, pr'amor que se l'aprenesse de memòria, per s'un cas la perdesse peth camin, donques que pera sua desgràcia, quinsevolh causa poirie arribar. Ad aquerò responec Sancho:

25. Era prumèra edicion dera òbra metie "Alidas".

26. Se referís ara practica entà ingressar en ua orde militar.

—Escriue-la vòsta mercè dus o tres còps en libre e datz-me-lo, que jo lo portarè ben sauvat, donques que pensar que jo me l'aprenerè de memòria ei pegaria; que l'è tan dolenta qu'a viatges non me'n brembi deth mèn nòm. Mès, totun aquerò, que me la digue vòsta mercè, que gaudirè fôrça entenent-la, que deu anar coma de motle.

—Escota, que ditz atau —didec Dòn Quishòt:

Carta de Dòn Quishòt a Docina deth Tobòso

Sobeirana e nauta senhora:

Er herit damb punta d'abséncia e nafrat des teles deth còr, plan doça Docina deth Tobòso, te mane era salut qu'eth non a. S'era tua beresa me mesprède, s'era tua valor non ei en prò mèn, s'es tòns mesprètz son contra jo, encara que jo siga plan sofrit, mau poirè sostier-me en aguesta pena, que, ath delà d'èster fôrta, ei plan durabla. Eth mèn brave escudèr Sancho te balharà ua relacion sancera, ò beròia ingrata, estimada enemiga mia! dera manèra que me trapi per tòrt tò. Se volesses acuelher-me, que sò tò; e se non, hè çò que volgues; pr'amor que, acabant era mia vida, aurè satisfèt era tua crudeutat e eth mèn desir.

Que sò tò enquiara mòrt.

Eth Cavalièr dera Trista Figura

—Per vida deth mèn pair —didec Sancho en enténer era carta—, qu'ei era causa mès nauta que jamès è entenut. E com li ditz vòsta mercè aquiutot çò que vò, e be n'encaishe de ben ena signatura Eth Cavalièr dera Trista Figura! Digui de vertat qu'ei vòsta mercè eth madeish diable, e que non i a cap causa que non sàpie.

—Tot ei de besonh —responec Dòn Quishòt—, entath mestièr que pòrti.

—Au, donc! —didec Sancho—, mete vòsta mercè en aguesta auta plana era cedula des tres polhins e signe-la clarament, pr'amor que l'arreconeishen en veder-la.

—Damb plaser —didec Dòn Quishòt.

E, en auer-la escrit, l'ac liegec, que didie atau:

Manarà vòsta mercè, per aguesta cedula de polhins, senhora neboda, autrejar a Sancho Pancha, eth mèn escudèr, tres des cinc que deishè en casa e son a cargue

de vòsta mercè. Es quaus tres polhins vos ordeni liurar e pagar per d'audi tants aciù recebudi a truca truquet,²⁷ e damb era sua carta de pagament seràn ben autrejadi. Data enes entralhes de Sèrra Morena, a vint-e-dus d'agost d'aguest present an.

—Qu'està fôrça ben —didec Sancho—; signe-la vòsta mercè.

—Que non la cau signar —didec Dòn Quishòt—, senon sonque méter era mia rubrica, qu'ei lo madeish qu'era signatura, e qu'entà tres ases, e tanben entà tres cents, serie pro.

—Jo confi en vòsta mercè —responec Sancho—. Deishatz-me anar a enserar a Rocinant, e esdeguè-se vòsta mercè a dar-me era sua benediccion, que dempús pensi partir, sense veir es pegaries que vòsta mercè a de hèr, que jo ja diderè que lo vedí hèr-ne tantes coma volgue.

—Aumens voi, Sancho, e pr'amor qu'a d'èster atau, voi, digui, que me veigues despolhat e hèr ua o dues dotzenes de lhocaries, que les vau a hèr en mens de mieja ora, pr'amor que, en auer-les vist damb es tòns uelhs, posques jurar sauvant-te tu, de totes es autes que volgues híger, e t'asseguri que no'n dideràs tantes coma jo ne pensi hèr.

—Per amor de Dieu, senhor mèn, que non veiga jo nud a vòsta mercè, que me darà fôrça pena e non poirè deishar de plorar; e è eth cap tan mau des plors d' Janet per lo deth saumet, que non sò entà calar-me en d'audi plors; e se vòsta mercè vò que jo veiga quauques holies, hètz-les vestit, rapides e aqueres que siguessen mès avientes. Sustot pr'amor qu'entà jo non ère de besonh arren de tot aquerò, e, coma ja è dit, estauviaria camin dera mia tornada, qu'a d'èster damb es notícies que vòsta mercè desire e merite. E se non, que s'apraie era senhora Docina; que se non respon coma cau, hèsqui eth vòt solemne ad aqueth que posqui,²⁸ que l'è de trèir era bona responsa der estomac a còps de pè e bohetades. Pr'amor que, a on s'a vist qu'un cavalièr errant, tan famós coma vòsta mercè, se torne lhòco, sense mès ne mès, per ua...? Que non m'ac hèsque díder era senhora, pr'amor que, per Dieu, mauparla e ac lança tot a pèrder. Que sò bon entad aquerò jo! Mau me coneish! Pr'amor que, a fe de Dieu, se me coneishesse, me respectarie!

27. En efectiu.

28. Vò díder a Dieu.

—A fe, Sancho —didec Dòn Quishòt—, que, per çò que semble, non ès mès senat tu que jo.

—Que non sò tan hòl —responec Sancho—, mès sò emmaliciat. Mès, deishant aquerò a despart, qué vò minjar vòsta mercè mentre jo siga dehòra? Dilhèu va a gèsser en camin, coma Cardènio, entà trèir-les-ac as pastors?

—Non te'n hèsques d'aquerò —responec Dòn Quishòt—, pr'amor qu'encara qu'auessa minjar, non minjaria ua auta causa qu'èrbes e fruts qu'aguest prat e aguesti arbes me dan, pr'amor qu'era finesa deth mèn negòci ei en non minjar e en hèr d'autes asprors parières.

—Damb Dieu, donc. Mès, sap vòsta mercè çò que jo cranhi? Que dilhèu non saberè jo tornar en aguest lòc a on ara vos dèishi, per lo amagat qu'ei.

—Cuelh ben es retnes, que jo procurarè non separar-me d'aguesti entorns —didec Dòn Quishòt—, e tanben pujarè per aguestes nautes ròques entà veir se te veigui quan tornes. Encara que, çò mès avient serà, entà qué non t'enganhes ne te pèrdes, que talhes quauques rametes des moltes que i a per aciu e les metes de trait en trait,²⁹ enquia qué gesques a camp liure, que te serviràn de hites e de senhaus entà qué me trapes quan tornes, a imitacion der hiu deth laberint de Teseo.

—Atau ac harè —didec Sancho Pancha.

E, en talhar-ne quauqu'ues, li demanèc era benediccion ath sòn senhor, e, non sense lèrmes entre es dus, se despedic d'eth. E, pujant sus Rocinant, a qui Dòn Quishòt l'encarguèc fòrça que se cuedèsse d'eth coma se siguesse era sua pròpria persona, se metec en camin, espargint de trait en trait es ramets d'arbe, coma l'auie conselhat eth sòn patron. E atau, partic, encara que l'importunaue Dòn Quishòt entà qué lo vedesse hèn ne dues lhocaries.

Mès, encara non auie caminat cent passi, quan tornèc e didec:

—Digui, senhor, que vòsta mercè a dit plan ben: que, entà qué posca jurar sense cargue de consciéncia que vos è vist hèr holies, serà bon que ne veiga aumens ua, encara qu'ei pro grana era qu'è vist, ena quedada³⁰ de vòsta mercè.

29. Cada un espaci.

30. Se referís ar hèt de quedar-se.

—Non t'ac didia jo? —didec Dòn Quishòt—. Demora-te, Sancho, qu'en un virament de uelhs les vau a hèr.

E, treiguent-se ara prèssa es pantalons, se quedèc en carn e calçotets, e dempús, sense mès ne mès, fotec dues picades de pès en aire e dues viroletes, eth cap a baish e es pès naut, descurbint causes que, entà non veder-les un aute còp, virèc Sancho es retnes a Rocinant e se dèc per content e satisfèt de qué poirie jurar qu'eth sòn patron quedaue lhòco. E atau, lo deisharam seguir eth sòn camin, enquiara tornada, que siguec rapida.

CAPÍTOL XXVI

A on contunhen es fineses d' enamorat que hec Dòn Quishòt en Sèrra Morena

E, tornant a condar çò que hec eth dera Trista Figura en veder-se solet, ditz era istòria que, tanlèu Dòn Quishòt acabèc de hèr es viroletes o torns, despolhat dera part baisha e de miei entà naut vestit e vedec que Sancho se n'auie anat sense demorar veir mès asenades, pugèc naut de tot d'ua grana ròca e aquiu tornèc a pensar çò que molti viatges auie pensat, sense que s'auesse jamès decidit en aquerò, e ère se qué serie milhor e l'anarie mès ben: imitar a Roldan enes lhocaries que hec, o a Amadís enes mala encolies; e, parlant damb eth madeish, didie:

—Se Roldan siguec tan bon cavalièr e tan valent coma diden, qué i a de meravilhós?, pr'amor que, a tot darrèr, ère encantat e non lo podie aucir arrés se non siguesse metent-li ua agulha des gròsses pera planta deth pè, e eth portae tostemp sabates damb sòla de hèr. Encara que non li valeren estratagèmes contra Bernardo deth Carpio, que se les entenec e l'estofèc entre es braci, en Roncesvalhes. Mès, deishant en eth aquerò dera valentia a despart, anem a çò de pèrder eth sen, qu'ei cèrt que lo perdec, per lo des senhaus que trapèc ena hònt e pes naues que li dèc eth pastor de qué Angelica auie dormit mès de dues meddiades damb Medòro, un mòro de peus retortilhadi e page d'Agramante; e s'eth comprenec qu'aquerò ère vertat e qu'era sua dauna l'auie oltratjat, non hec massa en tornar-se hòl. Mès jo, com lo posqui imitar enes lhocaries, se non l'imiti ena ocasion d'eres? Pr'amor que Docina deth Tobòso gausaria jo jurar que non a vist en toti es dies dera sua vida cap mòro, tau qu'ei, en sòn madeish vestit, e qu'ei aué coma era mair que la paric; e li haria un manifest escarni se, imaginant ua auta causa d'era, me tornèssa lhòco d'aqueth tipe de lhocaria de Roldan eth furiós. Ath delà, veigui qu'Amadís de Gaula, sense

pèrder eth sen e sense hèr lhocaries, arteneh tantà fama d'ènamorat coma eth que mès; pr'amor que çò que hec, segontes era sua istòria, non siguec mès que, en veder-se mespredat pera sua senhora Oriana, que l'auie ordenat que non apareishesse ena sua preséncia enquia qué siguesse era sua volontat, e se retirèc ena Ròca Prauba en companhia d'un ermitan, e aquiù s'assadorèc de plorar e d'encomanar-se a Dieu, enquia qu'eth Cèu l'ajudèc, ath miei dera sua pena e necessitat. E s'aquerò ei vertat, coma n'ei, perquè voi jo prener-me eth trabalh ara de despolhar-me deth tot, ne dar pena ad aguesti arbes que non m'an hèt cap de mau? ne me cau enlordir era aigua clara d'aguesti arriuets, es quaus m'an de dar eth béuer quan n'aja talents. Visca era memòria d'Amadís, e sigue imitat per Dòn Quishòt d'Era Mancha en tot aquerò que podesse!; deth quau se diderà çò que se didec der aute: que se non acabèc granes causes, moric per arteneher-les, e se jo non sò refusat ne mespredat per Docina deth Tobòso, m'ei pro, coma ja è dit, èster absent d'era. Au, donc, mans ara òbra! Vietz ena mia memòria, causes d'Amadís, e mostratz-me per a on me cau començar a imitar-vos. Mès ja sai que çò que hec mès eth, siguec pregar e encomanar-se a Dieu; mès, qué harè de rosari se non n'è?

Alavetz li venguec en pensament com ac poirie hèr, e siguec quan esquincèc ua grana benda des plecs dera camisa, que l'anauen penjant, e hec onze nuts, un mès gròs qu'es auti, e aquerò li servic de rosari pendent eth temps que siguec aquiù, escriuent e gravant, pes troncs des arbes e pera menuda arena, molti vèrsi, toti acomodadi ara sua tristesa, e quauqu'uns en laudança de Docina. Mès es que se poderen trapar sancers e que se poderen liéger, dempús que lo trapèren aquiù ada eth, non sigueren qu'aguesti que seguissen:

*Arbes, èrbes e plantes
qu'en aguest lòc ètz,
tan nautes, verdes e tantes,
se deth mèn mau non vos alegratz,
escotatz es mies quèishes santes.
Qu'era mia dolor non vos trebòle,
encara que sigue terribla,
pr'amor que, per pagar-vos escòt.¹*

1. Tribut.

*aquiu plorèc Dòn Quishòt
 abséncies de Docina
 deth Tobòso.
 Qu'ei aciu eth lòc que
 er amador mès leiau
 dera sua senhora s'amague,
 e a arribat en tau mau
 sense saber com ne per a on.
 Hè-li a vier Amor durament
 qu'ei de molt mala raça;
 e atau, enquia holar un bocòi,
 aquiu plorèc Dòn Quishòt
 abséncies de Docina
 deth Tobòso.
 Cercant es aventures
 entre es dures ròques;
 maudident entralhes dures,
 qu'entre ròques e entre cressals²
 trape eth trist desaventures,
 lo heric amor damb eth sòn còp,
 non damb era sua mofta correja;
 e, en tot tocar-li eth cogòt,
 aquiu plorèc Dòn Quishòt
 abséncies de Docina
 deth Tobòso.*

Non costèc pòques arridalhes en aqueri que trapèren enes vèrsi referidi era juntura deth Tobòso ath nòm de Docina, pr'amor que se pensèren que se deuec imaginar Dòn Quishòt que se, nomentant a Docina, non didie tanben deth Tobòso, non se poirie comprèner era còbla; e atau siguec de vertat, coma eth dempús coheissèc. D'auti molti n'escruièc, mès, coma ja s'a dit, non se poderen trèir en clar, ne sancers, mès d'aguestes tres còbles.

2. Terrens nauti damb moltes arrominguères.

Mentretant, e en alendar e en cridar as faunes e silvans³ d'aqueri bòsqui, as ninfes des arrius, ara dolorosa e umida⁴ Eco, que li responessen, consolèssen e escotèssen, s'entretenguie, e tanben cercant quauques èrbes damb es que sostier-se mentre arribaue Sancho; que, se coma tardèc tres dies, auesse tardat tres setmanes, eth Cavalièr dera Trista Figura aurie quedat tan desfigurat que non l'aurie coneishut ne era mair que lo paric.

E serà bon deishar-lo embolicat entre alendades e vèrsi, pr'amor de condar lo que li arribèc a Sancho Pancha pendent eth compliment deth sòn encargue. E siguec que, en gèsser en camin reiau, se metec ara cèrca deth Tobòso, e a londeman arribèc ena aubèrja a on li auie arribat era desgràcia dera hlatçada; e tanlèu la vedec, li semblèc que un aute viatge anaue pes aires, e non volec entrar laguens, encara qu'arribèc ara ora qu'ac podie e ac auie de hèr, per èster era ora de minjar e préner bèra causa cauda; pr'amor que hège molti dies que tot ère aliments hereds. Aguesta necessitat lo possèc a apropar-se ena aubèrja, encara dobtant s'auie d'entrar o non. E en aqueth moment, gesseren dera aubèrja dues persones que dempús l'arreconeisherèn; e li didec er un ar aute:

—Didetz-me, senhor licenciat, aqueth deth shivau, non ei Sancho Pancha, deth quau didec era majordòma deth nòste aventurèr qu'auie gessut damb eth sòn senhor coma escudèr?

—Òc que n'ei —didec eth licenciat—; e aqueth ei eth shivau deth nòste Quishòt; E l'arreconeisherèn tan ben pr'amor qu'èren eth capelhan e eth barbèr deth sòn pòble, e es qui heren er escrutinh e er acte generau⁵ des libres. Es quaus, tanlèu arreconeisherèn a Sancho e a Rocinant, desirosi de saber de Dòn Quishòt, anèren entada eth, e eth capelhan lo cridèc peth sòn nòm, en tot dider-li:

—Amic Sancho Pancha, a on ei eth vòste patron?

En arreconeisher-les alavetz Sancho, decidic amagar eth lòc e era manèra qu'eth sòn patron estaue; e atau, les responec qu'eth sòn patron quedèc ocupat en cèrt lòc e en cèrta causa qu'ère molt importanta entada eth, que non les podie díder, pes uelhs qu'ena cara auie.

3. Divinitats des camps e bòsqui.

4. Plorosa.

5. Se referís a lo que passèc en capítol VI.

—Non, non —didec eth barbèr—, Sancho Pancha; se non mos didetz a on ei, imaginaram, coma ja imaginam, que vos l'auetz aucit e panat, donques que vietz sus eth sòn shivau. De vertat que mos auetz de dar⁶ ath patron deth rocin, o se non, acabaràn mau es causes.

—Que non me cau menaçar, que jo non sò òme que pane ne qu'aucís ad arrés: a cada un que l'aucisque era sua sòrt, o Dieu, que lo hec. Eth mèn patron està hèn penitència ena mitat d'aguesta montanha, plan ath sòn gust.

E dempús, en un virament de uelhs e sense parar, les condèc era manèra qu'auie quedat, es aventures que les auien arribat e com portaue era carta ara senhora Docina deth Tobòso, qu'ère era hilha de Lorenzo Corchuelo, que d'era ère enamorat enquiàs hitges.

Quedèren admiradi es dus de çò que Sancho Pancha les condaue, e, encara que ja sabien dera holia de Dòn Quishòt e dera classa d'era, tostemp que l'entenien s'admirauen de nauèth. Li demanèren a Sancho Pancha que les mostrèsse era carta que portaue a Docina deth Tobòso. Eth didec qu'ère escrita en un libre de memòries e qu'ère orde deth sòn senhor que la copièsse en papèr en prumèr lòc qu'arribèsse; alavetz li didec eth capelhan que l'ac mostrèsse, qu'eth harie era traslacion damb plan bona letra. Se metec era man ena cintura Sancho Pancha, cercant eth libret, mès non lo trapèc, ne lo podie trapar encara que lo cerquèsse, pr'amor que s'auie quedat Dòn Quishòt damb eth e non l'ac auie dat, ne eth se'n brembèc de demanar-l'ac.

Quan Sancho vedec que non trapaue eth libre, se li metec ua cara coma entà morir-se; e, tornant a paupar tot eth còs rapidament, vedec que non lo trapaue, e, sense mès, se metec es punhs ena barba e se n'arringuèc ua part, e ara seguida, sense parar, se fotec mieja dotzena de patacs en ròstre e en nas, que lo banhèc en sang. Vist aquerò peth capelhan e peth barbèr, li preguntèren se que li auie arribat que tan mau se tractaue.

—Qué m'a d'arribar —responec Sancho—, senon auer perdut d'ua man en auta⁷, en un moment, tres polhins, que cada un ère coma un castèth?

—Com ei aquerò? —repliquec eth barbèr.

6. Dar compde d'a on ei.

7. De manèra incredibla.

—Qu'è perdut eth libre de memòries —responec Sancho—, a on i auie era carta entà Docina e ua cedula signada peth sòn senhor, ena qu'ordenaue ara sua neboda que me dèsse tres polhins des quate o cinc qu'èren en casa.

E alavetz les condèc era pèrta deth saumet. Lo consolèc eth capelhan, e li didec que, quan tornèsse a trapar ath sòn senhor, eth li tornarie a hèr era orde e eth liurament en papèr, coma ère usatge e costum, pr'amor qu'es causes que se hègen enes libres de memòries jamès s'acceptauen ne complien.

Damb aquerò se consolèc Sancho, e didec que, s'aquerò ère atau, ja non li hège pena era pèrta dera carta de Docina, donques qu'eth se la sabie lèu de memòria, dera que se poirie copiar a on e quan volessen.

—Didetz-ac, Sancho —didec eth barbèr—, que dempús la copiaram.

Se gratèc Sancho Pancha eth cap entà atirar ena memòria era carta, e ja se quilhaue sus un pè ja sus er aute; a viatges guardaue en solèr, d'auti en cèu; e dempús d'auer-se rosigat era mitat dera punta d'un dit, tient en suspens as que demorauen que ja la didesse, didec ath cap d'ua longa estona:

—Per Dieu, senhor licenciat, qu'es diables pòrten era causa que dera carta me'n brembi; encara qu'ath principi didie: *Nauta e sobajada⁸ senhora*.

—Non diderie —didec eth barbèr— *sobajada*, senon *suberumana o sobeirana senhora*.

—Atau ei —didec Sancho—. Dempús, se non me'n brembi mau, segueie... se non me'n brembi mau: *eth nafrat e mancat de saunei, e eth herit pune a vòsta mercè es mans, ingrata e molt desconeishuda beròia* e sabi pas se qué didie de salut e de malautia que li manaue, e per aquiua anaue transcorrint, enquia qu'acabaue en *Vòste enquiara mòrt, eth Cavalièr dera Trista Figura*.

S'alegrèren es dus de veir era bona memòria de Sancho Pancha, e l'ac laudèren fòrça, e li preguèren que didesse era carta dus viatges mès, entà qu'eri, ath sòn torn, l'aprenessen de memòria entà poder-la copiar. La tornèc a díder Sancho tres còps mès, e d'auti còps tornèc a díder mil pegaries. Dempús, condèc tanben es causes deth sòn patron, mès que non didec paraula sus eth mantejament que l'arribèc en aquera aubèrja, ena que non volie entrar. Didec tanben, com eth sòn senhor, tanlèu coma li portèsse ua bona notícia dera

8. Mautractada.

senhora Docina deth Tobòso, s'auie de méter en camin entà apréner coma èster emperador, o, aumens, monarca; qu'atau ac auien acordat entre es dus, e ère causa aisida arribar a estar-ne, segontes ère era valor dera sua persona e era fòrça deth sòn braç, e que, en estar-ne, lo maridarie ada eth, pr'amor que ja serie veude, que non podie èster mens,⁹ e l'auie de dar coma hemna ua puncèla dera emperairitz, ereua d'un ric e gran estat de tèrra fèrma, sense isles ne islòts, que ja non les volie.

Didie aquerò Sancho damb tanta tranquillitat, netejant-se de quan en quan eth nas, e damb tan pòc de sen, qu'es dus s'admirèren de nauèth, considerant guaire veementa auie estat era holia de Dòn Quishòt, donques que s'auie emportat ath sòn darrèr eth sen d'aqueth praube òme. Que non voleren cansar-lo ne trèir-lo dera error que se trapaue, en tot semblar-les que, coma que non le herie era consciéncia, serie milhor deishar-lo en era, e ada eri les agradarie mès enténer es sues pegaries, e atau, li dideren que preguèsse pera salut deth sòn patron, qu'ère causa importanta arribar, en cors deth temps, a èster emperador, coma eth didie, o, aumens, arquebisbe, o ua auta dignitat semblanta. Ad aquerò responec Sancho:

—Senhors, s'era fortuna modifiquèsse es causes de manèra qu'ath mèn patron li venguesse en voluntat non èster emperador, senon arquebisbe, voleria saber se qué acostumen a dar ara es arquebisbes errants as sòn escudèrs.

—Les sòlen dar —responec eth capelhan—, quauque benefici simple e suenhat, o bèra sacristania, que les vau molt de renda fixa, ath delà deth pè der autar,¹⁰ que se sòl estimar un aute tant.

—Entad aquerò serà de besonh —repliquec Sancho—, qu'er escudèr non sigue maridat e que sàpie ajudar missa, aumens; e s'aquerò ei atau, malerós de jo, que sò maridat e non sai era prumèra letra der *abecé!* Qué serà de jo s'eth mèn patron vò èster arquebisbe, e non emperador, coma ei usatge e costum enes cavalièrs errants?

—Non te cau pòur, Sancho amic —responec eth barbèr—, qu'aquiu pregaram ath vòste patron e l'ac conselharam, e a mès l'ac meteram coma un cas de consciéncia, que sigue emperador e non arquebisbe, donques que

9. Que non podie èster de ua auta forma.

10. Retribucion per èster sacerdot.

tanben li serà mès facil, pr'amor qu'eth ei mès valent qu'estudiant.

—Atau m'ac a semblat a jo —didec Sancho—, encara que me cau díder qu'ei adreit entà tot. Çò que jo pensi hèr dera mia part ei pregar-li a Nòste Sénher que lo conduísque entad aqueres parts a on Eth¹¹ mès se'n servisque e a jo mès benefici me hèsque.

—Qu'ac didetz coma persona discrèta —didec eth capelhan—, e ac haratz coma bon cristian. Mès çò que s'a de hèr ara ei dar era orde¹² entà trèir ath vòste patron d'aquera inutila penitència que didetz qu'ei hèn; e, entà pensar ena manèra qu'ac vam a hèr, e entà minjar, que ja ei ora, serà bon qu'entrem ena aubèrja.

Sancho didec qu'entrèssen eri, qu'eth se demorarie dehòra e dempús les diderie eth perquè de non entrar ne èster convenient qu'entrèsse eth. Mès que les pregaue que li treiguessen bèra causa entà minjar que siguesse cauda, e atau madeish, un shinhau de civada entà Rocinant. Eri entrèren e lo deishèren, e ath cap d'ua estona eth barbèr li treiguesc eth minjar.

Dempús, en auer pensat entre es dus era manèra d'arténher çò que desirauen, venguesc eth capelhan en un pensament¹³ molt acomodat ath gust de Dòn Quishòt e entad aquerò qu'eri volien. E siguesc que li didec ath barbèr que çò qu'auie pensat ère qu'eth se vestisse en abit de puncèla erranta, e qu'eth sagèsse de meter-se çò milhor que podesse d'escudèr, e qu'atau anarien entà on se trapaue Dòn Quishòt, simulant èster era, ua puncèla aclapada e necessitada, e li demanarie un present, qu'eth non deisharie d'autrejar-li, coma valerós cavalièr errant. E qu'eth present que li pensaue demanar ère que venguesse damb era entà on era l'amièsse, pr'amor de des-hèir-li un escarni qu'un mau cavalièr l'auie hèt; e que li suplicaue tanben, que non l'ordenèsse trèir-se eth desguissament, ne li demanèsse arren dera sua propietat, enquia qué l'auesse resvenjat d'aqueth mau cavalièr; e que credesse, sense cap de dobte, que Dòn Quishòt vierie en tot lo que li demanèsse d'aguesta manèra; e que d'aguesta forma lo treirien d'aqui e le portarien entà un lòc, a on sajarien de méter remèdi ara sua estranha holia.

11. Se referís a Dieu.

12. Cercar era forma.

13. Se li acodic un plan.

CAPÍTOL XXVII

De coma se'n gesseren ena sua intencion eth capelhan e
eth barbèr, amassa damb d'autes causes dignes
de condar-se en aguesta grana istòria

Que non li semblèc mau ath barbèr era invencion deth capelhan, senon tan ben, que lèu la meteren en practica. Li demanèren ara ostalèra ua pelha e ues tòques,¹ en tot deishar-li en prenda² ua sotana naua deth capelhan. Eth barbèr hec ua grana barba d'ua coa grisa o ròia de bueu, a on er ostalèr auie penjat eth piente.³ Les preguntèc era ostalèra qu'entà qué volien aqueres causes. Eth capelhan li condèc en brèves paraules era holia de Dòn Quishòt, e com ère avient aqueth desguissament entà trèir-lo dera montanha, a on ère. Se n'encuedèren alavetz er ostalèr e era ostalèra de qué eth lhòco ère eth sòn òste, eth deth baume, e eth patron deth mantejat escudèr, e li condèren ath capelhan tot lo que les auie passat damb eth, sense amagar aquerò que tant amagaue Sancho.

En resumit, era ostalèra vestic ath capelhan de manèra que non calie que veder-lo:⁴ li metec ua pelha de tela, plia de cenches de velot⁵ nere d'un pam d'ample, totes escotelades,⁶ e uns corsatges de velot verd, ornadi damb uns cimossats⁷ de satin blanc, que se deueren de hèr, autant eri coma era pelha, enes tempsi deth rei Wamba. Que non consentic eth capelhan que lo toquèssen, senon que se metec en cap era tòca de tela que portaue de nets

-
1. Tà corbir eth cap.
 2. Coma garantia.
 3. Eth piente se penjaue en ua coa entà limpiar-lo.
 4. Que non se podie milhorar.
 5. Velhut.
 6. Damb moltes dubertures.
 7. Cinta entà adornar er acabament d'un vestit.

entà dormir, e se cenhec peth front ua camalia⁸ de tafatàs nera, e damb era auta camalia hec un desguissament damb eth que se caperèc es barbes e eth ròstre; se calèc eth chapèu, qu'ère tan gran que li podie servir de parasolei, e, caperant-se damb era sua capa, pugèc ena sua mula coma es hemnes, e eth barbèr ena sua, damb era sua barba que li arribaue ena cintura, entre ròia e blanca, coma aquera que, coma ja s'a dit, ère hèta dera coa d'un bueu terrós.⁹

Se despediren de toti e dera brava de Maritornes, que prometec pregar un rosari, encara que pecadora, pr'amor que Dieu les dèsse exit en tan difícil e cristian ahèr coma n'ère eth qu'anauen a hèr.

Mès, a penes aueren gessut dera aubèrja, quan li venguec en cap ath capelhan un pensament: que non estaue ben auer-se metut d'aquera manèra, per èster indecent¹⁰ qu'un capelhan se metesse atau,¹¹ encara que siguesse entà ua bona òbra; e, en dider-l'ac ath barbèr, li preguèc que se cambièssen es vestits, donques qu'ère mèr just qu'eth siguesse era puncèla necessitada, e qu'eth harie d'escudèr, e d'aguesta manèra se profanaue mens era sua dignitat; e se non ac volie hèr, non seguirie entà deuant, encara qu'eth Diable s'emportèsse a Dòn Quishòt.

Mentretant, arribèc Sancho, e en veder-les damb aqueri vestits non podec qu'estarnar-se d'arriar. E, plan que òc, eth barbèr s'avenguec a tot aquerò que volie eth capelhan, e, hènt eth cambiament, eth capelhan l'anèc informant de com auie d'actuar e des paraules que l'auie de dider a Dòn Quishòt entà ahiscar-lo e hèr que tornèsse damb eth, e deishèsse de voler eth lòc qu'auie escuelhut entara sua vana penitència. Eth barbèr responec que, sense que se li dèsse cap leçon, eth lo meterie ath sòn punt. Non volec vestir-se en aqueth moment, enquia qué se trapèsse a on ère Dòn Quishòt; e atau, pleguèc era ròba e eth capelhan s'apraièc era barba, e seguiren eth sòn camin, en tot guidar-les Sancho Pancha, que les anèc condant lo que les passèc damb eth lhòc que trapèren ena sèrra, amagant, totun, era trobalha dera maleta e de tot aquerò que i auie en era; que, encara que pèc, ère un shinhau cobejós¹² eth gojat.

8. Liga.

9. Vermelhós.

10. Inadequat.

11. Se vestisse d'aquera forma.

12. Cobdiciós.

A londeman arribèren en lòc a on Sancho auie deishat metudes es senhaus des arrames entà trapar eth lòc a on auie deishat ath sòn senhor; e, en arreconeisher-lo, les didec qu'aquera ère era entrada, e que ja se podien vestir, s'aquero ère necessari entara libertat deth sòn senhor; pr'amor qu'eri l'auien dit abans qu'anar d'aquera manèra e vestir-se d'aguesta forma ère molt important entà trèir ath sòn patron d'aquera mala vida qu'auie escuelhut, e que l'encomanauen molt que non didesse ath sòn patron se qui èren, ne que les coneishie. E que se li preguntaue, coma ac harie segur, se li auie dat era carta a Docina, didesse qu'òc, e que, per non saber liéger, li auie responut de paraula, en tot dider-li que li manauè, jos pena dera sua desgràcia, que venguesse ara seguida a veder-la, qu'ère causa que desiraue fôrça; pr'amor que, damb aquerò e tot çò qu'eri pensauen dider-li, n'èren segurs de portar-lo en ua milhor vida e hèr qu'eth se metesse en camin entà èster emperador o monarca, qu'en aquerò d'arquebisbe non s'auie de pensar.

Tot ac escotèc Sancho, e s'ac sauvèc ben ena memòria, e les agraiç fôrça era intencion qu'auien de conselhar ath sòn senhor que siguesse emperador e non arquebisbe, donques qu'eth pensaue que, entà hèr es mercès as escudèrs, èren milhor es emperadors qu'es arquebisbes errants. Tanben les didec que serie bon qu'anèsse eth deuant a cercar-lo e dar-li era responsa dera sua senhora, que ja serie aquerò pro entà trèir-lo d'aqueth lòc, sense qu'eri se metessen en tant de trabalh. Les semblèc ben aquerò que Sancho didie, e atau determinèren demorar-lo enquia qué tornèsse damb es naues¹³ dera trobalha deth sòn patron.

Se calèc Sancho per aqueres trincades dera sèrra, deishant as dus en ua auta trincada per a on corrie un petit e tranquil riueth ath que li hègen ombra agradiua e fresca d'outes ròques e arbes que i auie per aqui. Era calor e eth dia qu'arribèren aqui ère des deth mes d'agost, que per aqueri endrets sòl èster molt grana era calor; era ora, es tres dera tarde: tot aquerò hège eth lòc encara mèns agradiu, e convidaue a demorar era tornada de Sancho, coma atau ac heren.

En èster, donc, es dus aqui, tranquils e ara ombra, arribèc enes sues aurelhes ua votz que, sense èster acompanhada deth son de cap aute esturment,

13. Notícies.

sonaue doça e regaladament, dera quau causa s'admirèren per semblar-les qu'aueth non ère un lòc a on podesse auer qui tan ben cantèsse —pr'amor que, encara que se sòl díder que pes seuves e camps se trapen pastors de votzes excellentes, mèslèu son exageracions poetiques que vertats—; e mèl quan, se n'encuedèren qu'auerò qu'entenien cantar èren vèrsi, non de rustes ramadèrs, senon de discrèts cortesans. E confirmèc aguesta vertat auer estat es vèrsi qu'auien entenut, aguesti:

Qui deteriore es mèns bens?

Mesprètz.

E qui augmente era mia dolor?

Era gelosia.

E qui pròve era mia paciència?

Abséncia.

D'aguesta sòrta, ena mia malautia

cap remèdi s'artenh,

donques que m'aucissen era esperança,

mesprètz, gelosies e abséncia.

Qui me còste aguesta dolor?

Amor.

E qui, era mia glòria mesprède?

Fortuna.

E qui consentís eth mèn dòu?

Eth cèu.

D'aguesta sòrta, jo demori

morir d'aguest mau estranh,

pr'amor que s'augmenten en mèn mau

Amor, Fortuna e eth Cèu.

Qui milhorarà era mia sòrt?

Era mòrt.

E eth ben der amor, qui l'artenh?

Mudança.

E es sòns maus, qui les guarís?

Lhocaria.

*D'aguesta sòrta, non ei senat
voler estimar era passion
quan es remèdis son
mòrt, mudança e lhocaria.*

Era ora, eth temps, era solitud, era votz e era adretia deth que cantaue creèc admiracion e alegria enes dus auditors, es quaus s'estèren quiets, demorant a veir s'entenien ua auta causa; mès, en veir que duraue un shinhau eth silenci, decidiren gèsser ara cèrca deth music que damb tan bona votz cantaue. E, en voler realizà'c, hec era madeisha votz que non se botgèssen, era quau arribèc nauament enes sues aurelhes, cantant aquest sonet:

SONET

*Santa Amistat, que damb leugères ales,
era tua apareença demorant-se en solèr,
entre benedides anmes, en Cèu
pugères alègre enes celestiaus sales,
des d'aquiu, quan vòs, mos senhales
era justa patz caperada damb un vel,
a trauès deth quau se revèlen eth zèl
de bones òbres que, a tot darrèr, son dolentes.
Dèisha eth cèu, ò amistat! o non permetes
qu'era enganha se vestisque era tua liurèa,¹⁴
que damb era destruis ara intencion sincèra;
que s'es tues aparences non li trèss,
lèu se veirà eth mon ena peleja
dera dissonanta confusion prumèra.*

Eth cant acabèc damb ua prigonda alendada, e es dus, damb atencion, tornèren a demorar a veir se tornaue a cantar; mès, en veir qu'era musica s'auie tornat somics¹⁵ e planhosi *ais*, acordèren saber se qui ère eth trist, tan excellent ena votz coma dolorós enes gemiments. E non aueren de demorar guaire temps, quan, en passar era cantoda d'ua ròca, vederen a un òme dera

14. Prene era tua apariença.

15. Plors.

madeisha mina e figura que Sancho Pancha les auie pintat quan les condèc eth conde de Cardènio; eth quau, quan les vedec, sense exaltar-se, s'estèc quiet, damb eth cap clin sus eth piech, coma òme cogitós, sense lheur es uelhs entà guardar-les sonque eth prumèr viatge, quan auien arribat ara imprevista.

Eth capelhan, qu'ère un òme de bones paraules, coma que ja auie notícia dera sua desgràcia —donques que pes indicacions l'auie arreconeishut—, s'apropèc ada eth, e damb brèves encara que discrètes rasons, li preguèc e lo convencec a qué deishèsse aquera miserabla vida, pr'amor que s'aquiu la perdie, serie era desgràcia màger de totes es desgràcies. Qu'ère Cardènio alavetz en tot eth sòn sen, liure d'aqueth furiós accident que tan soent lo treiguie d'eth madeish; e atau, en veder-les as dus damb vestits tan pòc usats per aqueri qu'anauen per aqueres solituds, non deishèc d'admirar-se un shinhau, e mès encara quan entenec que l'auien parlat en sòn ahèr coma de causa sabuda, donques qu'es rasons qu'eth capelhan li didec atau l'ac heren compréner; e atau, responec d'aguesta manèra:

—Pro veigui jo, ò senhors, qui que sigatz, qu'eth Cèu, qu'a suenh d'ajudar as bravi, e tanben as dolents a viatges, sense jo meritarm'ac, me mane, en aguesti tan luenhans e separats lòcs deth tracte comun dera gent, quauques persones que, en botar-me deuant des uelhs damb viues e diuerses rasons, perquè sense era vau hènt era vida que hèsqui, an sajat de trèir-me, d'aguest, entà un aute lòc milhor; mès, coma que non saben que jo sai que'n gèsser d'aguest mau queirè en un aute de peyor, dilhèu me deuen tier coma un òme de flacs discorsi, e encara lo que serie peyor, totafèt asenat. E non serie estranh que siguesse atau, pr'amor qu'ei en mèn pensament qu'era fôrça dera imaginacion des mies desgràcies ei tan intensa e influís tant ena mia perdicion que, sense que jo ac posca evitar, me quedi coma ua pèira, mancat de tot bon sens e coneishment; e me n'encuedi d'aguesta vertat, quan quauqu'uns me diden e me balhen senhaus des causes qu'è hènt mentre me senhorege aqueth terrible accident, e non sai que queishar-me en bades e maudíder sense cap profit era mia desgràcia, e balhar coma desexcusa des mies lhocaries era narracion dera causa d'eres a guairi la vòlen escotar; pr'amor que, en veir es senats quina ei era causa, non se meravilharàn des efèctes, e se non me dan eth remèdi, aumens non me daràn eth tòrt, en tot convertir-se-les er anuèg dera mia desinvoltura en pietat des mies desgràcies. E s'ei que vosati,

senhors, vietz damb era madeisha intencion que d'auti qu'an vengut, abans de qué contunhetz entà deuant enes vòstes discrètes persuasions, vos pregui qu'escotetz eth conde, que non n'ei pas, des mies desgràcies; pr'amor que dilhèu, dempús de qué l'ajatz escotat, vos estauviaratz eth trabalh de consolar d'un mau qu'ei incapable de tot consolament.

Es dus, que non desirauen ua auta causa que saber dera sua boca dera rason deth sòn mau, li preguèren que les ac condèsse, en tot aufrir-li de non hèr arren qu'eth non volesse, entath sòn remèdi e consolacion.

E damb aquerò, eth cavalièr trist comencèc era sua malerosa istòria, lèu damb es madeishes paraules e passi que l'ac auie condat a Dòn Quishòt e ath crabèr pòqui dies abans quan, per escadença deth mèstre Elisabat e puntualitat de Dòn Quishòt en salvar er aunor dera cavalaria, se quedèc eth conde inacabat, coma ac dèishe condat era istòria. Mès ara volec era bona sòrt que s'arturèsse er accident dera holia e lo podèc condar enquiath finau; e atau, en arribar ath pas deth bilhet¹⁶ qu'auie trapat dòn Fernando entre eth libre d'Amadís de Gaula, didec Cardènio que les sauvaue ben ena memòria, e que didie d'aguesta manèra:

Luscinda a Cardènio

Cada dia desnishi en vos valors que m'obliguen e me possen a estimar-vos mès; e atau, se voléssetz trèir-me d'aguest deute sense executar-me en aunor, ac poiratz hèr pro ben: pair è, que vos coneish e que m'estime ben, eth quau, sense forçar era mia voluntat, complirà era que sigue just que vos ajatz, s'ei que m'estimatx coma didetz e coma jo creigui.

—Per aguest bilhet me botgè a demanar a Luscinda coma esposa, coma ja vos è condat, e aquerò siguec eth motiu peth quau quedèc Luscinda, ena opinion de dòn Fernando, coma ua des mès discrètes e prudentes hemnes deth sòn temps, e aguest bilhet siguec eth que la metec en desir de destruir-me, abans que s'efectuèsse eth mèn desir. Li didí a dòn Fernando çò que volie eth pair de Luscinda, qu'ère que l'ac demanèsse eth mèn pair, era quau causa jo non gausaua dider-li, temorós de qué no'n siguesse d'acòrd, non perque non coneishesse era qualitat, bontat, vertut e beresa de Luscinda, e qu'auie fòrça

16. Non s'auie parlat abans d'aguesta nòta, però Cervantes ac a atau.

parts entà ennoblir a quinsevolh aute linhatge d'Esanha, senon perque jo entenia d'eth que desiraue que non me maridèssa tan lèu, enquia veir çò qu'eth duc Ricardo hège damb jo. En resumit, li didí que non l'ac gausaua díder ath mèn pair, per aqueth inconvenient coma per d'auti molti que m'acovardauen, sense saber quini èren, senon que me semblaue que çò que jo desirèssa jamès se complirie. A tot aquerò me responec dòn Fernando qu'eth s'encargarie de parlar damb eth mèn pair e hèr que li parlèsse ath pair de Luscinda. Ò Mario ambiciós!, ò Catilina crudèu!, ò Sila maufactora!, ò Galalon mentidèr!, ò Velhido traïdor!, ò Julian venjatiu!, ò Judes cobdiciós!. Traïdor, crudèu, venjatiu, mentidèr, quin mau l'auia hèt jo ad aguest, que damb tanta claretat se descurbiren es secrèts e es alegries deth sòn còr? Quina ofensa te hi? Quina paraula te didí e quini conselhs te balhè, que non siguessen toti a encaminar e aumentar eth tòu aonor e eth tòu profit? Mès, de qué me planhi?, malerós de jo! donques qu'ei causa cèrta que quan eth corrent des esteles pòrte es desgràcies, coma que vien de naut en baish, quèn damb furor e damb violéncia e non i a fòrça ena tèrra que les posque arturar, ne accion umana que les posque previer. Qui poirie imaginar que dòn Fernando, cavalièr illustre, discrèt, obligat des mèns servicis, poderós entà arténher çò qu'eth desir amorós li demanesse a onsevolhe que l'ocupèsse, s'auie d'exasperar, coma se sòl díder, e panar-me a jo ua soleta oelha¹⁷ qu'encara non auia? Mès que se queden aguestes reflexions a despart, coma inutiles e sense profit, e nusem¹⁸ eth trincat hiu dera mia malerosa istòria. Digui, donc, que'n semblar-li a dòn Fernando qu'era mia preséncia l'ère inconvenienta entà méter en execucion eth sòn faus e mau pensament, decidic enviar-me entath sòn frair màger, damb era desencusa de demanar-li quauqui sòs entà pagar sies shivaus, qu'expressament, e solet entà qué m'absentèssa, entà poder millhor gesser-se'n en sòn mau intent, eth madeish dia que s'aufric a parlar ath mèn pair, les cromptèc, e volec que jo anèssa a cercar es sòs. Podí jo previer aguesta traïson? Podí, dilhèu, ne tan solet imaginar-la? Non, plan que non; abans, damb plan gran gust, m'aufrí a gèsser ara seguida, content pera bona crompa hèta. Aquera net parlè damb Luscinda, e li didí çò qu'auém acordat damb dòn Fernando, e qu'auesse bona esperança

17. En sentit metaforic.

18. Nudam, anudam.

de qué es nòsti desirs se complirien. Era me didec, tan segura¹⁹ coma jo dera traïson de dòn Fernando, que sagèssa de tornar lèu, pr'amor que se pensaue que non tardarie mès er acabament des nòstes voluntats qu'er hèt de qué eth mèn pair parlèsse damb eth sòn. Sabi pas se qué siguec, que, en acabar de dider-me aquerò, se l'aumpliren es uelhs de lèrmes e un nut li trauessèc era gòrja, que non la deishaue parlar ua soleta paraula des moltes que me semblèc que me volie díder. Quedè admirat d'aguest nau accident, enquia alavetz jamès vist en era, pr'amor que totemp mos parlàuem, es còps qu'era bona fortuna e era mia diligéncia ac autrejaue, damb grana alegria, sense barrejar ua soleta lèrma, alendades, gelosies, sospeches e temors, Tot qu'ère agrair jo era mia sòrt, per auer-me-la dat eth Cèu coma senhora: m'alegraue era sua beresa, m'admiraue era sua valor e enteniment. Me tornaue era era jogada, laudant en jo çò que, coma enamorada, li semblaue digne de laudança. Damb aquerò mos condàuem mil mainadeses e eveniments des nòsti vesins e coneishudi, e ad aquerò que mès se tengueie era mia desinvoltura ère a cuelher-li, lèu ara fòrça, ua des sues beròies e blanques mans, e apropar-la ara mia boca, segontes se podie a trauès dera estretesa d'ua baisha rèisha que mos separaue. Mès era net que precedic ara net dera mia partida, era plorèc, gemeguèc e alendèc, e se n'anec, e me deishèc tot plen de confusion e d'espant, per auer vist tan naues e tan tristes mòstres de dolor e de sentiment de Luscinda. Mès, entà non destruïr es nòstes esperances, tot ac atribuï ara fòrça der amor que m'auie e ara dolor que sòl costar era abséncia en aqueri que s'estimen. En fin, jo que partí trist e cogitós, plia era anma d'imaginacion e de sospeches, sense saber lo que sospechava o imaginava: clars indicis que me mostrauen eth trist eveniment e desaventura que me demoraue. Arribè en lòc a on auia estat enuiat. Li balhè es cartes ath frair màger de dòn Fernando. Siguí plan ben rebut, encara que non ben despachat, pr'amor que m'ordenèc demorar, ath mèn desengust, pendent ueit dies, en un lòc a on eth duc, eth sòn pair, non me vedesse, pr'amor qu'eth sòn frair li escriuie que li manèsse cèrta quantitat de sòs sense qu'eth ac sabesse. E tot siguec invencion deth faus dòn Fernando, pr'amor que non li mancauen ath sòn frair sòs entà despachar-me lèu. Aguesta que siguec ua orde e un manament que me metec en condicion de non aubedir-

19. Desconeishedora.

lo, per semblar-me impossible tier tanti dies era vida en absència de Luscinda, e mès, en auer-la deishat damb era tristesa que vos è condat; mès, damb tot aquerò, aubedí, coma bon servent, encara que vedia que serie a còsta dera mia salut. Mès, ath cap de quate dies, arribèc un òme a cercar-me damb ua carta, que me dèc, qu'ena envolòpa coneishí qu'ère de Luscinda, pr'amor qu'era letra ère era sua. La daurí, temorós e damb subersaut, pensant qu'auie d'èster ua causa importanta que l'auie botjat a escriuer-me en èster jo absent, pr'amor qu'enquia alavetz ac auie hèt pòqui viatges. Li preguntè ar òme, abans de lieger-la, se qui l'ac auie autrejat e guaire temps auie estat en camin. Me didec que, passant per un carrèr dera ciutat ara ora de meddia, ua senhora plan beròia lo cridèc des d'ua hièstra, es uelhs plei de lèrmes, e damb fòrça prèssa li didec:

—*Frair: sètz cristian, coma semblatz, per amor de Dieu vos pregui que hescatz arribar lèu lèu aguesta carta ath lòc e ara persona que ditz ena envolòpa, qu'ei plan coneishut, e damb aquerò haratz un gran servici a Nòste Sénher; e, entà qu'ac pogatz hèr comòdament, prenetz lo que i a en aguest mocador.*

—*E, en tot dider aquerò, me lancèc pera hièstra un mocador, a on i auie estacadi cent reiaus e aguest anèth d'aur que pòrti aciu, damb aguesta carta que vos è balhat. E dempús, sense demorar era mia responsa. se n'anèc dera hièstra, encara que prumèr vedec se com jo cuelhia era carta e eth mocador; e, damb senhaus, li didí que haria lo que m'ordenaue. E atau, en veder-me tan ben pagat peth trabalh que podie auer eth portar-vo'la e coneishent pera envolòpa qu'èretz vos ath que se li manaue, pr'amor que jo, senhor, vos coneishi plan ben, e obligat tanben pes lèrmes d'aquera beròia senhora, decidí non fidar-me de cap auta persona, senon anar jo madeish a dar-la-vos; e en dètz-e-sèt ores que hè que me la balhèren, è hèt eth camin, que sabetz qu'ei de dètz-e-ueit lègues.*

Mentre er arregraït e nau corrèu me didie aquerò, jo èra penjat des sues paraules, tremolant-me es comes de manèra qu'a penes podia tier-me. Efectivament, daurí era carta e vedí que contenguie aguestes rasons:

Era paraula que don Fernando vos balhèc de parlar ath vòste pair entà que li parlèsse ath mèn, l'a complit mès ath sòn gust qu'en profit nòste. Sabetz, senhor, qu'eth m'a demanat coma esposa, e eth mèn pair, portat per auantatge qu'eth se pense qu'a don Fernando sus tu, a vengut en aquerò que vò, de tau manèra qu'en dus dies s'a de hèr eth maridatge, tan secrèt e tan solets, que sonque an

d'èster testimònis es Cèus e quauqua gent de casa. Imagina se com jo me trapi; se podetz vier, vietz. E se vos estimi ben o non, er eveniment d'aguest ahèr vo'lo harà comprèner. Volgue Dieu qu'aguesta arribe enes vòstes mans abans qu'era mia man se veigue en condicion d'amassar-se damb era d'aqueth que tan mau sap sauvar era fe que promet.

Aguestes, en resumit, sigueren es rasons que contenguie era carta e es que me heren méter en camin, sense demorar ua auta responsa ne d'auti sòs; que pro vedí dempús que non ère era crompa des shivaus, senon era deth sòn desir, qu'auie botjat a dòn Fernando a enviar-me entath sòn frair. Er anuèg que cuelhí contra dòn Fernando, amassa damb eth temor de pèrder era penhora que m'auia guanhat damb tanti ans de servici e de desirs, me meteren ales, pr'amor que, lèu volant, en un dia me presentè en mèn lòc, ath punt e ora avienta entà parlar damb Luscinda. Entrè secrètament, e deishè ua mula ena que venguia ena casa deth brave òme que m'auie hèt a arribar era carta: e volec era sòrt qu'alavetz l'auessa tan bona que trapè a Luscinda metuda ena rèisha, testimòni des nòsti amors. Me vedec Luscinda de seguit, e jo ada era, mès non pas dera forma qu'era m'auie de conéisher a jo e jo ada era. Mès, qui i a en mon que se posque vantar d'auer entrat e sabut eth confús pensament e condicion mudables d'ua hemna? Degun, plan que òc. Digui, donc, que, tanlèu Luscinda me vedec, me didec:

—Cardènio, que sò vestida de nòces; ja me demoren ena sala dòn Fernando eth traïdor e eth mèn pair eth cobdiciós, amassa damb d'auti testimònis, qu'abans ne seràn dera mia mòrt que des mèns acordalhes. Non te trebòles amic, saja d'èster present en aguest sacrifici, eth quau se non podesse èster destorbat des mies rasons, amii ua daga amagada que poirà destorbar mès determinades forces, balhant fin ara mia vida e principi, e a qué coneishes era voluntat que t'è auut e que t'è.

Jo li responí trebolat e rapidament, temorós de qué non auessa temps entà resoner-li:

—Que hèsquen, senhora, es tues òbres, vertadères as tues paraules; pr'amor que se tu pòrtes daga entà acreditar-te, aciú amii jo espada entà defener-te damb era o entà aucir-me s'era sòrt mos siguesse contrària.

Non me pensi qu'entenesse totes aguestes rasons, pr'amor qu'entení que la cridauen, pr'amor qu'eth nòvi la demoraue. Se barrèc damb aquerò era net

dera mia tristesa, se me metec eth solei dera alegria, me quedè sense lum enes uelhs e sense discors en enteniment. Que non endonviaua a entrar ena sua casa, ne podia anar en cap aute lòc; mès, considerant guaire importanta ère era mia preséncia entad aquerò que podesse arribar en aqueth cas, m'encoratgè tot lo que podí e entrè ena sua casa. E, coma que ja sabia plan ben totes es entrades e gessudes, e mès encara damb eth rambalh que i auie, arrés me vedec. Atau, donc, sense èster vist, me calè en un uet que i auie en ua hièstra dera madeisha sala, que se caperaue damb es puntas e acabaments de dus tapici, pes qu'entre eri podia veir, sense èster vist, tot çò qu'ena sala se hège. Qui poirie díder ara es subersauts que me hec eth còr mentre siguí aqui, es pensaments que me vengueren, es consideracions que hi? Que sigueren tanti e taus, que ne se pòden díder ne ei bon que se diguen. Qu'ei pro que sapiatz qu'eth nòvi entrèc ena sala sense cap aute ornament qu'es madeishi vestits ordinaris que solie portar. Portaue coma pairin a un cosin de Luscinda e en tota era sala non i auie arrés de dehòra, senon sonque es servents dera casa. Ath cap d'ua estona gessec d'ua cramba Luscinda, acompanhada dera sua mair e de dues puncèles, tan ben vestida e apraiada coma era sua qualitat e beresa meritauen, e coma era perfeccion dera gala e esplendor cortesana demanauen. Que non me balhèc temps eth mèn embelinament entà guardar e notar damb detalh çò que portaue metut coma vestit; sonque me n'encuedè des colors, qu'èren ròi e blanc, e es ludentors que hègen es pèrles e jòies dera tòca, encara qu'a tot aquerò auantatjaue era beresa singulara des sòns peus beròis e ròis; taus que, en competéncia des pèires precioses e des lums de quate halhes que i auie ena sala, era sua, aufrie mès esplendor as uelhs. Ò memòria, enemiga mortau deth mèn repaus! De qué servís representar-me ara era incomparable beresa d'aquera adorada mia? Non serie melhor, crudèu memòria, que me hèsques brembar aquerò que passèc alavetz, entà que, botjat per tan manifest escarni, saja, ja que non era resvenja, aumens pèrder era vida? Non vos cansetz, senhors, d'entener aquestes digressions que hèsqui, pr'amor que non ei era mia pena d'aqueres que pòden ne deuen cantar-se rapidament e de pas,²⁰ donques que cada circumstància sua me semble a jo qu'ei digna d'un long discors.

20. Ara laugèra.

Ad aquerò responec eth capelhan que non sonque non se cansauen d'entener-lo, senon que les agradauen fôrça es detalhs que condaue, per èster taus, que se meritauen non passar en silenci, e era madeisha atencion que lo mès important deth conde.

—Digui, donc —seguic Cardènio—, que, en èster toti ena sala, entrèc eth capelhan dera parròquia, e, cuelhent as dus dera man entà hèr çò que se requerís en aguest cas, didec: *Voletz, senhora Luscinda, ath senhor Fernando, qu'ei aciu present, coma legitim espós vòste, segontes ac mane era Santa Mair Glèisa?* Jo treiguí tot eth cap e eth còth entre es tapici, e damb atentiues aures e anma trebolada escotè çò que didie Luscinda, demorant damb era sua responsa era senténcia dera mia mòrt o era confirmacion dera mia vida. Ò!, qui s'auesse atreuit a gèsser alavetz, dident a votzes: *A! Luscinda, Luscinda, guarda çò que vas a hèr, considèra çò que me deues, guarda qu'ès mia e non pòs èster de cap aute! Encueda-te'n qu'eth díder tu òc, e acabar-se-me era vida a d'èster tot lo de madeish. A! traïdor dòn Fernando, panaire dera mia glòria, mòrt dera mia vida! Qué vòs? Qué sages? Pensa que non pòs cristianament arribar ara fin des tòns desirs, pr'amor que Luscinda ei era mia esposa e jo sò eth sòn marit.*” A!, lhòco de jo, ara que sò absent e luenh deth perilh, digui qu'auia d'auer hèt aquerò que non hi. Ara que deishè panar era mia estimada penhora, maudigui ath panaire, que d'eth poiria resvenjar-me s'auessa còr entad aquerò coma n'è entà queishar-me! En fin, que siguí alavetz covard e pèc, e non ei massa que me morisca ara avergonhit, empenaït e lhòco. Qu'ère en tot demorar eth capelhan era responsa de Luscinda, qu'estèc ua bona estona sense díder arren, e, quan jo pensè que treiguie era daga entà acreditar-se, o deishauè anar era lengua entà díder quauqua vertat o decepcion qu'anèsse en profit mèn, entení que didec damb votz estavanida e flaca: *Òc que voi;* e lo madeish didec dòn Fernando; e, en balhar-li er anèth, quedèren estacadi en indissoluble nud. Arribèc eth maridat a abraçar ara sua esposa, e era, en tot meter-li era man sus eth còr, queigüec estavanida enes braci dera sua mair. Quede ara entà díder se com quedè jo en veir er òc qu'auia entenut, burlades es mies esperances, fausses es paraules e promeses de Luscinda; impossibilitat de recuperar bèth dia eth ben qu'en aqueth instant auia perdut. Quedè mancat de conselh, desemparat, me semblaue, de tot eth Cèu, convertit en enemig dera tèrra que me sostenguie, remint-me er aire er alend e era aigua eth liquid entàs mèns

uelhs; sonque eth huec creishec de manèra que tot usclau de ràbia e de gelosia. Que s'espauriren toti damb er estavaniment de Luscinda, e, discordant-li era sua mair eth piech entà qué li toquésse er aire, se descurbic en eth un papèr barrat, que dòn Fernando cuelhec dempús e se metec a lieger-lo ara lum d'ua des halhes; e, en acabar de lieger-lo, se seiguec en ua cagira e se metec era man ena maishèra, damb mòstres d'òme cogitós, sense acodir as remèdis que li hègen ara sua esposa entà qué se remetesse. Jo, en veir capvirada a tota era gent dera sala, gessí, autant se me vedien coma se non, damb era decision de qué se me vedien, haria ua tau asenada que toti saberien dera justa indignacion deth mèn piech damb eth castig deth faus dòn Fernando, e tanben damb era decision cambianta dera estavanida traïdora. Mès era mia sòrt que, entà maus pejors, s'ei possible que les age, me deu tier sauvat, ordenèc qu'en aqueth moment me depassèsse er enteniment, que dempús m'a mancat aciu; e atau, sense voler cuélher resvenja des mèns màgers enemics, que, per èster tan sense pensament mèn,²¹ aurie estat aisit de cuélher, volí cuelher-la damb era mia man²² e executar en jo era pena qu'eri meritauen, e dilhèu damb mès rigor que damb eri auria auut se les auessa aucit, pr'amor qu'era que se receb còp sec acabe lèu; mès aquera que se dilate damb torments totemp aucís, sense acabar era vida. En fin, jo gessí d'aquera casa e anè entara d'aqueth ena qu'auia deishat era mula; hi que l'enserèsse, e sense díder adiu pugè en era, e gessí dera ciutat, sense gausar, coma un aute Lòt, guardar entà darrèr; e quan me vedí en camp solet, e qu'era escurina dera net me caperaue e eth sòn silenci me convidaue a planher-me, sense respècte o pòur d'èster entenuit ne coneishut, deishè anar era votz e desliguè era lengua damb tantes malediccions contra Luscinda e dòn Fernando, coma se damb eres satisfèssa er escarni que m'auien hèt. Li diguí títols de crudèu, ingrata, faussa e desagraïda; mès, sus toti, de cobejosa,²³ pr'amor qu'era riquesa deth mèn enemic l'auie barrat es uelhs dera voluntat, entà trèir-me-la a jo e autrejar-la ad aqueth damb eth que mès liberau e franca²⁴ era fortuna s'auie mostrat; e, ena mitat d'aguestes malediccions e vitupèris, la desencusaua, dident que non ère molt qu'ua puncèla recuelhuda ena casa des sòn pairs, acostumada totemp a aubedir-les, auesse volut accedir

21. Sense pensar en jo.

22. Ara mia manèra.

23. Cobdiciosa.

24. Generosa.

ath sòn gust, donques que li balhauen coma espós a un cavalièr tan important, tan ric e tan gentilòme que, se non l'avesse rebut, podie pensar o que non auie sen, o qu'era sua volontat ère en un aute costat, lo qu'anaue en contra dera sua bona reputacion e fama. Dempús tornaue dident que, donques qu'era auie dit que jo èra eth sòn espós, vedessen eri que non auie hèt tan mala eleccion en escuelher-me, que non la desencusèssen, pr'amor qu'abans de qué se les aufrisse dòn Fernando non podessen eri madeishi acertar a desirar, se damb rason mesurèssen, a un aute millhor que jo coma espós dera sua hilha; e que pro poirie era, abans de calar-se en moment forçós e darrèr de balhar era man, díder que ja jo l'auia balhat era mia; que jo venguessa e confirmèssa tot aquerò qu'era amagaue en aguest cas. Ara fin, me convencí de qué pòc amor, pòc sen, molta ambicion e desirs de granesa heren que se'n desbrenbèsse des paraules que m'auie enganhat, entretengut e sostengut enes mies fèrmes esperances e aunèsti desirs. Damb aguestes votzes e damb aguesta inquietud caminè tota aquera net, e en hèr-se de dia arribè ena entrada d'aguestes sèrres, caminè per eres pendent tres dies mès, sense dralha ne camin, enquia qu'anè a parar en uns prats, que non sai en quin costat d'aguestes montanhes quèn; e aquiü preguntè a uns ramadèrs que i auie a on ère çò mès aspre d'aguestes sèrres. Me dideren qu'entad aguest costat. Dempús filè entad aquiü pr'amor de méter fin ara mia vida, e, entrant per aguestes asprors, per cansament e fatiga queiguec era mia mula mòrta, o, lo que pensi, per non tier tan inutila carga que portaue damb jo. Jo me quedè de pès, rendut deuant dera natura,²⁵ trauessat pera hame, sense auer, ne pensar en cercar qui m'ajudèsse. D'aguesta manèra siguí jo sabi pas guaire temps, estirat en solèr, e ath cap d'aguest temps me lheuè sense ganes, e trapè ath mèn costat uns crabèrs, que, segur, deueren èster es que meteren remèdi ara mia necessitat, donques qu'eri me dideren era manèra que m'auien trapat, e com didia taus bajanades e asenades, que daua senhaus clars de qué auia perdut eth sen; e jo è sentut en jo, d'alavetz ença, que non tostemp sò senat senon tan raquitic e aflaquit que hèsqui mil lhocaries, esguinçant-me es vestits, cridant per aguestes solituds, mauident era mia sòrt e repetint en bades eth nòm estimat dera mia enemiga, sense auer cap aute desir alavetz qu'acabar damb era mia vida cridant; e quan me sò remetut, me trapi tan cansat e molut, qu'a penes posqui botjar-me. Era mia cramba mès

25. Sense fòrces.

abituau ei eth uet dera ausina surera, capabla de caperar aguest miserable còs. Es vaquèrs e crabèrs que son en aguestes montanhes, ahiscadi de pietat, me sostien, metent minjar pes camins e pes ròques per a on se pensen que posca passar e trapar-lo; e atau, encara qu'alavetz me manque eth sen, era necessitat naturau me balhe a conéisher eth manteniment, e desvelhe en jo eth desir de desirar-lo e era voluntat de minjar-lo. D'auti viatges me diden eri, quan me trapen damb sen, que jo gesqui pes camins e que les trèigui eth minjar ara fòrça, encara que me l'autregen de bon voler, as pastors que vien deth pòble entàs pletes. D'aguesta manèra passi era mia miserabla vida, enquia qu'eth Cèu sigue servit de conduïr-la ath sòn finau o de méter ena mia memòria que non me'n bremba dera beresa e dera traïson de Lusinda e der escarni de dòn Fernando; que se Eth hè aquerò sense trèir-me era vida, jo tornarè a un millhor discors es mèns pensaments; e se non, non cau sonque pregar-li qu'age misericòrdia dera mia anma, que ja non senti en jo valor ne fòrces entà trèir eth còs d'aguesta estretesa en qué peth mèn gust è volut meter-lo. Aguesta ei, ò senhors! era amara istòria dera mia desgràcia: didetz-me s'ei tau que posque celebrar-se damb mens sentiments qu'es qu'en jo auetz vist; e non vos cansetz en persuadir-me ne conselhar-me çò que vos digue era vòsta rason que pòt èster bon entath mèn remèdi, pr'amor qu'a de profiter damb jo era medecina receptada de famós mètge entath malaut que non la vò recéber. Jo non voi salut sense Lusinda; e, donques qu'era volec èster de un aute, en èster o deuent èster mia, voi jo èster dera desgràcia, en auer pogut èster dera bona felicitat. Era volec, damb eth sòn cambiament, hèr establa era mia perdicion; jo volerè, saiant de perder-me, tier contenta era sua voluntat, e serà un exemple entath futur de qué a jo solet me manquèc aquerò que les sobre a toti es malerosi, entàs quaus sòl èster consolament era impossibilitat d'auer-lo, e en jo ei causa de màgers sentiments e maus, pr'amor qu'encara pensi que non s'acabaràn damb era mòrt.

Aciau acabèc Cardènio era sua longa charrada e tan malerosa coma amorosa istòria. E, ath còp qu'eth capelhan se premanie entà dider-li quauques rasons de consolament, l'estonèc ua votz qu'arribèc enes sues aures, qu'en planhosi accents entenec que didie çò que se diderà ena quatau part d'aguesta narracion, qu'en aguest punt metec finau ara tresau eth sabent e prudent istoriador Cide Hamete Benengeli.

Quatau part der engehós gentilòme
Dòn Quishòt d'Era Mancha

CAPÍTOL XXVIII

Que tracte dera naua e agradiua aventura qu'ath capelhan e ath barbèr les arribèc ena madeisha sèrra

Plan erosi e aürosi sigueren es tempsi quan se lancèc en mon eth plan audaç cavalièr Dòn Quishòt d'Era Mancha, pr'amor que per auer auut tan aunèsta determinacion coma siguec voler resuscitar e tornar en mon era ja perduda e lèu mòrta orde de cavalaria, gaudim ara, en aguesta edat nòsta, necessitada d'alègres divertiments, non solet dera doçor dera sua vertadèra istòria, senon des condes e episòdis d'era, que, en part, non son mens agradius e artificiosi e vertadèrs qu'era madeisha istòria; era quau, seguint eth sòn rasclat, torçat e debanat hiu, conde que, tanlèu coma eth capelhan comencèc a premanir-se entà consolar a Cardènio, l'ac empedic ua votz qu'arribèc enes sues aures, que, damb tristi accents, didie d'aguesta manèra:

—Ai Dieu! ¿Serà possible qu'aja ja trapat eth lòc que posque servir d'amagada sepultura ara carga pesada d'aguest còs, que tan contra era mia voluntat tengui? Òc que ne serà, s'era solitud que me prometen aguestes sèrres non me mentís. Ai!, malerosa, e guaire agradiua companhia harà en aguestes ròques e romegasi ara mia intencion, donques que me permeteràn que damb quèishes comunica era mia desgràcia ath Cèu, que non era de cap èster uman, pr'amor que non n'i a cap ena tèrra que posque demorar conselh enes dobles, aleugeriment enes quèishes, ne remèdi enes maus!

Totes aguestes rasons enteneren e perceberen eth capelhan e es qu'èren damb eth, e per semblar-les que se didien aqui ath costat, se lheuèren entà cercar ath responsable, e encara non auien caminat vint passí, quan vederen darrèr d'ua ròca, seigut ath pè d'un hereisho, a un gojat vestit coma un laurador, que, per tier inclinat eth ròstre, donques qu'ère lauand-se es pès en

arriuet que passaue per aquiú, non l'ac poderen veir en aqueth moment. E eri arribèren damb tant de silenci qu'eth tanpòc les entenec, e non metie atencion a cap auta causa qu'a lauar-se es pès, qu'èren taus, que non semblauen que dus tròci de blanc cristau qu'entre es autes pèires der arriuet auien neishut. Les estonèc era blancor e era beresa des pès, en tot semblar-les que non èren hèts entà cauishigar terròcs, ne entà caminar darrèr der arair ne des bueus, coma mostraue eth vestit deth sòn patron; e atau, en veir que non auien estat sentudi, eth capelhan, qu'anaue deuant, les hec senhaus as auti entà qué s'ajoquèssen o s'amaguèssen darrèr des ròques que i auie aquiú, e atau ac heren toti, guardant atentiuament qué hège eth gojat; eth quau portaue metut un capèl gris de dues serpelhères, molt cenhut ath còs damb ua tovalhòla blanca. Portaue tanben uns pantalons e polaines de tela grisa, e en cap ua capèth gris. Auie es polaines quilhades enquiara mitat dera cama, que, sense cap de dobte, semblaue de blanc alabastre. S'acabèc de lauar es beròis pès, e dempús, damb un drap, que treiguet de dejós deth capèl, se les netegèc; e, quan se lo volec trèir, lheuèc eth ròstre, e passèc qu'es que guardauen veigueren ua beresa incomparable; tau, que Cardènio li didec ath capelhan, damb votz baisha:

—Agesta, donques que non ei Luscinda, non ei persona umana, senon divina.

Eth gojat se treiguet eth capèl, e, botjant eth cap d'un costat en aute, comencèren a baishar-li es peus, qu'es deth solei poirien auer-les enveja. Damb aquerò vederen qu'eth que semblaue laurador ère ua hemna, delicada, e era mès beròia qu'enquia alavetz es uelhs des dus auien vist, e tanben es de Cardènio, se non auessen guardat e coneishut a Luscinda; que dempús afirmèc que sonque era beresa de Luscinda se podie comparar ad aquera. Es longui e ròis peus non solet li caperèren era esquia, senon que tot eth sòn entorn s'amaguèc dejós d'eri; que se non èren es pès, cap auta causa deth còs se vedie: taus e tants èren. Alavetz les servic de piente ues mans, que s'es pès ena aigua auien semblat tròci de cristau, es mans enes peus semblauen tròci de sarrada nhèu; tot aquerò, metie as tres en mès admiracion e desir de saber se qui ère.

Plan per aquerò decidiren mostrar-se,¹ e, ath movement que heren en

1. Hèr-se a veir.

meter-se de pès, era beròia gojata lheuèc eth cap, e, separant es peus de deuant des uelhs damb es dues mans, guardèc as que hègen eth bronit; e a penes les auèc vist, se metec de pès, e sense demorar cauçar-se ne recuelher-se es peus, agarrèc rapidament un paquet, coma de ròba, qu'auie ath sòn costat, e volec húger, plia de trebolament e subersaut; mès encara non auie hèt sies passi quan notèc qu'es sòns delicadi pès non podien patir era aspror des pèires, e queiguec en solèr. Alavetz, es tres, s'apropèren ada era, e eth capelhan siguec eth prumèr que didec:

—Posatz-vos, senhora, qui que sigatz; qu'es que vedetz aciu solet auem era intencion de servir-vos. Que non cau que hujatz, pr'amor que ne es vòsti pès ac poirà patir, ne nosati consentir.

A tot aquerò era non didie arren, estonada e confonuda. S'apropèren donc, ada era, e, cuelhent-la dera man eth capelhan, seguic dident:

—Lo qu'eth vòste vestit mos remís, senhora, es vòsti peus mos ac desnishen: senhau clar que non deuen èster de pòca importància es qu'an desguissat era vòsta beresa en abit tan indigne, e l'a portat en tanta solitud coma aguesta, en qué a estat ua sòrt trapar-vos, se non entà méter remèdi as vòsti maus, aumens entà dar-vos conselh, pr'amor que cap mau pòt fatigar tant, ne arribar a tau extrèm d'estar-ne, mentre non s'acabe era vida, que refusar escotar eth conselh que damb bona intencion se li balhe ad aqueth que lo patís. Atau, donc, senhora mia, o senhor mèn, o çò que voléssetz èster, deishatz de cornèr er espant que vos auem costat, e condatz-mos era vòsta mala o bona sòrt; qu'en toti nosati amassa, o en cada un, trapatatz qui vos ajude a entèner es vòstes desgràcies.

Mentre eth capelhan diguie aguestes rasons, ère era desguissada gojata coma embelinada, en tot guardar-les a toti, sense botjar es pòts ne díder arren; coma se siguesse un ruste campanhard que li mòstren causes estranhes que jamès a vist. Mès, tornant eth capelhan a dider-li d'autes rasons encaminades ara madeisha finalitat, alendant era prigondament, trinquèc eth silenci e didec:

—Donques qu'era solitud d'aguestes sèrres non a estat pro entà amagar-me, ne es mèns peus non an permetut que sigue mentidèra era mia lengua,

serie en bades² simular jo de nauèth ara çò que, se se me credesse, serie mès per cortesia que per cap auta rason. Dit aquerò, senhors, vos arregraisqui er aufriment que m'auetz hèt, eth quau m'a obligat a satisfèr-vos en tot aquerò que m'auetz demanat, pr'amor que cranhi qu'era relacion que vos hèsca des mies desgràcies vos a de costar, ath delà de compassion, era pena, per non auer trapat remèdi ne consolacion entà entretier-les. Mès, totun aquerò, entà qué non vage trantalhant, eth mèn aunor, des vòstes intencions, en auer-me ja coneishut coma hemna e veder-me gojata, soleta e damb aguest vestit, causes totes ath còp, e cada ua per era soleta, que pòden tirar per tèrra quinsevolh aunèst credit, vos aurè de díder çò que se podessa cararia.

Tot aquerò dídec sense arturar-se era que tan beròia hemna semblaue, damb ua lengua tan leugèra, damb votz tan suau, que non mens les admirèc era sua discrecion qu'era sua beresa. E, tornant-li a hèr nauí aufriments e nauí prècs entà qué complisse çò prometut, era, sense hèr-se pregar mès, se caucèc damb tota aunestetat e recuelhent es sòns peus, s'acomodèc en sèti d'ua pèira, e, metudi es tres ar entorn d'era, en tot esforçar-se entà detier quauques lèrmes que se li vedien enes uelhs, damb votz tranquilla e clara, comencèc era istòria dera sua vida d'aguesta manèra:

—En aguesta Andalosia i a un lòc deth que cuelh eth títol un duc, que lo hè un des que criden *Grani* en Espanha. Aguest qu'a dus hilhs: eth màger, ereu deth sòn estat, e, per lo que semble, des sues bones costums; e eth petit, que sabi pas jo de qué serà ereu, se non ei des traïsons de Velhido e des mentides de Galalon. D'aguest senhor son vassals es mens pairs, umils en linhatge, mès tan rics que s'es bens dera naturalesa egalèssen as dera sua fortuna, ne eri aurien mès que desirar ne jo crànher eth malastre que me trapi ara; pr'amor que dilhèu ven dera mia pòca sòrt qu'eri non aueren per non auer neishut illustres. Qu'ei vertat que non son tan baishi que posquen ofensar-se peth sòn estat, ne tan nauti qu'a jo me trèiguen era imaginacion qu'è, de qué dera sua umilitat ven eth mèn malastre. Eri, a tot darrèr, son lauradors, gent senzilha, sense barreja de cap raça grossièra, e, coma se sòl díder, cristians vielhs e rancis; mès tan rics qu'era sua riquesa e tracte magnific les hè pòc a pòc arribar eth nòm de gentilòmes, e enquia e tot de cavalièrs. Pr'amor qu'era màger riquesa

2. Non servirie d'arren.

qu'eri se vantauen ère d'auer-me a jo coma hilha. E, atau, per non auer-ne cap auta ne cap aute que les eretèsse per èster pairs, e afeccionats, jo èra ua des mès regalades³ hilhes que pairs jamès regalèren. Qu'èra eth miralh que se guardauen, era cròça dera sua vielhesa, e eth subjècte ath quau encaminauen, mesurant-les damb eth Cèu, toti es sòns desirs; que d'es quaus, per èster eri tan bravi, es mèn non gessien un punt⁴. E dera madeisha manèra que jo èra patrona dera sua animositat, atau n'èra tanben des sues propietats: per jo se hègen enlà e se recibien es servents; era rason e compde de lo que se semiaue e se recuelhie passaue pera mia man; es molins d'òli, es truèlhs de vin, eth nombre de bestiar màger e mendre e eth des arnes; fin finau, de tot aquerò qu'un tan ric laurador coma eth mèn pair pòt auer e a, portaua jo eth compde, e èra era majordòma e senhora, damb tanta sollicitud mia e damb tant de gust d'eri, que segur que non artenherè laudar-lo coma cau. Es estones deth dia que me quedauen, dempús d'auer balhat çò qu'ère necessari as majoraus, as contramèstres e a d'auti treballadors, les entretenguia en exercicis que son entàs puncèls tan licits coma necessaris, coma son es qu'aufrís era agulha e es agulhèrs, e era filosa⁵ fòrça viatges; e se bèth còp, entà recrear era animositat deishaua aguesti exercicis, me tengua ath divertiment de liéger un libre devòt, o a tocar era arpa, pr'amor qu'era experiéncia me demostraue qu'era musica compause era animositat descompausada e aleugerís es trabalhs que neishen der esperit. Aguesta, donc, ère era vida que jo portaua ena casa des mèn pairs, era quau, se tan particularament è condat, non a estat per ostentacion ne entà hèr veir que sò rica, senon entà qué s'avertisque guaire sense culpa è vengut d'aqueth bon estat qu'è dit, ath malerós que me trapi ara. Passe, donc, que'n tier era mia vida en tantes ocupacions e en un embarrament tau coma eth d'un monastèri, sense èster vista, me semble a jo, per d'auta persona que pes servents dera casa, pr'amor qu'es dies qu'anaua tà missa ère tan d'ora, e tan acompanhada dera mia mair e de d'outes serventes, e jo tan caperada e reservada qu'a penes vedien es mèn uelhs mès tèrra qu'aquera ena que metia es pès; e, totun aquerò, es der amor, o es der òci, millhor dit, ath quau es

3. Cuedades.

4. Non se desviauen.

5. Vò díder cóser e hilar.

deth linx⁶ non se pòden igualar, me vederen, metudi ena sollicitud de dòn Fernando, qu'aguest ei er hilh petit deth duc que vos è condat.

Tanlèu auec acabat de nombrar a dòn Fernando era que condaue eth conde, a Cardènio se li mudèc era color⁷ deth ròstre, e comencèc a sudar, damb tan grana alteracion qu'eth capelhan e eth barbèr, qu'ac vederen, cranheren que li arribèsse aqueth accident de holia qu'auien entenut a díder que l'arribaue de quan en quan. Mès Cardènio non hec que sudar e estar-se quiet, guardant fixament ara lauradora, imaginant se qui ère; era quau, sense encuedar-se des movements de Cardènio, seguic era sua istòria, dident:

—E tanlèu m'auec vist, segontes eth didec dempús, quedèc tan cuelhut pes mèns amors coma li heren veir es sues demostracions. Mès, entà acabar lèu damb eth conde, que non n'ei, des mies desgràcies, voi passar en silenci es diligéncies que dòn Fernando hec entà declarar-me era sua voluntat. Subornèc a tota era gent dera mia casa, balhèc e aufric donacions e mercès as mens parents. Toti es dies èren de hèsta e d'alegria en mèn carrèr; es nets. non deishauen dormir ad arrés es musiques. Es nòtes que, sense saber com, arribauen enes mies mans, èren infinites, ples d' enamorades rasons e aufriments, damb mens letres que promeses e juraments. Tot aquerò non solet non m'amolie, senon que m'endurie coma se siguesse eth mèn mortau enemic, e totes es òbres que hège entà redusir era mia voluntat ara sua, auien er efècte contrari; non perque a jo me semblèsse mau era gentilesa de dòn Fernando, ne qu'auessa coma massa es sues sollicituds, pr'amor qu'era plan contenta per veder-me estimada per un tau principau cavalièr, e non me pesaue veir enes sòns papèrs es mies laudances; qu'en aquerò, per lèges que sigam es hemnes, me semble a jo que totemp mos agrade enténer que mos criden beròies. Mès a tot aquerò s'opausa era mia aunestetat e es conselhs seguidi que me dauen es mèns pairs, que ja clarament sabien era voluntat de dòn Fernando, pr'amor que ja ada eth l'ère igual que toti ac sabessen. Me didien es mèns pairs que sonque ena mia vertut e bontat deishauen eth sòn aunor e fama e que considerèssa era diferéncia que i auie entre jo e dòn Fernando, e que per aqui se veirie qu'es sòns pensaments, encara qu'eth didesse ua auta causa, mès se

6. Ei considerat un animau damb bona vista.

7. Auem mantengut era forma en femenin pr'amor que Cervantes la ten en castelhan.

n'anauen entath sòn gust qu'entath mèn profit; e que se jo volessa méter bèth inconvenient entà qu'eth se deishèsse anar dera sua injusta pretension, eri me maridarien dempús damb qui jo volessa, atau damb es mèns importants deth lòc coma de toti es lòcs vesins, donques que tot se podie demorar des sues moltes propietats e dera mia bona fama. Damb totes aguestes causes, e damb era vertat qu'eri me didien, fortificaua jo era mia integritat, e jamès volí respóner a dòn Fernando cap paraula que li podesse hèr veir, encara que de luenh,⁸ cap esperança d'arténher eth sòn desir. Totes aguestes resèrves mies, qu'eth auie d'auer auut coma mesprètz, deueren èster era causa d'ahiscar mèns eth sòn lasciu talent, pr'amor qu'ei aguest eth nòm dera voluntat que me mostraue; era quau, s'auesse estat coma deuie, non la saberíetz vosati ara, donques qu'aurie mancat era escadença de dider-vo'la. A tot darrèr, dòn Fernando sabec qu'es mèns pairs volien balhar-me estat,⁹ pr'amor de trèir-li ada eth era esperança de possedir-me, o, aumens, entà qué jo me podessa salvar milhor; e aguesta notícia o sospecha siguec era causa de hèr çò qu'ara vatz a entèner. E siguec qu'ua net, en èster jo ena mia cramba damb era soleta companhia dera puncèla que me servie, en èster es pòrtes ben barrades, cranhent que, per negligéncia, era mia aunestetat se vedesse en perilh, sense saber com, ath miei d'aguestes resèrves e prevencions, e ena solitud d'aguest silenci e embarrament, me lo trapè deuant, e era sua vista me trebolèc de tau manèra que me treiguec era des mèns uelhs e m'amudic era lengua; e atau, non podí cridar, ne tanpòc creigui qu'eth m'ac auesse permetut, pr'amor que s'apropèc entà jo, e, agarrant-me enes sòns braci, pr'amor que jo, coma digui, non auí fòrces entà defener-me, ja que me trapaua trebolada, comencèc a dider-me taus rasons, que sabi pas se com pòt auer tanta abiletat era mentida, que les posque prononciar de manèra que semblen vertadères. Hège eth traïdor qu'es sues lèrmes balhèssen valor as sues paraules e es sues alendades ara sua intencion. Jo, praubeta, soleta entre es mèns, mau exercitada en aguesti ahèrs, comencè, sabi pas com, a tier coma vertadères tantes faussetats, mèns non de manèra que me botgèssen a compassion es sues lèrmes e alendades. E atau, quan se me passèc aqueth espant prumèr, tornè a recuperar es mèns

8. Ne de forma remòta.

9. Maridar.

perdudi esperits, e damb mèns animositat dera que me podia imaginar, li didí: *Se coma sò, senhor, enes tòns braci, siguessa enes d'un leon fèr e m'assegurèssen qu'entà desliurar-me d'eth hessa o didessa quauquarren qu'anèsse contra era mia aunestetat, atau ac haria o ac dideria coma qu'ei possible deishar d'èster çò que se siguec. Atau, donc, se tu as cenbut eth mèn còs damb es tòns braci, jo è estacat era mia anma damb es mèns desirs, que son tan desparièrs des tòns coma ac vas a veir se vòs passar entà deuant ara fôrça. Que sò era tua vassala, non era tua esclaua; ne tie ne a de tier poder era noblesa dera tua sang entà desaunorar e auer en pòc era umilitat dera mia; e en tant m'estimi jo, vilana e lauradora, coma tu, senhor e cavalier. Damb jo non te serviràn es tues fôrces, ne auràn cap de valor es tues riqueses, ne es tues paraules me van a enganhar, ne es tues alendades e lèrmes atrendir-me. Se quauqu'ua d'aguestes causes qu'è dit vedessa jo en aqueth qu'es mèns pairs m'autregèren coma espòs, era mia voluntat s'ajustarie ara sua, e era mia voluntat non gesserie dera sua, de manèra que, coma quedèssa damb aunor, encara que quedèssa sense gust, de bon voler t'autrejaria çò que tu, senhor, ara vòs damb tanta fôrça. Qu'è dit tot aquerò pr'amor que non ei de demorar qu'artenhe arren de jo aqueth que non siguesse eth mèn legitim espòs.*

—*Se non t'impòrte qu'aquerò, plan beròia Dorotea (qu'aguest ei eth nòm d'aguesta malerosa), —didec eth desleiau cavalier—, tè: aciù te balhi era man¹⁰ d'èster tòn, e que siguen testimònis d'aguesta vertat es Cèus, qu'ada eri arren s'amague, e aguesta imatge de Nòsta Senhora qu'as aciù.*

Quan Cardènio l'entenec díder que se cridaue Dorotea, tornèc de nau as sòns subersauts e acabèc confirmant era sua prumèra opinion; mèns que non volec interrómper eth conde, entà veir a on anaue a parar aquerò qu'eth ja lèu sabie; sonque didec:

—*Ei Dorotea eth vòste nòm, senhora? Sai de ua auta que se cride atau, e que dilhèu es sòns malastres son tanben parièrs. Seguís entà deuant, que ja arribarà eth temps que te diga causes que t'espaurisquen ath còp que te damnatgen.*

Se n'encuedèc Dorotea des rasons de Cardènio e deth sòn estranh e estarnat vestit, e li preguèc que se sabie de bèra causa d'era, l'ac didesse lèu;

10. Te prometi.

pr'amor que se bèra causa l'auie deishat de bon era fortuna, ère eth coratge entà tier quinsevolh malastre que li arribèsse, segura de qué, ath sòn semblar, cap poirie èster màger qu'eth qu'auie en aqueth moment.

—Que non vos perderia jo, senhora —responec Cardènio—, en tot dider-vos çò que pensi, se siguesse vertat çò qu'imagini; e enquia ara non se pèrd conjuntura¹¹, ne a tu te cau saber arren.

—Sigue lo que sigue —responec Dorotea—, çò que se passe en mèn conde siguec que, cuellhent dòn Fernando ua imatge qu'en aqueth moment ère ena cramba, la metec coma testimòni deth nòste maridatge. Damb paraules plan eficaces e juraments extraordinaris, me dèc era paraula d'èster eth mèn marit, pr'amor que, abans de qué acabèsse de dider-les, li didí que guardèsse ben çò qu'anaue a hèr e que considerèsse er anuèg qu'eth sòn pair aurie en veder-lo maridat damb ua vilana vassala sua; que non lo ceguèsse era mia beresa, tau qu'ère, pr'amor que non ère pro entà trapar en era desencusa dera sua error, e que se me volie hèr quauque ben, per amor que m'auie, deishèsse córrer era mia sòrt coma se meritaue era mia qualitat, pr'amor que jamès es maridatges tan desparièrs se gaudissen ne duren massa en madeish gust que comencen. Totes aguestes rasons qu'è dit aciu, li didí, e d'autes moltes que non me'n brembi, mès que non siguec pro entà qu'eth deishèsse de seguir eth sòn camin, dera madeisha manèra qu'eth que non pense pagar, quan acòrde eth tracte enganhós, non repare en inconvenients. Jo, alavetz, hi un brèu discors damb jo madeisha, e me didí a jo madeisha: *Òc, que non serè jo era prumèra que per via deth matrimòni age pujat d'umila a grana d'estat, ne serà dòn Fernando eth prumèr que, beresa o cèga afeccion, qu'ei lo mès cèrt, l'age hèt cuèlher ua compahia desparièra ara sua granesa. Mès se non hèsqui ne mon ne usatge nau, ei bon acodir ad aguest aunor qu'era sòrt m'aufris, pr'amor qu'en aguest non dure mès era voluntat que me mòstre de guaire dure eth compliment deth sòn desir; que, a tot darrèr, entà Dieu serè era sua esposa. E se voi dider-li adiu damb mesprètz, a tot darrèr me pensi que tierà era sua fòrça e quedarè desonorada e sense desencusa dera culpa que me poirie dar aqueth que non sap com sense culpa è arribat en aguest punt. Pr'amor que, quines rasons i pòt auer entà convéncer as mèns pairs, e a d'auti, de qué aguest cavalièr entrèc ena mia*

11. Enquia ara non i a auut ocasion.

cramba sense eth mèn permís? Totes aquestes preguntes e responses me hi jo en un instant ena mia imaginacion; e, mès que mès, me comencèren a hèr fòrça e a inclinar-me entad aquerò que siguec, sense jo pensà'c, era mia perdicion; es juraments de dòn Fernando, es testimònis que metie, es lèrmes que vessaue, e, fin finau, era sua disposicion e gentilesa, que, acompanhada de tan bones mòstres d'amor vertadèr, podessen rendir a un aute tan liure e reservat còr coma eth mèn. Cridè ara mia serventa, entà qu'acompanhèsse ena tèrra as testimònis deth Cèu; tornèc dòn Fernando a reiterar e confirmar es sòns juraments; higeç as prumèrs nauï sants coma testimònis; se lancèc mil futures malediccions se non complie çò que me prometie; tornèc a umidificar es sòns uelhs e a aumentar es sues alendades; me sarrèc mès entre es sòns braci, des que jamès m'auie deishat anar; e damb tot aquerò, en tornar a gésser dera cramba era mia puncèla, jo deishè d'estar-ne e eth acabèc d'èster traïdor e mentidèr. Londeman dera net dera mia desgràcia venguie encara non tan rapidament coma jo pensi que dòn Fernando desiraue, dempús de complit aquerò qu'er apetís demane, eth màger gust que pòt arribar ei hèr-se enlà d'a on l'artenheren. Digui aquerò pr'amor que dòn Fernando hec lèu a anar-se'n de jo, e, gràcies ara mia puncèla, qu'ère era madeisha que l'auie portat aqui, abans dera auba se vedec en carrèr. E, en dider-me adiu, encara que non damb tanta fòrça e veemència coma quan venguec, me didec que ne siguessa segura dera sua fe e d'èster fèrms e vertadèrs es sòns juraments, e, entà mès confirmacion dera sua paraula, se treiguec un ric anèth deth dit e lo metec en mèn. Efectivament, eth se n'anèc e jo demorè sabi pas se trista o alègra; aquerò vò díder: que me quedè confonuda e cogitosa e lèu dehòra de jo damb eth nau eveniment, e non auí coratge, o non me venguec, de repotegar ara mia puncèla pera traïson cometuda embarrant a dòn Fernando ena mia cramba, pr'amor qu'encara non sabia s'ère bon o dolent aquerò que m'auie arribat. Li didí, quan partic, a dòn Fernando que dera madeisha manèra qu'aquera, me poirie veir d'autes nets, donques que ja era sua, enquia que, quan eth volesse, aqueth hèt se publiquèsse. Mès que non arribèc cap aute viatge, ne jo lo podí veir en carrèr ne ena glèisa en mès d'un mes, qu'inutilament me cansè de demanar-lo, pr'amor que sabia qu'ère ena vila e qu'era màger part de dies anaue a caçar, exercici deth que n'ère molt afecionat. Aquesti dies e aquestes ores pro sai jo que sigueren nefasti e coquins, e pro sai que comencè a dobtar

en eri, e tanben a non creir ena fe de dòn Fernando; e tanben sai qu'era mia puncèla entenec alavetz es paraules que coma repotèc deth sòn atreviment abans non auie entenut; e sai que me siguec forçós susvelhar es mies lèrmes e era compostura deth mèn ròstre, pr'amor de non balhar era escadença as mèns pairs de preguntar-me perqué anaua descontenta e m'obliguèssen a mentir-les. Mès tot aquerò s'acabèc en un punt, en arribar un moment que s'aclapèren es respèctes e s'acabèren es aunèsti discorsi, e a on se perdec era paciència e gesseren dehòra es mèns secrèts pensaments. E aquerò siguec pr'amor que, ath cap de pòqui dies, se didec en pòble qu'en ua ciutat apròp d'aquiu s'auie maridat dòn Fernando damb ua puncèla plan beròia, de molt principaus pairs, encara que non tan rica que, coma dòt, podesse aspirar a tan nòble maridatge. Se didec que se cridaue Luscinda, damb d'autes causes que dempús deth maridatge passèren, dignes d'admiracion.

Entenec Cardènio eth nòm de Luscinda, e non hec ua auta causa qu'arroncilhar es espatles, mossegar-se es pòts, arcar es celhes e deishar quèir de seguit des sòns uelhs dues hònts de lèrmes. Mès non per aquerò deishèc Dorotea de seguir eth sòn conde, dident:

—Arribèc aguesta trista naua¹² enes mies avelhes, e, en lòc de gelar-se-me eth còr damb era, siguec tanta era colèra e era ràbia que s'aluguèc en eth, que me manquèc pòc entà gésser pes carrèrs cridant, publicant era traïtesa e traïson que se m'auie hèt. Mès se templèc aquera fúria en tot pensar de méter en òbra aquera madeisha net lo que hi: que siguec meter-me en aguest abit, que m'autregèc un des que criden mossos ena casa des lauradors, qu'ère servent deth mèn pair, ath quau desnishè tota era mia desaventura, e li preguè que m'acompanhèsse ena ciutat a on sabia qu'ère eth mèn enemic. Eth, dempús de repotegar-me eth mèn atreviment e era mia decision, en veder-me decidida ena mia opinion, s'aufric a hèr-me companhia, coma eth didec, enquiara fin deth mon. Dempús, de seguit, embarrè en un coishin de tela un vestit de hemna, e quauques jòies e sòs, per s'un cas. E en silenci d'aquera net, sense avisar ara mia traïdora puncèla, gessí dera mia casa, acompanhada peth mèn servent e per moltes imaginacions, e me metí en camin dera ciutat a pè, portada en vòl peth desir d'arribar, se non entà impedir aquerò que ja

12. Notícia.

ère hèt, aumens entà dider-li a dòn Fernando que me didesse damb quina anma ac auie hèt. Arribè en dus dies e miei a on volia, e, entrant ena ciutat, preguntè pera casa des pairs de Luscinda, e ath prumèr que li hi era pregunta me responec mès de çò que jo auria volut enténer. Me didec era casa e tot çò qu'auie passat en maridatge dera sua hilha, causa tan publica ena ciutat, que se hèt rondèus entà condar-la pertot. Me didec qu'era net que dòn Fernando se maridèc damb Luscinda, dempús d'auer dat era er òc entà èster era sua esposa, l'auie cuelhut un estavaniment, e que, en arribar eth sòn espós entà descurbir-li eth piech pr'amor de qué li dèsse er aire, li trapèc un papèr escrit damb era madeisha letra de Luscinda, en qué didie e declaraue qu'era non podie èster era esposa de dòn Fernando, pr'amor que ja n'ère de Cardènio, que, per çò que me didec er òme, ère un cavalièr molt important dera madeisha ciutat; e que se li auie dat er òc a dòn Fernando, siguec entà non desaubedir as sòns pairs. En resumit, taus rasons didec que contenguie eth papèr, que hège veir qu'era auie auut intencion d'aucir-se tanlèu s'auesse maridat, e explicaue aqui es motius pes quaus s'auie trèt era vida. Tot aquerò diden qu'ac confirmèc ua daga que trapèren sabi pas en quina part des sòns vestits. Quan dòn Fernando vedec tot aquerò, en semblar-li que Luscinda s'auie burlat d'eth e l'auie escarnit e tengut a mens, l'escometec, abans de qué se remetesse der estavaniment, e damb era madeisha daga que li trapèren la volec apunhalar; e ac aurie hèt s'es sòns pairs e es que se trapauen presents non l'ac auessen empedit. Que dideren mès: que dempús s'absentèc dòn Fernando, e que Luscinda non se remetec enquia londeman, que les condèc as sòns pairs se com era ère vertadèra esposa d'aqueth Cardènio qu'è mentat. Sabí mès causes: eth Cardènio, segontes didien, ère present enes nòces, e que, en veder-la maridada, causa que jamès eth s'aurie pensat, gessec dera ciutat desesperat, deishant escrita ua carta a on se planhie der escarni que li auie hèt Luscinda, e com eth se n'anaue entà un lòc qu'arrés lo podesse veir. Tot aquerò ère public e coneishut ena ciutat, e toti parlauen d'aquerò; e mès encara quan saberem que Luscinda auie faltat¹³ de casa des sòns pairs dera ciutat, donques que non la trapèren en tota era, de qué perdien eth sen es sòns pairs e non sabien se qué hèr entà trapar-la. Aquerò que sabí metec mès clares es mies esperances,

13. Auie escapat.

e me semblèc millhor non auer trapat a dòn Fernando, que non pas auer-lo trapat maridat, en tot semblar-me qu'encara non ère deth tot barrada era pòrta ath mèn remèdi, en tot pensar qu'eth Cèu auesse metut aqueth empediment en dusau maridatge, entà hèr-li veir lo que li deuie ath prumèr, e que se n'encuedèsse de qué ère cristian e qu'ère mès obligat entara sua anma qu'entàs respèctes umans. Totes aguestes causes pensaua jo ath mèn laguens, e me consolaua sense auer consolacion, simulant ues esperances longues e estavanides, entà entretier era vida, que ja è en òdi. En èster, donc, ena ciutat, sense saber se qué hèr, pr'amor que non trapaua a dòn Fernando, arribèc enes mies aurelhes un pregon public, a on se prometie gran prèmi ad aqueth que me trapèsse, en tot dar es senhaus dera edat e deth vestit que portaua; e entení d'ider que m'auie trèt dera casa des mèns pairs eth mosso que venguec damb jo, causa que m'arribèc ath hons dera anma, per veir guaire baish ère eth mèn credit, donques que non ère pro de perder-lo damb era mia hujuda, senon híger damb qui, en èster ua causa tan baisha e indigna des mèns boni pensaments. Ara seguida d'enténer eth pregon, gessí dera ciutat damb eth mèn mosso, que ja començaue a balhar senhaus de dobtar dera fidelitat que m'auie prometut, e aquera net entrèrem ena espessor d'aguesta montanha, damb era pòur de non èster trapats. Mès coma se sòl d'ider, qu'un mau ne cride a d'audi, e qu'eth finau d'ua desgràcia sòl èster eth començament de ua auta mès grana, atau m'arribèc a jo, pr'amor qu'eth mèn brave mosso, enquia alavetz fidèu e segur, tanlèu me vedec en aguesta solitud, ahiscat pera sua passion mès que pera mia beresa, volec profiter-se'n dera ocasion que, en sòn pensament, l'aufrien aguesti parçans; e, damb pòca vergonha e mens temor de Dieu ne respècte entà jo, me requeric d'amors; e, en veir que jo, damb lèges e justes paraules responia as descaraments des sues prepaustes, deishèc de cornèr es prècs, des que se volec profiter prumèr, e comencèc a tier era fòrça. Mès eth just Cèu, que pòqui viatges dèishe de guardar e favorir es justes intencions, favoric es mies, de manèra que damb es mies pòques fòrces, e damb pòc de trabalh, lo lancè per un precipici, a on lo deishè, sabi pas se mòrt o viu; e dempús, ath mès córrer, entrè per aguestes montanhes, sense portar un aute pensament qu'amagar-me en eres e híger deth mèn pair e d'aqueri que dera sua part me cercauen. Damb aguest desir, sabi pas se guairi mesi hè que sò en eres, a on trapè un ramadèr que me portèc coma servent sòn en un

lòc qu'ei enes entralhes d'aguesta sèrra, ath quau è servit de mosso tot aguest temps, saiant d'èster tostemp en camp entà amagar aguesti peus qu'ara, sense pensar, m'an descubèrt. Mès totes es mies intencions e tota era mia sollicitud non siguec ne a estat de cap profit, pr'amor qu'eth mèn patron sabec de qué jo non èra baron, e neishec en eth eth madeish pensament dolent qu'en mèn servent; e, coma non tostemp era fortuna balhe es remèdis damb es trabalhs, non trapè precipici ne barranc per a on esbauçar ath patron, coma l'auia trapat damb eth servent; e atau, me semblèc melhor deishar-lo e amagar-me de nau entre es asprors que méter a pròva es mies fòrces damb eth o es mies desencuses. Digui, donc, que me tornè a amagar, e a cercar un lòc a on sense cap empediment podessa damb alends e lèrmes pregar ath Cèu que se dolesse dera mia desgràcia e me balhèsse mieis a favor entà gèsser d'era, o entà deishar era vida entre aguestes solituds, sense que quede memòria d'aguesta trista, que tan sense cap culpa aurà dat matèria entà qué se parle e mauparle ena sua tèrra e en tèrres alienes.

CAPÍTOL XXIX

Que tracte dera discrecion dera beròia Dorotea, damb d'autes causes de molt gust e divertiment

— **A**questa qu'ei, senhors, era vertadera istòria dera mia tragèdia: guardatz e jutjatz ara s'es alendades qu'escotèretz e es lèrmes que gessien des mèns uelhs auien motiu entà mostrar-se mèns abondosament; e considerada era qualitat dera mia desgràcia, veiratz que serà en bades eth consolament, donques qu'ei impossible eth remèdi. Sonque vos pregui. causa qu'aisidament podetz e deuetz hèr, que me conselhetz a on poirè passar era vida sense que m'aucisque er espavent e er espant qu'è d'èster trapada per aqueri que me cerquen; pr'amor que, encara que sai deth gran amor qu'es mèns pairs me tien e ne siga segura de qué serè ben recebuda per eri, ei tanta era vergonha que me cueilh, solet de pensar que, non coma eri se pensauen, me cau aparéisher ena sua preséncia, que me semble qu'ei milhor entà jo despatriar-me entà tostemp pr'amor de non èster vista e non veder-les eth ròstre, pensant qu'eri guarden eth mèn, dehòra dera aunestetat que de jo pensauen que les ère prometuda.

Carèc en díder aquerò, e eth ròstre se li mudèc d'ua color que mostrèc clarament eth sentiment e era vergonha dera anma. Enes sues senteren es que l'escotauen tanta pena coma admiracion per çò dera sua desgràcia, e, encara que dempús volec eth capelhan consolar-la e conselhar-la, cueilhec prumèr era man¹ Cardènio, e didec:

—En fin, senhora, que tu ès era beròia Dorotea, era soleta hilha deth ric Clenardo.

1. S'auancèc.

Admirada quedèc Dorotea en enténer eth nòm deth sòn pair, e de veir de guaire pòc² n'ère aqueth que lo nomentaue, donques que ja s'a dit era mala manèra que Cardènio anaue vestit; e atau, li didec:

—E qui ètz vos, frair, qu'atau sabetz deth nòm deth mèn pair? Pr'amor que jo, enquia ara, se non m'en brembi mau, non l'è nomentat pendent tot eth discors deth conde dera mia desgràcia.

—Que sò —responec Cardènio—, aqueth sense sòrt, que segontes vos, senhora, auetz dit, Luscinda didec qu'ère era sua esposa. Que sò eth malerós Cardènio, ath quau eth mau hèr d'aqueth qu'a vos vos a metut en aqueth qu'ètz, m'a hèt a vier entà qué me veigatz tau que me vedetz: trincat, nud, mancat de tot consolament uman, e, lo peyor de tot, de sen, donques que non l'è que quan eth Cèu me lo vò balhar pendent un brèu temps. Jo, Dorotea, sò aqueth que siguí present enes abusi de dòn Fernando, e eth que demorèc enténer er òc d'èster era sua esposa que prononcièc Luscinda. Jo sò eth que non auec coratge entà veir en qué paraue eth sòn estavaniment, ne qué passarie en veir eth papèr que li siguec trapat en piech, donques que non auec era anma capacitat³ entà veir tanti malastres amassa; e atau, deishè era casa e era paciència,⁴ e ua carta que li deishè a un ostejaire mèn, que li preguè que deishèsse en mans de Luscinda, e venguí en aguestes solituds, damb er in d'acabar en eres era mia vida, que des d'aqueth moment auí en òdi coma mortau enemiga mia. Mès que non a volgut era sòrt trèir-me-la, en contentar-se damb trèir-me eth sen, dilhèu entà sauvar-me entara naua fortuna qu'è auut en trapar-vos; pr'amor que, en èster vertat, coma me pensi que n'ei, çò qu'aciu auetz condat, encara poirie èster qu'as dus mos auesse eth Cèu sauvat un millhor resultat enes nòstes desgràcies deth que pensàuem. Pr'amor que, coma Luscinda non se pòt maridar damb dòn Fernando, per èster mia, ne dòn Fernando damb era, per èster vòste, e en auèc era declarat tan clarament, pro podem demorar qu'eth Cèu mos torne çò qu'ei nòste, donques qu'encara pòt èster, e non s'a perdut ne s'a des-hèt. E, donques qu'encara auem aguest consolament, neishut de non aluenhada esperança, ne emparat

2. Despreciable.

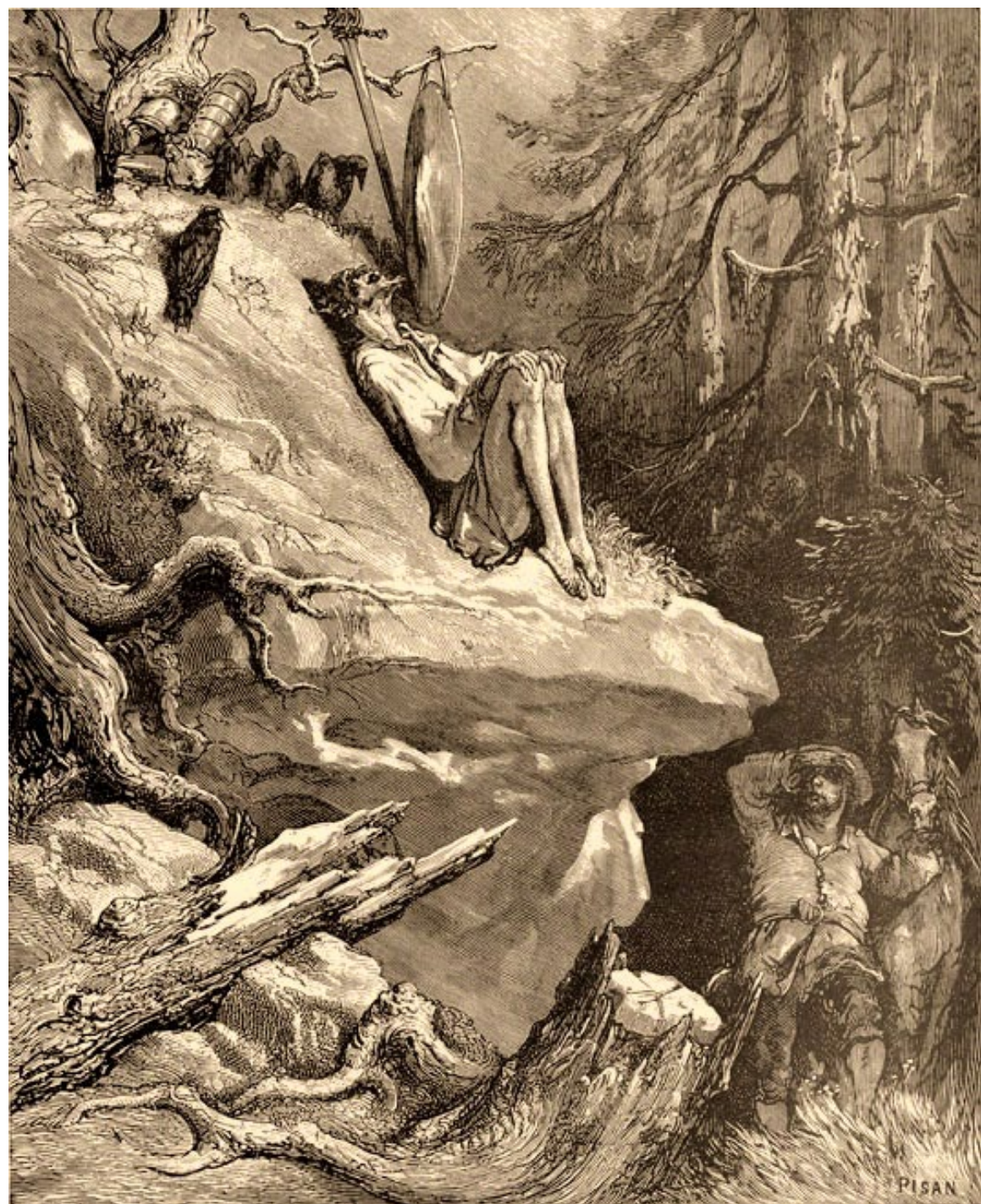
3. Non auec paciència.

4. Era paciència.

en imaginacions asenades, vos pregui, senhora, que prengatz ua auta decision enes vòsti aunèsti pensaments, donques que jo la pensi cuélher enes mèn, en tot acomodar-les a demorar ua milhor fortuna; que jo vos juri, pera fe de cavalièr e de cristian, non deishar-vos enquia qué vos veiga en poder de dòn Fernando, e que, quan damb rason non lo podessa atrèir entà qu'arreconeishe çò que vos deu, tier alavetz era libertat qu'autrege er hèt d'èster cavalièr, e poder damb just títol desfisar-lo, per abús que vos hè, sense brempar-me'n des mèn escarnis, qu'era sua resvenja l'ac deisharè ath Cèu, pr'amor de qué posca acodir as vòsti ena tèrra.

Damb tot aquerò que didec Cardènio, s'acabèc d'admirar Dorotea, e, en non saber se com balhar es gràcies per tan grani aufriments, volec cuelher-li es pès entà punar-les-ac; mès que non ac consentic Cardènio, e eth licenciat responec pes dus, e aprovèc eth bon discors de Cardènio, e, mès que mès, les preguèc, conselhèc e convencec de qué venguessen damb eth en sòn pòble, a on se poirien reméter des causes que les mancauen, e qu'aquiu se cercarie era forma de trobar a dòn Fernando, o de com portar a Dorotea entàs sòns pairs, o hèr çò que li semblèsse mès convenient. Cardènio e Dorotea l'ac agraièren e acceptèren era mercè que les aufrie. Eth barbèr, que pendent tota era estona auie estat atentiu e carat, hec tanben era sua bona charrada e s'aufric damb non mens voluntat qu'eth capelhan entà tot aquerò que siguesse bon entà servir-les. Condèc tanben brèument era causa que les auie portat aqui, damb era estranhesa dera holia de Dòn Quishòt, e coma èren demorant ath sòn escudèr, qu'auie anat a cercar-lo. Li venguec ena memòria a Cardènio, coma en sauneis, era peleja que Dòn Quishòt auie auut e la condèc as auti, mès que non podec díder era causa deth sòn conflicte.

Alavetz, enteneren votzes, e arreconeisherem qu'eth que les hège ère Sancho Pancha, que, per non auer-les trapat en lòc que les deishèc, les cridaue a votzes. Li gesserem ar encontre, e, li preguntèren per Dòn Quishòt, e les didec se com l'auie trapat nud en camisa, aflaquit, auriò e mòrt de hame, e alendant pera sua senhora Docina; e, donques que li auie dit qu'era li ordenaue que gessesse d'aqueth lòc e venguesse entà Tobòso, a on ère demorant-lo, auie responut qu'ère decidit a non aparéisher deuant dera sua beresa enquia qu'auesse hèt es aventures que lo hessen digne dera sua gràcia. E que s'aquerò seguie entà deuant, corrie eth perill de non èster emperador, coma ère obligat, ne

PISAN

arquebisbe, qu'ère çò mens que podie èster. Plan per aquerò, auien de veir se qué se podie hèr entà trèir-lo d'aquiu.

Eth licenciat li responec que non se'n hesse, qu'eri lo treirien d'aquiu, encara que non volesse. Li condèc dempús a Cardènio e a Dorotea lo qu'auien pensat coma remèdi de Dòn Quishòt, aumens entà hèr-lo a anar ena sua casa. Ad aquerò contestèc Dorotea qu'era harie de puncèla necessitada milhor qu'eth barbèr, e encara mès, qu'auie vestits aquiu entà hè'c mès naturau, e que li deishèssen er encargue de saber representar tot aquerò que siguesse de besonh entà portar entà deuant eth sòn plan, pr'amor qu'era auie liejut molti libres de cavalaria e sabie pro ben er estil qu'auien es puncèles quan demanauen es sòns favors as cavalièrs errants.

—Donques non mos cau arren mès —didec eth capelhan—, senon qu'ac metam ara òbra;⁵ pr'amor que, segur, era bona sòrt se mòstre a favor nòste, pr'amor que, tan sobtament, a vosati, senhors, se vos a començat a daurir era pòrta entàs vòsti remèdis e a nosati se mos a facilitat çò qu'auiem de besonh. Treigued dempús Dorotea deth coishin ua tunica sancera de cèrta tela rica e ua mantilha de ua auta atrasenta tela verda, e d'ua petita caisha un colhar e d'autes jòies, damb es qu'en un virament de uelhs s'ornèc, de manèra que semblaue ua rica e grana senhora. Tot aquerò, e mès, didec que s'ac auie portat dera sua casa per s'un cas, e qu'enquia alavetz non l'auie arribat eth besonh d'emplegà'c. Toti quedèren contents damb era sua gràcia, alegria e beresa, e confirmèren a dòn Fernando coma de pòc enteniment, donques que tanta beresa refusau. Mès eth que mès s'admirèc sigued Sancho Pancha, per semblar-li, coma ère vertat, qu'en tota era sua vida non auie vist tan beròia creatura, e atau, preguntèc ath capelhan damb gran interès que li didesse se qui ère aquera tan beròia senhora, e qué ère çò que cercaue per aqueri entorns.

—Aquesta senhora —responec eth capelhan—, Sancho frair, ei, coma aqueth que non ditz arren,⁶ ei era ereua per linha dreita de baron deth gran reiaume de Micomicon, era quau ven ara cèrca deth vòste patron entà demanar-li ua gràcia, qu'ei que des·hèigue un torçat escarni qu'un mau gigant

5. Hè'c lo mès rapid possible.

6. Sense emocion.

l'a hèt; e, deuant dera fama qu'eth vòste cavalièr patron a per tot eth mon, qu'a vengut a cercar-lo aguesta princessa des de Guínea.

—Erosa cèrca e erosa trobalha, didec Sancho Pancha, e mès s'eth mèn patron ei tan afortunat que des-hèigue aguest escarni e adretisque eth grèuge, aucint ad aguest hideputa⁷ de gigant que ditz vòsta mercè; que pro que l'aucirà se lo trape, se non ei que siguesse hantauma, que contra eri eth mèn senhor non a cap de poder. Mès ua causa li voi suplicar a vòsta mercè, entre d'autes, senhor licenciat, e ei que, entà qu'eth mèn patron non cuelhe talents d'èster arquebisbe, qu'ei çò que jo cranhi, li conselhe vòsta mercè que se maride damb aguesta princessa, e atau quedarà empedit de recéber ordes arquebisbaus e anarà aisidament en sòn empèri e jo ath finau des mèn desirs; que jo ac è pensat prigondament e non ei bon qu'eth mèn patron sigue arquebisbe, donques que jo sò inutil entara Glèisa, pr'amor que sò maridat, e er hèt de demanar dispenses entà auer renda dera Glèisa, auent, coma è, hemna e hilhs, serie eth jamès acabar. Atau, donc, senhor, tot çò que me conven ei qu'eth mèn patron se maride damb aguesta senhora, qu'enquia ara sabi pas era sua gràcia,⁸ e plan per aquerò, non la cridi peth sòn nòm.

—Se cride —responec eth capelhan—, era princessa Micomicona, pr'amor que, cridant-se eth sòn reiaume Micomicon, ei evident qu'era s'a de cridar atau.

—Qu'ei segur —responec Sancho—, pr'amor que jo è vist a molti cuélher eth cognòm e eth linhatge deth lòc a on neisheren, en tot cridar-se Pèdro d'Alcalà, Joan d'Ubeda, e Diego de Valhadolid, e aquerò madeish deu passar aqui en Guínea: préner es reines eth nòm des sòn reiaumes.

—Qu'atau deu d'èster —didec eth capelhan—; e en aquerò de maridar-se eth vòste patron, jo harè tot lo que poga.

Damb aquerò quedèc tan content Sancho coma eth capelhan dera sua simplicitat, e de veir com d'encaishadi auie ja ena sua fantasia es madeishes asenades qu'eth sòn patron, pr'amor que segur se pensaue que serie emperador.

Ja, alavetz, s'auie metut Dorotea sus era mula deth capelhan e eth barbèr s'auie acomodat en ròstre era barba de coa de bueu, e li dideren a Sancho

7. Er originau castelhan met "hideputa".

8. Non sabi qui ei.

que les guidèsse a on ère Dòn Quishòt; e l'avertiren que non didesse a Dòn Quishòt que coneishie ath licenciàt ne ath barbèr, pr'amor que tot estaue en qué non les coneishesse tot aquerò de vier a èster emperador eth sòn patron; e ne eth capelhan ne Cardènio, voleren anar damb eri, pr'amor de qué Dòn Quishòt non les rebrembèsse dera peleja que damb eth auien auut, e eth capelhan pr'amor que non ère de besonh en aqueth moment era sua preséncia. E d'aguesta manèra, les deishèren anar deuant, e eri les seguiren a pè, pòc a pòc. Que non deishèc de díder eth capelhan çò qu'auie de hèr Dorotea; ad aquerò era contestèc que tranquil, que tot se harie sense mancar un solet punt, coma li demanauen e pintauen es libres de cavalaria. Auien caminat ja tres quataus de lèga, quan descurbiren a Dòn Quishòt en ues complicades ròques, ja vestit, encara que non armat; e, tanlèu coma Dorotea lo vedec e siguec informada per Sancho de qué aqueth ère Dòn Quishòt, li fotèc un patac ara sua mula, en tot seguir-la eth plan barbut barbèr. E, en arribar ath sòn costat, er escudèr se lancèc dera mula e venguec a cuélher en braça a Dorotea, que, baishant damb grana desinvoltura, s'ajulhèc deuant de Dòn Quishòt; e, encara qu'eth sajaue de lheuar-la, era, sense lheuar-se, li parlèc d'aguesta manèra:

—D'aci non me lheuarè, ò valerós e esforçat cavalièr! enquia qu'era vòsta bontat e cortesia m'autrege un don, eth quau redondarà en aunor e glòria dera vòsta persona, e en pro dera mèr desconsolada e escarnida puncèla qu'a vist eth solei. E s'ei qu'era valor deth vòste fòrt braç correspon ara votz dera vòsta immortau fama, qu'ètz obligat a favorir ara sense sòrt que de tan luenhanes tèrres ven, ara flaira deth vòste famós nòm, cercant-vos coma remèdi des sues desgràcies.

—Non vos responerè ua soleta paraula, beròia senhora —responec Dòn Quishòt—, ne entenerè mèr causes dera vòsta boca, enquia qué vos lheuetz deth tèrra.

—Que non me lheuarè, senhor —responec era puncèla—, se prumèr, per çò dera vòsta cortesia, non m'ei autrejat eth don que demani.

—Jo vos l'autregi —responec Dòn Quishòt—, s'ei que non s'age de complir en mau o en contra deth mèn rei, dera mia pàtria e d'aquera que deth mèn còr e libertat n'a era clau.

—Que non serà en mau ne en contra des que didetz, brave senhor mèn
—repliquèc era dolorosa puncèla.

E, en èster en tot aquerò, s'apropèc Sancho Pancha ena aurelha deth sòn senhor, e en votz baisha li didec:

—Pro pòt vòsta mercè, senhor, autrejar-li eth don que demane, que non ei causa d'arren:⁹ sonque se tracte d'aucir a un gran gigant, e aguesta qu'ac demane ei era nauta princessa Micomicona, reina deth gran reiaume Micomicon d'Etiopia.

—Sigue qui sigue —responec Dòn Quishòt—, jo harè çò que sò obligat e me dicte era mia consciència, d'acòrd damb aquerò qu'è professat.

E, virant-se entara puncèla, didec:

—Que se lhèue era vòsta beresa, e jo l'autregi eth don que me volesse demanar

—Aquerò que demani ei —didec era puncèla—, qu'era vòsta magnanima persona vengue damb jo a on jo le portarè, e que me promete que non se calarà en cap auta aventura ne demana enquia hèr-me a jo era resvenja d'un traïdor que, contra tot dret uman e divin, m'a panat eth mèn reiaume.

—Que digui qu'ac autregi —responec Dòn Quishòt—, e atau podetz, senhora, des d'aué, deishar de cornèr era malenconia que vos fatigue e hèr que cuélhe naua fòrça era vòsta estavanida esperança; pr'amor que, damb era ajuda de Dieu e deth mèn braç, vos veiratz lèu restituïda en vòste reiaume e seiguda en sèti deth vòste ancian e gran estat, a maugrat e a despriet des rambalhs qu'ac volessen contradíder. E mans ara òbra,¹⁰ pr'amor qu'era tardança diden qu'ei perilhosa.

Era necessitada puncèla pelegèc, damb obstinacion, per punar-li es mans, mès Dòn Quishòt, qu'en tot ère mesurat e cortèscavalièr, jamès ac consentic; mèslèu la hec lheuar-se e l'abracèc damb molta cortesia e mesurament, e ordenèc a Sancho que cuelhesse es cenches de Rocinant e l'armèsse de seguit. Sancho despengèc es armes que, coma trofèu, èren penjades en un arbe, e, agarrant es cenches, en un virament de uelhs armèc ath sòn senhor, que, en veder-se armat, didec:

9. Que non ei facil.

10. A trabalhar.

—Anem-mo'n d'aci, en nòm de Dieu, a ajudar ad aguesta grana senhora.

Qu'ère eth barbèr de jolhs encara, tient compde de dissimular er arrir e de qué non li queiguesse era barba, que damb era sua queiguda dilhèu quedarien toti sense arténher eth sòn objectiu; e en veir que ja eth don ère autrejat e era diligéncia que Dòn Quishòt daue entà anar a complir-lo, se lheuèc e cuelhec dera auta man ara sua senhora, e entre es dus la pugèren ena mula. Dempús pugèc Dòn Quishòt en Rocinant, e eth barbèr s'acomodèc ara sua cavaladura, demorant-se Sancho de pès, a on de nau se'n brembèc dera pèrta deth saumet, damb era falta qu'alavetz li hège. Mès qu'ac portaue tot damb gust, per semblar-li que ja eth sòn senhor ère en camin, e molt apròp, d'èster emperador, donques que sense cap de dobte pensaue que se maridarie damb aquera princessa e èster, aumens, rei de Micomicon; sonque li hège dò er hèt de pensar qu'aqueth reiaume ère en tèrra de neri e qu'era gent que li balhèsse coma vassals serien toti neri; ara quau causa metec remèdi ena sua imaginacion, e se didec ada eth madeish:

—Que m'ei igual qu'es mèns vassals siguen toti neri! Que les cargarè e les portarè toti entà Espanha a on les poirè véner, e a on me les pagaràn a truca truquet, e damb es sòs me poirè crompar bèth títol o bèth mestier damb eth que posca víuer descansat era rèsta dera mia vida. Qu'è pro engenh e abiletat entà dispausar des causes e entà véner trenta o dètz mil vassals en un moment! Per Dieu, encara que les aja de mau véner, petit damb gran, o coma posca, e que, per neri que siguen, les è de tornar blancs o auriòs. Que sò pèc!¹¹

Damb aquerò anaue tan ocupat e tan content que se'n desbrenbaue dera pena d'auer de caminar a pè.

Tot aquerò ac guardauen entre un terren escalabrós Cardènio e eth capelhan, e non sabien se qué hèr entà amassar-se damb eri; mès eth capelhan, qu'ère gran biaishut,¹² pensèc de seguit qué harien entà arténher çò que desirauen; e siguec que damb uns estalhants que portaue en ua caisha li talhèc damb molta adretia era barba de Cardènio, e lo vestic damb un capèl gris que portaue e li balhèc ua capa cuerta nera, e eth se quedèc en pantalons e en

11. En sentit ironic.

12. Damb fôrça engenh.

gipon; e quedèc tan un aute¹³ d'abans Cardènio, qu'eth madeish non s'aurie coneishut se s'auesse guardat en un miralh. Hèt aquerò, donques que ja es auti auien passat deuant mentre eri se desguissauen, gesser en camin reiau abans qu'eri, donques qu'es mates e maus passi d'aqueri lòcs non facilitauen que podessen anar mès ara prèssa es d'a shivau qu'es d'a pè. Efectivament, eri se meteren ena planhèra, ara gessuda dera sèrra, e, tanlèu coma gessec d'era Dòn Quishòt e es sòns camarades, eth capelhan se metec a guardar-lo lentament, hèt senhaus de qué l'anaue arreconeishent; e, ath cap d'ua estona de guardar-lo, venguec entada eth damb es braci dubèrts e dident:

—Qu'entà ben sigue trapat eth miralh dera cavalaria, eth mèn brave compatriòta Dòn Quishòt d'Era Mancha, era flor e pinta¹⁴ dera gentilesa, era empara e remèdi des qu'an besonh, era quintaessència des cavalièrs errants.

E, en tot díder aquerò, abraçau eth jolh dera cama quèrra de Dòn Quishòt, eth quau, espaurit per aquerò que vedie e l'entenie díder ad aqueth òme, lo guardèc damb atencion, e, fin finau, l'arreconeishec e quedèc estonat de veder-lo, e hec un gran esfòrç entà baishar, mès eth capelhan non l'ac permetec, per lo que Dòn Quishòt didec:

—Dèishe-me vòsta mercè, senhor licenciat, que non ei motiu entà qué seguisca a shivau, e ua tan reverenda persona coma vos a pè.

—Que non ac vau a perméter de cap manèra —didec eth capelhan—; que sigue a shivau vòsta granesa, pr'amor qu'a shivau acaben es màgers hètes e aventures que s'an vist enes nòsti tempsi; qu'a jo, encara qu'indigne capelhan, m'ei pro pujar enes anques des mules d'aguesti senhors que van damb vòsta mercè, s'ei que non s'agen d'anujar. E encara m'imaginarè que vau coma cavalièr sus eth shivau Pegaso,¹⁵ o sus era zèbra o un shivau corporent en qué cavaucaue aqueth famós mòro Muzaraque, qu'enquia ara jatz encantat ena grana pala Zulema, que non ei guaire luenh dera gran Compluto.

—Que non se m'auie acodit, senhor licenciat —responec Dòn Quishòt—; e jo sai qu'era mia senhora era princessa serà servida, per amor mèn, de manar ath sòn escudèr que li balhe a vòsta mercè era sèra dera sua mula; qu'eth se poirà acomodar enes anques, s'ei qu'era les posque tier.

13. Tant diferent.

14. Nata dera lèit.

15. Shivau damb ales neishut de Medusa.

—Òc que les poirà tier —responec era princessa—; e tanben sai que non serà de besonh ordenar-l'ac ath senhor escudèr mèn, donques qu'ei tan cortés e tan cortesan que non consentirà qu'ua persona eclesiastica vage a pè, podent anar a shivau.

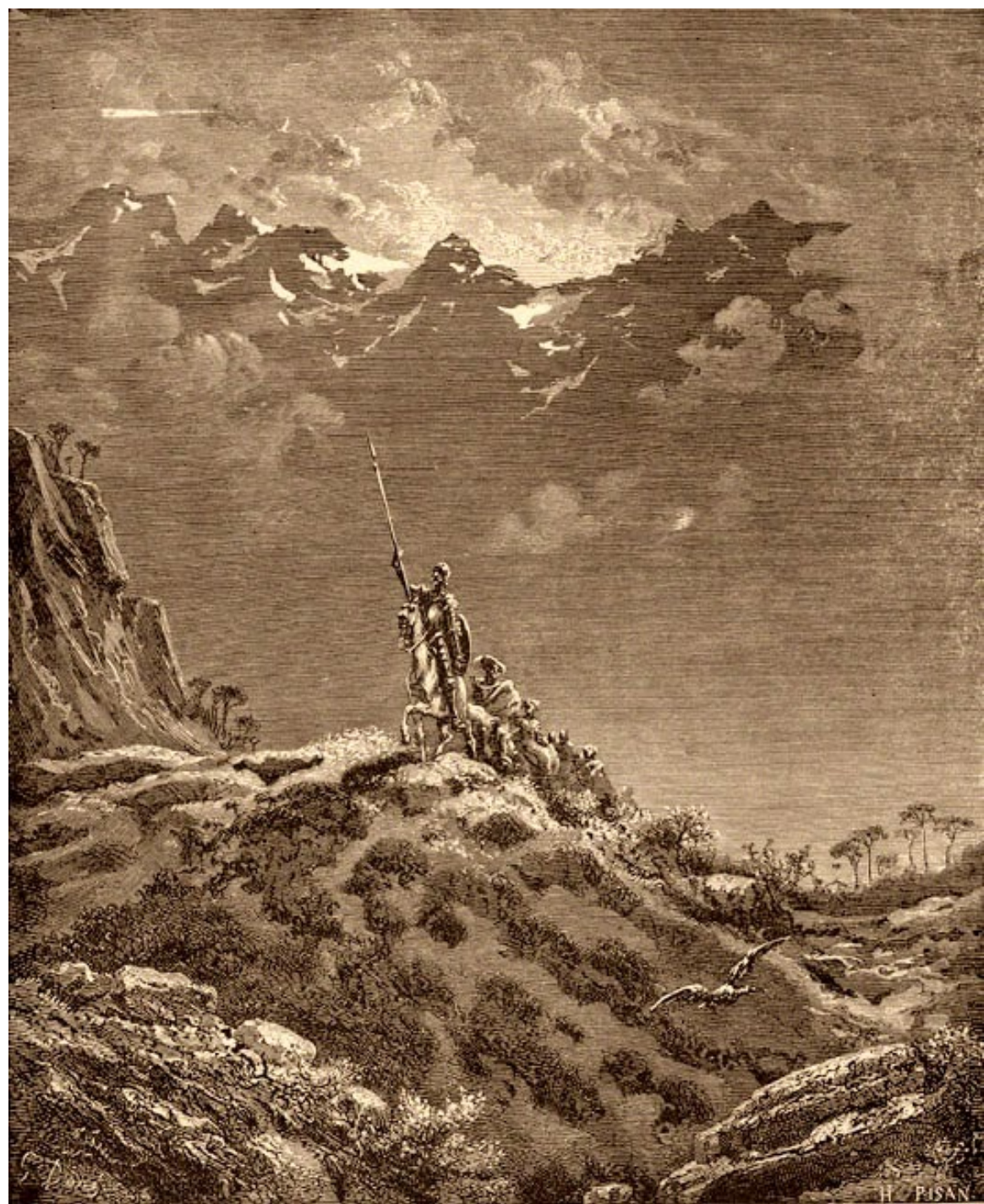
—Qu'ei atau —responec eth barbèr.

E, baishant de seguit, convidèc ath capelhan damb era sera, e eth la cuelhec sense hèr-se pregar massa. E eth mau siguec que'n pujar enes anques eth barbèr, era mula, que, efectivament, ère de loguèr, qu'entà díder qu'ère dolenta damb aquerò ei pro, lheuèc un shinhau es pautes deth darrèr e fotec dues pernades en aire, que, se l'auesse tocat eth piech de mèstre Nicolàs, o en cap, aurie balhat ath diable eth hèt d'auer vengut ara cèrca de Dòn Quishòt. Totun aquerò, s'espauric de tau manèra que queigüec en solèr, damb tan pòc de suenh des barbes, que li queigueren en solèr; e, coma que se vedec sense eres, non auec mès remèdi que caperar-se eth ròstre damb es dues mans e queishar-se de qué l'auien trèt es caishaus. Dòn Quishòt, coma vedec eth molon de barbes, sense caishaus e sense sang, luenh deth ròstre der escudèr queigut, didec:

—Valgue-me Dieu, qu'ei un gran miracle aquerò! es barbes l'an queigut e se li an arrincat deth ròstre, coma s'ac auessen hèt exprèssament!

Eth capelhan, que vedec eth perill que i auie de qué se desnishèsse era invencion, acodic a on èren es barbes e anèc damb eres a on jadie mèstre Nicolàs, qu'ère cridant encara, e d'un patac, en tot hèr-li arribar eth cap en piech, les ac metec, en tot gasulhar ues paraules sus eth, que didec qu'èren un cèrt conjur entà apegar barbes, coma ac anauen a veir; e quan les acabèc de méter, se hec enlà, e quedèc er escudèr tan ben barbat e tan san coma abans, que d'aquerò s'admirèc Dòn Quishòt fôrça, e li preguèc ath capelhan que, quan podesse, l'ensenhèsse aqueth conjur, qu'eth comprenie qu'ath delà se deuie requerir ua cèrta vertut entà poder apegar barbes, pr'amor qu'ère clar que d'a on se trèn es barbes quede era carn nafrada e mauparada, e que, donques que tot ac guarie, deuie èster profitós entà mès causes qu'es barbes.

—Qu'ei atau —didec eth capelhan—, e prometec ensenhar-l'ac ena prumèra escadença. Acordèren alavetz que pugèsse eth capelhan, e a traits s'anèssen cambiant es tres, enquia qu'arribèssen ena aubèrja, que deuie èster a dues lègues d'aquiu. Metudi es tres a shivau, ei a díder, Dòn Quishòt, era

H. PISAN

princesa e eth capelhan; e es tres a pè: Cardènio, eth barbèr e Sancho Pancha, Dòn Quishòt li didec ara puncèla:

—Vòsta granesa, senhora mia, mos guide per a on eth sòn gust volgue.

E, abans qu'era responesse, eth licenciat didec:

—Entà quin reiaume mos vò guidar, vòsta senhoria? Ei, dilhèu, entà Micomicon? Que plan que deu èster, o sabi pòques causes jo de reiaumes.

Era, qu'ère ben en tot,¹⁶ comprenec qu'auie de díder que òc; e didec:

—Òc, senhor, entad aguest reiaume ei eth mèn camin.

—S'ei atau —didec eth capelhan—, mos calerà passar peth miei deth mèn pòble, e aquiuelherà vòsta mercè era rota de Cartagena, a on se poirà embarcar ara bona fortuna; e se i a vent favorable, mar tranquilla e sense borrasques, en mens de nau ans poirà èster ja ara vista dera grana lacuna Meona, voi díder Meotides,¹⁷ qu'ei a pòc mens de cent jornades mès enlà deth reiaume de vòsta granesa.

—Vòsta mercè qu'ei enganhat, senhor mèn —didec era—; pr'amor que non hè que dus ans que jo partí d'eth, e de vertat que jamès auí bon temps, e, totun aquerò, è arribat a veir çò que tant desiraua, qu'ei ath senhor Dòn Quishòt d'Era Mancha, qu'es sues notícies arribèren enquia jo tanlèu metí es mès pès en Espanha, e eres m'ahisquèren a cercar-lo, pr'amor d'encomanarme ara sua cortesia e fidar era mia justícia ara valor deth sòn braç invencible.

—Qu'ei pro, que cèssen es mies laudances —didec alavetz Dòn Quishòt—, pr'amor que sò enemic de tota sòrta de vantaria; e, encara qu'aguesta no'n sigue, tanben ofenen es mies castes aurelhes semblables paraules. Çò que sai díder, senhora mia, ja aja valor o non, era valor qu'auessa o non auessa, s'a de botar ath vòste servici enquia pèrder era vista; e atau, deishant aquerò entà un aute moment, li pregui ath senhor licenciat que me digue quina ei era causa que l'a portat en aguesti lòcs, tan solet, e tan sense servents, e tan ara leugèra, que m'espaurís.

—Ad aquerò vau a respóner brèument —didec eth capelhan—, pr'amor que ja sap vòsta mercè, senhor Dòn Quishòt, que jo e mèstre Nicolàs, amic

16. Que non perdie detalh.

17. Atau en didien es classics dera mar d'Azov.

nòste e eth nòste barbèr, anàuem entà Sevilha pr'amor de crubar uns cèrti sòs d'un parent mèn que hè ans que m'envièc des Índies, e non tan pòcs que non passen¹⁸ de seishanta mil pesi; remetudi, qu'ei un aute que tau.¹⁹ E passant ager per aguesti lòcs, mos gesseran ar encontre quate panaires e mos treigueren entò es barbes; e de tau manèra mo'les treigueren que convidè ath barbèr entà qué se'n metesse de postisses, e tanben ad aguest gojat que vedetz aciu — senhalant a Cardènio—, lo meteren coma nau. E ei bon qu'ei de fama publica qu'aguesti que mos assautèren son uns galeòts que diden que desliurèc, lèu en aguest madeish lòc, un òme tan valent que, a maugrat deth comissari e des gardes, les desliurèc a toti; e, sense cap de dobte, eth deuie èster plan asenat o deuie èster tan brigand coma eri o bèth òme sense anma ne consciéncia, donques que volec deishar anar ath lop entre es oelhes, ara vop entre es garies, ara mosca entre era mèu, volec fraudar ara justícia, anar contra eth sòn rei e senhor naturau, ja qu'anèc contra es sòns justis manaments. Que volec, digui, trèir-les as galèras es sòns pès,²⁰ botar en rambalh ara Santa Germandat, que hège fòrça ans que repausaue; volec, fin finau, hèr ua accion que per era se pèrde era sua anma e non se guanhe eth sòn còs.²¹

Que les auie condat Sancho ath capelhan e ath barbèr era aventura des galeòts, qu'acabèc eth sòn patron damb tanta glòria sua, e plan per aquerò exageraue eth capelhan en tot referir-la, entà veir se qué hège o didie Dòn Quishòt, ath quau se li mudaue eth color en cada paraula, e non gausaue díder qu'eth auie estat eth desliurador d'aquera brava gent.

—Aguesti, donc —didec eth capelhan—, sigueren es que mos panèren; que Dieu, damb era sua misericòrdia, l'ac perdone ad aqueth que non les deishèc portar ath sòn meritat suplici.

18. Que non son mens de.

19. Qu'ei eth doble.

20. Es galeòts hèn a caminar es galèras.

21. Era traduccion ei literau.

CAPÍTOL XXX

Que tracte dera graciosa estratagèma e orde
que se tenguec entà trèir ath nòste enamorat cavalièr
dera plan aspra penitència que s'auie metut

Tanlèu auec acabat eth capelhan, Sancho didec:

—A fè mia, donc, senhor licenciat, qu'eth que hec aguesta accion siguec eth mèn patron, e non perque jo non l'auessa dit abans que guardèsse se qué anaue a hèr, e qu'ère pecat balhar-les era libertat, pr'amor que toti èren aquiü per èster grani brigands.

—Pòcvau! —didec alavetz Dòn Quishòt—. As cavalièrs errants non les tòque averar s'es affligidi, encadenadi e oprimidi que trapen pes camins van d'aquera manèra, o son en aquera angònia, pes sues culpes o pes sues gràcies; sonque les tòque ajudar-les coma necessitats, metent es uelhs enes sues penes e non enes sues malahètes. Jo me trapè un rosari e cordada de gent passida e malerosa, e hi damb eri çò qu'era mia religion me demane, e çò d'aute non m'impòrte; e ad aqueth que li semble mau, exceptada era santa dignitat deth senhor licenciat e dera sua aunèsta persona, digui que sap pòca causa de malauties de cavalaria, e que mentís coma un hideputa¹ e mau neishut; e aquerò l'ac harè a conéisher damb era mia espada, a on mès prigondament l'arribe.

E didec aquerò en tot assegurar-se enes estrius e calant-se eth casco; pr'amor qu'era bacina de barbèr, que segontes eth ère eth casco de Mambrino, le portaue penjat der arçon² deth deuant, enquia qué la podesse apraiar deth mau tracte que li auien hèt es galeòts.

1. Er originau met "hideputa".

2. Part de deuant o de darrèr qu'amasse es braci d'ua sèra de montar.

Dorotea, qu'ère discrèta e de molta gràcia, coma eth qui ja sap deth pòc umor de Dòn Quishòt e que toti hègen burla d'eth, exceptat de Sancho Pancha, non volec èster mens, e, en veder-lo tan anujat, li didec:

—Senhor cavalièr, que se'n brembe vòsta mercè deth don que m'a prometut, e que, d'acòrd damb eth, non se pòt calar en cap auta aventura, encara que sigue urgenta; padegue³ vòsta mercè eth piech, que s'eth senhor licenciat sabesse que per aguest invicte braç s'auien desliurat es galeòts, eth se meterie tres punts ena boca,⁴ e tanben se mossegarie tres còps era lengua, abans de díder ua paraula de mesprètz contra vòsta mercè.

—Aquerò qu'ac juri —didec eth capelhan—, e encara m'auria trèt ua mostacha.

—Que cararè, senhora mia —didec Dòn Quishòt—, e reprimirè era justa colèra que ja s'auie quilhat en mèn piech, e anarè quiet e pacífic enquia qué complisca eth don prometut; mès, coma pagament d'aguest bon desir, vos supliqui que me digatz, se non vos semble mau, quina ei era vòsta pena e quines son es persones des que vos è de balhar deguda, satisfèta e complèta resvenja.

—Qu'ac harè de bona gana —responec Dorotea—, s'ei que non vos anuge enténer malastres e desgràcies.

—Non m'anujarè, senhora mia —responec Dòn Quishòt.

Alavetz responec Dorotea:

—S'ei, donc, atau, siguen atentiues vòstes mercès.

Non auie acabat de díder aquerò, quan Cardènio e eth barbèr se meteren ath sòn costat, desirosi de veir se com simulaue era sua istòria era discrèta Dorotea, e lo de madeish hec Sancho, que tan enganhat anaue damb era coma eth sòn patron. E era, dempús de meter-se ben ena sèra e tient compde de non tossir ne de hèr d'auti gèsti, comencèc a díder d'aguesta manèra:

—Prumèr de tot, voi que vòstes mercès sàpien, senhors mèns, qu'a jo me criden...

3. Calme.

4. Se coserie era boca.

E s'arturèc aciú un shinhau, donques que se n'auie desbrenbat deth nòm que li metec eth licenciat; mès eth acodic ath remèdi, donques que se n'encuedèc de lo que li passaue, e didec:

—Que non ei maravilha, senhora mia, qu'era vòsta granesa se trebòle e enfalague condant es sues desaventures, que deuen èster taus que fòrça còps trèn era memòria as que mautracten, de manèra que des sòns pròpris nòms s'en desbrenben, coma l'a arribat a vòsta senhoria, que se n'a desbrenbat dera princessa Micomicona, legitima ereua deth gran reiaume de Micomicon; e damb aguesta anotacion pòt era vòsta granesa redusir ara aisidament ara sua adolorida memòria tot çò que vò condar.

—Qu'ei vertat —responec era puncèla—, e a compdar d'ara pensi que non serà de besonh insinuar-me arren, que gesserè en bon pòrt damb era vertadèra istòria, era quau ei qu'eth rei pair mèn, que se cride Tinacrio eth Sabidor, siguec molt dòcte en aquerò que criden er art magic, e arteneh per sua sciència qu'era mia mair, que se cridaue era reina Jaramilha, s'auie de morir prumèr qu'eth, e que pòc temps dempús eth tanben auie de deishar aguesta vida e jo auia de quedar orfanèla de pair e de mair. Mès didie eth que non lo preocupaue tant aquerò, coma eth hèt de saber, coma causa cèrta, qu'un descomunau gigant, senhor d'ua grana isla, que lèu limite damb eth nòste territòri, cridat Pandafilando dera Escura Vista, pr'amor qu'ei causa sabuda que, encara qu'age es uelhs en sòn lòc e drets, tostemp garde ath revès, coma se siguesse guèrch, e aquerò ac hè eth, per dolent e per hèr pòur e espant ad aqueri que garde; digui que sabec de qué aguest gigant, en saber dera mia orfanesa, auie de passar damb gran poder peth mèn reiaume e m'ac auie de trèir tot, sense deishar-me un petit pòble a on podessa recuelher-me; mès que podia desliurar-me de tota aguesta roïna e desgràcia se jo me volessa maridar damb eth; mès, per çò que li semblèc ada eth, jamès pensaue que me verie a jo voluntat de hèr semblable maridatge; e didec aquerò ena pura vertat, donques que jamès m'a passat peth cap maridar-me damb aguest gigant, ne damb cap aute, per gran e forsenat⁵ que siguesse. Didec tanben eth mèn pair que, dempús que s'auesse mòrt eth e vedessa jo que Pandafilando començaue a passar peth mèn reiaume, que non me demorèssa premanint era defensa,

5. Qu'actue sense cap norma.

pr'amor que serie era mia perdicion; senon que liurament li deishèssa liure eth reiaume, se volia evitar era mòrt e era totau destruccion des mèns bravi e leiaus vassals, pr'amor que non serie possible defener-me dera endiablada fòrça deth gigant; senon que, damb quauqu'uns des mèns, me metessa en camin des Espanhes, a on traparia eth remèdi des mèns maus trapant a un cavalièr errant, qu'era sua fama en aquest temps s'estenerie per tot aquest reiaume, eth quau s'auie de cridar, se non me'n brembi mau, dòn Açòt o dòn Gigòt.

—Dòn Quishòt diderie, senhora —repliquèc alavetz Sancho Pancha—, o, damb un aute nòm, eth Cavalièr dera Trista Figura.

—Qu'ei vertat —didec Dorotea—. Que didec mèns encara: qu'auie d'èster naut de còs, sec de ròstre, e qu'en costat dret, jos era espatla quèrra, o per aquiu apròp, auie d'auer ua piga grisa damb cèrts peus a manèra de peus de pòrc.

En entèner aquerò Dòn Quishòt, li didec ath sòn escudèr:

—Ten aciu⁶, amic Sancho, e ajuda-me a despolhar, pr'amor que voi veir se sò eth cavalièr qu'aqueth sabent rei deishèc profetizat.

—Entà qué vò despolhar-se vòsta mercè? —didec Dorotea.

—Entà veir s'è aquesta piga que didec eth vòste pair —responec Dòn Quishòt.

—Que non cau despolhar-se —didec Sancho—, que jo sai que vòsta mercè a ua piga d'aquesta mesura ena mitat dera esquia, qu'ei senhau d'èster un òme fòrt.

—Aquerò qu'ei pro —didec Dorotea—, pr'amor que damb es amics non cau èster massa estricte, e que sigue ena espatla o ena esquia, non ei important. Qu'ei pro que i age piga, en lòc que sigue, donques que tot ei era madeisha carn; e segur qu'endonvièc eth mèn pair en tot, e jo è acertat en encomanar-me ath senhor Dòn Quishòt, qu'ei eth qu'eth mèn pair didec, donques qu'es senhaus deth ròstre s'acòrden damb es dera bona fama d'aquest cavalièr a non solet en Espanha, senon en tota Era Mancha,⁷ pr'amor qu'a penes desembarquè en Osuna, entení d'ider tantes aventures sues, que me n'encuedè de qué ère eth madeish que venguia a cercar.

6. Li demane a Sancho que tengue quauquarren, segurament era lança.

7. Dorotea se n'arrís de Dòn Quishòt en tot considerar Espanha coma ua part d'Era Mancha.

—Mès, com desembarquèc vòsta mercè en Osuna, senhora mia —preguntèc Dòn Quishòt—, se non ei pòrt de mar?

Mès, abans de qué Dorotea responesse, li cuelhec eth capelhan era man e didec:

—Que deu voler díder era senhora princessa que, dempús de desembarcar en Malaga, eth prumèr lòc a on entenec naues de vòsta mercè siguec en Osuna.

—Que volí díder aquerò —didec Dorotea.

—E aquerò pòrte camin⁸ —didec eth capelhan—, e seguisque vòsta mercè tà deuant.

—Que non cau cap seguir —responec Dorotea—, senon que, a tot darrèr, era mia sòrt a estat tan bona en trapar ath senhor Dòn Quishòt, que ja pensi que sò reina e senhora de tot eth mèn reiaume, pr'amor qu'eth, damb era sua cortesia e magnificéncia, m'a prometut eth don de vier damb jo on que sigue que l'amièssa, que non serà en cap aute lòc que deuant deth Pandafilando dera Escura Vista, entà qué l'aucisque e me restituísque çò que tan contra rason m'a panat: que tot aquerò passarà perfectament, donques qu'atau ac deishèc profetizat Tinacrio eth Sabidor, eth mèn brave pair. Eth quau deishèc tanben escrit en letres caudèes o grègues, que jo non sai liéger, que s'aguest cavalièr dera profecia, dempús d'auer esgorjat ath gigant, volesse maridar-se damb jo, que m'autregèssa jo sense cap replica coma esposa sua legitima, e li balhèssa era possession deth mèn reiaume, amassa damb eth dera mia persona.

—Qué te semble, amic Sancho? —didec en aguest moment Dòn Quishòt—. Ac as entenut? Non t'ac auia dit? Guarda s'auem ja reiaume que manar e reina damb qué maridar.

—Aquerò juri jo —didec Sancho—, entath puta que non se maridèsse en daurir-li era gorja ath senhor Pandafilando! Pr'amor que, macarèu, ei vertat que non ei dolenta era reina! Atau ne siguessen entà jo es piudes en lhet!

E, en tot díder aquerò, hec dus sauts en aire, coma mòstra de grana alegria, e dempús anèc a cuélher es retnes dera mula de Dorotea, e, arturant-la, s'ajulhèc deuant d'era, en tot suplicar-li que li balhèsse es mans entà punar-les-ac, coma senhau de qué la recebie coma reina e senhora sua. Qui non auie

8. Va per bon camin.

d'arrir entre es presents, en veir era holia deth patron e era simplicitat deth servent? Efectivament, Dorotea li balhèc es mans, e li prometec hèr-lo gran senhor en sòn reiaume, quan eth Cèu li hesse tant de ben que lo deishèsse crubar e gaudir. L'ac arregraïc Sancho damb taus paraules que renauc era arridalha en toti.

—Agesta, senhors —seguic Dorotea—, ei era mia istòria: sonque me rèste dider-vos que de tota era gent d'acompanhament que treiguí deth reiaume non m'a quedat qu'aguest barbut escudèr, donques que toti s'estofèren en ua grana tronada qu'arribèc apròp deth pòrt, e eth e jo gessèrem sus dues taules en tèrra, coma de miracle; e atau, tot qu'ei miracle e mistèri eth discors dera mia vida, coma auratz vist. E s'en bèra causa è anat sobrèra, o non tan acertada coma calie, balhatz-li eth tòrt ad aquerò qu'eth senhor licenciat didec ath principi deth mèn conde: qu'es trabalhs seguits e extraordinaris trèn era memòria ad aqueth que les patís.

—Agesta non me la treiràn a jo, ò nauta e valerosa senhora,! —didec Dòn Quishòt—, toti es que passèssa en tot servir-vos, per grani e non visti que siguen; e atau, de nau confirmi eth don que vos è prometut, e juri anar damb vos enquiara fin deth mon, pr'amor de veder-me damb eth fèr enemic vòste, que pensi, damb era ajuda de Dieu e deth mèn braç, talhar-li eth cap supèrb damb era huelha d'aguesta... non voi díder *bona espada*, gràcies a Ginés de Pasamonte, que me panèc era mia.

Aquerò didec entre dents, e seguic dident:

—E dempús d'auer-l'ac talhat e meter-vos en possession deth vòste estat, quedarà ena vòsta voluntat hèr dera vòsta persona çò que mès de gust vos siguesse; pr'amor que, mentre tenga ocupada era memòria e captiva era voluntat, perdut er enteniment, ad aquera... e non digui mès, non ei possible que jo me prepausa, ne ac pogui pensar, er hèt de maridar-me, encara que siguesse damb er Audèth Fenix.

Li semblèc tan mau a Sancho çò qu'auie dit eth sòn patron de non voler maridar-se, que, damb gran anuèg, lheuèc era votz, e didec:

—Vòti a jo, e juri a jo, que non a vòsta mercè, senhor Dòn Quishòt, eth cap senat. Com ei possible que mete vòsta mercè en dobte maridar-se damb tan nauta princessa coma aquesta? Vos pensatz que vos a d'aufrir era Fortuna en cada cantoadà, semblabla sòrt coma era que vos aufrís ara? Ei

dilhèu, mès beròia era mia senhora Docina? Non, plan que non, ne li arribe ara mitat, e que non li arribe ena sòla dera sabata dera qu'ei deuant. Atau, com arthenherè jo eth comdat que demori, se vòsta mercè se met a demanar peres ar òm.⁹ Maridatz-vos, maridatz-vos de seguit, que l'ac encomani jo a Satanàs, e cuehletz aguest reiaume que vos ven enes mans de *vobis, vobis*,¹⁰ e, en èster rei, cridatz-me marquès o principau, e dempús, que ja s'ac pòt emportar tot eth diable.

Dòn Quishòt, deuant de taus blasfèmis qu'entenec a díder contra era sua Docina, non ac podec tier, e, quilhant era lança, sense dirigir-li era paraula e sense badar boca, li fotec dus patacs que lo heren quèir en solèr; e se non auesse estat perque Dorotea lo cridèc entà qué non lo piquèsse mès, segur que li aurie trèt era vida aquiu.

—Pensatz —li didec ath cap d'ua estona—, vilan roïn, que i a d'auer lòc tostemp entà meter-me era man ena horcadura,¹¹ e que tot a d'èster equivocavos vos e jo perdonar? Donques non ac pensetz atau, brigand excomunicat, pr'amor que segur n'ès, donques qu'as metut era lengua¹² ena sense parièr Docina. E non sabetz vos, pacan, faissèr, belitre, que se non siguesse pera valor qu'era suscite en mèn braç, non poiria jo aucir ne ua piuda? Didetz, sornut¹³ de lengua viperina, qui pensatz qu'a guanhat aguest reiaume e talhat eth cap deth gigant, e hèr-vos a vos marquès, que tot aquerò balhi jo coma hèt e coma causa passada e jutjada, se non ei era valor de Docina, cuehvent eth mèn braç coma esturment des sues hètes? Qu'ei era qui pelege en jo, e venç en jo, e jo viui e alendi en era, e è vida e èster. Ò hideputa brigand, be n'ès de desagraït: que vos vedetz lheuath deth povàs dera tèrra a èster senhor de títol, e corresponetz a tan bona òbra dident mau de qui vos l'a hèt!

Que non ère tan mau Sancho que non entenesse tot çò qu'eth sòn patron li didie, e, lheuath-se damb rapidesa, s'anèc a plaçar darrèr deth palafren¹⁴ de Dorotea, e des d'aqui li didec ath sòn patron:

9. Demanar impossibles.

10. Signifique “gratuitament”.

11. Entrecama.

12. Mauparlath.

13. Que hè burla.

14. Shivau manso que solien montar es hemnes.

—Didetz-me, senhor: se vòsta mercè a determinat non maridar-se damb aguesta grana princessa, qu'ei clar qu'eth reiaume non serà vòste; e, se non n'ei, quines mercès me podetz balhar? Qu'ei d'aquerò que me planhi: maride-se vòsta mercè damb aguesta reina, ara que l'auem aciu coma ploiguda deth cèu, e dempús pòt tornar damb era mia senhora Docina; que pro ne deu auer de reis en mon que s'agen amigat.¹⁵ Per lo dera beresa, non me i meti; que de vertat, es dues me semblen fôrça ben, pr'amor que jo jamès è vist a Docina.

—Com, que non l'as vist?, traïdor blasfèm —didec Dòn Quishòt—. Non vies de balhar-me ara un encargue dera sua part?

—Digui que non l'è vista tan pòc a pòc —didec Sancho—, qu'aja pogut notar de manèra particulara era sua beresa e es sues bones parts punt per punt; mès d'aguesta manèra, a prumèr còp de uelh, me semble molt ben.

—Ara te desencusi —didec Dòn Quishòt—, e perdona-me er anuèg que t'è balhat, pr'amor qu'es prumèrs movements non son enes mans des òmes.

—Que j'ac veigui —responec Sancho—; e atau, en jo era hame de parlar ei tostemp eth prumèr movement, e non posqui deishar de díder, aumens un còp, çò que me ven ena lengua.

—Totun aquerò —didec Dòn Quishòt—, guarda, Sancho, çò que dides, pr'amor que tanti còps va eth cantre entara hònt que... e non digui mès.

—Mès —responec Sancho—, Dieu qu'ei en Cèu e ve es params, serà jutge de qui hè mès mau: jo en non parlar ben, o vòsta mercè en obrar.

—Qu'ei pro —didec Dorotea—; corretz, Sancho, e punatz era man deth vòste patron, e demanatz-li perdon, e en avier sigatz mès atentiu enes vòstes laudances e repotècs; e non digatz mau d'aquera senhora Tobosa¹⁶, que jo non coneishi se non ei entà servir-la, e tietz confiança en Dieu, que non vos a de mancar un estat a on sigatz coma un prince.

Anèc Sancho, cap clin, a punar-li era man a Dòn Quishòt; e dempús que l'auec punat, li lancèc era benediccion, e didec a Sancho que s'auancèssen un shinhau, que l'auie de preguntar e parlar damb eth, causes de molta importància. Ac hec atau Sancho e passèren es dus entà deuant, e li didec Dòn Quishòt:

15. Auer ua relacion maritau damb quauquarrés damb qui non s'a en matrimòni.

16. Damb ironia.

—Dempús que vengueres, non è auut pro temps entà preguntar-te causes sus era embaishada qu'amières e era responsa que portères; e ara, donques qu'era fortuna mos a dat temps e lòc, non me remisques era alegria que me pòs dar damb tan bones naues.

—Pregunte vòsta mercè çò que volgue —responec Sancho—, qu'a tot balharè bona gessuda coma auí era entrada. Mès supliqui a vòsta mercè, senhor mèn, que non sigue en avier tan venjatiu.

—Perqué ac dides, Sancho? —didec Dòn Quishòt.

—Ac digui —responec—, pr'amor qu'aguestes garrotades d'ara, mès sigueren pera pelega qu'entre es dus metec eth Diable era auta net, que per çò que didí contra era mia senhora Docina, ara quau estimi e venèri coma a ua relíquia, encara qu'en era non l'auesse, sonque que per èster causa de vòsta mercè.

—Non tornes en aguestes convèrses, Sancho, per vida tua —didec Dòn Quishòt—, pr'amor que me hè dò, ja te perdonè alavetz, e pro sabes que se sòl díder que: a pecat nau, naua penitència.¹⁷

Mentre èren es dus en aguesta convèrsa, li didec eth capelhan a Dorotea qu'auie estat molt discrèta, tant en conde coma ena brevetat, e ena similitud qu'auèc damb es des libres de cavalaria. Era didec que s'auie divertit fòrça estones damb eri, en tot lieger-les, mès que non sabia a on èren es províncies e es pòrts de mar, e qu'atau auie dit ar edart qu'auie desembarcat en Osuna.

—Qu'ac comprení atau —didec eth capelhan—, e plan per aquerò acodí e didí çò que didí, que damb aquerò s'apraieç tot. Mès, non ei causa estranha veir damb guaira facilitat cre aguest desaventurat gentilòme totes aguestes invencions e mentides, sonque perque pòrten er estil e manèra des pegaries des sòns libres?

—Atau ei —didec Cardènio—, e tan estranha e jamès vista que non sai s'en tot voler-la inventar e fabricar enganhosament, aurie tan agut engenh que l'auesse trapat.

—Encara i a ua auta causa —didec eth capelhan—: que dehòra des simplicitats qu'aguest gentilòme ditz tanhentes ara sua holia, se lo tracten de

17. Insinue que i tornarà a auer garrotades.

ua auta manèra, pense damb bones rasons e mòstre auer un enteniment clar e tranquil en tot. De manèra que, se non lo tòquen enes sues cavalaries, non i aurà arrés que lo jutge senon coma de plan bon enteniment.

Mentre èren eri en aguesta convèrsa, seguic Dòn Quishòt damb era sua e didec a Sancho:

—Desbrembem,¹⁸ Pancha amic, es nòstes peleges, e ditz-me ara, sense tier en compde cap tipe d'anuèg ne rancura: A on, com, e quan trapès a Docina? Qué hège? Qué li diguís? Qué te contestèc? Quina cara metie quan liegie era mia carta? Qui te la copièc? E tot aquerò que vedesses qu'ei digne de saber-se, de preguntar-se e de satisfèr-se, sense qu'ahiges o mentisques per dar-me gust, ne mens te acuerces per non trèir-me-lo.

—Senhor —responec Sancho—, se vòs que te diga era vertat, era carta non me la copièc arrés, pr'amor que jo non portaua cap de carta.

—Qu'ei tament coma dides —responec Dòn Quishòt—, pr'amor qu'eth libret de memòria a on jo l'escruiú lo trapè en poder mèn ath cap de dus dies dera tua partida, lo que me costèc molta pena, en non saber se qué haries tu quan te vedesses sense carta, e me pensè que tornaries des deth lòc a on te n'encuedèsses que non l'auies.

—Qu'aurie estat atau —didec Sancho—, se non me l'auessa jo aprenut de memòria quan vòsta mercè me la liegec, de manèra que l'ac didí a un sacristan, que me la trasladèc der enteniment, tan punt per punt, que didec qu'en toti es dies dera sua vida, encara qu'auie liejut moltes cartes de descomunion,¹⁹ non n'auie vist ne liejut cap de tan beròia coma aquera.

—E l'as encara ena memòria, Sancho? —didec Dòn Quishòt.

—Non, senhor —responec Sancho—, pr'amor que dempús que la balhè, coma que vedí que ja non auie d'èster de mès profit, la desbrembè. E se de bèra causa me'n brembi, ei aquerò de *sobeirado*, voi díder, de *sobeirana* senhora, e aquerò darrèr: *Vòste enquiara mòrt, eth Cavalier dera Trista Figura*. E, en miei d'aguestes dues causes, li metí mès de tres centes anmes, e vides, e uelhs mèn.

18. En originau ditz "Echemos pelillos a la mar".

19. Es senténcies des jutges eclesiastics se liegien publicament.

CAPÍTOL XXXI

Des saborosi rasonaments que passèren entre Dòn Quishòt e Sancho Pancha, eth sòn escudèr, damb d'auti eveniments

Tot aquerò non m'ei desagradu; seguís entà deuant —didec Dòn Quishòt—. Arribès e qué hege aquera reina dera beresa? Segur que la deures trapar en·hilant pèrles, o brodant quauqua causa damb aur de canon¹ entad aguest, eth sòn captiu cavalièr.

—Non la trapè —didec Sancho—, senon crivelant dues faneques de horment en un corrau dera sua casa.

—Donques imagina-te —didec Dòn Quishòt—, qu'es grans d'aqueth horment èren grans de pèrles, tocadi pes sues mans. E se guardès, amic, eth horment ère comun o tresmesin²?

—Que non ère senon fajòl —responec Sancho.

—Donques jo t'asseguri —didec Dòn Quishòt—, que, crivelat pes sues mans, hec pan blanc, sense cap tipe de dopte. Mès, seguís entà deuant: quan li dèra era mia carta, la punèc? Se la metec sus eth cap? Hec bèra ceremònia digna dera tau carta? O qué hec?

—Quan jo l'ac anaua a dar —responec Sancho—, era ère ena gessuda deth manejamet d'ua bona part deth horment que i auie en crivèl, e me didec: *Metetz, amic, aguesta carta sus aquera saca, que non la posqui liéger ara, enquia qu'acaba de crivelar tot lo qu'ei aciu.*

—Discrèta senhora! —didec Dòn Quishòt—. Aquerò deuec èster entà lieger-la pòc a pòc e gaudir d'era. Tà deuant, Sancho; e, mentre ère en sòn trabalh, quines paraules escambièc damb tu? Qué te preguntèc de jo? E tu,

1. Hiu d'aur frisat entà bordar.

2. Semiat en primauera e fòrça apreciat.

qué li responís? Hè lèu, conda-m'ac tot; que non quede en tintèr ua soleta paraula.

—Era non me preguntèc arren —didec Sancho—, mèc jo li didí era manèra que vòsta mercè, peth sòn servici, ère hènènt penitència, nud de cintura entà naut, calat entre aguestes sèrres coma se siguesse un sauvatge, dormint en solèr, sense minjar en mantèls ne pientar-se era barba, plorant e maudident era sua sòrt.

—En aquerò de maudíder era mia sòrt, que dideres mau —didec Dòn Quishòt—, pr'amor que mèslèu la benedisqui e la benedirè toti es dies dera mia vida, per auer-me hèt digne d'estimar tan nauta senhora coma Docina deth Tobòso.

—Tan nauta ei —responec Sancho—, que, plan que òc, me depasse a jo mèc de miei pam.

—Mèc, com ei, Sancho, t'as mesurat tu damb era?

—Que me mesurè d'aguesta manèra —responec Sancho—: en tot ajudar-la a méter ua saca de horment sus un ase, siguérem tan amassa que vedí que me depassaue mèc d'un gran pam.

—Donques qu'ei vertat —repliquèc Dòn Quishòt—, que non acompanhe aguesta granesa e l'orne damb mil milions e gràcies dera anma! Mèc non me remiràs, Sancho, ua causa: quan arribès ath sòn costat, non sentís ua flaira sabèua³?, ua fragància aromatica, e un non sabi pas qué de bon, que jo non endonvii a dar-li nòm? Digui ua vabor coma se siguesses ena botiga de bèth curios quantèr⁴?

—Çò que sai díder —didec Sancho—, ei que sentí ua flaira un shinhau omenenca; e deuie èster qu'era, damb eth molt exercici, ère sudada e un shinhau correjosa.

—Que non serie aquerò —responec Dòn Quishòt—, senon que tu deuies èster constipat, o te deueres flairar a tu madeish; pr'amor que jo sabi ben a qué flaire aquera ròsa entre espies, aqueth liri deth camp, aqueth ambre diluít.

3. De Saba, region d'Arabia, famosa pes sòns perhums.

4. Fabricant de guants fins.

—Que pòt èster atau —responec Sancho—, pr'amor que fòrça viatges ges de jo aquera flaira qu'alavetz me semblèc que gessie dera sua mercè senhora Docina; mès que non ei estranh, qu'un diable se retire a un aute.

—E ben —seguic Dòn Quishòt—, vaquí qu'acabèc de netejar eth sòn horment e de manar-lo entara mòla. Qué hec quan liegec era carta?

—Era carta —didec Sancho—, non la liegec, pr'amor que didec que non sabie liéger ne escriuer; mèslèu l'esquincèc e la hec bocinets, dident que non la darie a liéger ad arrés, pr'amor de qué non se sabessen des sòns secrèts en pòble, e qu'ère pro çò que jo li auia dit de paraula sus er amor que vòsta mercè li auie e dera penitència extraordinària que pera sua causa estaue hènt. E, fin finau, me didec que li didessa a vòsta mercè que li punaue es mans, e qu'ère aquiu damb mès desir de veder-lo que d'escriuer-li; e que, atau, li suplicaue e manaue que, vista era presenta, gessesse d'aqueri matarrassi e deishèsse de hèr asenades, e que se metesse lèu en camin deth Tobòso, se ua auta causa de mès importància non l'arribaue, pr'amor qu'auie gran desir de veir a vòsta mercè. Arric fòrça quan li didí que vòsta mercè se cridaue eth Cavalièr dera Trista Figura. Li preguntè s'auie vengut aciu eth biscaïn de galères; me didec que òc, e qu'ère un òme plan de ben. Tanben li preguntè pes galeòts, mès me didec que non n'auie vist cap enquia alavetz.

—Tot va ben enquia ara —didec Dòn Quishòt—. Mès, ditz-me: quina jòia siguec era que te dèc en despedir-te, pes notícies que de jo li portès? Pr'amor qu'ei costum anciana entre es cavalièrs e daunes errantes balhar as escudèrs, puncèles e nans que les pòrten naues, des sues daunes ada eri, e ada eres des sòns errants, quauqua rica jòia coma present, en agraiment dera sua encomana.

—Que pòt èster qu'aquerò sigue atau, e a jo me semble un bon costum; mès aquerò deuèc èster enes tempsi passadi, pr'amor qu'ara solet i a eth costum de balhar un tròç de pan e hormatge, qu'aquerò siguec tot çò que me dèc era mia senhora Docina, ath costat dera tàpia d'un corrau, quan me despedí d'era; e, entà mès detalhs, er hormatge ère de oelha.

—Qu'ei liberau ar arràs —didec Dòn Quishòt—, e se non te balhèc jòia d'aur, segur que serie pr'amor que non n'auie aquiu deguna a man entà dar-

te-la; mès a nòces me convides:⁵ jo la veirè e se satisfarà tot. Sabes de qué sò meravilhat, Sancho? De qué me semble qu'anès e tornès pes aires, donques qu'as tardat sonque tres dies en anar e vier deth Tobòso, quan i a d'aciua enquia aquiua mès de trenta lègues; per lo que pensi qu'aqueth sabent necromant⁶ que ten compde des mies causes e ei amic mèn, pr'amor qu'ara fòrça l'è, e me lo cau auer, se non, non poiria pas èster cavalièr errant; digui qu'aguest tau te deuec d'ajudar a caminar, sense que tu te n'encuedèsses; que i a sabents coma aguesti que cuellen a un cavalièr errant dormint en sòn lhet, e sense saber com ne de quina manèra, se desvelhe a londeman a mès de mil lègues d'a on s'adormic. E se non siguesse per aquerò non se poirien ajudar enes sòns perills es cavalièrs errants es uns as auti, coma s'ajuden en cada moment. Que passe qu'un ei lutant enes tèrres d'Armenia damb quauque monstre, o damb bèth fèr animau sauvatge, o damb un aute cavalièr, que pòrte era peyor part dera batalha e ei a man de morir, e quan mens ac demore, piste per aquiua sus ua broma, o sus un car de huec, un aute cavalièr amic sòn, que pòc abans se trapaue en Angalatèrra,⁷ que l'ajude e lo desliure dera mòrt, e de nets ja se trape ena sua residècia, sopant tranquillament, e i sòl auer d'ua part ara auta dues o tres mil lègues. E tot aquerò se hè gràcies ara sabença d'aguesti sabents encantadors qu'an suenh d'aguesti cavalièrs. Atau, donc, amic Sancho, non m'estranhe qu'en tan brèu temps ages anat e tornat d'aguest lòc deth Tobòso, pr'amor que, coma è dit, quauque sabent amic te deuec transportar sense que tu te n'encuedèsses.

—Que deuec èster atau —didec Sancho—; pr'amor que, a fe de Dieu, Rocinant caminaue coma se siguesse un saumet de gitano damb mercuri enes aurelhes.⁸

—Pro que portaue mercuri! —didec Dòn Quishòt—, e tota ua legion de dimònis, qu'ei gent que camine e hè caminar, sense cansar-se, a tot aqueth que volgue. Mès, deishant aquerò de cornèr, qué te semble que deui jo hèr ara sus aquerò qu'era mia senhora me mane que la vaja a veir?; pr'amor que, encara

5. En originau met "buenas son mangas después de Pascua".

6. Mag damb poders subnaturaus.

7. Cervantes met Ingalaterra, entà ridiculizar.

8. Hè mencion ara abiletat des gitanos entà negociar damb saumets. En "La ilustre fregona" ja hè referècia ath shivau deth gitano que caminaue leugèr pr'amor qu'auie mercuri enes aurelhes.

que jo pensi que sò obligat a complir eth sòn manament, me veigui tanben impossibilitat peth don que l'è prometut ara princessa que ven damb nosati, e era lei de cavalaria m'obligue a complir era mia paraula abans que seguir eth mèn gust. D'un costat, m'agace e me fatigue eth desir de veir ara mia senhora; e der aute, m'ahisque e me cride era prometuda fe e era glòria qu'è d'arténher damb aguesta hèta. Mès lo que vau a hèr serà caminar ara prèssa e arribar lèu a on ei aguest gigant, e, en arribar, li talharè eth cap, e meterè ara princessa pacificament en sòn estat, e ara seguida tornarè entà veir era lum qu'alugue es mèns sentits, ara quau li darè desexcuses pera mia tardança, e era veirà que tot a estat en benefici dera sua glòria e fama, donques que tota era que jo è artenhut e artenherè mejançant es armes en aguesta vida, tot me ven deth favor qu'era me balhe e d'èster jo sòn.

—Ai! —didec Sancho—, be n'ei vòsta mercè de damnatjat d'aguesti cascos! Pr'amor que, didetz-me, senhor, pensatz hèr aguest camin en bades, e deishar passar e pèrder tan ric e tan important maridatge coma aguest, a on vos balhen coma dòt un reiaume, que segontes è entenut a díder a mèns de mil lègues de frontèra, e qu'ei plan abondós en totes es causes que son de besonh entath manteniment dera vida umana, e qu'ei màger que Portugal e que Castella amassa? Caratz, per amor de Dieu, e avergonhatz-vos de çò qu'auetz dit, e cuelhetz eth mèn conselh, e desexcusatz-me, e maridatz-vos dempús en prumèr lòc que i age un capelhan; e se non, aciu qu'auetz ath nòste licenciat, qu'ac harà fòrça ben. E sabetz qué ja è edat entà balhar conselhs, e qu'aguest que vos dongui vos ei fòrça avient, e que vau mèns audèth ena man qu'ariango volant, pr'amor qu'eth que ben a e mau escuelh, per mèns mau que li vengue que non s'enfade.

—Guarda, Sancho —responec Dòn Quishòt—, s'eth conselh que me das de qué me marida ei pr'amor que siga dempús rei en tot aucir ath gigant e ac age ben entà hèr-te mercès e dar-te tot lo que t'è prometut, te hèsqui saber que sense maridar-me poderè complir eth tòndesir facilament, perque treirè de gratificacion abans d'entrar ena batalha, que gessent vencedor d'era, encara que non me marida, m'an de dar ua part deth reiaume entà qué la poga dar a qui jo volga, e quan me la donguen, a qui vòs tu que la donga se non a tu?

—Aquerò ei clar —responec Sancho—; però garde vòsta mercè d'escuelher-lo envèrs era marina,⁹ perquè, se non m'agradèsse era viuenda, posca embarcar es mèns neri servents e hèr d'eri lo que ja è dit.¹⁰ E vòsta mercè non volgue per ara d'anar a veir ara mia senhora Docina, e vage a aucir ath gigant e acabem damb aguest ahèr; que per Dieu que me semble qu'a d'èster de molta onra e de molt de profit.

—Te digui, Sancho —responec Dòn Quishòt— qu'ei cèrt tot çò que dides, e cueilherè eth tòn conselh d'anar abans damb era princessa que damb Docina. E t'avisi de qué non digues arren ad arrés, ne de lo qu'aciú auem tractat e conversat; donques que, coma que Docina ei tan prudenta que non vò que se sàpien es sòns pensaments, non està ben que jo, ne cap aute en mèn nòm, les descurbisque.

—Donques s'aquerò ei atau —didec Sancho—, ¿com hè vòsta mercè que toti aqueri que venç damb eth sòn braç, se presenten deuant dera mia senhora Docina, entà mostrar-li aquerò coma signatura deth vòste nòm que la vò ben e ei eth sòn enamorat? E, en èster obligat qu'aqueri que i van s'an d'ajulhar deuant dera sua preséncia, e díder que vien de part de vòsta mercè a balhar-li era sua aubediéncia, com se pòden amagar es pensaments d'andús?

—Ò, be n'ès de pèc e de simple! —didec Dòn Quishòt—. Qu'ei que non ves, Sancho, que tot aquerò redonde en sòn màger enlairament? Pr'amor que te cau saber qu'en aguest estil nòste de cavalaria ei de gran aunor auer ua dauna entà servir-la, sense qu'es sòns pensaments s'interprèten de ua auta manèra qu'entà servir-la, per èster era qui ei, sense demorar cap aute prèmi des sòns molti e boni desirs, senon qu'era se contente d'acceptar-les pes sòns cavalièrs.

—Damb aguesta manèra d'amor —didec Sancho—, è entenut jo predicar que s'a d'estimar a Nòste Sénher, per eth solet, sense que mos botge cap esperança de glòria o temor de pena. Encara que jo lo voleria estimar e servir per lo que podesse.

—Que te cueilhe eth diable per vilan —didec Dòn Quishòt—, quines discrecions dides a viatges! Que non semble senon qu'as estudiat.

9. Era còsta, era mar.

10. Digüec que les venerie, però ac digüec entada eth.

—Donques a fe mia que non sai liéger —didec Sancho.

Alavetz, les didec mèstre Nicolàs que demorèssen un shinhau, pr' amor que volien arturar-se a béuer en ua hònt que i auie aqui. S' arturèc Dòn Quishòt, damb non pòc gust de Sancho, que ja ère cansat de tant mentir e cranhie que non lo descurbisse eth sòn patron; pr' amor que, donques qu' encara que sabie que Docina ère ua lauradora deth Tobòso, non l' auie vista ena sua vida.

S' auie vestit Cardènio, mentretant, es vestits que portae Dorotea quan la trapèren, que, encara que non èren massa boni, èren milhor qu' es que deishau. Baishèren ath costat dera hònt, e damb aquerò qu' eth capelhan s' auie pres dera aubèrja, satisfèren, encara que pòc, era molta hame que portauen.

Alavetz, passèc per aqui un gojat qu' anaue de camin, eth quau, metent-se a guardar atentivament as qu' èren ena hònt, en un moment s' apropèc a Dòn Quishòt, e, abraçant-lo enes cames, comencèc a plorar, dident:

—Ai, senhor mèn! Non me coneish vòsta mercè? guardatz-me ben, que sò aqueth gojat Andrés que treigues vòsta mercè dera ausina en qu' ère estacat. L' arreconeishec Dòn Quishòt, e, en tot cueilher-lo dera man, se virèc entàs qu' èren aqui e didec:

—Pr' amor que veiguen vòstes mercès guaire important ei que i age cavalièrs errants en mon, que des-hèiguen es malahètes e escarnis que se hèn en eth pes insolents e maus òmes que viuen en eth, sàpien vòstes mercès qu' en dies passadi, passant jo per un bòsc, entení uns crits e ues votzes plan planhoses, coma de persona aflagida e necessitada; acodí aqui, portat pera mia obligacion, entara part a on me semblèc que sonauen es planhoses votzes, e trapè estacat ena ausina ad aguest gojat qu' ei ara deuant, dera quau causa me n' alègri ena anma, donques que serà testimòni de qué non me deisharà mentir en arren. Digui qu' ère estacat en ua ausina, nud de miei còs entà naut, e lo daurie a patacs un vilan damb es retnes d' ua ègua, que dempús sabí qu' ère eth sòn patron; e, atau coma jo lo vedí, li preguntè era causa de tan atròça repassada; me responec eth brigand que li fotie ua bona patacada pr' amor qu' ère eth sòn servent, e que cèrts descuets qu' auie èren mès de lairon que de simple; ad aquerò aguest mainatge contestèc: *Senhor, non me foetege senon porque li demani era mia sodada*. Eth patron repliquèc sabi pas damb quini

discorsi e desencuses, es quaus, encara que jo les entení, non les admetí. En resumit, lo hi destacar, e cuelhí jurament deth vilan que le portarie damb eth e li pagarie un reiau dessus der aute, e enquia e tot millhoradi. Non ei vertat tot aquerò, hilh Andrés? Non vedís damb quina autoritat l'ac ordenè, e damb quina umilitat prometec hèr tot çò que jo l'impausè, notifiquè e volí? Contèsta; non te trebòles ne ages cap de dopte. Ditz-les çò que passèc ad aguesti senhors, pr'amor que se veigue e se considère qu'ei profitós que i age cavalièrs errants pes camins.

—Tot çò que vòsta mercè a dit ei vertat —responec eth gojat—, mès eth finau der ahèr siguec ath revès de çò que vòsta mercè s'imagina.

—Com ath revès? —repliquèc Dòn Quishòt—; alavetz, non te paguèc eth vilan?

—Non solet non me paguèc —responec eth gojat—, senon que, tanlèu vòsta mercè deishèc eth bòsc e demorèrem solets, me tornèc a estacar ena madeisha ausina, e me dèc tantes foetades que quedè coma un Sanbartomèu espatracat; e a cada foetada que me balhaue, me didie ua gràcia e e ua badinada pr'amor de hèr burla de vòsta mercè, que, se non auessa sentut jo tanta dolor, me n'auria arrit de çò que didie. Efectivament, eth me deishèc talament, qu'enquia ara è estat guarint-me en un espitau, deth mau qu'eth pervèrs vilan m'auie hèt. Que de tot aquerò n'auetz vos eth tòrt, pr'amor que s'auéssetz seguit eth vòste camin, e non vos auéssetz metut a on non vos cridauen, ne vos auéssetz calat en ahèrs de d'auti, eth mèn patron s'aurie contentat damb ua o dues dotzenes de foetades, e dempús m'aurie deishat anar e m'aurie pagat çò que me deuie. Mès, coma que vòsta mercè lo desonorèc tan sense causa e li didec tantes vilanies, se li aluguèc era colèra, e coma que non se podèc resvenjar en vòsta mercè, ac hec en jo, de manèra que me semble que ja non serè mès òme en tota era mia vida.

—Eth mau siguec —didec Dòn Quishòt—, en anar-me'n jo d'aquiu; que non me n'auria d'auer anat enquia deishar-te pagat; pr'amor que pro auia jo de saber, per d'autes experiències, que non i cap vilan que saue era paraula que da, se ve que non lo susvelhen. Mès ja te'n brembes, Andrés, que jo jurè que se non te pagaue, l'anaria a cercar, e que lo traparia, encara que s'amaguèsse en vrente dera balena.¹¹

11. Hè referèncià ath passatge biblic sus eth profèta Jonàs.

—Qu'ei vertat —didec Andrés—, mès que non servic d'arren.

—Ara veiràs se non servic d'arren —didec Dòn Quishòt.

E dident aquerò se lheuèc ara prèssa e ordenèc a Sancho qu'apraïèsse a Rocinant, qu'ère peishent mentre eri minjauen. Li preguntèc Dorotea se qué anaue a hèr. Eth responec que volie trapar ath vilan e castigar-lo de tan mala accion, e hèr que li paguèsse a Andrés enquiath darrèr meravedin, a despriet e maugrat de guairi vilans i age en mon. Ad aquerò avertic era que non podie, segontes eth don qu'auie prometut, calar-se en cap auta accion sense auer acabat era sua, e, donques qu'aquerò ac sabie eth milhor que degun, que solatgèsse eth sòn piech enquiara tornada deth sòn reiaume.

—Qu'ei vertat —responec Dòn Quishòt—, e li cau auer paciència a Andrés enquia qué torna, coma vos, senhora, didetz; que jo li torni a jurar e a prométer de nau non parar enquia auer-vos resvenjat e pagat.

—Que non me creigui agesti juraments —didec Andrés—; m'estimaria mès auer ara bèra causa entà poder arribar en Sevilha que totes es resvenges deth mon. Balhatz-me s'auetz bèra causa aquiü entà minjar, e demorè-se damb Dieu vòsta mercè e toti es cavalièrs errants, que tan benaventurats siguen damb eri madeishi coma ne sigueren damb jo.

Treigued dera sua saca Sancho un tròç de pan e un aute de hormatge, e, dant-les ath gojat, li didec:

—Cuelh, frair Andrés, qu'a toti mos arribe part dera tua desgràcia.

—Quina part vos arribe a vos? —preguntèc Andrés.

—Aquesta part de hormatge e pan que vos balhi —responec Sancho—, que Dieu sap se m'a de mancar o non; pr'amor que voi que sapiatz, amic, qu'es escudèrs des cavalièrs errants èm subjècti a molta hame e mala fortuna, e encara mès a d'autes causes que se senten milhor que se diden.

Andrés cuelhec eth pan e er hormatge, e, en veir qu'arrés li balhaue ua auta causa, joquèc eth cap e cuelhec eth camin enes mans¹², coma se sòl díder. Qu'ei vertat que'n partir, li didec a Dòn Quishòt:

—Per amor de Dieu, senhor cavalièr errant, que s'un aute còp me trapèssetz, encara que veigatz que me hessen brigalhs, non m'ajudetz ne

12. Agarrèc eth sòn camin.

m'auxilietz, senon que deishatz-me ena mia desgràcia, que non serà tanta, qu'era que me vierà damb era ajuda de vòsta mercè, que Dieu maudigue, e a toti es cavalièrs errants an neishut en mon.

S'anaue a lheuar Dòn Quishòt entà castigar-lo, mès eth se metec a córrer de manèra qu'arrés gausèc seguir-lo. Quedèc plan aclapat Dòn Quishòt deth conde d'Andrés e siguec de besonh qu'es auti auessen compde de non arrir-se'n, pr'amor de non acabar d'aclapar-lo deth tot.

CAPÍTOL XXXII

Que tracte de çò que li arribèc ena aubèrja a tota era companhia de Dòn Quishòt

S' acabèc eth bon dinar, enserèren es animaus, e, sense que les arribèsse causa digna de condar, arribèren a londeman ena aubèrja espant e estonament de Sancho Pancha; e, encara qu'eth non volie entrar en era, non podec hùger. Era ostalèra, er ostalèr, era sua hilha e Maritornes, que vederen arribar a Dòn Quishòt e a Sancho, gesseren a receber-les damb mòstres de grana alegria, e eth les recebec damb grèu continent e aplaudiment, e les didec que li premanissen un milhor lhet qu'eth viatge passat; ad aquerò li responec era ostalèra que se li pagaue milhor qu'er aute viatge, era li darie era des princes. Dòn Quishòt didec que òc qu'ac harie, e atau, li premaniren ua rasonabla gòlfa de tempsi passadi e eth s'ajacèc de seguit, donques qu'arribaue trincat e mancat ja de sen.

Tanlèu s'auec embarrat, era ostalèra acometec ath barbèr, e, agarrant-lo dera barba, li didec:

—Peth senhau dera crotz, que non s'a de profitar mès era mia coa entara vòsta barba, e que m'a de tornar era mia coa; que va eth mèn marit¹ per aguesti solèrs, qu'ei ua vergonha; digui, eth piente, que solia jo penjar dera mia bona coa.

Que non l'ac volie balhar eth barbèr, encara qu'era tirassauè mès e mès, enquia qu'eth licenciat li didec que l'ac dèsse, que ja non calie mès tier aguest engenh, senon que se descorbisse e se mostrèsse ena sua forma normau, e que li didesse a Dòn Quishòt que quan li panèren es galeòts auien vengut entad aquera aubèrja hugent; e que se preguntèsse per escudèr dera princessa, li

1. Se referís as arnesi dera limpiesa personau deth sòn òme.

diderien qu'era l'auie eniat peth deuant pr'amor de qu'avisèsse as deth sòn reiaume de coma venguie era e que portaue damb era ath desliurador de toti. Damb aquerò, balhèc de boni talents era coa ara ostalèra eth barbèr, e tanben li tornèren toti es accessòris que li auie prestat entara libertat de Dòn Quishòt.

S'espauriren toti es dera aubèrja pera beresa de Dorotea, e tanben dera bona portadura deth gojat Cardènio. Hec eth capelhan que les balhèssen minjar de çò qu'auessen ena aubèrja, e er ostalèr, damb era esperança de crubar mès, rapidament les premanic un rasonable minjar. E, mentretant, dormie Dòn Quishòt, e sigueren dera opinion de non desvelhar-lo, pr'amor que li profitarie mès er hèt de dormir qu'eth minjar.

Parlèren en acabar de minjar, en tot èster deuant er ostalèr, era sua hemna, era sua hilha, Maritornes e toti es passatgèrs, dera estranha holia de Dòn Quishòt e dera manèra que l'auien trapat. Era ostalèra les condèc çò que l'auie passat damb eth e damb eth traginèr, e, guardant, per s'un cas ère aquiu Sancho, coma non lo vedec, condèc tot lo deth sòn mantejament, que les divertic fôrça. E coma qu'eth capelhan didec qu'es libres de cavalaria que Dòn Quishòt auie liejut l'auien capvirat eth sen, didec er ostalèr:

—Sabi pas se com pòt arribar aquerò; que de vertat que, per lo que jo compreni, non i a melhor letrat² en mon, e que n'è aciú dus o tres d'eri, amassa damb d'auti papèrs, que vertadèrament m'an balhat era vida, non solet a jo, senon a d'auti molti. Pr'amor que, quan ei eth temps dera sèga, se tien aciú, en hèstes molti segadors, e tostemp n'i a bèth un que sap liéger e cuelh un d'aguesti libres, e entorant-lo mès de trenta, l'escotam damb tant de plaser que mos trè es mil peusblanqui;³ aumens, de jo sai díder que quan enteni díder aqueri furibondi e terribles patacs que foten es cavalièrs, me vien talents de hèr lo madeish, e voleria èster escotant-les dies e nets.

—E jo tanben —didec era ostalèra—, pr'amor que jamès sò tan ben ena casa coma quan ètz escotant se com lieg: qu'ètz tan embadoquidi, que non vo'n brembatz de repotegar mentretant.

—Qu'ei vertat —didec Maritornes—, e a fe de Dieu que jo tanben gaudisqui d'entèner aqueres causes, que son molt polides; e mès, quan conden

2. Escrit o òbra literària.

3. Mos rejoenís.

qu'ei era auta senhora dejós d'uns irangèrs abraçada damb eth sòn cavalièr, e qu'ua, deuant, les susvelhe, mòrta d'enveja e damb molt subersaut. Digui que tot aquerò ei causa de mèus.⁴

—E a vos, qué vos semble, senhora puncèla? —didec eth capelhan parlant damb era hilha der ostalèr.

—Sabi pas, senhor, ena mia anma⁵ —didec era—; tanben jo les escoti, e de vertat que, encara que non ac compreni, me hè gòì entener-lo; mès non m'agraden a jo es patacs que li agraden ath mèn pair, senon es planhs qu'es cavalièrs hèn quan son absents des sues senhores: que de vertat quauqui còps me hèn plorar pera compassion que me hèn.

—Per tant, les meterietz remèdi, puncèla —didec Dorotea—, se per vos plorèssen?

—Sabi pas se qué haria —responec era gojata—; sonque sabi que i a quauques senhores d'aqueres tan crudèus, que les criden es sòns cavalièrs tigres e leons e d'autes mil causes. E, Jesús! jo non sai quina gent ei aquera tan dolenta e tan sense consciéncia, que per non guardar a un òme aunèst, lo dèishen morir, o que se torne hòl. Sabi pas se perqué tanta lànfia: s'ac hèn per aunèstes, que se mariden damb eri, pr'amor qu'eri non desiren ua auta causa.

—Cara, mainada —didec era ostalèra—, que semble que sabes molt d'aguestes causes, e non està ben qu'es puncèles sàpien e parlen tant.

—Coma que m'ac pregunte aquest senhor —responec era—, non podí mens que responer-li.

—Plan, donc —didec eth capelhan—, portatz-me, senhor ostalèr, aguesti libres, pr'amor que les voi veir.

—Damb gòì —responec eth.

E, entrant ena sua cramba treigued d'era ua petita maleta vielha, barrada damb ua cadia, e, daurint-la, trapèc en era tres libres grani e uns papèrs de molt bona letra, escrits a man. Eth prumèr libre que dauric vedec qu'ère *Dòn Cirongilio de Tracia*; e er aute, de *Felixmarte de Hircania*; e er aute, era *Istòria deth Gran Capitan Gonzalo Hernández de Còrdoba*, damb era vida de Diego

4. Exquisit.

5. Lac juri.

Garcia de Paredes. Tanlèu eth capelhan liegec es dus prumèrs títols, virèc eth ròstre entath barbèr e didec:

—Que mos hè ua bèra falta ara era majordòma deth mèn amic e era sua neboda.

—Que non cau —responec et barbèr—, pr’amor que tanben jo sai portar-les tath corrau o tara humenèja; qu’en vertat que i a bon huec en era.

—Alavetz, voletz cremar mès libres? —didec er ostalèr.

—Non cap aute, didec eth capelhan, sonque aguesti dus: eth de Dòn Cirongilio e eth Felixmarte.

—Son, per edart, es mèn libres eretics o flematics, que les voletz usclar?, —didec er ostalèr.

—Cismatics voletz díder, amic —didec eth barbèr—, non flematics.

—Qu’ei atau —repliquèc er ostalèr—; mès, se ne voletz usclar quauqu’un, que sigue aguest deth Gran Capitan o d’aqueth Diego Garcia, qu’abans deisharia usclar a un hilh qu’a cap aute des auti libres.

—Frair mèn —didec eth capelhan—, aguesti libres son mentidèrs e son plei d’asenades e d’amors passatgèrs, e aguest deth Gran Capitan, ei istòria vertadèra e pòrte es hèts de Gonzalo Hernández de Cordoba, eth quau, pes sues moltes e granes proeses, meritèc èster cridat eth Gran Capitan, nòm famós e clar, e deth tot meritat. E aguest Diego Garcia de Paredes siguec un cavalièr important, naturau dera ciutat de Trujillo, en Extremadura, plan valent soldat, e damb tanta fòrça naturau qu’arturaue damb un dit ua mòla ath miei dera sua fúria; e, metut damb ua arma ena entrada d’un pònt, arturèc a tota ua nombrosa armada que non passèsse per era; e hec d’autes causes que dera forma qu’eth les conde e les escriu, damb era modèstia de cavalièr e de cronista pròpri, e se les auesse escrit un aute, liure e desapassionat, aurien hèt desbrembar es des etòres, aquiles e roldans.⁶

—Anatz-vo’n a cagar ena vinha!⁷ —didec er ostalèr—. Guardatz de qué s’espaurís: d’arturar ua mòla de molin! Per Dieu, ara aurie vòsta mercè de

6. Mantenguem era fidelitat der originau “hétores, aquiles y roldanes” entà referir-se as eròis populars. A Ectòr li met Etòr.

7. En originau era expression de mensprètz ditz “Tomaos con mi padre!”

lièger çò que hec Felixmarte de Hircania, que d'un patac esmiegèc a cinc gigants pera centura, coma se siguessen hèts de haues, coma es petits frares que hèn es mainatges.⁸ E un aute viatge escometec a ua plan grana e nombrosa armada, a on des-heiguec a mèc d'un milion sies cent mil soldats, toti armadi de cap a pès, e les esbaucèc a toti, coma se siguessen vegades de oelhes. ¿E qué me dideratz deth brave de Cirongilio de Tracia, que siguec tan valent e coratjós coma se veirà en libre, a on conde que, navegant per un arriu li gessec de laguens dera aigua ua sèrp de huec, e eth, tanlèu la vedec, se lancèc sus era, e se metec, cama aciu cama enlà, sus era sua escamosa esquia, e li sarrèc damb es dues comes era gòrja, damb tanta fòrça que, en veir era sèrp que s'anaue estofant, non auec mèc remèdi que deishar-se anar entath hons der arriu, emportant-se damb era ath cavalièr, que jamès la volec deishar anar? E quan arribèren ath hons, se trapèc en uns palais e en uns jardins tan beròis qu'èren ua maravilha; e dempús era sèrp se convertic en vielh ancian, que li didec tantes causes que non mos cau qu'entener-les. Caratz, senhor, pr'amor que s'entenéssetz aquerò, vos tornaríetz lhòco de plaser. Dues hignes⁹ entath Gran Capitan e entad aguest Diego Garcia que didetz!

En entèner aquerò Dorotea, didec en votz baisha a Cardènio:

—Que li manque pòc ath nòste ostalèr entà hèr era dusau part de Dòn Quishòt.¹⁰

—Atau m'ac semble tanben —didec Cardènio—, pr'amor que, segontes semble, eth ten coma cèrt que tot çò que diden aguesti libres passèc dera madeisha manèra qu'ei escrit, e non li haràn creir ua auta causa frares descauci.¹¹

—Guardatz, frair —tornèc a díder eth capelhan—, que non existic en mon cap Felixmarte de Hircania, ne dòn Cirongilio de Tracia, ne cap aute cavalièr semblable que conden es libres de cavalaria, pr'amor que tot ei invencion e ficcion d'engenhs ociosi, que les escriueren entar efècte que vos didetz d'entretier eth temps, coma ac hèn liegent-les es vòsti segadors; pr'amor que reaument vos juri que jamès taus cavalièrs sigueren en mon, ne taus proeses ne asenades se heren en eth.

8. Se referís a ues figuretes que hègen es mainatges damb haues.

9. Era "higa" ère un gèst de mensprètz. Ei coma s'auesse dit "ua mèrda".

10. Signifique "d'imitar-lo".

11. Ei ua expression burlesca.

—Balhatz aguest uas a un aute gosset!¹² —responec er ostalèr—. Coma se jo non sabessa guaire ei cinc¹³ e a on me sarre era sabata! Que non pense vòsta mercè balhar-me hariats,¹⁴ pr'amor que per Dieu que non sò bric blanc.¹⁵ Qu'estarie ben que vòsta mercè me volesse convèncer que tot çò que diden aguesti libres son asenades e mentides, en èster imprimit damb licéncia des senhors deth Conselh Reiau!, coma s'eri siguessen gent que deishèssen imprimir tanta mentida amassa, e tantes batalhes e tanti encantaments que trèn eth gò de lieger-les!

—Ja vos è dit, amic —repliquèc eth capelhan—, qu'aquerò se hè entà entretier es nòsti ociosi pensaments; e, atau coma se consentís enes republicues ben concertades que i age jòcs d'escacs, de pilòta e de magia, entà entretier a quauqu'uns que ne les cau, ne deuen, ne pòden trabalhar, dera madeisha manèra se permet imprimir e que i age taus libres, pensant, coma ei vertat, que non i a arrés tan ignorant qu'age coma istòria vertadèra deguna des que i a en aguesti libres. E se me siguesse licit ara, e er auditòri ac volesse, jo dideria d'autes causes sus aquerò qu'an d'auer es libres de cavalaria entà èster boni, que dilhèu serien de profit e deth gust de quauqu'uns. Mès jo demori qu'arribarà eth temps qu'ac posca comunicar ad aqueth que li pòt méter remèdi, e, mentretant, credetz-me, senhor ostalèr, çò que vos è dit e cuelhètz es vòsti libres, e apraiatz-vos damb es sues vertats o mentides, e que vos hèsquen un bon profit; e volgue Dieu que non gambegetz¹⁶ deth pè que gambege eth vòste òste Dòn Quishòt.

—Aquerò non —didec er ostalèr—, que non serè jo tan hòl que me hèsca cavalièr errant: que pro veigui qu'ara non s'emplegue aquerò que se tenguiè en d'auti tempsi, quan se ditz qu'anauen peth mon aguesti famosi cavalièrs.

Enquiara mitat d'guesta charrada se trapèc Sancho present, e quedèc plan confonut e cogitós de çò qu'auie entenut díder de qué ara non se tenguien es cavalièrs errants; e que toti es libres de cavalaria èren foteses e mentides, e se prepausèc en sòn còr de demorar en qué acabaue aqueth viatge deth sòn

12. Que non sò pèc! En originau hè "¿A otro perro con ese hueso!"

13. Guaires dits è ena man.

14. Enganhar-me e tractar-me coma a un mainatge.

15. Non sò bric ingènu, nèci.

16. Coishegetz.

patron, e que se non l'arribaue ada eth era felicitat que demoraue, decidirie deishar-lo e tornar damb era sua hemna e es sòns hilhs en sòn acostumat trabalh.

S'emportaue er ostalèr era maleta e es libres, mès eth capelhan li didec:

—Demoratz, que voi veir se quini papèrs son aguesti que damb tan bona letra son escriti.

Les treigues er ostalèr, e, en tot balhar-les-ac entà liéger, vedec enquia ueit plecs escrits a man, e en començament auien un títol gran que didie: *Novèla deth Curiós impertinent*. Liegec eth capelhan entada eth tres o quate linhas e didec:

—Qu'ei cèrt que non me semble mau eth títol d'aguesta novèla, e me ven voluntat¹⁷ de lieger-la tota.

Ad aquerò contestèc er ostalèr:

—Que la pòt liéger vòsta reveréncia, pr'amor que vos hèsqui a saber que molti òstes que l'an liejut aciu, les a agradat fòrça, e me l'an demanat damb moltes ganes; mès non les ac è volut dar, en tot pensar en tornar-la ad aqueth qu'aciu se deishèc era maleta desbrembada damb aguesti libres e aqueri papèrs, que pòt èster que torne eth sòn amo d'aciu un temps e, encara que sai que me haràn falta es libres, a fe de Dieu que les è de tornar, donques que, encara qu'ostalèr, tanben sò cristian.

—Qu'auetz molta rason, amic —didec eth capelhan—; mès, totun aquerò, s'era novèla m'agrade me la podetz deishar copiar.

—De molt bona gana —responec er ostalèr.

Mentre es dus didien aquerò, auie cuelhut Cardènio era novèla e l'auie començat a liéger; e, en tot semblar-li lo madeish qu'ath capelhan, li preguèc que la liegesse de manèra que l'entenessen toti.

—Que la liegeria —didec eth capelhan—, se non siguesse milhor despèner aguest temps en dormir que'n liéger.

—Que serie un gran repaus entà jo —didec Dorotea—, entretier eth temps escotant bèth conde, pr'amor qu' encara non è er esperit pro tranquil que me permete dormir quan sigue eth moment.

17. E è ganes de...

—Atau, donc —didec eth capelhan—, la vou a liéger, encara que per curiositat aumens; dilhèu n'aurà bèra ua¹⁸ d'agradiua.

Acodic mèstre Nicolàs a demanar-li lo madeish, e Sancho tanben; e vist aquerò, eth capelhan, en enténer que serie agradiu entà toti e entada eth tanben, didec:

—S'ei atau, sigatz toti atentius, qu'era novèla comence d'aguesta manèra:

18. Bèra curiositat, bèth passatge...

CAPÍTOL XXXIII

A on se conde era novèla deth Curiós impertinent

En Florència, ciutat rica e famosa d'Itàlia, ena província que criden Toscana, demorauen Ansèlmo e Lotàrio, dus cavalièrs rics e importants, e tan amics que, per excelléncia e antonomàsia, de toti es que les coneishien èren cridadi *es dus amics*. Qu'èren fradins, mossos dera madeisha edat e des madeishi costums; tot aquerò ère pro entà qu'es dus damb recípròca amiat se corresponessen. Qu'ei vertat qu'eth que se diguie Ansèlmo ère un shinhau mès inclinat as divertiments amorosi que Lotàrio, ath quau portauen ath sòn darrèr es dera caça; mès, quan s'aufrie, deishau Ansèlmo d'acudir as sòns gusti per seguir as de Lotàrio, e Lotàrio deishau es sòns entà acudir as d'Ansèlmo; e, d'aguesta manèra, anauen tan junhudes es sues voluntats, que non i auie relòtge qu'anèsse tan concertat coma eri. Qu'ère Ansèlmo perdut d'amors per ua puncèla importanta e beròia dera madeisha ciutat, hilha de tan bravi pairs e tan brava era madeisha, que se decidic, damb era opinion deth sòn amic Lotàrio —que sense eth non hège arren—, a demanar-la coma esposa as sòns pairs, e atau ac metec en execucion; e eth que portèc a tèrme era embaishada siguec Lotàrio, e eth qu'acabèc eth negòci tan a gust deth sòn amic, que lèu lèu se vedec en possession d'aquerò que desiraue, e Camila tan contenta per auer arrenhut a Ansèlmo coma espós, que non cessaue de balhar gràcies ath Cèu, e a Lotàrio, qu'era sua ajuda tan ben li auie anat. Es prumèrs dies, coma toti es des nòces sòlen èster alègres, seguic Lotàrio, coma solie, ena casa deth sòn amic Ansèlmo, sajant d'aunorar-lo, hestegar-lo, alegrar-lo damb tot aquerò que li siguesse possible; mès, acabades es nòces e padegada ja era freqüència des visites e felicitacions, comencèc Lotàrio a deishar suenhosament es anades ena casa d'Ansèlmo, perque li semblaue

—coma ei normau que les semble as persones que son discrètes— que non s’an de visitar ne estar-se ena casa des amics maridadi dera madeisha manèra que quan èren fradins; pr’amor que, encara qu’era bona e vertadèra amistat non deu ne pòt èster sospeschosa en arren, totun aquerò, ei tan delicat er aunor deth maridat, que semble que se pòt ofensar des madeishi frairs, guaire mès des amics.

Notèc Ansèlmo era disminucion des visites de Lotàrio, e se queishèc fòrça, dident-li que s’auesse sabut de qué er hèt de maridar-se auie d’èster culpa entà non comunicar-se coma abans, jamès ac aurie hèt, e que, se pera bona correspondéncia qu’entre es dus i auie mentre èren fradins, auien artenhut un nòm tan doç coma eth d’èster cridadi *es dus amics*, e que non permetesse per voler-se hèr eth discrèt, que tan famós e agradiu nòm se perdesse; e per tant, li suplicaue, s’ère licit, que tau paraula se tenguesse entre eri, que tornèsse a èster senhor dera sua casa, e a entrar e gésser d’era coma abans, en tot assegurar-li qu’era sua esposa Camila non auie un aute gust ne ua auta voluntat qu’era qu’eth volie qu’auesse, e que, per auer sabut era guaire s’estimauen es dus, ère confonuda de veir en eth tan esquiu caractèr.

A totes aguestes e d’autes moltes rasons qu’Ansèlmo didec a Lotàrio entà convencer-lo tà que tornèsse coma solie ena sua casa, responec Lotàrio damb tanta prudéncia, discrecion e suenh, qu’Ansèlmo quedèc satisfèt dera bona intencion deth sòn amic, e quedèren d’acòrd que dus dies ara setmana e totes es hèstes venguesse Lotàrio a dinar damb eth; e, encara qu’aquerò quedèc acordat atau entre es dus, prepausèc Lotàrio que se hesse aquerò de forma que siguesse avient ar aunor deth sòn amic, qu’eth sòn credit eth estimaue mès qu’eth sòn pròpri. Didie eth, e didie ben, qu’eth maridat ath quau eth Cèu a autrejat ua hemna beròia, auie d’auer fòrça suenh de quini amics portaue ena sua casa, atau coma de guardar damb quines amigues era sua hemna parlaue, pr’amor que çò que non se hè ne s’acòrde enes places, ne enes temples, ne enes hèstes publiques, ne sasons¹ —causes que non tostemp les an de remir es marits as sues hemnes— s’acòrde e se facilite ena casa dera amiga o dera parenta que mès satisfaccion s’age.

1. Se’n diguie *caminar estacions* ath recorrut per glèises e autars que se hège en determi-nades hèstes religioses

Tanben didie Lotàrio qu'auien besonh es maridadi d'auer cada un un amic que les avisèsse des descuets que hesse ena sua manèra d'actuar, pr'amor que sòl passar que peth gran amor qu'a eth marit damb era sua hemna, o non se n'encuede o non li ditz, pr'amor de non anujar-la, que hèsque o dèishe de hèr quauques causes, qu'eth hèt de hèr-les o non, li serie d'aunor o de vitupèri; que d'aquerò, en èster avertit per amic, aisidament poirie méter remèdi en tot. Mès, a on se traparà amic tan discrèt e tan leiau e vertadèr coma Lotàrio? Que jo non ac sabi, plan; sonque Lotàrio podie èster, que damb tota sollicitud e avertiment ère per aunor deth sòn amic e sajaue de deimar, amendrir e escuerçar es dies der acòrd d'anar ena sua casa, pr'amor de qué non li semblèsse mau ath vulgue ociós e as uelhs vagabonds e maliciosi era entrada d'un mosso ric, gentilòme e ben neishut, e des bones parts qu'eth pensaue qu'auie, ena casa d'ua hemna tan beròia coma Camila; que, donques qu'era sua bontat e valor podie méter fren a tota maudisenta lengua, encara non volie méter en dobte eth sòn credit ne eth deth sòn amic, e plan per aquerò era màger part des dies der acòrd les tengue e ocupaue en d'autes causes, qu'eth hège veir qu'èren inexcusables. Atau, donc, en quèishes d'un e desencuses der aute passauen moltes estones e parts deth dia.

Passèc, donc, qu'un dia qu'es dus se passejauen per un prat dera ciutat, Ansèlmo li didec a Lotàrio aguestes rasons:

—Pensaues, amic Lotàrio, qu'as mercès que Dieu m'a hèt de hèr-me hillh de taus pairs coma ne sigueren es mèns, e balhar-me, damb man abundosa, es bens, autant es dera natura coma es dera fortuna, que non posqui jo correspóner damb un agraiment qu'arribe ath ben rebut, e eth que me hec en dar-me a tu coma amic e a Camila coma hemna pròpria; dues penhores qu'estimi, se non en grad que deueria, en grad que posqui. Pr'amor que damb totes aguestes causes, que sòlen èster es que damb eres es òmes sòlen e pòden víuer contents, siga jo eth mèns despechós e insipid òme de tot er univèrs, pr'amor que non sai, de hè uns dies, qué me fatigue e me sarre un desir tan estranh, e tan dehòra der usatge comun de d'auti, que jo me meravilhi de jo madeish, e me culpi e me pelegi solet, e sagi d'amagar-lo e caperar-lo enes mèns pròpris pensaments; e atau m'a estat possible gésser damb aguest secrèt coma se de bon voler sagèssa de dider-lo a toti. E, donques, plan que òc, a de gésser ena plaça, voi que sigue ena der archiu deth tòn secrèt, confiant

que, damb eth e damb era diligéncia que meteràs, coma eth mèn vertadèr amic, de remèdiar-me, jo me veirè lèu liure dera angónia que me còste, e arribarà era mia alegria pera tua sollicitud enquiath grad qu'a arribat eth mèn descontentament pera mia holia.

Qu'ère estonat Lotàrio pes rasons d'Ansèlmo, e non sabie entà on anarie a parar tan longa prevencion e preambul. E, encara qu'anaue rebotjant ena sua imaginacion quin desir poirie èster aqueth que tan fatigaue ath sòn amic, siguec tostemp molt luenh dera diana dera vertat; e, pr'amor de gèsser lèu dera angónia que li costauè aqueth estonament, li didec que li hège gran escarni ara sua amistat anar cercant torns entà dider-li es sòns amagats pensaments, pr'amor que n'ère segur que se podie prométer d'eth ja sigue conselhs entà entretier-les², ja sigue remèdis entà complir-les.

—Qu'ei vertat —contestèc Ansèlmo—, e damb aguesta confiança te hèsqui saber, amic Lotàrio, qu'eth desir que me fatigue ei pensar se Camila, era mia esposa, ei tan brava e tan perfectà coma jo pensi; e non posqui saber d'aguesta vertat, se non ei provant-la de manèra qu'era pròva mòstre es carats dera sua bontat, coma eth huec mòstre es der aur. Pr'amor que sai, ò amic! que non ei ua hemna mès brava pes viatges qu'ei o non ei sollicitada, e que sonque ei fòrta aquera que non se plègue as promeses, as presents, as lèrmes e as contunhes importunitats des sollicitats aimants. Pr'amor que, qué s'a d'agraïr —didie eth—, qu'ua hemna sigue brava, s'arrés li ditz que sigue dolenta? Qué a d'èster recuelhuda e temorosa era que non li balhen era ocasion de soltar-se e era que sap qu'a un marit que, en agarrar-la ena prumèra desinvoltura, l'a de trèir era vida? Atau, donc, era qu'ei brava per temor, o per manca d'ocasions, jo non la voi auer en aquera estimacion qu'auria damb era sollicitada e perseguida que gessec damb era corona dera victòria. De manèra que, per aguestes rasons e per d'outes moltes, desiri que Camila, era mia esposa, passe per aguestes dificultats e se depure e se contraste en huec de veder-se requerida e sollicitada, e deth qu'age valor entà méter en era es sòns desirs; e s'era ges, coma me pensi que gesserà, damb era pauma d'aguesta batalha, aurè jo era mia fortuna sense parierà; poderè jo dèder qu'ei ar arràs des mèn desirs; diderè que me toquèc era hemna fòrta, que d'era eth Sabent ditz que *qui la trapèsse?*

2. Tã meditar-les melhor.

E, s'aquerò arribe ath revès de çò que pensi, damb eth gust de veir qu'acertè ena mia opinion, portarè sense pena era que damb rason poirà costar-me era mia tan trista experiéncia. E supausant que cap causa des que me didesses en contra deth mèn desir a d'èster profitosa entà méter en marcha era pròva, voi, ò amic Lotàrio! que te premanisques a èster er esturment que laure aguesta òbra deth mèn gust; que jo te darè lòc entà qu'ac hèsques, sense que te manque tot aquerò que sigue de besonh entà sollicitar a ua hemna aunèsta, brava, recuelhuda e desinteresada. E me botge, entre d'autes causes, er hèt de confiar-te a tu aguesta dificila òbra, veir que se de tu ei vençuda Camila, non a d'arribar era victòria a tota agitacion³ e rigor, senon solet a saber se qué s'a de her, damb respècte; e atau, non quedarè jo ofensat mès que damb eth desir, e era mia injúria quedarie amagada ena vertut deth tòn silenci, que pro sai qu'en aquerò que me toquèsse serie etèrn coma eth dera mòrt. Atau, donc, se vòs que jo aja vida que posca díder que n'ei, plan que òc, te cau entrar en aguesta amorosa batalha, non tèba ne guiterosament, senon damb er in e diligéncia que te demane eth mèn desir, e damb era confiança qu'era nòsta amiatat m'assegure.

Aguestes sigueren es rasons qu'Ansèlmo li didec a Lotàrio, a totes es quaus siguec tan atentiu, que se non siguessen es que quedèren escrites es que li didec, non carèc enquia qu'auèc acabat; e, en veir que non didie arren mès, dempús de guardar-lo pendent ua bona estona, coma se guardèsse ua auta causa que jamès auie vist, que li costaue admiracion e espant, li didec:

—Que non me posqui assegurar, ò amic Ansèlmo! que non siguen burles es causes que m'as dit; que, pensant que les didesses de vertat, non auria consentit qu'anèsses mès endeuant, pr'amor que damb eth hèt de non escotar-te prevenguessa era tua longa charrada. Sense dobte pensi o que non me coneishes, o que jo non te coneishi. Mès non, que pro sai de qu'ès Ansèlmo, e tu sabes que sò Lotàrio; eth mau ei en qué jo pensi que non ès er Ansèlmo que solies, e tu deues auer pensat que tanpòc jo sò eth Lotàrio que deuia ester, pr'amor qu'es causes que m'as dit, ne son d'aqueth Ansèlmo amic mèn, ne es que me demanes s'an de demanar a aqueth Lotàrio que tu coneishes; pr'amor qu'es boni amics s'an de provar e cau valer-se d'eri, coma didec un

3. Ath limit.

poèta, *usque ad aras*,⁴ que vò díder que non s'aurien de valer dera sua amistat en causes qu'anèssen contra Dieu. Atau, donc, s'aquerò sentec un gentil dera amistat, com milhor serà çò que sent un cristian, que sap que per cap amistat umana a de pèrder era amistat divina? E quan er amic tirèsse tant dera barra⁵ que metesse a despart es respèctes deth Cèu entà acodir as deth sòn amic, non a d'èster per causes leugères e de pòca importància, senon per aqueres enes que i sigue er aunor e era vida der amic. Ditz-me tu ara, Ansèlmo: quina d'aguestes dues causes as en perillh entà qué jo m'aventura a complader-te e a hèr ua causa tan detestabla coma me demanes? Cap, plan que òc; Mèslèu, me demanes, segontes pensi, que saja e sollicita trèir-te er aunor e era vida, e trèir-me-la a jo ath madeish temps. Pr'amor que se jo è de sajar de trèir-te er aunor, qu'ei clar que te trèigui era vida, donques qu'er òme sense aunor ei peyor qu'un mòrt; e, en èster jo er esturment, coma tu vòs que ne siga, de tau mau tòu, non arribi jo desonorat, e per tant, sense vida? Escota, amic Ansèlmo, e ten paciència de non responer-me enquia qu'acaba de dider-te çò que me ven sus aquerò que t'a demanat eth tòu desir, que ja auràs temps entà replicar-me e jo entà escotar-te.

—Que me platz —didec Ansèlmo—: ditz lo que volgues.

E Lotàrio seguic en tot díder:

—Que me semble, ò Ansèlmo! que tu as ara er engenh que tostemp an es mòros, as quaus non se les pòt hèr comprèner era error dera sua sècta damb es acotaments dera Santa Escritura, ne damb rasons d'especulacion der enteniment, ne rasons basades en articles de fe, senon que se les an de balhar exemples evidents, facilis, intelligibles, demostratius, e indobtables, damb demostracions matematicas que non se pòden remir, coma quan diden: *Se de dues parts egales ne treiguem parts egales, es que rèsten tanben son egales*; e, quan aquerò non ac comprenen de paraula, coma, efectivament, non ac comprenen, se les a de demostrar damb es mans e meter-les-ac deuant des uelhs, e, totun aquerò, non arrenh arrés a convencer-les des vertats dera mia santa religion. E aquest madeish tèrme e forma me calerà tier damb tu, pr'amor qu'eth desir qu'en tu a neishut va tan descaminat e tan dehòra de tot

4. Enquia es autars.

5. Anèsse tan luenh.

aquerò qu'age ombra de rasonable, que me semble qu'ei temps gastat⁶ hèr-te compréner era tua simplicitat, que de moment non li voi balhar encara cap aute nòm, e encara que sò per deishar-te ena tua asenada, coma pena deth tòn mau desir, mès que non m'ac permet era amistat que te tengui, era quau non permet que te dèisha calat en tan evident perilh de perder-te. E, entà qu'ac veigues clar, ditz-me, Ansèlmo: tu non m'as dit que me cau sollicitar a ua retirada, persuadir a ua aunèsta, aufrir a ua interessada, servir a ua prudenta? Òc que m'ac as dit. Donques se tu sabes qu'as ua hemna retirada, aunèsta, desinteresada e prudenta, qué cerques? E se penses qu'a de gèsser vencedora de toti es mèns assauts, coma serà sense cap de dobte, quini milhors títols li penses autrejar dempús des qu'ara a? O qué serà mès dempús de çò qu'ei ara? O ei que tu non l'as coma aquerò que dides, o tu non sabes se qué demanes. Se non la ties en aquerò que dides, entà qué la vòs provar, hè-li coma dolenta çò que mès t'agrade? Mès s'ei tan brava coma dides, que serà impertinent experimentar era madeisha vertat, pr'amor que, dempús de hèta era experiéncia, te quedaràs damb era madeisha estimacion que d'era auies. Atau, donc, ei rason evidentata que sajar es causes que d'eres abans mos pòt arribar mau que profit, ei de pensaments sense discors e pensaments temeraris, e mès quan vòlen sajar aqueres causes as quaus non son forçadi ne ahiscadi, e que de molt luenh se demòstre que sajar-les ei ua manifestà holia. Es causes dificiles se sagen per Dieu, o peth mon, o pes dus ath còp: es que someten per Dieu son es qu'acometeren es sants, acometent a víuer vida d'àngels en còssi umans; es que s'acometen per respècte ath mon son es d'aqueri que passen tanta infinitat d'aigua, tanta diversitat de climes, tanta estranhesa de gent, per çò d'aquerir aguesti que criden bens de fortuna, e aqueres que se sagen amassa per Dieu e peth mon son aqueres des valerosi soldats, qu'a penes ven en mur contrari tant d'espaci dubèrt coma ei eth que podec hèr ua redona bala d'artilheria, quan, deishant de cornèr tot temor, sense hèr cap discors ne avertir eth manifest perilh que les menace, portadi en vòl enes ales deth desir de tornar pera sua fe, pera sua nacion o peth sòn rei, se lancen valerosament peth miei de mil contraposades mòrts que les demoren. Aguestes causes son es que se sòlen sajar, e ei aunor, glòria e profit sajar-les, encara que siguen tan

6. Perdut.

plies de perills e inconvenients. Mès era que tu dides que vòs sajar e méter en òbra, ne t'a d'arténher glòria de Dieu, bens dera fortuna, ne fama entre es òmes, pr'amor que, encara que gesques en era coma desires, non t'as de quedar ne mès orgulhós, ne mès ric, ne mès aunèst qu'ara; e se no'n gesses, te veiràs ena màger misèria que te posques imaginar, pr'amor que non te serà de profit pensar alavetz qu'arrés sap dera desgràcia que t'a arribat, pr'amor que serà pro entà aclapar-te e des-hèir-te, que la sàpies tu madeish. E, entà conformar aguesta vertat, te voi díder ua estròfa que hec eth famós poèta Loís Tansilo,⁷ ath finau dera prumèra part d'Es Lèrmes de Sant Pèir, que ditz atau:

*Creish era dolor e creish era vergonha
en Pèir, quan eth dia s'a mostrat;
e, encara qu'aquiu non ve ad arrés, s'avergonhe
d'eth madeish, en veir qu'auie pecat:
pr'amor qu'a un magnanim piech a s'ènter vergonha
non sonque l'a de botjar er èster guardat;
que d'eth madeish s'avergonhís quan s'enganhe,
encara que un aute non ve que cèu e tèrra.*

Atau, donc, non desencusaràs era tua dolor damb eth secrèt; mèslèu, te calerà plorar de contunh, se non lèrmes des uelhs, lèrmes de sang deth còr, coma les ploraue aqueth simple doctor qu'eth nòste poèta mos conde que hec era pròva deth vasso,⁸ que, damb eth milhor discors, se desencusèc de hèr-la eth prudent Reinaldos; que, encara qu'aquerò sigue ficcion poetica, a embarradi aquiú secrèts moraus digni d'èster avertidi, entenudi e imitadi. E mès encara pr'amor que, damb aquerò qu'ara te vau a díder, acabaràs de saber era grana error que vòs cométer. Ditz-me, Ansèlmo: s'eth Cèu, o era bona sòrt t'auesse hèt senhor e legitim possessor d'un plan fin diamant, que dera sua qualitat e carats siguessen satisfètz toti es joièrs que lo vedessen, e que toti a ua soleta votz e de comuna opinion didessen qu'auie en carats, qualitat e finesa tot aquerò que podie portar era natura d'ua tau pèira, e tu madeish ac pensèsses atau, sense sospechar arren contrari, serie just que te

7. Se referís a Luigi Tansilio e eth poèma *Le lacrime di San Pietro*.

8. Se tracte d'un vasso damb era propietat de qué eth vin se vèsse sus eth piech, en cas d'infidelitat dera esposa deth beuedor.

venguesse eth desir de cuélher aguest diamant, meter-lo entre un enclutge e un martèth, e aquiù, a fôrça de patacs e de braci, provar s'ei tan dur e tan fin coma diden? E encara mès, s'ac metessen en òbra, que, en cas qu'era pèira hesse resisténcia a tan estúpida pròva, non per aquerò se li higerie mès valor ne mès fama; e se se trinquèsse, causa que poirie arribar, non se perderie tot? Òc, plan que òc, e deishant ath sòn patron ena estimacion de qué toti l'agen coma simple. Imagina-te, donc, Ansèlmo amic, que Camila ei un diamant plan fin, atau ena tua estimacion coma ena des auti, e que non ei rason meter-la en contingéncia de qué se trinque, pr'amor que, encara que se quede damb era sua integritat, non pòt pujar entà mès valor qu'eth qu'ara ja a; e se manquèsse e non resistisse, pensa des d'ara com te quedaries sense era, e damb guaira rason te poiries plànher pera sua perdicion e pera tua. Guarda que non i a cap jòia en mon que valgue tant coma era hemna casta e aunèsta, e que tot er aunor des hemnes ei ena bona opinion que s'age d'eres; e, donques qu'era dera tua esposa arribè ar arràs dera bontat, perquè vòs méter aguesta vertat en docte? Guarda, amic, qu'era hemna ei animau imperfècte, e que non se l'a de méter trebucs a on estramunque e quèigue, senon trèir-les e deishar-li eth camin liure de quinsevolh inconvenient, entà qué sense pena corre leugèra a arténher era perfeccion que li manque, que consistís en èster vertuosa. Conden es naturistes qu'era ermina ei un animalhon qu'a ua pèth plan blanca, e que quan lo vòlen caçar, es caçadors empleguen aguest artifici: en saber des lòcs per a on acostume a passar e acodir, les aumplissen de hanga, e dempús, acaçant-les, les meten en camin entad aqueth lòc, e tanlèu er animau arribè ena hanga, se quede quiet e se dèishe agarrar e captivar, a truca de non passar pera hanga e enlordir era sua blancor, que s'estime mès qu'era libertat e era madeisha vida. Era aunèsta e casta hemna ei ermina, e ei mès que nhèu blanca e neta era vertut dera onestetat; e aqueth que volesse que non la pèrde, senon que la sauve e consèrve, a d'obrar d'ua manèra desparièra qu'era que se tie damb era ermina, pr'amor que non l'an de méter deuant era hanga des obsèquis e servicis des importuns aimants, donques que dilhèu, e encara sense dilhèu, non a tanta vertut ne fôrça naturau que posque per era madeisha atropelhar e passar per aqueri trebucs, e ei de besonh trèir-les e meter-li deuant era neteja dera vertut e era beresa qu'embarre en era madeisha era bona fama. Qu'ei tanben era brava hemna coma un miralh de cristau

ludent e clar, mès qu'ei subjècte a entelar-se e escurir-se damb quinsevolh alendada que la tòque. S'a de tier damb era aunèsta hemna eth madeish estil que damb es reliquies: adorar-les e non tocar-les. S'a de salvar e estimar ara hemna brava coma se sauve e estime un beròi jardin qu'ei plen de flors e de ròses, qu'eth sòn patron non permet qu'arrés s'i passege ne lo lipotege: qu'ei pro que de luenh, e per entre es rèishes de hèr, gaudisquen dera sua fragància e beresa. Fin finau, voi dider-te aguesti vèrsi que m'an arribat ena memòria, que les entení en ua comèdia modèrna, que me semble que son avients en aquerò que parlam. L'aconselhaue un prudent vielh a un aute, pair d'ua puncèla, que la recuelhesse e la sauvèsse e embarrèsse, e entre d'autes rasons, li didec aguestes:

*Qu'ei de cristau era hemna,
mès non s'a de sajar
se se pòt o non trincar,
pr'amor que tot poirie èster.
E ei mès aisit trincar-se,
e non ei senat meter-se
en perilh de trincar-se
aqerò que non se pòt soudar.
E en aguesta opinion siguen
toti, e ena aguesta rason la basi:
Que se i a Danaes en mon,
tanben i a plojes d'aur.⁹*

Guaire t'è dit enquia ara, ò Ansèlmo! a estat per çò que hè a tu; e ara ei bon que s'entene quauquarren de çò qu'a jo me conven; e se siguesse long, desencusa-me, que tot ac necessite eth laberint a on as entrat e d'a on non vòs que te trèiga. Tu me vòs coma amic e me vòs trèir er aunor, causa qu'ei contra tota amistat; e a mès non solet pretenes aquerò, senon que vòs que jo te lo trèiga a tu. Que me lo vòs trèir a jo, qu'ei clar, pr'amor que, quan Camila veigue que jo la solliciti, coma me demanes, qu'ei clar que m'aurà coma òme sense aunor e mau guardat, pr'amor que sagi e hèsqui ua causa tan

9. Segontes era mitologia Jupiter se convertic en ploja d'aur entà amassar-se damb Danae qu'ère embarrada en ua tor.

dehòra de lòc de çò que jo sò e qu'era tua amistat m'obligue. Que vòs que jo te la trèiga a tu non i a cap de dobte, pr'amor que, en veir Camila que jo la solliciti, a de pensar que jo è vist en era quauqua frivolitat que m'a ahiscat a revelar-li eth mèn mau desir; e, en auer-se per desonorada, te tòque a tu, coma causa sua, eth madeish desaunor. E d'aciu ges lo que normaument se parle: qu'eth marit dera hemna adultèra, pr'amor qu'eth non sap ne a dat cap de motiu entà qu'era sua hemna non sigue era que deu, ne age estat ena sua man, ne en sòn descuet e pòca discrecion evitar eth malastre, totun, lo criden e nomenten damb eth nòm de vitupèri e baish, e de bèra manèra lo guarden, aqueri que saben dera marridesa dera sua hemna, damb uelhs de mesprètz, en lòc de guardar-lo damb es de pietat, en veir que non peth sòn tòrt, senon peth gust dera sua mala companha, ei en aquera desgràcia. Mès que voi dider-te era causa pera que damb justa rason ei desonorat eth marit dera hemna dolenta, encara qu'eth non sàpie que n'ei, ne age cap culpa, ne age estat part, ne ocasion entà qu'era ne sigue. E non te canses d'entener-me, que tot repercutirà en profit tòt. Quan Dieu creèc ath nòste prumèr pair en Paradís terrenau, ditz era Divina Escritura que bohèc Dieu saunei en Adam, e que, en èster dormint, li treiguec ua costelha deth costat quèr, e que d'era formèc ara nòsta mair Eva; e atau, quan Adam se desvelhèc, la guardèc e didec: *Aguesta qu'ei carn dera mia carn e uas des mèns uassi*. E didec Dieu: *Per era deisharà er òme ath sòn pair e ara sua mair, e seràn dus en ua madeisha carn*. E alavetz quedèc instituït eth divin sacrament deth matrimòni, damb taus laci que solet era mòrt les pòt separar. E a molta fòrça e vertut aguest sacrament miraculós, que hè que dues persones desparières siguen ua madeisha carn; e encara hè mèns enes boni maridadi, que, encara qu'agen dues anmes, non an qu'ua voluntat. E d'aciu ven eth hèt de qué, coma qu'era carn dera esposa ei era madeisha qu'era der espòs, es taques qu'en era quèn, o es defèctes que se procure, redonden ena carn deth marit, encara qu'eth non age balhat, coma è dit, ocasion entad aqueth mau. Pr'amor que, atau coma era dolor de pè o de quinsevolh membre deth còs lo sent tot eth còs, per èster ua madeisha carn, e eth cap sent era dolor deth cauillar, sense qu'en eth i age cap mau, atau eth marit ei participant deth desaunor dera hemna, per èster ua madeisha causa damb era. E coma es aunors e desaunors deth mon son e neishen toti de carn e sang, e es dera mala hemna son d'aguest genèr, ei forçós qu'eth marit n'age

ua part d'eri, e sigue tengut coma desonèst sense qu'eth ac sàpie. Guarda, donc, ò Ansèlmo! eth perillh en qué te cales en voler trebolat era patz qu'ei era tua brava esposa. Guarda per quin van e impertinent curiosèr vòs resòlver es umors qu'ara son tranquils en piech dera tua casta esposa. Encueda-te'n de qué çò que pòs guanhar ei pòc, e que çò que perderàs serà tant qu'ac vau a deishar aciu pr'amor que me manquen paraules entà encarir-lo. Mès se tot çò qu'è dit non ei pro entà botjar-te d'aguest mau propòsit tòu, cèrca un aute esturment deth tòu desaunor e desgràcia, pr'amor que jo no'n pensi èster, encara que per aquerò pèrda era tua amistat, qu'ei era màger pèrta que me pòt arribar.

Carèc, en díder aquerò, eth vertuós e prudent Lotàrio, e Ansèlmo quedèc tan confonut e cogitós que non li podèc respòner paraula, mès, a tot darrèr, didec:

—Damb era atencion qu'as vist, t'è escotat, Lotàrio mèn, tot çò que m'as volut díder, e enes tues rasons, exemples e comparacions è vist era molta discrecion qu'as e era grana amistat qu'artenhes, e dera madeisha manèra coheissi que se non seguisqui era tua opinion e seguisqui era mia, vau hugent deth ben e corrent darrèr deth mau. Vist aquerò, te cau considerar que jo patisqui ara era malautia que sòlen auer quauques hemnes, que les ven er in de minjar tèrra, ges, carbon e d'autes causes peiores,¹⁰ hastigoses entà guardar-les e per tant molt mès entà avalar-se-les. Atau, donc, mos cau trapar bèth artifici entà qué jo me guarisca, e aquerò se poirie hèr aisidament,¹¹ sonque damb qué tu comences, encara que tèba e dissimuladament, a sollicitar a Camila, era quau non a d'èster tan trenda qu'en prumèr moment lance peth solèr era sua onestetat; e damb solet aguest començament me quedarè jo content e tu auràs complit damb aquerò que li deues ara nòsta amistat, non solet balhant-me era vida, senon convencent-me de non veder-me sense aunor. E ès obligat a hèr aquerò per ua soleta rason; e ei que, en èster jo, coma sò, decidit a mèter en practica aguesta pròva, tu non as de consentir que jo li diga a ua auta persona era mia asenada, que meterie en risc er aunor que tu vòs que non pèrda; e, quan eth tòu aunor non sigue en punt que deu èster ena intencion de Camila,

10. Vò díder era perversion der apetit: minge millhor tèrra e carbon que trueites e garies.

11. Facilament.

quan la sollicites, pòc impòrte o arren, donques que brèument, en veir en era era integritat que demoram, li poiràs díder era vertat deth nòste artifici, que damb aquerò eth tòn credit tornarà a on ère ath principi. E, donques que risques tan pòc e tanta alegria me pòs balhar a jo aventurant-te, non ac dèishes de hèr, encara que se te meten deuant mèns inconvenients, pr'amor que, coma ja è dit, sonque que comences ja darè per acabada era causa.

En veir Lotàrio era decidida voluntat d'Ansèlmo, e en non saber se qué mèns dider-li entà qué non ac hesse, e en veir que lo menaçauè damb autrejar-li a un aute eth compde deth sòn mau desir, entà evitar màger mau, decidic contentar-lo e hèr çò que li demanaue, damb era intencion de guidar aqueth negòci de manèra que, sense alterar es pensaments de Camila, quedèsse Ansèlmo satisfèt; e atau, li responec que non comunicèsse eth sòn pensament a cap aute, qu'eth cuelhie ath sòn cargue aqueth trabalh, que començarie quan ada eth li venguesse de gust. L'abracèc Ansèlmo, trenda e amorosament, e l'agraïc eth sòn aufriment, coma se l'auesse hèt un gran present; e quedèren d'acòrd entre es dus pr'amor que londeman se comencèsse era òbra; qu'eth li balharie lòc e temps entà que, solet, li podesse parlar a Camila, e tanben li balharie sòs e jòies entà qué les ac dèsse e aufrisse. Li conselhèc que li cantèsse, que l'escrivesse vèrsi laudant-la, e que, s'eth non les volie hèr, eth madeish les harie. A tot aquerò s'aufric Lotàrio, encara que damb ua intencion desparièra dera que se pensaue Ansèlmo.

E damb aguest acòrd tornèren ena casa d'Ansèlmo, a on trapèren a Camila damb ànsia e suenh, demorant ath sòn espòs, pr'amor qu'aqueth dia tardaue mèns en arribar.

Partic Lotàrio entà casa sua e Ansèlmo se quedèc ena sua tan content coma cogitòs Lotàrio, que non sabie se coma se'n gesserie ben d'aqueth ahèr tan impertinent. Mès aquera net pensèc ena forma qu'aurie entà enganhar a Ansèlmo, sense ofèner a Camila; e a londeman anèc a dinar damb eth sòn amic, e siguec ben rebut per Camila, era quau lo recebie e lo regalaue damb molta voluntat, pera bona voluntat deth sòn espòs sus eth. Acabèren de dinar, se lheuèren es mantèls e Ansèlmo li didec a Lotàrio que se quedèsse aqui damb Camila, mentre eth anaue a hèr un ahèr obligat e qu'en ua ora e mieja tornarie. Li preguèc Camila que non se n'anèsse e Lotàrio s'aufric a hèr-li compahia. Ansèlmo possèc a Lotàrio entà qué se quedèsse e lo demorèsse,

pr'amor qu'auie de tractar, damb eth, ua causa importanta. Li didec tanben a Camila que non deishèsse solet a Lotàrio enquia qu'eth tornèsse. Efectivament, sabec eth simular tant eth besonh, o era pegaria, dera sua abséncia, qu'arrés s'aurie pogut pensar que simulaue. Partic Ansèlmo, e quedèren solets ena taula Lotàrio e Camila, pr'amor qu'era auta gent dera casa se n'auien anat a dinar. Se vedec Lotàrio calat en problèma qu'eth sòn amic desiraue e damb er enemic deuant, que damb era sua beresa podie véncer a tot un esquadron de cavalièrs armats; guardatz s'auie rason Lotàrio de crànher tot aquerò.

Mès çò que hec siguec méter eth code sus eth braç dera cagira e era man dubèrta ena caròla, e, demanant-li perdon a Camila pera mala postura, didec que volie repausar un shinhau mentre tornaue Ansèlmo. Camila li responec que repausarie milhor en *estrade*¹² qu'ena cagira, e atau, li preguèc qu'entrèsse a dormir en eth. Que non volec Lotàrio, e se quedèc dormint aqui enquia qu'arribèc Ansèlmo, eth quau, quan trapèc a Camila ena sua cramba e a Lotàrio dormint, pensèc que, coma qu'auie tardat tant, ja aurién auut es dus temps entà parlar, e tanben entà dormir, e volie que se desvelhèsse Lotàrio, pr'amor de gèsser damb eth dehòra e preguntar-li pera sua aventura.

Tot arribèc coma eth volec: Lotàrio se desvelhèc, e gesserén es dus de casa, e atau, li preguntèc çò que volie, e li responec Lotàrio que non l'auie semblat ben qu'eth prumèr viatge se declarèsse deth tot, e per tant, non auie hèt ua auta causa que laudar a Camila per beròia, en tot dider-li qu'en tota era ciutat non se parlaue de ua auta causa que dera sua beresa e discrecion, e qu'aquerò l'auie semblat un bon començament entà entrar guanhant-li era voluntat, e premanint-la entà qué un aute viatge l'escotèsse damb gust, tient en aquerò er artifici qu'eth diable ten quan vò enganhar a bèth un plaçat en ua tor: se transforme en àngel de lum, en tot èster de tenèbres, e, metent-li deuant aparences bones, a tot darrèr desnishe se qui ei e ges dera sua intencion, s'ara prumeria non se desnishe eth sòn enganh. Tot aquerò contentèc fòrça a Ansèlmo, e didec que cada dia harie lo de madeish, encara que non gessesse de casa, pr'amor qu'en era s'ocuparie de causes entà qué Camila non podesse arribar a saber deth sòn artifici.

12. Enes cases bones er *estrade* ère un lòc condicionat damb coishins e comoditats en qué era senhora recebie es visites.

Passèc, donc, que passèren molti dies que, sense dider-li ua soleta paraula Lotàrio a Camila, responie a Ansèlmo que li parlaue e jamès podie trèir-li d'era ua petita mòstra de hèr ua causa que siguesse dolenta, ne tansevolh aparéisher un senhau d'esperança; mèslèu didie que lo menaçauè se non se treiguie aqueth mau pensament, que l'aurie de dider ath sòn espós.

—Qu'està ben —didec Ansèlmo—. Entò ara a resistit Camila es paraules; mèu cau veir se com resistís es accions: jo vos darè deman dus mil escuts d'aur entà qué les ac aufrisques, e tanben les ac balhes, e mil mèu entà qué li crompes jòies pr'amor d'ahiscar-la; qu'es hemnes sòlen èster afecionades, e mèu se son beròies, per mèu castes que siguen, ad aquerò de hèr-se veir ben e caminar ornades; e s'era resistís aguesta temptacion, jo quedarè satisfèt e non vos balharè mèu penes.

Lotàrio responec que, que ja qu'auie començat, eth portarie enquiath finau aquera empresa, donques que comprenie que gesserie d'era cansat e vençut. Londeman recebec quate mil escuts, e damb eri quate mil confusions, pr'amor que non sabie se qué dider entà mentir un aute viatge, mèu, efectivament, decidic dider-li que Camila ère tan insensibla as presents e promeses coma as paraules, e que non calie cansar-se mèu, pr'amor que tot ère en bades.

Mèu era sòrt, que guide es causes de ua auta manèra, ordenèc que, en auer deishat Ansèlmo solet a Camila e a Lotàrio, coma hège d'audi viatges, eth s'embarrèc en ua cramba e pes traucs dera sarralha estèc guardant e escotant lo que parlauen es dus, e vedec qu'en mèu de mieja ora Lotàrio non li didec ua soleta paraula a Camila, e se n'encuedèc de qué tot çò qu'eth sòn amic li auie dit des responses de Camila tot qu'ère invencion e mentida. E, entà veir s'aquerò ère atau, gessec dera cramba e, cridant a Lotàrio a despart, li preguntèc quines notícies auie e com estauè Camila. Lotàrio li responec que non pensauè parlar-li mèu d'aqueth ahèr, pr'amor que responie tan aspra e desagradiuament, que ja non auie coratge de tornar a dider-li arren mèu.

—A! —didec Ansèlmo—, Lotàrio, Lotàrio, qué mau correspones a çò que me deues e ara molta confiança qu'è en tu! Que t'è estat guardant peth trauc dera sarralha e è vist que non li as dit arren a Camila, per lo que pensi qu'encara non li as dit es prumères paraules; e s'aquerò ei atau, coma sense dopte n'ei, perqué m'enganhes e perqué me vòs trèir damb es tues formes es mejans que jo poiria trapar entà arténher eth mèu desir?

Que non didec mès Ansèlmo, mès siguec pro çò qu'auie dit entà deishar aclapat e confonut a Lotàrio; eth quau, lèu coma s'auesse estat un aunor auer-lo cuelhut en mentida, li jurèc a Ansèlmo qu'a compdar d'aqueth moment se n'encuedarie de contentar-lo e de non mentir-li, coma ac poirie veir se per curiositat lo guardaue; ath delà, non serie de besonh cuélher cap diligéncia, pr'amor qu'era qu'eth aurie entà satisfèr-lo lo desliuarie de tota sospecha. Lo creiguec Ansèlmo, e entà balhar-li mès seguretad, decidic absentar-se dera sua casa pendent ueit dies, en tot anar-se'n ena casa d'un amic sòn, qu'ère en un pòble, non luenh dera ciutat, e damb aguest amic acordèc Ansèlmo que lo cridèsse diuèrsi viatges, entà desencusar-se damb Camila dera sua partida.

Malerós de tu, Ansèlmo! Qué ei çò que vas a hèr? Qué ei çò que planifiques? Qué ei çò que manes? Guarda se qué hès contra tu madeish, diboishant eth tòn desaunor e ordenant era tua perdicion. Be n'ei de bona era tua Camila, la possedisses quieta e tranquilla, arrés depasse eth tòn gust, es sòns pensaments non gessen des parets dera casa, tu ès eth sòn cèu ena tèrra, era diana des sòns desirs, eth compliment des sòns gusti e era mesura per a on mesura era sua voluntat, en tot ajustar-la en tot ara tua e ara deth Cèu; pr'amor que s'era mina deth sòn aunor, beresa, onestetad e recuelhement te balhe sense cap trabalh tota era riquesa qu'a e tu pòs desirar, entà qué vòs apregondir era tèrra e cercar naues vetes e tresòrs jamès visti, en tot meter-te en perill de qué tot s'esbauce, pr'amor que, ara fin, s'empare sus es febles defenses dera sua flaca natura? Guarda qu'eth que cerque çò impossible ei just que se li remisque çò qu'ei possible, coma ac didec milhor un poèta¹³ dident:

*Cerqui ena mòrt era vida,
salut ena malautia,
ena preson libertat,
en lo barrat era gessuda,
en traïdor leiautat.
Mès era mia sòrt, de que
jamès demori un solet ben,
damb eth Cèu a establir*

13. Eth poèta serie eth madeish Cervantes.

*que, donques que demani çò impossible,
çò possible encara non me balhen.*

Se n'anèc londeman Ansèlmo entath pòble, dident-li a Camila qu'eth temps qu'eth siguesse absent vierie Lotàrio a susvelhar era casa e a minjar damb era, que lo tractèsse coma ara sua madeisha persona. S'aclapèc Camila, coma hemna discrèta e aunèsta, dera orde que li balhaue eth sòn marit, e li didec que non estauè ben qu'arrés, en èster eth absent, ocupèsse era sua cagira ena taula, e s'ac hège perque non auie confiança en era entà governar era casa, qu'ac sagèsse aqueth còp, e veirie per experiéncia com podie suenhar era plan ben era casa. Ansèlmo li repliquèc qu'aqueth ère eth sòn desir, e que non auie de hèr senon aubedir-lo. Camila didec qu'atau ac harie, encara que contra era sua volontat.

Partic Ansèlmo, e a londeman venguec ena casa Lotàrio, que siguec rebut per Camila damb amorós e aunèst acuelhement; e jamès se metec en cap lòc que Lotàrio e era podessen èster solets, pr'amor que totemp ère entorada des sòns servents e serventes, mès que mès d'ua puncèla sua, cridada Leonela, qu'estimaue fôrça, per auer-se criat es dues amassa de petites ena casa des pairs de Camila, e quan se maridèc damb Ansèlmo la portèc damb era. Pendent es tres prumèrs dies Lotàrio non li didec arren, encara que podesse, quan se lheuauen es toalhes e era gent se n'anaue a dinar ath mès córrer — pr'amor qu'atau les ac auie manat Camila, e tanben auie era orde Leonela de minjar abans que Camila, e de qué non se separèsse jamès deth sòn costat; mès era, qu'a viatges auie metut en d'autes causes deth sòn gust eth sòn pensament e auie de besonh aqueres ores, non complie totemp eth manament dera sua senhora, e mès lèu les deishaue solets, coma se l'auessen manat aquerò— mès era aunèsta preséncia de Camila, era gravetat deth sòn ròstre, era compostura dera sua persona ère tanta, que metie fren ara lengua de Lotàrio.

Mès er efècte qu'es moltes vertuts de Camila heren, metent eth silenci ena lengua de Lotàrio, siguec mès entà mau des dus, pr'amor que s'era lengua caraue, eth pensament corrie e contemplaue, part per part, toti es extrèm de bontat e de beresa qu'auie Camila, qu'èren pro entà enamorar a ua estatua de marme, e com non a un còr de carn. La guardaue Lotàrio en lòc e en espaci que l'auie de parlar, e consideraue guaire digna ère d'èster estimada; e aguesta

consideracion comencèc pòc a pòc a hèr assauts ath respècte que li auie a Ansèlmo, e mil viatges se volec absentar dera ciutat e anar-se'n a on Ansèlmo non lo podesse veir mès, ne eth vedesse a Camila; mès que ja non ac podie hèr e s'arturaue en gust que trapaue guardant-la. Pelejaue contra eth madeish per non hèr enlà era alegria que li balhaue guardar a Camila. Se culpaue sonque dera sua asenada, se vedie mau amic, e tanben mau cristian; hège discorsi e comparacions entre eth e Ansèlmo, e tostemp acabaue dident qu'auie estat mès era holia e confiança d'Ansèlmo qu'era sua pòca fidelitat, e que d'aguesta manèra aurie desencusa deuant de Dieu coma deuant des òmes per tot aquerò que pensauè hèr, e que non auie de crànher cap pena pera sua culpa.

Efectivament, era beresa e era bontat de Camila, amassa damb era ocasion qu'er ignorant marit li auie metut enes mans, esbaucèren era leiautat de Lotàrio. E, sense guardar cap auta causa qu'aquera qu'eth gust l'inclinaue, ath cap de tres dies dera absència d'Ansèlmo, enes que siguec en batalha contunha entà refusar es sòns desirs, comencèc a flatar¹⁴ a Camila, damb tant de trebolament e damb tantes amoroses rasons que Camila quedèc cuelhuda, e non hec ua auta causa que l'heuar-se d'a on ère seiguda e entrar ena sua cramba, sense responer-li ua soleta paraula. Mès non per aguesta sequèra s'estavanic en Lotàrio era esperança, que neish tostemp amassa damb amor, e encara mès admirèc a Camila. Era quau, en auer vist en Lotàrio çò que jamès aurie pensat, non sabie se qué hèr, e, en tot semblar-li que non ère causa segura ne ben hèta balhar-li era ocasion ne eth lòc de qué li parlèsse un aute còp, decidic enviar-li aquera madeisha net, coma atau ac hec, a un seruent sòn damb ua carta entà Ansèlmo, a on l'escriuec aquestes rasons:

14. Dider-li causes polides.

CAPÍTOL XXXIV

A on seguís era novèla deth Curiós impertinent

A tau coma se sòl dider que non està ben ua armada sense generau, e un castèth sense eth casteran, digui jo qu'ei peyor era hemna maridada sense eth sòn marit, s'ei que non ac empèdissen plan justificades ocasions. Jo me trapi tan mau sense vos, e tan aclapada per non poder tier era vòsta abséncia, que se non tornatz lèu, me calerà anar a entretier-me¹ ena casa des mèns pairs, encara que dèisha sense susvelhança era vòsta; pr'amor qu'era que me deishères, s'ei que se demorèc damb aquest titol, pensi que s'està mèns per çò deth sòn gust que per çò que tanh a vos. E, donques qu'ètz discret, non me cau dider-te arren mèns, ne serie bon que seguissa dident-vos mèns causes.

Aguesta carta recebec Ansèlmo, e entenec per era que ja Lotàrio auie començat era òbra, e que Camila auie responut coma eth desiraue; e, content per aquestes naues,² li responec a Camila, de paraula, que non hesse cambi de casa, pr'amor qu'eth tornarie lèu. Admirada quedèc Camila damb era responsa d'Ansèlmo, que la metec en mèns confusion qu'ath principi, pr'amor que ne gausaue estar-se ena sua casa, ne mens encara anar ena des sòns pairs. Pr'amor que se se quedaue corrie perilh era sua onestetat, e se se n'anaue desaubedie eth manament deth sòn espós.

Fin finaü, decidic lo que siguec peyor, que siguec quedar-se, damb era decision de non hùger era preséncia de Lotàrio, per non hèr parlar as servents, e ja se n'empenaie d'auer escrit era carta que l'escriuec ath sòn espós, temorosa de que pensèsse que Lotàrio auie vist en era quauqua desinvoltura que l'auesse

1. Passar ua temporada.

2. Notícies.

botjat a non salvar-li era fidelittat que li deuie. Mès, confiada ena sua bontat, fidèc en Dieu e en sòn bon pensament, damb eth que pensaue resistir, carant, a tot aquerò que Lotàrio li didesse, sense balhar-li mès compdes ath sòn marit, pr'amor de non meter-lo en cap pelega e trabalh; e encara mès, anaue cercant era manèra de desencusar a Lotàrio damb Ansèlmo, quan li preguntèsse eth motiu que l'auie botjat a escriuer aquera carta. Damb aguesti pensaments, mès aunèsti qu'acertadi o profitosi, s'estèc un aute dia escotant a Lotàrio, eth quau carguèc era man de manèra que comencèc a trantalhar era fermetat de Camila, e era sua onestetat li balhèc fòrça trabalh d'acudir as uelhs, pr'amor de qué non hessen veir cap mòstra de compassion amorosa qu'es lèrmes e rasons de Lotàrio l'auien desvelhat en sòn piech. Tot aquerò ac notaue Lotàrio, e tot l'alugaue.

Fin finau, ada eth li semblèc que calie, en espaci e lòc que balhaue era absèncià d'Ansèlmo, sarrar eth sètge ad aquera fortaleza. E atau, ataquèc era sua presompcion damb es laudances sus era sua beresa, donques que non i a arren que mès lèu rendisque e aplane es encastelades tors dera vanitat des beròies, qu'era madeisha vanitat, metuda enes lengües dera adulacion. Efectivament, eth, damb tota diligéncia, minèc era ròca dera sua fermetat, damb taus materiaus que, encara que Camila auesse estat de bronze, aurie queigut en solèr. Plorèc, preguèc, aufric, vantèc, persutèc e simulèc Lotàrio damb tant de sentiment, damb mòstres de tanta vertat, qu'esbaucèc eth pudor de Camila e capitèc en aquerò que mens se pensaue e mès desiraue.

Se rendic Camila, Camila se rendic; mès, qué passe s'era amistat de Lotàrio non quede de pès? Exemple clar que mos demòstre que sonque se venç era passion amorosa damb era hujuda, e qu'arrés a de cargar en braça³ damb tan poderós enemic, pr'amor que son de besonh fòrces divines entà véncer es fòrces umanes. Solet Leonela sabec dera feblesa dera sua senhora, pr'amor que non l'ac poderen amagar es dus maus amics e nauí aimants. Que non volec Lotàrio dider-li a Camila era pretension d'Ansèlmo, ne qu'eth l'auie ahiscat enquia arribar en aguest punt, pr'amor de qué non auesse en mens eth sòn amor e pensèsse qu'atau, dilhèu sense pensar, e non de bon voler, l'auie sollicitat.

3. Enfrentar-se.

Tornèc ath cap de pòqui dies Ansèlmo ena sua casa, e non deishèc de veir çò que mancaue en era, qu'ère çò qu'en mens auie e mès estimaue. Se n'anèc alavetz a veir a Lotàrio, e lo trapèc ena sua casa; s'abracèren es dus, e er un li preguntèc pes nauetats dera sua vida o dera sua mòrt.

—Es naues que te posqui balhar, ò amic Ansèlmo! —didec Lotàrio—, son qu'as ua hemna que dignament pòt èster exemple e corona de totes es hemnes braves. Es paraules que l'è dit se les a emportat eth vent, es mès aufriments s'an auut en pòca causa, es presents non s'an admetut, de bères lèrmes simulades mies se n'a hèt burla. En resumit, atau coma Camila ei resum de tota beresa, tanben ei archiu a on s'està era onestetat e viu era moderacion e eth pudor, e totes es vertuts que pòden hèr laudabla e ben afortunada a ua aunèsta hemna. Cuelh es tòns sòs, amic, que les è aciú, sense que m'age calut tocar-les, pr'amor qu'era fermetat de Camila non se rend a causes tan baishes coma son presents e promeses. Contenta-te, Ansèlmo, e non volgues hèr mès pròves qu'es qu'as hèt, e, donques que damb pès secs as passat eth mar des dificultats e sospèches que sus es hemnes sòlen e pòden tier-se, non volgues entrar de nauèth en prigond ocean de nauí inconvenients, ne volgues experimentar damb cap aute pilòt era bontat e fortalesa deth vaishèth qu'eth Cèu te balhèc en sòrt entà qu'en eth passèsses eth mar d'aguest mon, e sigues ja segur de qué ès en bon pòrt, e agarra-te as ancores dera bona consideracion, e dèisha-te anar enquia qué venguen a demanar eth deute que non i a noblesa umana que non age de pagar.⁴

Plan content quedèc Ansèlmo damb es paraules de Lotàrio, e se les creigüec coma se siguessen d'un oracle. Mès, totun aquerò, li preguèc que non deishèsse er ahèr, encara que non siguesse que per curiositat e divertiment, encara que non se profitèsse en avier de tan obstinades diligéncias coma enquia alavetz, e que solet volie que l'escrivesse quauqui vèrsi en laudança sua, jos eth nòm de Clòri, pr'amor qu'eth li diderie a Camila qu'ère encamardat d'ua dauna, ara quau li auie metut aqueth nòm entà poder celebrar-la damb era dignitat qu'ara sua onestetat li deuie; e que, se Lotàrio non volesse escriuer es vèrsi, eth ac harie.

4. Se referís as impòsti des qué èren exempts es nobles.

—Que non serà de besonh —didec Lotàrio—, pr'amor que non me son tan enemigues es Muses que bèth còp ar an non me visiten. Ditz-li tu a Camila çò qu'as dit dera simulacion des mèns amors, pr'amor qu'es vèrsi ja les harè jo, se non tan boni coma eth subjècte se merite, seràn, aumens, es milhors que jo posca hèr.

Quedèren en aguest acòrd er impertinent e eth traïdor amic; e, en tornar Ansèlmo ena sua casa, li preguntèc a Camila çò qu'era ja l'estranchaue que non l'ac auesse preguntat: que siguec que li didesse eth motiu peth quau l'auie escrit aquera carta. Camila li responec que l'auie semblat que Lotàrio l'auie guardat un shinhau mèns maliciosament que quan eth ère ena casa; mèns que ja ère desenganhada e credie qu'auie estat imaginacion sua, donques que ja Lotàrio hugie de veder-la e d'estar solet damb era. Li didec Ansèlmo que ne podie estar plan segura d'aquera sospecha, pr'amor qu'eth sabie que Lotàrio ère encamardat d'ua puncèla importanta dera ciutat, ara quau celebraue⁵ jos eth nòm de Clòri, e que, encara que no'n siguesse, non auie de crànher era vertat de Lotàrio e era amistat d'andús. E, en non èster avisada Camila per Lotàrio de qué aqueri amors de Clòri èren simuladi, e qu'eth l'ac auie dit a Ansèlmo entà poder tier-se quauques estones enes madeishes laudances de Camila, era, sense cap de dobte, queirie en desesperat hilat dera gelosia; mèns, en èster ja avertida, passèc aqueth subersaut sense cap pena.

Un aute dia, en tot èster es tres ena taula li preguèc Ansèlmo a Lotàrio que didesse bèra causa qu'auie compausat ara sua estimada Clòri, que, donques que Camila non la coneishie, segurament poirie díder çò que volesse.

—Encara que la coneishesse, —responec Lotàrio—, non amagaria jo arren, pr'amor que quan un aimant laude ara sua estimada coma beròia e la tracte de crudèu, non hè cap opròbi⁶ ath sòn bon credit; mèns sigue çò que sigue, çò que sai díder, ei qu'ager hi un sonet ara ingratitud d'aguesta Clòri, que ditz atau.

5. Elogiaue.

6. Mau, desqualificacion.

Sonet:

*En silenci dera net, quan
ocupe eth doç saunei as mortaus,
eth praube compde des mènes rics maus
sò ath Cèu e ara mia Clòri balhant.
E, ath còp qu'eth solei se va mostrand
pes rosades pòrtes orientaus,
damb alendades e accents desparièrs
vau era anciana querelha renauint.
E quan eth Solei, deth sòn estelat sèti,
drets arrais ena tèrra envie,
es plors creishen e dupliqui es gemiments.
Torne era net, e torni ath trist conde,
e tostemp trapi, damb era mia mortau obstinacion,
ath Cèu, sord, a Clòri, sense audida.*

Que li semblèc plan ben eth sonet a Camila, mès encara millhor a Ansèlmo, donques que lo laudèc, e didec qu'ère massa crudèu era dauna qu'a tan clares vertats non corresponie. E ad aquerò didec Camila:

—Alavetz, tot aquerò que diden es poètes enamoradi ei vertat?

—Per èster poètes, non la diden —responec Lotàrio—; mès, per enamoradi, tostemp queden tan cuerts coma vertadèrs.

—Que non i a dobte d'aquerò —repliquèc Ansèlmo, mès que mès entà reforçar e acreditar es pensaments de Lotàrio damb Camila, tan descuedada der artifici d'Ansèlmo coma ja enamorada de Lotàrio.

E atau, damb eth gust qu'auie des sues causes, e mès, en enténer qu'es sòns desirs e escrits s'encaminauen entada era, e qu'era ère era vertadèra Clòri, li preguèc que s'auie un aute sonet e sabie d'auti vèrsi, les didesse:

—Òc que'n sai —responec Lotàrio—, mès non pensi que sigue tan bon coma eth prumèr, o, millhor dit, mens dolent. E ac poderatz jutjar, pr'amor qu'ei aguest:

Sonet:

*Jo sai que morisqui; e se non sò creigut,
ei mès cèrt eth morir, coma ei mès cèrt
veder-me as tòns pès, ò beròia ingrata!, mòrt,
abans que d'adorar-te empeneït.
Poirè jo veder-me ena region deth desbrembe,
de vida e glòria e de favor desèrt,
e aquiu veder-se poirà en mèn piech dubèrt
com eth tònn beròia ròstre ei escultat.
Qu'aguesta reliquia sauvi entath dur
bolejadís que me menace era mia obstinacion,
qu'en tònn madeish rigor s'enfortís.
Ai d'aqueth que navegue, eth cèu escur,
per mar non usat e perilhosa via,
a on nòrd o pòrt non s'aufrís!*

Tanben laudèc aquest dusau sonet Ansèlmo, coma auie hèt damb eth prumèr, e d'aguesta manèra anaue higent anères ara cadia damb era que s'enlaçau e estacaue eth sòn desanor, pr'amor que coma mès Lotàrio lo desonoraue, alavetz li didie qu'ère mès aunèst; e, damb aquerò, toti es gradons que Camila baishaue entath centre deth sòn mesprètz, les pujaue, ena opinion deth sòn marit, entath cimalh dera vertut e dera bona fama.

Passèc alavetz, que'n tot trapar-se soleta damb era sua puncèla, li didec:

—Que sò avergonhada, amiga Leonela, de veir en guaire pòc è sabut estimar-me, donques que ne tansevolh hi que damb eth temps cromptèsse Lotàrio tota era possession que li balhè tan lèu dera mia voluntat. Cranhi qu'a de desestimar era mia rapidesa e leugeresa, sense que dèishe de veir era fòrça qu'eth me hec entà non poder resistir-lo.

—Non vo'n hescatz d'aquerò, senhora mia —responec Leonela—, que non ei important, ne ei causa entà amendrir era estimacion, balhar aquerò que se da rapidament, se, efectivament, s'aquerò que se balhe ei bon, e digne d'estimar-se per eth madeish. E encara se sòl d'èder qu'eth que da prumèr da dus còps.

—Tanben se sòl díder —didec Camila—, qu'aquerò que còste pòc s'estime mens.

—Que non hè entà tu aquerò —responec Leonela—, pr'amor qu'er amor, segontes è entenuit a díder, uns còps vòle e d'auti camine, damb aguest cor e damb er aute va pòc a pòc, a uns les gèle e a d'auti les uscle, e a uns les herís e a d'auti les aucís, en un madeish punt comence era corsa des sòns desirs e en aqueth madeish punt l'acabe, peth maitin son en tot assetjar ua fortalesa e pera net ja l'an renduda, donques que non i a cap fòrça que lo resistique. E, en èster atau, de qué t'espaurisses o qué cranhes, se lo de madeish li deu auer passat a Lotàrio, en auer cuelhut er amor coma esturment de rendir-mos era abséncia deth mèn senhor? E ère forçós qu'en era s'acabèsse çò qu'er amor auie determinat, sense balhar-li temps a qu'Ansèlmo podesse tornar, e damb era sua preséncia era òbra quedèsse inacabada. Pr'amor qu'er amor non a cap aute ministre entà executar çò que desire qu'era ocasion; dera ocasion se servís en totes es sues accions, mès que mès ath començament. Tot aquerò ac sabi jo mès d'experiéncia que d'audida, e bèth dia te diderè, ò senhora, que jo tanben sò de carn e de sang joena. E encara mès, senhora Camila, pr'amor que non t'autregès ne te lancès rapidament, senon dempús d'auer vist enes uelhs, enes alendades, enes rasons e enes promeses e presents de Lotàrio tota era sua anma, vedent en era e enes sòns vertuts guaire digne ère Lotàrio d'èster estimat. E donques qu'aquerò ei atau, que non t'assauten era imaginacion aguesti pensaments escrupulosi e melindrosi, e assegura-te de qué Lotàrio t'estime coma tu l'estimes ada eth, e viu ena alegria e ena satisfaccion de qué, donques que queiguís en laç amorós, ei aquerò que te balhe valor e estimacion, e que non solet a es quate *esses*⁷ que diden qu'an d'auer es boni enamoradi, senon tot un *abec*⁸ sancer: se non, escota-me e veiràs se com t'ac digui a cor. Qu'ei eth, segontes me pensi e veigui, agrait, brave, cavalièr, dadivós, enamorad, fèrm, galhard, onèst,⁹ illustre, leiau, “mosso”,¹⁰ nòble, onorable, principau, quantiós, ric, e es *esses* que diden; e dempús, carat e vertadèr. Era

7. Es quate *esses* son: sabiesa, soletat, sollicitud e secrèt.

8. Seguint es letres der abecedari.

9. En castelhan ei damb “h”.

10. En sentit deth “mozo” castelhan.

icsa que non li va, pr'amor qu'ei letra aspra; era *i grèga* que ja ei dita; era *izèda* "zelador" deth tòn aunor.

Arric Camila der *abecé* dera sua puncèla, e l'auec coma mès expèrta enes causes d'amor qu'era didie; e atau ac coheissèc era, desnishant a Camila com tractaue d'amors damb un gojat ben neishut, dera madeisha ciutat; dera quau causa se trebolèc Camila, cranhent qu'ère aqueth camin per a on eth sòn aunor podie córrer risc. L'aclapèc era possibilitat de qué es sues paraules passèssen a mès. Era, sense cap vergonha e damb fôrça desinvoltura, li responec que òc que passauen a mès; pr'amor qu'ei causa ja sabuda qu'es descuets des senhores trèn era vergonha as serventes, que, quan ven as patrones hèr estramuncades, non les impòrte bric ada eres coishejar, ne de qué ac sàpien.

Que non podec hèr ua auta causa Camila que pregar-li a Leonela que non li didesse arren dera sua accion ath que didie qu'ère eth sòn aimant, e que sauvèsse es sues causes en secrèt, pr'amor de qué non ac sabessen Anselmo ne Lotàrio. Leonela responec qu'atau ac harie, mès ac complic de manèra que hec cèrt eth temor de Camila de qué per era auie de pèrder eth sòn credit. Pr'amor qu'era desonèsta e atrevida Leonela, dempús que vedec com actuaue era sua patrona, gausèc entrar e méter en casa ath sòn aimant, confiant que, encara qu'era sua senhora lo vedesse, non gausarie descurbir-lo. Qu'aguest mau pòrten, entre d'autes, es pecats des senhores: que se hèn esclaves des sues serventes e s'obliguen a amagar es sues desonestetats e viletats, coma l'arribèc a Camila; que, encara que vedec fôrça viatges qu'era sua Leonela ère damb eth sòn galan en ua cramba dera sua casa, non solet non gausaue repotegar-la, senon que facilitaue que l'embarrèsse, e li treiguie toti es destorbs, entà qué non siguesse vist peth sòn marit.

Mès que non podec evitar que Lotàrio lo vedesse gèsser un còp, a punta de dia, e, sense saber se qui ère, pensèc prumèr que deuie èster bèth hantauma, mès, quan lo vedec caminar, embolhar-se e caperar-se suenhosament, queiguec deth sòn simple pensament e imaginèc ua auta causa, que serie era perdicion de tota era família se Camila non li metie remèdi. Pensèc Lotàrio qu'aqueth òme qu'auie vist gèsser tan a malaora dera casa d'Anselmo non auie entrat en era per Leonela, ne s'embrembèc d'era en aguest moment; sonque pensèc que Camila, dera madeisha manèra qu'auie estat fàcila e leugèra damb eth, n'ère tanben damb un aute; qu'aguesti ahijuts pòrte damb era, era dolentaria

dera hemna dolenta: que pèrd eth credit deth sòn aunor damb eth madeish ath quau s'autregèc pregada e convençuda, e cre que damb màger facilitat s'autrege a d'auti, e balhe infalible credit a quinsevolh sospecha que d'aquerò li vengue. E non semble senon que li manquèc a Lotàrio, en aguest punt, tot eth sòn bon enteniment, e se li n'anèren dera memòria toti aqueri senhaladi discorsi, pr'amor que, sense hèr-ne cap que siguesse bon, ne enquia e tot rasonable, ne mès ne mens, abans qu'Ansèlmo se lheuèsse, impatient e cec de gelosia e de rabia, morint-se per resvenjar-se de Camila, qu'en arren l'auie ofensat, se n'anèc entà Ansèlmo e li didec:

—Te cau saber, ò Ansèlmo, que hè fòrça dies que sò en tot pelejar damb jo madeish, pr'amor de non dider-te çò que ja ei impossible que t'amaga mès. As de saber qu'era fortaleza de Camila ei ja renduda e subjècta a tot aquerò que jo volessa hèr d'era; e s'è tardat tant en dider-te era vertat, a estat entà veir s'ère un leugèr caprici sòn, o s'ac hège entà provar-me e veir s'ère damb prepaus fèrm que tractaua es amors que, damb era tua licència, è començat damb era. Pensè tanben, que s'era siguesse era que deuie e era qu'andús pensàuem, ja t'aurie balhat compde dera mia sollicitud, mès, en auer vist que tarde, coneishi que son vertadères es promeses que m'a balhat de qué, quan d'auti viatges t'absentes dera tua casa, me parlarà ena cramba, a on ei eth depaus des tues jòies —e ère vertat, qu'aquiu li solie parlar Camila—; e non voi que corres precipitadament entà hèr bèra resvenja, donques qu'encara non s'a cometut eth pecat senon damb pensament, e poirie èster que, enquiath temps de meter-lo en practica, cambièsse era pensada de Camila e neishesse en sòn lòc er empenaïment. Atau, donques qu'en tot o en part as seguit tostemp es mènсs conselhos, seguís e sauva un des qu'ara te vau a díder, entà qué sense enganha e damb pauruc avertiment te satisfèsques d'aquerò que mès vedesses que te conven. Simula que te'n vas pendent dus o tres dies, coma solies hèr d'auti còps, e hè per manèra que te quedes amagat ena tua cramba, pr'amor que damb es tapissi que i a aqui e damb d'outes causes te pòs amagar comòdament, e alavetz veiràs damb es tòns pròpris uelhs, e jo damb es mènсs, çò que vò Camila; e se siguesse era malesa que se pòt crànher abans que demorar, damb silenci e sagacitat e discrecion poiràs èster eth borreu deth tòn escarni.

Aclapat, suspenut e admirat quedèc Ansèlmo damb es rasons de Lotàrio, donques que l'agarrèren en temps que mens s'ac demoraue, pr'amor que ja auie a Camila coma vencedora des simuladi assauts de Lotàrio e començaue a gaudir dera glòria dera victòria. S'estèc carat pendent un moment, guardant en solèr sense clucar es uelhs, e fin finau didec:

- Tu ac as dit, Lotàrio, coma jo demoraua dera tua amistat; en tot vau a seguir eth tònc conselh: hè çò que volgues e sauua aguest secrèt que ves que conven en cas tan imprevist.

L'ac prometec Lotàrio, e, quan se separèc d'eth, se n'empenaïc totafèt de çò que l'auie dit, en veir guaire pègament auie caminat, donques que pro poirie eth resvenjar-se de Camila, e non per un camin tan crudèu e tan desonèst. Maudidie eth sòn enteniment, enlegie¹¹ era sua leugèra determinacion, e non sabie se qué hèr entà des-hèir çò qu'auie hèt, o entà balhar-li ua gessuda razonabla. Fin finau, acordèc dider-l'ac tot a Camila, e coma que non mancaue lòc entà podèc hèr, aqueth madeish dia la trapèc soleta, e era, tanlèu vedec que li podie parlar, li didec:

—Te cau saber, amic Lotàrio, qu'è en còr ua pena que me sarre de tau sòrta que vò crebar en piech, e serà ua maravilha se non ac hè, pr'amor qu'a arribat era pòca vergonha de Leonela a tant, que cada net embarre a un galan ena sua cramba e s'està damb eth enquiath dia, tan a còsta deth mèn credit que li quedarà camp dubèrt entà jutjar-lo ad aqueth que lo vedesse gèsser a ores tan inabituaus dera mia casa. E çò que m'aclape mès ei que non la posqui castigar ne repotegar, donques qu'èster enes secrèts des nòsti tractes m'a botat un fren ena boca entà carar es sòns, e cranhi que d'aciu neishe bèth mau eveniment.

En començament que Camila didie aquerò credec Lotàrio qu'ère un artifici entà desmentir-li qu'er òme qu'auie vist gèsser ère de Leonela, e non sòn; mès, en veder-la plorar e afligir-se, e demanar-li remèdi, creiguec era vertat, e, en creder-la, acabèc confonut e empenaïc deth tot. Mès, totun aquerò, responec a Camila que non se'n hesse, qu'eth ordenarie talhar era insolència de Leonela. Li didec tanben çò que, ahiscat pera ràbia dera gelosia, li auie dit a Ansèlmo, e coma s'auien concertat entà amagar-se ena cramba,

11. Hège lèja.

pr'amor de veir, d'aquiu estant, clarament era pòca leiautat qu'era li sauvaue. Li demanèc perdon per aguesta holia, e conselh entà remediar-la e gèsser ben der embolh que l'auie botat eth sòn mau discors.

Espaurida quedèc Camila en entèner çò que li didie Lotàrio, e damb gran anuèg e moltes e discrètes rasons lo pelegèc e li repoteguèc eth sòn mau pensament e era simpla e mala determinacion qu'auie cuelhut. Mès, coma naturaument era hemna a engenh rapid entath ben e entath mau —mès qu'eth baron, donques que li manque quan a prepaus se met a hèr discorsi—, de seguit trapèc Camila era manèra de remediar tan irremediable, en aparença, negòci; e li didec a Lotàrio que procurèsse que s'amaguèsse Ansèlmo a on didie, qu'era pensaue trèir deth sòn amagader comoditat entà qu'a compdar d'ara es dus gaudissen sense cap de trebuc; e, sense dider-li deth tot eth sòn pensament, l'avertic qu'auesse suenh de qué, quan siguesse amagat Ansèlmo, eth venguesse quan lo cridèsse Leonela, e qu'a tot lo qu'era li didesse li responesse coma responerie se non sabesse qu'Ansèlmo l'escotaue. Persutèc Lotàrio que l'acabèsse de declarar era sua intencion, pr'amor de qué damb mès seguretat e avis sauvèsse tot aquerò que li semblèsse de besonh.

—Digui —didec Camila—, que non i a mès que sauvar, se non ei responer-me coma jo vos pregunta —en non voler Camila dider-li abans çò que pensaue hèr, temorosa que non volesse seguir era decision qu'ada era li semblaue tan bona, e seguisse o cerquèsse d'outes que podessen èster mens bones.

Damb aquerò, se n'anèc Lotàrio; e Ansèlmo, a londeman, damb era desexcusa d'anar aquera tarde en pòble deth sòn amic, se n'anèc e tornèc a amagar-se: qu'ac podec hèr damb comoditat, pr'amor qu'era facilitat l'ac balhèren Camila e Leonela. Amagat, donc, Ansèlmo, damb aqueth subersaut que se pòt imaginar qu'aurie eth que demoraue damb es sòns pròpris uelhs hèr notomia¹² des entralhes deth sòn aunor, e que se n'anaue a pique¹³ de pèrder eth gran ben qu'eth se pensaue qu'auie ena sua estimada Camila.

12. En castelhan met era madeisha paraula, qu'ei ua deformacion d'"anatomia". Signifique hèr era disseccion, veir es detalhs.

13. Auem mantengut era madeisha paraula qu'en castelhan, fòrça empregada pes aranesi.

Segures ja Camila e Leonela de qué Ansèlmo ère amagat, entrèren ena cramba; e a penes auec metut es pès en era Camila, quan, deishant anar ua grana alendada, didec:

—Ai, Leonela amiga! Non serie melhor que, abans d’executar çò que non voi que sàpies, pr’amor de qué non ac posques destorbar, que cuelhesses era daga d’Ansèlmo, que t’è demanat, e trauèsses damb era aguest infame piech mèn? Mès non ac hèsques, que non i a cap motiu que jo pòrta era pena dera culpa des demès. Prumèr voi saber se qué vederen en jo es atrevits e desonèsti uelhs de Lotàrio que siguec causa d’atrevir-se a declarar-me un tan mau desir coma eth que m’a declarat, en mesprètz deth sòn amic e en desaunor mèn. Meta-te¹⁴, Leonela, en aguesta hièstra e crida-lo, que, segur, deu d’èster en carrèr, demorant méter ena practica eth sòn mau desir.

—Ai, senhora mia! —responec era sagaça e avertida Leonela—, e qué ei çò que vòs que hèsca damb aguesta daga? Dilhèu te vòs trèir era vida o trèir-la a Lotàrio? Pr’amor que quinsevolha d’aguestes dues causes redondarà ena pèrta deth tòn credit e dera tua fama. Qu’ei melhor que dissimules eth tòn escarni, e non balhes ocasion de qué aguest mau òme entre ara en aguesta casa e mos trape soletes. Guarda, senhora, qu’èm febles hemnes, e eth ei òme e decidit; e, coma que ven damb aqueth mau prepaus, cec e apassionat, dilhèu abans que tu metes en execucion eth tòn, eth harà çò que serie mès mau entà tu que trèir-te era vida. Malastre eth mèn senhor Ansèlmo, que tanta jurisdicción l’a balhat ad aguest pòcavergonha ena sua casa! E dempús, senhora, de qué l’aucisques, coma jo me pensi que vòs hèr, qué haram damb eth, dempús de mòrt?

—Tè, amiga! —responec Camila—, lo deisharam entà qué l’acogue Ansèlmo, pr’amor que serà just qu’age coma descans eth trabalh que dèsse en meter-lo dejós dera tèrra era sua madeisha infàmia. Crida-lo ja, acaba, que tot eth temps que me tardi en cuèlher era deguda resvenja deth mèn escarni me semble qu’ofeni era leiautat que li deui ath mèn espós.

Tot aquerò escotaue Ansèlmo, e, a cada paraula que didie Camila, se li cambiauven es pensaments; mès, quan comprenec qu’ère decidida a aucir a Lotàrio, volec gèsser e descurbir-se, pr’amor que tau causa non arribèsse,

14. Forma colloquiau de “met-te”.

mès l'arturèc eth desir de veir en qué anaue a parar tanta galhardia e aunèsta decision, damb era intencion de gèsser a temps e evitar-la.

Li cuelhec dempús a Camila un estavaniment, e, en lançar-se sus eth lhet qu'ère aqui, comencèc Leonela a plorar amarament e a dèder:

—Ai, malerosa de jo se siguesse tanta era mia desgràcia que se me morisse aci entre es mèns braci era flor dera onestetat deth mon, era corona des braves hemnes, er exemple dera castetat!

Damb aguestes causes e damb d'autes semblables, toti es que l'escotèssen l'aurian auut coma era mès apenada e leiau puncèla deth mon, e ara sua senhora per ua naua e perseguida Penelope¹⁵.

Pòc tardèc en remeter-se deth sòn estavaniment Camila, e, quan ac hec, didec:

—Perqué non vas, Leonela, a cridar ath mès leiau amic de quinsevolh amic que vedec eth solei o caperèc era net? Acaba, cor, camina, que non s'estofè damb era tardança eth huec dera colèra qu'è, e acabe en menaces e malediccions era justa resvenja que demori.

- Lo vau a cridar, senhora mia —didec Leonela—, mès, balha-me prumèr aguesta daga, non sigue que hèsques ua auta causa, mentre sò dehòra, que hèsques plorar tota era vida a toti es que ben t'estimen.

—Vè-te'n segura, Leonela amiga, que non ac harè —responec Camila—; donques qu'encara que siga, en tòn pensament, atrevida e simpla, en tornar peth mèn aonor, no'n serè tan coma aquera Lucrecia¹⁶ que diden que s'aucic sense auer cometut cap error, e sense auer aucit prumèr ath que siguec era causa dera sua desgràcia. Jo morirè, se morisqui, mès a d'èster resvenjada e satisfèta deth que m'a balhat ocasion de vier en aguest lòc a plorar es sòn atreviments, neishudi tan sense culpa mia.

Que se hec pregar fòrça Leonela abans de qué gessesse a cridar a Lotàrio; mès, a tot darrèr, gessec; e, mentre tornaue, quedèc Camila dident, coma parlant damb era madeisha:

15. Era hemna d'Ulises, simbèu de fidelitat, qu'evitèc multi pretendents pendent vint ans d'absència deth sòn òme.

16. Ei er exemple de hemna principau e de molt bona fama, que se suicidèc en auer estat violada.

—Valgue-me Dieu! Non aurie estat mès endonviat d'aue hèt enlà a Lotàrio, coma ac è hèt tanti viatges, que non meter-lo en condicion, coma ja l'è metut, de qué m'age coma desonèsta e dolenta, aumens pendent aquest temps qu'è tardat en desenganhar-le? Que serie milhor, plan que òc; mès que non quedaria jo resvenjada, ne satisfèt er aunor deth mèn marit, se tan a gratis ne tan comòdament tornèsse a gèsser d'a on es sòns maus pensaments lo meteren. Que pague eth traïdor damb era sua vida çò que sagèc damb tan lasciu desir: que sàpie eth mon, se bèth còp ac arribèsse a saber, que Camila non solet sauvèc era leiautat ath sòn espós, senon que lo resvengèc deth que gausèc ofener-lo. Mès, totun, me pensi que serie milhor balhar compde d'aquerò a Ansèlmo, encara que ja l'ac insinuè ena carta que l'escruiú en pòble, e pensi qu'eth hèt de non acodir eth ath remèdi deth mau qu'aquiu li senhalè, deuec èster perque, per çò de plan brave e confiat qu'ei, non volec ne podèc creir qu'en piech deth sòn fèrm amic podesse càber tau pensament contra eth sòn aunor; ne tansevolh m'ac creigui jo dempús, ne l'auria creigut jamès, s'era sua insoléncia non auesse arribat a tant. Mès, entà qué hèsqui jo ara aguesti discorsi? Dilhèu i a, galharda solucion, necessitat de cap conselh? Non, plan que non. Dehòra, donc, traïdors!; aciú resvenges! Qu'entre eth faus, vengue, arribe, morisque e acabe, que se passe çò que sigue! Qu'entrè neta en poder deth qu'eth Cèu me balhèc coma mèn, e neta è de gèsser d'eth; e, coma molt, gesserè banhada ena mia casta sang, e ena impura deth mès faus amic que balhèc era amistat en mon.

E dident aquerò, se passejaue pera sala damb era daga desgainada, hènt tan desconcertats e alhocardits passi, e hènt taus gèsti, que non semblaue senon qu'ère mancada de sen, e que non ère hemna delicada, senon un brigand desesperat.

Tot qu'ac guardaue Ansèlmo, amagat darrèr d'uns tapissi, e de tot s'admiraue, e ja li semblaue qu'aquerò qu'auie vist e entenut ère pro satisfaccion entà màgers sospeches e ja desiraue qu'era pròva de vier Lotàrio faltèsse, temorós deth bèth sobtat eveniment. E, en tot èster ja determinat a gèsser, entà abraçar e desenganhar ara sua esposa, s'arturèc perque vedec que Leonela tornaue damb Lotàrio; e, tanlèu coma lo vedec Camila, hènt en solèr ua rega grana deuant d'era damb era daga, li didèc:

—Lotàrio, escota çò que te digui: se gauses passar d'aguesta rega ne arribar ada era, tanlèu veiga qu'ac sages de hèr, te trauessarè eth piech damb aguesta daga qu'è enes mans. E abans que contestes ua soleta paraula, voi qu'escotes quauques causes; que dempús responeràs çò que mès t'agrade. Prumèr de tot voi, Lotàrio, que me digues se coneishes a Ansèlmo, eth mèn marit, e quina opinion n'as d'eth; e dusau, voi saber tanben se me coneishes a jo. Contèsta ad aquerò, e non te trebòles ne penses massa çò qu'as de respòner, donques que non ei difícil çò que preguntis.

Que non ère tan ignorant Lotàrio que, des deth primèr moment que li didec Camila que hesse amagar a Ansèlmo, non se n'auesse encuedat de lo que pensaue hèr; e atau, corresponec damb era sua intencion tan discrètament, e tan rapid, que heren es dus passar aquera mentida coma era mès cèrta vertat; e atau, li responec a Camila d'aguesta manèra:

—Non pensè jo beròia Camila, que me cridèsses entà preguntar-me causes tan dehòra dera intencion damb qué jo vengui aciu. S'ac hès entà ajornar era prometuda mercè, de mès luenh poiries entretier-la, pr'amor que mès canse eth ben desirat quan era esperança ei apròp de posseir-la; mès, entà qué non digues que non contèsti as tues preguntes, digui que coneishi ath tòn espós Ansèlmo, e mos coneishem es dus des dera mès trenda mainadesa; e non voi díder çò que tu ja sabes dera nòsta amistat, entà non hèr-me testimòni der escarni qu'er amor hè que te hèsca: poderosa desexcusa d'equivocacions majores. Qu'a tu te coneishi e t'è era madeisha reputacion qu'eth te tie; que, se non siguesse atau, per mens penhores qu'es tues non auia d'anar jo contra çò que deui en èster qui sò e contra es santes leis dera vertadèra amistat, qu'è trincat e violat per tòrt de tan poderós enemic coma er amor.

—S'aquerò cohèisses —responec Camila—, enemic mortau de tot aquerò que se merite èster estimat, damb quina cara gauses campar deuant de qui ja sabes qu'ei eth miralh qu'en eth se garde aqueth en qué tu te deueries guardar, pr'amor de qué vedesses damb guaire pòca ocasion l'ofenes? Mès que ja veigui, ò malerosa de jo! qui t'a hèt tier tan pòc compde damb aquerò que tu madeish te deues, que deu auer estat ua desinvoltura mia, que non voi cridar-la desonestetat, donques que non aurà vengut de deliberada determinacion, se non de bèth descuet des qu'es hemnes que pensen que non les cau auer pudor sòlen hèr sense voler. Se non, ditz-me, quan traïdor!

responí as tòns prècs damb ua paraula o gèst que podesse desvelhar en tu ua ombra d'esperança de complir es tòns infames desirs? Quan es tues amoroses paraules non sigueren des-hètes e repotegades pes mies damb rigor e aspror? Quan es tues bones promeses e majors presents sigueren creigudi per jo e admetudi? Mès, en tot semblar-me a jo qu'un non pòt perseverar en assag amorós massa temps, se non ei emparat en bèra esperança, voi balhar-me a jo era culpa dera tua impertinència, pr'amor que, sense cap de dobte, quauque descuet mèn a sostengut pendent tant de temps eth tòn suenh, e per tant, voi castigar-me e autrejar-me era pena qu'era tua culpa merite. E, entà qué veigues que, estant damb jo tan inhumana, non ère possible deishar d'estar-ne damb tu, è volut hèr-te a vier entà qué sigues testimoni deth sacrifici que pensi hèr-li ar ofensat aunor deth per jo tan aunorat marit, ofensat per tu damb eth màger suenh que t'a estat possible, e de jo tanben damb eth pòc pudor qu'è auut de hùger era ocasion, se bèra te n'è dat, entà favorir e canonizar es tues males intencions. Torni a díder qu'era sospecha qu'è de qué bèth descuet mèn costèc en tu tan asenadi pensaments, ei era que mès m'affligís, e era que jo mès desiri castigar damb es mies pròpies mans, pr'amor que, en castigar-me un aute borrèu, dilhèu serie mès publica era mia culpa. Mès, abans de qué hèsca aquerò, voi aucir morint, e portant damb jo ath que ven de satisfèr-me eth desir dera resvenja que demori e è, vedent aqui, on que sigue, era pena, que da era justícia desinteresada e que non se doble ath que m'a metut en tèrmes tan desesperadi.

E, dident aguestes rasons, damb ua incredibla fòrça e leugeresa escometec a Lotàrio damb era daga desgainada, damb taus mòstres de voler clauar-l'ac en piech, que lèu eth trantalhèc sus se qué aqueres desmostracions èren fausses o vertadères, donques que li calec valer-se dera sua astúcia e dera sua fòrça entà destorbar que Camila non li dèsse¹⁷. Era quau tan viuament simulaue aquera estranha enganha e leior¹⁸ que, entà balhar-li color de vertat, la volec matizar damb era sua pròpria sang; pr'amor que, en veir que non podie arténher a Lotàrio, o simulant que non podie, didec:

17. Non l'ac clauèsse.

18. Mala accion.

—Donques qu'era sòrt non vò satisfèr deth tot eth mèn desir tan just, aumens, non serà tan poderosa que, en part, me trèigue que non lo satisfèsca.

E hèn fôrça entà deishar anar era daga dera man, que Lotàrio l'auie cuelhut, la treiguesca, e, guidant era sua punta peth costat que podesse herir non massa prigondament, l'entrèc e amaguèc per dessus dera eishèra deth costat quèr, ath costat dera espatla, e dempús se deishèc quèir en solèr, coma estavanida.

Qu'èren Leonela e Lotàrio espauridi per tau eveniment, e encara dobtauen dera vertat d'aqueth hèt, vedent a Camila estirada en solèr e banhada en sang. Acodic Lotàrio damb molta rapidesa, espaurit e sense alend, entà trèir-li era daga, e, en veir era petita herida, gessec deth temor qu'auie enquia alavetz, e nauament s'admirèc dera sagacitat, prudència e molta discrecion dera beròia Camila; e, entà començar a hèr çò qu'ada eth li tocaue, comencèc a hèr ua longa e trista lamentacion sus eth còs de Camila, coma se siguesse mòrta, en tot lançar-se moltes malediccions, e non solet ada eth, senon ath qu'auie estat era causa d'auer-la botat en aguesta decision. E, coma que sabie que l'escotaue eth sòn amic Ansèlmo, didie causes entà qu'eth que les entenesse auesse mès pena que per Camila, encara que la creiguesse mòrta.

Leonela la cuelhec en braça e la metèc en lhet, en tot suplicar-li a Lotàrio qu'anèsse a cercar a quauqu'un que secrètament guarisse a Camila; li demanaue tanben conselh e opinion de lo que li diderien a Ansèlmo dera herida dera sua senhora, s'ei qu'arribèsse abans de qué siguesse sana. Eth responec que didessen çò que volessen, qu'eth non ère entà balhar conselh que siguesse de profit; sonque li didec que sagèsse de tier-li era emorràgia, pr'amor qu'eth se n'anaue entà on non lo podesse veir arrés. E, damb moltes mòstres de dolor e de sentiment, gessec dera casa, e, quan se vedec solet e en un lòc que non lo vedie arrés, non deishaue de hèr-se crotzes, en tot meravilhar-se dera astúcia de Camila e des gèsti tan pròpris de Leonela. Consideraue guaire enterat deuie èster Ansèlmo de qué auie coma hemna a ua dusau Porcia,¹⁹ e desiraue veder-se damb eth entà celebrar es dus era mentida e era vertat mès dissimulada que jamès un se podie imaginar.

19. Era esposa de Bruto, qu'aucic a Cesar, qu'ei soent citada coma simbèu de fidelitat.

Leonela cuelhec, coma s'a dit, era sang dera sua senhora, que non ère sonque açò que calie entà acreditar era sua mentida, e, en tot lauar damb un shinhau de vin era herida, l'ac caperèc çò melhor que podec, dident taus rasons, mentre la guarie, que, encara que non n'auesse dit d'outes abans, serien pro entà hèr-li creir a Ansèlmo qu'auie en Camila un modèl d'onestetat.

Se junheren as paraules de Leonela d'outes de Camila, en tot dider-se covarda e de pòc coratge, pr'amor que l'auie mancat en temps qu'ère mès de besonh auer-lo, entà trèir-se era vida, que tan aborrida l'auie. Demanaue conselh ara sua puncèla de s'auie o non de condar aqueth eveniment ath sòn espòs, era quau li didec que non l'ac didesse, donques que lo meterie ena obligacion d'auer-se de resvenjar de Lotàrio, causa que non poirie passar sense bèth risc sòn, e qu'era brava hemna ère obligada a non balhar ocasion ath sòn marit a qué pelegèsse, senon a trèir-li totes es escadences de lutar que li siguesse possible.

Responec Camila que li semblaue ben era sua opinion e qu'era la seguirie, mès en quinsevolh cas²⁰ s'auie de saber quina causa l'auie de díder a Ansèlmo entà explicar-li aquera herida, qu'eth non poirie deishar de veir; ara quau causa Leonela responie qu'era, ne de burla, non sabie mentir.

—Donques jo, fraia —repliquèc Camila—, que m'ac cau saber, pr'amor que non gausarè díder ne mantier ua mentida, encara que me costèsse aquerò era vida. E s'ei que non sabem balhar ua gessuda ad aquerò, serà melhor dider-li era vertat tau quau, non sigue que mos cuelhe ena mentida.

—Non te cau pena, senhora: a compdar d'ara, responec Leonela, pensarè que li dideram, e dilhèu que, per çò d'èster era herida a on ei, la poiràs amagar sense qu'eth la veigue, e eth cèu serà servit de favorir es nòsti tan justis e aunèsti pensaments. Padega-te,²¹ senhora mia, pr'amor qu'eth mèn senhor non te trape excitada, e de tot lo d'aute ja me n'encargui jo, e Dieu, que tostemp acodís as bonis desirs.

Qu'auie estat plan atentiu Ansèlmo escotant e vedent representar aquera tragèdia dera mòrt deth sòn aonor; eth quau tan estranhament e eficaçament representauen es personatges d'eres, que semblaue que s'auien transformat

20. Abans qu'arren.

21. Relaxa-te

ena madeisha vertat de çò que simulauen. Desiraue qu'arribèsse era net pr'amor de poder gèsser dera sua casa e trapar-se damb eth sòn amic Lotàrio, pr'amor d'alegrar-se damb eth dera margarita²² preciosa qu'auie trapat en desenganhament dera bontat dera sua esposa. Qu'aueren suenh es dues de balhar-li lòc e comoditat entà qué gessesse, e eth, sense demorar mès temps, gessec e anèc ara cèrca de Lotàrio; trapat, non se pòt condar pro ben es abraçades que li hec, es causes que li didec dera sua alegria, es laudances que li hec a Camila. Tot aquerò ac escotèc Lotàrio sense poder balhar mòstres d'alegria, pr'amor que li venguie ena memòria guaire enganhat ère eth sòn amic e guaire injustament eth l'agreujaue. E, encara qu'Ansèlmo vedie que Lotàrio non s'alegraue, se pensaue qu'era causa ère per auer deishat a Camila herida e auer-ne estat eth era causa; e atau, entre d'autes rasons, li didec que non auesse pena der eveniment de Camila, pr'amor que, sense cap de dobeste, era herida ère leugèra, donques qu'auien acordat amagar-l'ac ada eth; e per tant, non calie crànher, senon qu'a compdar d'aguest moment s'auie d'alegrar e gaudir damb eth, pr'amor que pera sua actuacion se vedie quilhat eth ena mès nauta felicitat que se podesse desirar, e volie que non siguessen d'auti es sòns divertiments que hèr vèrsi en laudança de Camila, que la hessen etèrna ena memòria des sègles futurs.

Lotàrio laudèc era sua decision e didec qu'eth, dera sua part, ajudarie a l'heuar tan illustre edifici. Damb aquerò quedèc Ansèlmo coma er òme mès agradiuament enganhat que i podie auer en mon: eth madeish le hec anar ena sua casa, dera sua man, pensant-se que portaue er esturment dera sua glòria, tota era pèrta dera sua fama. Lo recebec Camila damb eth ròstre torçat, per çò que semblaue, encara que damb anma alègra. Durèc aguesta enganha quauqui dies, enquia que, ath cap d'uns mesi, virèc era Fortuna era sua ròda e gessec en carrèr era marridesa de tant d'artifici amagat enquia alavetz, e a Ansèlmo li costèc era vida era sua impertinenta curiositat.

22. Pèrta.

CAPÍTOL XXXV

A on se balhe eth finau ara novèla deth Curiós impertinent

Passèc, donc, que, pera satisfaccion qu'Ansèlmo auie dera bontat de Camila, viuie ua vida alègra e descuedada, e Camila, exprèssament, li hège mala cara a Lotàrio, pr'amor de qu'Ansèlmo se pensèsse çò contrari dera voluntat qu'auie; e entà mès confirmacion d'aguest hèt, demanèc permís Lotàrio entà non tornar ena sua casa, pr'amor que clarament se mostraue era pena que li costaue a Camila era sua visita; mès er enganhat Ansèlmo li didec que de cap manèra. E, d'aguesta manèra, de mil manères ère Ansèlmo eth fabricant deth sòn desauron, pensant que tot ère deth sòn gust.

Mentretant, eth gust qu'auie Leonela de veder-se apreciada, sonque des sòns amors arribèc tan naut, que, sense guardar ua auta causa, se deishauè portar per eth sense precaucion, confiada en qu'era sua senhora l'amagarie, e encara mès, que l'avertirie dera manèra que damb cap maufidança podesse meter-lo en execucion. Plan donc, un viatge entenec Ansèlmo passi ena cramba de Leonela, e, en voler entrar entà veir qui les hège, sentec que li parauen era pòrta, causa que l'ahisquèc mès a daurir-la; e hec tanta fòrça, que la dauric, e entrèc laguens en moment que vedec a un òme que sautaue en carrèr a trauès dera hièstra; e, acodint rapidament entà agarrar-lo e coneisher-lo, non podec arténher ne ua causa ne era auta, pr'amor que Leonela l'abracèc e li didec:

—Padega-te, senhor mèn, e non t'alugues ne seguisques ath que sautèc d'aqui, qu'ei causa mia, autant, qu'ei eth mèn espós.

Que non ac volec creir Ansèlmo, e cec d'anuèg, treigues era daga e volec herir a Leonela, dident-li que li condèsse era vertat, se non, l'aucirie. Era, espaurida, sense saber se qué didie, li didec:

—Non m’aucisques, senhor, que jo te diderè causes de mès importància des que te posques imaginar.

—Ditz-les ja —didec Ansèlmo—, se non, qu’ès mòrta.

—De moment serà impossible —didec Leonela—, tament coma sò de trebolada; deïsha-me enquia deman, qu’alavetz saberàs de jo çò que t’a d’admirar; e pòs èster segur de qué eth que sautèc pera hièstra ei un joen d’aguesta ciutat, que m’a balhat era man entà èster eth mèn espós.

Se calmèc damb aquerò Ansèlmo e volec demorar enquia londeman coma li demanaue, donques que non pensaue enténer ua auta causa que siguesse contra Camila, per èster tan satisfèt e segur dera sua bontat; e, atau, gessec dera sua cramba e deishèc embarrada en era a Leonela, en tot dider-li que d’aquiu non gesserie enquia qué li didesse lo que li auie de díder.

Anèc dempús a veir a Camila e a dider-li, coma li didec, tot aquerò que l’auie arribat damb era sua puncèla, e era promesa que l’auie hèt de dider-li causes granes e importantes. Se se trebolèc Camila o non, non mos ac cau díder, pr’amor que siguec tant era temor que cuelhec, pensant vertadèrament, —e ère de pensar— que Leonela li diderie a Ansèlmo tot çò que sabie dera sua pòca fe, que non auec coratge entà demorar s’era sua sospecha serie faussa o non. E aquera madeisha net, quan li semblèc qu’Ansèlmo dormie, prenec es melhors jòies qu’auie e quauqui sòs, e, sense èster entenuda gessec de casa e se n’anèc entara de Lotàrio, ath quau li condèc tot lo que passaue, e li demanèc que la protegisse, o que se n’anèssen es dus entà on podessen èster segurs d’Ansèlmo. Era confusion que Camila li metec a Lotàrio siguec tau que non li sabie respóner arren, ne mens decidir se qué auien de hèr.

Fin finau acordèc portar a Camila en un monastèri, en qué ère priora ua fraia sua. Consentie Camila en aquerò, e, damb era rapiditat que demanaue eth cas, la portèc Lotàrio e la deishèc en monastèri, e eth, ath sòn torn, se n’anèc dempús dera ciutat, sense avisar ad arrés dera sua abséncia.

Quan hec dia, sense encuedar-se’n Ansèlmo dera abséncia de Camila deth sòn costat, damb eth desir qu’auie de saber lo que Leonela li volie díder, se lheuèc e anèc a on l’auie embarrada. Dauric e entrèc ena cramba, mès que non trapèc en era a Leonela: sonque trapèc uns linçòs nudadi ena hièstra, senhau de qué s’auie despenjat per aquiu e se n’auie anat. Tornèc dempús plan trist

a condar-l'ac ara sua hemna, e, en non trapar-la en lhet ne en tota era casa, quedèc estonat. Preguntèc per era as servents dera casa, mès arrés li podec balhar rason de çò que demanaue.

Vedec alavetz, cercant a Camila, qu'es sòns còfres èren dubèrts e qu'en eri mancaue era màger part des jòies, e damb aquerò se n'encuedèc dera sua desgràcia e de qué non ère Leonela era causa dera sua desventura. E, atau coma ère, sense acabar de vestir-se, trist e cogitós, li anèc a condar eth sòn malastre ath sòn amic Lotàrio. Mès, en non trapar-lo, e auer-li dit es sòns servents qu'aquera net non auie estat en casa e que s'auie emportat toti es sòs qu'auie, pensèc que perdie eth sen. E, entà acabar damb tot aquerò, en tornar ena sua casa, non trapèc en era a cap des sòns servents e era casa ère desèrta e soleta.

Non sabie se qué pensar, díder o hèr, e de man en man l'anaue tornant eth sen. Se contemplaue e se guardaue pendent un instant sense hemna, sense amic, sense servents; abandonat, ena sua opinion, deth cèu que lo caperaue, e tot sense aonor, pr'amor qu'ena manca de Camila vedec era sua perdicion. Decidic, fin finau, ath cap d'ua bona estona, tornar ena casa deth sòn amic deth pòble, a on auie estat quan premanic tota era maquinacion d'aquera desventura. Barrèc es pòrtes dera sua casa, pugèc a shivau, e damb fatigat alend se metec en camin; e, a penes auec caminat era mitat, quan, cuelhut pes sòns pensaments, li calec baishar e estacar eth shivau en un arbe, qu'ath sòn tronc se deishèc quèir deishant anar trendi e dolorosi alends, e aquiui s'estèc lèu enquia qu'escuric; e alavetz vedec a un òme a shivau que venguie dera ciutat, e, dempús d'auer-lo saludat, li preguntèc quines naues i auie en Florència. Eth ciutadan responec:

—Es mès estranhes que hè temps que s'an entenut a díder; pr'amor que se ditz publicament que Lotàrio aqueth gran amic d'Ansèlmo eth ric, que demoraue en Sant Joan, s'emportèc aguesta net a Camila, hemna d'Ansèlmo, eth quau tanpòc apareish per nunlòc. Tot aquerò ac a dit ua serventa de Camila, qu' Janet la trapèc eth governador despenjant-se damb un linçò pes hièstres dera casa d'Ansèlmo. Efectivament, sabi pas se com passèc er ahèr, mès tota era ciutat ei admirada d'aguest eveniment, pr'amor que non se podie demorar aguest hèt dera molta e familhau amistat des dus, que diden qu'ère tanta, que les cridauen *es dus amics*.

—Se sap, dilhèu —preguntec Ansèlmo—, eth camin que pòrten Lotàrio e Camila?

—De cap manèra, encara qu'eth governador a metut tota era sua diligéncia en cercar-les.

—Adishatz, senhor —didec Ansèlmo.

—Adishatz —didec eth ciutadan—, e se n'anèc.

Damb tan maleroses naues, lèu lèu siguec a man Ansèlmo, non solet de pèrder eth sen, senon d'acabar era vida. Se lheuèc coma podec e anèc ena casa deth sòn amic, qu'encara non sabie dera sua desgràcia, mès, coma lo vedec arribar tot auriò, consumit e sec, comprenec que bèth grèu mau li auie arribat. Demanèc Ansèlmo que l'ajacèssen, e que li dèssen çò necessari entà escriúer. Se hec atau e lo deishèren ajaçat e solet, pr'amor qu'eth atau ac auie volgut, e encara mès, volec que li barrèssen era pòrta. En veder-se, donc, solet, comencèc a cargar tant era sua imaginacion damb era desgràcia, que clarament coneishec que se li anaue acabant era vida; e atau, ordenèc de hèr era notícia dera sua estranha mòrt; e, començant a escriúer, abans de qu'acabèsse de botar tot çò que volie, li manquèc er alend e deishèc era vida enes mans dera dolor que li costèc era sua impertinenta curiositat.

En veir eth senhor dera casa que ja ère tard e Ansèlmo non cridaue, entrèc a veir se ja li auie passat era indisposicion, e en trapar-lo estirat capenjós, era mitat deth còs en lhet e era auta mitat sus eth bufet, sus eth que i auie eth papèr escrit e dubèrt, e auie encara era pluma ena man. S'apropèc ada eth, cridant-lo prumèr, e cuelhent-li era man, quan vedec que non responie e qu'ère hered, vedec qu'ère mòrt. S'estonèc e s'aclapèc en grana manèra, e cridèc ara gent de casa entà qué vedessen era desgràcia que li auie arribat a Ansèlmo; e fin finau, liegec eth papèr, que reconeishec qu'ère escrit dera sua man, eth quau contenguie aguestes rasons:

Un pèc e impertinent desir me treiguec era vida. S'es naues dera mia mòrt arribèssen enes aurelhes de Camila, que sàpie que jo la perdoni, pr'amor que non ère obligada era a hèr miracles, ne jo auia besonh de voler qu'era les hesse; e, donques que jo siguí eth fabricant deth mèn desaunor, non cau...

Enquia aciú escriuec Ansèlmo, d'a on se vedec qu'en aqueth punt, sense acabar era rason, se li acabèc era vida. A londeman dèc er avís eth sòn amic

dera mòrt d'Ansèlmo as sòns parents, que ja sabien dera sua desgràcia, e deth monastèri a on s'estaue Camila, lèu a punt d'acompanhar ath sòn espós en aqueth viatge, non pera notícia dera mòrt deth sòn espós, senon perque sabec dera absència deth sòn amic. Se ditz que, encara que se vedec veuda, non volec gésser deth monastèri, ne tanpòc hèr profession de monja, enquia que, pòqui dies dempús, l'arribèren notícies de qué Lotàrio auie mòrt en ua batalha qu'auèc lòc en aqueth temps en reiaume de Napols jos eth comandament deth Gran Capitan Gonzalo Fernàndez de Còrdoba, a on auie anat a parar er empenaït amic; e en saber aquerò Camila, hec profession, e acabèc en pòqui dies era vida ath miei de tristeses e mala encolies. Aguest siguec eth finau qu'auerè tot, neishut de tan asenat principi.

CAPÍTOL XXXVI

Que tracte dera grana e descomunau batalha que Dòn Quishòt auec damb uns bots¹ de vin nere, damb d'auti estranhs aconteishements qu'ena aubèrja li passèren

Ben —didec eth capelhan— me semble aguesta novèla, però non me posqui creir qu'açò sigue vertat; e s'ei fingit, fingic mau er autor, pr'amor que non se pòt imaginar que i age marit tan nèci que volgue hèr ua experiéncia tan costosa coma Ansèlmo. S'aguest cas se metesse entre un galan e ua dama, se poderie portar,² però entre marit e esposa, a quauquarren d'impossible. E en çò que hè ara forma de condar-la, non me descontente.

Que ja quedaue pòc entà liéger dera novèla, quan dera gòlfa a on repausaue Dòn Quishòt, gessec Sancho Pancha tot alugat, dident en votz nauta:

—Acoditz, senhors, lèu, e ajudatz ath mèn senhor, qu'ei calat ena mès dura e pelejada batalha qu'an vist es mèns uelhs! Per Dieu, que li a fotut ua guinhauetada ath gigant enemig dera senhora princessa Micomicona, que li a talhat eth cap, ath ras, coma se siguesse un nap!

—Qué dides, frair? —didec eth capelhan, deishant de liéger çò que quedaue dera novèla— Ètz en vòste sen, Sancho? Com diables pòt èster aquerò que didetz, en èster eth gigant a mès de dues mil lègues d'aciú?

Alavetz enteneren un gran rambalh ena cramba, e a Dòn Quishòt que cridaue:

—Ten-te, lairon, malandrin, covard, que ja te tengui, que non t'a de valer era tua simitarra³!

1. Depòsit entà líquids hèr damb era pèth d'un animau.

2. Poderie admeter-se.

3. Espada de granes dimensions, de huelha ampla e en corva.

E semblaue que balhaue granes guinhauetades pes parets. E didec Sancho:

—Non vos tengatz a escotar, entratz e arturatz era luta, o ajudatz ath mèn patron; encara que ja non serà de besonh, pr'amor que, de ben segur, eth gigant ei ja mòrt, e balhant compdes a Dieu dera sua passada e mala vida, donques que jo vedí córrer era sang peth solèr, e eth cap talhat e queigut en un costat, qu'ei gran coma un bot de vin.

—Que m'aucisquen —didec alavetz er ostalèr—, se Dòn Quishòt, o dòn Diable, non li a fotut ua guinhauetada as bots de vin nere qu'èren plei sus eth sòn cap, e eth vin vessat deu èster çò que li semble sang ad aguest brave òme.

E alavetz entrèc ena cramba, e darrèr d'eth toti, e trapèren a Dòn Quishòt en mès estranh vestit deth mon: qu'ère en camisa, era quau non ère tan longa per deuant que li caperèsse es cueishes, e per darrèr auie sies dits mens; es comes èren longues e aflaquides, plies de pelhaçon⁴ e bric netes; portauè en cap un bonet vermelh, greishós, qu'ère der ostalèr; en braç quèr auie embolhada era hlatçada deth lhet —qu'auie en òdi Sancho, e eth sabie pro eth perquè—; e ena man dreita, era espada desgainada, damb era que fotie patacs pertot, dident paraules coma se vertadèrament siguesse lutant damb un gigant. E çò mès estranh ère que non auie es uelhs dubèrts, perque ère dormint e soniant qu'ère en luta damb eth gigant: que siguec tan intensa era imaginacion dera aventura qu'anaue a acabar, que li hec soniar que ja auie arribat en reiaume de Micomicon, e que ja lutaue contra er enemic; e auie fotut tantes guinhauetades enes bots, pensant que les fotie contra eth gigant, que tota era cramba ère plia de vin. Era quau causa, vista per ostalèr, li cuelhec tanta ràbia qu'escometec a Dòn Quishòt, e damb eth punh sarrat comencèc a foter-li taus patacs, que se Cardènio e eth capelhan non l'auessen arturat, eth aurie acabat era guèrra deth gigant. E, damb tot aquerò, non se desvelhaue eth praube cavalièr, entò qu'eth barbèr portèc un gran caudèr d'aigua hereda deth potz e l'ac lancèc de patac per tot eth còs, e damb aquerò se desvelhèc Dòn Quishòt, mès non pas damb tan de coneishement que veiguesse era manèra que se trapaue.

Dorotea, que vedec guaire cuert e subtilament anaue vestit, non volec entrar a veir era batalha deth sòn ajudant e deth sòn contrari.

Qu'anaue Sancho cercant eth cap deth gigant peth solèr, e, coma que non lo trapaue, didec:

4. Peus.

—Que ja sai que tot lo d'aguesta casa ei encantat; pr'amor qu'er aute viatge, en madeish lòc que me trapi ara, me foteren molti patacs, sense saber se qui me les fotie, e jamès podí veir ad arrés; e ara non apareish per aciú aquest cap que vedí talhar damb es mèns pròpris uelhs, e era sang que corrie deth còs coma d'ua hònt.

—Quina sang ne quina hònt dides, enemic de Dieu e des sòns sants?, —didec er ostalèr—. Non ves, lairon, qu'era sang e era hònt non ei ua auta causa qu'es bots que son aquiú traucadi e eth vin nere que nade ena cramba, que pro que vedessa jo nadant enes Lunfèrns era anma deth que les trauquèc?

—Que non sai arren —responec Sancho—; sonque sai qu'arribarè a èster tan malerós que, per non trapar aquest cap, se des-heirà eth mèn comdat coma era sau ena aigua.

E encara ère peyor Sancho desvelhat qu'eth sòn patron dormint: tament lo tenguien es promeses qu'eth sòn patron l'auie hèt. Er ostalèr se desesperaue de veir era flèuma der escudèr e eth malefici deth sòn senhor, e juraue que non passarie coma er aute viatge, que se n'anèren sense pagar, e qu'ara non li servirien es sues desencuses de cavalièr entà deishar de pagar lo d'un e der aute, e tanben, tot aquerò que podessen costar es pedaci que s'auien de méter enes trincadi bots.

Qu'auie eth capelhan agarrat pes mans a Dòn Quishòt, eth quau, credent que ja s'auie acabat era aventura, e que se trapaue deuant dera princessa Micomicona, s'ajulhèc deuant deth capelhan, en tot díder:

—Que ja pòt vòsta granesa, nauta e famosa senhora, víuer, a compdar d'aué, segura de qué non li poirà hèr cap de mau aguesta mau neishuda creatura; e jo tanben, a compdar d'aué, sò liure dera paraula que vos balhè, pr'amor que, damb era ajuda de Dieu e damb eth favor d'aquera que per era viui e respiri, tan ben la è complit.

—Non ac didí jo? —didec en entèner aquerò Sancho—. Plan, que non èra embriac; guardatz se com a metut en sau⁵ ath gigant eth mèn patron! Que son vertadèrs es taures⁶: eth mèn comdat ei de mòtle⁷!

5. Vò díder mòrt, en salason.

6. Ja son aciú es taures. Ère ua expression d'alegria deuant des prediccions que se complien.

7. Ei a punt, ei segur.

Qui non auie d'arrir damb es asenades des dus, patron e mosso? Toti arrien mens er ostalèr, que se daue ath Diable. Mès, a tot darrèr, autant heren eth barbèr, Cardènio e eth capelhan que, damb non pòc trabalh, meteren a Dòn Quishòt en lhet, que se quedèc dormit, damb mòstres de gran cansament. Lo deishèren dormir, e gesseren en lumedan dera aubèrja pr'amor de consolar a Sancho Pancha per non auer trapat eth cap deth gigant; encara que les calec mès trabalh entà padegar ar ostalèr, qu'ère desesperat pera mòrt repentina des sòn bots. E era ostalèra didie cridant:

—En mau moment e ora entrèc ena mia casa aguest cavalièr errant; pro qu'es mèn uelhs non l'auessen vist jamès, ja que tan car me còste. Er aute viatge se n'anèc sense pagar eth prètz d'ua net, deth sopar, deth lhet, dera palha e civada entada eth e eth sòn escudèr, e un rocin e un ase, dident qu'ère cavalièr errant, que mala errança li balhe Dieu ada eth e a guairi errants i age en mon, e que per aquerò non ère obligat a pagar arren, donques qu'atau ère escrit enes aranzèls⁸ dera cavalaria erranta; e ara, peth sòn respècte,⁹ venguec aguest aute senhor e s'emportèc era mia coa, e me l'a tornat damb mès de dus quartets¹⁰ de mau, tota pelada, que non pòt servir ja entad aquerò que la vò eth mèn marit. E ja, coma finau de tot, trincar-me es bots e vessar-me eth vin; pr'amor que veiga jo vessada era sua sang. Pr'amor que non vos pensetz que, pes uassi deth mèn pair e peth sègle dera mia mair,¹¹ que m'ac van a pagar un quartet sus er aute, o non me cridaria jo coma me cridi ne seria hilha de qui sò!

Aguestes e d'autes rasons didie era ostalèra damb gran anuèg, e l'ajudaue era sua brava serventa Maritornes. Era hilha caraue, e de quan en quan arrie. Eth capelhan ac padeguèc tot, en tot prométer satisfèr-les dera sua pèrta çò millhor que podesse, atau enes bots coma en vin, e mès que mès der estralh dera coa, que tan les dolie.

Dorotea consolèc a Sancho Pancha en tot dider-li qu'encara qu'auie semblat vertat qu'eth sòn patron auie talhat eth cap ath gigant, li prometie, en veder-se tranquilla en sòn reiaume, autrejar-li eth millhor comdat qu'en

8. Estatuts, reglaments.

9. Pera sua culpa.

10. Miei reiau.

11. Pes mèn mòrts.

eth i auesse. Se consolèc damb aquerò Sancho, e li assegurèc ara princessa que siguesse segura de qué eth auie vist eth cap deth gigant, e que, coma detalh, portaue ua barba que li arribaue ara cintura; e que se non apareishie ère pr'amor que tot çò que passaue en aquera casa ère mejançant encantaments, coma j'ac auie provat eth, er aute viatge que siguec en era. Dorotea didec qu'atau ac credie e que non se'n hesse, que tot anarie ben.

En tot èster en aquerò er ostalèr, qu'ère ena pòrta dera aubèrja, didec:

—Aquesta que ven ei ua beròia tropa d'òstes: se s'arturen aciú, *gaudeamus*.¹²

—Quin tipe de gent ei —didec Cardènio.

—Quate òmes —responec er ostalèr—, vien a shivau, ara geneta,¹³ damb lances e dards, e toti damb masques neres; e damb eri ven ua hemna vestida de blanc, en ua sèra damb dorsier, caperat eth ròstre, e d'audi dus mossos a pè.

—Son apròp? —preguntèc eth capelhan.

—Tan apròp —responec er ostalèr—, que ja arriben.

En entèner aquerò Dorotea, se tapèc eth ròstre, e Cardènio entrèc ena cramba de Dòn Quishòt; e encara non auien acabat, quan entrèren ena aubèrja toti es qu'er ostalèr auie dit; e, baishant es quate deth shivau —qu'èren de bona presència e disposicion—, anèren a hèr baishar ara hemna que venguie ena sera; e, cuelhent-la un d'eri en braça, la seiguec en ua cagira qu'ère ena entrada dera cramba a on Cardènio s'auie amagat. Pendent tot aquest temps, ne era ne eri s'auien trèt era masca, ne parlat cap paraula; sonque que, en sèirse era hemna ena cagira, deishèc anar ua prigonda alendada e deishèc quèir es braci, coma ua persona malauta e estavanida. Es mossos d'a pè portèren es shivaus en estable.

En veir aquerò eth capelhan, desirós de saber quina gent ère aquera que damb tau vestit e tan silenciosa s'estaue, anèc a on èren es mossos e li preguntèc a un d'eri çò que desiraue, eth quau li responec:

—Macarèu! senhor, jo non saberè dider-vos quina gent ei aquesta; sonque sai que semble èster molt importanta, mès que mès aqueth que cuelhec en

12. Açò serà ua hèsta.

13. Ua classa o forma de montar a shivau, mès leugèra.

braça ara senhora qu'auetz vist; e aquerò ac digui pr'amor que toti es auti li an respècte, e non se hè arren senon aquerò qu'eth ordène e mane.

—E era senhora, qui ei? —preguntèc eth capelhan.

—Tanpòc ac saberè d'ider —responec eth mosso—, pr'amor qu'en tot eth viatge non l'è vist eth ròstre; que l'è entenut alendar fòrça còps, e deishar escapar gemècs que semble qu'en cada un d'eri vò autrejar era anma. E non ei estranh que non sapiam qu'aquerò qu'auem dit, pr'amor qu'eth mèn companh e jo non hè que dus dies que les acompanham, donques que, en auer-les trapat en camin, mos preguèren e convenceren entà qué venguésem damb eri enquia Andalosia, en tot aufrir-mos un bon pagament.

—E auetz entenut nomentar a quauqu'un d'eri? —preguntèc eth capelhan.

—Non, plan —responec eth mosso—, donques que toti caminen damb tant de silenci qu'ei maravilha, pr'amor que non s'enten entre eri ua auta causa qu'es alendades e somics dera prauba senhora, que mos botgen a pietat; e sense dobte mos pensam qu'era va ara fòrça a on sigue que vage. E, segontes se pòt deduïr deth sòn abit, era ei monja, o ne va a èster, qu'ei çò mès probable, e dilhèu perque non li deu gèsser dera sua volontat eth hèt de hèr-se monja, va trista, coma se ve.

—Que tot poirie èster —didec eth capelhan.

E, deishant-les, se virèc entà on ère Dorotea, era quau, coma qu'auie entenut alendar ara embolhada, ahiscada de naturau pietat, s'apropèc ada era e li didec:

—Qué vos cau, senhora mia? Didetz-me s'ei bèra causa dera qu'es hemnes sòlen auer experiència e practica entà guarir-la, que dera mia part vos aufrisqui era mia bona volontat de servir-vos.

Deuant de tot aquerò caraue era malerosa hemna; e, encara que Dorotea persutèc damb nauí aufriments, encara seguie en silenci, enquia qu'arribèc eth cavalièr embolhat que didec eth mosso qu'es auti aubedien, e li didec a Dorotea:

—Non vos cansetz, senhora, en aufrir arren ad aguesta hemna, donques qu'a per costum non agrair çò que se hè per era, ne sagetz de qué contèste, s'ei que non voletz entèner ua mentida dera sua boca.

—Jamès la didí —didec alavetz era qu'ère carada enquia aqueth moment—; mès lèu, per çò de díder era vertat e sense tralha de mentida, me veigui ara en aguesta desaventura; e d'aquerò vos madeish voi que ne sigatz eth testimòni, donques qu'era mia pura vertat vos hè a vos èster faus e mentidèr.

Entenec aguestes rasons Cardènio plan clarament, donques qu'ère tan apròp de qui les didie que solet era pòrta dera cramba de Dòn Quishòt i auie ath miei; e, tanlèu les entenec, deishant anar un crit, didec:

—Valgue-me Dieu! Qué ei aquerò qu'enteni? Quina votz ei aguesta qu'a arribat enes mies aurelhes?

Virèc eth cap deuant d'aguesti crits era senhora, tan espaurida, e, en non veir ath que les prononciaue, se lheuèc de pès e anèc a entrar ena cramba, era quau, vista peth cavalièr, l'arturèc sense deishar-la hèr un solet pas. Ada era, damb eth trebolament e intranquillitat li queigüec era masca que li caperaue eth ròstre, amagant ua beresa incomparable e un ròstre miraculós, encara que descolorit e estonat, pr'amor que damb es uelhs anaue guardant toti es entorns que l'artenhie era vista, damb tanta fòrça, que semblaue ua persona dehòra deth sòn judici; e es sòns gèsti, sense saber se perqué les hège, ahisquèren era pietat a Dorotea e a toti es que la guardauen. Que la tengüie eth cavalièr fòrtament agarrada pera espatla, e, per èster tan ocupat en tier-la, non podec apraiar-se er embolh, que li queigüie, coma, plan, li queigüec en solèr deth tot; e, lheuand es uelhs Dorotea, qu'ère abraçada ara senhora, vedec qu'eth que l'abraçau tanben, ère eth sòn espós dòn Fernando; e, a penes l'auèc arreconeishut, deishèc anar de lo mès prigond des entralhes un long e plan trist *ai!* e se deishèc quèir d'esquia, estavanida; e, se non auesse estat aqui eth barbèr, que la cuelhec enes sòns braci, aurie queigut en solèr.

Acodic dempús eth capelhan a trèir-li er embolh, pr'amor de tirar-li aigua ena cara, e tanlèu la descaperèc la coneishec dòn Fernando, qu'ère eth qu'ère abraçat ara auta, e quedèc coma mòrt en veder-la; mès que non deishèc, damb tot aquerò, de tier a Luscinda, qu'ère era que sajaue de soltar-se des sòns braci; era quau auie arreconeishut ena alendada a Cardènio, e eth l'auie arreconeishut ada era. Entenec tanben Cardènio er *ai!* que deishèc anar Dorotea quan queigüec estavanida, e, pensant qu'ère era sua Luscinda, gessec

dera cramba espaurit, e çò prumèr que vedec siguec a dòn Fernando, que tengue abraçada a Luscinda. Tanben dòn Fernando arreconeishec a Cardènio; e toti tres, Luscinda, Cardènio e Dorotea, quedèren mudi e en suspens, sense saber se qué les auie arribat.

Carauen toti e se guardauen toti: Dorotea a dòn Fernando, dòn Fernando a Cardènio, Cardènio a Luscinda e Luscinda a Cardènio. Mès qui prumèr trinquèc eth silenci siguec Luscinda, parlant-li a dòn Fernando d'aguesta manèra:

—Deishatz-me, senhor dòn Fernando, per çò que vos hètz, e non per cap aute respècte; deishatz-me arribar en mur deth quau jo sò gèdra, que d'eth non m'an pogut separar es vòstes importunitats, es vòstes menaces, es vòstes promeses ne es vòsti presents. Guardatz se com eth Cèu, a trauès de camins estranhs e desconeshudi entà nosati, m'a metut deuant ath mèn vertadèr espós. E pro sabetz per mil costoses experiéncias que sonque era mòrt l'esfaçarie dera mia memòria. Que siguen, donc, aguesti hèts tan clars un desenganh entà qué tornetz, donques que non podetz hèr ua auta causa, er amor convertit en ràbia, era voluntat en despriet, treiguetz-me ja era vida; que se l'entrègui deuant deth mèn bon espós, la balharè per ben hèta: dilhèu damb era mia mòrt quedarà satisfèt dera fe que li tenguí enquiath darrèr moment dera mia vida.

Que s'auie mentretant remetut Dorotea, e auie escotat totes es rasons que didec Luscinda, que per eres se n'encuedèc de qui ère; e, vedent que dòn Fernando encara non la deishaue des sòns braci, ne contestaue as sues rasons, en tot esforçar-se tot çò que podedc, se lheuèc e s'ajulhèc as sòns pès; e, vessant ua bona quantitat de beròies e pietoses lèrmes, comencèc a dider-li:

—Se ja non ei, senhor mèn, es arrais deth solei qu'as eclipsat enes tòns braci, es que te trèn e t'enludèrnen es uelhs, auràs pogut veir qu'as tòns pès ei ajulhada, era sense felicitat, mentre tu volgues, e malerosa Dorotea. Que jo sò aquera lauradora umila que tu, pera tua bontat o peth tònn gust, voleres lhear ara nautada de poder cridar-se tua. Que sò era que, embarrada enes limits dera onestetat, viuec contenta enquia que, deuant des votzes des tues importunitats, e per çò que semble, justí e amorosi sentiments, dauric es pòrtes deth sòn pudor e t'autregèc es claus dera sua libertat: un present per tu

tan mau agrait, coma ac mòstre pro clar auer estat forçat a trapar-me en lòc a on me trapes, e veder-te jo a tu dera manèra que te veigui. Mès, totun aquerò, non voleria que pensèsse era tua imaginacion qu'è vengut aci damb passi deth mèn desaunor, quan solet m'an hèt a vier es dera dolor e deth sentiment de veder-me desbrembada per tu. Tu voleres que jo siguessas tua, e ac voleres de manèra que, encara qu'ara volgues que no'n siga, non serà possible que tu dèishes d'èster mèn. Guarda, senhor mèn, que pòt èster ua recompensa entara beresa e noblesa pera quau me dèishes era incomparable voluntat que te tengui. Tu non pòs èster dera beròdia Lusinda, pr'amor qu'ès mèn, ne era pòt èster tua, pr'amor qu'ei de Cardènio; e te serà mès aisit, s'ac guardes ben, redusir era tua voluntat a estimar ara que t'adore, e non hèr qu'aquera que t'a en òdi t'estime ben. Tu sollicitès eth mèn descuet, tu preguès ara mia fermetat, tu non ignorès era mia qualitat, tu sabes pro ben era manèra que m'autregè ara tua voluntat: que non pòs meter-te en cap engan. E s'aquerò ei atau, coma n'ei, e tu ès tan cristian coma cavalièr, perqué damb tanti torns dilates hèr-me aürosa ara, coma me'n his ath començament? E se non me vòs pera que sò, era tua legitima esposa, estima-me, aumens, e admet-me coma era tua esclaua; pr'amor que, sonque estant en poder tòn, me tierè per erosa e afortunada. Non permetes, en deishar-me e desamparar-me, que se hèsquen e formen rondèus peth mèn desaunor; non autres tan dolenta vielhesa as mèns pairs, donques que non ac meriten es leiaus servicis que, coma boni vassals, l'an hèt tostemp as tòns. E se te semble qu'as d'anequelir era tua sang per barrejar-la damb era mia, considèra que pòques o deguna noblesa i a en mon que non agen corrut per aguest camin, e qu'era que se cueilh des hemnes non ei era que hè ath cas enes illustres descendències; era vertadèra noblesa ei ena vertut, e s'aguesta te manque a tu, en tot remir-me çò que tan justament me deues, jo quedarè damb mès auantatge de nòbla qu'es qu'as tu. Finaument, senhor, te digui que, volgues o non volgues, jo sò era tua esposa: que ne son testimònis es tues paraules, que non an d'èster ne son mentidères, se ja ei que te vantes d'aquerò per lo que me mesprèdes; que serà testimòni era signatura que his, e testimòni eth cèu, que tu cridès coma testimòni de çò que me prometies. E, quan tot aquerò manque, era tua consciéncia non deisharà de balhar votzes ath miei des tues alegries, tornant en aguesta vertat que t'è dit e trebolant es tòns millhors gusti e alegries.

Aguestes e d'autes rasons didec era malerosa Dorotea, damb tant de sentiment e lèrmes, qu'es madeishi qu'acompanhauen a dòn Fernando, e guairi èren aquiu presents, l'acompanhèren en eres. L'escotèc dòn Fernando sense díder arren, enquia qu'era acabèc tanti somics e alends; qu'aurie d'auer eth còr de bronze aqueth que deuant de mòstres de tanta dolor non s'atrendisse. La guardaue Luscinda, non mès tocada deth sòn sentiment qu'admirada dera sua molta discrecion e beresa; e, encara que volie apropar-se ada era e dider-li quauques paraules de consolacion, non la deishauen es braci de dòn Fernando, que l'auien ben sarrada. Eth quau, plen de confusion e d'espant, ath cap d'ua bona estona de guardar atentiuament a Dorotea, dauric es braci e, deishant liura a Luscinda, didec:

—Qu'as vençut beròia Dorotea, as vençut; pr'amor que non ei possible auer coratge entà negar tantes vertats amassa.

Damb er estavaniment qu'auie agut Luscinda, quan la deishèc dòn Fernando, anaue a quèir en solèr; mès, en trapar-se Cardènio ath costat, donques que s'auie metut ena esquia de dòn Fernando pr'amor de qué non lo coneishesse, damb temor e aventurant-se a quinsevolh risc, acodic a sostier a Luscinda, e, cuelhent-la enes sòns braci, li didec:

—S'eth pietós Cèu vò que ja ages bèth repaus, leiau, fèrma e beròia esposa mia, en cap lòc me pensi qu'auràs mès seguretat qu'en aguesti braci qu'ara te receben, e te receberen tanben en d'auti tempsi, quan era fortuna volec que podessa cridar-te mia.

Deuant d'aguestes rasons tachèc Luscinda es sòns uelhs en Cardènio, e, en auer començat a arreconeisher-lo, prumèr pera votz, e dempús pera vista, lèu dehòra de sentit e sense auer en compde cap aunèst respècte, li lancèc es braci en còth, e, amassant eth sòn ròstre damb eth de Cardènio, didec:

—Vos òc, senhor mèn, qu'ètz eth vertadèr patron d'aguesta captiva, encara que m'ac empedisque era contrària sòrt; e, encara que li hèsquen mès menaces ad aguesta vida que s'empare ena vòsta.

Estranh espectacle siguec aguest entà dòn Fernando e entà toti es presents, en tot admirar-se de tan pòc vist eveniment. Li semblèc a Dorotea que dòn Fernando auie perdut era color deth ròstre e que hège gèsti de voler resvenjar-se de Cardènio, donques que lo vedec encaminar era man pr'amor de meter-la

ena espatla; e atau coma ac pensèc, damb ua grana rapidesa s'abracèc ada eth pes jolhs, en tot punar-les e tier-lo sarrat, que non lo deishauè botjar, e, sense cessar bric enes sues lèrmes, li didie:

—Qué penses hèr, solet refugi mèn, en aguesta tan estranha situacion? Tu as enes tòns pès ara tua esposa, e era que tu vòs que ne sigue ei enes braci deth sòn espós. Guarda se t'estarà ben o te serà possible des-hèir çò qu'eth Cèu a hèt, o li convierà mès lheur ara tua nautada era que, deishant a despart quinevolh inconvenient, confirmada ena sua vertat e fermetat, deuant des tòns uelhs e des sòns, banhadi de licor amorós eth ròstre en piech deth sòn vertadèr espós. Te pregui per Dieu, e te supliqui per tu madeish, qu'aguest tan senhalat desenganh non solet non aumente era tua ràbia, senon que l'amendrisque de tau manèra, que damb quietud e tranquillitat permetes qu'aguesti dus aimants l'agen, sense empediment tòns, pendent tot eth temps qu'eth Cèu les volgue autrejar, e en aquerò demostraràs era generositat deth tòns illustre e nòble piech, e veirà eth mon qu'en tu a mès fòrça era rason qu'es talents.

Mentre didie aquerò Dorotea, encara que Cardènio tenguie abraçada a Luscinda, non deishauè de uelh a dòn Fernando, damb era decision de qué, se lo vedesse hèr bèth movement en contra sòn, defener-se e ofensar coma milhor podesse a toti aqueri que se mostrèssen contra eth, encara que li costèsse era vida. Mès ad aguesta rason acodiren es amics de dòn Fernando, e eth capelhan e eth barbèr, qu'ac auien vist tot, sense que manquèsse eth brave de Sancho Pancha, e toti entorauen a dòn Fernando, suplicant-li qu'auèsse per ben es lèrmes de Dorotea, e que, en èster vertat, coma sense cap de dobte eri pensauen que n'ère, aquerò qu'enes sues rasons auie dit, non permetesse que quedèsse decebuda des sues tan justes esperances. Que considerèsse que, dilhèu non, coma semblaue, senon damb particulara providéncia deth Cèu, s'auien toti amassat en aguest lòc a on mens toti se pensauen; e qu'avertisse, didèc eth capelhan, que solet era mòrt podie separar a Luscinda de Cardènio. e encara que les esmiegèssen es huelhes d'ua espada, eri aurien coma plan erosa era sua mòrt; e qu'enes laci irremediabls, eth gran sen, en tot forçar-se e vencer-se ada eth madeish, mostrèsse un generós piech, permetent que solet pera sua voluntat es dus gaudissen eth ben qu'eth cèu ja les auie autrejat. Que

metesse tanben es uelhs en Dorotea, e veirie que pòques o deguna la podien igualar, e mens encara superar-la, e qu'amassèsse ara sua beresa era sua umilitat e eth gran amor que li auie, e sustot, que vedesse que se se vantaue de cavalièr e de cristian, non podie hèr ua auta causa que complir era paraula dada, e que, en complir-la, complirie damb Dieu e satisfarie ara gent discrèta, que saben e coneishen qu'ei prerrogativa¹⁴ dera beresa, encara que sigue en subjècte umil, se s'acompanhe d'aunestetat, poder lheuar e igualar-se a quinsevolh nautada, sense detriment d'aqueth que la lhèue e l'iguale ada eth madeish; e, quan se complissen es leis fòrtes deth gust, s'en aquerò non interven eth pecat, non a d'èster culpat aqueth que les seguís.

E ad aguestes rasons se'n higeç d'outes, taus e tantes, qu'eth valerós piech de dòn Fernando, coma neurit damb illustra sang, s'atrendic e se deishèc véncer pera vertat, qu'eth non aurie pogut negar encara que volesse; e eth senhau que hec d'auer-se rendut e autreat ara bona opinion que se li auie prepausat, siguec ajocar-se e abraçar a Dorotea, en tot dider-li:

—Lheuatz-vos, senhora mia, que non ei just que sigue ajulhada as mèns pès era que jo è ena mia anma; e s'enquia ara non è dat mòstres de çò que digui, dilhèu a estat per orde deth Cèu, pr'amor que, en veir jo en vos era fe damb qué m'estimatz, vos sàpia jo estimar coma meritatz. Çò que vos pregui ei que non me repoteguetz era mia manèra d'actuar, pr'amor qu'era madeisha ocasion e fòrça que me botgèc a acceptar-vos coma mia, aguesta madeisha m'ahisquèc a procurar non èster vòste. E entà qué veigatz qu'aquerò ei vertat, viratz-vos e guardatz es uelhs dera ja contenta Luscinda, e en eri traparatz era desexcusa de toti es mèns errors; e, donques qu'era trapèc e artenhèc aquerò que desiraue, e jo è trapat en vos çò que me cau, visque era segura e contenta longui e erosi ans damb Cardènio, que jo pregarè ath Cèu que me les dèishe víuer damb era mia Dorotea.

E dident aquerò, la tornèc a abraçar e a apropar eth sòn ròstre ath d'era, damb tan trende sentiment, que li siguec de besonh tier molt de compde entà non vessar lèrmes qu'acabèssen de demostrar eth sòn amor e empenaïment. Que non ac heren atau es de Luscinda e Cardènio, e es de lèu toti es qu'èren

14. Privilègi.

presents aqui, pr'amor que comencèren a plorar, es uns d'alegria pròpria e es auti d'alegria pes demès, que non semblaue senon que les auie arribat a toti un grèu e mau eveniment. Autanplan Sancho Pancha ploraue, encara que dempús didec que non ploraue eth senon en veir que Dorotea non ère, coma eth pensaue, era reina Micomicona, dera quau demoraue tantes mercès. Tardèc pendent ua estona es lèrmes e era admiracion en toti, e dempús Cardènio e Luscinda anèren a meter-se de jolhs deuant de dòn Fernando, en tot balhar-li es gràcies dera mercè que les auie hèt damb tan corteses rasons; e dòn Fernando non sabie se qué responer-les; e atau, les lheuèc e les abracèc damb mòstres d'amor e de molta cortesia.

Li demanèc dempús a Dorotea que li condèsse coma auie vengut en aqueth lòc tan aluenhat deth sòn. Era, damb brèves e discrètes rasons, li condèc tot lo qu'abans li auie condat a Cardènio, era quau causa agradèc tant a dòn Fernando e as que venguien damb eth, qu'aurien volgut qu'eth conde auesse tardat mèts temps: tanta ère era gràcia damb qué Dorotea condaue es sues desaventures. E, quan auec acabat, didec dòn Fernando lo que li auie arribat ena ciutat dempús de trapar eth papèr ena hauda de Luscinda, a on declaraue èster era esposa de Cardènio e que no'n podie èster sua. Didec que la volec aucir, e ac aurie hèt se non l'ac auessen empedit es sòns pairs; e que dempús, gessec dera casa, decebut e aclapat, damb era determinacion de resvenjar-se mèts comòdament, e qu'a londeman sabec qué Luscinda se n'auie anat de casa des sòns pairs, sense qu'arrés sabesse a on auie anat, e que, fin finau, ath cap de quauqui mesi sabec de qué ère en un monastèri, damb era voluntat de demorà'i tota era vida, se non la podie passar damb Cardènio; e que, tanlèu coma ac sabec, alistant entara sua companhia ad aguesti tres cavalièrs, venguec en lòc que se trapaue, e que non auie volut parlar, temorós de qué, en saber qu'ère aqui, aurie auut mèts susvelhança en monastèri; e d'aguesta manèra, demorant un dia que siguesse dubèrta era portaria, deishèc as dus susvelhants era pòrta, e eth, damb er aute, entrèren en monastèri cercant a Luscinda, ara quau trapèren en claustre parlant damb ua monja; e l'agarrèren, sense deishar-li hèr cap auta causa, e se n'auien vengut damb era entà un lòc a on s'acomodèren d'aquerò que les calie entà portar-la. Tot aquerò ac auien pogut hèr sense cap perill entada eri, pr'amor qu'eth monastèri se trapaue en camp,

plan luenh deth pòble. Didec que, tanlèu Luscinda se vedec en sòn poder, perdec es sensi; e que, dempús de remeter-se, non auie hèt ua auta causa que plorar e alendar, sense parlar ua soleta paraula; e qu'atau, acompanhadi de silenci e de lèrmes, auien arribat en aquera aubèrja, qu'entada eth ère coma auer arribat en Cèu, a on acaben e an eth sòn finau es desaventures dera tèrra.

CAPÍTOL XXXVII

Que seguís era istòria dera famosa infanta Micomicona, damb d'autes gracioses aventures

Tot aquerò escotaue Sancho, damb non pòca dolor dera sua anma, en veir que li desapareishien e se n'anauen en hum es esperances deth sòn títol nobiliari, e qu'era beròia princessa Micomicona se l'auie convertit en Dorotea, e eth gigant en dòn Fernando, e eth sòn patron ère ecliptat en saunei prigond, sense encuedar-se'n de tot aquerò qu'auie passat. Que ne podie èster segura Dorotea deth ben qu'auie. Cardènio ère en madeish pensament, e eth de Luscinda anaue peth madeish camin. Dòn Fernando balhaue gràcies ath Cèu pera mercè recebuda e per auer-lo trèt d'aqueth embolhat laberint, a on se trapaue tan a punt de pèrder eth credit e era anma; e, fin finau, toti es qu'èren ena aubèrja èren contents e erosi deth bon eveniment qu'auien auut tan desesperats negòcis.

Tot ac metie en sòn punt¹ eth capelhan, coma discrèt, e a cada un lo felicitaue deth ben arthenhut; mès era qu'ère mès contenta e alègra ère era ostalèra, pera promesa que Cardènio e eth capelhan l'auien hèt de pagar-li toti es maus e interèssi que per culpa de Dòn Quishòt l'auien arribat. Sonque Sancho, coma ja s'a dit, ère er affigit, eth desaventurat e eth trist; e atau, damb cara mala encolica, entrèc ena cramba deth sòn patron, que venguie de desvelhar-se, e li didec:

—Que ja pòt vòsta mercè, senhor Trista Figura, dormir tranquil, sense ocupar-se d'aucir a cap gigant, ne en tornar-li ara princessa eth sòn reiaume, que ja ei tot hèt e acabat.

1. Moderaue.

—Aquerò me pensi jo —responec Dòn Quishòt—, pr'amor qu'è auut damb eth gigant era mès descomunau e acarnassida batalha que pensi auer en toti es dies dera mia vida. D'un còp, crac! eth cap en solèr, e siguec tanta era sang que gessec, qu'es arriuets corrien per tèrra coma se siguesse aigua.

—Coma se siguessen de vin nere, aurie de díder vòsta mercè —didec Sancho—, pr'amor que voi que sàpie vòsta mercè, s'ei que non ac sap, qu'eth gigant mòrt ei un bot traucat, e era sang, sies arròbes de vin nere qu'embarraue en sòn vrente; e eth cap talhat ei era puta que me paric, e que s'ac empòrte tot Satanàs.

—Qué dides, lhòco? —repliquèc Dòn Quishòt—. Ès en tònn sen?

—Que se lhèue vòsta mercè —didec Sancho—, e veirà eth bon trabalh qu'a hèt, e çò que mos cau pagar. E veirà ara reina convertida en ua dauna normau, cridada Dorotea, damb d'auti eveniments que, se què en eri, l'an d'admirar.

—Non me meravilharie arren d'aquerò —didec Dòn Quishòt—, pr'amor que, se te'n brembes ben, er aute viatge que siguérem aciú te didí jo que tot çò que passaue aquiú èren causes d'encantaments, e poirie èster qu'ara siguesse lo de madeish.

—Que m'ac creiria jo tot —didec Sancho—, se tanben eth mèn mantejament auesse estat causa d'encantament, mès que non siguec atau, senon reau e vertadèr, e vedí jo ar ostalèr tirassar dera punta dera manta, e possar-me entath cèu damb molta gràcia e fòrça, e damb tanta arridalha coma fòrça; e per çò que pòden compréner es persones, jo è que, encara que simple e pecador, non i auie cap encantament, senon molt croishiment² e molta mala fortuna.

—Ara Dieu ac remediàrà, didec Dòn Quishòt. Balha-me era ròba de vestir e dèisha que gesca dehòra, pr'amor que voi veir es eveniments e transformacions que dides.

Li balhèc eth vestit Sancho, e, mentre se vestie, li condèc eth capelhan a dòn Fernando e as auti es lhocaries de Dòn Quishòt, e er artifici qu'auien emplegat entà trèir-lo dera Ròca Prauba, a on eth se pensaue estar pes

2. Se referís ath croishir des uassi.

mesprètz dera sua senhora. Li condèc tanben totes es aventures que Sancho auie condad, que d'eres s'admirèren e arriren, per semblar-les a toti qu'ère eth mèc estranh genre de holia que podie cáber en un pensament asenat. Que didec mèc eth capelhan: que, donques que ja eth bon eveniment dera senhora Dorotea empedie passar endeuant damb eth sòn plan, les calie inventar e trapar-ne un aute entà poder-lo portar entara sua tèrra.

S'aufric Cardènio a seguir damb aquerò qu'auien començat, e Luscinda harie e representarie era persona de Dorotea.

—Non, didec dòn Fernando, que non a d'èster atau: jo voi que Dorotea seguisque era sua invencion; que, se non ei que sigue molt luenh d'aciu eth lòc d'aguest cavalièr, jo me n'alegrarè de qué s'obtenque eth sòn remèdi.

—Que non ei a mèc de dues jornades d'aciu —didec eth capelhan.

—Donques, encara que siguesse mèc luenh, m'agradarie a jo caminar-les, a truca de hèr tan bona òbra.

Gessec, alavetz, Dòn Quishòt, armat damb tot eth sòn materiau, damb eth casco, encara que bonhut, de Mambrino en cap, agarrant eth sòn escut e apressada ath sòn còs era lança. Estonèc a dòn Fernando e as auti era estranha presència de Dòn Quishòt, en veir eth sòn ròstre de mieja lèga de camin, sec e auriò, era inegalitat des sues armes e eth sòn mesurat continent, e carèren demorant veir se qué didie eth, eth quau, damb molta gravetat e tranquillitat, tachadi es uelhs ena beròia Dorotea, didec:

—Que sò informat, beròia senhora, per aguest eth mèn escudèr, de qué era vòsta granesa s'a anequelit, e eth vòste èster s'a des-hèt, pr'amor qu'era reina e grana senhora que solíetz èster vos auetz convertit en ua puncèla normau. S'aquerò a estat per orde deth rei necromant deth vòste pair, temorós de qué jo non vos balhèsse era necessària e deguda ajuda, digui que non sabec ne sap dera missa era mitat, e que siguec pòc versat enes istòries de cavalaria, pr'amor que se les auesse liejut atentiuament coma jo les liegí, aurie vist se com d'auti cavalièrs de mendre fama qu'era mia auien acabat causes mèc dificiles, en non èster guaire aucir a un gigantet, per arrogant que sigue; pr'amor que non hè guaires ores que jo me vedí damb eth, e... Voi carar, pr'amor que non me diguen que mentisqui; mèc eth temps, descurbidor de totes es causes, ac diderà quan mens mos pensem.

—Que vos vedéretz damb dus bots de vin, non damb un gigant —didec ad aquerò er ostalèr.

Ordenèc dòn Fernando que carèsse e que non interrompesse es paraules de Dòn Quishòt; e aquest seguic dident:

—Digui, donc, nauta e deseretada senhora, que se pera causa qu'è dit a hèt eth vòste pair aguesta metamorfòsi dera vòsta persona, que non li balhetz cap de credit, pr'amor que non i a cap perilh en mon en qu'era mia espada non posque daurir eth camin, que damb era, metent eth cap deth vòste enemic en solèr, vos meterè en vos era corona en cap en pòqui dies.

Que non didec mès Dòn Quishòt, e demorèc que li responecse era princessa, era quau, coma ja auie decidit dòn Fernando seguic entà deuant damb er enganè entà portar ena sua tèrra a Dòn Quishòt, e damb molta gravetat responec:

—Quinsevolh que vos age dit, valerós cavalièr dera Trista Figura, que jo m'auia mudat e cambiat er èster, non ère era vertat, pr'amor que sò era madeisha qu'èra ager. Qu'ei vertat que bèth cambiamet an costat en jo cèrts eveniments de bona fortuna, que m'an autrejat eth cambiamet milhor que jo auria pogut desirar, mès non per aquerò è deishat d'èster era d'abans e d'auer es madeishi pensaments entà valer-me dera valor deth vòste valerós e invulnerable braç que tostepm è auut. Atau, donc, senhor mèn, que vòsta bontat torne er aunor ath pair que m'engendrèc, e l'age coma òme avertit e prudent, pr'amor que damb era sua sciéncia trapèc camin tan facil e tan vertadèr entà remediar era mia desgràcia; que jo pensi que, se non siguesse per vos, senhor, jamès auria arribat a auer era fortuna qu'è; e en aquerò digui tanta vertat, coma ne son boni testimònis d'era, aquesti senhors presents aciu. Non mos cau sonque meter-mos en camin deman, pr'amor qu'aué ei tard, e eth bon eveniment que demori, lo deisharè a Dieu e ara valor deth vòste piech.

Aquerò didec era discrèta Dorotea, e, en entener-la Dòn Quishòt, se virèc entà Sancho, e damb mòstres d'anuèg, li didec:

—Ara te digui, Sanchet, qu'ès eth màger pòcvau que i a en Espanha. Ditz-me, lairon vagabond, non acabaues de dider-me qu'aguesta princessa s'auie convertit en ua puncèla normau que se cridaue Dorotea, e qu'eth cap que li talhè ath gigant ère era puta que te paric, damb d'autes asenades que me

calèren ena màger confusion entre totes es dera mia vida? Vòti!... —e guardèc ath cèu e sarrèc es dents—, que sò per hèr tan tarrabastalh³ damb tu, que bote sau ena tèsta a toti es mentidèrs escudèrs i age, a compdar d'ara, en mon!

—Que se padegue vòsta mercè, senhor mèn —responec Sancho—, que pro poirie èster que jo m'auessa enganhat per lo que hè ara mutacion dera senhora princessa Micomicona, mès, en aquerò que tòque ath cap deth gigant, o, aumens, ath traucament des bots e ad aquerò d'èster vin nere era sang, non m'enganhi, per Dieu! pr'amor qu'es bots son aqui heridi, e en cabeç deth lhet de vòsta mercè, eth vin nere a hèt un lac ena cramba; e se non, quan fregisque es ueus⁴ ac veiratz; voi díder qu'ac veirà quan aqui eth senhor ostalèr li demane eth pagament de tot. Per lo d'aute, qu'era senhora reina s'estongue coma ère, me n'alègri ena anma, pr'amor que me conven a jo, coma a cada hilh de vesin.⁵

—Ara te digui, Sancho —responec Dòn Quishòt—, qu'ès un pòcvau; e desencusa-me, e pro.

—Qu'ei pro —didec dòn Fernando—, e no'n parlem mès d'aquerò; e, donques qu'era senhora princessa ditz que comencem a caminar deman, pr'amor qu'aué ja ei tard, que se hèsque atau, e aguesta net la poiram passar en bona convèrsa enquia deman, quan toti acompanharam a Dòn Quishòt, pr'amor que volem èster testimònis des valeroses e estonantes aventures qu'a de hèr pendent aguesta grana empresa que pòrte a tèrme.

—Que sò jo eth que vos a de servir e acompanhar —responec Dòn Quishòt—, e agràisqui fòrça era mercè que me hètz e era bona opinion qu'auetz de jo, que sajarè que sigue vertadèra o me costarà era vida, e encara mès, se pòt costar-me mès.

Fòrça paraules d'atencion e molti aufriments passèren entre Dòn Quishòt e dòn Fernando; mès a tot metec silenci un passatgèr qu'en aqueth moment entrèc ena aubèrja, eth quau en sòn vestit mostraue èster cristian acabat de vier de tèrra de mòros, donques qu'anaue vestit damb ua ròba de tela blua, cuerta

3. Mau, desperfècte.

4. Traduccion dera expression castelhana "al freir los huevos" qu'a eth significat de qué conven èster en precaucion.

5. Quinsevolh aute.

de hauda, damb mieges manges e sense còth; es pantalons èren tanben de tela, damb un bonet deth madeish color; portaue uns bordequins color de datil e ua espada morisca, metuda en ua gaina de cuer que li crotzaue eth piech. Entrèc dempús ath sòn darrèr, sus un saumet, ua hemna vestida ara morisca, caperat eth ròstre damb ua tòca en cap; portaue un petit bonet de brocat, e vestie ua pèça de ròba que la caperaue des dera espatla enquiàs pès. Qu'ère er òme de robusta e agraciada estatura, d'uns quaranta ans d'edat, brun de ròstre, de longa mostacha e de barba ben apraiada. En conclusion, mostraue ena sua compostura que s'auesse anat ben vestit, semblarie ua persona de qualitat e ben neishuda.

Demanèc, en entrar, ua cramba, e, coma que li dideren qu'ena aubèrja non n'i auie, manifestèc era sua pena, e, en tot apropar-se ara que, peth sòn vestit, semblaue mòra, la hec baishar damb es sòns braci. Luscinda, Dorotea, era ostalèra, era sua hilha e Maritornes, atirades peth nau personatge e per eres jamès vist vestit, enrodèren ara mòra, e Dorotea, que tostemp ère agraciada, educada e discrèta, en semblar-li qu'autant era coma eth que la portaue èren aclapadi pera manca de cramba, li didec:

—Non vos aclapetz, senhora mia, dera manca de cramba, pr'amor qu'ei normau enes aubèrges qu'atau sigue; mès, ça que la,⁶ se voléssetz passar era net damb nosates —senhalant a Luscinda—. Dilhèu en tot eth vòste camin non n'auratz trapat ua auta de milhor.

Non responec arren era embolhada ad aquerò, ne hec ua auta causa que lhear-se d'a on s'auie seigut, e, metent es mans crotzades sus eth piech, inclinant eth cap, dobleguèc eth còs en senhau d'agraïment. Peth sòn silenci imaginèren que, segur, deuie èster mòra, e que non sabie parlar cristian. Arribèc, alavetz, eth captiu, qu'auie estat en un aute ahèr, e, vedent que totes auien enrodada ara que venguie damb eth, e qu'era non contestaue ad aquerò que li didien, dídec:

—Senhores mies, aguesta puncèla a penes compren era mia lengua, ne sap parlar de ua auta manèra que coma ena sua tèrra, e plan per aquerò non aurà responut, ne respon, ad aquerò que l'auetz preguntat.

6. Maugrat açò.

—Que non li preguntam cap auta causa —responec Luscinda—, que se vò acceptar aguesta net era nòsta companhia e part deth lòc que mos acomodam, a on se li balharà eth present dera comoditat que i auesse, damb era obligacion qu'auem de servir a toti es estrangèrs qu'auessen besonh, mès que mès se se tracte d'ua hemna.

—Per era e per jo —responec eth captiu—, vos puni, senhora mia, es mans, e agraisqui fôrça era mercè aufrida; e de taus persones coma demostratz, pro se ve qu'a d'èster molt grana.

—Didetz-me, senhor —didec Dorotea—, aguesta senhora ei cristiana o mòra? Pr'amor qu'eth vestit e eth silenci mos hè pensar qu'ei çò que non voleríem que siguesse.

—Mòra ei en vestit e en còs, mès ena anma ei ua grana cristiana, donques que desire fôrça d'estar-ne.

Donques, non ei batiada? —repliquèc Luscinda.

—Qu'encara non a auut temps —responec eth captiu—, des de qué gessec d'Argèl, era sua pàtria e tèrra, e enquia ara non s'a vist en perill de mòrt tan apròp qu'obliguèsse a batiar-la sense es ceremònies qu'era nòsta Santa Mair Glèisa mane; mès Dieu serà servit de qué lèu se batiarà damb era decència qu'era qualitat dera sua persona merite, qu'ei mès de çò que hè veir eth sòn abit e eth mèn.

Damb aquestes rasons ahisquèc a toti es presents a saber se qui èren era mòra e eth captiu, mès arrés l'ac volec preguntar en aqueth moment, pr'amor que vederen qu'ère milhor procurar-les repaus que preguntar-les sus es sues vides. Dorotea la cuelhec dera man e la hec seir ath sòn costat, e li preguèc que se treiguèsse er embolh. Era guardèc ath captiu, coma se li preguntèsse que li didesse se qué didien e qué auie de hèr era. Eth, en lengua arabiga, li didec que li demanauen que se treiguèsse er embolh, e qu'ac hesse atau; e se lo treiguesc, e descurbic un ròstre tan beròi que Dorotea l'auèc coma mès beròia que Luscinda, e Luscinda mès beròia que Dorotea, e toti es presents coneisheren que se bèra ua podie igualar ath des dues, ère era mòra, e encara n'i auèc quauqu'uns que li balhèren auantatge en bèra causa. E, coma era beresa a eth poder de reconciliar es ànims e atirar es voluntats, dempús se rendiren toti ath desir de servir e amorassar ara beròia mòra.

Li preguntèt dòn Fernando ath captiu coma se cridaue era mòra, eth quau responec que *Lela*⁷ *Zoraida*; e, tanlèu entenec aquerò, era comprenec çò que l'auien preguntat ath cristian, e didec ara prèssa, plia de angónia e gràcia:

—Non, non, *Zoraida* non: Maria, Maria! —hènt a veir que se cridaue Maria e non *Zoraida*.

Aguestes paraules, era grana afeccion damb qué les didec era mòra, heren vessar mès d'ua lèrma a quauqu'uns des que l'escotèren, sustot as hemnes, que per natura son mès trendes e pietoses. L'abracèt Luscinda damb molt d'amor, e li didec:

—Òc, òc: Maria, Maria!

Ad aquerò responec era mòra:

—Òc, òc, Maria; *Zoraida macange!*, que vò díder non.

Ja en aquerò arribaue era net, e, per orde des que venguien damb dòn Fernando, auie er ostalèr metut diligéncia e suenh de premanir-les eth sopar çò melhor que podesse. Arribada, donc, era ora, se seigueren toti en ua longa taula, coma de minjador, donques que non n'i auie cap de redona o quadrada ena aubèrja, e autregèren eth cap dera taula a Dòn Quishòt, que volec que siguesse ath sòn costat Micomicona, pr'amor qu'eth ère eth sòn susvelhant. Dempús se seigueren Luscinda e *Zoraida*, e deuant d'eres dòn Fernando e Cardènio e dempús eth captiu e es auti cavalièrs, e, ath costat des senhores, eth capelhan e eth barbèr. E atau, sopèren plan contents, e s'alegrèren mès en veir que, deishant de minjar Dòn Quishòt, ahiscat per bèth aute esperit semblable ath que l'ahisquèc a parlar tan coma parlèc quan sopèc damb es crabèrs, comencèt a díder:

—Reaument, se se considère ben, senhors mèns, granes e inaudides causes ven aqueri que profèssen era orde dera cavalaria erranta. Se non, quin des viuents i aurà en mon qu'ara entrèsse pera pòrta d'aguest castèth, e mos vedesse ena forma qu'èm, que digue e creigue que nosati èm qui èm? Qui poirà díder qu'aguesta senhora qu'ei ath mèn costat ei era reina que toti sabem, e que jo sò aqueth Cavalièr dera Trista Figura que va per aqui en boca dera fama? Que non mos cau dobtar, pr'amor qu'aguest art e benefici depasse a toti aqueri

7. Senhora en arab.

qu'es òmes inventèren, e encara mès s'a d'auer en estimacion segontes a guairi mès perills ei subjècte. Que se hèsquen enlà aqueri que diden qu'es letres auantatgen as armes, que les diderè, siguessen qui siguessen, que non saben se qué diden. Pr'amor qu'era rason que sòlen díder ei qu'es trabalhs der esperit depassen as deth còs, e qu'es armes sonque damb eth còs se tien, coma s'eth sòn mestier siguesse de grossiers, qu'entada eri tot se redusis ara fôrça, o coma s'en aquerò que cridam armes, es que les professam, non s'embarrèssen es accions dera fortaleza, es quaus demanen entà executar-les molt d'enteniment; o coma se non trabalhèsse er anim deth guerrèr qu'a ath sòn cargue ua armada; o era defensa d'ua ciutat assetjada, atau damb er esperit coma damb eth còs. Se non, que se veigue se s'artenh damb es fôrces corporaus saber e calcular es intencions der enemic, es sues estratagèmes, es sues dificultats, eth previer es maus que se cranhen; que totes aguestes causes son accions der enteniment, qu'en eth non a cap part eth còs. En èster atau, donc, qu'es armes requerissen er esperit, coma es letres, veigam ara quin des dus esperits, eth deth letrat o eth deth guerrèr trabalhe mès. E aquerò se coneisherà pera finalitat e lòc que cada un s'encamine, pr'amor qu'aquera intencion s'a d'estimar en mès quan a coma objècte un fin mès nòble. Qu'ei eth fin e eth lòc des letres..., e non parli ara des divines, qu'an coma finalitat encaminar es anmes entath Cèu, qu'ad aguest fin degun lo pòt igualar; parli des letres umanes, qu'ei era sua finalitat méter en sòn punt era justícia distributiva e balhar a cada un çò qu'ei sòn, enténer e voler hèr qu'es bones leis se sauven. Finalitat, plan, generosa e nauta e digam de grana laudança, mès non de tanta coma merite aqueth qu'aten as armes, qu'an coma finalitat era patz, qu'ei eth màger ben qu'es òmes pòden desirar en aguesta vida. E atau, es prumères bones naues qu'auèc eth mon e aueren es òmes sigueren es que balhèren es àngels era net que siguec eth nòste dia, quan cantèren enes autars: *Glòria a Dieu enes nautades e patz ena tèrra as òmes de bona voluntat*. E ara salutacion qu'eth milhor mètstre dera Tèrra e deth Cèu ensenhèc as sòn pròches e favorits, siguec dider-les que quan entrèssen en bèra casa, didessen: *Patz sigue en aguesta casa*, e d'auti molti viatges les didec: *Era mia patz vos balhi, era mia patz vos deishi; era patz sigue damb vosati*, ja sigue coma jòia e penhora balhada e deishada d'aguesta man, jòia que sense era ena Tèrra ne en Cèu i pòt auer cap ben. Aguesta patz qu'ei eth vertadèr fin dera guèrra, que lo madeish ei díder *armes* que *guèrra*. Acceptada, donc,

aguesta vertat, qu'eth fin dera guèrra ei era patz, e qu'en aquerò auantatge ath fin des letres, anem ara entàs trabalhs deth còs deth letrat e es deth professor⁸ d'armes, e veigam se quini son mèns grani.

D'aguesta manèra, e damb boni tèrmes, anaue seguint era sua charrada Dòn Quishòt, qu'obliguèc a que, en aqueth moment, degun des que l'escotauen l'auesse per lhòco; mèns lèu, coma qu'era majoritat èren cavalièrs, as quaus son annèxes es armes, l'escotauen de bona gana; e eth seguic:

—Digui, donc, qu'es trabalhs der estudiant son aguesti: principaument praubetat, non perque toti siguen praubi, senon per mèter aqueth cas en extrèm de çò que posque èster, e, en auer dit que patís praubetat, me semble que ja non calerie díder arren mèns dera sua mala sòrt, pr'amor qu'aqueth qu'ei praube non a cap causa bona. Aguesta praubetat la patís ja sigue en hame, ja en hered, ja tot amassa; mèns, totun aquerò, non ei tanta que non minge, encara que sigue un shinhau mèns tard que de costum, es causes sobrèras des rics, qu'ei era màger misèria der estudiant, ei aquera qu'entre eri criden *anar ara sopa*⁹, e non les manque bèth brasèr o era humenèja, que, se non escauhe, aumens, aleugerís eth sòn hered, e, fin finau era net la passen jos tet. Que non voi arribar a mèns detalhs, mos cau saber que i a manca de camises e de sabates, e pòc peu deth vestit, e aqueth enfalagar-se damb tan de gust, quan era bona sòrt les aufrís ua bona taulejada. Per aquest camin qu'è pintat, aspre e dificil, estramuncant aciú, queiguent aquiú, lheuand-se mèns enlà, tornant a quèir, arriben ath grad que desiren; e un còp artenhut, a molti auem vist que, auent passat per aquestes Sirtes,¹⁰ e per aquestes Sciles e Caribdis,¹¹ coma portadi en vòl pera favorable Fortuna, digui que les auem vist manar e governar en mon des d'ua cagira, cambiada era hame per ahart, hered per refrigèri, era sua nudesca per vestits de gala, eth sòn dormir en ua estèra per repausar en linçòs e damassi, prèmi justament meritat dera sua vertut. Mèns, contraposadi e comparadi es sòns trabalhs damb es deth soldat guèrrèr, se queden darrèr en tot, coma ara diderè.

8. Ath que professe, professionau.

9. Mandiar era sopa.

10. Per aquesti bancs de sable, a on trapussauen es batèus.

11. Perilhs en sentit figurat.

CAPÍTOL XXXVIII

Que tracte deth curiós discors que hec Dòn Quishòt sus es armes e es letres

Seguint Dòn Quishòt, didec:

—Donques qu'auem començat damb er estudiant per çò dera praubetat e des sues parts, veigam ara s'ei mèr ric eth soldat. E veiram que non i a arrés mèr praube ena madeisha praubetat, pr'amor que se ten ara misèria dera sua sodada, qu'arribe tard o jamès, o a çò que pòt panar damb es sues mans, damb notable perill dera sua vida e dera sua consciència. E a viatges era sua nudesa ei tanta, qu'un vestit guinhauetejat li servís de gala e de camisa, e ena mitat der iuèrn se sòl reparar des inclemències deth cèu, en tot èster en camp ras, damb eth solet alend dera sua boca, que, coma que ven d'un lòc uet, segur que deu gèsser hered, contra tota natura. Mès, demoratz que dèishe qu'arribe era net, entà remeter-se de totes es incomoditats, en lhet que lo demore, eth quau, se non ei per tòrt sòn, jamès pecarà d'estret; que pro que pòt mesurar ena tèrra es pès que volesse, e remenar-se en era ath sòn gust, sense crànher que se li arropisquen es linçòs. Arribarà, donc, alavetz, eth dia e era ora de recéber eth grad deth sòn exercici; arribarà un dia de batalha, qu'aquiu li meteràn era casqueta en cap, hèta de hius, entà guarir-le bèth trait de bala, que dilhèu l'aurà trauessat es possi, o lo deisharà espatracat de braç o cama. E, s'aquerò non arribe, senon qu'eth cèu pietós lo sauve e consèrve san e en bona santat, poirà èster que se quede ena madeisha praubetat qu'ère abans, e que sigue de besonh qu'arribe un e un aute retrobament, ua e ua auta batalha, e que de totes gesque vencedor, entà progressar un shinhau; mès aguesti miracles arriben pòqui viatges. Mès, didetz-me, senhors, s'ac auetz vist: guairi mens son es premiadi pera guèrra qu'es qu'an perit en era? Segur que responeratz que non i a comparacion, ne se pòden compdar es mòrts, e que se poirà compdar es

premiats vius damb tres letres de numèro. Tot aquerò enes letrats ei ath revès; pr'amor que, d'onoraris, que non voi díder d'estrees, toti n'an entà entretier-se. Atau, donc, encara que sigue màger eth trabalh deth soldat, ei fòrça mendre eth prèmi. Mès ad aquerò se pòt respóner qu'ei mès facil premiar a dus mil letrats qu'a trenta mil soldats, pr'amor qu'ad aqueri les prèmien en tot autrejar-les oficis, qu'ara fòrça s'an de balhar as dera sua profession, e ad aguesti non se les pòt premiar senon damb era madeisha isenda deth senhor que servissen, e aguesta impossibilitat assolide mès era rason qu'è. Mès deishem aquerò a despart, qu'ei laberint de plan dificila gessuda, e tornem ara preminéncia des armes contra es letres, matèria qu'enquia ara ei sense averar, segontes son es rasons que cada un allègue dera sua part. E, entre es qu'è dit, diden es letres que sense eres non se poirien sostier es armes, pr'amor qu'era guèrra tanben a es sues leis e ei subjècta ada eres, e qu'es leis quèn dejós de çò que son letres e letrats. Ad aquerò responen es armes qu'es leis non se poirà sostier sense eres, pr'amor que damb es armes se defenen es republicues, se consèrven es reiaumes, se sauven es ciutats, s'asseguren es camins, se netegen des mars es corsaris; e, fin finau, se non siguesse per eres, es republicues, es reiaumes, es monarquies, es ciutats, es camins de mar e tèrra serien subjèctes ath rigor e ara confusion que pòrte ara guèrra, eth temps que dure e era licéncia de tier es sòns privilègis e era sua fòrça. E ei rason sabuda qu'aquerò que mès còste s'estime e s'a d'estimar en mès. Arribar un a èster eminent en letres li còste temps, velhades, hame, nudesa, maus de cap, indigestions d'estomac, e d'outes causes restacades damb aquerò, que, en part, ja les è referides; mès arribar un, pes sòns mejans, a èster un bon soldat li còste tot çò qu'ar estudiant, en tan màger grad que non i a comparacion, pr'amor qu'en cada pas ei a man de pèrder era vida. ¿¹E quin temor de necessitat e de praubetat pòt arribar a fatigar ar estudiant, que sigue màger qu'eth qu'a un soldat, que, en veder-se assetjat per bèra fòrça, o en èster de susvelhança, o de guàrdia en bèth revelin² o castèth, sent qu'es enemics son en tot minar entara part a on eth se trape, e non pòt hèr-se enlà de cap des manères, ne húger deth perill que de tan

1. Metem er interrogant, tot e non èster obligatòri en occitan, entà indicar que comence ua pregunta longa.

2. Tipe de fortificacion entà protegir des prumèrs atacs.

aprop lo menace? Era soleta causa que pòt hèr ei balhar er avís ath sòn capitan de çò qu'arribe, entà qué li mete remèdi damb quauqua contramina, e eth li cau estar-se quiet, cranhent e demorant quan improvisadament a de pujar entàs bromes sense ales e baishar ena prigondor sense voler. E s'aquerò semble petit perilh, veigam se l'iguale o lo depasse eth hèt d'investir-se dues galères pes pròes ath miei deth mar, es quaus, cauilhades³ e travades, non li dèishe ath soldat mès espaci qu'eth que l'autrege dus pès de taula der esperon. E, damb tot aquerò, vedent qu'a ath sòn deuant tanti ministres dera mòrt, que lo menacen toti es canons d'artilheria que son ena part contrària, que non s'aluenhen deth sòn còs mès qu'ua lança, e vedent qu'ath prumèr descuet des pès anarà a parar enes prigonds sens de Neptun; e, damb tot aquerò, damb còr intrepid, ahiscat per aunor que lo posse, se met a èster era diana de tanta arcabussada, e sage de passar per tan estret pas entath vaishèth contrari. E çò qu'ei mès d'admirar: qu'a penes un a queigut a on non se poirà lheuar enquiara fin deth mon, un aute ocupe eth sòn madeish lòc; e s'aguest què tanben en mar, que lo demore coma un enemic, un aute e un aute lo succedís, sense balhar temps ath temps des sues mòrts: valentia e atreviment ei çò que se pòt trapar en toti es eveniments dera guèrra. Que siguen benedidi aqueri sègles que non aueren era espaventosa fúria d'aguesti endemoniats esturments d'artilheria, qu'eth sòn inventor pensi que deu èster en lunfèrn se de vertat se l'autrege eth prèmi ara sua diabolica invencion, que damb era trè era vida a un valerós cavalièr, e que, sense saber com ne per a on, ath miei deth coratge e fòrça qu'alugue e ahisque es valents piechs, arribe ua bala perduda, lançada per qui dilhèu hugec e s'espauric deth resplendor que hec eth huec en disparar era maudita maquina, e talhe e acabe en un instant es pensaments e era vida de qui la meritaue gaudir longui sègles. E atau, considerant tot aquerò, sò per díder qu'era anma me pese d'auer cuelhut aguest exercici de cavalièr errant en un temps tan detestable coma ei eth qu'ara viuem; pr'amor que, encara qu'a jo cap perilh me hè pòur, òc que me bote ua cèrta maufidança eth pensar s'era povòra e er estanh m'an de trèir era ocasion d'èster famós e coneishut pera valor deth mèn braç e huelha dera mia espada, per tot eth mon. Mès, que hèsque eth Cèu çò que volgue, que tan serè estimat, se me'n gesqui de çò que

3. Estacades damb cauilhes.

preteni, quan a màgers perills m'è metut que se meteren es cavalièrs errants des sègles passadi.

Tot aguest long preambul didec Dòn Quishòt, mentre es auti sopauen, desbrenbant-se eth de portar ua soleta mossegada ena boca, encara que bèri còps l'auie dit Sancho Pancha que sopèsse, que dempús ja aurie temps de díder çò que volesse. En aqueri que l'escotauen les arribèc compassion de veir qu'aqueth òme que, a prumèr còp de uelhs, auie un bon enteniment e un bon discors en totes es causes que tractaue, l'auesse perdut irremediablament, en tractar-lo era sua nera e pèga cavalaria. E eth capelhan li didec qu'auie rason en tot aquerò qu'auie dit en favor des armes, e qu'eth, encara que letrat e graduat, ère dera sua madeisha opinion.

Acabèren de sopar, lheuèren es mantèls, e, mentre era ostalèra, era sua hilha e Maritornes apraiauen era gòlfa de Dòn Quishòt d'Era Mancha, a on auien decidit qu'aquera net se recuelhessen en era totes es hemnes amassa, dòn Fernando li preguèc ath captiu que les condèsse era sua vida, pr'amor que non podie èster senon qu'ère un pelegrin e agradiu, segontes es mòstres qu'auie començat a balhar, en vier en companhia de Zoraida. Ad aquerò responec eth captiu que de boni talents harie çò que se li manaue, e que sonque cranhie qu'eth conde, non auie d'èster de manèra que les autregèsse eth gust qu'eth desiraue; mès que, totun, entà non deishar d'aubedir-lo, lo condarie. Eth capelhan e toti es auti l'ac agràiren, e nauament l'ac preguèren; e eth, en veder-se pregat per tanti, didec que non calie que l'ac demanèssen quan era orde auie tanta fòrça.

—Atau, donc, siguen vòstes mercès atentiues, e enteneràn un discors vertadèr, ath quau poirie èster que non arribèssen es mentidèrs que damb curios e pensat artifici sòlen formar-se.

Damb aquerò que didec, hec que toti s'acomodèssen e sauvèssen un gran silenci; e eth, en veir que ja carauen e demorauen qu'eth parlèsse, damb votz agradiua e tranquilla, comencèc a díder d'aguesta manèra:

CAPÍTOL XXXIX

A on eth captiu conde era sua vida e eveniments

- **E**n un lòc des montanhes de Leon comencèc eth mèn linhatge, damb eth que siguec mès agraida e liberau era Natura qu'era Fortuna, encara que, ena praubetat d'aqueri pòbles, eth mèn pair artenhèc era fama de ric, e reament n'aurie estat se s'auesse tengut a sauvar eth sòn patrimòni coma se daue a despener-lo. E era condicion d'èster liberau e degalhaire li venguec per çò d'auer estat soldat pendent es ans dera sua joenessa, donques qu'era soldatesca ei escòla a on eth mesquin se hè generós, e eth generós, degalhaire, e se quauqui soldats se trapen miserables, son coma monstres, que se ven pòqui viatges. Que depassauè eth mèn pair es tèrmes dera liberalitat, e artenhie ja es de degalhaire, causa que non li ei de cap profit entar òme maridat e qu'a hilhs que l'an de succedir en nòm e en èster. Es hilhs qu'auie eth mèn pair èren tres, toti barons e toti en edat de poder escuélher estat. En veir, donc, eth mèn pair, que segontes eth didie, non podie anar contra era sua condicion, volec privar-se der esturment e causa que lo hège degalhaire e generós, e siguec privar-se deth sòn patrimòni, que sense eth, eth madeish Alexandre semblèsse mesquin. E atau, en tot cridar-mos un dia as tres, solets, en sòn apartament, mos didec ues paraules semblables as qu'ara vos diderè:

—*Hilhs, entà dider-vos que vos estimi força, ei pro saber e dider qu'ètz es mèns hilhs; e, entà comprèner que non vos estimi massa, ei pro saber que m'en vau dera man en aquerò que tanh a sauvar eth vòste patrimòni. Atau, donc, pr'amor que comprenegatz que d'aué endeuant vos estimi coma pair, e que non vos voi destrúir coma pairastre, voi hèr ua causa damb vosati que ja hè temps qu'è pensada e premanida damb madura consideracion. Vosati qu'ètz ja en edat de*

cuèlher estat, o, aumens, d'escuèlher mestièr, de manèra que, quan sigatz grani, vos aunore e profite. E çò qu'è pensat ei hèr deth mèn patrimòni quate parts: tres vo'les balharè a vosati, a cada un era que li toquèsse, sense excedir en arren, e era auta me la quedarè jo entà suberviuèr pendent es dies qu'eth Cèu siguesse servit de dar-me vida. Mès voleria que, dempús de qué cada un auesse en sòn poder era part deth patrimòni que li tòque, seguisse un des camins que li diderè. Que i a un arrepervèri ena nòsta Espanha, ena mia opinion molt vertadèr, coma ne son toti, per èster senténcies brèves trètes dera longa e discrèta experiéncia; e eth que jo digui ditz Glèisa, o mar, o casa reiau¹, coma se clarament volesse dider. Qui volesse valer e èster ric, que seguisque o era Glèisa, o que navegue, exercitant er art dera mercaderia o entre a servir ena casa des reis, pr'amor que diden: Que vau mès mora² de rei que mercè de senhor. Digui aquerò pr'amor que voleria, e ei era mia voluntat, qu'un de vosati seguisse es letres, er aute era mercaderia e er aute servisse ath rei ena guèrra, pr'amor qu'ei dificil servir-lo ena sua casa; e, encara qu'era guèrra non autrege granes riqueses, sòl autrejar valor e fama. En ueit dies vos balharè tota era vòsta part en sòs, sense defraudar-vos un sò, coma ac vatz a veir. Didetz-me ara se voletz seguir era mia opinion e conselh en aquerò que vos e proposat.

E ordenant-me a jo, per èster et màger, que responessa, dempús d'auer-li dit que non se des-heiguésse deth patrimòni, senon que despensesse tot çò que volesse, pr'amor que nosati èrem mossos entà saber guanhar-lo, acabè dident que compliria era sua voluntat, e qu'era mia ère seguir er exercici des armes, servint en aquerò a Dieu e ath rei. Eth dusau frair hec es madeishi aufriments, e escuelhec anar-se'n enes Índies, en tot invertir era part deth patrimòni que li corresponesse. Eth petit, e, per lo que pensi, eth mès discrèt, didec que volie seguir era Glèisa, o anar-se'n a acabar es sòns estudis ja començadi en Salamanca. E quan acabèrem de meter-mos d'acòrd ena eleccion des nòsti exercicis, eth mèn pair mos abracèc a toti, e, damb era madeisha rapidesa qu'ac auie dit, metec en òbra guaire mos auie prometut; e, autrejant a cada un era sua part, que, per çò que me'n brembi, ère de tres mil ducats³ a cada un, pr'amor qu'un oncle nòste comprèc tota era propietat e la paguèc ath comptat

-
1. Arrepervèri fòrça emplegat en aquera epòca.
 2. Se referís ara mora de pan.
 3. Quantitat importanta.

entà qué non gessesse dera família; en madeish dia mos despedírem es tres deth nòste bon pair. E, en aqueth madeish moment, me semblèc a jo qu'ère inuman deishar envielhir ath nòste pair damb tan pòc patrimòni, e li balhè des mèns tres mil ducats, dus mil, pr'amor qu'era rèsta ère pro entà jo entà acomodar-me as besonhs d'un soldat. Es mèns frairs, ahiscadi peth mèn exemple, li balhèren mil ducats cada un, de manèra qu'eth mèn pair se quedèc damb quate mil, e es mèns de tres mil, que per çò que semble, valie eth patrimòni que li toquèc, que non volec véner senon quedar-se damb eth. Digui, donc, que mos despedírem d'eth e d'aqueth nòste oncle qu'è dit, non sense molt de sentiment e lèrmes de toti, en tot encargar-mos que li héssem saber, cada còp que podéssem, es nòsti eveniments, prospèrs o dolents. L'ac prometérem, e, abraçant-mos mos dèc era sua benediccion, e un cuelhec eth camin de Salamanca, er aute eth de Sevilla e jo eth d'Alacant, a on auí notícies de qué un vaishèth genovès que cargauè lan entà Genova ère aqui. Ara hè ja vint-e-dus ans que gessí dera casa deth mèn pair, e en toti eri, donques qu'è escrit quauques cartes, non è sabut d'eth ne des mèns frairs absolutament arren. E çò que m'a arribat pendent tot aquest temps, ac vau a díder brèument. M'embarquè en Alacant, arribè en erós viatge en Genova, d'aqui anè entà Milan, a on m'aprovedí d'armes e de quauques gales de soldat e volí anar a alistar-me en Piamont; e, en èster ja en camin entà Alexandria dera Palla⁴, auí notícies de qué eth gran Duc d'Alba passaue entà Flandes. Cambiè era mia decision, me n'anè damb eth, lo serví enes jornades que hec, me trapè damb era mòrt des comdes d'Eguemon e de Hornos, arribè ath cargue d'alfèrs d'un famós capitan de Guadalajara, cridat Diego d'Urbina, e, ath cap de bèth temps d'arribar en Flandes, auérem naues dera liga qu'era Santetat deth Papa Pius V, de erosa memòria, auie hèt damb Venècia e damb Espanha contra er enemic comun, qu'ei eth Turc, eth quau, en aqueth madeish temps, auie conquistat damb era sua famosa armada era isla de Chipre, qu'ère jos eth domèni venecian: pèrta lamentabla e malerosa. Se sabec de cèrt que venguie coma generau d'aquesta liga eth plan sereníssim⁵ dòn Joan d'Austria, frair naturau deth nòste brave rei dòn Felip. S'escampilhèc eth gran aparelh de guèrra que se premanie. Tot aquerò m'ahisquèc e lheuèc eth coratge e eth desir

4. Se tracte d'Allessandria della Paglia, plaça fortificada deth Comdat de Milan.

5. Tractament que s'aplicauè a cèrti princes.

de veder-me ena jornada que se demoraue; e, encara qu'auia indicis, e lèu promeses cèrtes, de qué ena prumèra ocasion qu'arribèsse seria promoigut a capitán, ac volí deishar tot e vier, coma venguí, entà Itàlia. E volec era mia bona sòrt qu'eth senhor dòn Joan d'Austria acabaue d'arribar en Genova, que passaue entà Nàpols a amassar-se damb era armada de Venècia, coma dempús ac hec en Mecina.⁶ Digui, donc, que jo me trapè en aquera plan erosa jornada,⁷ ja hèt capitán d'infanteria, qu'ad aguest cargue me botgèc era bona sòrt, mès qu'es mèn's merits. E aqueth dia, que siguec tan erós entara cristiandat, pr'amor qu'en eth se desenganhèc eth mon e totes es nacions der error que se trapauen, en creir qu'es turcs èren invencibles per mar; en aqueth dia, digui, a on quedèc er orgulh e era supèrbia otomana trincadi entre tanti venturosi que i auie aquíu —pr'amor que mès fortuna aueren es cristians que moriren aquíu, qu'es vius que quedèren vencedors—, jo solet siguí eth maleros, pr'amor que, en lòc de poder demorar, s'auesse estat enes sègles romans, bèra corona navau,⁸ me vedí aquera net que seguic ath famós dia damb cadenes enes pès e anères enes mans. E siguec d'aguesta manèra: en auer er Uchali,⁹ rei d'Argèl, atreuit e aürós corsari, atacat e vençut ara capitana de Malta¹⁰ —ena que sonque tres cavalièrs quedèren viui en era, e encara mauheridi—, acodic era capitana de Joan Andrea¹¹ entà ajudar-la, ena qu'anaua jo damb era mia companhia, e, en hèr çò que deuia en semblabla ocasion, sauté ena galèra¹² contrària, era quau, separant-se dera auta, empedic qu'es mèn's soldats me seguissen, e atau, me trapè entre es mèn's enemics, as quaus non podí resistir, per èster tanti; fin finau, me rendiren plen de herides. E, coma ja auratz, senhors, entenut a díder qu'er Uchalí, se sauvèc damb tota era sua esquadra, quedè jo captiu en poder sòn, e siguí eth solet trist entre tanti alègres e eth captiu entre tanti liures, pr'amor que sigueren quinze mil cristians es qu'aqueth dia artenheren era desirada libertat, que toti venguien as rems dera armada turca. M'amièren

6. Messina, en Sicília.

7. Se tracte dera batalha de Lepanto eth 7 d'octobre de 1571, a on Cervantes siguec grèument herit.

8. Es romans dauen coronas as que destacauen enes batalhes.

9. Se tracte de Uluç Alí.

10. Nòm d'un vaishèth damb rems, ua galèra, dirigida peth capitán dera orde de Malta.

11. Se referís ara galèra manada per Giovanni Andrea Doria.

12. Tipe de vaishèth possat per rems.

entà Constantinòpla, a on eth Gran Turc Selim¹³ hec generau deth mar ath mèn patron, pr'amor qu'auie complit eth sòn déuer ena batalha, en tot auer portat coma mòstra dera sua valor er estandart dera religion de Malta. Me trapè eth dusau an, que siguec eth de setanta dus, en Navarino, que remàuem ena capitana des tres fanaus.¹⁴ Me n'encuedè aqui dera ocasion que se perdec per çò de non cuélher en pòrt a tota era armada turca, pr'amor que tota era infanteria de mar e de tèrra que i auien n'èren segurs de qué se les atacarie laguens deth madeish pòrt, e auien a man era sua ròba e baboches, que son es sues sabates, entà hùger per tèrra, sense demorar eth combat: tala ère era pòur que l'auien cuelhut ara nòsta armada. Mès eth Cèu ac volec de ua auta manèra, non per tòrt ne descuet deth generau que manaue as nòsti, senon pes pecats dera cristiandat, e perque vò e permet Dieu qu'ajam tostemp borrèus que mos castiguen. Efectivament, er Uchalí se recuelhec en Modon, qu'ei ua isla ath costat de Mavarino, e, deishant anar ara gent en tèrra, fortifiquèc era boca deth pòrt, e s'estèc quiet enquia qu'eth senhor dòn Joan se n'anèc. En aguest viatge cuelhec era galèra que se cridaue Era Presa, dera qu'ère capitán un hillh d'aqueth famós corsari Barbaròia. La cuelhec era capitana de Napols, cridada Era Loba, regida per aqueth arrai dera guèrra, peth pair des soldats, per aqueth urós e jamès vençut capitán Alvaro de Bazan, marqués de Santa Crotz. E non voi deishar de díder çò que l'arribèc ena conquista de Era Presa. Qu'ère tan crudèu eth hillh de Barbaròia, e tractaue tan mau as sòns captius, que, dera madeisha manèra qu'es que venguïen ath rem vederen qu'era galèra Era Loba anaue entrant e les artenhie, deishèren anar tot de còp es rems, e agarrèren ath capitán, qu'ère sus ua laissa¹⁵ cridant que remèssen ara prèssa, e hèn-lo passar de banc en banc, de popa a pròa, lo nhaquèren, qu'un shinhau mès aurie passat era sua anma en lunfèrn: tau ère, coma è dit, era crudeutat que les tractaue e er òdi que l'auien eri. Tornèrem entà Constantinòpla, e er an següent, que siguec eth setanta tres, sabérem de coma eth senhor dòn Joan auie vençut a Tunis, e les treigüec aqueth reiaume as turcs e lo metec en possession de Mulei Hamet, talhant es esperances de tornar a regnar en eth

13. Ei Selim II, hillh de Soliman eth Magnific.

14. Tres faròles.

15. Colomna de husta ena part nauta deth vaishèth.

Mulei Hemida,¹⁶ eth mòro mès crudèu e mès valent qu'auec eth mon. Sentec fôrça aguesta pèrta eth Gran Turc, e, tient era sagacitat que tien toti es dera sua casa, hec era patz damb es venecians, qu'ac desirauen fôrça mès qu'eth. E ar an següent, eth setanta quate, ataquèc ara Goleta e era fortaleza que i a ath costat de Tunis, deishant miei quilhat ath senhor dòn Joan. En toti aguesti ahèrs èra jo en rem, sense cap esperança de libertat; aumens non la demoraua auer mejançant rescat, pr'amor qu'auia decidit non escriuer-li es hèts dera mia desgràcia ath mèn pair. Se perdec, a tot darrèr, era Goleta; se perdec era fortaleza, que sus es sues places i auie soldats turcs pagadi,¹⁷ setanta cinc mil, e mòros, e alarbs¹⁸ de tota Africa, mès de quate cents mil, acompanhat aguest gran nombre de gent damb tantes municions e armes de guèrra, e damb tanti gastadors,¹⁹ que damb es mans a sarpatz podessen caperar era Goleta e era fortaleza. Se perdec prumèr era Goleta, qu'enquia alavetz se consideraue inexpugnabla; e non se perdec per culpa des sòns defensors, que heren ena sua defensa tot çò que les calie, senon perque era experiència mostrèc era facilitat damb qué se podie lheuar trencades²⁰ en aqueth sable desèrt, pr'amor qu'a dus pams se trapaue era aigua, e es turcs non la trapèren a dues vergues;²¹ e atau, damb molti sacs de sable lheuèren ues defenses tan nautes que superauen es muralhes dera fortaleza; e, tirant-les coma des d'un shivau, degun podie parar ne resistir ara defensa. Siguec opinion comuna que non s'auien d'embarrar es nòsti ena Goleta, senon demorar era batalha en desembarcadèr; e es que diden aquerò parlen de luenh e damb pòca experiència en cassi semblables, pr'amor que s'ena Goleta e ena fortaleza a penes i auie sèt mil soldats, ¿coma podie tan pòc nombre, per mès valents que siguessen, gesser-se'n ena campanha e quedar-se sense forces, contra tanti enemics que i auie? E ¿com ei possible deishar de pèrder fôrça que non ei ajudada, e mès quan l'assètgen enemics nombrosi e obstinadi, e ena sua madeisha tèrra? Mès a molti les semblèc, e atau m'ac semblèc a jo, que siguec particular gràcia e mercè qu'eth Cèu li hec

16. Mulei Hamet e Mulei Hemida èren germans.

17. Professionaus.

18. Beduïns. Ei sinonim d'òme fèr.

19. Soldats especializats en òbres.

20. Horat defensiu que permet disparar a cubèrt der enemic.

21. Mètre e miei.

a Espanha perméter que s'assolèsse aquera oficina²² e capa de maudats, e aqueth revolum o esponja d'infinitat de sòs qu'aquiu sense cap profit se degalhauen, sense servir de ua auta causa que de conservar ena memòria auer-la guanhata era erosíssima der invictíssim²³ Carlos Quint, coma se siguesse de besonh, entà hèr-la etèrna, coma n'ei e ne serà, qu'aqueres pèires non la sostenguessen. Se perdec tanben era fortalesa; mès que l'anèren guanhant es turcs pam a pam, pr'amor qu'es soldats que la defenièn lutèren tan valerosa e fòrtament que passèren de vint-e-cinc mil es enemics qu'auciren en vint-e-dus assauts que les heren. A degun lo captivèren²⁴ san des tres cents que quedèren vius: senhau cèrta e clara deth sòn esfòrç e valor, e dera bona manèra qu'auien defenut e sauvat es sues places. Se rendic tanben, damb convengut, ua petita fortalesa o tor, qu'ère ath miei der estanh, a cargue de Joan Zanoguera, cavalièr Valèncian e famós soldat. Captivèren a dòn Pèdro Puertocarrero, generau dera Goleta, eth quau hec tot çò que podec entà defèner era sua fortalesa; e se'n hec tant d'auer-la perdut que moric de pena en camin de Constantinòpla, a on l'amièren captiu. Captivèren tanben ath generau dera fortalesa, que se cridaue Gabrio Cervelhon, cavalièr milanés, gran engenhèr e valent soldat. Moriren en aguestes dues batalhes moltes persones importantes, que d'eres ua siguec Pagan de Oria, cavalièr der abit de Sant Joan, de condicion generosa, coma ac demostrèc era grana liberalitat que tenguec damb eth sòn frair, eth famós Joan d'Andrea d'Oria; e çò que hec mès desgraciada era sua mòrt siguec auer mòrt a mans d'uns arabs des que se fidèc, en veir ja perduda era fortalesa, que l'aufriren de portar-lo vestit de mòro entà Tabarca, qu'ei un petit pòrt o casa en aqueres arribes a on es genovesi s'exerciten ena pesca deth corau; e aguesti arabs li talhèren eth cap e l'ac autregèren ath generau dera armada turca, eth quau complic damb eri er arrepervèri nòste: *Encara qu'era traïson s'ajorne, eth traïdor s'a en òdi*; e atau, qu'ordenèc eth generau penjar as que li balhèren eth present, pr'amor que non l'ac auien portat viu. Entre es cristians que se perderen ena fortalesa, ni auie un cridat dòn Pèdro d'Aguilar, naturau de sabi pas quin lòc d'Andalòsia, eth quau auie estat alfèrs ena Fortalesa, soldat de molta valor e d'estranh enteniment; mès que mès, qu'auie ua cèrta

22. Atelièr.

23. Aumentatiu d'erosa e invicte.

24. Heren captiu.

gràcia en aquerò que criden poesia. Ac digui pr'amor qu'era sua sòrt l'amièc ena mia galèra e en mèn banc, e a èster esclau deth mèn madeish patron; e, abans de qué partíssem d'aqueth pòrt, hec aguest cavalièr dus sonets, a manèra d'epitafis, er un ara Goleta e er aute ara Fortalesa. E de vertat que me les cau díder, pr'amor que me les sai de memòria e creigui qu'abans produiràn gust que pena.

Tanlèu eth captiu nomentèc a dòn Pèdro d'Aguilar, dòn Fernando guardèc as sòns camarades, e toti tres arriren; e, quan didec aquerò des sonets, didec un:

—Abans que vòsta mercè passe endeuant, li pregui que me digue qué se hec d'aguest Pèdro d'Aguilar que didetz.

—Çò que sai ei —responec eth captiu—, que, ath cap de dus ans d'èster en Constantinòpla, hugec damb vestit d'arnaute²⁵ damb un grèc espion, e sabi pas se partic en libertat, encara que pensi que òc, pr'amor qu'ath cap d'un an vedí jo ath grèc en Constantinòpla, e non li podí preguntar er eveniment d'aqueth viatge.

—Donques ne siguec —responec eth cavalièr—, pr'amor qu'aguest dòn Pèdro ei eth mèn frair, e s'està ara en nòste pòble, brave e ric, maridat e damb tres hilhs.

—Gràcies siguen dades a Dieu —didec eth captiu—, per tantes mercès que li hec; donques que non i a ena tèrra, ena mia opinion, alegria que s'iguale a arténher era libertat perduda.

—Encara mès —repliquèc eth cavalièr—, que jo sai es sonets que hec eth mèn frair.

—Didetz-les, donc —didec eth captiu—, pr'amor que les saberatz díder milhor que jo.

—Que me platz —responec eth cavalièr—. E eth dera Goleta didie atau:

25. Vestit d'albanés.

CAPÍTOL XL

A on se seguís era istòria deth captiu

Sonet

*Anmes eroses que deth mortau vel
liures e exemptes, peth ben qu'obrèretz,
des dera baisha tèrra vos lheuèretz
enquia çò de mès naut e milhor deth Cèu
e, usclant en ira e en aunèst zèl,
des còssi era fòrça exercitèretz,
que pròpria e sang aliena colorèretz
eth mar vesin e arenós solèr;
prumèr qu'era valor manquèc era vida
enes cansadi braci, que, morint,
en èster vençudi, pòrten era victòria.
E aguesta vòsta mortau, trista queiguda
entre eth mur e er hèr, vos va aquerint
fama qu'eth mon vos balhe, e eth Cèu glòria.*

—D'aguesta manèra lo sai jo —didec eth captiu.

—Donques eth dera Fortalesa, se non me'n brembi mau —didec eth cavalièr—, ditz atau:

Sonet

*D'entre aguesta tèrra estèrta, esbauçada,
des de terròcs peth solèr lançadi,
es anmes santes de tres mil soldats
pugèren viues entà ua vida milhor,*

*en èster prumèr, en bades, exercida
era fôrça des sòns braci esforçadi,
enquia que, ara fin, de pòqui e cansadi,
balhèren era vida ara huelha dera espada.
E aguest ei eth solèr que de contunh a estat
de mil memòries lamentables plen
enes passadi sègles e presents.
Mès non mèr justes deth sòn dur vrente
auràn entath clar Cèu anmes pujat,
ne tanpòc eth sostenguec còssi tan valents.*

Que non semblèren mau es sonets, e eth captiu s'alegrèc damb es naues que deth sòn camarada li balhèren; e, seguint eth sòn conde, didec:

—Rendudi, donc, era Goleta e era Fortalesa, es turcs balhèren era orde d'esbauçar era Goleta, pr'amor qu'era Fortalesa quedèc de tau manèra que ja non calec esbauçar-la, e entà hè'c mèr rapidament e damb mens trabalh, la minèren per tres parts; mèr en cap d'eres se podèc hèr volar aquerò que semblaue mens fòrt, qu'èren es muralhes vielhes, e tot aquerò qu'auie quedat en pè dera naua fortificacion qu'auie hèt eth Fratin,¹ damb molta facilitat s'esbaucèc. En resumit, era armada tornèc entà Constantinòpla, trionfanta e vencedora; e ath cap de pòqui mesi moric eth mèn patron er Uchalí, ath quau cridauen *Uchalí Fartax*, que vò díder en lengua turca, eth *renegat tinhós*, pr'amor que n'ère, e ei costum entre es turcs meter-se nòms de quauqua falta qu'agen, o de bèra vertut qu'en eri i age. Aquerò passe pr'amor que non i a entre eri que quate cognòms de linhatge, que descenen dera casa Otomana, e es auti, coma è dit, cuelhen eth nòm e eth cognòm ja des taches² deth còs ja des vertuts dera animositat. E aguest tinhós voguec eth rem, en èster esclau deth Gran Senhor, catorze ans, e as mèr de trenta quate d'edat reneguèc, per despriet de qué un turc, en èster ath rem, li fotec un boet, e entà poder-se resvenjar deishèc era sua fe; e siguec tanta era sua valor que, sense pujar pes difícils camins que pugen es mèr grani servents deth Gran Turc, arribèc a èster

1. Ei un italianisme entà referir-se ath frate e engenhèr G. Peleazzo, expèrt en fortificacions.

2. Defèctes o mauformacions.

rei d'Argèl, e dempús, a èster generau dera mar, qu'ei eth tresau cargue que i a en aqueth senhoratge. Qu'ère calabrés de nacion, e moraument siguec un òme de ben, e tractaue damb molta umanitat as captius, que n'arribèc a auer tres mil, es quaus, dempús dera sua mòrt, se repartiren, coma eth ac deishèc ordenat en sòn testament, entre eth Gran Senhor, que tanben ei hilh ereu de toti es que morissen, e entre ena part damb es auti hilhs que dèishe eth defuntat, e entre es sòns renegadi; e jo auí a un renegat venecian que, en èster mosso d'un vaishèth, lo captivèc er Uchalí, e l'estimèc tant, que siguec un des sòns mès regaladi servents, e eth arribèc a èster eth mès crudèu renegat que jamès è vist. Se cridaue Azan Agá, e arribèc a èster molt ric, e a èster rei d'Argèl, damb eth que jo venguí de Constantinòpla, content, per èster tan apròp d'Espanha, non perque pensèssa escriuer ad arrés sus eth mèn malerós eveniment, senon entà veir s'era sòrt me favorie mès en Argèl qu'en Constantinòpla, a on ja auia sajat mil manèras de hùger e cap artenhec era capitada; e pensaua cercar d'outes formes en Argèl d'arténher çò que tant desiraua, pr'amor que jamès me deishèc era esperança d'arténher era libertat; e tot aquerò que hèja, pensaua e metia en òbra, non corresponie era realitat ara intencion, e, sense abandonar-me, simulaua e cercaua ua auta esperança que me sostenguesse, encara que siguesse febla e aflaquidament. Damb tot aquerò entretenguia era mia vida, embarrat en ua preson o en ua casa qu'es turcs criden *banh*, a on embarren as captius cristians, autant es que son deth rei coma des particulars; e es que criden *deth magasèm*, qu'ei coma díder captius deth Conselh, que servissen ara ciutat enes òbres publiques que hè e en d'auti mestièrs, e aguesti taus captius an mès dificultosa era sua libertat, pr'amor que, coma que son dera comunitat, e non an patron particular, non an a degun que posquen tractar eth sòn rescate, encara que l'agen. En aguesti banhs, coma è dit, sòlen portar es sòns captius quauqui particulars deth pòble, mès que mès quan son de *rescate*, pr'amor qu'aquiu les tien caumadi e segurs enquia qu'arribe eth rescate. Tanben es captius deth rei que son de rescate non gessen ath trabalh damb era auta gent ordinària, se non ei quan s'arrecule eth sòn rescate, qu'alavetz, entà hèr qu'escriguen demanant-lo damb mès fòrça, les hè trabalhar e anar a cercar lenha coma es auti, que non ei un trabalh petit. Jo, donc, qu'era un des de rescate; que, coma se sabec qu'era capitan, pr'amor que

didí era mia pòca possibilitat³ e manca de patrimòni, non servic d'arren entà qué non me metessen entre es cavalièrs e gent de rescat. Me meteren ua cadia, mès coma senhau de rescat que per salvar-me damb era; e atau, passaua era vida en aqueth banh, damb d'auti molti cavalièrs e gent importanta, senhaladi e tengudi coma de rescat. E, encara qu'era hame e era nudes a mos fatiguèsse a viatges, e tostemp, cap auta causa mos fatigauè tant coma entèner e veir, a cada pas, es jamès vistes e entenudes crudeutats qu'eth mèn patron tenguie damb es cristians. Cada dia ne penjaue a un, empalauè ad aguest, talhauè era aurelha a un aute; e aquerò, sense cap de motiu; qu'es turcs didien qu'ac hège sonque per hèr, e per èster de condicion omicida deth genre uman. Sonque confièc ben en eth un soldat espanhòl, cridat un tal de Saavedra⁴, ath quau, per auer hèt causes que quedaràn ena memòria d'aquera gent pendent fòrça ans, e totes entà arténher era libertat, jamès lo pataquegèc, ne ordenèc qu'ac hessen, ne li didec ua mala paraula; e, pera mendre causa des moltes que hec, cranhièm toti que serie empalat, e atau ac cranhec eth mès d'un viatge; e se non siguesse perque non i a temps, vos dideria quauquarren de çò que hec aguest soldat, que serie causa entà divertir-vos e admirar-vos fòrça milhor que damb eth conde dera mia istòria. Digui, donc, que sus eth pati dera nòsta preson i auie es hièstres dera casa d'un mòro ric e important, es quaus hièstres, coma normaument son es des mòros, mès lèu semblauen traucs que hièstres, e ath delà se caperauen damb rèishes espesses e sarrades. Passèc, donc, qu'un dia, en èster en ua terrassa dera nòsta preson amassa damb d'auti tres companhs, hènt pròves de saltar damb es cadies, per entretier eth temps, estant solets, donques que toti es auti cristians auien anat a trabalhar, lheuè per edart es uelhs e vedí que per aqueres barrades hiestretes qu'è dit, campaue ua cana, e ena punta d'era i auie botat un drap estacat, e era cana s'estaue balancejant e botjant, coma se hesse senhaus de qué l'agarrèssem. Guardèrem aquerò, e un des qu'èren damb jo se metec dejós dera cana, entà veir se la deishauen anar o qué hègen; mès, un còp arribèc, lheuèren era cana e la botgèren entàs dus costats, coma se didessen *non* damb eth cap. Se virèc eth cristian, e la tornèren a baishar e a hèr es madeishi movements qu'ara prumeria. I anèc un aute des mèns companhs, e li arribèc lo de madeish qu'ath prumèr.

3. Manca de recorsi.

4. Se referís a Cervantes.

Fin finau, i anèc eth tresau e li arribèc coma eth prumèr e eth dusau. En veir jo aquerò, non volí deishar de sajar era sòrt, e, quan arribè a meter-me dejós dera cana, la deishèren quèir, e me toquèc es pès laguens deth banh. Acodí dempús a desligar eth drap, en qué vedí un nud, e ath sòn laguens i auie vint cianiis, que son es monedes d'aur baish que tien es mòros, que cada ua vai dètz reiaus des nòsti. Que m'alegrè dera trobalha, non m'ac cau díder, pr'amor que siguec tanta era alegria e era admiracion de pensar d'a on podie arribar-mos aqueth ben, especiaument entà jo, pr'amor qu'es mòstres de non auer volut deishar anar era cana senon a jo ère senhau clar qu'era mercè se hège entà jo. Cuelhí es mèns sòs, trinquè era cana, tornè ena terrassa, guardè pera hièstra, e vedí que per era gessie ua man blanca, que la daurien e barrauen ara prèssa. Damb aquerò comprenèrem, o imaginèrem que bèra hemna qu'ena aquera casa viuie mos auie d'auer hèt aqueth benefici; e, en senhau de qué l'ac agraiem, hérem salutacions ara manèra des mòros, inclinant eth cap, doblant eth còs e metent es braci sus eth piech. Alavetz treigueren pera madeisha hièstra ua petita crotz hèta de canes, e dempús la tornèren a entrar. Aguest senhau mos confirmèc que bèra cristiana deuie èster captiva en aquera casa, e ère era que mos hège aqueth ben; mès era blancor dera man, e es braçalets qu'en era vedèrem, mos treiguesc aguest pensament, pr'amor que mos imaginèrem que deuie èster ua cristiana renegada, ara quau normaument sòlen cuélher coma legitimes esposas es madeishi patrons, e encara ac tien coma ua sòrt, pr'amor que les estimen mès qu'as dera sua nacion. En toti es nòsti discorsi siguèrem plan luenh dera vertat deth cas; e atau, tot eth nòste divertiment a compdar d'aqueth dia ère guardar e auer coma nòrd era hièstra a on mos auie apareishut era estela dera cana; mès passèren quinze dies que non la vedèrem, ne tanpòc era man, ne cap senhau. E, encara qu'en aguest temps sagèrem damb insisténcia de saber se qui s'estaue en aquera casa, e se i auie en era bèra cristiana renegada, jamès i auèc qui mos didesse arren, senon qu'aquiu demoraue un mòro ric e important, cridat Agi Morato, qu'auie estat governador d'Era Pata⁵, qu'ei mestièr entre eri de molta qualitat. Mès, quan mès desencuedadi èrem de qué per aqui u venguessen mès cianiis, vedèrem a malaora aparéisher era cana, e un aute drap, damb un aute nud encara mès

5. Vò díder era fortalesa al-Batha, pròp d'Oran.

gran; e aquerò siguec en moment qu'ère eth banh, coma eth viatge passat, solet e sense gent. Hérem era acostumada pròva, anant cada un prumèr que jo, des madeishi tres qu'èrem, mès a degun se le rendic era cana senon a jo, pr'amor que, quan arribè jo, la deishèren quèir. Desliguè eth nud, e trapè quaranta escuts d'aur espanhòls e un papèr escrit en arab, e ath finau der escrit ua grana crotz. Punè era crotz, cuelhí es escuts, tornè ena terrassa, hérem totes es nòstes salutacions, tornèc a aparéisher era man, hi senhaus de qué liegeria eth papèr, barrèren era hièstra. Quedèrem toti confonudi e alègres damb çò arribat; e, coma que degun de nosati comprenie er arab, ère gran eth desir qu'auiem de saber se qué contenguie eth papèr, e màger era dificultat de trapar qui lo liegesse. A tot darrèr, me decidí a confiar en un renegat, naturau de Múrcia, que se tenguie coma bon amic mèn, e acordant sauvar eth secrèt entre es dus, pr'amor que quauqui renegadi, quan an era intencion de tornar ena tèrra des cristians, pòrten damb eri quauques signatures de captius importants, que dan fe, dera manèra que pòden, de qué eth renegat ei òme de ben, e que tostemp a hèt ben as cristians, e qu'auie eth desir de húger ena prumèra ocasion que l'arribèsse. Quauqu'uns sagen aguestes estratagèmes damb bona intencion, d'auti se servissen d'eres: pr'amor que, se vien a panar en tèrra de cristians, se son agarradi o se pèrden, trèn es sues signatures e diden que damb aqueri papèrs se veirà era intencion damb qué venguien, qu'ère quedar-se en tèrra de cristians, e que per aquerò auien vengut piratejant damb es auti turcs. Damb aquerò s'escapen d'aqueth prumèr atac, e se reconcilien damb era Glèisa, sense que les hèsquen cap de mau; e quan se ven ena sua, tornen ena Berberia a èster çò qu'èren abans. N'i a d'auti que tien aguesti papèrs, e les demanen, damb bona intencion, e se queden en tèrra des cristians. Donques un des renegats qu'è dit ère aguest amic mèn, eth quau auie signatures de toti es nòsti camarades, a on l'acreditàuem coma ère possible, e s'es mòros li trapèssen aguesti papèrs, l'aurien usclat viu. Sabí de qué sabie er arab, e non solet parlar-lo, senon escriuer-lo; mès abans de confiar-me deth tot en eth, li didí que me liegesse aqueth papèr, que m'auia trapat per edart en un clòt dera mia barraca. Lo dauric, e s'estèc un shinhau de temps guardant-lo e estudiant-lo, gasulhant entre dents. Li preguntè se lo comprenie, me didec que fòrça ben, e, que se volia que me lo didesse paraula per paraula, que li dèssa pluma

e tinta, entà podè'c hèr millhor. Li balhèrem çò que demanaue, e eth, pòc a pòc, l'anèc tradusint; e quan acabèc didec:

—*Tot aquerò qu'ei aciu en romanç, sense mancar ua soleta letra, ei çò que contie aguest papèr morisc; e cau avertir qu'a on ditz Lela Marien vò dèder Senhora Nòsta era Vèrge Maria.*

Liegérem eth papèr, e didie atau:

Quan jo èra mainada, auie eth mèn pair ua esclaua, era quau ena mia lengua m'ensenhèc era pregària cristiana, e me didec moltes causes dera Lela Marien. Era cristiana moric, e jo sai que non anèc en huec, senon damb Alà, pr'amor que dempús la vedí dus viatges, e me didec qu'anèssa en tèrra de cristians a veir a Lela Marien, que m'estimaue fòrça. Que non sai jo se com anà'i. Qu'è vist molti cristians per aguesta hièstra, e degun m'a semblat cavalièr senon tu. E jo sò beròia e joena, e è fòrça sòs entà portar damb jo; guarda tu se pòs hèr bèra causa entà qué mò'n anem, e seràs aqui u eth mèn marit, e se non me volesses, non passarà arren, donques que Lela Marien me balharà damb qui maridar-me. Jo è escrit aquerò; compde a qui l'ac autreges entà qué te lo liege; non confies en cap mòro, pr'amor que toti son fallaciosi. Aquerò me preocupe fòrça, que voleria que non te descurbisses ad arrés, pr'amor que s'eth mèn pair ac sap, me lançarà en un potz, e me caperará damb pèires. Ena cana meterè un hiu: estaca aqui u era responsa, e se non as qui t'escrigue en arab, ditz-m'ac damb gèsti, que Lela Marien harà que te comprena. Era e Alà te sauven, e aguesta crotz que jo puni fòrça còps, donques qu'atau m'ac didec era captiva.

Guardatz, senhors, s'ère naturau qu'aguestes rasons d'aguest papèr mos admirèssen e mos alegrèssen. E atau, ua causa e era auta hec comprèner ath renegat que non per edart⁶ s'auie trapat aguest papèr, senon que reaument s'auie escrit entà un de nosati; e atau, mos preguèc que, s'ère vertat aquerò que sospechaue, confièsem en eth e l'ac didèsem, qu'eth riscarie era sua vida pera nòsta libertat. E, dident aquerò, treigued deth piech un crucifixe de metau, e damb moltes lèrmes jurèc, per Dieu e per aquera imatge, qu'eth, encara que pecador e dolent, ben e fidèument creiguie, de salvar-mos leiautat e secrèt en tot çò que li volèsem descurbir, pr'amor que li semblaue, e lèu

6. Per casualitat.

ac endonviaue que, mejançant aquera qu'auie escrit eth papèr, auie eth e toti nosati d'obtier era libertat, e veder-se eth en çò que tant desiraue, qu'ère meter-se ena corporacion dera Santa Glèisa, era sua mair, dera quau coma membre poirit ère dividit e separat pera sua ignorància e pecat. Damb tantes lèrmes e damb mòstres de tau empenaïment didec aquerò eth renegat, que toti de comun acòrd consentírem, e venguérem a declarar-li era vertat deth cas, e atau, l'ac condèrem tot, sense amagar-li arren. Li mostrèrem era hiestreta per a on apareishie era cana, e eth merquèc des d'aquiu era casa, e quedèc qu'aurie gran suenh de saber de qui ère e qui demoraue en era. Acordèrem tanben, qu'estarie ben contestar ara carta dera mòra, e, coma qu'auíem ath qu'ac podie hèr, escriuec eth renegat es rasons que jo li dictè, que puntauament èren es que diderè, pr'amor que de toti es punts importants que m'arribèren en aguest eveniment, degun s'a escapat dera mia memòria, ne s'escaparà mentre aja vida. Efectivament, çò que se responec ara mòra siguec aquerò:

Eth vertadèr Alà te sauve, senhora mia, e aquera benedida Marien, qu'ei era vertadèra mair de Dieu e ei era qu'a metut en tòn còr eth desir d'anar-t'èn en tèrra de cristians, pr'amor que t'estime ben. Prèga-li tu que te hèsque comprèner com poiràs méter en òbra çò que te mane, qu'era ei tan brava qu'ac harà. Dera mia part e dera de toti aguesti cristians que son damb jo, t'aufrisqui hèr per tu tot çò que pogam, encara que mos còste era vida. Non dèishes d'escriuer-me ne d'avisar-me de çò que penses hèr, que jo te responderè tostemp, pr'amor qu'eth gran Alà mos a balhat un cristian captiu que sap parlar e escriuer ena tua lengua tan ben coma ac veiràs en aguest papèr. Atau, donc, sense cap de pòur, mos pòs avisar de tot çò que volesses. Per lo que dides que s'anèsses en tèrra de cristians, as d'èster era mia hemna, jo t'ac prometi coma bon cristian, e te cau saber qu'es cristians complissen çò que prometen milhor qu'es mòros. Alà e Marien, era sua mair, te sauven, senhora mia.

Escrit e barrat aguest papèr, demorè dus dies a qué siguesse solet eth banh, coma solie passar, e dempús gessí ath pas acostumat dera terrassa, entà veir se gessie era cana, que non tardèc guaire en aparéisher. Tanlèu la vedí, encara que non podia veir se qui la metie, mostrè eth papèr, coma hènt-li comprèner que metesse eth hiu, mès que ja venguie metut ena cana, ara quau estaquè eth papèr, e ath cap d'ua estona tornèc a aparéisher era nòsta estela, damb era

blanca bandèra de patz dera fardada. La deishèren quèir, la cuelhí jo, e trapè en paquet, tota sòrta de monedes de plata e d'aur, mès de cinquanta escuts, es quaus doblèren cinquanta còps mès era nòsta alegria e confirmèren era nòsta esperança de libertat. Aquera madeisha net tornèc eth nòste renegat, e mos didec qu'auie sabut qu'en aquera casa demoraue eth madeish mòro que mos auien dit a nosati que se cridaue Agi Morato, fòrça ric, eth quau auie ua soleta hilha, ereua de tot eth sòn patrimòni, e qu'ère opinion coneishuda en tota era ciutat qu'ère era mès beròia hemna dera Berberia, e que molti des virreis que venguien aqui u l'auien demanat en matrimòni, e qu'era jamès s'auie volut maridar; e que tanben sabec que i auie ua cristiana captiva, que ja s'auie mòrt; tot aquerò concordaue damb aquerò que didie en papèr. Entrèrem dempús en conselh damb eth renegat, entà veir de quina manèra treiríem ara mòra pr'amor d'anar-mò'n en tèrra de cristians, e, a tot darrèr, s'acordèc que demorèssem eth dusau avís de Zoraida, qu'atau se cridaue era qu'ara vò dider-se Maria, pr'amor que pro vedérem qu'era, e non ua auta causa ère era qu'auie de superar totes aqueres dificultats. Dempús d'acordar aquerò, didec eth renegat que non auéssem pena, qu'eth perderie era vida o mos meterie en libertat. Quate dies siguec eth banh damb gent, e per aquerò tardèc quate dies en aparéisher era cana; alavetz, ena acostumada solitud deth banh, apareishec damb eth drap tan bonhat, que ja prometie ua plan erosa jasilha. S'inclinèc entà jo era cana e eth drap; trapè en eth un aute papèr e cent escuts d'aur, sense cap auta moneda. Qu'ère aqui eth renegat; li balhèrem eth papèr entà que lo liegesse laguens dera nòsta cabana, e mos didec que didie:

Jo non sai, senhor mèn, com dar era orde entà anar-mò'n entà Espanha, ne Lela Marien m'ac a dit, encara que jo l'ac è preguntat. Çò que se poirà hèr ei que jo vos balharè per aguesta hièstra fòrça sòs en aur: rescatatz-vos vosati damb eri, e qu'un s'en vage en tèrra de cristians e que crompe aqui ua barca e torne a cercar as auti; e a jo me traparàn en jardín deth mèn pair, qu'ei ara pòrta de Bebazon⁷, ath costat dera marina, a on me cau èster soleta aguest ostiu damb eth mèn pair e es mèns servents. D'aquiu, de nets, me poiratz trèir sense pòur e portar-me ena barca. E ten compde, qu'as d'èster eth mèn marit, que se non, jo li demanarè a Marien que te castigue. Se non confies en arrés

7. Bab Azún, ua des principaus pòrtes d'Argèl.

entà qué vage a cercar era barca, vè-t'è'n tu, que jo sai que tornaràs mès segur que cap aute, pr'amor qu'ès cavalièr e cristian. Procura conéisher eth jardin e quan te passeges per aquiü saberè jo qu'ei solet eth banh, e te darè fôrça sòs. Alà te sauve, senhor mèn.

Aquerò didie eth dusau papèr. Eth quau vist per toti, cada un s'aufric entà èster eth rescatat, e prometec anar e vier damb absoluta puntualitat, e tanben jo m'aufrí entà lo madeish; a tot aquerò s'opausèc eth renegat, dident que de cap manèra consentirie que degun gessesse en libertat enquia qu'anèssen toti amassa, pr'amor qu'era experiéncia l'auie ensenhat guaire mau complien es liures es paraules que balhauen en captivèri, pr'amor que fôrça viatges s'auie hèt aquerò per quauqui captius importants, rescatant-ne a un entà qu'anèsse entà Valéncia o Malhòrca, damb sòs entà poder armar ua barca e tornar dempús a rescatar as auti, e jamès auie tornat; pr'amor qu'era libertat arthenuda e eth temor de tornar a perdre-la les treiguie dera memòria totes es obligacions deth mon, E, coma confirmacion dera vertat que mos didie, mos condèc brèument un cas que lèu en aguesta madeisha ocasion les auie arribat a uns cavalièrs cristians, eth mès estranh que jamès arribèc en aqueri lòcs, a on cada còp mès soent arriben causes de gran espant e admiracion. Efectivament, eth venguec a díder que çò que se podie e s'auie de hèr ère qu'ès sòs que s'auien de balhar entà rescatar a un cristian, les ac balhèssen ada eth entà crompar en Argèl ua barca, damb era desexcusa de hèr-se mercadèr e comerciant en Tetuan e en aquera còsta; e que, en èster eth senhor dera barca, poirie aisidament trèir-les deth banh e embarcar-les a toti. Mès encara quan, era mòra, coma era didie, daue sòs entà rescatar-les a toti, que, en èster liures, ère causa aisida embarcar-se a plen dia, e qu'era dificultat màger ère qu'ès mòros non consentissen que cap renegat crompe o age en propietat ua barca, se non ei un vaishèth gran entà anar en grop, pr'amor que cranhen qu'aueth que crompe barca, mès que mès s'ei espanhòl, non la vò senon entà anar-s'è'n en tèrra de cristians, mès qu'eth evitarie aquest inconvenient hènt qu'un mòro tagarin⁸ anèsse a parts damb eth en companhia⁹ dera barca e enes guanhs des mercaderies, e damb aguesta ombra¹⁰ eth virie a èster senhor dera barca, e

8. Ena Princeps met Tangerin, de Tànger.

9. Ena propietat dera barca.

10. Aparença.

damb aquerò se poirie hèr tot çò d'aute. E, encara qu'a jo e as mèns camarades mos auie semblat milhor aquerò de crompar era barca en Malhòrca, coma didie era mòra, non gausèrem portar-li era contrària, temorosi de qué, se non hègem çò qu'eth didie, mos descurbirie e mos meterie en perill de pèrder era vida, se descurbisse eth tracte de Zoraida, que pera sua vida auríem balhat totes es nòstes. E atau, decidírem meter-mos enes mans de Dieu e enes deth renegat, e en aqueth madeish moment se li responec a Zoraida, en tot dider-li que haríem tot çò qu'era mos conselhaue, pr'amor qu'ac auie pensat tan ben coma se l'ac auesse inspirat Lela Marien, e que sonque era podie dilatar aqueth ahèr, o meter-lo ara òbra. M'aufrí de nau a èster eth sòn espós, e damb aquerò, un aute dia qu'ère solet eth banh, en diuèrsi còps, damb era queiguda deth drap, mos balhèc dus mil escuts d'aur, e un papèr a on didie qu'eth prumèr *jumà*, qu'ei eth diuendres, se n'anaue entath jardin de sòn pair, e qu'abans d'anà'i mos balharie mèns sòs, e que s'aquerò non siguesse pro, que l'ac didéssem, que mos darie tot çò que li demanèssem, pr'amor qu'eth sòn pair n'auie tanti,¹¹ que non les traparie de mens, e mèns encara, quan era auie es claus de tot. Li balhèrem dempús cinc cents escuts ath renegat entà crompar era barca; damb ueit cents me rescatè jo, autrejant es sòs a un mercadèr Valéncian qu'alavetz se trapaue en Argèl, eth quau me rescatèc deth rei, cuelhent-me sus era sua paraula que damb eth prumèr vaishèth que venguesse de Valéncia pagaria eth rescat, pr'amor que se l'autrejaua ara es sòs, daria sospeches ath rei de qué ja hège molti dies qu'eth rescat ère en Argèl, e qu'eth mercadèr, per çò des sues activitats, non ac auie dit. Fin finau, eth mèn patron ère tan maupensat que de cap manèra gausè trèir de seguit es sòs. Eth dijaus abans deth diuendres qu'era beròia Zoraida auie d'anar entath jardin, mos dèc uns auti mil escuts e mos avisèc dera sua partida, en tot pregar-me que, se me rescatèssa, sabessa a on ère eth jardin deth sòn pair, e cerquèssa bèra desencusa entà anar aqui e veder-la. Li repetí en brèves paraules qu'atau ac haria, e qu'auesse suenh d'encomanar-mos a Lela Marien, damb totes aqueres pregàries qu'era captiva li auie ensenhat. Hèt aquerò, balhèren era orde¹² de qué se rescatèssen es tres companhs nòsti, pr'amor de facilitar era gessuda deth banh, pr'amor que, en veder-me a jo rescatat, e ada eri non, donques

11. Vò díder "tanti sòs".

12 Acordèren.

que i auie pro sòs, non se capvirèssen e les convencesse eth Diable a hèr bèra causa en perjudici de Zoraida; que, encara que per èster eri qui èren me podia assegurar d'aguest temor, non volí méter aguest ahèr en perilh, e, atau, les hi rescatar pera madeisha orde que jo me rescatè, en tot autrejar-li toti es sòs ath mercadèr, pr'amor de qué, damb certitud e seguretat, podesse hèr era fiança, ath quau jamès li descubírem eth nòste tracte e secrèt, peth perilh que i auie.

CAPÍTOL XLI

A on encara seguís eth captiu eth sòn conde

Non passèren quinze dies, quan ja eth nòste renegat auie crompat era barca, capabla entà mès de trenta persones; e, entà assegurar eth sòn hèt e balhar-li valor, volec hèr, coma hec, un viatge entà un lòc que se cridaue SArgèl¹, qu'ei a trenta lègues d'Argèl entara part d'Oran, a on se comercializen fôrça es hignes seques. Dus o tres còps hec aguest viatge en companhia deth *tagarin* qu'auie dit. Tagarins criden ena Berberia as mòros d'Aragon, e as de Granada, *mudejars*, e en reiaume de Fez criden as *mudejars*, *elches*, que son era gent dera qu'aqueth rei mès se servís ena guèrra. Digui, donc, que cada còp que passaue damb era barca s'arturaue en ua petita cala qu'ère a dus traits de balèsta deth jardin a on demoraue Zoraida; e aqui, plan a prepaus, se metie eth renegat damb es morets que vogauen a rem, ja entà hèr era pregària damb eri, o ja entà provar es burles de lo que pensaue hèr de vertat; e atau, se n'anaue entath jardin de Zoraida e li demanaue fruta, e sa pair l'ac balhaue sense coneisher-lo; e, encara qu'eth li volie parlar a Zoraida, coma me didec dempús, e dider-li qu'ère eth qui per orde mia l'auie de portar entà tèrra de cristians, que siguesse contenta e segura, jamès li siguec possible, pr'amor qu'es mòres non se dèishen veir per cap mòro o turc, se non les ac ordenen eth sòn marit o eth sòn pair. Pes cristians captius se dèishen tractar e comunicar, mès de çò que serie rasonable; e a jo m'auie hèt dò qu'eth li auesse parlat, pr'amor que dilhèu l'alugarie, en veir qu'eth sòn ahèr ère en mans de renegadi. Mès Dieu, qu'ac ordene tot de ua auta manèra non permetec eth desir qu'eth nòste renegat auie; eth quau, en veir guaire segur anaue e

1. Vò dider Cherchelh, ena còsta argelina.

tornaue de SArgèl, e que s'arturaue a on e quan volie, e qu'eth *tagarin*, eth sòn companh, non auie mès volontat qu'era que li ordenèsse era sua, e que jo ja èra rescatat, e que solet mancaue cercar quauqui cristians que voguèssen eth rem, me didec que pensèssa jo a qui volia portar damb jo, ath delà des rescatats, e que jo les auessa premanidí entath prumèr diuendres, qu'ei quan auie decidit que siguesse era nòsta partida. En veir aquerò, parlè a dotze espanhòls, toti valents òmes de rem, e d'aqueri que mès liurament podien gèsser dera ciutat; e non siguec facil trapar-ne tanti en aqueres condicions, pr'amor que i auie vint vaishèths corsaris, e s'auien emportat a tota era gent de rem, e aguesti non s'aurien trapat se non perque eth sòn patron se quedèc aqueth ostiu sense anar de corsari, entà acabar ua galeròta² qu'auie en arsenau marin. E non les didec cap auta causa que, eth prumèr diuendres pera tarde gessessen un a un dissimuladament, e qu'anèssen apròp deth jardin d'Agí Morato, e qu'aqui demorèssen enquia qué jo arribèssa. A cada un li balhè aguest avís en particular, damb era orde de qué, encara que vedessen aqui a d'auti cristians non les didessen senon que jo les auia ordenat demorar en aqueth lòc. Hèta aguesta diligéncia, me'n mancaue ua auta entà hèr, qu'ère era que mès me convenguie, e ère avisar a Zoraida en punt que se trapaue er ahèr, pr'amor que siguesse avisada e premanida, e que non s'espaurisse se còp sec la recuelhiem abans deth temps qu'era s'imaginaue que verie era barca des cristians. E atau, decidí anar en jardin entà veir se podia parlar damb era; e, damb era desencusa de cuélher quauques èrbes, un dia, abans dera mia partida, i anè, e era prumèra persona que trapè siguec eth sòn pair, que me didec, en lengua que se parle en tota era Berberia, e tanben Constantinòpla, entre captius e mòros, que non ei morisca ne castelhana, ne de cap auta nacion, senon ua barreja de totes es lengües que mos comprenem toti; digui, donc, que damb aguest tipe de lenguatge me preguntèc se qué cercaua en aqueth jardin, e qui èra. Li responí qu'èra esclau de Arnaute Mami³ —e aquerò, perque sabia jo damb seguretats qu'ère un gran amic sòn—, e que cercaua èrbes entà hèr era amanida. Me preguntèc, per tant, s'èra òme de rescat o non, e que guaire demanaue eth mèn patron per jo. E pendent aguestes preguntes e responses, gessec dera casa deth jardin Zoraida, que ja hège fòrça estona que m'auie vist;

2. Galèra petita.

3. Corsari albanés que capturèc era galèra Sòl, ena qu'anaue Cervantes en 1575.

e coma qu'es mòres de cap manèra hèn insinuacion de mostrar-se as cristians, ne tanpòc les esquiven, coma ja è dit, non se'n hec de vier a on ère eth sòn pair damb jo; e dempús, en veir eth sòn pair que venguie, e pòc a pòc, la cridèc e l'ordenèc que venguesse. Que serie massa díder jo ara era grana beresa, era gentilesa, era galhardia e ric ornament qu'era mia estimada Zoraida mostrèc deuant des mèns uelhs; sonque diderè que penjauen mès pèrles deth sòn plan beròi còth, aures e cabeladura que peus auie en cap. Enes cauilhars des sòns pès, portaue dus *carcajes* —qu'atau se criden es braçalets des pès en morisc— d'aur pur, damb tanti diamants encastradi, qu'era me didec dempús que sa pair les valoraue en dètz mil dobles⁴, e es que portaue enes punhets des mans valien lo madeish. Es pèrles èren en grana quantitat e molt bones, pr'amor qu'eth màger ornament e elegància entre es mòres ei ornar-se de riques pèrles, e atau, i a mès pèrles entre es mòros qu'entre totes es autes nacions; e eth pair de Zoraida auie fama d'auer-ne moltes e des milhors que i auie en Argèl, e d'auer tanben mès de dus cents mil escuts espanhòls, e de tot aquerò n'ère senhora aguesta qu'ara n'ei mia. Se damb tot aguest ornament podie alavetz aparéisher, o non, pes relíquies que li an quedat dempús de tanti trabalhs se poirà endonviar quin deuie èster enes moments de prosperitat, pr'amor que ja se sap qu'era beresa de quauques hemnes a dies e ocasions, e li cau accidents entà amendrir o créisher. E ei causa normau qu'es passions dera anima la lhèuen o l'abaishen, encara que normaument les destruïssen. Digui, donc, qu'alavetz arribèc totafèt apraiada e ar arràs de beresa, o, aumens, a jo m'ac semblèc atau; e damb aquerò, en veir es obligacions que m'auia metut, me semblaue qu'auia deuant mès a ua devesa deth cèu, venguda ena tèrra entath mèn gust e entath mèn remèdi. Tanlèu arribèc, li didec eth sòn pair, ena sua lengua, que jo èra captiu deth sòn amic Arnaut Mami, e que venguia a cercar èrbes entara amanida. Era s'apropèc, e en aquera barreja de lengües qu'è dit, me preguntèc s'èra cavalièr e quina ère era causa de perqué non me rescataua. Jo li responí que ja èra rescatat, e qu'en prètz podie veir guaire m'estimaue eth mèn patron, donques qu'auie balhat per jo mil cinc cents zoltanis⁵. Ad aquerò era responec:

4. Moneda argèlina.

5. Sultanies.

—*De vertat que se tu siguesses deth mèn pair, non voleria qu'eth balhesse per tu aguesti sòs, pr'amor que vosati, cristians, tostemp mentitz en tot çò que didetz, e vos hètz praubi entà enganhar as mòros.*

—Que poirie èster vertat aquerò, senhora —li responí—, mès qu'en vertat que jo ac hè parlat damb eth mèn patron, e ac parli e ac parlarè damb guaires persones i a en mon.

—*E quan t'en vas?* —didec Zoraida.

—Deman, me pensi —didí jo—, pr'amor qu'ei aciu un vaishèth de França que se hè ara vèla deman, e pensi anar-me'n en eth.

—*E non ei milhor* —repliquèc Zoraida—, *demorar qu'arriben vaishèths d'Espanha, e partir damb eri, que non damb es de França, que non son amics vòsti?*

—Non —responí jo—, encara que se i a notícies de qu'arriben vaishèths d'Espanha, de vertat jo non les demoraria, pr'amor qu'ei mès cèrt partir deman; pr'amor qu'eth desir qu'è de veder-me ena mia tèrra, e damb es persones qu'estimi ben, ei tant que non me deisharà demorar ua auta comoditat, se tarde, per bona que sigue.

—*Que deues èster, segur, maridat ena tua tèrra* —didec Zoraida—, *e plan per aquerò desires veir ara tua hemna.*

—Que non sò maridat —responí—, mès è balhada era mia paraula de maridar-me en arribar aqui.

—*E ei beròia era dauna que li balhères era paraula?* —didec Zoraida—.

—Tan beròia ei —responí jo—, qu'entà dider-te era vertat, se retire fòrça a tu.

D'aquerò se n'arric de vertat eth sòn pair, e didec:

—Redena, cristian, que deu èster molt beròia se se retire ara mia hilha, qu'ei era mès beròia de tot aguest reiaume. Se non, guarda-la ben, e veiràs se com te digui era vertat.

Que mos servie d'interprèt entara màger part d'aguestes paraules e rasons eth pair de Zoraida, coma mès ladin,⁶ pr'amor que, encara qu'era parlaue

6. Vò dider "latin", coneishedor dera lengua castelhana.

era bastarda lengua que, coma è dit, se ten aqui, mès declaraue era sua intencion per gèsti que per paraules. En èster damb aguestes e moltes autes rasons, arribèc un mòro corrent, e didec, a granes votzes, que pes tàpies o parets deth jardin auien sautat quate turcs, e anauen cuelhent era fruta, encara que non ère madura. S'espauric eth vielh, e lo madeish hec Zoraida, pr'amor qu'ei normau e lèu naturau era pòur qu'es mòros an as turcs, mès que mès as soldats, que son tan insolents e an tanta prepotència sus es mòros que son subjècti ada eri, que les tracten coma se siguessen esclaus sòns. Digui, donc, que didec eth sòn pair a Zoraida:

—*Hilha, retira-te en casa e embarra-te, mentre jo vau a parlar ad aguesti gossets. E tu, cristian, cèrca es èrbes, e vè-te'n de seguit e qu'Alà te pòrte ena tua tèrra.*

Jo m'inclinè, e eth anèc a trapar as turcs, deishant-me solet damb Zoraida, que comencèc a dar mòstres d'anar-se'n entà on eth sòn pair l'auie manat. Mès, a penes eth desapareishec enes arbes deth jardin, era, virant-se entà jo, plei es uelhs de lèrmes, me didec:

—*Amexi, cristian, amexi?* —que vò díder—: *Tè'n vas, cristian, tè'n vas?*

Jo li responí:

—Òc, senhora, mès de cap manèra sense tu: eth prumèr diuendres me demora⁷, e non t'espaurisques quan me veigues, pr'amor que sense cap de dobte anaram ena tèrra des cristians.

Jo li didí aquerò de manèra qu'era me comprenec ben; e, botant-me un braç en còth, damb estavanidi passi comencèc a caminar entara casa; e volec era sòrt, qu'aurie pogut èster molt dolenta s'eth Cèu non ac auesse ordenat de ua auta manèra, que, anant es dus dera manèra e postura qu'è dit, damb un braç en còth, eth sòn pair, que ja tornaue de hèr enlà as turcs, mos vedec d'aquera manèra, e nosati vedérem qu'eth mos auie vist; mès Zoraida, avertida e discrèta, non volec trèir eth braç deth mèn còth, senon que s'apropèc encara mès a jo e metec eth sòn cap sus eth mèn piech, en tot doblar un shinhau es jolhs, hènt veir que s'estavianie, e jo, ath mèn torn, li hi comprèner que la sostenguia contra era mia voluntat. Eth sòn pair arribèc corrent a on èrem, e,

7. Demora-me.

en veir ara sua hilha d'aquera manèra, li preguntèc qué li passauè; mès era non responec, e didec eth sòn pair:

—*Segur que damb eth subersaut dera entrada d'aguesti gossets s'a estavanit.*

E, en trèir-la deth mèn, l'apropèc ath sòn piech. E era, alendant e damb es uelhs encara non secs de lèrmes, tornèc a dèder:

—*Amexi, cristian, amexi: Vè-te'n cristian, vè-te'n.*

Ad aquerò responec sa pair:

—*Que non cau qu'eth cristian se'n vage, pr'amor que non t'a hèt cap de mau, e es turcs ja se n'an anat. Non t'espaurisques d'arren pr'amor que non i a arren que te posque costar cap pena, pr'amor que, coma ja t'è dit, es turcs, ara mia demana, s'en tornèren per a on auien entrat.*

—Eri, senhor, l'espauriren coma auetz dit —li diguí jo ath sòn pair—; mès, donques qu'era ditz que jo me'n vaja, non li voi costar pena; queda-te en patz, e damb eth tòn permís tornarè, se siguesse de besonh, a cercar èrbes en aguest jardin; que, segontes ditz eth mèn patron, en cap aute n'i a de millhors entara amanida.

—*Que pòs vier toti es còps que volgues* —responec Agi Morato—, *pr'amor qu'era mia hilha non ditz aquerò perque tu ne perque cap des cristians l'agen anujat, senon que, en voler dèder qu'es turcs se n'anèssen, didec que tu te n'anèsses, o perque ja ère ora de cercar es tues èrbes.*

Damb aquerò, diguí adiu de seguit d'andús, e era, en tot sarrar-se-li era anma, se n'anèc damb sa pair; e jo, damb era desencusa de cercar èrbes, hi un torn a plaser mèn per tot eth jardin: guardè ben es entrades e es gessudes, e era fortaleza dera casa, e era comoditat que se podie aufrir entà facilitar tot eth nòste plan. Hèt aquerò, tornè e balhè compdes de çò qu'auie passat ath renegat e as mèns companhs; e ja non vedia jo era ora de veder-me gaudir sense subersaut deth ben qu'ena beròia Zoraida era sòrt m'aufríe. Passèc, donc, eth temps, e arribèc eth dia e eth tèrme tan desirat per nosati; e, seguint toti er orde e era opinion que damb discrèta consideracion e long discors, fòrça còps auíem balhat, auérem eth bon eveniment que desiràuem; pr'amor qu'eth diuendres que seguic ath dia que parlè jo damb Zoraida en jardin, eth nòste renegat, en escurir, ancorèc damb era barca lèu deuant d'a on era beròia Zoraida s'estaue. Ja es cristians qu'auien de vogar eth rem èren avertidi e amagadi per diuèrsi

lòcs d'aqueri entorns. Toti èren suspensi e alugadi en tot demorar-me, desirosi ja d'escométer eth vaishèth qu'auien deuant des sòns uelhs; pr'amor qu'eri non sabien er acòrd deth renegat, senon que se pensauen qu'a fòrça de braci auien de guanhar era libertat, en tot trèir-les era vida as mòros qu'èren laguens dera barca. Passèc, donc, que, tanlèu coma jo me mostrè as mèns companhs, toti es auti qu'èren amagadi vengueren entà nosati. Aquerò ère ja en temps qu'era ciutat ère embarrada, e per tot aqueth lòc non apareishie cap persona. Quan siguérem amassa, dobtèrem se serie milhor anar prumèr a cercar a Zoraida, o rendir prumèr as mòros bagarins⁸ que vogauen eth rem dera barca. E, en tot èster en aguest dobte, arribèc entà nosati eth renegat nòste, dident-mos que perqué mos arturàuem, que ja ère ora, e que toti es sòns mòros èren descuedadi, e era màger part d'eri dormint. Li didérem en qué dobtàuem, e eth mos didec que çò mès important ère rendir prumèr eth vaishèth, que se podie hèr aisidament e sense cap de perill, e que dempús anariem ara cèrca de Zoraida. Mos semblèc ben a toti çò que didie, e atau, sense entretier-mos mès, hènt eth de guida, arribèrem en vaishèth, e sautant prumèr eth ath laguens, metec era man ena simitarra, e didec en morisc:

—*Que degun de vosati se botge d'aciu, se non vò que li còste era vida.*

Ja, alavetz, auien entrat lèu toti es cristians. Es mòros qu'èren de pòc coratge, en veir parlar d'aquera manèra ath sòn capitán, se quedèren espauridi, e sense méter mans enes armes degun d'eri, que pòques o lèu deguna n'auien, se deishèren, sense díder ne ua paraula, estacar pes cristians, es quaus damb adretia e rapiditat ac heren, en tot menaçar as mòros de qué se lheuauen era votz, les passarien peth guinhauet de seguit.

Hèt aquerò, se quedèren, en tot susvelhar-les, era mitat des nòsti; es auti, en tot hèr-mos de guida eth renegat, anèrem entath jardin d'Agi Morato, e volec era bona sòrt que, en voler daurir era pòrta, se dauric damb tanta facilitat coma se non siguesse barrada; e atau, damb gran silenci, arribèrem ena casa sense èster visti. Qu'ère era plan beròia Zoraida demorant-mos en ua hièstra, e, quan entenec gent, preguntèc damb votz baisha s'èrem *nizarani*,⁹ coma se didesse o preguntèsse s'èrem cristians. Jo li responí qu'òc, e que

8. Remèrs assalariats, non esclaus.

9. Nazarens, cristians.

baishèsse. Quan era m'arreconeishec, non tardèc un instant, pr'amor que sense responer-me paraula, baishèc en un virament de uelhs, dauric era pòrta e se mostrèc a toti tan beròia e ricament vestida que non ac posqui díder millhor. Quan la vedí jo, li cuelhi ua man e comencè a punar-la, e eth renegat hec lo madeish, e es mèns dus camarades; e es auti, que no'n sabien deth cas, heren çò que vederen que hègem nosati, que non semblaue senon que li balhàuem es gràcies e l'arreconeishíem coma senhora dera nòsta libertat. Eth renegat li didec en lengua morisca s'ère eth sòn pair en jardin. Era responec qu'òc, e que dormie.

—*Donques mos calerà desvelhar-lo* —repliquèc eth renegat—, *e portar-mo'lo damb nosati, e tot aquerò qu'a de valor aguest beròi jardin.*

—*Non* —didec era—, *ath mèn pair non se l'a de tocar, e en aquesta casa non i a cap auta causa que lo que jo pòrti, qu'ei tant, que pro servirà entà qué toti quedetz rics e contents; demoratz un shinhau e ac veiratz.*

E, dident aquerò, tornèc a entrar, dident que lèu tornaríe, que mos estèssem quietes, sense cap de bronit. Li preguntè ath renegat se qué auie passat damb era, e m'ac condèc, e jo li didí que de cap manèra s'auie de hèr senon çò que volesse Zoraida; era quau ja tornaue cargada damb un petit còfre plen d'escuts d'aur, tanti, qu'a penes lo podie tier, e volec era mala sòrt que sa pair se desvelhèsse mentretant e entenesse eth bronit que se formaue en jardin; e, pistant¹⁰ pera hièstra, vedec que toti es qu'èren aquiü èren cristians, e dant granes e irades votzes comencèc a díder en arab:

—*Cristians, cristians, lairons, lairons!*

E damb aguesti crits mos vedérem en ua grana e temorosa confusion. Mès eth renegat, en veir eth perill que mos trapàuem, e guaire li importaue gèsser d'aquera situacion abans d'èster entenut, damb grana abiletat, pugèc entà on ère Agi Morato, e damb eth anèren quauqu'uns de nosati, que jo non gausè deishar a Zoraida, que, coma estavanida s'auie deishat quèir enes mèns braci. En resumit, es que pugèren, en un moment, baishèren damb Agi Morato en tot portar-lo damb es mans estacades e damb un mocador ena boca, que non lo deishaue parlar, en tot menaçar-lo que se parlaue li costarie era vida.

10. Guardant.

Quan lo vedec era sua hilha, se tapèc es uelhs entà non veder-lo, e eth sòn pair quedèc espaurit, ignorant quina ère era voluntat que l'auie metut enes nòstes mans. Mès, alavetz, en èster mès necessaris es pès, damb diligéncia e rapiditat mos metérem ena barca, que ja es qu'en era s'auien quedat mos demorauen, temorosi de bèth mau eveniment entà nosati.

A penes auien passat dues ores dera net, quan ja èrem toti ena barca, ena que se li treiguec ath pair de Zoraida era ligadura des mans e eth mocador dera boca; però li tornèc a díder eth renegat que non didesse arren, se non li treirian era vida. Eth, coma que vedec aquiu ara sua hilha, comencèc a alendar trendament, e mès encara quan vedec que jo l'auia estretament abraçada, e qu'era sense defener-se,¹¹ queishar-se, ne esquivar-se, s'estaue quieta. Però, totun aquerò, carauè, pr'amor de qué non complisse es menaces eth renegat. En veder-se, donc, Zoraida, ja ena barca, e que ja volíem començar a remar, e vedent aquiu ath sòn pair e as auti mòros qu'èren estacadi, li didec ath renegat que les balhèsse era libertat as mòros e a sa pair, pr'amor qu'abans se lançaríe en mar deuant des sòns uelhs, e per tòrt sòn, se portaue captiu a un pair que tant l'auie estimada. Eth renegat m'ac didec, e jo responí qu'era plan d'acòrd; mès eth contestèc que non ère convenient, pr'amor que, se les deishàuem aquiu avisarien e vierien a cercar-mos damb quauques fragates leugères, de manèra que non poiríem escapar-mos; e que çò que se poirie hèr ère balhar-les era libertat quan arribèssem ena prumèra tèrra de cristians. En aquerò siguérem toti d'acòrd, e Zoraida, ara quau l'ac didérem, damb es motius que mos botjauen a non hèr aquerò qu'era volie, tanben i siguec d'acòrd; e dempús, damb alègre silenci e alègra diligéncia, cada un des nòsti valents remèrs cuelhec eth sòn rem, e comencèrem, en tot encomanar-mos a Dieu de tot còr, a navegar tornant entà Malhòrca, qu'ei era tèrra de cristians mès apròp. Però, per çò de bohar un vent de tramontana¹² e èster era mar un shinhau picada, non siguec possible seguir era rota de Malhòrca, e mos calec deishar-mos anar pera còsta d'Oran, non sense molta preocupacion de part nòsta, per non èster descurbits des de SArgèl, qu'aquera còsta què a seishanta miles d'Argèl; e, atau, cranhièm de trapar per aqueri entorns quauque galeòt

11. Sense méter empediment.

12. Vent deth nòrd.

des que normaument vien cargadi de mercaderies de Tetuan, encara que cada un, e toti ath còp, presumíem de qué se se trapaue un galeòt de mercaderia, e que non ère des que van armadi, non solet non mos perderíem, senon que cuelheríem un vaishèth a on damb mès seguretad poderíem acabar eth nòste viatge. Qu'anaue Zoraida, tant que se navegaue, damb eth cap metut entre es mies mans, pr'amor de non veir ath sòn pair, e entenia jo qu'anaue pregant a Lela Marien que mos ajudèsse. Qu'auríem navegat pendent trenta miles, quan mos arribèc en despuntar eth dia, coma a tres traits d'arcabusa separadi dera tèrra, que vedérem desèrta e sense qu'arrés mos descurbisse; mès, totun aquerò, anèrem entrant a fòrça de braci ena mar, que ja ère un shinhau mès caumada; e en auer entrat lèu dues lègues, se dèc era orde de remar a releus mentre minjàuem quauquarren, qu'èrem ben aprovedidi, mès es que remauen dideren que non ère aqueth eth moment de cuélher cap tipe de repaus; que les balhèssen eth minjar as que non remauen, pr'amor qu'eri non volien deishar es rems de cap manèra. Se hec atau, e alavetz comencèc a bohar un vent long, que mos obliguèc a hèr usatge dera vèla e a deishar es rems, e filar-mos de cap a Oran, per non poder hèr cap aute viatge. Tot se hec damb fòrça adretia; e atau, a vèla, naveguèrem a mès de ueit miles per ora, sense cap aute temor que trapar-mos damb bèth vaishèth armat. Balhèrem minjar as mòros tagarins, e eth renegat les consolèc dident-les que non èren captius, qu'ena prumèra ocasion les darien era libertat. Lo madeish se li didec ath pair de Zoraida, eth quau responec:

—*Quinsevolh causa pòiria jo demorar e creir dera vòsta liberalitat, ò cristians! mès balhar-me era libertat, non me tenguetz per tan pèc que m'ac creiga; que jamès vos meteríetz vosati en perilh de trèir-me-la entà tornar-me-la tan liberaument, mès que mès en saber se qui sò, e er interès que vos vierà per çò d'autrejar-me-la; e se voletz botar nòm ath tau interès, des d'aciu vos aufrisqui tot çò que desiretz per jo e per era mia malerosa hilha, o se non, per era soleta, qu'ei era màger e millhor part dera mia anma.*

Dident aquerò, comencèc a plorar tan amarament que toti auérem pietat, e forcèc a Zoraida a guardar-lo; era quau, en veder-lo plorar, s'atrendic, se lheuèc des mèns pès e anèc a abraçar a sa pair, e, sarrant eth sòn ròstre damb eth sòn comencèren es dus tan trendi somics que molti des qu'anàuem aqui

les acompanhèrem. Mès, quan eth sòn pair la vedec ornada de hèsta e damb tantes jòies, li didec ena sua lengua:

—¿*Qué ei aquerò hilha, qu'anet abans que mos cuelhesse aguesta desgràcia qu'èm, te vedi damb es tòns ordinari vestits, e ara, sense qu'ages auut temps entà vestir-te e sense auer-te arribat cap notícia alègra que te calesse celebrar, te veigui apraiada damb es millhors vestits que jo podí balhar-te quan era fortuna mos siguec mès favorabla? Contesta, que sò mès sorprenut e admirat qu'era madeisha desgràcia en qué me trapi.*

Tot çò qu'eth mòro li didie ara sua hilha mos ac declaraue eth renegat, e era non li responie arren. Mès, quan eth vedec en un costat eth petit còfre a on era solie auer es sues jòies, qu'eth sabie qu'auie deishat en Argèl, e que non l'auie portat en jardin, quedèc mès confonut, e li preguntèc com auie anat a parar enes sues mans aqueth còfre, e qué ère çò que i auie ath laguens. Ad aquerò eth renegat, sense demorar que Zoraida li responesse, li didec:

—*Non te canses, senhor, preguntant-li a Zoraida, era tua hilha, tantes causes, pr'amor que damb ua que jo te respona te contestarè a totes; e atau, voi que sàpies qu'era ei cristiana, e ei era qu'a estat era lima des nòstes cadies e era libertat deth nòste captivèri; era s'està aciu de bon voler, tan contenta, per çò que me pensi, de veder-se en aquest estat coma aqueth que ges des tenèbres ara lum, dera mòrt ara vida, dera pena ara glòria.*

—*Ei vertat çò que ditz, hilha?* —didec eth mòro.

—*Qu'ei atau* —responec Zoraida.

—*Ès, donc,* —repliquèc eth vielh—, *cristiana, e era qu'a metut ath sòn pair en poder des sòns enemics?*

Ad aquerò responec Zoraida:

—*Era qu'ei cristiana jo en sò, mès non era que t'a metut en aqueth punt, pr'amor que jamès eth mèn desir siguec deishar-te ne hèr-te mau, senon cercar eth ben entà jo.*

—*E, quin ei eth ben que t'as hèt, hilha?*

—*Aquerò* —responec era—, *pregunta-l'ac a Lela Marien qu'era t'ac saberà dider millhor que jo.*

A penes auec entenut aquerò et mòro, quan, damb ua incredibla rapiditat, se lancèc ena mar, a on sense cap de dobte s'aurie estofat, s'eth vestit long

e embolhadís non l'auesse tengut pendent ua estona sus era aigua. Cridèc Zoraida que lo treiguessen, e atau, acodírem toti, e, agarrant-lo dera tunica, lo treiguérem miei estofat e estavanit, e cuelhec tanta pena Zoraida coma se siguesse mòrt, e lancèc sus eth un trende e dolorós plor. Lo virèrem capenjós, treigüec fôrça aigua, se remetec ath cap de dues ores, enes que'n auer cambiat eth vent, mos ahisquèc a tornar en tèrra, e a fôrça de rems, volec era bona sòrt qu'arribèssim en ua cala que i auie ath costat d'un petit ticolet o cap qu'es mòros criden eth dera Cava Rumia, qu'ena nòsta lengua vò díder *era mala hemna cristiana*, e ei tradicion entre es mòros qu'en aqueth lòc ei enterrada era Cava, pera que se perdec Espanha, pr'amor que *cava* ena sua lengua vò díder hemna dolenta, e *rumia*, cristiana; e encara tien coma mau auguri¹³ anar aquiü a ancorar quan era necessitat les fôrce a hè'c, pr'amor que jamès ac hèn sense besonh; mès entà nosati non sigüec *abric de mala hemna*, senon pòrt segur deth nòste remèdi, segontes ère era mar d'alterada. Metérem es nòsti susvelhants en tèrra, e non deishèrem en cap moment es rems dera man; mingèrem çò que mos auie aplevedit eth reneгат, e preguèrem a Dieu e a Nòsta Senhora, damb tot eth nòste còr, que mos ajudèsse e favorisse entà acabar erosament eth nòste viatge. Se balhèc era orde, a prèc de Zoraida, de qué deishèssen en tèrra a sa pair e a toti es auti mòros qu'èren aquiü, pr'amor que non podie tier veir deuant des sòns uelhs ath sòn pair e ad aqueri dera sua tèrra coma presoèrs. Li prometérem de hè'c quan mo'n anèssim, donques que non ère perilhós deishar-les en aqueth lòc, qu'ère despoblat. Non sigueren tan en bades es nòstes pregàries e sigueren entenudes peth Cèu, que, a favor nòste, tornèc eth vent, se padeguèc era mar, en tot convidar-mos a seguir contents eth nòste viatge. En veir aquerò, desliguèrem as mòros, e un a un les metérem en tèrra, que d'aquerò eri se quedèren admiradi; mès, en moment de desembarcar ath pair de Zoraida, qu'ère ja d'acòrd en tot, didec:

—*Perqué pensatz, cristians, qu'aguesta mala femelha vò que me balhetz era libertat? Pensatz qu'ei per pietat damb jo? Non, plan, senon qu'ac hè per embolh dera mia preséncia quan volgue botar en execucion es sòns maus desirs; ne pensetz que l'a botjat a cambiar de religion eth hèt de qu'era creigue qu'era vòsta ei milhor, senon per saber qu'ena vòsta tèrra se viu mès desonèstament qu'ena nòsta.*

13. Premonicion.

E, virant-se entà Zoraida, en tot tier-lo jo e un aute cristian agarrat des dus braci, pr'amor de qué non hesse cap asenada, li didec:

—*Ò infama mossa e mau conselhada gojata! Entà on vas cèga e enganhada, en poder d'aguesti gossets, naturaus enemics nòsti? Maudita sigue era ora que t'engendrè, e mauditi siguen es presents e es plasers que t'è criat!*

Mès, en veir jo que non anaue a acabar lèu, m'esdeguè a meter-lo en tèrra, e des d'aquiu, a granes votzes, seguic damb es sues malediccions e lamentacions, pregant a Alà que mos destruisse, confonesse e acabèssse; e quan, per auer-mos hèt ara vèla, ja non podíem enténer es sues paraules, vedérem es sues òbres, qu'èren talhar-se era barba, chinat-se es peus e arrossegar-se peth solèr; mès un còp esforcèc era sua votz de tau manèra que podérem enténer que didie:

—*Torna, estimada hilha, torna en tèrra, que t'ac perdoni tot. Da-les ad aguesti òmes es sòs, que ja son sòns, e torna a consolar ad aguest trist pair tòn, qu'en aguesta desèrta arena deisharà era vida, se tu lo dèishes!*

Tot aquerò ac escotaue Zoraida, e tot ac sentie e ploraue, en tot non saber dider-li ne responer-li ua paraula, se non:

—*Prèga a Alà, pair mèn, que Lela Marien, qu'a estat era causa de qué jo siga cristiana, te consòle ena tua tristesa. Alà sap de qué jo non posqui hèr ua auta causa que çò qu'è hèt, e qu'aguesti cristians non deuen arren ara mia voluntat, donques que, encara que non volessa anar damb eri e demorar-me en casa, non me serie possible, segontes era prèssa que me balhaue era anma entà méter en òbra aguesta, qu'a jo me semble tan bona coma tu, pair estimat, te semble de dolenta.*

Aquerò didec, a temps que ne eth sòn pair l'entenie, ne nosati ja lo vedíem ada eth; e atau, consolant jo a Zoraida, mos tenguérem toti ath nòste viatge, eth quau mos facilitaue eth pròpri vent, de tala manèra que n'èrem segurs de qué en un dia arribaríem enes arribes d'Espanha. Mès, coma pòqui viatges, o jamès, arribe eth ben, pur e simple, sense èster acompanhat o seguit de bèth mau que lo trebòle, volec era nòsta fortuna, o dilhèu es malediccions qu'eth mòro l'auie lançat ara sua hilha —que tostemp s'an de crànher de quinsevolh pair que venguen—, volec, digui, que'n èster ja ancoradi e ja lèu passades tres ores dera net, anant damb era vèla baishada, amarradi es rems, pr'amor qu'eth vent prospèr mos treiguie eth trabalh de tier-les, damb era lum dera lua, que clarament ludie, vedérem apròp de nosati un vaishèth de

vèla quadrada, que, damb totes es vèles desplegadas, portant eth timon un shinhau a orsa,¹⁴ passaue per deuant de nosati, e tan apròp, que siguec de besonh amainar entà non embestir-lo, e eri, tanben, heren fôrça de timon entà deishar-mos passar. Es qu'èren a bòrd deth vaishèth preguntèrem se qui èrem, e entà on anàuem, e d'a on venguíem; però, en preguntar-mos aquerò damb lengua francesa, didec eth nòste renegat:

—*Que degun contèste, pr'amor qu'aguesti, segur, son corsaris francesi, que hèn panatòris a toti.*

Per aquest avertiment arrés responec, e, en auer passat un shinhau mès endeuant, quan ja eth vaishèth quedaue a sotavent, ara imprevista desaparèren dues pèces d'artilleria, e per çò que semble, es dues venguíen damb cadies, pr'amor que damb ua talhèren eth nòste pau peth miei, e hèren quèir era vèla e eth pau en mar; e ara seguida desaparèren ua auta pèça qu'era bala toquèc ath miei dera nòsta barca, de manèra que se dauric tota, sense hèr cap aute mau, mès, coma que nosati ja mos vedíem ath hons deth mar, comencèrem a cridar demanant ajuda e a pregar as deth vaishèth que mos acuelhessen pr'amor que mos en-honsàuem. Amainèren alavetz, e, lançant un esquif¹⁵ en mar, entrèren en eth enquia dotze francesi ben armadi, damb es sòns arcabuses e halhes alugades, e atau arribèren ath costat nòste, e, en veir qu'èrem pòqui e qu'eth vaishèth s'en.honsaue mos recuelheren, dident qu'auie estat per manca de cortesia de non contestar-les: eth nòste renegat cuelhec eth còfre des riqueses de Zoraida, e lo lancèc en mar, sense qu'arrés ac auesse vist. En resumit, passèrem toti damb es francesi, es quaus, dempús d'auer-se informat de tot aquerò que voleren saber de nosati, coma se siguessen es nòsti mès grani enemics, mos treigueren tot çò que portàuem, e a Zoraida encara li treigueren es braçalets que portaue enes pès. Mès que non me hège a jo tanta pena çò que li heren a Zoraida, coma me la hec era temor qu'auia de qué dempús de trèir-li es plan riques e precioses jòies, li treiguessen era jòia que mès valie e era que mès apreciaue. Mès es desirs d'aquera gent non se estienen qu'as sòs, e d'aquerò jamès se ve assadorada era sua cobesença, de tau manèra qu'es vestits de captius mos aurien trèt s'auessen estat de bèth profit. E èren dera opinion

14. Metent era pròa en vent.

15. Un bòt qu'auien es vaishèths entà apropar-se en tèrra.

toti eri de qué mos lancèssen a toti ena mar embolhadi en ua vèla, pr'amor qu'auien era intencion de hèr tractes en quauqui pòrts d'Espanha damb era desencusa de qué èrem bretons, e se mos portauen vius, serien eri castigadi, en auer-se descubèrt eth panatòri. Mès eth capitan, qu'ère eth qu'auie espoliat ara mia estimada Zoraida, dídec qu'eth se contentaue damb era presa qu'auie, e que non volie ancorar en cap pòrt d'Espanha, senon passar er estret de Gibraltar de nets, o coma podesse, e anar entara Rochela, d'a on auien gessut; e atau, acordèren dar-mos er esquife deth sòn vaishèth, e tot lo que mos calesse entara navegacion que mos quedaue, coma ac heren atau a londeman, ja vista era tèrra d'Espanha, que damb era sua vista, mo'n desbrembèrem de totes es penes e praubetats, coma se non mos auessen arribat jamès; autant ei eth gust d'arténher era libertat perduda. Tà meddia poirie èster quan mos meteren ena barca, en tot balhar-mos dus bocòis d'aigua e quauque bescuèit; e eth capitan, ahiscat sabi pas per quina misericòrdia, en embarcar-se era plan beròia Zoraida, li balhèc enquia quaranta escuts d'aur, e non consentic que li treiguessen es soldats aguesti madeishi vestits qu'en aqueth moment portaue metudi. Entrèrem en esquif; les balhèrem es gràcies per çò deth ben que mos hègen, en tot mostrar-mos mès agràits que planhosi; eri seguiren eth sòn camin pera rota der estret; nosati, sense guardar cap aute nòrd qu'era tèrra que se mostraue deuant, hérem lèu a vogar pr'amor qu'ara cogada deth solei siguéssim çò mès apròp possible; mès, en non aparéisher aquera net era lua e mostrar-se eth cèu escur, e per ignorar eth lòc en qué mos trapàuem, non mos semblèc causa segura desembarcar en tèrra, coma molti de nosati volien, dident qu'ancorèssim en era encara que siguesse en ròques e luenh des poblacions, pr'amor qu'atau assegurariem era temor que podíem auer de qué per aquiui i auesse vaishèths de corsaris de Tetuan, es quaus passen era net en Berberia e peth maitin enes còstes d'Espanha, e normaument panen, e se'n tornen a dormir enes sues cases. Però, des contràries opinions, era que se cuelhec siguec qu'arribèssim pòc a pòc, e que s'era cauma dera mar ac permetesse, desembarquèssim a on podèssim. Se hec atau, e pòc abans dera mieja net arribèrem ath pè d'ua plan nauta montanha, non tan ath costat deth mar que non i auesse un espaci entà poder desembarcar comòdament. Ancorèrem ena arena, gessèrem en tèrra, punèrem eth solèr, e, damb lèrmes d'alegria, balhèrem toti gràcies a Dieu, Sénher Nòste, peth ben tan incomparable que mos auie

hèt. Treiguérem dera barca es bastiments qu'auie, la tirassèrem entà tèrra, e pugèrem per un gran tròç dera montanha, pr'amor qu'aquiu a on èrem non podíem assegurar eth piech, ne sabíem s'ère tèrra de cristians era que ja mos sostenguie. Se hec dia mès tard, per çò que me semble, de lo qu'auríem volgut. Acabèrem de pujar tota era montanha, entà veir se d'aquiu se descorbie bèth pòble, o quauques cabanes de pastors; però, per mès qu'alonguèrem era vista, ne pòble, ne persona, ne corsèra, ne camin desnishèrem. Çà que la, decidírem entrar entà laguens, donques que poirie èster que descurbíssem a bèth un que mos balhèsse informacion. Però lo qu'a jo mès m'aclapaue ère veir com anaue a pè Zoraida per aqueres asprors, que, donques que bèth viatge que l'auia metut enes mies espatles, mès la cansaue ada era eth mèn cansament qu'eth repaus que jo li balhaua; e atau, non volec qu'ac tornèssa a hèr, e, damb grana paciència e mòstres d'alegria, en portar-la jo tostemp dera man, arribèren enes nòstes aures eth son d'ua esquera, senhau clara de qué aquiu i auie bestiar; e, guardant toti atentivament entà veir se se vedie a quauquarrés, vedérem ath pè d'ua ausina un gojat pastor, que damb tranquillitat e descuet ère treballant un pau damb un guinhauet. Cridèrem, e eth, lheuuant eth cap, se metec de pès, e, per lo que sabérem dempús, çò prumèr que vedec siguec ath renegat e a Zoraida, e, coma que les vedec damb abits de mòros, se pensèc que toti es dera Berberia èren sus eth; e, en tot calar-se rapidament en bòsc, comencèc a cridar dident:

—*Mòros, que i a mòros ena tèrra! Mòros! Mòros! Arma!, arma!*

Damb aquestes votzes quedèrem toti confonudi, e non sabíem se qué hèr; mès, considerant qu'es votzes deth pastor auien de tarabastar era tèrra, e qu'era cavalaria dera còsta vèrie de seguit entà veir se qué ère, acordèrem qu'eth renegat se treiguèsse era ròba de turc e se vestísse damb era casaca de captiu qu'un de nosati li dèc dempús, encara que se quedèc en camisa. E atau, encomanant-mos a Dieu, anèrem peth madeish camin qu'eth pastor, demorant qu'arribèsse era cavalaria dera còsta sus nosati. E non mos enganhèc eth nòste pensament, pr'amor que, encara non auien passat dues ores, quan, en auer gessut ja d'aqueres maleses en ua planhèra, descurbírem entò cinquanta cavalièrs, que damb grana leugeresa, corrent ath pas, s'apropauen entà nosati, e tanlèu les vedérem mos estèrem quiets demorant-les; mès, coma que quan arribèren eri vederen, en lòc des mòros que cercauen tanti cristians malerosi,

quedèren confonudi, e un d'eri mos preguntèc s'èrem nosati es qu'auie vist eth pastor e auie cridat ara armada. Òc, diguí jo; e volent començar a condar-li eth mèn eveniment, e d'a on venguíem e qui èrem, un des cristians que venguie damb nosati arreconeishec ath cavalièr que mos auie hèt era pregunta, e didec, sense deishar-me a jo díder ua soleta paraula:

—*Gràcies a Dieu, senhors, qu'en tan bon lòc mos a portat!, pr'amor que, se jo non m'enganhi, era tèrra que cauishigam ei Velez de Malaga, s'ei qu'es ans de captivèri non m'an trèt dera memòria eth hèt de brempar-me'n de vos, senhor, que mos preguntatz se qui èm, e qu'ètz Pèdro de Bustamente, oncle mèn!*

A penes auec dit aquerò eth cristian captiu, quan eth cavalièr baishèc e venguec a abraçar ath gojat en tot dider-li:

—Nebot dera mia anma e dera mia vida, que te coneishi, e è plorat per tu coma se siguesses mòrt, e era mia fraia, tà mair, e toti es tòns son encara vius, e Dieu s'a servit de balhar-les vida entà qué gaudisquen deth plaser de veder-te: que ja sabíem qu'ères en Argèl, e pes senhaus e mòstres deth tònn vestit, e era de toti es d'aguesta companhia, compreni qu'auetz artenhut miraculosa libertat!

—*Qu'ei atau* —responec eth gojat—, *ja auram temps entà condàc tot.*

Dempús qu'es cavalièrs compreneren qu'èrem cristians captius, baishèren des sòns shivaus, e cada un mos convidaue a pujar en sòn pr'amor de portar-mos entara ciutat de Velez Malaga, qu'ère a ua lèga e mieja d'aquiu. Quauqu'uns d'eri tornèren entà portar era barca ara ciutat, en dider-les a on l'auíem deishat; d'auti mos pugèren enes anques des sòns shivaus, e Zoraida anèc enes deth shivau der oncle deth cristian. Gessec a receber-mos tot eth pòble, que ja sabien dera nòsta arribada pr'amor que bèth un s'auie auançat. Non s'admirauen de veir captius liures, ne mòros captius, perque tota era gent d'aquera còsta ère hèta a veir a uns e as auti; mès s'admirauen dera beresa de Zoraida, era quau en aqueth moment ère en sòn punt, autant damb eth cansament deth camin coma damb alegria de veder-se ja en tèrres cristianes, sense eth temor de perder-se; e aquerò l'auie metut en ròstre taus colors, que se non auesse estat pera afeccion qu'alavetz m'enganhaue, auria gausat díder que mès beròia creatura non i auie en mon; aumens, jo non l'auia vist. Anèrem de dret entara glèisa, pr'amor de balhar es gràcies dera mercè recebuda; e, quan entrèc en era Zoraida, didec qu'aquiu i auie ròstres que se

retirauen as de Lela Marien. Li didèrem qu'èren imatges sues, e coma podèc li expliquèc eth renegat çò que significauen, entà qu'era les adorèsse coma se siguesse vertadèrament cada ua d'eres era madeisha Lela Marien que li auie parlat. Era, qu'ei intelligenta, comprenec de seguit tot çò que tanh as imatges. Des d'aquiu mos portèren e mos repartiren per diuèrses cases deth pòble; mès eth renegat, Zoraida e jo anèrem damb eth cristian que venguec damb nosati, ena casa des sòns pairs —qu'èren mejanament acomodadi de bens dera fortuna, e mos tractèren damb tant d'amor coma ath sòn hilh—. Sies dies siguèrem en Velez, ath cap des quaus, eth renegat, ja informat de tot çò que li convenguie, partic entara ciutat de Granada, pr'amor d'entrar mejançant era Santa Inquisicion en grèmi sant dera Glèisa. Es auti cristians desliuradi partiren cada un a on milhor li semblèc; solet quedèrem Zoraida e jo, damb solet es escuts qu'era cortesia deth francés li balhèc a Zoraida, que damb eri cromptè aguest animau damb eth qu'era ven; e servint-la enquia ara jo coma pair e coma escudèr, e non d'espós, vam damb era intencion de veir ath mèn pair s'ei encara viu, e se bèth un des mèns frairs age auut mès sòrt que jo, pr'amor que, per auer-me hèt eth Cèu companh de Zoraida, me semble que cap auta sòrt me poirie arribar, per bona que siguesse, qu'estimèssa mès. Era paciència damb qué Zoraida pòrte es incomoditats qu'a era praubesa damb era, e eth desir que mòstre de veder-se ja cristiana ei tant e tau, que m'admire e m'ahisque a servir-la tota era mia vida, donques qu'eth gust qu'è d'èster d'era e de qué era sigue mia me lo trebòle e me lo des·hè eth hèt de non saber se traparè un cornèr ena mia tèrra entà recuelher-la, e s'auràn hèt eth temps o era mòrt taus cambiaments en patrimòni e vida deth mèn pair e des mèns frairs, qu'a penes trapa qui me coneishe,¹⁶ se manquen eri. Que non è arren mès, senhors, que dider-vos sus era mia istòria; era quau, s'ei agradiua e pelegrina, ac podetz jutjar vosati madeishi, pr'amor qu'auria volut condar-la mès brèument, pr'amor qu'era temor d'emmaliciar-vos, mès de quate viatges m'a arturat era lengua.

16. M'accèpte.

CAPÍTOL XLII

Que tracte de çò qu'arribèc de mès¹ ena aubèrja e moltes autes causes dignes de saber-se

Carèc, en díder aquerò, eth captiu, a lo quau dòn Fernando didec:
—Per cèrt, senhor capitan, era manèra qu'auetz condat aguest estranh
eveniment, a estat tau qu'iguale ara nauetat e estranhesa deth madeish
cas. Tot qu'ei pelegrin e estranh, e plen d'accidents que meravilhen e estonen
ad aqueth que les enten; e ei de tau manèra eth gust qu'auem rebut en
escotar-lo, que, encara que mos trapèsse eth dia de deman entretengudi en
madeish conde, desirariem que de nau se comencèsse.

E, en díder aquerò, dòn Fernando e toti es auti se l'aufriren, entà servir-
lo en tot aquerò que podessen, damb paraules e rasons tan amoroses e tan
vertadèras qu'eth capitan quedèc plan satisfèt des sues voluntats. Sustot,
l'aufric dòn Fernando que se volesse anar damb eth, harie qu'eth marqués, eth
sòn frair, siguesse eth pairin des batialhes de Zoraida, e qu'eth, dera sua part,
l'acomodarie de manèra que podesse entrar ena sua tèrra damb era autoritat
e tranquillitat qu'ara sua persona se deuie. Tot ac agraiç plan cortesament eth
captiu, mès que non volec acceptar cap des sòns liberaus aufriments.

Alavetz, hège ja net, e, en barrar-se eth dia, arribèc ena aubèrja un coche,
damb quauqui òmes d'a shivau. Demanèren aubèrja; as quaus era ostalèra les
didec que non i auie en tota era aubèrja un pam liure.

—Mès, encara que sigue atau —didec un des d'a shivau qu'auien entrat—,
non n'a de mancar entath senhor auditor que ven aci.

En entèner aguest nòm se trebolèc era ostalèra, e didec:

1. A continuacion.

—Senhor, çò que passe ei que non è lhets: s’ei qu’eth senhor auditor le pòrte, que òc deu èster atau, qu’entre en bonaora, que jo e eth mèn marit gesseram dera nòsta cramba pr’amor d’acomodar a vòsta mercè.

—Que sigue atau —didec er escudèr.

Mès, en aguest moment, ja auie gessut deth coche un òme, qu’en vestit mostrèc eth mestièr e cargue qu’auie, pr’amor qu’era ròba longa, damb manges damb vòls, que mostrèren qu’ère auditor, coma auie dit eth sòn servent. Portaue dera man a ua puncèla, d’uns setze ans, vestida de viatge, tan graciosa, tan beròia e tan galharda que toti s’admirèren en veder-la; de manèra que, en non auer vist a Dorotea e a Lusinda e Zoraida, qu’èren ena aubèrja, s’aurien pensat qu’ua beresa atau dificilament se poirie trapar. Qu’ère aquiui Dòn Quishòt, en moment d’entrar er auditor e era puncèla, e tanlèu lo vedec, didec:

—Segurament pòt vòsta mercè entrar e esvagar-se en aguest castèth, que, encara qu’estret e mau acomodat, non i a estretesa ne incomoditat en mon que non balhe lòc as armes e as letres, e mès s’es armes e es letres pòrten coma guida e paladin ara beresa, coma le pòrten es letres de vòsta mercè en aguesta beròia puncèla, ara quau non solet s’an de daurir e manifestar-se es castèths, senon separar-se es cingles, e dividir-se e abaishar-se es montanhes, pr’amor de balhar-li acuelhuda. Entre vòsta mercè, digui, en aguest paradís, qu’aciui traparà esteles e soleis qu’acompanhen eth Cèu que vòsta mercè pòrte damb eth; aciui traparà es armes en sòn punt e era beresa en sòn estrem.

Admirat quedèc er auditor damb eth rasonament de Dòn Quishòt, ath quau se metec a guardar de forma especiau, e non mens admiraue es sues formes qu’es sues paraules; e, sense trapar cap responsa, se tornèc a admirar de nau quan vedec ath sòn deuant a Lusinda, Dorotea e Zoraida, que, en entèner es notícies des òstes e es qu’era ostalèra les auie dat sus era beresa dera puncèla, auien vengut a veder-la e receber-la. Mès dòn Fernando, Cardènio e eth capelhan li heren mès facils e mès cortesans aufriments. Efectivament, eth senhor auditor entrèc confonut, autant per çò que vedie coma per çò qu’escotaue, e es beròies dera aubèrja balhèren era planvenguda ara beròia puncèla.

En resumit, que se n’encuedèc er auditor qu’ère gent importanta aquera que i auie aquiui; mès, es formes, aspècte e portadura de Dòn Quishòt lo

desplaçau; e, en auer passat cortesi aufriments e sondejat era comoditat dera aubèrja, s'ordenèc aquerò que ja s'auie ordenat: que totes es hemnes se metessen ena gòlfa ja referida, e qu'es òmes se demorèssen dehòra, coma en susvelhança sua. E atau siguec content er auditor de qué era sua hilha, qu'ère era puncèla, se n'anèsse damb aqueres senhores, causa qu'era hec de molta bona gana. E damb ua part der estret lhet der ostalèr, e damb era mitat de lo que portau er auditor, s'acomodèren aquera net milhor de lo que pensauen.

Eth captiu, que deth moment que vedec ar auditor, li hec un saut eth sòn còr e sospeches de qué aqueth ère eth sòn frair, preguntèc a un des servents que venguien damb eth, que com se cridaue, e se sabie d'a on ère. Eth servent li responec que se cridaue licenciat Joan Pérez de Viedma, e qu'auie entenut a dèder qu'ère d'un lòc des montanhes de Leon. Damb aguesta relacion e damb lo qu'eth auie vist s'acabèc d'assegurar qu'aqueth ère eth sòn frair, qu'auie seguit es letres per conselh deth sòn pair; e, alugat e content, cridant a despart a dòn Fernando, a Cardènio e ath capelhan, les condèc çò que passaue, en tot assegurar-les qu'aqueth auditor ère eth sòn frair. Li auie dit tanben eth servent se com auie estat nomentat coma auditor des Índies, ena Audiència de Mexic. Sabec tanben de qué aquera puncèla ère era sua hilha, que dera sua jasilha auie mòrt era sua mair, e qu'eth ère molt ric damb era dòt que, damb era hilha, li quedèc en casa. Les demanèc conselh pr'amor de veir se com s'auie de descurbir, o entrà saber prumèr se, dempús de descubèrt, eth sòn frair, en veder-lo praube, s'incomodarie o lo receberie damb bones entralhes.

—Deishatz-me a jo aguesta qüestion —didec eth capelhan—; Mès que mès pr'amor que non s'a de pensar senon que vos, capitan, seratz plan ben rebut; pr'amor qu'era valor e era prudència que per çò que semble hè veir eth vòste frair, non da senhaus d'èster arrogant ne desconeishut, ne que non a de saber méter es cassi dera Fortuna en sòn punt.

—Totun aquerò —didec eth capitan—, jo voleria, non ara imprevista, senon en tot dar torns, dar-me a conéisher.

—Ja vos è dit —responec eth capelhan—, que jo ac apraiarè de manèra que toti quedem satisfèts.

Mentretant, ja s'auie premanit eth sopar, e toti se seigueren ena taula, exceptat eth captiu e es senhores, que sopèren en sòn apartament. Ena mitat deth sopar didec eth capelhan:

—Deth madeish nòm que vòsta mercè, senhor auditor, auí jo un camarada en Constantinòpla, a on siguí captiu pendent uns ans; eth quau camarada ère un des mès valents soldats e capitans que i auie en tota era infanteria espanhòla, mès tot çò qu'auie d'esforçat e valerós, ac auie de malerós.

—E coma se cridaue aguest capitan, senhor mèn? —preguntèc er auditor.

—Se cridaue —responec eth capelhan—, Rui Pérez de Viedma, e ère naturau d'un lòc des montanhes de Leon, eth quau me condèc çò que les auie arribat ada eth e as sòns frairs damb eth sòn pair, que, se non m'ac auesse condat un òme tan vertadèr coma eth, m'auria pensat qu'ère un conde de vielhes que conden en iuèrn ath costat deth huec. Pr'amor que me didec qu'eth sòn pair auie dividit eth sòn patrimòni entre tres hilhs qu'auie, e les auie balhat cèrts conselhs, millhors qu'es de Caton. E digui qu'eth escuelhec eth d'anar ena guèrra e l'auie anat tan ben qu'en pòqui ans, pera sua valor e esfòrç, sense cap aute braç qu'eth dera sua vertut, arribèc a èster capitan d'infanteria, e se vedec en camin d'èster lèu mèstre de camp.² Mès que li siguec contrària era Fortuna, pr'amor que d'a on la podie demorar e auer-la bona, aqui la perdec, en tot pèrder era libertat eth madeish dia que tanti l'obtengueren, que siguec ena batalha de Lepanto. Jo la perdí ena Goleta, e dempús, per diuersi motius mos trapèrem camarades en Constantinòpla. D'aqui anèc entà Argèl, a on sabi que li arribèc un des mès estranhs eveniments qu'an arribat en mon.

Seguic condant eth capelhan, e, brèument, lo que li auie arribat a Zoraida damb eth sòn frair. A tot aquerò ère plan atentiu er auditor, que jamès auie estat tan auditor coma alavetz. Solet arribèc eth capelhan en punt qu'es francesi panèren as cristians que venguien ena barca, e era necessitat e era praubetat ena qu'eth sòn camarada e era beròia mòra auien quedat, que d'eri non auie sabut a on auien anat a parar, ne s'auien arribat en Espanha, o se les auien emportat es francesi entà França.

Tot aquerò que didie eth capelhan ac anaue escotant eth capitan, separat d'aqui, e notaue toti es movements que hège eth sòn frair; et quau, en veir que ja eth capelhan auie arribat ath finau deth relat, alendant prigondament e aumplint-se-li es uelhs d'aigua, didec:

2. Cap d'un regiment d'infanteria.

—Ò senhor, se sabésetz es naues que m'auetz condat, e coma me tòquen³ tant que m'ei de besonh de dar-ne mòstres damb aguestes lèrmes que contra tota discrecion e recuelhement me gessen des uelhs! Aguest capitan tan valerós que didetz ei eth mèn frair màger, eth quau, coma eth mès fòrt e de mès nauti pensaments que jo e qu'er aute frair mès petit, escuelhec er aunèst e digne exercici dera guèrra, que siguec un des tres camins qu'eth mèn pair mos prepausèc, segontes vos didec eth vòste camarada. Jo seguí eth des letres, enes quaus Dieu e era mia diligéncia m'an metut en grad que me vedetz. Eth mèn frair petit ei en Perú, tan ric que damb aquerò que l'a enviat ath mèn pair e a jo m'a satisfèt era part qu'eth s'empòrtèc, e a balhat enes mans deth mèn pair, damb er in de hartar-lo dera sua liberalitat naturau; e jo, atau madeish, è pogut damb mès decéncia e autoritat tier-me as mèns estudis e arribar en lòc que me veigui. Eth mèn pair encara ei viu, morint deth desir de saber deth sòn hilh màger, e prègue a Dieu damb contunhes pregàries que non barre era mòrt es sòns uelhs sense veir en vida es deth sòn hilh. Deth quau me meravilhi, en èster tan discrèt, com damb tanti trabalhs e affliccions, o prospèrs eveniments, s'age desbrenbat de balhar-li notícies d'eth madeish ath sòn pair, que s'eth ac sabesse, o quauqu'un de nosati, non aurie besonh de demorar eth miracle d'arténher eth sòn rescat. Mès çò que jo cranhi ara ei qu'es francesi l'auràn metut en libertat o l'auràn aucit entà amagar eth sòn panatòri. Aquerò harà que jo seguisca eth mèn viatge, non tan content coma quan lo comencè, senon damb malenconia e tristesa. Ò brave frair mèn! qui podesse saber a on te trapes ara, que jo t'anaria a cercar e a desliurar-te des tòns trabalhs, encara que siguesse a còsta des mèns! Ò que l'auessen arribat notícies ath mèn pair de qué tu ères viu, encara que siguesses enes presons mès amagades dera Berberia; pr'amor que d'aquiu t'aurien trèt es sues riqueses, es deth mèn frair e es mies! Ò Zoraida, beròia e liberau, qui podesse pagar-te eth ben que l'as hèt ath mèn frair! Qui podesse trapar-se en renauiment dera tua anma, enes nòces, que tant de gust mos balharien a toti!

Aguestes e d'autes paraules semblables didie er auditor, plen de tanta pietat damb es notícies que deth sòn frair li auien dat, que toti es que l'entenien l'acompanhauen en mòstres de sentiment qu'auien dera sua pena. En veir,

3. M'afecten.

donc, eth capelhan que tan ben l'auie anat damb aquerò que desiraue eth capitan, non volec tier-les mès temps tristi, e atau, se lheuèc dera taula, e entrant a on ère Zoraida, la cuelhec dera man, e ath sòn darrèr vengueren Luscinda, Dorotea e era hilha der auditor. Qu'ère demorant eth capitan se qué volerie hèr eth capelhan, e siguec que, cuelhent-lo dera auta man, damb es dus venguec a on èren es cavalièrs, e didec:

—Que cèssen, senhor auditor, es vòstes lèrmes, e que s'aumplisque eth vòste desir de tot eth ben que podéssetz desirar, pr'amor qu'auetz deuant ath vòste brave frair e ara vòsta brava cunhada. Agust que vedetz aciu ei eth capitan Viedma, e aguesta, era beròia mòra que tant de ben li hec. Es francesi que didí les meteren ena estretea que vedetz, pr'amor de qué vos mostretz era liberalitat deth vòste brave piech.

Acodic eth capitan a abraçar ath sòn frair, e eth li metec es dues mans en piech pr'amor de guardar-lo mès apartat; mès, quan l'arreconeishec, l'abracèc tan sarradament, vessant tan trendes lèrmes d'alegria, qu'es presents qu'èren aqui l'acompanhèren en eres. Es paraules qu'es dus frairs se dideren, es sentiments que mostrèren, a penes creigui que se posquen pensar, e encara mens escriuer-se. Aquiu, en brèves rasons, se condèren es eveniments, aqui mostrèren era sua bona amistat, aqui abracèc er auditor a Zoraida, aqui l'aufric eth sòn patimòni; aqui hec qu'abracèsse ara sua hilha; aqui era cristiana beròia e era mòra plan beròia renairen es lèrmes de toti.

Aqui Dòn Quishòt ère atentiu, sense daurir era boca, considerant aguesti tan estranhs eveniments, que les atribuïe toti a quimères dera cavalaria erranta. Aquiu acordèren qu'eth capitan e Zoraida tornèssen damb eth sòn frair entà Sevilha e avisèssen ath sòn pair dera sua trobada e dera sua libertat, entà que, coma podesse, venguesse a trapar-se enes nòces e batialhes de Zoraida, per non èster possible qu'er auditor deishèsse eth camin que portaue, per auer notícies de qué en un mes auie de partir era flòta de Sevilha entara Naua Espanha, e serie de grana incomoditat entada eth pèrder eth viatge.

En resumit, toti quedèren contents e alègres deth bon eveniment deth captiu; e, coma que ja dera net auie passat es dues tresaus parts, acordèren recuelher-se e repausar lo que d'era les quedaue. Dòn Quishòt s'aufric a hèr era guàrdia deth castèth, pr'amor que de bèth gigant o d'aute mau errant tarrabastalh non siguessen atacadi, cobejosi deth gran tresòr de beresa qu'en

aqueth castèth s'embarraue. L'ac agrairen es que lo coneishien, e li dèren ar auditor compde der umor estranh de Dòn Quishòt, que li agradèc fôrça.

Sonque Sancho Pancha se desesperaue damb era tardança deth recuelhement, e solet eth s'acomodèc milhor que toti, en tot estirar-se sus es arriatges deth sòn ase, que li costèren tan cars coma se diderà mès endeuant.

Recuelhudes, donc, es daunes ena sua estança, es auti s'acomodèren coma poderen; Dòn Quishòt gessec dehòra dera aubèrja entà hèr era guàrdia deth castèth, coma ac auie prometut.

Passèc, donc, que mancant pòc entara auba, arribèc enes aurelhes des daunes ua votz tan entonada e bona, que les obliguèc a totes a averdar era aurelha atentivament, especiaument Dorotea, qu'ère desvelhada, qu'ath sòn costat dormie Clara de Viedma, qu'atau se cridaue era hilha der auditor. Arrés se podie imaginar se qui ère era persona que tan ben cantaue, e ère ua votz soleta, sense que l'acompanhèsse cap esturment. Uns còps les semblaue que cantauen en pati, d'auti en estable, e, en èster en aguesta confusion, plan atentives, arribèc ena pòrta der apartament Cardènio, e didec:

—Qui non dormisque, qu'escote; qu'enteneràn ua votz d'un mosso de mules, que cante de tala manèra qu'encante.

—Que j'ac auem entenut, senhor —responec Dorotea.

E alavetz se n'anèc Cardènio; e Dorotea, metent tota era atencion possibla, entenec que çò que se cantaue ère açò:

CAPÍTOL XLIII

A on se conde era agradiua istòria deth mosso de mules,
damb d'auti estranhs eveniments arribadi ena aubèrja

*Marinèr sò d'amor,
e en sòn mar prigond
navègui sense esperança
d'arribar en cap pòrt.
Que vau seguint ua estela
que des de luenh desnishi,
mès beròia e reludenta
que totes es que vedec Palinuro.¹
Sabi pas entà on me guide,
e atau, navègui confonut,
era anma en guardar-la atentiua,
suenhosa e damb descuet.
Pudors impertinents,
onestetat contra er usatge
son bromes que me l'amaguen
quan mès sagi de veder-la.
Ò clara e ludenta estela!
qu'ena sua lum me purifiqui!
tanlèu te me desnishes,
seràs dera mia mòrt eth punt.*

Quan arribèc eth que cantaue en aquest punt, li semblèc a Dorotea que non serie ben que deishèsse Clara d'entèner tan bona votz; e atau, botjant-la entà un e un aute costat, la desvelhèc, dident-li:

1. Palinuro ère eth pilòt major dera flòta d'Eneas ena Eneida.

—Perdona-me, mainada, que te desvelha, pr'amor qu'ac hèsqui entà qué gaudisques dera milhor votz que dilhèu auràs entenuit en tota era tua vida.

Clara se desvelhèc somnolenta, e eth prumèr viatge non entenec lo que li didie Dorotea; e, virant-se entà preguntar, era l'ac repetit, per lo que Clara s'estèc atentua. Mès, a penes auec entenuit dus vèrsi deth que cantaue, la cuelhec ua tremoladera tan estranha coma se de bèth gran accident de quartana² siguesse malauta, e, abraçant-se estretament damb Dorotea, li didec:

—Ai senhora dera mia anma e dera mia vida! Perqué me desvelhès? Qu'eth màger ben qu'era fortuna me podie hèr en aquest moment ei auer barradi es uelhs e es aures, pr'amor de non veir ne enténer ad aquest malerós music.

—Qué dides, mainada?, guarda qu'eth que diden que cante ei un mosso de mules.

—Que non ei senon senhor de lòcs —responec Clara—, e eth lòc qu'a ena mia anma ei tan segur, que s'eth non lo volesse deishar, non li serie trèt jamès.

Admirada quedèc Dorotea pes sentudes rasons dera gojata, en tot semblar-li que depassauen en molt ara discrecion qu'es sòns pòcs ans prometien; e atau, li didec:

—Parlatz de manèra, senhora Clara, que non vos compreni: parlatz mès e didetz-me se qué ei çò que didetz de lòcs e d'anma, e d'aquest music, qu'era sua votz tan inquièta vos ten. Mès non me digatz arren en aquest moment, que non voi pèrder, per çò d'acodir ath vòste subersaut, eth gust que recebi d'enténer ath que cante; que me semble que damb nauí vèrsi e damb nau ton torne ath sòn cant.

—Que sigue en bonaora —responec Clara.

E, entà non entener-lo, se tapèc es aures damb es dues mans, que d'aquerò s'admirèc Dorotea; era quau, atentua ad aquerò que se cantaue, vedec que seguien d'aquesta manèra:

*Doça esperança mia,
que, trincant impossibles e maleses,
seguisses fèra era via*

2. Fèbre qu'apareish cada quate dies.

*que tu madeisha simules e apraies:
 non t'esvanisque eth veder-te
 a cada pas ath costat dera tua mòrt.
 Non artenhèn guiterosi
 aunèsti trionfi ne victòria deguna,
 ne posquen èster erosi
 es que, non contrastant era fortuna,
 autregen, desvalgudi,
 ar òci mofle toti es sòns sentits.
 Qu'amor es tues glòries vene
 cares, ei grana rason, e ei tracte just,
 pr'amor que non i a mès rica penhora
 qu'era que s'avalore peth sòn gust;
 e ei causa sabuda
 que non ei d'estimacion çò que pòc còste.
 Amoroses obstinacions
 dilhèu artenhèn impossibles causes;
 e atau, encara que damb es mies
 seguisqui der amor es mès dificultoses,
 non per aquerò mesfisi
 de non arténher des dera tèrra eth cèu.*

Aquiu acabèc era votz, e comencèc a somicar de nau Clara. Tot aquerò alugaue es desirs de Dorotea, que volie saber era causa de tan suau cant e de tan trist plor. E li tornèc a preguntar se qué ère çò que li volie díder abans. Alavetz Clara, temorosa de qué Luscinda non l'entenses, abraçant estretament a Dorotea, metec era sua boca tan ath costat dera aurelha de Dorotea, que damb seguretat podie parlar sense qu'arrés mès l'entenses, e li dídec:

—Aquest que cante, senhora mia, ei un hilh d'un cavalièr naturau deth reiaume d'Aragon, senhor de dus lòcs, eth quau demoraue deuant dera casa deth mèn pair ena Cort; e, encara qu'eth mèn pair auie es hièstres dera sua casa damb cortines en iuèrn e rèishes en ostiu, sabi pas se com siguec, mès aquest cavalièr me vedec, sabi pas s'ena glèisa o en bèth aute lòc. Fin finau, s'enamorèc de jo, e me dèc a comprèner, des hièstres estant dera sua casa, damb tanti gèsti e damb tantes lèrmes, que jo lo creiguí, e tanben l'estimè, sense saber qu'eth

m'estimaue. Entre es senhaus que me hège, un ère amassar-se ua man damb era auta, en tot hèr-me compréner que se maridarie damb jo; e, encara que jo m'auria vantat molt de qué siguesse atau, coma soleta e sense mair non sabia a qui l'ac auia de díder, e d'aguesta manèra lo deishè sense balhar-li cap favor se non ère quan eth mèn pair ère absent e eth sòn tanben, en tot lheuar un shinhau era cortina e deishar-me veir tota, que d'aquerò eth ne hège un gran hestau, e daue senhaus de tornar-se lhòco. Arribèc alavetz eth temps dera partida deth mèn pair, e eth ac sabec, e non per jo, donques que jamès l'ac podí díder. Queiguec malaut, per çò que me pensi, de pena; e atau, eth dia que partírem non lo podí veir entrà despedir-me d'eth, ne tansevolh damb es uelhs. Mès, ath cap de dus dies que caminàuem, en entrar en ua aubèrja, en un lòc a ua jornada d'aciu, lo vedí ena pòrta dera aubèrja, metut eth vestit de mosso de mules, tan naturau que se jo non l'auessa tan retratat ena mia anma aurie estat impossible arreconeisher-lo. L'arreconeishí, l'admirè e me n'alegrè; eth me guardèc d'amagat deth mèn pair, que d'eth, eth, tostemp s'amague quan passe per deuant de jo enes camins e enes aubèrges que demoram; e, coma que jo sai se qui ei, e considèri que per amor mèn ven a pè e damb tant de trabalh, me morisqui de pena, e a on eth met es pès meti jo es mèns uelhs. Sabi pas quina ei era sua intencion, ne com s'a pogut escapar deth sòn pair, que l'estime extraordinàriament, pr'amor que non a un aute ereu, e perque eth s'ac merite, coma veirà vòsta mercè quan lo veigue. E me cau díder mès: que tot aquerò que cante ac trè deth sòn cap; e qu'è entenut díder qu'ei un gran estudiant e poèta. E encara mès: que cada còp que lo veigui e l'enteni cantar, tremòli tota e m'alugui, temorosa de qué eth mèn pair lo coneishe e sàpie des nòsti desirs. Jamès l'è dit ua soleta paraula, e, totun aquerò, l'estimi de manèra que non posqui víuer sense eth. Aquerò ei, senhora, tot çò que vos posqui díder d'aguest music, qu'era sua votz tant vos a agradat; que ja en era veiratz que non ei mosso de mules, coma didetz, senon d'anmes e de lòcs, coma vos è dit.

—Non digatz arren mès, senhora Clara —didec alavetz Dorotea—, e aquerò, punant-la diuèrsi viatges; non digatz arren mès, digui, e demoratz qu'arribe eth nau dia, que jo demori en Dieu d'encaminar es vòsti ahèrs pr'amor de qu'agen un bon finau que tan aunèsti principis se meriten.

—Ai senhora!, didec Clara, quin finau se pòt demorar, s'eth sòn pair ei tan important e tan ric que li semblarà que jo non posqui ne èster serventa deth sòn hilh, e com, per tant, era sua esposa? Pr'amor que maridar-me jo d'amagat deth mèn pair, non ac vau a hèr ne peth mau de morir. Non voleria senon qu'aqueth mosso se'n tornèsse e me deishèsse; dilhèu damb non vederlo e damb era distància grana deth camin que portam se m'aleugerie era pena qu'ara è ath laguens, encara que me semble qu'aguest remèdi non me profitarà guaire. Sabi pas qué diables a estat aquerò, ne per a on a entrat aguest amor que l'è, en èster jo tan joena e eth tan joen, que de vertat me pensi qu'auem era madeisha edat, e que jo è setze ans, que complirè eth dia de Sant Miquèu, segontes ditz eth mèn pare.

Que non podec deishar d'arrir Dorotea, en enténer guaire coma ua mainada parlaue Clara, ara quau didec:

—Descansem, senhora, eth pòc temps que quede dera net, e apareisherà ena auba Dieu e ac apraiaram tot, o mau m'anaràn es mans.³

Se padeguèren damb aquerò, e i auec un gran silenci en tota era aubèrja; sonque èren desvelhades era hilha dera ostalèra e Maritornes, era sua serventa, que, coma que ja sabien der umor que pecaue Dòn Quishòt, e qu'ère dehòra dera aubèrja armat e a shivau, hènt era guàrdia, decidiren es dues hèr-li quauqua burla, o aumens, passar un shinhau de temps en tot escotar-lo enes sues asenades.

Mès que, en tota era aubèrja non i auie ua soleta hièstra que dèsse entath camp, solet un horat en un palhèr, per a on lançauen era palha per dehòra.⁴ En aguest horat se calèren es dues semipuncèles,⁵ e vederen que Dòn Quishòt ère a shivau, emparat ena sua lança, deishant anar de quan en quan tan prigondes e doloroses alendades que semblaue que, damb cada ua d'eres se li arringaue era anma. E tanben enteneren que didie en votz moffa, regalada e amorosa:

—Ò senhora mia Docina deth Tobòso, estrem de tota beresa, finau e acabament dera discrecion, archiu dera milhor gràcia, depaus dera onestetat,

3. Traduccion literau; entà indicar que tot s'apraiarà.

4. Des de dehòra.

5. Ua forma burlesca d'expressar qu'ua, Maritornes, hè de puncèla sense estar-ne (non ei vèrge) e era auta ei puncèla però no'n hè.

e, darrèrament, idia de tot aquerò profitós, aunèt e deleitable que i a en mon! E qué harà ara era vòsta mercè? S'auràs per fortuna es pensaments en tòn captiu cavalièr, qu'en tanti perills, sonque per servir-te, dera sua voluntat a volut calar-se? Balha-me tu notícies d'era, ò luminària des tres cares!⁶ Dilhèu ara ès guardant-la damb enveja; que, passejant-se per bèra galaria des sòns somptuosi palais, o ja emparada de piech sus un balcon, ei en tot considerar se com, vista era sua onestetat e granesa, a de padegar era tormenta que per era aguest mèn aflagit còr patís, quina glòria l'a de dar as mies penes, quina tranquillitat as mèns uelhs, e, fin finau, quina vida ara mia mòrt e quin prèmi as mèns servicis. E tu, Solei, que ja deues èster enserant es tòns shivaus, pr'amor de maitiar e gèsser a veir ara mia senhora, quan la veigues, te supliqui que la saludes dera mia part; mès, compde en veder-la e saludar-la de non punar-la en ròstre, pr'amor qu'auria mès gelosia de tu qu'era que tu aueres d'aquera leugèra ingrata que tan te hec sudar e córrer pes planhères de Tesalia, o pes arribes de Peneo,⁷ que non me'n brembi ben per a on correres alavetz gelós e enamorat.

Enquiad aguest punt arribaue alavetz Dòn Quishòt en sòn planhós rasonament, quan era hilha dera ostalèra lo comencèc a mormolhejar e a dider-li:

—Senhor mèn, apropatz-vos aciu se vò vòsta mercè.

En entèner aguestes indicacions e votzes, virèc eth cap Dòn Quishòt, e vedec, ara lum dera lua, qu'alavetz ère en tota era sua claror, com lo cridauen der horat qu'ada eth li semblèc ua hièstra, e encara damb rèishes daurades, coma conven que siguen es de tan rics castèths coma eth s'imaginaue qu'ère aquera aubèrja; e de seguit s'imaginèc que un aute còp, coma eth viatge anterior, era famosa puncèla, hilha dera senhora d'aqueth castèth, vençuda peth sòn amor, tornaue a sollicitar-lo; e damb aguest pensament, entà non mostrar-se desagraït, virèc es retnes a Rocinant e s'apropèc en horat, e, tanlèu vedec as dues gojates, didec:

—Qu'è pietat de vos, beròia senhora, de qué ajatz metut es vòstes guardades amoroses en bèth un que non li ei possible corresponer-vos segontes se merite

6. Se referís as tres fases dera lua: redona, semicirculara e punchenta.

7. Se referís ara fabula d'Apòllo e Dafne qu'explique Ovidi en Es Metamorfòsis.

era vòsta valor e gentilesa; e non li balhètz eth tòrt ad aguest miserable cavalièr errant, ath quau er amor l'a impossibilitat d'autrejar era sua volontat a ua auta persona desparièra, ara quau quan la vederen es sòns uelhs, la hec senhora absoluta dera sua anma. Desencusatx-me, brava senhora, e recuelhetz-vos ena vòsta cramba, e non volgatz, en hèr-me veir mès es vòsti desirs, que jo me mòstra mès desagraït; e se der amor que m'auetz, trapatz en jo bèra causa entà satisfèr-vos, que non sigue eth madeish amor, demanatz-me-la, que jo vos juri, per aquera absenta enemiga doça mia, balhar-la-vos complètament, encara que me demanèstetx un nhòc des peus de Medusa, qu'èren toti sèrps, o es madeishi arrais deth solei embarradi en un flascon.

—Que non li cau arren de tot aquerò ara mia senhora, senhor cavalièr —didec en aguest moment Maritornes.

—Qué li cau, donc, discrèta hillhuquèra, ara vòsta senhora? —responec Dòn Quishòt.

—Solet ua des vòstes beròies mans —didec Maritornes—, entà poder aleugerir en era eth gran desir que l'a portat en aguest horat, tan perilhós entath sòn aunor que se la vedesse eth sòn senhor pair, çò que li talharie aumens serie era aurelha.⁸

—Qu'ac voleria veir! —responec Dòn Quishòt—; se salvarà pro ben de hèr aquerò, se non vò eth mès desastrós finau qu'auec cap pair en mon, per auer metut es mans enes delicadi membres dera sua enamorada hilha.

Li semblèc a Maritornes que segurament Dòn Quishòt balharie era man qu'auien demanat, e, premanint en sòn pensament çò qu'auien de hèr, baishèc deth horat e s'apropèc en estable a on cuelhec eth cabeste der ase de Sancho Pancha, e damb grana rapidesa tornèc en sòn horat, ath temps que Dòn Quishòt s'auie metut de pès sus era sèra de Rocinant, entà poder arténher era rèisha dera hièstra, a on se pensaue qu'ère era herida puncèla, e, en balhar-li era man, didec:

—Cuelhetz, senhora, aguesta man, o, milhor dit, aguest borrèu des maufactors deth mon; cuelhetz aguesta man, digui, ara quau non a tocat cap auta man de hemna, ne tanpòc d'aquera qu'a complèta possession deth

8. S'enfadarie molt.

mèn còs. Que non vo'la balhi entà qué la punetz, senon entà qué veigatz era contextura des nèrvis, era fôrça des sòns muscals, era amplada espaciositat des sues venes, d'a on poiratz deduir quina ei era fôrça deth braç que tau man possedís.

—Ara ac veiram —contestèc Maritornes.

E, en tot hèr-li un laç corredís ath cabeste, l'ac metec en punhet, e, baishant deth horat, estaquèc lo que quedaue, ara sarralha dera pòrta deth palhèr, plan fòrtament. Dòn Quishòt, que sentec era aspror dera còrda en sòn punhet, didec:

—Me semble que vòsta mercè me desrengue era man; non la tractetz tan mau, donques qu'era non n'a eth tòrt deth mau que vos hè era mia voluntat, ne ei ben qu'en tan pòca part vengatz damb tot eth vòste anuèg. Guardatz qu'aqueth qu'estime ben, non se revenge tan mau.

Per totes aguestes rasons de Dòn Quishòt ja non les escotaue arrés, pr'amor que, tanlèu coma Maritornes l'estaquèc, era e era auta se n'anèren, mòrtes d'arri, e lo deishèren estacat de manèra que li siguec impossible destacar-se.

Ère, donc, coma s'a dit, de pès sus Rocinant, calat tot eth braç per horat e estacat peth punhet ara sarralha dera pòrta, damb grana temor e suenh de qué se Rocinant se desviaue entà un lòc o un aute, auie de quedar penjat deth braç. E per tant non gausaue hèr cap movement, donques que dera paciència e quietud de Rocinant pro se podie demorar que serie sense botjar-se un sègle sancèr.

En resumit, en veder-se Dòn Quishòt estacat, e que ja es daunes se n'auien anat, pensèc que tot aquerò se hège per via d'encantament, coma eth viatge anterior, quan en aqueth madeish castèth lo molec aqueth mòro deth traginèr encantat; e maudidie, en silenci, era sua pòca discrecion e discors, pr'amor que, en auer gessut tan mau eth primèr viatge d'aqueth castèth, s'auie aventurat a entrar en eth un dusau viatge, en èster avertiment de cavalièrs errants que, quan an provat ua aventura e non les a gessut ben, ei senhau que non ei entada eri, senon entà d'auti; e atau, non les cau provar-la un aute viatge. Totun, tirassaue eth braç, entà veir se podie destacar-se, mès ère tan ben estacat, que totes es pròves sigueren en bades. Qu'ei vertat que tirassaue damb suenh pr'amor que non se botgèsse Rocinant, e encara qu'eth volie sèir-se e meter-se ena sera, non podie senon èster de pès, o arringar-se era man.

Aquiu siguec eth desirar era espada d'Amadís, contra era quau non auie cap fôrça er encantament. Aquiu maudidec era sua sòrt. Aquiu exagerèc era manca que harie en mon era sua preséncia pendent eth temps que siguesse encantat, e que sense cap de dobte ja se pensaue que n'ère. Aquiu se'n brembèc de nau dera sua estimada Docina deth Tobòso. Aquiu cridèc ath sòn brave escudèr Sancho Pancha, —que, acogat en saunei e estirat sus era aubarda der ase, non se'n brembaue en aqueth moment dera mair que l'auie parit—; alavetz, cridèc as sabents Lergandeo e Alquife entà qué l'ajudèssen; aquiu invoquèc ara sua brava amiga Urganda entà qué l'ajudèsse, e, fin finau, aquiu lo cuelhec eth maitin, tan desesperat e confonut que bramaue coma un taure; pr'amor que non demoraue eth, que, damb eth dia se remedièsse eth sòn trebuc, pr'amor que l'auie coma etèrn, en pensar-se qu'ère encantat. E lo hège pensar aquerò eth hèt de veir a Rocinant que non se botjaue bric, e se pensaue que d'aquera manèra, sense minjar ne béuer ne dormir, estarien eth e eth sòn shivau enquia qu'aquera mala aflluéncia des esteles acabèsse, o entò qué un aute mès sabent encantador lo desencatèsse.

Mès que s'enganhèc molt ena sua credença pr'amor que, a penes comencèc a hèr-se dia, arribèren ena aubèrja quate òmes a shivau, damb plan bona apareença, damb es sues escopetes sus es sères de montar. Piquèren ena pòrta dera aubèrja, qu'encara ère barrada, damb grani patacs; era quau causa, vista per Dòn Quishòt des d'a on encara non auie deishat d'èster susvelhant, damb votz arroganta e nauta, didec:

—Cavalièrs, o escudèrs, o qui qué sigatz: que non vos cau picar es pòrtes d'aguest castèth; qu'ei pro clar qu'ad aguestes ores, o es que son laguens dormissen, o non an per costum daurir es fortalèses enquia qu'eth solei sigue estirat per tèrra. Demoratz dehòra que hèsque dia, e dempús veiram se serà just o non que vos daurisquen.

—Qué dimònis de fortalèsa o castèth ei aguest —didec un—, entà obligar-mos a salvar aguestes ceremònies? S'ètz er ostalèr, ordenatz que mos daurisquen, qu'èm caminaires que non volem que dar civada as nòstes cavaladures e seguir entà deuant, pr'amor qu'auem prèssa.

—Vos semble, cavalièrs, qu'è jo era mina d'ostalèr? —responec Dòn Quishòt.

—Sabi pas quina ei era vòsta mina —responec er aute—, mès sai que didetz asenades se cridatz castèth ad aguesta aubèrja.

—Qu’ei un castèth —repliquèc Dòn Quishòt—, e des milhors d’aguesta província, e i a gent laguens qu’a portat scèptre ena sua man e corona en cap.

—Que serie milhor ath revès —didec eth caminaire—: eth scèptre en cap e era corona ena man. E deu èster, s’aquerò ei atau, que i deu auer laguens ua companhia de comics, que d’eri ei auer soent aguestes corones e scèptres que didetz, pr’amor qu’en ua aubèrja tan petita, e on i a tan de silenci, non pensi que se lòtgen persones dignes de scèptre e corona.

—Que sabetz pòques causes deth mon —repliquèc Dòn Quishòt—, donques qu’ignoratz es cassi que les sòlen arribar as cavalièr errants.

Que ja se cansauen es companhs deth collòqui qu’auien damb Dòn Quishòt, e atau, tornèren a picar damb fòrça; e alavetz se desvelhèc er ostalèr e tanben toti es qu’èren ena aubèrja; e se lheuèc a preguntar se qui picauè. Arribèc en aqueth moment qu’ua des cavaladures que venguien es quate que cridauen, flairèc a Rocinant, que, mala encolic e trist, damb es aurelhes queigudes, tenguie sense botjar-se ath sòn patron; e, coma qu’a tot darrèr ère de carn, encara que semblaue de husta, non podèc deishar de ressentir-se e flairar ath que l’amorassaue; e atau, encara que non s’auie botjat massa, se separèren es pès de Dòn Quishòt, e, esguitlant-se pera sèra aurie queigut en solèr se non s’auesse quedat penjat deth braç, causa que li costèc fòrça dolor, de manèra que pensèc que li talhauen eth punhet o que se li arringaue eth braç; pr’amor que quedèc tan apròp deth solèr que damb es puntes des pès punaue era tèrra; qu’ère en perjudici sòn, pr’amor que, coma sentie guaire pòc li mancaue entà méter es pès en tèrra, se cansaue e s’estiraue entà arribar en solèr, coma aqueri que son en torment dera corriòla, botadi a *tocar non tocar*; qu’eri madeishi son causa d’augmentar era sua dolor, damb er in de voler estirar-se, enganhadí pera esperança que se les represente, que damb un shinhau mès que s’estiren arribaràn en solèr.

CAPÍTOL XLIV

A on se seguissen es inaudits eveniments dera aubèrja

Efectivament, sigueren tantes es votzes que deishèc anar Dòn Quishòt, que, daurint de còp es pòrtes dera aubèrja, gessec er ostalèr, espaurit, a veir se qui cridaue atau, e es qu'èren dehòra heren lo de madeish. Maritornes, que ja s'auie desvelhat per aguestes votzes, e s'imaginaue se qué podie èster, anèc en palhèr, e desliguèc, sense qu'arrés ac vedesse, eth cabeste que tengue a Dòn Quishòt, e eth queigüec alavetz en solèr, ara vista der ostalèr e des caminaires, que, en apropar-se ada eth, li preguntèren qué li passaue, perqué cridaue tant. Eth, sense díder paraula, se treigüec era còrda deth punhet, e, metent-se de pès, pugèc sus Rocinant, se metec en braç er escut, metec en rèst era lança, e, cuelhent bona part deth camp, anec a miei galaup, dident:

—Quinsevolh que didesse que jo è estat damb justa causa encantat, s'era mia senhora era princessa Micomicona me balhe permís entad aquerò, jo lo desmentisqui, lo repti e lo desfisi a un combat.

Admiradi se quedèren es nauí caminaires des paraules de Dòn Quishòt, mèc er ostalèr les treigüec d'aquera admiracion, en dider-les qu'ère Dòn Quishòt, e que non n'auien de hèr cabau d'eth, donques qu'ère dehòra deth sòn sen.

Li preguntèren ar ostalèr se dilhèu auie arribat en aquera aubèrja un gojat d'uns quinze ans, qu'anaue vestit de mosso de mules, de taus e taus senhes, en tot balhar es madeishes qu'auie er aimant de dòna Clara. Er ostalèr responec que i auie tanta gent ena aubèrja, que non se n'auie encuedat de ço que preguntauen. Mès, en auer vist un d'eri eth coche a on auie vengut er auditor, didec:

—Que deu èster aciu sense cap de dobtè, pr'amor qu'aguest ei eth coche que diden qu'eth seguís; que se demore un de vosati ena pòrta e qu'entren es auti a cercar-lo; e encara serie bon qu'un de nosati entorèsse tota era aubèrja, pr'amor de qué non hugesse pes tàpies des corraus.

—Atau se harà —responec un d'eri.

E, entrant es dus laguens, un se quedèc ena pòrta e er aute anèc a entorar era aubèrja; tot aquerò ac vedie er ostalèr, e non sabie comprèner entà qué hègen aqueres diligéncies, encara que pro se n'encuedèc de qué cercauen ad aqueth joen qu'es sòns senhaus l'auien balhat.

Ja en aqueri moments hège dia; e, autant per aquerò coma peth rambalh que Dòn Quishòt auie format, toti èren desvelhadi e se lleuauen, mès que mès Clara e Dorotea, qu'ua damb eth subersaut d'auer ath sòn aimant tan apròp, e era auta damb eth desir de veder-lo, auien dormit plan mau aquera net. Dòn Quishòt, que vedec que cap des quate caminaires ne hège cabau d'eth, ne contestauen as sues preguntes, morie e rabiaue de despìet e de fúria; e s'eth auesse trapat enes ordenances dera cavalaria que licitament podie eth cavalièr errant cuélher e començar ua auta empresa, en auer balhat eth sòn vòt, era sua paraula e fe de non meter-se en cap auta enquia acabar era qu'auie prometut, les aurie escometut a toti e les aurie hèt contestar encara que non volessen. Mès, en semblar-li non convenient ne massa ben començar ua auta empresa enquia méter a Micomicona en sòn reiaume, carèc e s'estèc quiet, demorant a veir en qué anauen a parar es diligéncies d'aqueri caminaires, un des quaus trapèc ath gojat que cercaue, dormint ath costat d'un mosso de mules, convençut de qué arrés lo cercaue, e mens encara de qué lo trapèsse. Er òme l'agarrèc deth braç e li didec:

—Per cèrt, senhor dòn Loís, que non respon ben ad aquerò que vos ètz er abit que portatz, e que non se ditz eth lhet en qué vos trapi damb eth qu'era vòsta mair vos crièc.

Se netegèc eth gojat es sòns uelhs somnolents e guardèc ath que l'auie agarrat, e se n'encuedèc de qué ère servent de sa pair, e s'espauric autant, que non acertèc a díder ua soleta paraula pendent ua bona estona. E eth servent seguic dident:

—Non auetz de hèr cap auta causa, senhor dòn Loís, que préner paciència e tornar entara vòsta casa, se non voletz qu'eth vòste pair se'n vage entar aute mon, pr'amor que non se pòt demorar ua auta causa dera pena que li còste era vòsta abséncia.

—Coma sabec eth mèn pair —didec dòn Loís—, que jo èra aciu e damb aguest vestit?

—Un estudiant —responec eth servent—, ath quau balhéretz compde des vòsti sentiments siguec eth qu'ac desnishèc, ahiscat dera pena que li balhèc eth hèt de trapar-vos mens eth vòste pair; e, atau, envièc a quate servents entà cercar-vos, e toti èm aciu ath vòste servici, mès contents de çò que se pòt imaginar, pera bona accion que haram en tot portar-vos deuant des uelhs que tan vos estimen.

—Aquerò serà se jo voi, o s'ac ordène eth Cèu —responec dòn Loís.

—Qué auetz de voler o qué volerà eth Cèu, senon consentir en tornar? Pr'amor que non ei possible cap auta causa.

Totes aguestes rasons que parlauen entre es dus les entenec eth mosso de mules qu'ère ath costat de dòn Loís; e, lheuand-se d'aquiu, anèc a condar-l'ac a dòn Fernando e a Cardènio, e as auti, que ja s'auien vestit, as quaus didec com aqueth òme tractaue de senhor ad aqueth gojat, e es rasons que didie, com lo volie hèr tornar ena casa de sa pair, e eth mosso non volie. E damb aquerò, e damb lo que d'eth sabien dera bona votz qu'eth Cèu li auie balhat, cuelheren tot eth gran desir de saber mès concrètament se qui ère, e d'ajudar-lo se bèra fòrça¹ li volessen hèr; e atau, se n'anèren entath lòc a on èren parlant e discutint damb eth sòn servent.

Gessec alavetz Dorotea dera sua cramba, e darrèr d'era, Clara, plan trebolada; e, cridant Dorotea a Cardènio a despart, li condèc en brèves paraules era istòria deth music e de Clara, ara quau eth tanben li condèc que l'auien vengut a cercar es servents de sa pair, e non l'ac didec tan baish que non ac entenesse Clara, que d'aquerò quedèc tan capvirada, que se Dorotea non l'auesse arturat, aurie queigut en solèr. Cardènio li didec a Dorotea que se'n tornèssen ena cramba, qu'eth sajarie de méter remèdi a tot, e eres aubediren.

1. Se la volessen obligar.

Que ja èren es quate qu'auien vengut a cercar a dòn Loís laguens dera aubèrja e entorant-lo, en tot convencer-lo de qué lèu, sense arturar-se un punt, tornèsse pr'amor de consolar ath sòn pair. Eth responec que de cap manèra ac podie hèr se non acabaue un ahèr en qué li anaue era vida, er aunor e era anma. L'ahisquèren alavetz es servents, en tot dider-li que de cap de manèra tornarien sense eth, e que se lo portarien, volesse o non.

—Aquerò non ac haratz vosati —repliquèc dòn Loís—, se non ei portant-me mòrt, encara que, de quinsevolh manèra que me portetz serà portar-me sense vida.

Ja ad aguesta rason auien acodit toti es qu'èren ena aubèrja, especiaument Cardènio, dòn Fernando, es sòns camarades, er auditor, eth capelhan, eth barbèr e Dòn Quishòt, que ja li semblèc que non auie besonh de susvelhar mès eth castèth. Cardènio, coma que ja sabie dera istòria deth gojat, les preguntèc as que se lo volien emportar contra era sua voluntat:

—Mos botge —responec un des quate—, eth hèt de dar vida ath sòn pair, que per çò dera abséncia d'aguest cavalièr ei en perilh de perder-la.

Ad aquerò contestèc dòn Loís:

—Que non cau comentar aqui es mies causes: jo sò liure, e tornarè se voi, e se non, degun de vosati m'a d'obligar.

—Expausatz es vòstes rasons —responec er òme—; e s'eres non siguessen pro, mos calerà a nosati hèr çò qu'auem vengut a hèr e que n'èm obligadi.

—Veigam se qué i a ath hons de tot aquerò —didec alavetz er auditor.

Mès er òme, que l'arreconeishec, coma vesin dera sua casa, responec:

—Non coneish vòsta mercè, senhor auditor, ad aguest cavalièr, qu'ei er hillh deth vòste vesin, eth quau s'a absentat dera casa deth sòn pair vestit de forma tan indecenta ara sua importància, coma pòt veir vòsta mercè?

Guardèc alavetz er auditor atentiuament e l'arreconeishec, e, en tot abraçar-lo, didec:

—Quines pegaries son aguestes, senhor dòn Loís, o quines causes tan poderoses, que vos an botjat a vier d'aguesta manèra, e en aguest vestit, que tan mau vos va damb era qualitat vòsta?

Ath gojat li vengueren es lèrmes enes uelhs, e non podec contestar arren. Er auditor les didec as quate que se padeguèssen, que tot anarie ben, e, cuelhent dera man a dòn Loís, l'apartec a despart e li preguntec qué auie passat.

E, mentre li hège aguestes e d'outes preguntes, s'enteneren granes votzes ena pòrta dera aubèrja, e era causa ère que dus òstes qu'aquera net s'auien lotjat en era, en veir a tota aguesta gent tenguda a saber lo que cercauen es quate, auien sajat d'anar-se'n sense pagar; mès er ostalèr, que s'estaue mès peth sòn negòci que pes auti, les agarrèc quan gessien e les demanèc eth pagament, e les repoteguèc era sua mala intencion damb tales paraules, que les ahisquèc a respòner damb es punhs; e atau, comencèren a foter-se patacs, de tau manèra qu'eth praube ostalèr auec besonh de cridar e demanar ajuda. Era ostalèra e era sua hilha non vederen a cap aute mès desocupat entà defener-lo qu'a Dòn Quishòt, ath quau era hilha dera ostalèra li didec:

—Ajude vòsta mercè, senhor cavalièr, pera vertut que Dieu vos autregèc, ath mèn praube pair, que dus maus òmes li estàn fotent ua bona repassada.

Ad aquerò contestec Dòn Quishòt, plan lentament e damb molta tranquillitat:

—Beròia puncèla, que non vos posqui ajudar ara, pr'amor que sò empedit de calar-me en cap auta aventura enquia qué non acaba era que jos era mia paraula è metut. Mès lo que jo poirè hèr entà servir-vos ei çò que vos vau a díder: corretz e didetz-li ath vòste pair que s'entretengue en aguesta batalha çò millhor que pogue, e que non se dèishe véncer de cap manèra, mentre jo demani permís ara princessa Micomicona entà poder vier ena sua ajuda; que s'era me lo balhe, ne podetz èster segures que lo treirè deth perillh.

—Pecadora de jo! —didec alavetz Maritornes—, qu'ère deuant; abans de qué vòsta mercè artenhe aguest permís que demane, eth mèn senhor ja serà en aute mon.

—Deishatz-me, senhora, qu'artenha aguest permís que digui —responec Dòn Quishòt—, que tanlèu l'aja, non serà important qu'eth sigue ja en aute mon, pr'amor que d'aquiu lo treirè a maugrat deth madeish mon, o, aumens, vos balharè tau resvenja contra aqueri que l'agen enviat aqui, que quedaratz fòrça satisfètes.

E sense díder arren mès se metec de jolhs deuant de Dorotea, demanant-li damb paraules cavalaresques que dera sua granesa siguesse servida de balhar-li permís d'acodir a ajudar ath casteran d'aqueth castèth, qu'ère en ua grèu situacion. Era princessa li dèc eth permís, e eth dempús, agarrant eth sòn escut e era sua espada, acodic ena pòrta dera aubèrja, a on encara se trapauen es dus òstes lutant damb er ostalèr; mès, tanlèu arribèc, s'estonèc e s'estèc quiet, encara que Maritornes e era ostalèra li demanauen perquè s'arturaue, e qu'ajudèsse ath sòn senhor e marit.

—M'arturi —didec Dòn Quishòt—, perque non m'ei licit méter era man ena espada contra escudèrs; mès cridatz ath mèn escudèr Sancho, qu'ada eth li tòque aquesta defensa e resvenja.

Aquerò passaue ena pòrta dera aubèrja, e en era i auie còps de punh e boets plan ben balhadi, tot en perjudici der ostalèr e damb ràbia de Maritornes, era ostalèra e era sua hilha, que se desesperauen de veir era covardia de Dòn Quishòt, e de çò de mau qu'ac passaue eth sòn marit, senhor e pair.

Mès, deishem-lo aqui, que non mancarà qui l'ajude, o se non, que patisque e que care eth que gause hèr mès de çò qu'es sues fòrces li permeten, e tornem cinquanta passi entà darrèr, pr'amor de veir lo qué dòn Loís responec ar auditor; que lo deishèrem a despart, preguntant-li era causa dera sua venguda a pè e damb tan vil vestit; ad aquerò eth gojat, cuelhent-lo fòrtament des mans, coma hènt veir qu'un grana dolor li sarraue eth còr, e vessant lèrmes en abundància, li didec:

—Senhor mèn, jo non sabi dider-vos ua auta causa que des deth moment que volec eth Cèu que vedessa ara mia senhora Clara, hilha vòsta e senhora mia, des d'aqueth moment la hi senhora dera mia voluntat; e s'era vòsta, vertadèr senhor e pair mèn, non ac empedís, aguest madeish dia a d'èster era mia esposa. Per era deishè era casa deth mèn pair, e per era me metí aguest vestit, entà seguir-la entà on anèsse, coma era flècha ara diana, o coma eth marinèr ath Nòrd. Era non sap des mèns desirs mès de çò qu'a pogut comprèner pendent es viatges que m'a vist plorar de luenh. Que ja sabetz, senhor, dera riquesa e dera noblesa des mèns pairs, e com sò jo eth solet ereu: se vos semble qu'aguestes son causes entà qué vos aventuretz a hèr-me a jo aürós, recebetz-me coma ath vòste hilh; que s'eth mèn pair, ahiscat per d'auti

projectes sòns, non l'agradèsse aguest ben que jo m'è cercat, qu'a mès fòrça eth temps entà des-hèir e cambiar es causes qu'es umanes voluntats.

Carèc, en díder aquerò, er enamorat gojat, e er auditor quedèc, en entener-lo, estonat, confonut e admirat, autant per auer entenut era manèra e discrecion que dòn Loís li auie descubèrt eth sòn pensament, coma per veder-se en un punt que non sabie quina decision cuélher en tan sobtat e non demorat ahèr; e atau, non responec ua auta causa senon que se padeguèsse alavetz, e les didesse as sòns servents que de moment non se lo emportèssen, pr'amor d'auer temps entà considerar çò mès convenient entà toti. Li punèc es mans dòn Loís, e tanben les ac banhèc damb lèrmes, causa que poirie atrendir un còr de marme, non solet eth der auditor, que, coma discrèt, ja auie coneishut guaire ben li anaue ara sua hilha aqueth matrimòni; mès se siguesse possible, ac volie hèr damb era voluntat deth pair de dòn Loís, que d'eth sabie que volie hèr de títol² ath sòn hilh.

Ja en aguest moment èren es òstes en patz damb er ostalèr, pr'amor que, per çò des persuasions e rasons de Dòn Quishòt, mès que per menaces, li auien pagat tot çò convengut, e es servents de dòn Loís demorauen eth finau dera charrada der auditor e era decision deth sòn patron, quan eth dimòni, que non dormís, ordenèc qu'en aqueth madeish moment entrèsse ena aubèrja eth barbèr ath quau Dòn Quishòt li treigues eth casco de Mambrino e Sancho Pancha es arriatges der ase, qu'auie cambiat damb es deth sòn. E eth barbèr, portant ath sòn ase en estable, vedec a Sancho Pancha qu'ère apraiant sabi pas qué dera aubarda, e quan la vedec l'arreconeishec, e gausèc escométer a Sancho, dident:

—A, lairon, que vos è cuelhut! Balha-me era mia bacina e era mia aubarda, damb toti es arriatges que me panès!

Sancho, que se vedec atacat tan ara imprevista e entenec es insults que li didien, agarrèc damb era man era aubarda, e damb era auta li fotec un boet ath barbèr que li banhèc es dents en sang. Mès non per aquerò deishèc eth barbèr era presa qu'auie hèt ena aubarda, e lheuèc era votz de tau manèra que toti es dera aubèrja acodiren ath bronit e ara peleja, e didie:

2. Conseguir un títol nobiliari entath sòn hilh.

—Ací³ era justícia deth rei, que, ath delà de panar-me era mia propietat, me vò aucir aquest panaire de camins!

—Mentitz —responec Sancho—, que jo non sò panaire de camins; pr'amor qu'en bona batalha guanhèc eth mèn patron Dòn Quishòt aquestes despolhes.

Que ja ère Dòn Quishòt deuant, plan content de veir se com se defenie eth sòn escudèr, e l'auec aquiui deuant coma òme de pro, e decidic ath sòn laguens armar-lo cavalièr ena prumèra escadença que se l'aufrisse, per semblar-li que serie ben tenguda era orde de cavalaria en eth. Entre d'autes causes qu'eth barbèr didie en discors dera peleja, arribèc a díder:

—Senhors, atau ei mia aguesta aubarda coma n'ei era mòrt que li deui a Dieu, e atau l'arreconeishi coma se l'auessa parit; e aquiui ei eth mèn ase en estable, que non me deisharà mentir, se non, provatz-l'ac, e se non l'anèsse ara perfeccion, jo quedarè coma infame. E mès encara: eth madeish dia que me la panèren, me panèren tanben aguesta bacina de laton naua, que non s'auie estreat, qu'ère senhora⁴ d'un escut.

Aci non podec Dòn Quishòt tier-se sense respóner, e, metent-se entre es dus e separant-les, metent era aubarda en solèr, que la vedessen toti enquia qué s'aclarèsse era vertat, dídec:

—Entà que veiguen vòstes mercès clarament era error en qué se trape aquest brave escudèr, que cride bacina ad aquerò que siguec, ei e serà casco de Mambrino, eth quau l'ac treiguí jo en bona batalha, e me hi senhor d'eth damb legitima e licita possession! Per lo que hè ara aubarda non m'i voi méter, que d'aquerò que saberè díder ei qu'eth mèn escudèr Sancho me demanèc permís entà trèir es arriatges deth shivau d'aquest vençut covard, e damb eri ornar eth sòn; jo li balhè eth permís, e eth les cuelhec, e, per çò d'auer-se convertit d'arriatge en aubarda, non sai balhar cap auta explicacion senon ei era ordinària: que transformacions se ven enes eveniments de cavalaria. Entà confirmàc, cor, Sancho, e trè aciui eth casco qu'aquest brave òme ditz qu'ei ua bacina.

3. Que vengue ath mèn secors...

4. Que valie tant coma un escut.

—Redena, senhor —didec Sancho—, se non auem cap auta pròva qu'era que ditz vòsta mercè, tan bacina ei eth casco de *Malino*⁵ coma er arriatge d'aguest brave òme aubarda!

—Hè lo que t'ordeni —repliquèc Dòn Quishòt—, que non totes es causes d'aguest castèth an d'èster guidades per encantament.

Sancho anèc a on ère era bacina e la portèc; e, tanlèu Dòn Quishòt la vedec, la cuelhec enes sues mans e didec:

—Guarden vòstes mercès damb quina cara⁶ poirie díder aguest escudèr qu'ei ua bacina, e non eth casco qu'è dit. E juri pera orde de cavalaria que profèssi, qu'aguest casco siguec eth madeish que jo li treiguí, sense auer hijut ne trèt en eth absolutament arren.

—En aquerò que non i a cap de dopte —didec Sancho—, pr'amor que des de qu'eth mèn senhor lo guanhèc enquia ara non a hèt damb eth qu'ua batalha, quan desliurèc as sense fortuna encadenadi, e se non auesse estat per aguest *bacicasco*, non ac aurie passat alavetz guaire ben, peth volum de peirades que i auec en aqueth eveniment.

5. Sancho càmbe e simplifique es nòms.

6. Atreviment.

CAPÍTOL LXV

A on s'acabe d'averar eth dobte deth casco
de Mambrino e dera aubarda, e d'outes aventures
qu'arribèren damb tota vertat

—**Q**ué les semble a vòstes mercès, senhors —didec eth barbèr—, de lo qu'afirmen aguesti gentilòmes, donques qu'encara diden qu'aquerò non ei ua bacina senon un casco?

—Se bèth un ditz çò de contrari —didec Dòn Quishòt—, jo li harè veir que mentís, se siguesse cavalièr, e s'ei escudèr, que rementís mil viatges.

Eth nòste barbèr, qu'ère present en tot, coma que coneishie pro ben er umor de Dòn Quishòt, volec hèr veir encara mès es sues asenades e portar entà deuant era burla entà qué toti arrissen, e didec, parlant damb er aute barbèr:

—Senhor barbèr, o qui sigatz, vos cau saber que jo tanben sò deth mestièr, e ja hè mès de vint ans, e coneishi fôrça ben toti es esturments dera barberia, sense que ne manque un de solet; e tanben siguí soldat enes ans dera mia joenessa, e sabi tanben se qué ei un casco, e qué ei ua gòrra, e casco d'assemblatge, e d'outes causes pertanhents ara milícia, voi díder, as tipos d'armes des soldats; e digui, exceptat opinion milhor qu'era mia, qu'aguesta pèça qu'ei aciu deuant e qu'aguest brave senhor a enes sues mans, non solet non ei bacina de barbèr, senon qu'ei tan luenh d'estar-ne coma luenh ei eth blanc deth nere e era vertat dera mentida; tanben digui qu'aguest, encara qu'ei casco, non ei casco sancèr.

—Plan que non, didec Dòn Quishòt, pr'amor que li manque era mitat, qu'ei era bavarilha.¹

1. Pèça que protegie era boca e era maishèra.

—Qu'ei atau —didec eth capelhan—, que ja se n'auie encuedat dera intencion deth barbèr amic sòn.

E lo madeish confirmèc Cardènio, dòn Fernando e es sòns camarades; e includit er auditor, se non auesse estat tan cogitós per ahèr de dòn Loís, aurie ajudat dera sua part, ara burla; mès es causes en qu'ère calat eth sòn pensament, l'auien tan suspenut, que lèu non se n'encuedaue des badinades.

—Valgue-me Dieu! —didec alavetz eth barbèr burlat—; ei possible que tanta gent aunèsta digue qu'aguesta non ei ua bacina senon un casco? Aquerò que pòt estonar a tota ua universitat,² per discrèta que sigue. Qu'ei pro: s'aguesta bacina ei un casco, tanben deu èster aguesta aubarda arriatge de shivau, coma a dit aguest senhor.

—A jo me semble ua aubarda —didec Dòn Quishòt—, mès que ja è dit qu'en aquerò non m'i meti.

—Que sigue aubarda o arriatge —didec eth capelhan—, non cau senon qu'ac digue Dòn Quishòt; pr'amor qu'en aquestes causes dera cavalaria toti aguesti senhors e jo l'autrejam er auantatge.

—Per Dieu, senhors mèns —didec Dòn Quishòt—, que son tantes e tan estranhes es causes en aquest castèth, enes dus còps qu'en eth m'è lotjat, que non gausi a díder afirmativament cap causa de çò qu'en eth se conten, pr'amor que pensi que tot lo qu'en eth se tracte va d'encantament. Eth prumèr viatge que me fatiguèc fôrça un mòro encantat que i a en eth, e a Sancho non l'anèc guaire ben damb d'auti companhs sòns; e anet siguí penjat d'aguest braç lèu dues ores, sense saber com arribè a quèir en aquera desgràcia. Atau, donc, meter-me jo ara en causa de tanta confusion a balhar era mia opinion, serà quèir en un judici temerari. Per çò que didetz qu'aguesta ei bacina e non casco, j'ac è contestat; mès en lo de declarar s'aquerò ei aubarda o arriatge, non gausi a dar ua senténcia definitiva; qu'ac dèishi ara opinion de vòstes mercès; dilhèu per non èster armadi cavalièrs, coma ne sò jo, non auràn vòstes mercès cap tipe d'encantament d'aguest lòc, e auràn es enteniments liures, e poirà jutjar des causes d'aguest castèth coma eres son en realitat, e non coma a jo me semblauen.

2. Conjunt de poblacion damb era madeisha representacion.

—Que non i a cap de dobtè —didec dòn Fernando—, de qué Dòn Quishòt a dit plan ben que mos tòque a nosati era definicion d'aguest cas; e, entà que sigue damb mèns fundament, jo cuèlherè en secrèt es vòts d'aguesti senhors, e de çò que resultèsse balharè compdes complèts e de manèra clara.

Entad aqueri que sabien der umor de Dòn Quishòt, aquerò qu'ère motiu de grana arridalhada; mèns, entàs qu'ac ignorauen, les semblaue era màger asenada deth mon, mèns que mèns as quate servents de dòn Loís, e a dòn Loís ne mèns ne mens, e a d'auti tres òstes qu'auien arribat ena aubèrja, e qu'auien era mina de quadrilhèrs,³ coma, efectivament, n'èren. Mès eth que mèns se desesperaue ère eth barbèr, qu'era sua bacina, aqui deuant des sòns uelhs, se li auie tornat casco de Mambrino, e era aubarda se pensaue que sense cap de dobtè se li tornarie arriatge ric de shivau; e es uns e es auti arrien de veir coma anaue dòn Fernando recuelhent es vòts d'uns e d'auti, en tot parlar-les ena aurelha s'auien de díder aubarda o arriatge aquera jòia que sus era tant s'auie pelejat. E, dempús d'auer cuèlhut es vòts d'aqueri que coneishien a Dòn Quishòt, didec en votz nauta:

—Eth cas ei, ò brave òme, que jo ja sò cansat de cuèlher tantes opinions, pr'amor que veigui qu'a degun que li pregunti çò que desiri saber, non me digue qu'ei ua asenada díder qu'aguesta ei aubarda d'ase, senon arriatge de shivau, e encara mèns, autentic. Atau, auratz d'auer paciència, pr'amor qu'a maugrat vòste e der ase, aguest ei arriatge e non aubarda, e ac auetz provat molt malament de part vòsta.

—Que non aja jo lòc en Cèu, —didec eth barbèr—, se totes vòstes mercès non s'enganhen, e qu'atau apareishe era mia anma deuant de Dieu, coma qu'era me semble a jo aubarda, e non arriatge; mèns aqui van leis, etcètera,⁴ e non digui mèns. E de vertat que non sò embriac, que non m'è esdejoat, senon ei de pecar.

Non mens arridalhades costauen es pegaries que didie eth barbèr qu'es asenades de Dòn Quishòt, eth quau alavetz didec:

3. Dera Santa Germandat.

4. Non acabe era dita "aqui van leis a on vòlen reis" lo que vò significar qu'es leis non s'apliquen as poderosi.

—Que non i a arren a hèr, que cada un cuelhe çò qu'ei sòn, e ad aqueth que Dieu l'ac balhèc, que Sant Pèir l'ac benedisque.⁵

Un des quate didec:

—Se non ei que sigue tot aquerò ua badinada pesada, non posqui pensar qu'òmes de tan bon enteniment coma ne son, o semblen, toti es que son aciu, gausen díder o afirmar qu'aquerò non ei ua bacina ne aquera ua aubarda; mès, coma que veigui qu'ac diden e ac afirmen, pensi que non li manque mistèri persutar en ua causa tan contrària a çò que mos mòstre era madeisha vertat e era madeisha experiéncia, pr'amor que, vòti a tau! —e ac deishèc anar clar—, que non me diguen a jo toti es qu'aué viuen en mon ath revès de qué aguesta non sigue ua bacina de barbèr, e aguesta ua aubarda d'ase.

—Pro poirie èster de saumeta —didec eth capelhan.

—Qu'ei lo madeish —didec eth servent—, qu'eth cas non ei en aquerò, senon en s'ei o non aubarda, coma vòstes mercès diden.

En entèner aquerò un des quadrilhèrs qu'auien entrat, qu'auie entenut era discussion e era quèstion, ar arràs de colèra e enfadat, didec:

—Tan aubarda ei coma eth mèn pair; e eth qu'age dit ua auta causa o la didesse, que deu èster embriac.

—Que mentitz coma un brigand —responec Dòn Quishòt.

E, quilhant era lança, que jamès la deishauè dera man, li anaue a fòter tau patac sus eth cap, que, se non s'auessè hèt enlà eth quadrilhèr, l'aurie deishat estirat en tèrra. Era lança se hec brigalhs en solèr, e es auti quadrilhèrs que vederen tractar mau ath sòn companh, l'heuèren era votz demanant favor ara Santa Germandat.

Er ostalèr, qu'ère dera quadrilha dera Santa Germandat, entrèc de seguic ara cèrca dera sua verga e dera espada, e se metec ath costat des sòns companhs; es servents de dòn Loís entorèren a dòn Loís, pr'amor que damb eth ramalh non hugesse; eth barbèr, en veir era causa mau, tornèc a agarrar era sua aubarda, e lo madeish hec Sancho; Dòn Quishòt metec era man ena espada e escometec as quadrilhèrs. Dòn Loís balhaue votzes as sòns servents entà qué lo deishèssen ada eth e agarrèssen a Dòn Quishòt, e a Cardènio, e a dòn Fernando, que toti

5. Suggestís que cau conformar-se damb lo que passe.

favorien a Dòn Quishòt. Eth capelhan daue veus, era ostalèra cridaue, era sua hilha s'aclapaue, Maritornes ploraue, Dorotea ère confonuda, Luscinda estonada, e, dòna Clara estavanida. Eth barbèr pataquejaue a Sancho, Sancho molie ath barbèr; dòn Loís, ath quau un servent sòn auie gausat agarrar-lo deth braç entà qué non hugesse, li fotec un còp de punh que li banhèc es dents de sang; er auditor lo defenie, dòn Fernando auie ath dejós des sòns pès a un quadrilhèr, en tot foter-li ua bona repassada. Er ostalèr tornèc a cridar, demanant ajuda ara Santa Germandat: de manèra que tota era aubèrja ère plors, votzes, crits, confusions, temors, subersauts, desgràcies, guinhauetades, boets, paus, pernades e efusions de sang. E, ath miei d'aguest caòs, maquina e laberint de causes, se li presentèc ena memòria de Dòn Quishòt que se vedie metut sense cap consideracion, ena discòrdia deth camp d'Agramante.⁶ E atau, didec damb ua votz que retronie era aubèrja:

—Tietz-vos toti! Engainatz! Padegatz-vos, escotatz-me toti se voletz quedar damb vida!

Deuant d'aguesta grana votz toti parèren, e eth seguic dident:

—Non vos diguí jo, senhors, qu'aguest castèth ei encantat e que bèra legion de dimònis deu abitar en eth? Coma confirmacion d'aquerò, voi que veigatz damb es vòsti pròpris uelhs, com era discòrdia deth camp d'Agramante mos a arribat aciu entre nosati. Guardatz se com aqui se lute pera espada, aciu peth shivau, aqui delà pera agla, mès enlà peth casco, e toti pelejam, e toti non mos entenem. Au, donc, vòsta mercè, senhor auditor, e vòsta mercè, senhor capelhan, qu'un servisque de rei Agramante, e er aute de rei Sobrino, e botemos en patz, pr'amor que per Dieu Totpoderós qu'ei ua grana brigandada que tanta gent importanta coma èm aciu, s'aucisquen per causes tan petites.

Es quadrilhèrs que non comprenien es paraules de Dòn Quishòt, e se vedien mautractats per dòn Fernando, Cardènio e es sòns camarades, non volien padegar-se; eth barbèr tanpòc, pr'amor qu'ena luta portau des-hètes es barbes e era aubarda; Sancho, ara mès minima votz deth sòn patron, aubedic coma bon servent; es quate servents de dòn Loís tanben s'estèren quiets, en veir que les costaue plan pòc estar-ne; sonque er ostalèr persutaue que s'auien de castigar es insoléncies d'aqueth lhòco, que cada còp li borrolaue era aubèrja.

6. Se referís ath rei qu'entorèc a Carlemanh en París en Orlando eth furiós.

Fin finau, eth rambalh se padeguèc de moment, era aubarda se quedèc coma arriatge enquiath dia deth judici, e era bacina coma casco e era aubèrja coma castèth ena imaginacion de Dòn Quishòt.

Padegadi ja e hètes es patzes per persuasion der auditor e deth capelhan, tornèren es servents de dòn Loís a persutar entà qué venguesse damb eri, e, mentre eth se metie d'acòrd damb eri, er auditor preguntèc a dòn Fernando, Cardènio e eth capelhan qué li calie hèr en aqueth cas, en condar-les es rasons que li auie dit dòn Loís. A tot darrèr, s'acordèc que dòn Fernando les didesse as servents de dòn Loís se qui ère eth, e com l'agradarie que venguesse dòn Loís damb eth entà Andalosia, a on serie estimat deth sòn frair eth marquès coma dòn Loís se meritaue, pr'amor que sabie dera intencion de dòn Loís de non tornar aqueth viatge deuant des uelhs deth sòn pair. Coneishuda, donc, pes quate, era importància de dòn Fernando e era intencion de dòn Loís, decidiren entre eri qu'es tres tornèssen a condar-li ath pair çò que se passaue, e er aute se quedèsse a servir a dòn Loís, e a non deishar-lo enquia qu'eri tornèssen a cercar-lo, o ad aquerò que les ordenèsse eth pair.

D'aguesta manèra se padeguèc aquera maquina de discussions, pera autoritat d'Agramante e era prudècia deth rei Sobrino; mès, en veder-se er enemic dera concòrdia e er emul dera patz mespredat e burlat, e eth pòc benefici qu'auie aportat meter-les a toti en tan conforut laberint, s'acordèc un aute còp provar era man, resuscitant naues discussions e peleges.

Eth cas ei, donc, qu'es quadrilhèrs se padeguèren e se retirèren dera discussion, per semblar-les que, de quinsevolh manèra les auie d'arribar era peyor part dera batalha; mès a un d'eri, que siguec eth que siguec molut e pataquejat per dòn Fernando, li venguec ena memòria que, entre quauques manaments que portaue entà agarrar a quauqui delinqüents, en portaue un contra Dòn Quishòt, ath quau era Santa Germandat auie ordenat agarrar, pera libertat que les autregèc as galeòts, e coma auie cranhut Sancho damb molta rason.

Pensant, donc, aquerò, volec assegurar-se de qué es senhaus que portaue de Dòn Quishòt èren boni, e, treiguent un pergamin, trapèc aquerò que cercaue; e, metent-se a liéger pòc a pòc, donques que non ère un bon lector, a cada paraula que liegie metie es uelhs sus Dòn Quishòt, e anaue comparant es senhaus deth manament, damb eth ròstre de Dòn Quishòt. E trapèc que,

sense cap de dobtè, ère eth aqueth que didie eth manament. E tanlèu se n'auèc assegurat, recuelhec eth sòn pergamin, damb era man quèrra cuelhec eth manament e damb era dreta agarrèc a Dòn Quishòt fòrtament deth còth, autant, que non lo deishaue alendar, e a granes votzes didie:

—Favor ara Santa Germandat! E entà qué se veigue qu'ac demani de vertat, liegetz aguest manament, a on i a era orde de cuélher ad aguest sautejador de camins.

Cuelhec et manament eth capelhan, e vedec qu'ère vertat aquerò que didie eth quadrilhèr, e com s'avenguie damb es donades de Dòn Quishòt, eth quau, en veder-se mauctrat per aqueth vilan malandrin, ar arràs dera colèra, agarrèc coma milhor podec ath quadrilhèr damb es dues mans ena gòrja, que, se non auesse estat ajudat pes sòns companhs, aurie deishat era vida aqui. Er ostalèr, qu'ara fòrça auie de favorir as deth sòn mestièr, acodic a ajudar-lo. Era ostalèra, que vedec nauament ath sòn marit en discussion, lheuèc era votz, que li arribèc de seguit a Maritornes e ara sua hilha, demanant favor ath Cèu e as qu'èren aqui presents. Sancho didec, en veir lo que passaue:

—Per Dieu, qu'ei vertat tot çò que ditz eth mèn patron sus es encantaments d'aguest castèth, donques qu'ei impossible passar en eth ua ora de tranquillitat.

Dòn Fernando separèc a Dòn Quishòt e ath quadrilhèr, e, damb gust des dus, les treigues es mans d'un en colhar dera casaca e der aute ena gòrja der aute, mès non per aquerò deishèren es quadrilhèrs de demanar ath sòn presoèr e que les ajudèsse a portar-lo estacat, pr'amor qu'atau ère convenient as servicis deth rei e dera Santa Germandat, que dera sua part de nau les demanauen ajuda e favor entà hèr era captura d'aqueth sautejador de camins. Se n'arrie en entèner aquerò Dòn Quishòt, e, damb grana tranquillitat, didec:

—Vietz aci, gent grossièra e mauneishuda: ¿sautejador⁷ de camins cridatz ar hèt de balhar era libertat as encadenats, deishar anar es presoèrs, ajudar as miserables, lheuar as queigudi, remediar as necessitadi? ¿A, gent infama, digna de qué eth Cèu, per çò deth vòste baish enteniment, vos comunique era valor que s'embarre ena cavalaria erranta, e que vos hèsque saber era eth pecat e era ignorància en qué vos trapatz quan non respectatz era ombra de quinsevolh

7. Eth signe d'interrogacion que non ei contemplat ena normativa occitana l'emplegam aci entà facilitar era lectura en preguntes longues.

cavalièr errant! Vietz aciù, lairons en quadrilha, que non quadrilhèrs, sautejadors de camins damb licéncia dera Santa Germandat; didetz-me: qui siguec er ignorant que signèc manament de preson contra un tau cavalièr coma sò jo? Qui eth qu'ignorèc que son exempti de tot fòr judiciàu es cavalièrs errants, e qu'era sua lei ei era sua espada; es sòns fòrs, era sua fòrça; es sues pragmatiques, era sua volontat? Qui siguec eth pòcvau, torni a díder, que non sap que non i a executòria de gentilòme damb tantes preeminéncias ne exempcions, coma es qu'aquerís un cavalièr errant eth dia que s'arme cavalièr e s'autrege ath dur exercici dera cavalaria? Quin cavalièr errant paguèc piech, percentatge, caucèr dera reina, moneda d'arrendador, drets d'entrar enes cases ne barca?⁸ Quin sarte l'amièc factura de vestit que li hesse? Quin casteran l'acuelhec en sòn castèth que li hesse pagar a truca truquet? Quin rei non lo hec sèir ena sua taula? Quina puncèla non se l'afeccionèc e se l'autregèc renduda, a tot eth sòn talant e volontat? E, fin finau, quin cavalièr errant a auut, i a, e i aurà en mon, que non age fòrça entà fóter, eth solet, quate cents patacs a quate cents quadrilhèrs que se li meten deuant?

8. Son diuèrsi tipès d'impòsti d'aquera epòca.

CAPÍTOL XLVI

Dera notabla aventura des quadrilhèrs, e era grana ferocitat deth nòste brave cavalièr Dòn Quishòt

Mentre Dòn Quishòt didie aquerò, eth capelhan les didie as quadrilhèrs se com Dòn Quishòt ère mancat de sen, coma ac vedien pes sues òbres e pes sues paraules, e que non auien de portar aqueth ahèr entà deuant, pr'amor que, encara que l'agarrèssen e lo portèssen, dempús l'aurien de deishar per lhòco; ad aquerò responec eth deth manament qu'ada eth non li tocaue jutjar era holia de Dòn Quishòt, senon hèr çò que peth sòn superior se li auie ordenat, e un còp empresoat, se volesse, que lo deishèssen anar.

—Totun aquerò —responec eth capelhan—, aguest còp non vos l'auetz d'emportar, ne tanpòc eth se deisharà, per çò que pensi.

Efectivament, autant les didec eth capelhan, e tantes holies hec Dòn Quishòt, qu'aurien estat eri mès lhòcos qu'eth, s'es quadrilhèrs non auessen coneishut era malautia de Dòn Quishòt. E atau, donc, se padeguèren e tanben se meteren a hèr de intercessors entre eth barbèr e Sancho Pancha, qu'encara èren damb grana rancura¹ ena sua peleja. Fin finau, eri, coma membres dera justícia, valorèren era causa e sigueren arbitres d'era, de tau manèra qu'andues parts quedèren, se non contentes deth tot, aumens un shinhau satisfètes, pr'amor que s'escambièren es aubardes, e non es cingles e cabestes; e per çò que hège ath casco de Mambrino, eth capelhan, d'amagat e sense que Dòn Quishòt ac vedesse, li balhèc ueit reiaus pera bacina, e eth barbèr li hec un document de rebut e de non hèr repè alavetz ne en avier.

1. Agressivitat.

Padegades, donc, aguestes dues batalhes, qu'èren es mèis importantes e mèis fòrtes, quedaue qu'es servents de dòn Loís se contentèssen en tornar tres, e qu'un se quedèsse entà acompanhar-lo entà on dòn Fernando lo volie portar; e, coma ja era bona sòrt e era millhor fortuna auien començat a aparéisher e a facilitar es causes en favor des aimants dera aubèrja e des valents d'era, volec arribar en finau e balhar a tot un erós eveniment, pr'amor qu'es servents se contentèren per çò que Loís volie hèr; e d'aquerò recebec tanta alegria dònna Clara, que degun en aqueth moment l'aurie guardat era cara sense arreconéisher era alegria dera sua anma.

Zoraida, encara que non comprenie massa ben toti es eveniments qu'auie vist, s'entristie e alegraue ath còp, segontes vedie era cara de cada un, mèis que mèis deth sòn espanhòl, en qué auie totemp tachadi es uelhs e penjada era anma. Er ostalèr, que non deishèc de veir era donacion que l'auie hèt eth capelhan ath barbèr, demanèc era compensacion de lo de Dòn Quishòt, damb er estralh des bots e era manca de vin, jurant que non gesserie dera aubèrja Rocinant, ne er ase de Sancho, se non li pagauen enquiath darrèr ardit. Tot ac padeguèc eth capelhan, e ac paguèc dòn Fernando, pr'amor qu'er auditor, de plan bona voluntat auie aufrit tanben eth pagament. E d'aguesta manèra quedèren toti en patz e tranquillitat, e ja non semblaue era aubèrja dera discòrdia deth camp de Agramante, coma auie dit Dòn Quishòt, senon dera madeisha patz e tranquillitat deth temps d'Otaviano;² e de tot aquerò acordèren toti balhar es gràcies ara bona intencion e molta eloquència deth capelhan e ara incomparable liberalitat de dòn Fernando.

En veder-se, donc, Dòn Quishòt, liure e desembolhat de tantes batosses, autant deth sòn escudèr coma sues, li semblèc que serie ben seguir eth sòn començat camin e acabar aquera grana aventura qu'entada era auie estat cridat e escuelhut; e atau, damb decidida determinacion, se metec de jolhs deuant de Dorotea, que non li permetec que didesse ua soleta paraula se non se lheuau, e eth, entà aubedir-la, se metec de pès e li didec:

—Qu'ei comun arrepervèri, beròia senhora, qu'era diligència ei mair dera bona fortuna, e en moltes e grèus causes a demostrat era experiència qu'era sollicitud deth negociant pòrte a bon tèrme eth plaid dobtós; mèis en cap

2. Se referís ara *Pax Romana* arrenhuda per Octavi August.

causa se mòstre mès aguesta vertat qu'enes dera guèrra, a on era celeritat e era prestesa previe es discorsi der enemic, e arthenh era victòria abans qu'eth contrari se mete a defener-se. Tot aquerò ac digui, nauta e beròia princessa, pr'amor que me semble qu'era nòsta estança en aguest castèth ja non ei de profit, e mos poirie hèr tant de mau que bèth dia lo deishèssem de veir; pr'amor que, qui sap se per amagadi espions aurà sabut ja eth nòste enemic eth gigant que jo lo vau a destrúir? E, atau, balhant-li temps, se fortifique en bèth inexpugnable castèth o fortaleza que contra eri valessen pòc es mies diligéncias e era fòrça deth mèn braç incansable. Atau, donc, senhora mia, prevengam, coma è dit, damb era nòsta diligéncia es sòns designis, e partim ara bona fortuna, que non ei ua auta senon que ja age vòsta mercè era granesa que desire, coma jo de veder-me damb eth vòste contrari.

Carèc e non didec arren mès Dòn Quishòt, e demorèc tranquillament era responsa dera beròia infanta, era quau, damb mina aristocratica e acomodada ar estil de Dòn Quishòt, li contestèc d'aguesta manèra:

—Vos agraisqui, senhor cavalièr, eth desir que mostratz de favorir-me en mèn desir, coma brave cavalièr, ath quau li cau favorir as orfanèls e necessitadi, e volgue eth cèu qu'eth vòste e eth mèn desir se complisquen, entà qué veigatz que i a hemnes agraides en mon. Per çò dera mia partida, que sigue lèu, pr'amor que jo non è mès voluntat qu'era vòsta: dispausatz de jo ath vòste gust, donques qu'era qu'un còp vos autregèc era defensa dera sua persona, e metec enes vòstes mans era restauracion des sòns senhoratges non a de voler anar contra aquerò qu'era vòsta prudéncia ordenèsse.

—Per amor de Dieu —didec Dòn Quishòt—; donques que'n umiliar-se deuant de jo ua senhora, non voi jo pèrder era ocasion de lhear-la e meter-la en sòn eretat tron. Era partida serà lèu, pr'amor que ja m'esperone entath desir e entath camin³ aquerò que se sòl díder de qué ena tardança i a eth perill. E, donques que non a elevat eth Cèu, ne vist eth Lunfèrn, a degun que m'espaurisque e m'acovarde, ensèra, Sancho, a Rocinant, e aparelha eth tòn ase e eth palafren dera reina, e didem-mos adiu deth casteran e d'aguesti senhors, e partim d'aci de seguit.

3. A complir era sua voluntat e començar a caminar.

Sancho, qu'ère en tot present, didec, botjant eth cap d'un costat en aute:

—Ai, senhor, senhor, que i a mès mau que sone⁴ enes pòbles petits, qu'enes tòques aunèstes!⁵

—Quin mau pòt aué'i enes pòbles, ne en cap ciutat deth mon, que posque sonar coma detriment mèn, vilan?

—Se vòsta mercè s'anuje —responec Sancho—, jo cararè, e deisharè de déder çò que me cau coma bon escudèr e coma li cau a un bon servent damb eth sòn patron.

—Ditz çò que volgues —repliquèc Dòn Quishòt—, s'ei qu'es tues paraules non s'encaminen entà meter-me pòur; pr'amor que se tu n'as, actues coma qui ès, e se jo non n'è, actui coma qui sò.

—Que non ei aquerò, pecador de jo! responec Sancho, senon que jo è per cèrt e sabut qu'aguesta senhora que se ditz reina deth gran reiaume de Micomicon, non n'ei mès qu'era mia mair; pr'amor que se siguesse çò qu'era ditz, non s'anarie amorassant damb quauqu'un qu'ei en grop, cada còp que non la ven e en cada cantoadà.

Se rogiç tota Dorotea damb es paraules de Sancho, pr'amor qu'ère vertat qu'eth sòn espós dòn Fernando, bèth còp, d'amagat de d'auti uelhs, auie cuelhut damb es sòns pòts part deth prèmi que meritauen es sòns desirs —çò qu'auie vist Sancho, e en semblar-li qu'aquera desinvoltura mès ère de dauna cortesana que de reina de tan gran reiaume—, e non podec ne volec respóner arren a Sancho, senon que lo deishèc seguir damb es sues paraules, e eth seguic dident:

—Digui aquerò, senhor, pr'amor que, se dempús d'auer caminat per camins e corsères, e passat males nets e pejors dies, a de vier a cuélher eth frut des nòsti trabalhs aqueth que se divertís en aquesta aubèrja, non i a cap prèssa entà enserir a Rocinant, botar era aubarda en mèn ase e apraiar eth palafren, e serà milhor que mos estem quiets, e que cada puta⁶ hile, e que mingem.⁷

4. Se ditz enes pòbles petits.

5. Hemnes decentes.

6. Que cada hilha de vesia, o cada mestressa de casa.

7. Que cada un se dedique a lo sòn.

Valgue-me Dieu, be ne siguec de gran er anuèg que recebec Dòn Quishòt, en entèner es insolentes paraules deth sòn escudèr! Digui que siguec tant, que, damb votz embolhada e quèca lengua, lançant huec pes uelhs, didec:

—Ò brigand, vilan, mau guardat, insensat, ignorant, mauparlat, atreivit, mormolhador e mauidident! Taus paraules as gausat díder ena mia preséncia e ena d'aguestes illustres senhores, e taus desonestetats e atreviments as gausat méter ena tua confonuda imaginacion? Vè-te'n dera mia preséncia, monstre dera natura, mentidèr, armari d'enganhes, sièja de brigandades, inventor de marrideses, publicador de pegaries, enemic dera decéncia que se deu as persones reiaus! Vè-te'n, desapareish deth mèn deuant, jos pena dera mia ira!

E, dident aquerò, arroncilhèc es celhes, holèc es caròles, guardèc pertot, e fotec un gran còp de pè en solèr, senhau dera ira que s'embarraue enes sues entralhes. E deuant d'aguestes paraules e furibonds gèsti quedèc Sancho tan arropit e espaurit, que s'aurie alegrat s'en aqueth moment s'auesse dubèrt jos es sòns pès era tèrra e se l'auesse tragat. E non sabec se qué hèr, senon virar era esquia e gèsser dera anujada preséncia deth sòn senhor. Mès era discrèta Dorotea, que tan ben comprenie er umor de Dòn Quishòt, didec, entà amendrir-li era sua ira:

—Non vo'n hescatz, senhor Cavalièr dera Trista Figura, des asenades qu'eth vòste escudèr a dit, pr'amor que dilhèu non les ditz sense motiu, ne se pòt sospechar deth sòn bon enteniment e cristiana consciéncia que lhèue testimòni ad arrés; e per tant, s'a de creir, sense méter cap de dobte en aquerò, pr'amor que, coma qu'en aquest castèth, segontes vos didetz, totes es causes van e arriben per encantament, poirie èster, digui, que Sancho auesse vist a trauès d'aquesta diabolica via çò qu'eth ditz que vedec, tan en ofensa dera mia onestetat.

—Per Dieu Omnipotent juri —didec alavetz Dòn Quishòt—, qu'era vòsta granesa ac a endonviat, e que bèra mala vision se li metec deuant d'aquest pecador de Sancho, que li hec veir çò qu'ère impossible que vedesse se non siguesse mejançant encantaments; que pro sai jo dera bontat e innocéncia d'aquest malerós, que non sap lhear testimònis ad arrés.

—Atau ei e atau serà —didec dòn Fernando—; per lo que li cau a vòsta mercè perdonar-lo e tornar-lo en sòn estat de gràcia, *sicut erat in principio*,⁸ abans qu'es taus visions li trèiguen eth sen.

Dòn Quishòt responec qu'eth lo perdonauè, e eth capelhan anèc a cercar a Sancho, eth quau venguec umilament, e, metent-se de jolhs, li demanèc era man ath sòn patron; e eth l'ac balhèc, e, dempús d'auer-se-la deishat punar, li dèc era benediccion, dident:

—Ara acabaràs de conéisher, Sancho hilh, qu'ei vertat çò que jo t'è dit molti viatges de qué totes es causes d'aguest castèth son hètes per encantament.

—Atau m'ac pensi jo —didec Sancho—, exceptat d'aquerò dera hlatçada, que reaument arribèc per via normau.

—Non t'ac penses —didec Dòn Quishòt—; pr'amor que s'auesse estat atau, jo t'auria resvenjat alavetz, e encara ara. Mès que ne alavetz ne ara è pogut jo veir en qui cuélher resvenja deth tòn escarni.

Toti volèren saber se qué ère aquerò dera hlatçada, e er ostalèr ac condèc tot, punt per punt era volateria⁹ de Sancho, que d'aquerò se n'arriren toti; e non mens se n'arric Sancho, se de nau non l'assegurèsse eth sòn patron qu'ère encantament. Pr'amor que jamès arribèc era pegaria de Sancho a tant, que credesse que non ère vertat pura e comprovada, sense barreja de cap enganha, aquerò d'auer estat mantejat per persones de carn e de uas, e non per hantaumes soniadi ne imaginadi, coma ac credie e afirmaue eth sòn senhor.

Que ja hège dus dies que tota aquera illustre companhia èren ena aubèrja; e, en semblar-les que ja ère eth temps de partir, balhèren era orde de qué, sense meter-se en ahèr de tornar Dorotea e dòn Fernando damb Dòn Quishòt en sòn vilatjòt, damb era invencion dera libertat dera reina Micomicona, podessen eth capelhan e eth barbèr emportar-se-lo, coma desirauen, e sajar eth guariment dera sua holia ena sua tèrra. E lo que decidiren siguec acordar damb un carretèr de bueus que passaue per aqui, que se l'emportèsse d'aguesta manèra: bastiren un tipe de gàbia de paus enreishadi, capabla de méter en era comòdament a Dòn Quishòt, e dempús dòn Fernando e es sòns camarades, damb es servents de dòn Loís e es quadrilhèrs, amassa damb er ostalèr, toti

8. Coma ère abans.

9. Naut vòl, coma eth des grani audèths. Se referís ath mantejament.

per orde e decision deth capelhan, se curbiren es ròstres e se desguissèren, uns d'ua manèra e es auti de ua auta, de forma qu'a Dòn Quishòt li semblèsse qu'ère ua auta gent dera qu'auie vist en aqueth castèth.

Hèt aquerò, entrèren damb gran silenci a on eth dormie e repausaue des passades peleges. S'apropèren ada eth, que dormie liure e segur de tau eveniment, e, agarrant-lo fòrtament, li estaquèren plan ben es mans e es pès, de manèra que, quan eth se desvelhèc, damb gran estonament, non podec botjar-se, senon admirar-se de veir ath sòn deuant tan estranhs ròstres; e dempús se n'encuedèc de lo qu'era sua contunha¹⁰ e alhocardida imaginacion li representaue, e pensèc que totes aqueres figures èren hantaumes d'aqueth castèth encantat, e que, segur, ja ère encantat, donques que non se podie botjar ne defèner; tot ath pè dera letra de çò qu'auie pensat que passarie eth capelhan, autor d'aguesta estratagèma.

Sonque Sancho, entre toti es presents, ère en sòn sen e ena sua madeisha figura; eth quau, encara que li mancaue pòc entà cuélher era madeisha malautia qu'eth sòn patron, non deishèc d'endonviar se qui èren aqueres persones desguissades, mès non gausèc descóser era sua boca, enquia veir en qué paraue aqueth assaut e preson deth sòn patron, eth quau tanpòc didie arren, demorant veir en qué pararie era sua desgràcia, que siguec que, en portar aqui era gàbia, l'embarrèren laguens, e li clauèren es hustes tan fòrtament que non se podessen trincar damb dus patacs.

Lo cuelheren alavetz enes sues espatles, e, en gèsser dera cramba, s'entenec ua votz paura —autant coma la podec formar eth barbèr, non eth dera aubarda, senon er aute—, que didie:

—Ò cavalièr dera Trista Figura! que non te còste pòur era preson ena que vas, pr'amor qu'atau ei convenient entà acabar mès lèu era aventura en qu'eth tòn gran esfòrç te metec! Era quau s'acabarà quan eth furibond leon tacat damb era blanca paloma tobosina¹¹ jaderan amassa, ja dempús d'umiliades es nautes tèstes ath mofle jòc matrimoniau, deth que deth sòn inaudit consòrsi gesseràn ara lum der òrbe¹² es valents cadèths, qu'imitaràn es terribles garres

10. Tostemp inquieta.

11. Era blanca paloma ère simbèu dera felicitat conjugau.

12. Deth mon, de tot lo qu'existís.

deth valerós pair. E aqueth arribarà abans de qué eth seguidor dera hujutiua ninfa hèsque dus còps¹³ era visita des ludentes imatges damb eth sòn rapid e naturau cors. E tu, jò¹⁴ eth mès nòble e aubedient escudèr qu'auèc espada ena centura, barbes en ròstre e olfacte enes nassi! non t'estavanisque ne t'aclape veir arribar atau deuant des tòns madeishi uelhs era flor dera cavalaria erranta; pr'amor que lèu, s'ath Plasmador¹⁵ deth mon li platz, te veiràs tan naut e tan sublimat que non t'arreconeisheràs, e non seràn decebudes es promeses que t'a hèt eth tòn brave senhor. E t'asseguri, de part dera sabenta Mentironiana, qu'era tua sodada te serà pagada, coma ac veiràs tu madeish; e seguís es tralhes deth tòn valerós e encantat cavalièr, donques qu'ei convenient qu'anez entath madeish lòc. E, coma que non m'ei licit díder ua auta causa, demoratz damb Dieu, que jo me'n torni entà on ja sai.

E, en acabar era profecia, lheuèc era votz de ton, e l'amendric dempús, damb tan trende accent, qu'es que sabien dera burla pensauen qu'ère vertat çò que didie.

Quedèc Dòn Quishòt padegat en enténer era profecia, pr'amor que comprenec eth sòn significat; e vedec que li prometien er hèt de veder-se amassadi en sant matrimòni damb era sua estimada Docina deth Tobòso, que d'eth sòn erós vrente gesserien cadèths, qu'èren es sòns hilhs, entà glòria perpètua d'Era Mancha. E, credent aquerò ben e fèrmament, lheuèc era votz, e hènt ua prigonda alendada, didec:

—Ò tu, qui que sigues, que tanta sòrt m'as pronosticat! Te pregui que li demanes dera mia part ath sabent encantador que s'encargue des mèns ahèrs, que non me dèishe perir en aguesta preson a on ara me pòrten, enquia veir complides tan alègres e incomparables promeses coma es qu'aciú m'an hèt; que, s'aquerò ei atau, aurè coma glòria es penes dera mia preson, e coma aleugeriment aguestes cadies que me cenhen, e non coma dur camp de batalha aguest lhet que m'ajacen, senon coma lhet moffle e talamus¹⁶ erós. E, per lo que hè ara consolacion de Sancho Pancho, eth mèn escudèr, jo confi ena

13. Abans de dus ans.

14. Damb aguest signe d'admiracion, non obligat en occitan, indicam eth tipe d'expression que comence.

15. Creador.

16. Lhet nupciau.

sua bontat e bon procedir de qué non me deisharà en bona ne en mala sòrt; pr'amor que, se non arribe, pera sua o pera mia desgràcia, eth poder-li autrejar era isla, o ua auta causa semblabla que l'è prometut, aumens era sua sodada non se perderà, donques qu'en mèn testament, que ja è hèt, declari lo que se l'a de balhar ada eth, non d'acòrd damb es sòns multi e boni servicis, senon damb es mies possibilitats.

Sancho Pancha s'inclinèc damb grana mesura, e li punèc es dues mans, pr'amor que les auie estacades e non ac podie hèr solet en ua.

Dempús se meteren era gàbia enes espatles aqueres visions,¹⁷ e l'acomodèren en car des bueus.

17. Aqueres persones que semblauen ua vision.

CAPÍTOL XLVII

Dera estranha manèra en qué siguec encantat Dòn Quishòt d'Era Mancha, damb d'auti famosi eveniments

Quan Dòn Quishòt se vedec d'aquera manèra engabiat e sus eth car, didec:

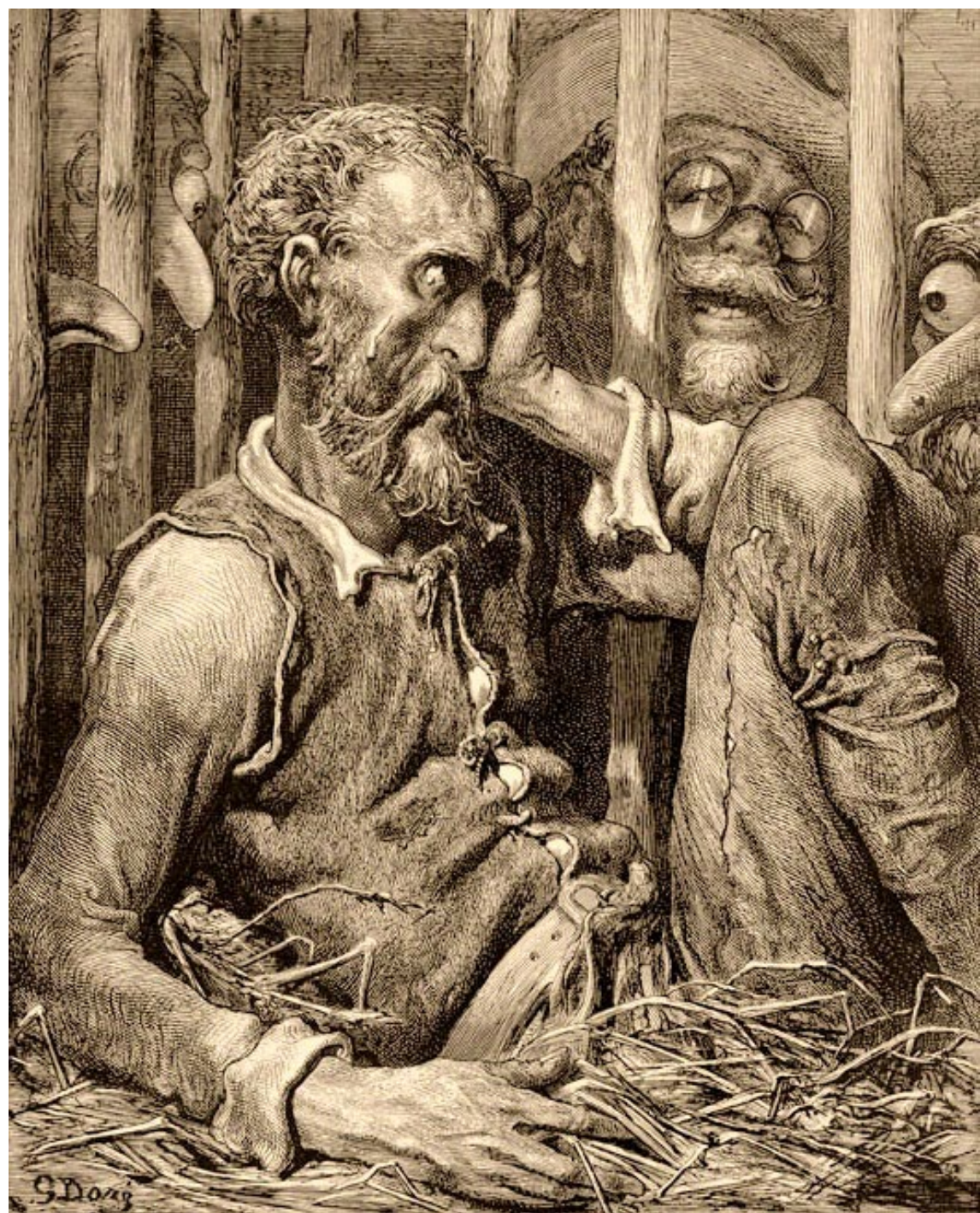
—Moltes e molt grèus istòries è liejut de cavalièrs errants, mès jamès è vist, ne liejut, ne entenut, qu'as cavalièrs encantats les pòrten d'aguesta manèra e damb era durada en temps que prometen¹ aguesti guiterosi e lents animaus, pr'amor que tostemp les sòlen portar pes aires, damb estranha leugeresa, embarradi en quauqua parda e escura broma, o en bèth car de huec, o a viatges sus bèth ipogrif² o ua auta bèstia semblabla; mès, que me pòrten a jo ara en un car de bueus, valgue-me Dieu que me met en confusion! Mès dilhèu era cavalaria e es encantaments d'aguesti tempsi nòsti, an de seguir un aute camin que seguiren es ancians. E tanben poirie èster que, coma jo sò nau cavalièr en mon, e eth prumèr qu'a ressuscitat eth ja desbrembat mestier dera cavalaria erranta, tanben de nau s'agen inventat d'autes formes d'encantament e d'autes manèras de portar as encantats. Qué te semble d'aquerò, Sancho hilh?

—Sabi pas se qué me semble —responec Sancho—, pr'amor que non è liejut tant coma vòsta mercè es escritures errantes. Mès, totun aquerò, gausaria afirmar e jurar qu'aguestes visions que van per aciu, non son deth tot catoliques.³

1. Era lentitud que se demore.

2. Animau fabulós damb forma de shivau e grif, barreja d'agla e leon.

3. Non son de fiar.

—Catoliques? Pair mèn! —responec Dòn Quishòt—. Com an d'èster catoliques se son toti es dimònis qu'an cuelhut còssi fantastics entà vier a hèr aquerò e meter-me en aguest estat? E se vòs veir aguesta vertat, tòca-les e paupa-les, e veiràs se com non son de còs senon d'aire, e com non ei tot qu'aparença.

—Per Dieu, senhor, que ja les è tocat, —repliquèc Sancho—, e aguest diable que va per aqui tan sollicit ei gras de carn, e a proprietats plan despàrières des que jo è entenuit díder qu'an es dimònis; pr'amor que, segontes se ditz, toti flairen a pèira de sofre e a d'auti mali aulors; mès aguest flaire a ambre a mieja lèga.

Que didie aquerò Sancho per dòn Fernando, que, coma tau senhor, deuie flairar ad aquerò que didie Sancho.

—Non te'n hèsques d'aquerò, Sancho amic, —responec Dòn Quishòt—, pr'amor que te cau saber qu'es diables saben moltes causes, e, donques qu'an es flaires damb eri, eri non flairen ad arren, pr'amor que son esperits, e se flairen non pòt èster a causes bones, senon dolentes e pudesenques. E era rason ei qué, coma eri, a on siguen, pòrten eth lunfèrn damb eri, e non pòden recéber cap aleugeriment enes sòns torments, e era flaira bona ei agradiua, non ei possible que flairen arren bon. E s'a tu te semble qu'aguest dimòni que dides flaire a ambre, o tu t'enganhes, o eth te vò enganhar en hèr que non l'ages per dimòni.

Totes aguestes convèrses passèren entre patron e servent; e, cranhent dòn Fernando e Cardènio que Sancho non se n'encuedèsse deth tot dera invencion, qu'ère ja apròp de hè'c, decidiren aleugerir eth temps entara partida; e, cridant a despart ar ostalèr, li ordenèren qu'enserèsse a Rocinant e metesse era aubarda en ase de Sancho, eth quau ac hec rapidament.

Ja alavetz, eth capelhan auie acordat damb es quadrilhèrs que l'acompanhèssen enquiath sòn pòble, en tot pagar-les ua quantitat cada dia. Pengèc Cardènio der arçon dera sèra de Rocinant, en un costat er escut e en aute era bacina, e damb senhaus li didec a Sancho que montèsse eth sòn ase e cuelhesse eth ramau de Rocinant, e metec as dus costats deth car as dus quadrilhèrs damb es sues escopetes. Mès, abans que se botgèsse eth car, gessec era ostalèra, era sua hilha e Maritornes a despedir-se de Dòn Quishòt, hènt veir que plorauen de dolor pera sua desgràcia; e Dòn Quishòt didec:

—Non ploretz, braves senhores mies, que toti aguesti malastres son normaus entad aqueri que professen aquerò que jo professi; e s'aguestes calamitats non m'arribessen, non me consideraria jo coma famós cavalièr errant; pr'amor qu'as cavalièrs de pòc nòm e pòca fama, jamès les arriben semblables cassi, pr'amor que non i a arrés en mon que se'n brembe d'eri. E as valerosi òc, pr'amor que son envejosi dera sua vertut e valentia multi princes e multi auti cavalièrs, que sagen de males manèrs destruïr as bravi. Mès, totun aquerò, era vertut ei tan poderosa que, per era soleta, a maugrat de tota necromància qu'auèc eth sòn prumèr inventor, Zoroastes,⁴ gesserà vencedora de tot trebuc, e balharà lum en mon, coma la balhe eth Solei en cèu. Perdonatz-me, beròies hemnes, se bèth estralh, per tòrt mèn, vos è hèt, pr'amor que, de bon voler jamès l'ac è hèt ad arrés, e pregatz a Dieu que me trèigue d'aguestes presons, a on bèth mau intencionat encantador m'a metut; que se d'eres me veigui liure, non queirà dera mia memòria es mercès qu'en aquest castèth m'auetz hèt, entà gratificar-les, servir-les e recompensar-les coma eres se meriten.

Mentre es daunes deth castèth parlauen atau damb Dòn Quishòt, eth capelhan e eth barbèr se despediren de dòn Fernando e des sòns camarades, e deth capitan e eth sòn frair e de totes aqueres contentes senhores, mès que mès de Dorotea e Luscinda. Toti s'abracèren e acordèren balhar naues des sòns eveniments, en tot dider-li dòn Fernando ath capelhan a on l'auie d'escriuer entà qué l'avisèsse de lo que li arribèsse a Dòn Quishòt, en tot assegurar-li que non aurie cap auta causa que li hesse mès gòi de saber; e qu'eth, ath sòn torn, l'avisarie de tot aquerò qu'eth vedesse que li poirie agradar, atau deth sòn matrimòni coma des batialhes de Zoraida, e des eveniments de dòn Loís, e dera tornada de Luscinda ena sua casa. Eth capelhan aufric dider-li tot çò que li manauè, damb tota puntualitat. Se tornèren a abraçar, e un aute còp tornèren a nauí aufriments.

Er ostalèr s'apropèc ath capelhan e li balhèc uns papèrs, en tot dider-li que les auie trapat en un cornèr dera maleta a on i auie era *Novèla deth Curiós Impertinent*, e que, coma qu'eth sòn propietari non auie tornat mès per aqui, que se les emportèsse toti, pr'amor que, coma qu'eth non sabie liéger,

4. Zoroastro, rei pèrsa qu'inventèc er art dera magia.

non les volie. Eth capelhan l'ac agraiç, e, daurint-les dempús, vedec qu'ath començament der escrit didie: *Novèla de Rinconete e Cortadillo*, per lo que se sabec qu'ère ua novèla e deduïc que, donques qu'era deth *Curiós Impertinent* auie estat bona, tanben ne serie aquera, e poirie èster que siguessen totes deth madeish autor, e atau, se la sauvèc, damb eth prepaus de lieger-la quan auesse era escadença.

Pugèc a shivau, e tanben eth sòn amic eth barbèr, damb es sues masques, pr'amor que non siguessen arreconeishudi per Dòn Quishòt, e se meteren a caminar darrèr deth car. E er orde que portauen ère aguest: anaue prumèr eth car en tot portar-lo eth sòn patron; as dus costats anauen es quadrilhèrs coma s'a dit, damb es sues escopetes; seguie dempús Sancho damb eth sòn ase, en tot portar deth ramau a Rocinant. Darrèr de tot aquerò anauen eth capelhan e eth barbèr damb es sues poderoses mules, caperadi es ròstri, coma s'a dit, damb grèu e repausat anament, non caminant mès de lo que permetie eth pas lent des bueus. Dòn Quishòt anaue seigut ena gàbia, damb es mans estacades, es pès estiradi e tocant as rèishes, damb tant de silenci e paciència coma se non siguesse òme de carn, senon estatua de pèira.

E atau, en aqueth espaci e silenci caminèren entò dues lègues, e arribèren en ua val a on li semblèc ath boièr⁵ qu'ère eth lòc adequat entà repausar e pèisher es bueus; e, l'ac didec ath capelhan, mès eth barbèr siguec dera opinion de caminar un shinhau mès, pr'amor que sabie de qué, darrèr d'un ticolet, i auie ua val damb mès èrba e molt milhor qu'aqueth lòc a on volien arturar-se. Se preneç era opinion deth barbèr, e atau, seguiren eth camin.

Alavetz, virèc eth capelhan eth ròstre, e vedec qu'ath sòn darrèr venguien sies o sèt òmes a shivau, ben vestidi e apraiadi, des que sigueren lèu artenhudi, donques que caminauen non damb era flèuma e repaus des bueus, senon coma s'anèssen en mules de canonges e damb eth desir d'arribar lèu e descansar en ostau, qu'ère a mens d'ua lèga d'aquiu. Arthenheren es diligents as guiterosi e se saludèren cortesament; e un des que venguien, que, en resumit, ère canonge de Toledo e senhor des auti que l'acompanhauen, en veir era organizada procession deth car, quadrilhèrs, Sancho, Rocinant, capelhan e barbèr, e mès que mès a Dòn Quishòt, engabiat e presoèr, non podèc deishar

5. Persona que saue bueus o les conduís.

de preguntar se qué significaue portar ad aqueth òme d'aquera manèra, encara que ja auie comprenut, en veir es insignes des quadrilhèrs, que deuie d'èster bèth maufactor sautejador, o bèth aute delinqüent qu'eth sòn castig li tocaue ara Santa Germandat. Un des quadrilhèrs, ath quau li auie hèt era pregunta, responec atau:

—Çò que signifie anar aguest cavalièr d'aguesta manèra, qu'ac digue eth, pr'amor que nosati non ac sabem.

Entenec Dòn Quishòt era convèrsa, e didec:

—Dilhèu vòstes mercès, senhors cavalièrs, son versadi e expèrts en aquerò dera cavalaria erranta? Pr'amor que se ne son, les condarè es mies desgràcies, e se non, non me cau cansar en dider-les.

Ja ad aguest moment auien ja arribat eth capelhan e eth barbèr, en tot veir qu'es caminaires èren charrant damb Dòn Quishòt d'Era Mancha, entà contestar de manèra que non siguesse descubèrta era sua estratagèma.

Eth canonge, ad aquerò que didec Dòn Quishòt, responec:

—De vertat, frair, que sai mès de libres de cavalaria que des Súmules de Vilhalpando.⁶ Atau, donc, se non ei qu'aquerò, segurament podetz comunicar-me a jo çò que volgatz.

—Laudat sigue Dieu —repliquèc Dòn Quishòt—. Que voi, senhor cavalièr, que sapiatz que sò encantat en aguesta gàbia per enveja e enganha de maus encantadors, qu'era vertut ei mès perseguida pes dolents qu'estimada pes bravi. Que sò cavalièr errant, e non d'aqueri qu'es sòns nòms jamès era fama se'n brembèc d'eternizar era sua memòria, senon d'aqueri que, a despriet e a maugrat dera madeisha enveja, e de guairi mags creèc Pèrsia, brahmans⁷ era Índia, ascètes era Etiopia, a de méter eth sòn nòm en temple dera immortalitat entà qué li servisque d'exemple e modèu enes sègles futurs, a on es cavalièrs errants veiguen es passí que les cau seguir, se vòlen arribar en cimalh e ena aunèsta nautada des armes.

—Que ditz vertat eth senhor Dòn Quishòt d'Era Mancha —didec eth capelhan—; que va encantat en aguest car, non pes sues culpes e pecats, senon

6. Se referís ath tractat *Summa summularum* de Gaspar Carrilho de Vilhalpando.

7. Casta sacerdotau dera Índia.

pera mala intencion d'aqueri qu'era vertut embèstie e era valentia anuge. Aguest qu'ei, senhor, eth Cavalièr dera Trista Figura, se ja l'auetz entenut nomentar en bèth temps,⁸ qu'es sues valeroses hètes seràn escrites en durs bronzi e en etèrns marmes, per mès que hèsque era enveja d'escurir-les e era malícia d'amagar-les.

Quan eth canonge entenec parlar ath presoèr e ath liure en aguest estil, siguec a man de hèr-se era crotz,⁹ admirat, e non podie saber se qué s'auie passat; e ena madeisha admiracion queigueren toti es que venguien damb eth. Alavetz, Sancho Pancha, que s'auie apropat pr'amor d'enténer era convèrsa, entà acabà'c d'apraiar tot, didec:

—Ara, senhors, m'estimen ben o m'estimen mau per çò que diguí, vos cau saber qu'eth senhor Dòn Quishòt ei encantat coma n'ei era mia mair; eth qu'ei en sòn sen, minge e beu e hè es sues necessitats coma toti es umans, e coma les hège ager abans de qué lo metessen ena gàbia. En èster aquerò atau, com me vòlen convéncer de qué ei encantat? Pr'amor que jo è entenut a dèder a moltes persones qu'es encantats non mingen, ne dormissen, ne parlen, e eth mèn patron, se l'ac permeten, parlarà mès que trenta procuradors.

E, en tot virar-se entà guardar ath capelhan, seguic dident:

—A, senhor capelhan, senhor capelhan! Vos pensàuetz que non vos coneishia e que jo non sai ne endonvii entà on van aguesti nauï encantaments? Sabetz, donc, que vos coneishi, per mès qu'amaguetz eth vòste ròstre, e sabetz que vos enteni per mès que dissimuletz es vòstes enganhes. En fin, qu'a on règne era enveja non i pòt víuer era vertut, e tanpòc a on i a escarransiment de liberalitat. Maudit sigue eth diable! que, se non siguesse pera sua reveréncia, ara ja serie eth mèn senhor maridat damb era infanta Micomicona, e jo ja seria comde, aumens, pr'amor que non se podie demorar ua auta causa, pera bontat deth mèn senhor eth dera Trista Figura, coma pera granesa des mèns servicis. Però jo pensi qu'ei vertat aquerò que se ditz per aqui: qu'era ròda dera Fortuna ei mès escarrabilhada qu'ua mòla de molin, e qu'es qu'ager èren en prosperitat aué son en solèr. Me hè dò pera mia esposa e pes mèns hilhs, pr'amor que quan podien demorar veir entrar ath sòn pair pes pòrtes, coma

8. En bèra ocasion.

9. Senhar-se.

governador o virrei de bèra isla o reiaume, lo veirà entrar coma mosso de shivaus. Tot aquerò qu'è dit, senhor capelhan, non ei senon entà hèr-li veir ara sua consciéncia eth mau tractament que se li hè ath mèn senhor, e compde que non li demane Dieu ena auta vida aguesta preson deth mèn patron, e lo culpe de totes aqueres ajudes e bens qu'eth mèn senhor Dòn Quishòt dèishe de hèr mentre ei empresoat.

—Quina bestiesa! —didec en aguest punt eth barbèr—. Tanben vos, Sancho, ètz dera confraria deth vòste patron? Per Dieu, que me semble que l'auratz de hèr companhia ena gàbia e qu'auetz de quedar tan encantat coma eth, per çò que vos tòque deth sòn umor e dera sua cavalaria! En mau moment vos emprenhèretz¹⁰ des sues promeses, e en mala ora vos entrèc en cervèth era isla que tan desiratz.

—Que non sò prenhat d'arrés —responec Sancho—, ne sò òme que me deisharia emprenhar, ne que siguesse eth rei, e, encara que praube, sò cristian vielh, e non li deui arren ad arrés, e se desiri isles, d'auti desiren ues autes causes peiores; e cada un ei hilh des sues òbres; e, se per èster òme, posqui èster Papa, guaire mès governador d'ua isla, e mès quan eth mèn senhor ne pòt guanhar tantes que ja non sàpie a qui autrejar-les. Compde se com parle vòsta mercè, senhor barbèr; que tot non ei hèr barbes, e i a bèra distància de Pèdro a Pèdro.¹¹ Ac digui pr'amor que toti mos coneishem, e a jo non me podetz enganhar. E en aquerò der encantament deth mèn patron, Dieu sap dera vertat; e que se quede aciù, pr'amor qu'ei peyor rebotjar mès es causes.

Que non li volec respóner eth barbèr a Sancho, pr'amor que non desnishèsse damb es sues simplicitats çò qu'eth e eth capelhan sajauen d'amagar; e, per aguest madeish temor, li auie dit eth capelhan ath canonge qu'anèssen un shinhau deuant, qu'eth li diderie eth mistèri der engabiat, amassa de d'autes causes deth sòn gust. Ac hec atau eth canonge, e, auançant-se damb es sòns servents, siguec atentiu a tot aquerò que li volec díder sus era condicion, vida, holia e costums de Dòn Quishòt, en tot condar-li brèument eth principi dera causa dera sua holia, e tot eth desenvolopament des sòns eveniments, enquia que lo meteren en aquera gàbia, e era decision que portauen de portar-lo

10. Vos ampliretz.

11. Non cau tractar a toti igual.

entara sua tèrra entà veir se trapauen bèth mejan coma remèdi dera sua holia. S'admirèren de nau es servents e eth canonge en enténer era pelegrina istòria de Dòn Quishòt, e, quan acabèren d'entener-la, didec:

—Vertadèrament, senhor capelhan, qu'è entà jo qu'aguesti libres de cavalaria son damnatjosi, e, encara que n'è liejut, ahiscat d'un guiterós e faus gust, jamès è artenhut lieger-ne degun des deth principi enquiath finau, donques que me semble que, quin mès quin mens, toti son era madeisha causa, e non se trape que lo madeish que se trape enes auti. E, segontes a jo me semble, aguest genre d'escritura e composicion què dejós d'aqueth des fables que criden *milesies*,¹² que son condes asenadi, que çò que vòlen ei solet agradar e non ensenhar; ath contrari de çò que hèn es fables apològues, que deleiten e ensenhen ath còp. E, donques qu'eth principau prepaus d'aguesti libres ei deleitar, non sai se com ac pòden arténher ath miei de tantes e tan granes bestieses; pr'amor qu'eth delèit que s'a d'arténher ena anma a d'èster era beresa e concordància que se ve e contemple enes causes qu'era vista e era imaginacion li meten deuant; e es causes qu'an en eres leior e deishadesa non pòden produïr cap alegria. Pr'amor que, quina beresa pòt auer, o quina proporcion de parts damb eth tot e de tot damb es parts, en un libre o fabla a on un gojat de setze ans li fot ua guinhauetada a un gigant gran coma ua tor, e l'esmiege, coma se siguesse de sucre; e que, quan mos vòlen pintar ua batalha, dempús d'auer dit qu'era part des enemics ei d'un milion mès de lutadors, coma eth senhor deth libre, ara fòrça, de bon o mau voler, auem de compréner qu'eth tau cavalièr artenherà era victòria sonque pera valor deth sòn braç fòrt? E qué dideram, donc, dera facilitat qu'ua reina o emperairitz ereua se compòrte enes braci d'un errant e non coneishut cavalièr? Quin engenh, se non ei deth tot barbar e incult, poirà contentar-se liegent qu'ua gran tor plia de cavalièrs va entà deuant peth mar, coma ua nau damb vent favorable, e aué hè net en Normandia e deman hè dia en tèrres deth Prest Joan des Índies, o en d'autes que ne les descurbic Tolomeo ne les vedec Marco Pòlo? E s'ad aquerò me didessen qu'es taus libres les escriuen coma causes de mentida, e qu'atau, non son obligadi a salvar delicadeses ne vertats, jo les responeria qu'era mentida ei milhor quan me semble vertadèra, e ei tan mès agradiua

12. De Mileto.

coma mès dobtosa e possibla sigue. Que s'an de maridar es fables mentidères damb es enteniments d'aqueri que les liegen, en tot escriuer-se de manèra que, facilitant es impossibles, aplanant es graneses, suspenent es animositats, admirèn, suspenen, alègren e entretenguen, de manèra que vagen a un madeish pas era admiracion e era alegria. E totes aquestes causes non les poirà hèr aqueth que hug dera veracitat e dera imitacion, qu'en aquerò consistís era perfeccion de çò que s'escriu. Non è vist cap libre de cavalaria qu'age un còs de fabla sancer damb toti es sòns membres, de manèra qu'era mitat correspon ath començament, e eth finau ath principi e ara mitat; mès que les compausen damb tanti membres que me semble que pòrten era intencion de formar mès ua quimèra o un monstre que de hèr ua figura proporcionada. Ath delà d'aquerò, en sòn estil son durs; enes aventures, incredibles; enes amors lascius; enes cortesies, mau guardadi; longui enes batalhes, pècs enes rasons, asenadi enes viatges, e, fin finau, dehòra de tot discrèt artifici, e plan per aquerò digni d'èster despatriadi dera republica cristiana, coma a gent inutila.

Eth capelhan l'escotèc damb grana atencion, e li semblèc òme de bon enteniment e qu'auie rason en aquerò que didie; e atau, li didec, que'n èster eth dera madeisha opinion e auer rancura contra es libres de cavalaria, auien usclat toti es libres de Dòn Quishòt, qu'èren molti. E li condèc er escrutinh que d'eri auie hèt, e es qu'auie condenat ath huec e es qu'auie deishat en vida, que d'aquerò pro qu'arric eth canonge, e didec que, damb tot aquerò qu'auie dit contra es taus libres, i trapaue en eri ua causa bona: qu'ère aquerò qu'aufrien entà qu'un bon enteniment podesse mostrar-se en eri, pr'amor que dauen long e espaciós camp per a on sense cap empediment podesse córrer era pluma, desnishant naufragis, tormentes, trobalhes e batalhes; pintant un capitán valerós damb totes es sues parts qu'entà èster atau se requerissen, mostrand-se prudent previent es astúcies des enemics, eloqüent e orador convencent o dissuadint as sòns soldats, madur en conselh, prèst en çò determinat, tan valent en hèt de demorar coma en d'atacar; pintant ja sigue un lamentable e tragic eveniment, ja un alègre e non demorat eveniment; aqui uua beròia dauna, aunèsta, discrèta e pudorosa; aqui delà un cavalièr cristian, valent e prudent; mès enlà un acarnassit barbar fanfarron; aci un prince cortés, valerós e ben guardat; representant leiautat e bontat de vassals, graneses e mercès de senhores.

—Autant —seguic dident eth canonge—, se pòt mostrar coma astrològ, coma cosmograf excellent, coma music, coma entenut en matèries d'estat, e dilhèu l'arribarà era ocasion de mostrar-se necromant, se volesse. Que pòt mostrar es astúcies d'Ulises, era pietat d'Eneas, era valentia d'Aquiles, es desgràcies d'Ectòr, es traïsons de Sinon, era amistat d'Eurialo, era liberalitat d'Alexandre, era valor de Cesar, era cleméncia e vertat de Trajano, era fidelitat de Zopiro, era prudéncia de Caton, e, fin finau, totes aqueres accions que pòden hèr perfècte a un baron illustre, ja sigue metent-lo en un de solet, ja dividint-lo en molti. E, en èster hèr aquerò damb tranquillitat d'estil, e damb engenhosa invencion, que tire çò mès que pogue ara vertat, sense dobte compausarà ua tela teishuda damb diuèrsi e beròis laci, que, dempús d'acabada, mòstre tau perfeccion e beresa, qu'artenhe eth milhor fin que se pretene enes escrits, qu'ei ensenhar e deleitar ath còp, coma ja e dit. Pr'amor qu'era escritura liura d'aguesti libres da lòc a qu'er autor se posque mostrar epic, liric, tragic, comic, damb totes aqueres parts qu'embarre en eres es plan doces e agradiues sciéncias dera poesia e dera oratòria; qu'era epica tanben se pòt escriúer autant en pròsa coma en vèrs.

CAPÍTOL XLVIII

A on seguís eth canonge era matèria des libres de cavalaria, damb d'autes causes dignes deth sòn engenh

—**Q**u'ei atau coma vòsta mercè ditz, senhor canonge —didec eth capelhan—, e per aguesta causa son mès digni de repotèc es qu'enquia aciú an compausat semblables libres sense hèr-ne cabau de cap discors, ne der art ne normes per a on podessen guidar-se e hèr-se famosi en pròsa, coma ne son en vèrs es princes dera poesia grèga e latina.

—Jo, aumens —repliquec eth canonge—, è auut cèrta temptacion de hèr un libre de cavalaria, sauvant en eth toti es punts qu'è senhalat. E s'è de coheissar era vertat, è escrit mès de cent huelhes. E entà veir se corresponien ara mia estimacion, les è mostrat a òmes apassionadi d'aguesta lectura, sabents e discrèts, e a d'auti ignorants, que sonque atien ath gust d'entèner asenades, e de toti è recebut ua agradiua aprobacion; Però, totun aquerò, non è contunhat, sigue per semblar-me que hèsqüi causes alienes ara mia profession, sigue per veir qu'ei mès eth nombre des simples que des prudents; e donques qu'ei milhor èster laudat per pòqui sabents que burlat per molti pècs, non voi autrejar-me ath confús judici der estavanit¹ vulgar, que son es qu'ena sua majoritat liegen semblables libres. Mès que mès, me lo treiguec des mans e tanben deth pensament, d'acabar-lo, un argument que me hi a jo madeish, trèt des comèdies qu'ara se representen, dident: *S'aguestes qu'ara s'empleguen, autant es inventades coma es istoriques, totes o era majoritat son coneishudes bestieses e causes que non an ne cap ne pès, e damb tot aquerò, eth vulgar les enten damb gust, e les ten e apròve coma bones, en èster tan luenh*

1. Vanitós, sobèrbi.

de estar-ne, e es autors que les compausen e es actors² que les representen diden qu'atau a d'èster, pr'amor qu'atau les vò eth pòble vulgar, e non de ua auta manèra e aqueres qu'an un aspècte e seguissen era fabulacion coma demane er art, non servissen senon entà quate discrèts que les comprenen, e toti es auti se queden en dejun de comprèner eth sòn artifici, e qu'ada eri les va milhor guanhar entà minjar damb es molti, que non era opinion damb pòqui; d'aguesta manèra arribarà a èster un libre, dempús d'auer-me usclat es celhes per sauvar es precèptes

2. Realizadors.

mentadi, e arribarè a guanhar un sò horadat. E encara que bèth viatge è sajat de convèncer as actors de qué s'enganhen en auer era opinion qu'an, e qu'atreiràn a mès gent e crubaràn mès fama representant comèdies que se hèsquen damb art e non damb bajanades, son tan caladi ena sua opinion, que non i a cap rason ne evidéncia que les trèigue d'aquiu. Me'n brembi qu'un dia li didí a un d'aguesti temarduts: *Didetz-me, ¿vo'n brembatz de qué hè pòqui ans que se representèren en Espanha tres tragèdies que compausèc un famós poèta d'aguesti reiaumes, es quaus sigueren taus, qu'admirèren, alegrèren e embelinèren a guairi les enteneren, atau simples coma prudents, atau deth vulgar coma des escuelhudi, e balhèren mès sòs as representants, eres soletes qu'es trenta milhors que dempús s'an hèt? Plan que òc —responec er autor que digui—, que deu parlar vòsta mercè dera Isabela, era Filis e era Alexandra.³ Que son aguestes —li repliquè jo—, e guardatz se sauvauen ben es precèptes der art, e se per salvar-les deishèren de semblar çò qu'èren e d'agradar a toti. Atau, donc, non ei era fauta en tipe vulgar, que demane bajanades, senon en aqueri que non saben representar cap auta causa. Òc, que non siguec cap bajanada Era Ingratitud revenjada, ne ne siguec era Numància, ne era deth Mercadèr aimant, ne plan mens era Enemiga favorable, ne d'autes qu'an compausat bèri entenudi poètes, entà fama e renòm d'eri, e entà guanhs des que les an representat.* E encara higí d'autes causes ad aguestes, que damb aquerò, ena mia opinion, lo deishè un shinhau confonut, encara que non satisfèt ne convençut entà trèir-lo deth sòn errat pensament.

—Qu'a tocat vòsta mercè, senhor canonge —didec alavetz eth capelhan—, ua qüestion qu'a desvelhat en jo ua anciana rancura qu'è contra es comèdies qu'ara se tien, tau, qu'iguale ara qu'è contra es libres de cavalaria; pr'amor que, en auer d'èster era comèdia, segontes era opinion de Tulio,⁴ miralh dera vida umana, exemple des costums e imatge dera vertat, es qu'ara se representen son miralhs de bajanades, exemples de necitges e imatges de lascívia. Pr'amor que, quina màger bajanada i pòt auer en subjèctes que parlam que gèsser un mainatge en borrasses ena prumèra scèna deth prumèr acte, e ena dusau gèsser ja hèt un òme ben barbut? E quin de màger que pintar a un vielh valent e a un joen covard, a un lacai retoric, a un page conselhèr, a un rei grossièr e a

3. Tragèdies escrites per Lupércio Leonardo de Argensola.

4. Marco Tulio Ciceron.

ua princessa serventa? ¿Qué diderè, donc, dera observacion que sauven enes tempsi que pòden o podien arribar es accions que representen, senon qu'è vist comèdies que comencen era prumèra jornada en Euròpa, era dusau en Asia, e era tresau acabe en Africa, e atau, se siguesse de quate jornades, era quatau acabarie en America, e d'aguesta manèra aurie hèt en totes, es quate parts deth mon? E s'ei era imitacion lo principau que li cau auer ara comèdia, ¿coma ei possible que satisfèsque a un ciutadan de mejan enteniment que, simulant ua accion que passe enes tempsi deth rei Pepino e Carlemanh, eth madeish qu'en era hè era persona principau li atribuïsqwen ar emperador Heracli, qu'entrèc damb era Crotz en Jerusalem, e eth que guanhèc era Casa Santa, coma Godofre de Bulhon, en tot separar infiniti ans entre ua causa e era auta; e en tot basar-se era causa sus quauquarren simulat, l'atribuïssen vertats d'istòria, e li barregen tròci de d'outes causes arribades a persones diuèrses e a tempsi diuèrsi, e aquerò, non son causes versemblantes, se non qu'an clars errors que son absolutament inexcusables? E çò peyor ei que i a ignorants que diden qu'aquerò ei lo perfectè, e que tot lo d'aute ei cercar causes inútiles. E qué passe s'arribam as comèdies divines⁵? Be se'n simulen de miracles faussi en eres! Be n'a de causes apocrifas e mau entenudes, en tot atribuïr a un sant es miracles de un aute! E encara mès enes comèdies umanes gausen hèr miracles, sense mès respècte e consideracion que semblarles qu'aquiu serà ben eth tau miracle e maquinacion, coma eri diden, entà qué gent ignoranta s'admire dera comèdia; que tot aquerò ei en perjudici dera vertat e en mesprètz des istòries, e en opròbi des engenhs espanhòls; pr'amor qu'es estrangèrs, que plan seriosament sauven es leis dera comèdia, mos tien per barbars e ignorants, en veir es absurditats e asenades que hèm. E non serie pro desexcusa díder qu'aquerò ei eth principau assag qu'an es republicues ben ordenades, en perméter que se hèsquen publiques es comèdies, e entà divertir ara comunitat damb quauqua aunèsta recreacion, e de separar-la a viatges des maus umors que sòl engendrar eth léser; e que, donques qu'aquerò s'artenh damb quinsevolh tipe de comèdia, bona o dolenta, non cau méter leis, ne criticar ad aqueri que les compausen e representen entà qué les hèsquen coma s'an de hèr, pr'amor que, coma è dit, damb quinsevolh auta s'artenh aquerò

5. Vides de sants.

que se preten. Ad aquerò responeria jo qu'aguesta finalitat s'artenherie plan milhor, sense cap de dobeste, damb es comèdies bones mès que damb es autes, pr'amor que, en auer entenut era comèdia artificiosa e ben ordenada, gesserie er auditor content damb es burles, ensenhat damb es realitats, admirat des eveniments, discrèt damb es rasons, avertit damb es enganhes, sagaç damb es exemples, anujat contra eth vici e enamorat dera vertut. Que tot aquerò a de desvelhar ena bona comèdia era animositat deth que l'escote, per vulgar e pèc que sigue, e ei impossible deishar d'alegrar e entretier, satisfèr e contentar, era comèdia que totes aguestes parts age, fòrça mès qu'aquera que non les a, coma ne son era majoritat d'aqueres que normaument ara se representen. E non n'an eth tòrt d'aquerò es poètes que les compausen, pr'amor que n'i a quauqu'uns entre eri que saben pro ben en qué s'enganhen, e saben pro ben çò qu'an de hèr; mès, coma qu'es comèdies s'an tornat mercaderia vendibla, diden, e ei vertat, qu'es representants non les ac cromparien se non siguesse d'aquera manèra; e atau, eth poèta sage d'acomodar-se ad aquerò qu'eth representant que li a de pagar era sua òbra, li demane. E qu'aquerò ei vertat ac podem veir en moltes e infinites comèdies que s'an compausat en aguesti reiaumes, damb tanta gala, tanta gràcia, damb tan elegant vèrs, damb tan bones rasons, damb tan grèues sentències e, fin finau, tan plies d'eloquència e naut estil, qu'eth mon ei plen dera sua fama. E, per voler-se acomodar ath gust des representants, non an arribat totes, coma ac an hèt quauqu'ues, en punt dera perfeccion que requerissen. D'auti les compausen tan sense guardar çò que hèn, que dempús de representades les cau as actors hùger e amagar-se, temorosi d'èster castigadi, coma n'an estat molts viatges, per auer representat causes en perjudici de quauqui reis e en desaunor de quauqui linhatges. E toti aguesti inconvenients s'acabarien, e encara mès molts d'auti que non digui, se i auesse ena Cort ua persona intelligent e discrèta qu'examinèsse totes es comèdies abans de qué se representèssen, non sonque aqueres que se representèssen ena Cort, senon totes es que se volessen representar en Espanha, sense era quau aprobacion, sagèth e signatura, degun jutge en sòn lòc deishèsse representar cap comèdia; e d'aguesta manèra, es comedians aurién suenh d'enviar ara Cort, e damb seguretat les poirien representar, e aqueri que les compausen ac harien damb mès suenh e estudi çò que hèn, temorosi de qué auessen de passar es sues òbres peth rigorós examen d'un que n'a enteniment d'eres; e d'aguesta

manèra se harien bones comèdies, e s'artenherie plan erosament, lo qu'en eres se preten: autant er enteniment deth pòble, coma era opinion des engenhs d'Espanha, er interès e seguretat des actors e er estauvi d'auer-les de castigar. E se balhèsse er encargue a un aute, o ad aguest madeish, entà qu'examinèsse es libres de cavalaria que de nau se compausèssen, segur que ne poirien gèsser quauqu'uns damb era perfeccion que vòsta mercè a dit, en tot enriquir era nòsta lengua der agradiu e preciós tresòr dera eloquència, o permetent qu'es libres s'escurissen ara lum des nauï que gessessen, entà aunèsta diversion, non solet des ociosi, senon tanben des mès ocupadi, donques que non ei possible que sigue de contunh er arc armat, ne era condicion e flaquitge umans se posque emparar sense ua licita recreacion.

En aguest punt dera sua convèrsa èren eth capelhan e eth canonge, quan, apropant-se eth barbèr, arribèc a on èren, e li didec ath capelhan:

—Aciu, senhor licenciat, ei eth lòc que jo diguí qu'erè bon entà que, descansant nosati, auessen es bueus fresqui e abondosi peisheus.

—Atau m'ac semble a jo tanben —didec eth capelhan.

E, en tot dider-li ath canonge çò que pensaue hèr, eth tanben volec quedar-se damb eri, pera beròia val que se li aufrie ara vista. E, atau, poder gaudir d'era coma dera convèrsa damb eth capelhan, que ja l'auie en afeccion, e entà saber-ne mès des aventures de Dòn Quishòt, ordenèc a quauqu'uns des sòns servents qu'anèssen entara aubèrja, que non ère luenh d'aquiu, e se portèssen d'era çò que i auesse entà minjar, entà toti, pr'amor qu'eth decidie descansar en aqueth lòc pendent aquera tarde; ad aquerò un des servents responec qu'era bèstia der aprovediment, que ja deuie èster ena aubèrja, non s'auie d'aprovedir ena aubèrja que de civada.

—S'ei atau —didec eth canonge—, portatz-vo'n aqui a totes es cavaladures, e hètz tornar ara bèstia der aprovediment.

Mentre passaue tot aquerò, en veir Sancho que non podie parlar damb eth sòn patron sense era susvelhança deth capelhan e deth barbèr, que les auie coma sospechosi, s'apropèc ara gàbia a on ère eth sòn patron, e li didec:

—Senhor, coma descargament dera mia consciència, vos voi díder lo que passe damb eth vòste encantament; e ei qu'aqueri dus que vien aci caperadi es ròstres, son eth capelhan deth nòste pòble e eth barbèr; e supausi qu'an

cuelhut aguesta manèra de portar-vos, per pura enveja que li an a vòsta mercè pes vòsti famosi hèts. Supausada, donc, aguesta vertat, se compren que non vatz encantat, senon enganhat e empeguit. E entà comprovar aquerò, vos voi hèr ua pregunta, e se me responetz coma jo creigui que m'auetz de respóner, veiratz aguest enganh e veiratz se com non vatz encantat, senon capvirat eth sen.

—Pregunta çò que volgues, hilh Sancho —responec Dòn Quishòt—, que jo te satisfarè e responerè ara tua voluntat. E en aquerò que dides d'aguesti que van e vien damb nosati que son eth capelhan e eth barbèr, es nòsti compatriòtes e coneishudi, pro poirie èster que semblèssen eri madeishi, mès que ne siguen reaument e efectivament, aquerò non t'ac penses de cap des manères; lo que te cau creir e comprèner ei que s'eri se les retiren,⁶ coma dides, deu èster qu'es que m'an encantat auràn cuelhut aguesta aparença e semblança; pr'amor que les ei aisit as encantadors cuélher era figura que volguen, e auràn cuelhut era des nòsti amics, entà dar-te a tu era ocasion de qué penses çò que penses, e meter-te en un laberint d'imaginacions, que non posques gèsser d'eth, encara qu'auesses era còrda de Teseo.⁷ E tanben ac auràn hèt entà qué jo dobta en mèn enteniment, e non sàpia endonviar d'a on me ven aguest mau; pr'amor que se, d'un costat tu me dides que m'acompanhen eth barbèr e eth capelhan deth nòste pòble, e, per aute, jo me veigui engabiat, e non sabi se quines fòrces umanes, coma non siguen subernaturaus, siguessen pro entà engabiar-me, ¿qué vòs que diga e pensa senon qu'era manèra deth mèn encantament ei mès grana que totes es que jo è liejut en totes es istòries que tracten de cavalièrs errants qu'an estat encantats? Atau, donc, padega-te en aquerò de creir que son es que dides, pr'amor qu'atau son eri coma jo sò turc. E, en aquerò de preguntar-me quauquarren, ditz, que jo te responerè, encara que me preguntes d'aué a deman.⁸

—Valgue-me Nòsta Senhora! —responec Sancho damb ua grana votz—. ¿Ei possible que sigue vòsta mercè tan dur de cervèth, e tan mancat de sen, que non veigue qu'ei pura vertat çò que digui, e qu'era vòsta preson e desgràcia a mès de malícia que d'encantament? Mès, donques qu'ei atau, jo vos voi provar

6. Se les semblen.

7. Alludís ar hiu d'Ariadna.

8. Pendent tot un dia.

—Que non compreni aquerò de *hèr aigües*, Sancho. Aclara-te mès, se vòs que te contèsta ben.

—Ei possible que non comprene vòsta mercè aquerò de hèr aigües majores e menores? Donques ena escòla despopen as mainatges damb aquerò. Sabetz, donc, que voi díder se vos a arribat talents de hèr aquerò que non se pòt desencusar.

—Plan, que ja t'è comprenut, Sancho! E encara ara n'è talents. Trè-me d'aguest perilh, pr'amor que non ei tot net aquerò!

CAPÍTOL XLIX

A on se tracte deth discrèt collòqui que Sancho Pancha auec damb eth sòn senhor Dòn Quishòt

A!, didec Sancho, que ja l'è cuelhut! Aquerò ei çò que desiraua saber, coma ara anma e coma ara vida!¹ Vietz, senhor, poirietz remir aquerò que normaument se ditz per aquiua quan ua persona ei de mala encolia²: *sabi pas se qué l'arribe a un tau, que ne minge, ne beu, ne dormís, ne contèste normaument quan li pregunten, que non semble senon qu'ei encantat?* D'a on se deduís qu'es que non mingen, ne beuen, ne dormissen, ne hèn causes naturaus que jo digui, aguesti taus son encantats; mès non aqueri qu'an es talents que vòsta mercè a, e contèste a tot aquerò que li demanen.

—Qu'ei vertat, Sancho —responec Dòn Quishòt—, mès ja t'è dit que i a moltes manèrs d'encantament, e poirie èster que damb eth temps s'auessen cambiat, e qu'ara se tengue qu'es encantadi hèsquen tot çò que jo hèsqui, encara qu'abans non ac hègen. De manèra que contra er usatge des tempsi non s'a d'argumentar ne trèir consequéncies. Jo sai e è entà jo que sò encantat, e aquerò ei pro entara seguretat dera mia consciéncia; que la haria molt grana se jo pensèssa que non sò encantat e me deishèssa quedar en aguesta gàbia, guiterós e covard, decebent era ajuda que poiria balhar a molti necessitadi que dera mia empara e ajuda deuen auer en aquest moment de precisa e extrèma necessitat.

—Totun aquerò —repliquèc Sancho—, digui que, entà màger abondor e satisfaccion, serie bon que vòsta mercè sagèsse de gèsser d'aguesta preson,

1. Vò díder coma ara conservacion dera vida e ara sauvacion dera anma.

2. Desgustada.

que jo sò decidit a méter tota era mia fôrça entà facilità'c, e tanben a trèir-vos d'era, e ajudar-vos a pujar de nau en vòste Rocinant, que tanben semble qu'ei encantat, segontes se ve de mala encolic e de trist; e, hèt aquerò, provaram nauament era sòrt de cercar mès aventures e se non passèsse ben, que ja auram temps de tornar entara gàbia, qu'en era vos prometi, coma brave e leiau escudèr, embarrar-me amassa damb vòsta mercè, se per s'un cas siguesse vòsta mercè tan malerós e jo tan simple, que non sigue vertat tot çò que digui.

—Que sò content de hèr çò que dides, Sancho frair —repliquèc Dòn Quishòt—; e quan tu veigues era escadença de méter en òbra era mia libertat, jo t'aubedirè en tot e per tot; mès tu, Sancho, veiràs se com t'enganhes en coneishement dera mia desgràcia.

Damb aguestes convèrses s'estèren eth cavalièr errant e eth mau errant escudèr, enquia qu'arribèren a on, ja baishadi d'a shivau, les demorauen eth capelhan, eth canonge e eth barbèr. Desjunhec alavetz as bueus deth car eth boièr, e les deishèc en libertat per aqueri entorns verdi e agradius, qu'era sua frescor convidauè a gaudir-la, non as persones tan encantades coma Dòn Quishòt, senon as mès avertits e discrèts, coma er escudèr. Eth quau li preguèc ath capelhan que li permetesse gèsser ath sòn senhor pendent ua estona dera gàbia, pr'amor que se non lo deishauè gèsser, non anarie tan neta aquera preson coma demanaue era decència d'un tau cavalièr coma eth sòn patron. L'entenec eth capelhan, e didec qu'ac harie de boni talents se non cranhesse que, en veder-se eth sòn senhor en libertat, ne harie quauqu'ua des sues, e anarie entà on jamès arrés lo vedesse.

—Jo vos balhi era paraula de qué non hugerà —didec Sancho.

—E tanben jo madeish —didec eth canonge—; e mès s'eth me balhe era paraula, coma cavalièr, de non separar-se de nosati enquia qué sigue aguesta era nòsta voluntat.

—Que dongui era paraula —responec Dòn Quishòt, qu'ère escotant tot—, guaire mès, quan eth qu'ei encantat, coma jo, non a libertat entà hèr dera sua persona çò que vò, pr'amor qu'eth que l'encantèc pòt hèr que non se botge deth lòc en tres sègles, e se hugesse, lo harie tornar en un virament de uelhs.

E que, donques qu'ei aquerò atau, lo poirien deishar anar, e mès encara en èster profitós entà toti; e se non lo deishèssen anar non poirie deishar de shordar-les er olfacte, se d'aquiu non se separèssen.

Li cuelhec era man³ eth canonge, encara que les portaue estacades, e, jos era sua bona fe e dera sua paraula, lo treigueren dera gàbia, que d'aquerò eth se n'alegrèc fôrça e en grana manèra per veder-se dehòra. E lo prumèr que hec siguec estirar-se tot eth còs, e dempús anèc a on ère Rocinant, e, en tot dar-li uns pataquets enes anques, didec:

—Encara demori de Dieu e dera sua benedida Mair, flor e miralh des shivaus, que lèu mos veiram coma es dus desiram: tu, damb eth tòn senhor a shivau; e jo, sus tu, exercitant eth mestièr entath qu'eth Dieu me metec en mon.

E, dident aquerò, Dòn Quishòt se separèc damb Sancho en ua part aluenhada, d'a on venguec mès aleugerit e damb mès desirs de méter en òbra lo que li ordenèsse eth sòn escudèr.

Lo guardaue eth canonge, e s'admiraue de veir era estranhesa dera sua holia, e de qué, quan li parlaue e responie, mostraue auer un gran enteniment; solet perdie es estrius⁴, coma ja s'a dit d'auti còps, quan se tractaue dera cavalaria. E atau, cuelhut de pietat, dempús d'auer-se seigut toti ena verda èrba, entà demorar es aprovediments deth canonge, li didec:

—¿Ei possible, senhor gentilòme, qu'age pogut tan contra vos era amara e ociosa lectura des libres de cavalaria, que vos agen capvirat eth sen de sòrta que vos pensetz qu'ètz encantat, amassa damb d'autes causes d'aguesta manèra, tan luenh d'èster vertadères coma n'ei era mentida dera vertat? ¿E com ei possible qu'age enteniment uman que se pense que i a agut en mon aquera infinitat de Amadisses, e aquera multitud de tan famosi cavalièrs, d'emperador de Trapionda, de Felixmarte de Hircania, de palafrens, de puncèles errantes, de sèrps, de monstres, de gigants, d'extraordinàries aventures, d'encantaments, de batalhes, de malerosi encontres, d'esplendor de vestits, de princesses enamorades, d'escudèrs comdes, de nans graciosi, de cartes, de galantaries, de hemnes valentes, e, fin finau, de tanti e tan asenadi cassi coma contien es libres

3. Acceptèc era apòsta. A un doble sentit.

4. Perdie es modaus.

de cavalaria? Dera mia part, digui que, quan les liegi, mentre non posqui pensar ena mia imaginacion que tot ei mentida e viletat, m'alègren fôrça; mès, quan me n'encuedi de çò que son, lanci eth milhor d'eri contra era paret, e tanben lo meteria en huec se siguesse apròp, autant coma meritariè tau pena, per èster faussi e mentidèrs, e dehòra dera normalitat dera natura, e coma inventors de naues sèctes e de naues manères de vida, e coma eth que balhe era ocasion ath vulgar ignorant entà arribar a creir e a auer coma vertadèrs tanti necitges coma contien. E a mès an tan d'atreviment, que gausen trebolat er engeh des discrèts e ben neishudi gentilòmes, coma pro se ve damb aquerò qu'an hèt damb vòsta mercè, donques que l'an portat enquiar extrèm de meter-vos ara fôrça en ua gàbia, e portar-vos sus un car de bueus, coma se siguesse un leon o un tigre, entà guanhar sòs deishant-lo veir ara gent. Au, senhor Dòn Quishòt, tietz compassion de vos madeish, e entratz en grèmi dera discrecion, e sapiatz emplegar-la dera molta qu'eth Cèu vos a balhat, en tot hèr servir er erós talent deth vòste engeh en ua auta lectura que sigue profitosa dera vòsta consciéncia e augment deth vòste aunor! E s'encara, ahiscat dera vòsta naturau inclinacion, voléssetz lièger libres d'aventures e de cavalaria, liegetz eth dera Sagrada Escritura, eth des Jutges; qu'aquiu traparatz vertats e hèts tan valents coma vertadèrs. Qu'auéc un Viriato, Lusitània; un Cesar, Roma; un Anibal, Cartago; un Alexandre, Grècia; un comde FernanGonzález, Castelha; un Cid, Valéncia; un Gonzalo Fernàndez, Andalusia; un Diego Garcia de Paredes, Extremadura; un Garci Pérez de Vargas, Jerez; un Garcilaso, Toledo; un dòn Manuèl de Leon, Sevilha, qu'era sua leçon des sòns valerosi hèts pòt entretier, ensenhar, agradar e admirar as mès nauts engenhs que les liegessen. Aquesta plan que serà ua lectura digna deth bon enteniment de vòsta mercè, senhor Dòn Quishòt mèn, dera quau gesseratz erudit en istòria, enamorat dera vertut, ensenhat ena bontat, milhorat enes costums, valent sense temeritat, gausat sense covardia, e tot aquerò, entà glòria de Dieu, profit vòste e fama d'Era Mancha, d'a on, coma è sabut, pòrte vòsta mercè eth sòn principi e origina.

Plan atentiu siguec Dòn Quishòt escotant es rasons deth canonge; e, quan vedec que ja auie acabat, dempús de guardar-lo pendent ua bona estona, li didec:

—Me semble, senhor gentilòme, qu'era charrada de vòsta mercè s'a encaminat entà hèr-me veir que non i a auut cavalièrs errants en mon, e que

toti es libres de cavalaria son faussi, mentidèrs, damnatjosi e inutills entara republica. E que jo è hèt mau en lieger-les, e encara peyor en creder-les, e mès mau en imitar-les, en auer-me metut a seguir era plan dura profession dera cavalaria erranta, qu'aguesti libres ensenhen, en tot remir-me que non i a auut en mon Amadisses, ne de Gaula ne de Grècia, ne toti es auti cavalièrs des qu'es escritures son plies.

—Qu'ei exactament ath pè dera letra, coma ac auetz dit —didec alavetz eth canonge.

Ad aquerò responec Dòn Quishòt:

—Higec tanben vòsta mercè, que m'auien hèt mau es libres, pr'amor que m'auien capvirat e metut en ua gàbia, e que serie milhor entà jo hèr repè e cambiar de lectura, liegent d'auti libres mès vertadèrs e que milhor divertissen e ensenhen.

—Qu'ei atau —didec eth canonge.

—Jo, donc —repliquèc Dòn Quishòt—, trapi qu'eth sense sen e er encantat ei vòsta mercè, donques que s'a metut a deishar anar taus blasfèmies contra ua causa tan acceptada en mon, e tenguda coma tan vertadèra, qu'eth que la remisse, coma vòsta mercè la remís, se merite era madeisha pena que vòsta mercè ditz que balhe as libres quan les lieg e l'anugen. Pr'amor que voler hèr veir qu'Amadís non siguec en mon, ne toti es auti cavalièrs errants des que son plies es istòries, ei coma voler convèncer qu'eth solei non enlumène, ne eth gèu herede, ne era tèrra sosten; pr'amor que, ¿quin ingènu pòt auer en mon que posque convèncer a un aute de qué non siguec vertat çò dera infanta Floripes e Gui de Borgonha, e çò de Fierabràs damb eth pònt Mantible, que succedic en temps a Carlemanh, que, vòti a tau, qu'ei tanta vertat coma qu'ara ei de dia? E s'ei mentida, tanben ne deu èster que non existic Ectòr, ne Aquiles, ne era guèrra de Tròia, ne es Dotze Parièrs de França, ne eth rei Artur d'Anglatèrra, qu'ei enquia ara convertit en corbàs e lo demoren en sòn reiaume d'un moment en aute. E tanben gausaràn d'èder qu'ei mentida era istòria de Guarino Mezquino,⁵ e era dera demana deth Sant Grial, e que son apocrifs es amors de Tristan e era reina Iseo,⁶ coma es de Ginèbra e Lanzasòt,

5. *Guerrino el meschino* (1473) d'Andrea da Barberino.

6. Isolda.

en aué'i persones que lèu se'n bremen d'auer vist ara senhora Quintanhòna, que siguec era milhor botelhèra de vin qu'auéc era Grana Bretanha. E aquerò ei tan vertat que, me'n brembi jo que me didie ua mair-sénher de part deth mèn pair, quan vedie a ua senhora damb tòques reverentes: *Aquera, arrèhillh, se retire ara senhora Quintanhòna*, d'a on deduïsqi jo que la deuec conéisher era, o, aumens, deuec veir bèth retrat sòn. E ¿qui poirà negar que non ei vertat era istòria de Pierres e era polida Magalona, donques qu'encara aué en dia se pòt veir ena armeria des Reis era cauilha damb era que botjaue eth shivau de husta, sus eth qu'anaue eth valent Pierres pes aires, qu'ei un shinhau mès gran qu'un timon de car? E ath costat dera cauilha dera sèra de Babieca, e en Roncesvalhes i a era còrna de Roldan, grana coma ua viga. D'a on se deduís que i auéc Dotze Parièrs, que i auéc Pierres, que i auéc Cides, e d'auti cavalièrs semblants,

*d'aguesti que ditz era gent
que van as sues aventures.*

Se non, didetz-me tanben que non ei vertat que siguec cavalièr errant eth valent lusitan Joan de Merlo, qu'anèc entà Borgonha e combatec ena ciutat de Ras damb eth famós senhor de Charni, cridat mossen Pierres, e dempús ena ciutat de Basilea, damb mossen Enric de Remestan, gessent vencedor d'andues batalhes e plen d'onorada fama; e es aventures e desafiaments que tanben acabèren en Borgonha es valents espanhòls Pèdro Barba e Gutierre Quijada, que deth sòn linhatge jo desceni pera via dreita de varon, vencent as hilhs deth comde de Sant Pòlo. Remitz-me tanben, que non anèc a cercar es aventures en Alemanha dòn Fernando de Guevara, a on se combatec damb misser⁷ Jòrdi, cavalièr dera casa deth Duc d'Austria; didetz que sigueren burles es lutes de Suero de Quinhones, deth Paso; es hètes de mossen Loís de Falces contra Gonzalo de Guzman, cavalièr castelhan, damb d'outes moltes aventures hètes per cavalièrs cristians, d'aguesti e de d'auti reiaumes estrangèrs, tan autentiques e vertadères, que torni a díder qu'eth que les nègue serie mancat de tota rason e bon discors.

7. Eth mèn senhor. Ei un italianisme.

Estonat quedèc eth canonge en entèner era barreja que Dòn Quishòt hège de vertats e de mentides, e de veir eth coneishement qu'auie de totes aqueres causes tanhentes as hèts dera sua erranta cavalaria, e atau, li didec:

—Que non posqui negar, senhor Dòn Quishòt, que non sigue vertat quauqua causa des qu'auetz mentat, mès que mès en çò que tanh as cavalièrs errants espanhòls, e, dera madeisha manèra, sò d'acòrd que i auec Dotze Parièrs de França, mès que non voi creir que heren totes aqueres causes qu'er arquebisbe Turpin escriu d'eri; pr'amor qu'era vertat de tot aquerò ei que sigueren cavalièrs escuelhudi pes reis de França, as quaus cridèren *parièrs* per èster toti parièrs en valor, qualitat⁸ e valentia; aumens, se non n'èren, ère de rason que ne siguessen e ère coma ua orde religiosa des qu'ara s'empleguen en Santiago o en Calatrava, que se supause qu'es que la professen an d'èster, o deuen èster, cavalièrs valerosi, valents e ben neishudi. E, dera madeisha manèra qu'ara diden *cavalièr de Sant Joan*, o *d'Alcantara*, didien en aqueth temps *cavalièr des Dotze Parièrs*, pr'amor que sigueren dotze parièrs es qu'entad aguesta religion militar s'escuelheren. Per çò que i auec deth Cid, que non i a cap de dobeste, ne mens encara damb Bernardo deth Carpio, mès d'aquerò que heren e des aventures que conden, me pensi que i a dobstes plan grani. E lo d'aute dera cauilha que didéretz deth comde Pierres, e qu'ei ath costat dera sèra de Babieca ena armeria des Reis, coheissi eth mèn pecat: que sò tan ignorant, o tan cuert de vista, que, encara qu'è vist era sera, non è vist era cauilha, e mès en èster tan grana coma vòsta mercè a dit.

—Donques aqui que i è, sense cap de dobeste —repliquec Dòn Quishòt—; e, entà mès pròves, diden qu'ei metuda en ua envolòpa de cuer, pr'amor de qué non cuelhe hloridor.

—Que pòt èster —responec eth canonge—, mès, pes mies ordes que recebí, non me'n brembi d'auer-les vist. Mès, coma que supausi que i son, non per aquerò sò obligat a creir es istòries de tanti Amadisses, ne es de tan revolum de cavalièrs coma aqui mos conden, ne ei rason de qué un òme coma vòsta mercè, tan aunèst e de tan bones parts, e dotat de tan bon enteniment, se dongue a pensar que son vertadères tantes e tan estranhes lhocaries coma es que son escrites enes asenadi libres de cavalaria.

8. Linatge.

CAPÍTOL L

Des discrètes peleges que Dòn Quishòt e eth canonge aueren, damb d'auti eveniments

Aguesta que ne vai quate! —responec Dòn Quishòt—. Es libres que son estampadi pes reis e damb era aprobacion d'aqueri as quaus se remeteren, e que damb gust generau son liejudi e celebradi pes grani e pes petits, pes praubi e pes rics, pes letrats e pes ignorants, pes plebèus e pes cavalièrs, e per tot tipe de persona, a tot darrèr, de quinsevolh estat e condicion que siguen, ¿auien d'èster mentida, e mès, portant tanta aparença de vertat, pr'amor que mos conden eth pair, era mair, era pàtria, es parents, era edat, eth lòc e es aventures, punt per punt e dia per dia, qu'eth tau cavalièr hec, o cavalièrs heren? Care vòsta mercè, non digue tala blasfèmia, e credetz-me que vos conselhi en aquerò çò que vos cau hèr coma discrèt, senon liegetz-les, e veiratz eth gust que recebetz dera sua lectura. Se non, didetz-me: ¿i a màger alegria que veir, coma se didéssem,¹ qu'aci se mòstre deuant de nosati un gran lac de peish borint a gargolhs, e que naden e passen per eth moltes sèrps, colòbres e cernalhes e d'autres moltes classes d'animaus herotges e espaventosi, e que deth miei deth lac ges ua votz plan trista que ditz: *Tu, cavalièr, qui que sigues, qu'ès en tot guardar eth temorós lac, se vòs arténher eth ben que dejós d'aguestes aigües neres s'amague, mòstra era valor deth tòt fort piech e lança-te ath miei deth sòn nere e alugat licor; pr'amor que se non ac hès atau, non seràs digne de veir es nautes maravilhas que s'embarren en eth e contien es sèt castèths des sèt hades que jaden jos aguesta neror?* ¿E que, a penes a acabat d'entèner eth cavalièr era votz temerosa, quan, sense pensar-s'ac dus còps, sense meter-se a considerar eth perilh que s'expause, e encara

1. Per díder quauquarren.

sense deishar de cornèr es sues armes pesades, encomanant-se a Dieu e ara sua senhora, se lance ath miei deth borint lac, e, quan non sap a on anarà a parar, se trape en uns florits camps, damb es qu'èth Elisis non an arren a veir? Aquiu li semble qu'èth Cèu ei mèts transparent, e qu'èth Solei lutz damb claretat mèts naua. S'aufrís as sòns uelhs ua tranquilla seua formada per tan verds e espessi arbes, qu'alègre ara vista era sua verdor, e esvague es aurelhes peth doç e non aprenut cant des petits, infinits e pintats auderets que crotzen pes intricades branques. Aquiu descurbís un arriuuet, qu'èth sues fresques aigües, que se retiren a cristaus liquids, corren sus menudes arenes e blanques peiretes, que semblen aur cernut e pèrles pures; mèts enlà se ve ua artificiosa hònt compausada de jaspe variat e de lis marme; aciú se'n ve ua auta ornada caunament,² a on es menudes cauquilhaes des clauisses, damb es torçades cases blanques e auriòles des cargòlhs, metudes damb orde desordenat, barrejadi entre eres tròci de cristau ludent e de mauhètes esmeraudes, hèn ua variada labor, de manèra qu'er art, imitant ara natura, semble qu'aquiu la venç. Mèts enlà, ara imprevista, se desnisha un fòrt castèth o vistosa ciutadèla, qu'èth sues muralhes son d'aur massís, es merlets de diamants, es pòrtes de jacints;³ fin finau, ei de tan admirabla compostura que, per èster era matèria qu'ei format sonque de diamants, de carboncles, de robins, de pèrles, d'aur e d'esmeraudes, ei de mèts estimacion era sua forma. E, çí a mèts causes milhor entà veir, dempús d'auer vist aquerò, que veir gèsser pera pòrta deth castèth un bon nombre de puncèles, des qu'èth sòns elegants e vistosi vestits, se jo me metessa ara a descriuer-les coma mo'les conden es istòries, non acabaria jamès, e cuélher dempús era que semble mèts importanta de totes pera man ath gausat cavalièr que se lancèc en borent lac, e portar-lo, sense parlar-li paraula, laguens dera rica ciutadèla o castèth, e hèr-lo despolhar coma era sua mair lo paric, e banhar-lo en templades aigües, e dempús untar-lo damb engüents flairosi, e meter-li ua camisa de gasa plan prima, tota flairosa e perhumada, e acodir ua auta puncèla e lançar-li un mantèl sus es espatles, que, aumens, diden que vau ua ciutat sancera e encara mèts? ⁴Qué serà, donc, quan mos conden que, dempús de tot aquerò, le pòrten en ua auta sala, a on trape es taules premanides, damb tan

2. Ar estil d'ua cauna, d'ua còva

3. Pèira preciosa.

4. Metem aquest signe, tot e non èster obligat en occitan, entà facilitar era lectura.

de suenh, que quede parat e admirat? ¿E qué, eth veder-lo lançar en abondor aigua, tota d'ambre e destilada damb flairoses flors? ¿Qué, eth hèr-le sèir en ua cagira de evòri? ¿Qué, veder-lo servir totes es puncèles, sauvant un meravilhós silenci? ¿Qué, eth portar-li tanti plats desparièrs, tan saborosament codinadi, que non sap er apetís a quin alongar-li era man? ¿Qué serà enténer era musica que sone mentre minge, sense saber se qui la cante ne a on sone? ¿E, dempús d'acabat eth minjar, quedar-se eth cavalièr emparat sus era cagira, e dilhèu netejant-se es dents, coma ei costum, entrar a malaora pera pòrta dera sala ua auta mès beròia puncèla que cap des anteriores, e sèir-se ath costat deth cavalièr, e començar a condar-li quin castèth ei aqueth, e com era ei encantada en eth, damb d'autes causes qu'estonen ath cavalièr e admiren as lectors que liegen era sua istòria? Que non voi alongar-me mès en aquerò, pr'amor que se pòt deduïr que quinsevolh part que se liege, de quinsevolha istòria de cavalièr errant, a de produïr gust e admiracion a quinsevolh que la liegesse. E creigue-me vòsta mercè, e, coma ja l'è dit, liegetz aguesti libres, e veiratz se com li hèn enlà era malenconia qu'auesse, e vos milhoren era condicion, s'ei que l'auéssetz mau. De jo me cau díder que sò cavalièr errant, sò valent, discret, liberau, bon servent, generós, cortés, atreuit, trende, pacient, patidor de trabalhs, de presons, d'encantaments; e, encara que hè pòc que me vedí embarrat en ua gàbia, coma un lhòco, pensi, pera valor deth mèn braç, en favorir-me eth Cèu e en non èster-me contrària era Fortuna, qu'en pòqui dies me veirè rei de bèth reiaume, a on poirè mostrar eth mèn agraiment e era mia liberalitat. Pr'amor que, a fe mia,⁵ senhor, eth praube ei inabilitat entà poder mostrar era vertut dera liberalitat damb arrés, encara que l'age en un grad elevat; e er agraiment que sonque s'està en desir ei causa mòrta, coma n'ei era fe sense òbres⁶. Plan per aquerò voleria qu'era fortuna m'aufrisse lèu ua ocasion a on me hesse emperador, entà mostrar eth mèn piech hènt eth ben as mèns amics, mès que mès ad aguest praube de Sancho Pancha, eth mèn escudèr, qu'ei er òme mès brave deth mon, e voleria autrejar-li un comdat que l'è prometut hè fòrça dies, encara que cranhi que non aurà pro abiletat entà governar eth sòn estat.

5. En vertat.

6. Dera Epistòla de Sant Jacme.

Damb aguestes darrères paraules, qu'entenec Sancho ath sòn patron, li didec:

—Trabalhe vòsta mercè —senhor Dòn Quishòt—, entà dar-me aguest comdat, tan prometut per vòsta mercè coma demorat per jo, que jo vos prometi que non me mancarà abiletat entà governar-lo; e quan me manquésse, jo è entenut a díder que i a òmes en mon que cuelhen en arrendament es estats des senhors, e les balhen un tant cada an, e eri s'encarguen deth govèrn, e eth senhor s'està tan tranquil, gaudint dera renda que li balhen, sense encuedar-se'n d'arren mès. E atau harè jo, e non m'estarè d'arren, e gaudirè dera mia renda coma duc, e que se'n vagen a pèisher.⁷

—Aquerò, frair Sancho —didec eth canonge—, ei gaudir dera renda, mès, administrar justícia ac a de hèr eth senhor der estat, e aciu entre era abiletat e eth bon sen, e sustot era bona intencion d'endonviar, que s'aguesta manque enes principis, totemp anaràn erradi es mieis e es fins, e atau sòl Dieu ajudar ath bon desir deth simple coma desfavorir ath dolent⁸ deth distrèt.

—Que non sai d'aguestes filosofies —responec Sancho Pancha—; mès sai que, tanlèu aja jo eth comdat saberè regir-lo, pr'amor que tanta anma è jo coma cap aute; e tan de còs coma eth que mès, e tan rei seria jo deth mèn estat coma un aute deth sòn; e, en èster rei, haria çò que volessa; e, en hèr çò que volessa, haria eth mèn gust; e, hènt eth mèn gust, seria content; e, en èster un content, non a arren mès que desirar; e, en non auer arren mès que desirar, s'acabe tot, e que vengue er estat, que sigue lo que Dieu volgue e que mos veigam, coma li didec un cec a un aute.

—Que non son males filosofies aguestes, coma tu dides, Sancho —didec eth canonge—; mès, totun aquerò, i a moltes causes a díder sus aguesta matèria des comdats.

Ad aquerò repliquèc Dòn Quishòt:

—Sabi pas se qué se pòt díder mès; sonque me guidi per exemple que me balhe eth gran Amadís de Gaula, que hec ath sòn escudèr comde dera Isla Fèrma; e atau, posqui jo, sense cap escrupul de consciència, hèr comde a Sancho Pancha, qu'ei un des milhors escudèrs qu'a auut cavalièr errant.

7. E que se'n vagen luenh es problèmes.

8. S'enten eth mau desir.

Admirat quedèc eth canonge des concertades bajanades que Dòn Quishòt auie dit, dera manèra qu'auie pintat era aventura deth Cavalièr deth Lac, dera impression qu'en eth auien hèt es pensades⁹ mentides des libres qu'auie liejut; e, fin finau, li admiraue eth necitge de Sancho, que damb tant d'afan desiraue arténher eth comdat qu'eth sòn patron li auie prometut.

Mentretant, ja tornauen es servents deth canonge, qu'auien anat ena aubèrja ara cèrca dera bèstia d'aprovediment, e, en tot hèt ua taula damb un gran tapís ena verda èrba deth prat, ara ombra d'uns arbes, se seigueren, e mingèren aqui, pr'amor qu'eth boièr non perdesse era comoditat d'aqueth lòc, coma s'a dit. E, en tot èster minjant, enteneren un fòrt tarrabastalh e un son d'esquera, qu'entre es arrominguères e espesses mates qu'èren aqui, sonaue, e ath madeish temps vederen gèsser d'entre aqueri matarrassi ua craba beròia, damb era pèth tacada de nere, de blanc e de gris. Darrèr d'era venguie un crabèr, e agarrant-la des còrnes, coma se siguesse capabla de discors e d'enteniment, li didec:

—A sauvatja, sauvatja, Tacada, Tacada, e com vatz aguesti dies ara vòsta! Quini lops vos espaurissen, hilha? Non me dideratz qu'ei aquero, beròia? Mès, qué pòt èster senon qu'etz femelha, e non podetz estar-vos tranquilla, que mau age era vòsta condicion, e era de totes aqueres qu'imitatz! Tornatz, tornatz, amiga; que se non tan contenta, aumens estaratz mès segura ena nòsta pleta, o damb es vòstes companhes; que se vos que les auetz de salvar e encaminar anatz tan sense guida e descaminada, a on anaràn a parar eres?

Qu'alegrèren es paraules deth crabèr as que les enteneren, especiaument ath canonge, que li didec:

—Per vida vòsta, frair, padegatz-vos un shinhau e non obliguetz a tornar tan lèu ad aguesta craba en sòn ramat; que, donques qu'era ei femelha, coma vos didetz, li cau seguir eth sòn naturau instinct, encara que vos l'ac volgatz empedir. Cuelhetz aguesta bocada e beuetz, e padegaratz era vòsta colèra, e mentretant, era craba descansarà.

En dider-li aquerò e balhar-li damb era punta deth guinhauet eth trinquet¹⁰ d'un conilh codinat, tot siguec ua soleta causa. Ac cuelhec e ac agraiç eth crabèr; beuec e se padeguèc; e dempús didec:

9. Imaginàries.

10. Eth costat, era esquia.

—Que non voleria que per auer parlat jo d'aguesta bèstia tan en sen,¹¹ m'auessen vòstes mercès coma òme simple, encara que de vertat non son mancades de mistèri es paraules que li didí. Que sò rustic, mès non tan que non comprena com s'a de tractar damb es òmes e damb es bèsties.

—Aquerò pensi jo tanben —didec eth capelhan—, que ja sabí jo per experiéncia qu'es monts elèven letrats e es cabanes des pastors embarren filosòfs.

—Aumens senhor —repliquèc eth crabèr—, acuelhen òmes escalabradi; e entà qué creigatz aguesta vertat e la toquetz damb era man, encara que semble que sense èster pregat me convidi, se non vos anujatz damb aquerò e voletz, senhors, escotar pendent un brèu moment, vos condarè ua vertat que demòstre çò qu'aqueth senhor —senhalant ath capelhan— a dit, e era mia.

Ad aquerò responec Dòn Quishòt:

—Per veir qu'a, aguest cas, un non sabí pas qué d'ombra de cavalaria, jo, dera mia part, vos escotarè, frair, de bona gana, e atau ac haràn toti aguesti senhors, per çò qu'an de discrèts e d'amics de curioses nauetats qu'estonen, alègren e divertissen es sensi, coma, sense cap de dobtè, pensi qu'a d'auer eth vòste conde. Començatz, donc, amic, que toti escotam,

—Trèigui era mia¹² —didec Sancho—; que me'n vau en aqueth arriuet damb aguesta empanada, a on pensi hartar-me entà tres dies; pr'amor que l'è entenut a díder ath mèn senhor Dòn Quishòt qu'er escudèr de cavalièr errant a de minjar quan n'a era ocasion, entò non poder mès, per s'un cas entren en ua sèlva intricada e non pòden gésser d'era en sies dies; e s'er òme non va assadorat, o ben aprovedides es biaces, aqui se pòt quedar, coma passe soent, hèt ua mòmia de carn.¹³

—Qu'ei vertat lo que dides, —didec Dòn Quishòt—; vè-te'n a on volgues, e minja tot çò que posques; que jo ja sò satisfèt, e solet me manque balhar ara anma era sua satisfaccion, coma l'ac darè escotant eth conde d'aguest brave òme.

—Atau les daram a totes es nòstes —didec eth canonge.

11. Sensatament.

12. Me retiri.

13. Momificat, sec.

E dempús li preguèc ath crabèr que comencèsse lo que les auie prometut.

Eth crabèr dèc dus pataquets de man sus era esquia dera craba, qu'auie agarrada pes còrnes, dident-li:

—Estira-te ath mèn costat, Tacada, que ja auram temps de tornar ena nòsta pleta.

Semble qu'era craba ac comprenec, pr'amor que, en sèir-se eth sòn patron, s'estirèc era ath sòn costat damb tranquillitat, e, guardant-li eth ròstre, hège veir qu'ère atentiua a çò qu'eth crabèr anaue dident, eth quau comencèc era sua istòria d'aguesta manèra:

CAPÍTOL LI

Que tracte de lo que condèc eth crabèr a toti es que portauen a Dòn Quishòt

A tres lègues d'aguesta val i a un vilatjòt, encara que petit, qu'ei eth mès ric d'aguest entorn, en quau i auie un laurador molt aunèst, autant, que, encara qu'ei ligat ath hèt d'èster ric er èster aunèst, eth n'ère mès pera vertut qu'auie, que pera riquesa artenhuda. Mès aquerò que lo hège mès erós, segontes eth didie, ère auer ua hilha de tan grana beresa, estranha discrecion, gràcia e vertut, qu'eth que la coneishie e la guardaue s'admiraue de veir es extremades arts damb qu'eth cèu e era natura l'auien enriquit. En èster mainada siguec beròia, e tostemp anèc creishent en beresa, e ara edat de setze ans siguec era mès beròia. Era fama dera sua beresa comencèc a estener-se per toti es vilatjòts vesins, ¿qué digui jo vesins sonque?, s'estenec entòs mès aluenhades ciutats, e tanben enes sales des reis, e enes aurelhes de tot tipe de gent, que, coma causa estranha, o coma imatge de miracles, de pertot venguien a veder-la. La sauvaue sa pair, e se sauvaue era; que non i a cadenats, gardes ne sarralhes que milhor sauven a ua puncèla qu'es deth sòn pròpri pudor. Era riquesa deth pair e era beresa dera hilha botgèren a molti, atau deth pòble coma forastèrs, a qué l'ac demanèssen coma hemna; mès eth, coma a toti es que les tòque dispausar de tan rica jòia, anauè confontut, sense saber decidir a qui li entregarie des infinits que l'importunauen. E, entre es molti que tau desir auien, jo siguí un, ath quau dèren moltes e granes esperances perquè eth pair coneishie se qui èra jo, en èster naturau deth madeish pòble, net en sang, en edat florissenta, ric en propietats e non mens acabat en engeh. Damb totes aquestes madeishes causes l'ac demanèc un aute deth madeish pòble, que siguec causa de méter en balança era voluntat deth pair, ath quau li semblaue que damb quinsevolh de nosati era hilha serie

ben tenguda. E, entà gesser d'aguesta confusion, decidic dider-l'ac a Leandra, qu'atau se cridaue era rica que me ten ena misèria, en tot díder que, donques qu'es dus èrem iguals, serie bon deishar ara voluntat dera sua hilha er hèt d'escuélher ath sòn gust, causa digna d'imitar per toti es pairs que vòlen méter en estat as sòns hilhs; que non digui jo que les dèishen escuélher en causes grossières e dolentes, senon que les prepausen es bones, e des bones, qu'escuelhen ath sòn gust. Sabi pas eth gust qu'auéc Leandra, sonque sai qu'eth pair mos entreteguéc as dus per lo dera edat dera sua hilha e damb paraules generaues, que ne l'obligauen, ne tanpòc l'enebien. Eth mèn competidor se cride Ansèlmo, e jo Eugenio, pr'amor que sapigatz des nòms des persones qu'en aguesta tragèdia se contien, qu'eth sòn finau encara ei pendent, mès pro se ve que serà desastrós. Alavetz venguec en nòste pòble un tau Vicente dera Ròsa, hilh d'un praube laurador deth madeish lòc, eth quau Vicente venguie d'Itàlia, e de d'auti lòcs, en èster soldat. Se n'anèc deth nòste pòble tàs dotze ans, damb un capitan, e tornèc eth gojat quan ja s'auien passat uns auti dotze ans, vestit de soldat, pintat damb mil colors, plen de mil pendolhs de cristau e subtiles cadies d'acèr. Aué se metie ua ròba e deman ua auta; mès totes èren subtiles, pintades, de pòc pes e mens valor. Era gent lauradora, que son plan maliciosi, e era madeisha malícia les balhe lòc ath divertiment, se n'encuedèc, e compdèc punt per punt es sòns vestits e pendolhs, e trapèc qu'es vestits èren tres, de colors desparièrs, damb es sues cambaligues e miches. Mès eth hège tantes invencions damb eri, que se non les auessen compdat, aurie semblat qu'auie mès de dètz parelhs de vestits e mès de vint plumalhs. E que non vos semble cap impertinència aquerò que condi des vestits, pr'amor qu'eri formen part importanta d'aguesta istòria. Se seigue en un peiron qu'ei dejós deth gran albar¹ dera nòsta plaça, a aqui mos tenguie a toti damb era boca dubèrta, pendants des aventures que mos condaue. Que non i auie tèrra en tot eth mon que non auesse vist, ne batalha a on non s'auesse trapat; qu'auie aucit a mès mòros des que i a en Marròc e en Tunis, e auie entrat en mès singulars desafiaments, segontes eth didie, que Gante e Luna,² Diego Garcia de Paredes e d'auti mil que nombraue, e de toti auie

1. Típe d'arbe de creishement rapid e husta blanca, resistent ara aigua.

2. Non se sap exactament a qui se referís.

gessut damb era victòria, sense que l'auessen vessat ua soleta gota de sang. Ath delà, mostraue senhaus de herides que, encara que non se vedien, mos hège comprèner qu'èren traits d'arcabusa patidi en diuersi encontres e accions. Fin finau, damb ua arrogància incomparable, cridaue de *vos* as sòns iguals e as madeishi que lo coneishien, e didie qu'eth sòn pair ère eth sòn braç, eth sòn linhatge, es sues òbres, e que per èster soldat ne ath madeish Rei li deuie arren. Se higeç ad aguesta arrogància er hèt d'èster un shinhau music e tocar era guitarra arpejant-la, de manèra que quauqu'uns didien que la hège parlar, mès que non ère tot, tanben auie es gràcies de poèta, e atau, de cada mainatjada que passaue en pòble, ne hège un romanç de lèga e mieja d'escritura. Aguest soldat, donc, qu'è pintat aciu, aguest Vicente dera Ròsa, aguest brave, aguest galant, aguest music, aguest poèta siguec vist e guardat fôrça còps per Leandra, des d'ua hièstra dera sua casa que daue tara plaça. L' enamorèc er ornament des sòns vestits, l' encantèren es sòns romanci, que de cada un que compausaue balhaue vint còpies, arribèren enes sues aurelhes es aventures qu'eth madeish auie condat, e, fin finau, donques qu'atau eth Diable ac auie degut ordenar, era s' enamorèc d'eth, abans de qué eth la sollicitèsse. E, coma enes cassi d'amor non n' i a cap que se complisque mès aisidament qu' aqueth qu' a dera sua part eth desir dera puncèla, damb facilitat se meteren d'acòrd Leandra e Vicente; e, abans que quauqu'un des sòns molti pretendents se n' encuedèssen deth sòn desir, ja era l' auie complit, en tot deishar era casa deth sòn pair estimat, que mair non n' auie, e absentar-se deth vilatjòt damb eth soldat, que gessec damb mès capitada en aguesta empresa qu' en totes es moltes qu' eth explicaue. Admirèc er eveniment a tot eth vilatjòt, e a toti aqueri qu' ac saberem; jo quedè suspenut, Ansèlmo estonat, eth pair trist, es sòns parents otratjadi; e era justícia, sollicita, e es quadrilhèrs prèsti, cuelheren es camins, recercant enes bòsqui e en tot lo que i auie, e, ath cap de tres dies, trapèren ara lunatica Leandra en ua tuta d'un mont, despolhada en camisa, sense sòs ne precioses jòies que s' auie emportat dera sua casa. La tornèren ena presència deth sòn malerós pair; li preguntèren sus era sua desgràcia; coheissèc sense embuts que Vicente dera Ròsa l' auie enganhat, e damb era desencusa d'èster eth sòn espós la convecceç a deishar era casa deth sòn pair, qu' eth la portarie entara mès rica e mès viciosa ciutat que l' auie en tot univèrs, qu' ère Napols, e qu' èra, mau

avertida³ e peyor enganhada, l'auie creigut, e, panant a sa pare, s'entreguèc ada eth era madeisha net que se n'auie anat; e qu'eth se la emportèc en un aspre mont, e l'embarrèc en aquera tuta a on l'auien trapat. Condèc tanben se coma eth soldat, sense trèir-li eth sòn aonor, li panèc tot lo que portauè, e la deishèc en aquera tuta e se n'anec; eveniment que de nau costèc era admiracion de toti. Que mos siguec dificil de creir era continéncia deth gojat, mès era ac afirmèc tanti viatges, que siguec pro entà qu'eth sòn desconsolat pair se padeguèsse, sense tier en compde es riqueses que li auien trèt, pr'amor que li auien deishat ara sua hilha damb era jòia que, un còp se pèrt, non se pòt ja recuperar. Eth madeish dia qu'apareishec Leandra, eth sòn pair la hec desaparéisher des nòsti uelhs, e la hec embarrar en un monastèri d'ua vila qu'ei apròp, demorant que s'esbugassèssen damb eth temps era mala opinion que li meteren. Es pòqui ans de Leandra sigueren era desexcusa dera sua culpa, aumens damb aqueri que non auien cap interès entà qué siguesse dolenta o brava; mès es que coneishien era sua discrecion e molt enteniment non atribuïren a ignorància eth sòn pecat, senon ara sua desinvoltura e ara naturau inclinacion des hemnes, que, ena sua majoritat, sòl èster trebolada e mau compausada. Embarrada Leandra, quedèren es uelhs d'Ansèlmo cecs, aumens sense auer cap causa que li agradèsse de guardar; es mèn, enes tenèbres, sense era lum que les encaminèsse entà bèra causa agradiua; damb era abséncia de Leandra aumentaue era nòsta tristesa, s'amendrie era nòsta paciéncia, maudidiem es vestits deth soldat e abominàuem eth pòc pudor deth pair de Leandra. Finaument, Ansèlmo e jo acordèrem deishar eth vilatjòt e vier en aguesta val, a on eth, hènt a pèisher ua grana quantitat de oelhes pròpies, e jo ua nombrosa vegada de crabes, tanben mies, passèrem era vida entre es arbes, balhant pas as nòstes passions, o cantant amassa es nòstes laudances o vituperacions ara beròia Leandra, o alendant solets e comunicant ath cèu es nòstes querelhes. A imitacion nòsta, d'auti molti des pretendents de Leandra auien vengut en aguesti aspres monts, emplegant eth madeish exercici que nosati, e son tanti, que me semble qu'aguest lòc s'a convertit ena pastoralà Arcadia,⁴ segontes ei claufida de pastors e de pletes, e non i a cap lòc en eth que non s'entene eth nòm dera beròia Leandra. Un la mauditz e la cride

3. Desprevenguda.

4. Region montanhosa deth Peloponès.

capriciosa, desparièra e desonèsta; un aute la condemne per aisida e leugèra; aqueth l'absolv e la perdone; er aute la condemne e la vitupère; un celèbre era sua beresa, un aute renègue dera sua condicion, e, a tot darrèr, toti la desonoren, e toti l'adòren, e de toti s'enten autant era holia, que n'a que se planh de mesprètz sense auer-li parlat jamès, e a mès se planh e sent era rabiosa malautia dera gelosia, qu'era jamès balhèc ad arrés; pr'amor que, coma ja è dit, abans se sabec eth sòn pecat qu'eth sòn desir. Que non i a uet de ròca, ne marge d'arriuet, ne ombra d'arbe que non sigue ocupada de bèth pastor que conde es sues desventures as aires; eth resson repetís eth nòm de Leandra aqui a on pogue formar-se; *Leandra* ressonen es montanhas; *Leandra* shiuetegen es arriuets, e Leandra mos a a toti suspenudi e encantats, demorant era esperança e cranhent sense saber de qué auem pour. Entre aguesti asenadi, eth que mòstre que mens e mès sen a, ei eth mèn competidor Ansèlmo, eth quau, auent tantes causes de qué queishar-se, solet se quèishe dera abséncia; e ath son d'un rebèc, que tòque admirablement, damb vèrsi a on mòstre eth sòn enteniment, se quèishe cantant. E jo vau per un aute camin mès aisit, e ena mia opinion eth mès acertat, qu'ei díder mau dera leugeresa des hemnes, dera sua inconstància, deth sòn doble tracte, des sues promeses mòrtas, dera sua fe trincada, e, fin finau, deth pòc discors qu'an en saber plaçar es sòn pensaments e intencions qu'an. E aguesta siguec era ocasion, senhors, des paraules e rasons que didí ad aguesta craba quan arribè; que per çò d'èster femelha l'è en pòca causa, encara qu'ei çò milhor de tota era mia vegada. Aguesta ei era istòria que prometí condar-vos; se sò estat minucios en condar-la, non serè cuert en servir-vos; apròp dera mia pleta è lèit fresca e plan saborós hormatge, amassa damb d'autes variades e assasonades frutes, non mens agradiues ara vista qu'ath gust.

CAPÍTOL LII

Dera peleja qu'auec Dòn Quishòt damb eth crabèr, ath delà dera estranha aventura des flagellants,¹ as quaus balhèc erós finau a còsta dera sua sudor

Qu'agradèc fòrça eth conde deth crabèr a toti es que l'escotèren; especiaument lo recebec eth canonge, que damb estranha curiositat notèc era manèra que l'auie condat, tan luenh de semblar rustic crabèr coma apròp de mostrar-se discret cortesan; e atau didec qu'auie dit plan ben eth capelhan de díder qu'es monts elevauen letrats. Toti s'aufriren a Eugenio; mès eth que se mostrèc mès liberau en aquerò, siguec Dòn Quishòt, que li didec:

—Per cèrt, frair crabèr, que se jo me vedessa ena possibilitat de començar ua auta aventura, me meteria de seguit en camin entà qué vos l'auéssetz bona; que jo treiria deth monastèri, a on, segur, deu d'èster contra era sua voluntat, a Leandra, a maugrat dera abadessa e de guairi ac volessen empedir, e la meteria enes vòstes mans, entà qué héssetz d'era tot çò que voléssetz, sauvant, plan, es leis dera cavalaria, qu'ordenen qu'a cap puncèla li sigue hèt cap tipe de mau; encara que jo demori en Dieu Nòste Sénher que non a de poder tant era fòrça d'un encantador maliciós que non posque mès era de un aute encantador damb mès bona intencion, e entà alavetz jo vos prometi era mia ajuda e eth mèn favor, coma m'obligue era mia profession, que non ei ua auta qu'era de favorir as necessitadi e desaprovèdidi.

Lo guardèc eth crabèr, e, coma vedec que Dòn Quishòt anaue damb tan mau pelatge e catadura, s'admirèc e li preguntèc ath barbèr, qu'ère apròp sòn:

—Senhor, qui ei aquest òme, que tau portadura pòrte e parle d'aguesta manèra?

1. Penitent de Setmana Santa.

—Qui a d'èster —responec eth barbèr—, senon eth famós Dòn Quishòt d'Era Mancha, que des-hè grèuges, e ei adreçador de tòrts, empara des puncèles, estonament des gigants e eth vencedor des batalhes?

—Aquerò me semble —responec eth crabèr—, ad aquerò que se lieg enes libres de cavalièrs errants, que hègen tot aquerò que vòsta mercè ditz d'aguest òme; pr'amor que jo pensí que, o vòsta mercè se'n burle, o aguest gentilòme deu auer uedes es crambes deth sòn cap.

—Qu'ètz un gran brigand —didec alavetz Dòn Quishòt—; vos ètz eth deth cap uet e amendrit, pr'amor que jo l'è mès plen que jamès l'auec era molt hideputa² que vos paric.

E, dident e hènt, agarrèc un pan qu'auie ath sòn costat, e li fotec damb eth ath crabèr en tot eth ròstre, damb tanta ràbia, que li riblèc es nassi; mès eth crabèr que non sabie de burles, en veir de quina manèra lo mauctractauen, sense cap consideracion ath tapís ne ath mantèl ne a toti aqueri que minjauen, sautèc contra Dòn Quishòt, e, agarrant-lo deth còth damb es dues mans, l'aurie estofat se Sancho Pancha non auesse estat en aqueth lòc, e l'agarrèsse pera esquia e lo lancèsse sus era taula, trincant siètes, tasses e vessant tot lo qu'en era se trapaue. Dòn Quishòt, que se vedec liure, acodic a lançar-se contra eth crabèr, eth quau, damb eth ròstre plen de sang, molut a còps de pè per Sancho, cercaue ajocat bèth guinhauet ena taula entà hèr quauqua resvenja sagnosa, mès l'ac empediren eth canonge e eth capelhan; encara qu'eth barbèr hec qu'eth crabèr auesse dejós d'eth a Dòn Quishòt, que sus eth queiguec tan nombre de patacs, que deth ròstre deth praube cavalièr gessie tanta sang coma deth sòn.

S'estarnauen d'arrir eth canonge e eth capelhan, sautauen es quadrilhèrs de gòi, s'ahiscauen es uns e es auti, coma hèn es gossets quan son caladi en ua peleja; sonque Sancho Pancha se desesperaue, pr'amor que non podie deishar-se d'anar d'un servent deth canonge, que l'empedie ajudar ath sòn patron.

En resumit, en èster toti contents e de hèsta, exceptat es dus que se pataquejauen, enteneren eth son d'ua trompeta, tan trist que les hec virar es uelhs entà on les semblèc que sonaue; mès eth que mès s'excitèc siguec

2. Hilha de puta.

Dòn Quishòt, eth quau, encara qu'ère dejós deth crabèr, plan contra era sua voluntat e mèr que molut, li didec:

—Frair dimòni, que non ei possible que dèishes d'estar-ne, donques qu'as auut valor e fòrces entà depassar es mies, te pregui que hescam es patzes, sonque pendent ua ora, pr'amor qu'eth dolorós son d'aquera trompeta qu'arribe enes nòstes aures me semble que me cride a ua naua aventura.

Eth crabèr, que ja ère cansat de mòler e d'èster molut, lo deishèc de seguit, e Dòn Quishòt se metec de pès, virant eth ròstre entà on s'entenie eth son, e vedec en malaora que per ua pala baishauen molti òmes vestidi de blanc, a manèra de flagellants.³

Qu'ère eth cas qu'aqueth an l'auien negat es bromes era sua rosada ara tèrra, e per toti es lòcs d'aqueth parçan se hègen professons, pregàries e disciplines, demanant a Dieu que daurisse es mans dera sua misericòrdia e que ploiguessè; e entad aquerò era gent d'un vilatjòt que i auie aqui apròp, anaue en professon entà un devòt ermitatge que i auie en un ticolet d'aquera val.

Dòn Quishòt, que vedec es estranhs vestits des flagellants, sense passar-li pera memòria es molti viatges que les auie vist, pensèc qu'ère causa d'aventures, e qu'ada eth solet li tocaue, coma cavalièr errant, escometer-les; e confirmèc mèr aquesta imaginacion eth pensar qu'ua imatge que portauen caperada de dòu siguessa ua senhora importanta que portauen ara fòrça aqueri rambalhosi e insolents malandrins; e, coma qu'aquerò li venguec en cervèth, damb grana leugeresa agarrèc a Rocinant, qu'ère peishent, li treigued dera sèra eth fren e er escut, e en un moment li metec era brida, e, demanant-li a Sancho era sua espada, pugèc sus Rocinant e se metec er escut, e didec en votz nauta a toti es presents:

—Ara, valerosa companhia, veiratz guaire important ei que i age cavalièrs errants en mon; ara, digui, veiratz ena libertat d'aquera senhora que va aqui captiva, se s'an d'estimar es cavalièrs errants.

E dident aquerò, sarrèc es cueishes contra Rocinant, pr'amor que non auie esperons, e, a tot galaup, pr'amor que carrèra lançada non se lieg en tota aquesta istòria que jamès la hesse Rocinant, se n'anèc ar encontre des

3. Penitent de Setmana Santa.

flagellants, encara que venguesse eth capelhan, eth canonge e eth barbèr a arturar-lo; mès que non les siguec possible, ne tanpòc l'arturèren es votzes de Sancho que li didie:

—A on vatz, senhor Dòn Quishòt? Qué dimònis auetz en piech que vos ahisque a anar contra era fe catolica? Encuedatz-vo'n, macarèu, qu'aquera ei ua profession de flagellants, e qu'aquera senhora que pòrten sus eth pedestau ei era imatge dera plan benedida Vèrge immaculada; guardatz, senhor, çò que hètz, qu'aguest còp se pòt díder que non ac sabetz.

Se cansèc en bades Sancho, pr'amor qu'eth sòn patron ère tan cuelhut per arribar entàs enlinçoladi⁴ e desliurar ara senhora endolada,⁵ que non entenec ua soleta paraula; e encara que l'auesse entenut, non aurie tornat encara que l'ac auesse manat eth Rei. Arribèc, donc, ena profession, e arturèc a Rocinant, que ja ère desirós d'arturar-se un shinhau, e, damb trebolada e ronca vatz, didec:

—Vosati que, dillhèu per non èster bravi, vos amagatz eth ròstre, tietz-vos e escotatz-me çò que voi dider-vos.

Es prumèrs que s'arturèren sigueren es que portauen era imatge, e un des quate clèrgues que cantauen es letanies, en veir era estranha mina de Dòn Quishòt, eth flaquitge de Rocinant e d'autres circumstàncies d'arrir que notèc e descurbic Dòn Quishòt, li responec dident:

—Senhor frair, se mos voletz díder quauquarren, didetz-ac lèu, pr'amor qu'aguesti frairs se daurissen es carns⁶, e non podem, ne i a cap motiu entà arturar-mos a entèner bèra causa, se non ei que se posque díder en dues paraules.

—En ua de soleta ac diderè —repliquèc Dòn Quishòt—, e ei aguesta: que deishetz liura de seguit ad aguesta senhora, qu'es sues lèrmes e tristesa hèn veir clarament que la portatz contra era sua voluntat e que l'auratz hèt bèra malahèta; e jo, que neishí en mon entà des-hèir semblables grèuges, non consentirè qu'un solet pas entà deuant se hèsque sense deishar-li era libertat que se merite.

4. Tapadi damb linçòs.

5. Que portae un dò.

6. Expression de qué senten e ven quauquarren de terrible.

Deuant d'aguestes paraules pensèren toti es que l'escotauen que se tractaue de bèth lhòco, e se meteren a arrir de bona gana; e aguestes arridalhes sigueren povòra entara colèra de Dòn Quishòt, pr'amor que, sense díder arren mès, treiguent era espada, escometec as portaires dera imatge. Un d'aqueri que la portauen, deishant era carga as sòn companhs, gessec arencontre de Dòn Quishòt, en tot quilhar un baston damb eth que tengue es baiards mentre descansau; e, recebent en eth ua grana guinhauetada de part de Dòn Quishòt, que l'esmiegèc en dus tròci, e damb eth darrèr tèrç, que li quedèc ena man, li fotec tau patac a Dòn Quishòt sus era sua espatla, peth madeish costat dera espada, que non podèc evitar er escut contra tan vilana fòrça, qu'eth praube Dòn Quishòt queigued en solèr plan mau parat.

Sancho Pancha, que, alendant anaue a trapar-les, en veder-lo queigut, dèc votzes ath sòn atacant entà qué non li fotesse mès, pr'amor qu'ère un praube cavalièr encantat, que non auie hèt cap mau ad arrés en toti es dies dera sua vida. Mès, çò qu'arturèc ath vilan non sigueren es votzes de Sancho, senon eth veir que Dòn Quishòt non botjaue ne pes ne mans; e, atau, en creir qu'ère mòrt, rapidament se lheuèc era tunica, e se metec a húger coma ua craba peth camp.

Ja alavetz arribèren toti es dera companhia de Dòn Quishòt; e es dera profession que les vederen vier corrent, e damb eri es quadrilhèrs damb es sues balèstes, cranheren bèth mau eveniment, e entorèren toti era imatge, e, lheuadi es cornets, agarrant es disciplines, e es clèrgues es candelèrs, demorauen er assaut damb era determinacion de defener-se, e encara, d'ofensar, se podien, as sòns atacants. Mès era fortuna ac hec milhor que lo que se pensauen, pr'amor que Sancho non hec ua auta causa que lançar-se sus eth còs deth sòn senhor en tot hèr ath sòn dessus eth mès dolorós e alègre plor deth mon, credent qu'ère mòrt.

Eth capelhan sigued coneishut per un aute capelhan que venguie ena profession, e aguest coneishement padeguèc eth temor des dus esquadrons. Eth prumèr capelhan balhèc ath dusau, en dues paraules, compde de qui ère Dòn Quishòt, e atau eth coma tot eth grop de flagellants anèren a veir s'ère mòrt eth praube cavalièr, e enteneren que Sancho Pancha, damb lèrmes enes uelhs, didie:

—Ò flor dera cavalaria, que damb sonque un patac acabès era carrera des tòns ja gastadi ans! Ò aonor deth tònhatge, aonor e glòria de tota Era Mancha, e de tot eth mon, eth quau, en mancar tu en eth, quedarà plen de maufactors, sense crànher èster castigadi pes sues malahètes! Ò liberau sus toti es Alexandres, pr'amor que damb sonque ueit mesi ath tònh servici m'auies balhat era millhor isla que cenh eth mar e entore! Ò umil damb es supèrbs e arrogant damb es umils, escometedor de perills, patidor d'escarnis, enamorat sense causa, imitador des bravi, flagèl des dolents, enemic des grossièrs, en fin, cavalièr errant, qu'ei tot çò que se pòt díder!

Damb es votzes e gemiments de Sancho se remetec Dòn Quishòt, e era prumèra paraula que li didec, siguec:

—Aqueth que de vos viu absent, plan doça Docina, qu'ei subjècte a màger misèries qu'aguesta. Ajuda-me, Sancho amic, a meter-me sus eth car encantat, que ja non sò entà sarrar era sèra de Rocinant.

—Qu'ac harè de bona gana, senhor mèn, —responec Sancho—, e tornem en mèn vilajtòt en companhia d'aguesti senhors, que desiren eth vòste ben, e aqui balharam orde de hèr ua auta gessuda que mos sigue de mès profit e fama.

—Que dides ben, Sancho —responec Dòn Quishòt—, e serà prudent deishar passar era mala influéncia des esteles qu'ara mos arribe.

Eth canonge, eth capelhan e eth barbèr li dideren que harie molt ben en hèr çò que didie; e atau, en auer recebut gran gust des simplicitats de Sancho Pancha, meteren a Dòn Quishòt en car, coma anaue abans. Era professon tornèc a ordenar-se e a seguir eth sòn camin; eth crabèr se despedic de toti, es quadrilhèrs non voleren ja seguir endeuant, e eth capelhan les paguèc çò que les deuie. Eth canonge li demanèc ath capelhan que l'avisèsse der eveniment de Dòn Quishòt, se se guarie dera sua holia o se seguie en era, e damb aquerò demanèc permís entà seguir eth sòn viatge. Fin finau, toti se dividiren e se separèren, quedant solets eth capelhan e eth barbèr, Dòn Quishòt e Pancha, e eth brave de Rocinant, que deuant de tot aquerò qu'auie vist ère en tanta paciéncia coma eth sòn patron.

Eth boièr junhec es bueus e acomodèc a Dòn Quishòt sus un heish⁷ de hen, e damb era sua acostumada flèuma seguic eth camin que li didec eth capelhan, e ath cap de sies dies arribèren en vilatjòt de Dòn Quishòt, a on entrèren tà meddia, qu'ère dimenge, e era gent ère tota ena plaça, peth miei dera que passèc eth car de Dòn Quishòt. Acodiren toti a veir se qué i auie en car, e, quan arreconeisheren ath sòn compatriòta, quedèren meravilhadi, e un gojat anèc corrent a dar es naues ara majordòma e ara neboda de qué eth sòn oncle e eth sòn senhor arribaue afflaquit e auriolenc, e estirat sus un molon de hen e sus un car de bueus. Que siguec de pena enténer es crits des dues braves senhores, es malediccions que lancèren contra es libres de cavalaria, e tot aquerò s'augmentèc quan vederen entrar a Dòn Quishòt pera pòrta.

As naues notícies dera arribada de Dòn Quishòt, acodic era hemna de Sancho Pancha, qu'auie sabut de qué anaue damb eth coma escudèr, e, tanlèu vedec a Sancho, lo prumèr que li preguntèc siguec s'estaue ben er ase. Sancho responec qu'ère melhor qu'eth sòn patron.

—Gràcies a Dieu —repliquèc era—, que tan ben m'a hèt; mès, condatz-me ara, amic, qué n'auetz trèt dera vòsta escuderia? Quina ròba me portatz tà jo? Quines sabatetes as vòsti hilhs?

—Que non pòrti arren d'aquerò —didec Sancho—, hemna mia, encara que pòrti d'outes causes de mès importància e consideracion.

—D'aquerò ne sò jo molt contenta —responec era hemna—; mostratz-me aquestes causes de mès consideracion e mès importància, amic mèn, que les voi veir, entà qué se m'alègre aquest còr que tan trist e maucontent a estat en toti es sègles dera vòsta abséncia.

—En casa vo'les mostrarè, hemna —didec Pancha—, e de moment sigatz contenta, pr'amor de qué se Dieu mos autrege un aute viatge ara cèrca d'aventures, que me veiratz lèu comde o governador d'ua isla, non coma es d'aciu, senon des milhors que se posquen trapar.

—Qu'eth Cèu ac volgüe, marit mèn; que pro que n'auem besonh. Mès, didetz-me, qué ei aquerò des isles, que non ac compreni?

7. Un pialèr.

—Que non ei era mèu entara boca der ase —responec Sancho; j'ac veiràs en sòn moment, hemna, e t'admiraràs d'entener-te cridar *senhoria* de toti es tòns vassals.

—Qué dides, Sancho, de senhories, vassals, isles? —responec Joana Pancha—, qu'atau se cridaue era hemna de Sancho, encara que non èren parents, senon perque en Era Mancha se ten eth cognòm des marits.

—Non te cau prèssa, Joana, de sabé'c tan rapid. Te cau saber que te digui era vertat, e barra era boca. Solet te diderè, de passa, que non i a causa mèss gustosa en mon qu'èster un òme aunèst, escudèr d'un cavalièr errant cercador d'aventures. Qu'ei vertat qu'era majoritat non gessen tan a gust coma er òme volerie, pr'amor que de cent que se'n trape, nauanta nau sòlen èster dolentes e torçades. Qu'ac sabi per experiéncia, pr'amor que de quauqu'ues è gessut mantejat, e de d'autes molut; mèss, totun aquerò, ei polida causa demorar es eveniments trauessant monts, escorcolhant seuves, cauishigant ròques, visitant castèths, lotjant-mos en aubèrges a tota discrecion, sense pagar qu'aufrít li sigue ath diable un maravedí.

Totes aquestes convèrses passèren entre Sancho Pancha e Joana Pancha, era sua hemna, mentre qu'era majordòma e neboda de Dòn Quishòt lo receberen, lo despolhèren e l'estirèren en sòn ancian lhet. Les guardaue eth damb es uelhs trauessadi, e non acabaue de compréner a on se trapaue. Eth capelhan li encarguèc ara neboda qu'auesse compde de tractar ben ath sòn oncle, e que siguesse atenta entà qué non s'escapèsse un aute còp, en tot condar-li çò que les auie calut hèr entà portar-lo ena sua casa. Aciu lheuèren es dues es votzes; se renauiren es malediccions contra es libres de cavalaria, demanèren ath Cèu que confonèsse en centre der abisme as autors de tantes mentides e asenades. Fin finau, eres quedèren confonudes e temoroses de qué se vedessen, un aute còp, sense patron e oncle, en madeish moment en qu'auesse bèra millhoria; e atau siguec, coma eres s'ac imaginèren.

Mèss er autor d'aquesta istòria, a maugrat de qué damb curiositat e diligéncia a cercat es hèts que Dòn Quishòt hec ena sua tresau gessuda, non a pogut trapar notícies d'era, aumens mejançant escrits autèntics. Sonque era fama a sauvat, enes memòries d'Era Mancha, que Dòn Quishòt, eth tresau viatge que gessec de casa sua, anèc entà Saragossa, a on se trapèc damb uns famosi

combats que se heren en aquera ciutat, e aqui li arribèren causes dignes dera sua valor e bon enteniment. Ne tanpòc deth sòn finau podèc trapar cap causa, ne l'aurie arrenhut e sabut s'era bona sòrt non li auesse presentat a un ancian mètge qu'auie en poder sòn ua caisha de plomb, que, segontes eth didec, s'auie trapat enes fondaments d'un ancian ermitatge que se renaue; ena quau caisha auie trapat uns pergamins escrits damb letres gotiques, encara qu'en vèrsi castelhans, que contenguien moltes des sues aventures e dauen notícia dera beresa de Docina deth Tobòso, dera figura de Rocinant, dera fidelitat de Sancho Pancha e dera sepultura deth madeish Dòn Quishòt, damb desparièrs epitafis e elògis dera sua vida e costums.

E es que se meteren a liéger e a saber sigueren es qu'aciu met eth fidèu e digne autor d'aguesta naua e jamès vista istòria. Eth quau autor non demane as que la liegen, coma prèmi der immens trabalh que li costèc investigar e trapar toti es archius manchècs, entà trèir-la ara lum, senon que li dan eth madeish credit que sòlen balhar es discrèts as libres de cavalaria, que tan valuosi son en mon; e damb aquerò se tierà coma ben pagat e satisfèt, e s'encoratjarà entà trèir-ne d'autes, se non tan vertadères, aumens de tanta invencion e divertiment.

Es prumèrs paraules qu'èren escrites en pergamin que se trapèc ena caisha de plomb èren aquestes:

ES ACADEMICS DERA ARGAMASILHA,
LÒC D'ERA MANCHA,
EN VIDA E MÒRT DETH VALERÓS
Dòn Quishòt de Era Mancha,

*hoc scripserunt*⁸

*Eth Monicongo,*⁹ *Academic dera Argamasilha*
ara sepultura de Dòn Quishòt

8. Escriueren açò.

9. Eth mono, monard, deth Còngo.

Epitafi

*Er alhocardit qu'ornèc Era Mancha
de mès despolhes que Jason de Crète,
eth judici qu'auèc era veleta
aguda a on aurie estat millhor ampla;
eth braç qu'era sua fôrça tan expandís,
qu'arribèc deth Catay¹⁰ enquia Gaeta,¹¹
era musa¹² mès òrra e mès discrèta
que gravèc vèrsi ena bronzinada plancha,
eth qu'ena coa¹³ deishèc as Amadisses,
e en plan pòc a Galaores auèc,
emparant-se en amor e valentia,
eth que hec carar as BelianisAcadses,
aqueth qu'en Rocinant errant anèc,
jatz dejós d'aguesta lausa hereda.*

Deth Protegit, Academic dera Argamasilha

In laudem¹⁴ Docinae deth Tobòso

Sonet

*Aguesta que vedetz damb ròstre rabassòt,
nauta de piech e gèst vigorós,
ei Docina, reina deth Tobòso,
de qui siguec eth gran Quishòt afeccionat.
Cauishiguèc per era un e un aute costat
dera Grana Sèrra Nera,¹⁵ e eth famós
camp de Montiel, enquiara erbosa
planhèra d'Aranjuez, a pè e cansat.*

10. China.

11. Ciutat deth gòlf de Nàpols.

12. Se referís a Dòn Quishòt.

13. Endarrèr.

14. En laudança.

15. Sèrra Morena.

*Culpa de Rocinant, ò dura estela!
qu'aguesta manchèga dauna, e aguest invicte
errant cavalièr, en trendes ans,
era deishèc, morint, d'èster beròia;
e eth, encara que quede en marmes escrit,
non podec hùger d'amor, ires e enganhes.*

Deth Capriciós, plan discrèt Academic dera Argamasilha,
en laudança de Rocinant, shivau de Dòn Quishòt de Era Mancha

Sonet

*En supèrb tron diamantin
que damb sagnoses plantes mèrque Mart,
frenetic, eth Manchèc eth sòn estandart
tremòle damb esforç pelegrin.
Penge es armes e er acèr fin
que damb eth esbauce, assòle, talhe e esmiege;
naues aventures!, mès invente er art
un nau estil ath nau paladin.
E se deth sòn Amadís se vante Gaula,
pes quaus bravi descendents Grècia
trionfèc mil còps e era sua fama agranís,
aué a Quishòt lo corone era aula¹⁶
a on Belona presidís, e d'eth se vante,
mès que Grècia ne Gaula, era nauta Mancha.
Jamès es sues glòries eth desbrembe taque,
pr'amor qu'entò Rocinant, en èster galhard,
depassa a Brilhadoro e a Baiardo.¹⁷*

16. Acadèmia.

17. Famosi shivaus.

Deth Burlador, Academic Argamasilhesc,
a Sancho Pancha

Sonet

*Sancho Pancha ei aguest, en còs petit.
però gran en valor, miracle estranh!
escudèr eth mès simple e sense enganha.
qu'auèc eth mon, vos juri e certifiqi.
D'èster comde non siguec a man,
se non s'auessen conjurat en sòn damnatge
insolències e grèuges deth mesquin
sègle, qu'encara non perdonen a un saumet.
Sus eth caminèc, perdon se mentisqui,
Aguest moishet escudèr, darrèr deth moishet
shivau Rocinant e darrèr deth sòn patron.
Ò vanes esperances dera gent!
Com vos passatz en prométer repaus.
E fin finau arturatz ena ombra, en hum, en saunei!*

Deth Corsari, Academic dera Argamasilha,
ena sepultura de Dòn Quishòt

Epitafi

*Aciu jatz eth cavalièr,
ben molut e mau errant,
ath quau amièc Rocinant
per ua e ua auta corsèra.
Sancho Pancha eth nèci
jatz tanben ath sòn costat,
escudèr eth mès fidèu
que vedec eth tracte d'escudèr.*

Deth Tiquitòc, Academic dera Argamasilha
ena sepultura de Docina deth Tobòso

Epitafi

*Repause aciu Docina;
e, encara que de carn grassa
la tornèc en povàs e cendre
era mòrt espaventosa e lèja,
Siguec de bona origina,
e auec indicis de dauna;
deth gran Quishòt siguec ahlama,
e siguec glòria deth sòn vilatjòt.*

Aguesti sigueren es vèrsi que se poderen liéger; es auti, per èster rosigada era letra, s'entreguèren a un academic entà qué per conjectures les declarèsse. S'a notícies de qué ac a hèt, a truca de moltes velhes e molt trabalh, e a era intencion de trèir-les ara lum, damb era esperança dera tresau gessuda de Dòn Quishòt.

*Forsi altro canterà con miglior plectro.*¹⁸

Finis

18. Dilhèu un aute cantarà damb melhor estil.

